॥ ಓಮ್ ॥

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಸಮೇತವಾದ

ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆ)

ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೬. ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾ ಉತ್ತರಾ ಗತಿರುಕ್ತಾ । ಅಥೇದಾನೀಂ ಪಞ್ಚಮೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿವಿದೋ ಗೃಹಸ್ಥಸ್ಯೋರ್ಧ್ವರೇತಸಾಂ ಚ ಶ್ರದ್ಧಾಲೂನಾಂ ವಿದ್ಯಾನ್ತರಶೀಲಿನಾಂ ತಾಮೇವ ಗತಿಮನೂದ್ಯ ಅನ್ಯಾ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಸಂಬನ್ಧಿನೀ ಕೇವಲ-ಕರ್ಮಿಣಾಂ ಧೂಮಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರೂಪಾ ತೃತೀಯಾ ಚ ತತಃ ಕಷ್ಟತರಾ ಸಂಸಾರಗತಿರ್ವೈರಾಗ್ಯಹೇತೋರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ ಇತ್ಯಾರಭ್ಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮದ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಉತ್ತರಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಈಗ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ (ಉಪಾಸಕನಾದ) ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೂ ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳಾಗಿ ಬೇರೆಯ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸುವ ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕರಿಗೂ ಅದೇ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕೇವಲಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದೂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿರುವದೂ ಆದ ಧೂಮಾದಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಬೇರೊಂದು ಗತಿಯನ್ನೂ, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಷ್ಟತರವಾದ ಮೂರನೆಯ ಸಂಸಾರ ಗತಿಯನ್ನೂ ವೈರಾಗ್ಯವುಂಟಾಗಲೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ[1] ಹೇಳಬೇಕೆಂದು (ಈ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

1. ಉತ್ತರಾಯಣಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋದವರಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಾಮಾನ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮೀರಿ ಉಪಾಸನಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಉತ್ತರಾಯಣಗತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವೈರಾಗ್ಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಚ ವೇದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಹ ವೈ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಭವತಿ ಪ್ರಾಣೋ ವಾವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ॥೧॥

೧. ಯಾವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ (ಆಗಿರುವದನ್ನು) ಅರಿತಿರುವನೋ (ಅವನು) ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೭. 'ಪ್ರಾಣಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಾಗಾದಿಭ್ಯಃ' (೧-೨), 'ಪ್ರಾಣೋ ವಾವ ಸಂವರ್ಗಃ' (೪-೩-೩) ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ಬಹುಶೋಽತೀತೇ ಗ್ರನ್ಥೇ ಪ್ರಾಣಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮ್ । ಸ ಕಥಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಾಗಾದಿಷು ಸರ್ವೈಃ ಸಂಹತ್ಯಕಾರಿತ್ವಾವಿಶೇಷೇ ? ಕಥಂ ಚ ತಸ್ಯೋಪಾಸನಮ್ ? ಇತಿ ತಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಾದಿಗುಣವಿಧಿತ್ಸಯಾ ಇದಮನನ್ತರಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಪ್ರಾಣವು ವಾಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು' (೧-೨ರ ಅರ್ಥ), 'ಪ್ರಾಣವೇ ಸಂವರ್ಗವು' (೪-೩-೩)- ಎಂದುಮುಂತಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲವುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವದೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ[1] ವಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ?- ಎಂದರೆ ಅದರ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಈ) ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಾಣವು ಜ್ಯೇಷ್ಠ, ಶ್ರೇಷ್ಠ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೮. ಯೋ ಹ ವೈ ಕಶ್ಚಿತ್ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಚ ಪ್ರಥಮಂ ವಯಸಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಚ ಗುಣೈರಭ್ಯಧಿಕಂ ವೇದ ಸ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಹ ವೈ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಭವತಿ । ಫಲೇನ ಪುರುಷಂ

1. ವಾಗಾದಿಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೂ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ ಜೀವನಿಗಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಲೋಭ್ಯ ಅಭಿಮುಖೀಕೃತ್ಯ ಆಹ । ಪ್ರಾಣೋ ವಾವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ವಯಸಾ ವಾಗಾದಿಭ್ಯಃ । ಗರ್ಭಸ್ಥೇ ಹಿ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವೃತ್ತಿರ್ವಾಗಾದಿಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಲಬ್ಧಾತ್ಮಿಕಾ ಭವತಿ ಯಯಾ ಗರ್ಭೋ ವಿವರ್ಧತೇ । ಚಕ್ಷುರಾದಿಸ್ಥಾನಾವಯವ ನಿಷ್ಪತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ವಾಗಾದೀನಾಂ ವೃತ್ತಿಲಾಭಃ ಇತಿ ಪ್ರಾಣೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠೋ ವಯಸಾ ಭವತಿ । ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಂ ತು ಪ್ರತಿಪಾದಯಿಷ್ಯತಿ ಸುಹಯ ಇತ್ಯಾದಿನಿದರ್ಶನೇನ । ಅತಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನೇ ಆಗಲಿ ಯಾವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠವಾದದ್ದನ್ನು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಿರಿಯ ದಾಗಿರುವದನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದನ್ನು ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿರುವದನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಫಲದಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಪ್ರಲೋಭನೆಮಾಡಿ ಪುರುಷನನ್ನು (ತನ್ನ) ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಿರಿಯದು, ಪುರುಷನು ಗರ್ಭ ದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಣದ ವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ; ಆದರಿಂದ ಗರ್ಭವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳ ಸ್ಥಾನವಾದ ಅವಯವಗಳು ಉಂಟಾಗಲು ಆಮೇಲೆ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ವೃತ್ತಿಯು ಲಭಿಸುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಿರಿಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಇದು) ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದನ್ನಾದರೋ 'ಸುಹಯವು' ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಮುಂದೆ (೧೨ರಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಲಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠವು, ಶ್ರೇಷ್ಠವು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ವಸಿಷ್ಠಂ ವೇದ ವಸಿಷ್ಠೋ ಹ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ ವಾಗ್ವಾವ ವಸಿಷ್ಠಃ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ವಸಿಷ್ಠವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠನಾಗುವನು. ವಾಕ್ಕೇ ವಸಿಷ್ಠವು.

ವಾಕ್ಕು ವಸಿಷ್ಠ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೯. ಯೋ ಹ ವೈ ವಸಿಷ್ಠಂ ವಸಿತೃತಮಮ್ ಆಚ್ಛಾದಯಿತೃತಮಂ ವಸುಮತ್ತಮಮ್ ವಾ ಯೋ ವೇದ ಸ ತಥೈವ ವಸಿಷ್ಠೋ ಹ ಭವತಿ ಸ್ವಾನಾಂ ಜ್ಞಾತೀನಾಮ್ । ಕಸ್ತರ್ಹಿ ವಸಿಷ್ಠ ಇತಿ ? ಆಹ । ವಾಗ್ವಾವ ವಸಿಷ್ಠಃ । ವಾಗ್ಮಿನೋ ಹಿ ಪುರುಷಾಃ ವಸನ್ತಿ ಅಭಿಭವನ್ತಿ ಅನ್ಯಾನ್ ವಸುಮತ್ತಮಾಶ್ಚ । ಅತೋ ವಾಗ್ ವಸಿಷ್ಠಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ವಸಿಷ್ಠವನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಸಿತೃವನ್ನು- ಮುಚ್ಚುವದನ್ನು, ಅಥವಾ ವಸುಮತ್ತಮವಾದದ್ದನ್ನು[1] ಯಾವನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನೂ ಹಾಗೆಯೇ ತಮ್ಮವರೊಳಗೆ ಜ್ಞಾತಿಗಳೊಳಗೆ ವಸಿಷ್ಠನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ ವಸಿಷ್ಠವು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಕೇ ವಸಿಷ್ಠವು. ವಾಗ್ಮಿಗಳಾದ ಪುರುಷರು ಉಳಿದ ಜನರನ್ನು (ವಸನ್ತಿ=ಅಭಿಭವನ್ತಿ) ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ ? ವಸುಮತ್ತರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಕು ವಸಿಷ್ಠವು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ ಪ್ರತಿ ಹ ತಿಷ್ಠತ್ಯಸ್ಮಿಗ್ಂಶ್ಚ ಲೋಕೇಽಮುಷ್ಮಿಗ್ಂಶ್ಚ ಚಕ್ಷುರ್ವಾವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ॥೩॥

೩. ಯಾವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ (ಅವನು) ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಆ (ಲೋಕ)ದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ.

ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೦. ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ ಸ ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪರೇ ಪ್ರತಿ ತಿಷ್ಠತಿ ಹ। ಕಾ ತರ್ಹಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೇತಿ ? ಆಹ। ಚಕ್ಷುರ್ವಾವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ। ಚಕ್ಷುಷಾ ಹಿ ಪಶ್ಯನ್ ಸಮೇ ಚ ದುರ್ಗೇ ಚ ಪ್ರತಿ ತಿಷ್ಠತಿ ಯಸ್ಮಾತ್, ಅತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚಕ್ಷುಃ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಪರ(ಲೋಕ)ದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಮ(ದೇಶಕಾಲ)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದುರ್ಗ(ಮವಾದ ದೇಶಕಾಲ)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ[2] ? ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ಸಂಪದಂ ವೇದ ಸಗ್ಂ ಹಾಸ್ಮೈ ಕಾಮಾಃ ಪದ್ಯನ್ತೇ

1. ಹೆಚ್ಚಿನ ಧನವುಳ್ಳದ್ದನ್ನು. 2. ಬೃ. ಭಾ. ೬-೧-೩ನ್ನೂ ಅದರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೧೧) ನೋಡಿ. ಪ್ರಾಣ ಸಂವಾದವನ್ನು ಈ ಎರಡು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಲಿಸುವದು ಅವಶ್ಯ.

ದೈವಾಶ್ಚ ಮಾನುಷಾಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಾವ ಸಂಪತ್ ॥೪॥

೪. ಯಾವನು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ದೈವಕಾಮಗಳೂ ಮಾನುಷಕಾಮಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು.

ಶ್ರೋತ್ರವು ಸಂಪತ್ತು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩.೬೧. ಯೋ ಹ ವೈ ಸಂಪದಂ ವೇದ ತಸ್ಮೈ ಅಸ್ಮೈ ದೈವಾಶ್ಚ ಮಾನುಷಾಶ್ಚ ಕಾಮಾಃ ಸಂಪದ್ಯನ್ತೇ ಹ । ಕಾ ತರ್ಹಿ ಸಂಪದಿತಿ ? ಆಹ । ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಾವ ಸಂಪತ್ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ವೇದಾ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ ತದರ್ಥವಿಜ್ಞಾನಂ ಚ ತತಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕ್ರಿಯನ್ತೇ ತತಃ ಕಾಮಸಂಪತ್ ಇತ್ಯೇವಂ ಕಾಮಸಂಪದ್ಧೇತುತ್ವಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಾವ ಸಂಪತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಆ ಇವನಿಗೆ ದೈವಕಾಮಗಳೂ ಮಾನುಷ(ಕಾಮ)ಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಪತ್ತು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ[1], ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ), ಆದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಕಾಮಿತಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ- ಹೀಗೆ ಕಾಮಿತಗಳು ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಂ ವೇದಾಽಽಯತನಗ್ಂ ಹ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ ಮನೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಮ್ ॥೫॥

೫. ಯಾವನು ಆಯತನವನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಿಗೆ ಆಯತನವಾಗುವನು. ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು.

ಮನಸ್ಸು ಆಯತನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩.೬೨. ಯೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಂ ವೇದ ಆಯತನಂ ಹ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ ಆಶ್ರಯೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಿಂ ತದಾಯತನಮಿತಿ ? ಆಹ । ಮನೋ ಹ ವಾ

1. ಬೃ. ೬-೧-೬ ಮತ್ತು ಅದರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ೪೧೨)- ಇವನ್ನು ಹೋಲಿಸಿರಿ.

ಆಯತನಮ್ । ಇನ್ದ್ರಿಯೋಪಹೃತಾನಾಂ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಭೋಕ್ತ್ರರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪಾಣಾಂ ಮನ ಆಯತನಮ್ ಆಶ್ರಯಃ । ಅತೋ ಮನೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಆಯತನವನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಿಗೆ ಆಯತನವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಆಶ್ರಯವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಅಯತನವು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಂದುಕೊಟ್ಟ, ಭೋಕ್ತೃವಿಗಾಗಿರುವ, ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪವಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಆಯತನವು, ಆಶ್ರಯವಷ್ಟೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣಾ ಅಹಗ್ಂ ಶ್ರೇಯಸಿ ವ್ಯೂದಿರೇಽಹಗ್ಂ ಶ್ರೇಯಾನಸ್ಮ್ಯಹಗ್ಂ ಶ್ರೇಯಾನಸ್ಮೀತಿ ॥೬॥

೬. ಇನ್ನು ಪ್ರಾಣಗಳು ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವೆನು, ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ವಿವಾದಮಾಡಿದವು.

ಪ್ರಾಣಗಳೊಳಗೆ ವಿವಾದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೩. ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣಾ ಏವಂ ಯಥೋಕ್ತಗುಣಾಃ ಸನ್ತೋಽಹಂ ಶ್ರೇಯಸಿ ಅಹಂ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಅಸ್ಮಿ, ಅಹಂ ಶ್ರೇಯಾನಸ್ಮಿ,- ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಯೋಜನೇ ವ್ಯೂದಿರೇ ನಾನಾ ವಿರುದ್ಧಂ ಚ ಊದಿರೇ ಉಕ್ತವನ್ತಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಾಗಿರುವ (ಈ) ಪ್ರಾಣಗಳು ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂಬ- ನಾನೇ ಹೆಚ್ಚಿನವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ, ನಾನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಜನದ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ; ವಿವಾದಮಾಡಿದವು (ವಿ=) ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿಯೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ವಾದಮಾಡಿದವು, ಮಾತನಾಡಿದವು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇ ಹ ಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪಿತರಮೇತ್ಯೋಚುರ್ಭಗವನ್

ಕೋ ನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಇತಿ ತಾನ್ ಹೋವಾಚ ಯಸ್ಮಿನ್ವ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತೇ ಶರೀರಂ ಪಾಪಿಷ್ಠತರಮಿವ ದೃಶ್ಯೇತ ಸ ವಃ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಇತಿ ॥೭॥

೭. ಆ ಪ್ರಾಣಗಳು ಪಿತೃವಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ (ಬಳಿಗೆ) ಹೋಗಿ 'ಭಗವಂತನೆ, ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಯಾವನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದವು. ಅವನು ಕುರಿತು 'ನಿಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ಶರೀರವು ಪಾಪಿಷ್ಠತರವಾಗಿ ಕಾಣುವದೋ ಅವನು ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನು' ಎಂದನು.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ತೀರ್ಮಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೪. ತೇ ಹ । ತೇ ಹೈವಂ ವಿವದಮಾನಾಃ ಆತ್ಮನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವಿಜ್ಞಾನಾಯ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪಿತರಂ ಜನಯಿತಾರಂ ಕಂಚಿದೇತ್ಯ ಊಚುಃ ಉಕ್ತವನ್ತಃ। ಹೇ ಭಗವನ್ ಕೋ ನಃ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಭ್ಯಧಿಕೋ ಗುಣೈಃ ಇತಿ ಏವಂ ಪೃಷ್ಟವನ್ತಃ[1] । ತಾನ್ ಪಿತಾ ಉವಾಚ ಹ ಯಸ್ಮಿನ್ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತೇ ಶರೀರ-ಮಿದಂ ಪಾಪಿಷ್ಠಮಿವ ಅತಿಶಯೇನ ಜೀವತೋಽಪಿ ಸಮುತ್ಕ್ರಾನ್ತಪ್ರಾಣಂ ತತೋಽಪಿ ಪಾಪಿಷ್ಠತರಮಿವ ಅತಿಶಯೇನ ದೃಶ್ಯೇತ ಕುಣಪಮ್ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಮ್ ಅಶುಚಿ ದೃಶ್ಯೇತ ಸ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಇತ್ಯವೋಚತ್ ಕಾಕ್ವಾ ತದ್ದುಃಖಂ ಪರಿಜಿಹೀರ್ಷುಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವು ಹೀಗೆ ವಿವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪಿತೃವಾದ ತಮ್ಮನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿರುವ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ[2] ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ (ಊಚುಃ = ಉಕ್ತವನ್ತಃ) ಇಂತೆಂದವು. ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, (ನಃ = ಅಸ್ಮಾಕಮ್) ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಯಾವನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು, (ಯಾವನು) ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನವನು ? ಎಂದು ಇಂತು ಕೇಳಿದವು. ಅವನ್ನು ಕುರಿತು (ಆ) ಪಿತೃವಿಂತೆಂದನು : ನಿಮ್ಮಗಳೊಳಗೆ ಯಾವನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ಈ ಶರೀರವು ಬದುಕಿರುವ (ಶರೀರ)ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಲು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪಾಪಿಷ್ಠತರವಾಗಿರುವಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಕೆಟ್ಟಿರುವಂತೆ) ಹೆಣವಾಗಿ ಕಾಣುವದೊ

1. ಇದಕ್ಕೆ 'ಪೃಷ್ಟವತಃ', 'ಉಕ್ತವನ್ತಃ', 'ಉಕ್ತವತಃ' - ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರಗಳೂ ಇವೆ. ಈಗಿರುವದೇ ಸಾಕಾಗಿದೆ.
2. ಕಶ್ಯಪನೇ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

ಮುಟ್ಟಬಾರದೆ ಅಶುಚಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವದೋ, ಅವನು (ವಃ = ಯುಷ್ಮಾಕಮ್) ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂದು ಕಾಕುವಿನಿಂದ ಅವುಗಳ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ[1] ಹೇಳಿದನು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹ ವಾಗುಚ್ಚಕ್ರಾಮ ಸಾ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯ ಪರ್ಯೇತ್ಯೋವಾಚ ಕಥಮಶಕತರ್ತೇ ಮಜ್ಜೀವಿತುಮಿತಿ ಯಥಾ ಕಲಾ ಅವದನ್ತಃ ಪ್ರಾಣನ್ತಃ ಪ್ರಾಣೇನ ಪಶ್ಯನ್ತಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಶೃಣ್ವನ್ತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಧ್ಯಾಯನ್ತೋ ಮನಸೈವಮಿತಿ ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ವಾಕ್ ॥೮॥

೮. ಆ ವಾಕ್ಕು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು ; 'ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ ?' 'ಹೇಗೆ ಕಲರು ಮಾತನಾಡದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಉಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ) ಹಾಗೆ' ಎಂದವು. ವಾಕ್ಕು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

ವಾಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳು ಬದುಕಿದ್ದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೫. ತಥೋಕ್ತೇಷು ಪಿತ್ರಾ ಪ್ರಾಣೇಷು ಸಾ ಹ ವಾಕ್ ಉಚ್ಚಕ್ರಾಮ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತವತೀ । ಸಾ ಚೋತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರಮಾತ್ರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರಾತ್ ನಿವೃತ್ತಾ ಸತೀ ಪುನಃ ಪರ್ಯೇತ್ಯ ಇತರಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಉವಾಚ ಕಥಂ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಅಶಕತ ಶಕ್ತವನ್ತೋ ಯೂಯಂ ಮದೃತೇ ಮಾಂ ವಿನಾ ಜೀವಿತುಂ ಧಾರಯಿತುಮಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ? ತೇ ಹೋಚುಃ ಯಥಾ ಕಲಾ ಇತ್ಯಾದಿ । ಕಲಾ ಮೂಕಾ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಅವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಜೀವನ್ತಿ। ಕಥಮ್ ಪ್ರಾಣನ್ತಃ ಪ್ರಾಣೇನ ಪಶ್ಯನ್ತಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಶೃಣ್ವನ್ತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಧ್ಯಾಯನ್ತೋ ಮನಸಾ ಏವಂ ಸರ್ವಕರಣಚೇಷ್ಟಾಂ ಕುರ್ವನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಂ ವಯಮ್ ಅಜೀವಿಷ್ಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಆತ್ಮನೋಽಶ್ರೇಷ್ಠತಾಂ

1. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಇವರೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ, ನನ್ನ ನೇರಾದ ಮಾತಿನಿಂದೇಕೆ ಇವರು ಈಗಲೆ ದುಃಖಪಡಬೇಕು ? - ಎಂದು ಹೀಗೆ ಪರೋಕ್ಷರೀತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿದನು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಾಣೇಷು ಬುದ್ಧ್ವಾ ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ವಾಕ್ । ಪುನಃ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಬಭೂವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ತಂದೆಯು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಲಾಗಿ ಆ ವಾಕ್ಕು (ಉಚ್ಚಕ್ರಾಮ= ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತವತೀ) ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಹಾಗೆ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರದಷ್ಟು (ಕಾಲ) ಹೊರಗಿದ್ದು, ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಬಂದು ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದಿತು : ನೀವು ನಾನಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ನೀವುನೀವೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ (ಅಶಕತ = ಶಕ್ತವನ್ತಃ) ಶಕ್ತರಾದಿರಿ ?

ಅವು ಇಂತೆಂದವು : 'ಹೇಗೆ ಕಲರು' ಇತ್ಯಾದಿ (ಗ್ರಂಥದ ಅರ್ಥವಿದು). ಕಲರು ಎಂದರೆ ಮೂಕರು. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡದೆ ಜೀವಿಸಿರುತ್ತಾರೋ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣನವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ- ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕರಣವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ನಾವು ಬದುಕಿದೆವು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಾಣಗಳೊಳಗೆ ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ವಾಕ್ಕು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು ; ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಚಕ್ಷುರ್ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯ ಪರ್ಯೇತ್ಯೋವಾಚ ಕಥಮಶಕತರ್ತೇ ಮಜ್ಜೀವಿತುಮಿತಿ ಯಥಾನ್ಧಾ ಅಪಶ್ಯನ್ತಃ ಪ್ರಾಣನ್ತಃ ಪ್ರಾಣೇನ ವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಶೃಣ್ವನ್ತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಧ್ಯಾಯನ್ತೋ ಮನಸೈವಮಿತಿ ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ಚಕ್ಷುಃ ॥೯॥

ಶ್ರೋತ್ರಗ್ಂ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯ ಪರ್ಯೇತ್ಯೋವಾಚ ಕಥಮಶಕತರ್ತೇ ಮಜ್ಜೀವಿತುಮಿತಿ ಯಥಾ ಬಧಿರಾ ಅಶೃಣ್ವನ್ತಃ ಪ್ರಾಣನ್ತಃ ಪ್ರಾಣೇನ ವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಪಶ್ಯನ್ತಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಧ್ಯಾಯನ್ತೋ ಮನಸೈವಮಿತಿ ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ಶ್ರೋತ್ರಮ್ ॥೧೦॥

ಮನೋ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯಪರ್ಯೇತ್ಯೋವಾಚ ಕಥಮಶಕತರ್ತೇ ಮಜ್ಜೀವಿತುಮಿತಿ ಯಥಾ ಬಾಲಾ

ಅಮನಸಃ ಪ್ರಾಣನ್ತಃ ಪ್ರಾಣೇನ ವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಪಶ್ಯನ್ತಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಶೃಣ್ವನ್ತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣೈವಮಿತಿ ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ಮನಃ ॥೧೧॥

೯. ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು ; 'ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ ?', 'ಹೇಗೆ ಕುರುಡರು ಕಾಣದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಉಸಿರುಬಿಡುತ್ತಾ ವಾಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾತಾನಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ)- ಹಾಗೆ' ಎಂದವು. ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

೧೦. ಶ್ರೋತ್ರವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು. 'ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ ?' 'ಹೇಗೆ ಕಿವುಡರು ಕೇಳದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಉಸಿರುಬಿಡುತ್ತಾ ವಾಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ)-ಹಾಗೆ' ಎಂದವು. ಶ್ರೋತ್ರವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

೧೧. ಮನಸ್ಸು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಹೀಗೆಂದಿತು. 'ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ ?' 'ಹೇಗೆ ಹುಡುಗರು ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಉಸಿರುಬಿಡುತ್ತಾ ವಾಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ)-ಹಾಗೆ' ಎಂದವು. ಮನಸ್ಸು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬದುಕಿದ್ದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೬. ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ 'ಚಕ್ಷುರ್ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ', 'ಶ್ರೋತ್ರಂ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ', 'ಮನೋ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ' ಇತ್ಯಾದಿ । ಯಥಾ ಬಾಲಾ ಅಮನಸಃ ಅಪ್ರರೂಢಮನಸಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು'[1], 'ಶ್ರೋತ್ರವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು', 'ಮನಸ್ಸು

1. ಆದರಂತೆಯೇ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನರಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು' ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಹುಡುಗರು, ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವವರು ಎಂದರ್ಥ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣ ಉಚ್ಚಿಕ್ರಮಿಷನ್ ಸ ಯಥಾ ಸುಹಯಃ ಪಡ್ವೀಶಶಙ್ಕೂನ್ ಸಂಖಿದೇದೇವಮಿತರಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸಮಖಿದತ್ತಗ್ಂ ಹಾಭಿಸಮೇತ್ಯೋಚುರ್ಭಗವನ್ನೇಧಿ ತ್ವಂ ನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋಽಸಿ ಮೋತ್ಕ್ರಮೀರಿತಿ ॥೧೨॥

೧೨. ಇನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಲೆಳಸಿ ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ (ಹೇಗೆ) ಸುಹಯವು ಪಡ್ವೀಶಶಂಕುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡಿತು. ಅದರ ಬಳಿಗೆ ಒಟ್ಟುಕೂಡಿ ಬಂದು 'ಭಗವಂತನೆ, ಇರು ; ನೀನು ನಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಿರುವೆ. ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಬೇಡ !' ಎಂದವು.

ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗದಂತೆ ವಾಗಾದಿಗಳು ಬೇಡಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೭. ಏವಂ ಪರೀಕ್ಷಿತೇಷು ವಾಗಾದಿಷು ಅಥ ಅನನ್ತರಂ ಹ ಸ ಮುಖ್ಯಃ ಪ್ರಾಣ ಉಚ್ಚಿಕ್ರಮಿಷನ್ ಉತ್ಕ್ರಮಿತುಮಿಚ್ಛನ್ । ಕಿಮಕರೋತ್ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಸುಹಯಃ ಶೋಭನೋಽಶ್ವಃ ಪಡ್ವೀಶಶಙ್ಕೂನ್ ಪಾದಬನ್ಧನ-ಕೀಲಾನ್ ಪರೀಕ್ಷಣಾಯ ಆರೂಢೇನ ಕಶಯಾ ಹತಃ ಸನ್ ಸಂಖಿದೇತ್ ಸಮುತ್ಖ-ನೇತ್ ಸಮುತ್ಪಾಟಯೇತ್ ಏವಮ್ ಇತರಾನ್ ವಾಗಾದೀನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸಮಖಿದತ್ ಸಮುದ್ಧೃತವಾನ್ । ತೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸಂಚಾಲಿತಾಃ ಸನ್ತಃ ಸ್ವಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾತುಮ್ ಅನುತ್ಸಹಮಾನಾಃ ಅಭಿಸಮೇತ್ಯ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಂ ತಮ್ ಊಚುಃ ಹೇ ಭಗವನ್ ಏಧಿ ಭವ ನಃ ಸ್ವಾಮೀ, ಯಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಂ ನಃ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೋಽಸಿ ಮಾ ಚಾಸ್ಮಾದ್ದೇಹಾತ್ ಉತ್ಕ್ರಮೀರಿತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಕೇ ಮುಂತಾದ (ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು) ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿದ್ದಾಗಲು ಇನ್ನು (ಅ)

ಬಳಿಕ ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು (ಉಚ್ಚಿಕ್ರಮಿಷನ್ = ಉತ್ಕ್ರಮಿತುಮಿಚ್ಛನ್) ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಲೆಳಸಿ- ಏನುಮಾಡಿದನು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಹಯವು ಒಳ್ಳೆಯ ಕುದುರೆಯು ಪಡ್ವೀಶಶಂಕುಗಳನ್ನು ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗೂಟಗಳನ್ನು, ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಸವಾರನು ಕೊರಡೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು (ಸಂಖಿದೇತ್ = ಸಮುತ್ಖನೇತ್) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಕಿತ್ತುಹಾಕುವದೋ ಹಾಗೆ ಉಳಿದ ವಾಗಾದಿಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು (ಸಮಖಿದತ್ = ಸಮುದ್ಧೃತವಾನ್) ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡಿತು.

ಆ ಪ್ರಾಣಗಳು ಅಲುಗಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಾಗಿ ತಮ್ಮ (ತಮ್ಮ) ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತಗಳಾಗಿ ಆ (ಮುಖ್ಯ)ಪ್ರಾಣನ ಬಳಿಗೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಬಂದು ಇಂತೆಂದವು : "ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ನಮ್ಮಗಳ ಒಡೆಯನಾಗಿ (ಏಧಿ = ಭವ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರು ; ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ, ಮತ್ತು ಈ ದೇಹದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗದಿರು !"

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಂ ವಾಗುವಾಚ ಯದಹಂ ವಸಿಷ್ಠೋಽಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತದ್ವಸಿಷ್ಠೋಽಸೀತ್ಯಥ ಹೈನಂ ಚಕ್ಷುರುವಾಚ ಯದಹಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸೀತಿ ॥೧೩॥

ಅಥ ಹೈನಗ್ಂ ಶ್ರೋತ್ರಮುವಾಚ ಯದಹಗ್ಂ ಸಂಪದಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತತ್ಸಂಪದಸೀತ್ಯಥ ಹೈನಂ ಮನ ಉವಾಚ ಯದಹಮಾಯತನಮಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತದಾಯತನಮಸೀತಿ ॥೧೪॥

೧೩-೧೪. ಆಗ ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ವಾಕ್ಕು ಇಂತೆಂದಿತು : 'ನಾನು ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ, ನೀನೇ ಆ ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ !' ಆಗ ಇದನ್ನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಇಂತೆಂದಿತು : 'ನಾನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ, ನೀನೇ ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿರುವೆ !' ಆಗ ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೋತ್ರವು ಇಂತೆಂದಿತು : 'ನಾನು ಸಂಪತ್ತಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ, ನೀನೇ ಆ ಸಂಪತ್ತಾಗಿರುವೆ !' ಆಗ ಮನಸ್ಸು ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದಿತು : 'ನಾನು ಆಯತನವಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ, ನೀನೇ ಆ ಆಯತನವಾಗಿರುವೆ !'

ವಾಗಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೮. ಅಥ ಹೈನಮ್ । ವಾಗಾದಯಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಂ[1] ಕಾರ್ಯೇಣ ಆಪಾದಯನ್ತ ಆಹುರ್ಬಲಿಮಿವ ಹರನ್ತೋ ರಾಜ್ಞೇ ವಿಶಃ । ಕಥಮ್ ? ವಾಕ್ ತಾವದುವಾಚ । ಯದಹಂ ವಸಿಷ್ಠೋಽಸ್ಮಿ । ಯದಿತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ । ಯದ್ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಗುಣಾಸ್ಮೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತ್ವಂ ತದ್ ವಸಿಷ್ಠಃ । ತೇನ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಗುಣೇನ ತ್ವಂ ತದ್ ವಸಿಷ್ಠೋಽಸಿ । ತದ್ಗುಣಸ್ತ್ವಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಥವಾ ತಚ್ಛಬ್ದೋಽಪಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮೇವ । ತ್ವತ್ಕೃತಸ್ತ್ವದೀಯೋಽಸೌ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಗುಣೋಽಜ್ಞಾನಾತ್ ಮಮೇತಿ ಮಯಾಽಭಿಮತ ಇತ್ಯೇತತ್ । ತಥಾ ಉತ್ತರೇಷು ಯೋಜ್ಯಂ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರಮನಃಸು ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಗ ಇದನ್ನು ಕುರಿತು- ವಾಗಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಣನ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಅರಸನಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ, ಇಂತೆಂದವು. ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ, ಮೊದಲು ವಾಕ್ಕು ಇಂತೆಂದಿತು : ನಾನು ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ- (ಇಲ್ಲಿ) ಯತ್ ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವು ; ವಸಿಷ್ಠತ್ವಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ, ಎಂದರ್ಥ. ನೀನು ತದ್ವಸಿಷ್ಠನು, ಆ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಗುಣದಿಂದ ನೀನು ತದ್ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ, ಆ ಗುಣವುಳ್ಳವನು ನೀನು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ತತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವೇ. ನಿನ್ನಿಂದಾದ, ನಿನ್ನದೇ ಆದ, ವಸಿಷ್ಠತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ನನ್ನದೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಮನಸ್ಸು- ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಯತ್‌ತಚ್ಛಬ್ದಗಳನ್ನು) ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[2]

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ನ ವೈ ವಾಚೋ ನ ಚಕ್ಷೂಗ್ಂಷಿ ನ ಶ್ರೋತ್ರಾಣಿ ನ ಮನಾಗ್ಂಸೀತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಪ್ರಾಣಾ ಇತ್ಯೇವಾಚಕ್ಷತೇ ಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯೇವೈತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭವತಿ ॥೧೫॥

1. 'ಶ್ರೇಷ್ಠತಾಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಉಂಟು; ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ.
2. ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಗುಣೋಪಸಂಹಾರನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಕೌಷೀತಕ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಸ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೇ ಈ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ - ಎಂದು ಸೂ.ಭಾ. ೩-೩-೧೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೩೫)ರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ.

೧೫. (ಇವುಗಳನ್ನು) ವಾಕ್ಕುಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವದಿಲ್ಲ, ಚಕ್ಷಸ್ಸುಗಳು ಎಂದೂ ಅಲ್ಲ, ಶ್ರೋತ್ರಗಳು ಎಂದೂ ಅಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸುಗಳು ಎಂದೂ ಅಲ್ಲ; ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ?

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು ಸರ್ವಕರಣರೂಪವಾದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೯. ಶ್ರುತೇರಿದಂ ವಚಃ । ಯುಕ್ತಮಿದಂ ವಾಗಾದಿಭಿರ್ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಹಿತಮ್ । ಯಸ್ಮಾನ್ನ ವೈ ಲೋಕೇ ವಾಚಃ, ನ ಚಕ್ಷೂಂಷಿ, ನ ಶ್ರೋತ್ರಾಣಿ, ನ ಮನಾಂಸೀತಿ ವಾಗಾದೀನಿ ಕರಣಾನಿ ಆಚಕ್ಷತೇ ಲೌಕಿಕಾ ಆಗಮಜ್ಞಾ ವಾ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ, ಪ್ರಾಣಾ ಇತ್ಯೇವ ಆಚಕ್ಷತೇ ಕಥಯನ್ತಿ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ಏವ ಏತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಗಾದೀನಿ ಕರಣಜಾತಾನಿ ಭವತಿ । ಅತೋ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರತಿ ಅನುರೂಪಮೇವ ವಾಗಾದಿಭಿರುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಜಿಹೀರ್ಷತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ವಚನವು ಶ್ರುತಿಯದು : ವಾಗಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದವಲ್ಲ, ಅದು ಯುಕ್ತವೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರಾಗಲಿ ಆಗಮಜ್ಞರಾಗಲಿ ವಾಗಾದಿಕರಣಗಳನ್ನು ವಾಕ್ಕುಗಳೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸುಗಳೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ, ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸುಗಳೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ 'ಪ್ರಾಣಗಳು' ಎಂದೇ (ಆಚಕ್ಷತೇ = ಕಥಯನ್ತಿ) ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಈ ವಾಗಾದಿಯಾದ ಸರ್ವಕರಣಜಾತಗಳೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕುರಿತು ವಾಗಾದಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದು ಅನುರೂಪವೇ ಎಂದು ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿ (ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ).

ಚರ್ಚೆ : ವಾಗಾದಿಗಳು ಸ್ಪರ್ಧೆಮಾಡಿದವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ? ವಾಗಾದಿಗಳೂ ಚೇತನಾವಂತವಾಗಿವೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೦. ನನು ಕಥಮಿದಂ ಯುಕ್ತಂ ಚೇತನಾವನ್ತ ಇವ ಪುರುಷಾ ಅಹಂ ಶ್ರೇಷ್ಠತಾಯೈ ವಿವದನ್ತಃ[1] ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸ್ಪರ್ಧೇರನ್ ಇತಿ ? ನ ಹಿ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಾಂ

1. 'ವಿವದಮಾನಾಃ' ಎಂದಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಲೇಖಕರು ಬರೆದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆ ? ಮುಂದೆ ವಿವದಮಾನಾ ಎಂದೇ ಇದೆ.

ವಾಚಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ವದನಂ ಸಂಭವತಿ । ತಥಾ ಅಪಗಮೋ ದೇಹಾತ್ ಪುನಃ ಪ್ರವೇಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಗಮನಂ ಪ್ರಾಣಸ್ತುತಿರ್ವಾ ಉಪಪದ್ಯತೇ । ತತ್ರಾಗ್ನ್ಯಾದಿಚೇತನಾವದ್ದೇವತಾದಿಷ್ಠಿತತ್ವಾದ್ ವಾಗಾದೀನಾಂ ಚೇತನಾವತ್ತ್ವಂ ತಾವತ್ ಸಿದ್ಧಮಾಗಮತಃ । ತಾರ್ಕಿಕಸಮಯವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ದೇಹ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನನೇಕಚೇತನಾವತ್ತ್ವೇ । ನ । ಈಶ್ವರಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ಯೇ ತಾವದೀಶ್ವರಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಿ ತಾರ್ಕಿಕಾಃ, ತೇ ಮನಆದಿಕಾರ್ಯ-ಕರಣಾನಾಮಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾನಾಂ ಬಾಹ್ಯಾನಾಂ ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಾಮ್ ಈಶ್ವರಾದಿಷ್ಠಿತಾನಾಮೇವ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿಚ್ಛನ್ತಿ ರಥಾದಿವತ್ । ನ ಚಾಸ್ಮಾಭಿರಗ್ನ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ಚೇತನಾವತ್ಯೋಽಪಿ ದೇವತಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಭೋಕ್ತ್ರ್ಯೋಽಭ್ಯುಪ-ಗಮ್ಯನ್ತೇ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ, ಕಾರ್ಯಕರಣವತೀನಾಂ ಹಿ ತಾಸಾಂ ಪ್ರಾಣೈಕದೇವತಾ-ಭೇದಾನಾಮ್ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಭೇದಕೋಟಿವಿಕಲ್ಪಾನಾಮ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷತಾ-ಮಾತ್ರೇಣ ನಿಯನ್ತಾ ಈಶ್ವರೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । ಸ ಹ್ಯಕರಣಃ । ''ಅಪಾಣಿಪಾದೋ ಜವನೋ ಗ್ರಹೀತಾ ಪಶ್ಯತ್ಯಚಕ್ಷುಃ ಸ ಶೃಣೋತ್ಯಕರ್ಣಃ'' (ಶ್ವೇ. ೩-೧೯) ಇತ್ಯಾದಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ । ''ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಂ ಪಶ್ಯತ ಜಾಯಮಾನಮ್'' (ಶ್ವೇ. ೪-೧೨), ''ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಂ ಜನಯಾಮಾಸ ಪೂರ್ವಮ್'' (ಶ್ವೇ. ೩-೪) ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರೀಯಾಃ ಪಠನ್ತಿ । ಭೋಕ್ತಾ ಕರ್ಮಫಲಸಂಬನ್ಧೀ ದೇಹೇ ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣೋ ಜೀವ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಚೇತನಾವಂತರಾದ ಪುರುಷರಂತೆ (ವಾಗಾದಿಗಳು) ನಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು (ಎಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಲ್ಲಿ) ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾ ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದ ವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ? ವಾಕ್ಕನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದವೆಂಬುದಾಗಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಹೊರಗೆ) ಹೋಗುವ ದಾಗಲಿ ಮತ್ತೆ (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಬಂದುಸೇರುವದಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವದಾಗಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಾಗಲಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಚೇತನಾವಂತರಾದ ದೇವತೆ ಗಳಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ[1] ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಚೇತನವುಂಟೆಂಬುದಂತೂ ಆಗಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

1. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೪-೧೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೯೭)ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಒಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಅನೇಕ ಚೇತನಗಳಿರುವದು ತಾರ್ಕಿಕ ಸಮಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದಲ್ಲ[1] ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅವರು) ಈಶ್ವರನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ ನೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಈಶ್ವರನನ್ನೊಪ್ಪುವ ತಾರ್ಕಿಕರಿದಾರಷ್ಟೆ, ಅವರು ಮನಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಒಳಗಿನ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೂ ಹೊರಗಿನ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಈಶ್ವರಾಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿಯೇ ನಿಯಮದಿಂದ ಗಾಡಿ ಮುಂತಾದವು ಗಳಂತೆ (ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ) ತೊಡಗುವವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ.[2] ನಾವು ಅಗ್ನ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಚೇತನವಂತರಾದರೂ (ದೇಹದ) ಒಳಗೆ ಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿರುವ-ರೆಂದೇನೂ ಒಪ್ಪಿರುವದಿಲ್ಲ.[3] ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಅವು ಕಾರ್ಯಕರಣವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದೂ ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯ ಭೇದಗಳೆಂದು[4] ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ, ಅಧಿದೈವ-ಎಂಬ (ಮೂರು) ಕೋಟಿಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ವಿಕಲ್ಪಗಳೆಂದೂ ಅವಕ್ಕೆ (ಅವುಗಳನ್ನು) ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ನಿಯಂತೃವಾಗಿರುವನೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವೆ.[5] ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು (ಯಾವ) ಕರಣಗಳೂ ಇಲ್ಲದವನು. ಏಕೆಂದರೆ "ಅವನು ಕೈಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದೆ ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುವವನು, ಹಿಡಿಯುವವನು, ಚಕ್ಷುಸ್ಸುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣುವವನು, ಕರ್ಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳುವವನು" ಎಂದು ಮಂತ್ರವರ್ಣವಿದೆ (ಶ್ವೇ. ೩-೧೯). "ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ನೋಡಿರಿ"

---

1. ಒಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಚೇತನರಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಿರುದ್ಧಾಭಿಪ್ರಾಯ ವಾದರೆ ದೇಹವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಜಗ್ಗಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನಾಶವಾಗಬೇಕು ; ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತಡೆಗಟ್ಟಿದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಆಗದೆ ಇರಬೇಕಾಗುವದು.
2. ಈಶ್ವರನು ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃವೆಂದು ಅವರು ಒಪ್ಪಿರುವಂತೆ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳು ಅಧಿಷ್ಠಾತೃಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷ ?
3. ಈಶ್ವರನನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರು ಒಪ್ಪಿರುವಂತೆ ನಾವು ಅವು ಬರಿಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃಗಳೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.
4. ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿರುವವೆಂಬುದನ್ನು ಬೃ.ಭಾ. ೩-೭-೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೭೦)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ; ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನ ಭೇದಗಳೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಬೃ.ಭಾ. ೩-೯-೯ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೦೪)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
5. ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಈಶ್ವರನು ನಿಯಂತೃವೆಂಬುದನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ (೩-೭-೩....) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಯಾವ ಕರಣಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೇವತೆಗಳ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಂದಲೇ ಅವರನ್ನು ನಿಯಮನ-ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಬೃ.ಭಾ. ೩-೭-೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೭೦) ರಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ.

(ಶ್ವೇ. ೪-೧೨) ''ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲನೆಯವನಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು'' (ಶ್ವೇ. ೩-೪), ಎಂದೂ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರೀಯರು ಪಠಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.[1] ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿರುವ ಜೀವನು ಆ ದೇವೇಶ್ವರರುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ- ಎಂದು ಮುಂದೆ[2] ಹೇಳುವೆವು.

ಪ್ರಾಣಸಂವಾದಕಲ್ಪನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೧. ವಾಗಾದೀನಾಂ ಚ ಇಹ ಸಂವಾದಃ ಕಲ್ಪಿತಃ, ವಿದುಷೋಽನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಣಶ್ರೇಷ್ಠತಾನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥಮ್ । ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಪುರುಷಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠತಾಯೈ ವಿವದಮಾನಾಃ ಕಂಚಿದ್ಗುಣವಿಶೇಷಾಭಿಜ್ಞಂ ಪೃಚ್ಛನ್ತಿ 'ಕೋ ನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಗುಣೈಃ' ಇತಿ । ತೇನೋಕ್ತಾ 'ಏಕೈಕಶ್ಯೇನ ಅದಃ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯಿತುಮ್ ಉದ್ಯಚ್ಛತ । ಯೇನಾದಃ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯತೇ ಸ ವಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ।' ಇತ್ಯುಕ್ತಾಃ ತಥೈವ ಉದ್ಯಚ್ಛನ್ತ ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಶ್ರೇಷ್ಠತಾಂ ನಿರ್ಧಾರಯನ್ತಿ । ತಥೇಮಾಂ ಸಂವ್ಯವಹಾರಂ ವಾಗಾದಿಷು ಕಲ್ಪಿತವತೀ ಶ್ರುತಿಃ । ಕಥಂ ನಾಮ ವಿದ್ವಾನ್ ವಾಗಾದೀನಾಮೇಕೈಕಸ್ಯಾಭಾವೇಽಪಿ ಜೀವನಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ನ ತು ಪ್ರಾಣಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಣಶ್ರೇಷ್ಠತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತೇತಿ । ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ಕೌಷೀತಕಿನಾಮ್ ''ಜೀವತಿ ವಾಗಪೇತೋ ಮೂಕಾನ್ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮೋ ಜೀವತಿ ಚಕ್ಷುರಪೇತೋಽನ್ಧಾನ್ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮೋ ಜೀವತಿ ಶ್ರೋತ್ರಾಪೇತೋ ಬಧಿರಾನ್ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮೋ ಜೀವತಿ ಮನೋಽಪೇತೋ ಬಾಲಾನ್ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮೋ ಜೀವತಿ ಬಾಹುಚ್ಛಿನ್ನೋ ಜೀವತ್ಯೂರುಚ್ಛಿನ್ನಃ'' (ಶಾಂ. ಆ. ೫-೩)[3] ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ॥

---

1. ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ಪರಮೇಶ್ವರನೇ ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮೂಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃವೆಂದು ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಭಾವ.
2. ೬-೩-೨ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ.
3. ಇದು ಆನಂದಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿರುವ ಶಾಂಖಾಯನಾರಣ್ಯಕದ ಪಾಠ. ನಿರ್ಣಯ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ (೩-೩) ''ಜೀವತಿ ವಾಗಪೇತೋ ಮೂಕಾನ್ ವಿಪಶ್ಯಾಮೋ ..... ಬಧಿರಾನ್ ವಿಪಶ್ಯಾಮೋ ಜೀವತಿ ಬಾಹುಚ್ಛಿನ್ನೋ ಜೀವತ್ಯೂರುಚ್ಛಿನ್ನಃ'' ಎಂದೇ ಪಾಠವಿದೆ. ಆ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲು ವಿ ಇದೆ ; ಮನೋಽಪೇತೋ ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯವಿಲ್ಲ. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇತ್ಯೇವಂ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮಃ ಎಂದೇ ಎರಡು ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ವಾಗಾದಿಗಳು ಸಂವಾದ(ಮಾಡಿದವೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಿರುವದು ಉಪಾಸಕನು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ಒಬ್ಬರೊಡನೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗಾಗಿ ವಿವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನನ್ನು 'ನಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಗುಣಗಳ (ದೃಷ್ಟಿ)ಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ?' ಎಂದು ಹೇಗೆ ಕೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅವನು 'ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಇಂಥ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರಿ, ಯಾವನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಸಾಧಿತವಾಗುವದೋ ಅವನೇ ನಿಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು' ಎಂದು ಹೇಳುವನೋ, ಅವನು ಹೀಗೆನ್ನಲು ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ತಾವು ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಯು 'ವಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ (ಪ್ರಾಣಿಯು) ಬದುಕಿರುವದು ಕಂಡಿದೆ, ಆದರೆ ಪ್ರಾಣವು (ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬದುಕಿರುವದು ಕಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ)ವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ- ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪಾಸಕನು ಹೇಗಾದರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ' ಎಂದು ಈ ಸಂವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ವಾಗಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ.[1] ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೌಷೀತಕಿಗಳ ಶ್ರುತಿಯು "ವಾಕ್ಕಿಲ್ಲದವನೂ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ, ಮೂಕರನ್ನು ಕಂಡಿದೇವಷ್ಟೆ ? ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಲ್ಲದವನೂ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ, ಕುರುಡರನ್ನು ಕಂಡಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ ? ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲದವನೂ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ, ಬಾಲರನ್ನು ಕಂಡಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ ? ತೋಳು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡವನೂ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ, ತೊಡೆಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡವನೂ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ" (ಕೌಂ. ಆ. ೫-೩) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ(ರುತ್ತದೆ).

---

1. ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩-೧೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೬, ೧೫೭)- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆ ಮುಂದುವರಿದದ್ದು)

ಪ್ರಾಣನ ಅನ್ನವೂ ವಸ್ತ್ರವೂ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ಕಿಂ ಮೇಽನ್ನಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದಿದಮಾ ಶ್ವಭ್ಯ ಆ ಶಕುನಿಭ್ಯ ಇತಿ ಹೋಚುಸ್ತದ್ವಾ ಏತದನಸ್ಯಾನ್ನಮನೋ ಹ ವೈ ವಾವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನ ಹ ವಾ ಏವಂವಿದಿ ಕಿಂಚನಾನನ್ನಂ ಭವತೀತಿ ॥೧॥

೧. ಅವನು 'ನನಗೆ ಅನ್ನವು ಯಾವದಾಗಿರುವದು ?' ಎಂದನು. 'ನಾಯಿಗಳವರೆಗೂ ಹಕ್ಕಿಗಳವರೆಗೂ ಯಾವಯಾವ (ಅನ್ನವಿದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ)' ಎಂದವು. ಆ ಇದೇ ಅವನ ಅನ್ನವು ; ಅನ ಎಂಬ ನಾಮವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಷ್ಟೆ? ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವವನಿಗೆ ಯಾವದೊಂದೂ ಅನನ್ನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಣನ ಅನ್ನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೨. ಸ ಹೋವಾಚ ಮುಖ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ಕಿಂ ಮೇಽನ್ನಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ । ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಷ್ಟಾರಮಿವ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ವಾಗಾದೀನ್ ಪ್ರತಿವಕ್ತೄನಿವ ಕಲ್ಪಯನ್ತೀ ಶ್ರುತಿರಾಹ । ಯದಿದಂ ಲೋಕೇ ಅನ್ನಜಾತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಆ ಶ್ವಭ್ಯಃ ಶ್ವಭಿಃ ಸಹ ಆ ಶಕುನಿಭ್ಯಃ ಸಹ ಶಕುನಿಭಿಃ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಯತ್ ಅನ್ನಂ ತತ್ ತವಾನ್ನಮಿತಿ ಹ ಊಚುರ್ವಾಗಾದಯ ಇತಿ । ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಸರ್ವಮನ್ನಂ ಪ್ರಾಣೋಽತ್ತಾ ಸರ್ವಸಾನ್ನಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ ಕಲ್ಪಿತಾಖ್ಯಾಯಿಕಾರೂಪಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ಯ ಸ್ವೇನ ಶ್ರುತಿ ರೂಪೇಣ ಆಹ । ತದ್ವಾ ಏತತ್ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಲೋಕೇ ಪ್ರಾಣಿಭಿಃ ಅನ್ನಮ್ ಅದ್ಯತೇ ಅನಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತದನ್ನಂ ಪ್ರಾಣೇನೈವ ತತ್ ಅದ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಚೇಷ್ಟಾವ್ಯಾಪ್ತಿಗುಣಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ಅನ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಾಮ । ಪ್ರಾದ್ಯುಪಸರ್ಗಪೂರ್ವತ್ವೇ ಹಿ ವಿಶೇಷಗತಿರೇವ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಚ

ಸರ್ವಾನ್ನಾನಾಮ್ ಅತ್ತುರ್ನಾಮ ಗ್ರಹಣಮ್ ಇತೀದಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಾಮ ಅನ ಇತಿ ಸರ್ವಾನ್ನಾನಾಮತ್ತುಃ ಸಾಕ್ಷಾದಭಿಧಾನಮ್ । ನ ಹ ವಾ ಏವಂವಿದಿ ಯಥೋಕ್ತ ಪ್ರಾಣವಿದಿ ಪ್ರಾಣೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಃ ಸರ್ವಾನ್ನಾನಾಮತ್ತಾ ಇತಿ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಂ ವಿದಿ ಹ ವೈ ಕಿಂಚನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಪ್ರಾಣಿಭಿರಾದ್ಯಂ ಸರ್ವೈಃ ಅನನ್ನಮ್ ಅನಾದ್ಯಂ[1] ನ ಭವತಿ । ಸರ್ವಮ್ ಏವಂವಿದಿ ಅನ್ನಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಾಣಭೂತತ್ವಾತ್ ವಿದುಷಃ । "ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾ ಏಷ ಉದೇತಿ ಪ್ರಾಣೇಽಸ್ತಮೇತಿ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ "ಏವಂವಿದೋ ಹ ವಾ ಉದೇತಿ ಸೂರ್ಯ ಏವಂವಿದ್ಯಸ್ತಮೇತಿ" (?)[2] ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಇಂತೆಂದನು : 'ನನಗೆ ಅನ್ನವು ಯಾವದಾಗಿರುವದು ?' ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಕೇಳಿದಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ವಾಗಾದಿಗಳು ಉತ್ತರಹೇಳಿದಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯು 'ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗಳವರೆಗೂ, ನಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ; ಹಕ್ಕಿಗಳವರೆಗೂ, ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ; ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅನ್ನಜಾತವಿರುವದೋ, ಅದು ನಿನ್ನ ಅನ್ನವು ಎಂದು ವಾಗಾದಿಗಳು ಅಂದವು'- ಎಂದಿದೆ.[3] ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅನ್ನವು ; ಪ್ರಾಣನೇ ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ನಕ್ಕೂ ಅತ್ತೃ ಎಂದಿಂತು ತಿಳಿಯಲೆಂದು ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಕಥೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಶ್ರುತಿರೂಪದಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : ಆ ಇದು , ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವದನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಿನ್ನುತ್ತವೆಯೋ ಅದು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅನ್ನವು : ಪ್ರಾಣನೇ ಅದನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅನ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಮವು (ಬಂದಿದೆ). ಪ್ರ ಮುಂತಾದ ಉಪಸರ್ಗವಿದ್ದರೆ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತಷ್ಟೆ[4] ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಾನ್ನಗಳನ್ನೂ ತಿನ್ನುವವನ ನಾಮಗ್ರಹಣವಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಮವು ; (ಈ) ಅನವೆಂಬುದು

---

1. 'ಅನ್ನಾದ್ಯಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ ; 'ಅನದ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾ॥ ಪಾಠವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ.
2. ಇದು ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯೋ ತಿಳಿಯದು. 'ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾ ಏಷ ಉದೇತಿ ಪ್ರಾಣೋಽಸ್ತಮೇತಿ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಬೃ. ೧-೫-೨೩ರಲ್ಲಿದೆ.
3. ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸರ್ವಾನ್ನವೂ ಪ್ರಾಣನಾದ ನನ್ನದು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಲೆಂದೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಸರ್ವಾನ್ನಭಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದಲ್ಲ ; ಇದನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
4. ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ- ಮುಂತಾದವು ವಿಶೇಷವೃತ್ತಿಗಳ ಹೆಸರಷ್ಟೆ? ಎಂದರ್ಥ.

ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ನಗಳನ್ನೂ ತಿನ್ನುವ (ಪ್ರಾಣನ) ನೇರಾದ ಹೆಸರು.[1]

ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದವನ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ, ನಾನು ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸರ್ವಾನ್ನಗಳ ಅತ್ತೃವಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಾಣನ ಉಪಾಸಕನ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ, ಆ ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದವನ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ, (ಕಿಂಚನ = ಕಿಂಚಿದಪಿ) ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಿನ್ನುವ ಯಾವದೊಂದೂ ಅನನ್ನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅನಾದ್ಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿರುವವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ ; ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಸಕನು ಪ್ರಾಣವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.[2] ''ಪ್ರಾಣನಿಂದಲೇ ಈ (ಸೂರ್ಯನು) ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿಯೇ ಅಸ್ತಮಿಸುತ್ತಾನೆ'' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ''ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವನಿಂದಲೇ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವನಲ್ಲಿಯೇ ಅಸ್ತವಾಗುತ್ತಾನೆ'' (?) ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ಕಿಂ ಮೇ ವಾಸೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾಪ ಇತಿ ಹೋಚುಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತದಶಿಷ್ಯನ್ತಃ ಪುರಸ್ತಾಚ್ಚೋಪರಿಷ್ಟಾಚ್ಚಾದ್ಭಿಃ ಪರಿದಧತಿ ಲಮ್ಭುಕೋ ಹ ವಾಸೋ ಭವತ್ಯನಗ್ನೋ ಹ ಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಅವನು 'ನನಗೆ ಯಾವದು ವಸ್ತ್ರವಾಗಿರುವದು ?' ಎಂದನು. 'ನೀರು' ಎಂದರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಊಟಮಾಡಲಿರುವಾಗ ಹೀಗೆ ಮೊದಲು ಆಮೇಲೂ ನೀರಿನಿಂದ ಹೊದಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಬೆತಲೆಯಲ್ಲದವನೂ ಆಗುತಾನೆ.

1. ಅನ ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಣಸಾಮಾನ್ಯದ ಹೆಸರಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಅನ್ನವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವವನು ಎಂಬರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾನ್ನೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಸರ್ವವೂ ಅನ್ನವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಅವನು ಅಭಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ದೋಷವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಿಯೇ. ಬೃ. ಭಾ. ೬-೧-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೨೨, ೪೨೪) ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೭೩)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೩. ಸ ಹ ಉವಾಚ ಪುನಃ ಪ್ರಾಣಃ । ಪೂರ್ವವದೇವ ಕಲ್ಪನಾ । ಕಿಂ ಮೇ ವಾಸೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ । ಆಪ ಇತಿ ಹ ಊಚುರ್ವಾಗಾದಯಃ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಾಸ ಆಪಃ, ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತತ್ ಅಶಿಷ್ಯನ್ತೋ ಭೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಭುಕ್ತವನ್ತಶ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಏತತ್ ಕುರ್ವನ್ತಿ । ಕಿಮ್ ? ಅದ್ಭಿಃ ವಾಸಸ್ಥಾನೀಯಾಭಿಃ ಪುರಸ್ತಾದ್ ಭೋಜನಾತ್ ಪೂರ್ವಮ್, ಉಪರಿಷ್ಟಾಚ್ಚ ಭೋಜನಾದ್ ಊರ್ಧ್ವಂ ಚ ಪರಿದಧತಿ ಪರಿಧಾನಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ । ಲಮ್ಭುಕೋ ಲಮ್ಭನಶೀಲೋ ವಾಸೋ ಹ ಭವತಿ । ವಾಸಸೋ ಲಬ್ಧೈವ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನಗ್ನೋ ಹ ಭವತಿ । ವಾಸಸೋ ಲಮ್ಭುಕತ್ವೇನ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧೈವ ಅನಗ್ನತಾ ಇತ್ಯನಗ್ನೋ ಹ ಭವತೀತಿ ಉತ್ತರೀಯವಾನ್ ಭವತಿ ಇತ್ಯೇತತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಪ್ರಾಣನು ಮತ್ತೂ ಇಂತೆಂದನು. (ಇಲ್ಲಿಯೂ) ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಕಲ್ಪನೆ.[1] 'ನನಗೆ ಯಾವದು ವಸ್ತ್ರವಾಗಿರುವದು ?' 'ನೀರು' ಎಂದು ವಾಗಾದಿಗಳೆಂದವು. (ಹೀಗೆ) ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ನೀರು ವಸ್ತ್ರವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೀಗೆ ಊಟಮಾಡಲಿರುವಾಗ ಭೋಜನಮಾಡಲಿರುವವರಾದಾಗ ಮತ್ತು ಭೋಜನಮಾಡಿದವರಾದಾಗ ಉಪಾಸಕ ರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇದನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಏನನ್ನು? ವಸ್ತ್ರದಂತಿರುವ ನೀರಿನಿಂದ ಮೊದಲೂ ಊಟಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೂ ಆಮೇಲೂ ಊಟವಾದ ಮೇಲೂ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ (ಪರಿದಧತಿ = ಪರಿಧಾನಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ) ಉಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವರು. ವಸ್ತ್ರ ವನ್ನು (ಲಮ್ಭುಕಃ = ಲಮ್ಭನಶೀಲಃ) ಪಡೆಯುವವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ ; ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಬೆತ್ತಲೆಯಲ್ಲದವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ ; ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಡೆದದ್ದರಿಂದಲೇ ಬೆತ್ತಲೆಯಲ್ಲದವನೆಂದಾಗುವದರಿಂದ ಬೆತ್ತಲೆಯಲ್ಲದವನಾಗು ತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.[2]

1. ಪ್ರಾಣನು ಕೇಳಿದನೆಂದೂ ವಾಗಾದಿಗಳು ಹೇಳಿದವೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವದು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿಯೇ.
2. ಮೊದಲಿನ ಆಚಮನವು ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರ ಆಮೇಲಿನದು ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ-ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ.

ಚರ್ಚೆ : ಇದು ವಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯೊ, ಆಚಮನಾಂತರವಿಧಿಯೊ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೪. ಭೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ಭುಕ್ತವತಶ್ಚ ಯತ್ ಆಚಮನಂ ಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವಿಜ್ಞಾತಮ್, ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಾಸ ಇತಿ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಮ್ ಇಹ ವಿಧೀಯತೇ । 'ಅದ್ಭಿಃ ಪರಿದಧತಿ' ಇತಿ, ನಾಚಮನಾನ್ತರಮ್ । ಯಥಾ ಲೌಕಿಕೈಃ ಪ್ರಾಣಿಭಿರದ್ಯ-ಮಾನಮ್ ಅನ್ನಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಇತಿ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಮ್, ತದ್ವತ್ । 'ಕಿಂ ಮೇಽನ್ನಮ್', 'ಕಿಂ ಮೇ ವಾಸಃ ?' - ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನಯೋಸ್ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ । ಯದಾ ಆಚಮನಮ್ ಅಪೂರ್ವಂ ತಾದರ್ಥ್ಯೇನ ಕ್ರಿಯೇತ ತದಾ ಕೃಮ್ಯಾದ್ಯನ್ನಮಪಿ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಭಕ್ಷ್ಯತ್ವೇನ ವಿಹಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತುಲ್ಯಯೋರ್ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಯೋಃ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಅರ್ಧಜರತೀಯೋ ನ್ಯಾಯೋ ನ ಯುಕ್ತಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ । ಯತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಾಚಮನಂ ಪ್ರಾಯತ್ಯಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅನಗ್ನತಾರ್ಥಂ ಚ ನ ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನ ತಥಾ ವಯಮ್ ಆಚಮನಮ್ ಉಭಯಾರ್ಥಂ ಬ್ರೂಮಃ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಯತ್ಯಾರ್ಥಾಚಮನಸಾಧನಭೂತಾ ಆಪಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಾಸ ಇತಿ ದರ್ಶನಂ ಚೋದ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ತತ್ರ ಆಚಮನಸ್ಯ ಉಭಯಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗದೋಷ-ಚೋದನಾ ಅನುಪಪನ್ನಾ । ವಾಸೋಽರ್ಥ ಏವ ಆಚಮನೇ ತದ್ದರ್ಶನಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್ । ನ । ವಾಸೋಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಕ್ಯೇ ವಾಸೋಽರ್ಥಾಪೂರ್ವಾಚಮನವಿಧಾನೇ ತತ್ರ ಅನಗ್ನತಾರ್ಥತ್ವದೃಷ್ಟಿವಿಧಾನೇ ಚ ವಾಕ್ಯಭೇದಃ । ಆಚಮನಸ್ಯ ತದರ್ಥತ್ವಮ್ ಅನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಚ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಊಟಮಾಡುವ ಮೊದಲೂ ಮತ್ತು ಊಟಮಾಡಿದ ಮೇಲೂ ಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಚಮನವು (ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ) ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆಯಷ್ಟೆ ? ಅದರಲ್ಲಿ (ಇದು) ಪ್ರಾಣನ ವಸ್ತ್ರವು- ಎಂದು ದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರವನ್ನು 'ನೀರಿನಿಂದ ಹೊದಿಸುತ್ತಾರೆ' (ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ) ವಿಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಆಚಮನವನ್ನು (ವಿಧಿಸಿರು)ವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಲೋಕದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಿನ್ನುವ ಅನ್ನವು ಪ್ರಾಣನದೆಂದು (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ದರ್ಶನಮಾತ್ರವನ್ನು (ವಿಧಿಸಿದೆಯೋ) ಹಾಗೆಯೇ (ಇದು); ಏಕೆಂದರೆ 'ನನಗೆ ಯಾವದು ಅನ್ನವು ?', 'ನನಗೆ ಯಾವದು ವಸ್ತ್ರವು ?'- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಗಳೆರಡೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಆಚಮನವನ್ನು ಇದಕ್ಕಾಗಿ (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದಾದರೆ, ಆಗ ಕ್ರಿಮಿಯೇ

ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ[1] ಭಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬೇಕಾದೀತು; ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ (ಎರಡು) ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನಗಳಲ್ಲಿ- (ಈ) ಪ್ರಕರಣವು ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿಯೇ ಬಂದಿರುವದರಿಂದ ಅರ್ಧಜರತೀಯನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.[2]

(ಇನ್ನು) 'ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ (ಸ್ಮಾರ್ತವಾದ) ಆಚಮನವು ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಣನ ಅನಗ್ನತೆಗಾಗಿಯೂ ಇರಲಾರದು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲ[3], ಹಾಗೇನೂ ನಾವು ಆಚಮನವನ್ನು ಎರಡಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ) ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ (ವಿಧಿಸಿರುವ) ಆಚಮನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ನೀರು ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ವಸ್ತ್ರವು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಧಿಸಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆಚಮನವು ಎರಡು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೂ (ವಿಹಿತವಾದಂತಾಯಿತು) ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ಸರಿಯಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ವಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಆಚಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಬಹುದಲ್ಲ![4]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೊಸದೊಂದು ಆಚಮನವನ್ನು ವಿಧಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅನಗ್ನತೆಗಾಗಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ (ಎಂದರೆ) ವಾಕ್ಯಭೇದ(ವಾದೀತು). ಏಕೆಂದರೆ ಆಚಮನವು ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬಂದಿದೆ, ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.[5]

---

1. ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಭಕ್ಷ್ಯವೇ ಎಂಬುದು ಇಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ.
2. ಒಂದೇ ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಅಡಿಗೆಗೂ ಮರಿಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದದಿರುವಂತೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಂಶಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯಿದೆ, ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ ಇನ್ನುವದು ಅಯುಕ್ತ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೃ.ಭಾ. ೬-೧-೧೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೨೫)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೩-೧೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೫೩)ನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಶುದ್ಧ್ಯಾಚಮನದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ ಬೇಡ; ವಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಆಚಮನವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎನ್ನೋಣ - ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
5. ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯ ವಿಷಯವಿದೆ ಎಂಬುದು ಅದನ್ನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಆಚಮನ ವಿಧಾನವು ಇದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಪ್ರಾಣದರ್ಶನಸ್ತುತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಧೈತತ್ ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಜಾಬಾಲೋ ಗೋಶ್ರುತಯೇ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯಾಯೋಕ್ತ್ವೋವಾಚ ಯದ್ಯಪ್ಯೇನಚ್ಛುಷ್ಕಾಯ ಸ್ಥಾಣವೇ ಬ್ರೂಯಾಜ್ಜಾಯೇರನ್ನೇವಾಸ್ಮಿಞ್ಛಾಖಾಃ ಪ್ರರೋಹೇಯುಃ ಪಲಾಶಾನೀತಿ ॥೩॥

೩. ಆ ಇದನ್ನು ಸತ್ಯಕಾಮಜಾಬಾಲನು ಗೋಶ್ರುತಿ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು. "ಇದನ್ನು ಒಣಗಿದ ಮೋಟುಮರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಂಬೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಯಾವು, ಎಲೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು."

ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩.೭೫. ತದೇತತ್ ಪ್ರಾಣದರ್ಶನಂ ಸ್ತೂಯತೇ । ಕಥಮ್ ? ತದ್ ಹ ಏತತ್ ಪ್ರಾಣದರ್ಶನಂ ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಜಾಬಾಲೋ ಗೋಶ್ರುತಯೇ ನಾಮ್ನಾ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯಾಯ ವ್ಯಾಘ್ರಪದೋಽಪತ್ಯಂ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯಃ । ತಸ್ಮೈ ಗೋಶ್ರುತ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಉಕ್ತ್ವಾ ಉವಾಚ ಅನ್ಯದಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ವಚಃ । ಕಿಂ ತದುವಾಚೇತಿ ? ಆಹ । ಯದ್ಯಪಿ ಶುಷ್ಕಾಯ ಸ್ಥಾಣವ ಏತದ್ ದರ್ಶನಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರಾಣವಿತ್ ಜಾಯೇರನ್ ಉತ್ಪದ್ಯೇರನ್ನೇವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಾಣೌ ಶಾಖಾಃ ಪ್ರರೋಹೇಯುಶ್ಚ ಪಲಾಶಾನಿ ಪತ್ರಾಣಿ ಕಿಮು ಜೀವತೇ ಪುರುಷಾಯ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಪ್ರಾಣದರ್ಶನವನ್ನು ಹೊಗಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆ ಈ ಪ್ರಾಣದರ್ಶನವನ್ನು ಸತ್ಯಕಾಮಜಾಬಾಲನು ಗೋಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನಿಗೆ ವ್ಯಾಘ್ರಪದನ ಮಗನು ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನು ; ಗೋಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ತಿಳಿಯಹೇಳಿ, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಬೇರೆ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಅವನು ಹೇಳಿದನೆಂಬ ಅದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ ; ಒಣಗಿದ ಮೋಟುಮರಕ್ಕೆ ಈ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನು ಹೇಳುತ್ತಾನಾದರೂ

ಆ ಮೋಟುಮರದಲ್ಲಿ ಕೊಂಬೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಯಾವು, ಪಲಾಶಗಳು ಎಂದರೆ ಎಲೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು ! ಇನ್ನು ಬದುಕಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಹೇಳಿದವನಾದರೆ (ಮಹಾಫಲವಾಗುವದೆಂದು) ಹೇಳುವದಿನ್ನೇನು[1] ?

ಶ್ರೀಮಂಥಕರ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯದಿ ಮಹಜ್ಜಿಗಮಿಷೇದಮಾವಾಸ್ಯಾಯಾಂ ದೀಕ್ಷಿತ್ವಾ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಗ್ಂ ರಾತ್ರೌ ಸರ್ವೌಷಧಸ್ಯ ಮನ್ಥಂ ದಧಿಮಧು-ನೋರುಪಮಥ್ಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ ॥೪॥

೪. ಇನ್ನು ಮಹತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದಿಚ್ಛೆಸುತ್ತಾನಾದರೆ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತನಾಗಿ ಪೌರ್ಣಮಾಸಿಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಓಷಧದ ಮಂಥವನ್ನು ಮೊಸರುಜೇನುತುಪ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ತೊಳಸಿ 'ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ?' ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾತವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು.

ಮಂಥಕರ್ಮದ ಪ್ರಕಾರವೂ ಹೋಮಗಳೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೬. ಯಥೋಕ್ತಪ್ರಾಣದರ್ಶನವಿದಃ ಇದಂ ಮನ್ಥಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಆರಭ್ಯತೇ । ಅಥ ಅನನ್ತರಂ ಯದಿ ಮಹತ್ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಜಿಗಮಿಷೇತ್ ಗನ್ತುಮಿಚ್ಛೇತ್ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಯದಿ ಕಾಮಯೇತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಯ ಇದಂ ಕರ್ಮ ವಿಧೀಯತೇ । ಮಹತ್ತ್ವೇ ಹಿ ಸತಿ ಶ್ರೀರುಪನಮತೇ । ಶ್ರೀಮತೋ ಹಿ ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಂ ಧನಂ ತತಃ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಂ ತತಶ್ಚ ದೇವಯಾನಂ ಪಿತೃಯಾಣಂ ವಾ ಪನ್ಥಾನಂ ಪ್ರತಿಪತ್ಸ್ಯತ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಉರರೀಕೃತ್ಯ ಮಹತ್ತ್ವಪ್ರೇಪ್ಸೋರಿದಂ ಕರ್ಮ ನ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಕಾಮಸ್ಯ । ತಸ್ಯ ಅಯಂ ಕಾಲಾದಿವಿಧಿರುಚ್ಯತೇ ।

1. ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಮಂಥಕರ್ಮವಾದಮೇಲೆ ೬-೩-೧೨ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು ; ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಂಥಕರ್ಮದಮೇಲೆ ಸ್ತುತಿಯಿಲ್ಲ, ಆ ಕರ್ಮವು ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಅಮಾವಾಸ್ಯಾಯಾಂ ದೀಕ್ಷಿತ್ವಾ ದೀಕ್ಷಿತ ಇವ ಭೂಮಿಶಯನಾದಿನಿಯಮಂ ಕೃತ್ವಾ । ತಪೋರೂಪಂ ಸತ್ಯವಚನಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮವಾನ್ ಭೂತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಪುನರ್ದೈಕ್ಷಮೇವ ಕರ್ಮಜಾತಂ ಸರ್ವಮುಪಾದತ್ತೇ । ಅತದ್ವಿಕಾರತ್ವಾತ್ ಮನ್ಥಾಖ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ । "ಉಪಸದ್ವ್ರತೀ" (ಬೃ ೬-೩-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ ಪಯೋಮಾತ್ರಭಕ್ಷಣಂ ಶುದ್ಧಿಕಾರಣಂ ತಪ ಉಪಾದತ್ತೇ । ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಂ ರಾತ್ರೌ ಕರ್ಮ ಆರಭತೇ । ಸರ್ವೌಷಧಸ್ಯ ಗ್ರಾಮ್ಯಾರಣ್ಯಾನಾಮೋಷಧೀನಾಂ ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಅಲ್ಪಮಲ್ಪಮ್ ಉಪಾದಾಯ ತದ್ವಿತುಷೀಕೃತ್ಯ ಆಮಮೇವ ಪಿಷ್ಟಂ ದಧಿಮಧುನೋಃ ಔದುಮ್ಬರೇ ಕಂಸಾಕಾರೇ ಚಮಸಾಕಾರೇ ವಾ ಪಾತ್ರೇ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯ ಉಪಮಥ್ಯ ಅಗ್ರತಃ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ! ಇತಿ ಅಗ್ನೌ ಆವಸಥ್ಯೇ ಆಜ್ಯಸ್ಯ ಆವಾಪಸ್ಥಾನೇ ಹುತ್ವಾ ಸ್ರುವಸಂಲಗ್ನಂ ಮನ್ಥೇ ಸಂಪಾತಮ್ ಅವನಯೇತ್ ಸಂಸ್ರವಮಧಃಪಾತಯೇತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಈ ಮಂಥವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕರ್ಮವನ್ನು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು (ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ) ಬಳಿಕ, ಮಹತ್ತನ್ನು ಎಂದರೆ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು (ಜಿಗಮಿಷೇತ್ = ಗನ್ತುಮಿಚ್ಛೇತ್) ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನಾದರೆ- ಎಂದರ್ಥ. ಅವನಿಗೆ ಈ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹತ್ತ್ವವುಂಟಾದರಲ್ಲವೆ, ಶ್ರೀಯು ಒಲಿಯುವಳು ? ಶ್ರೀಮಂತನಿಗಲ್ಲವೆ, ಧನವು ತಾನೇ ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ ? ಆದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಅದರಿಂದಲೇ ದೇವಯಾನ ಅಥವಾ ಪಿತೃಯಾಣ ಎಂಬ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ?

ಹೀಗೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಿಗೇ ಈ (ಮಂಥ)ಕರ್ಮವೇ ಹೊರತು, ವಿಷಯಗಳ ಭೋಗವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಿಗಲ್ಲ.

ಆ (ಕರ್ಮ)ಕ್ಕೆ ಕಾಲವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತನಾಗಿ, ದೀಕ್ಷಿತನಂತೆ ಭೂಮಿಶಯನವೇ ಮುಂತಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತಪೋರೂಪವಾಗಿ ಸತ್ಯವಚನ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. (ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು) ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕರ್ಮಜಾತವೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಇಲ್ಲಿ) ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಮಂಥವೆಂಬ

ಕರ್ಮವು ಆ ದೀಕ್ಷೆಯ ವಿಕಾರವಲ್ಲ. 'ಉಪಸದ್ವ್ರತಿಯಾಗಿ' (ಬೃ. ೬-೩-೧) ಎಂದು ಬೇರೆ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಹಾಲನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕುಡಿಯುವ ಶುದ್ಧಿ ಕಾರಣವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ.[1] ಪೌರ್ಣಮಾಸಿಯ ರಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಈ) ಕರ್ಮವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕು.

ಎಲ್ಲಾ ಔಷಧದ ಊರಿನ ಮತ್ತು ಕಾಡಿನ ಎಲ್ಲಾ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನೂ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದು ತಂದು ಕುಟ್ಟಿ ಹಸಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಮೊಸರು, ಜೇನು- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟಲಿನ ಆಕಾರದ ಅಥವಾ ಚಮಸದ ಆಕಾರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡಬೇಕು. (ಅದರಲ್ಲಿ)ಟ್ಟುಕೊಂಡು ತೊಳಸಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ[2] !' ಎಂದು ಆವಸಥ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಆವಾಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿ ಸ್ರುವಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಪಾತವನ್ನು ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಬೇಕು, ಸಂಸ್ರವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ ಸಂಪದೇ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಂಪಾತಮವನಯೇದಾಯತನಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ ॥೫॥

೫. 'ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾತವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. 'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾತವನ್ನು

---

1. ಉಪಸದ್ವ್ರತವು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲಿದೆ ; ಆದರೆ ಈ ಕರ್ಮವು ಅದರ ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯವಚನ, ಭೂಶಯ್ಯೆ, ಪಯಃಪಾನ- ಇವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕರ್ಮಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಬೃ. ೬-೩ ನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ಓದಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿವರಗಳು ಸ್ಫುಟವಾಗುತ್ತವೆ.
2. ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವವನಿಗೇ ಮಂಥಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಹೋಮಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಹಾಕಬೇಕು. 'ಸಂಪದೇ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾತವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. 'ಆಯತನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾತವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು.

ಮಂಥಕರ್ಮದ ಉಳಿದ ಹೋಮಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೭. ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ । ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸಂಪದೇ ಆಯತನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ! ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತಥೈವ ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ ಹುತ್ವಾ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಸಮಾನವು. 'ವಸಿಷ್ಠಾಯ', 'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ', 'ಸಂಪದೇ', 'ಆಯತ ನಾಯ' ಸ್ವಾಹಾ ! ಎಂದು ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೋಮಮಾಡಿ ಸಂಪಾತವನ್ನು (ಮಂಥದಲ್ಲಿ) ಹಾಕಬೇಕು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಪ್ರತಿಸೃಪ್ಯಾಞ್ಜಲೌ ಮನ್ಥಮಾಧಾಯ ಜಪತ್ಯಮೋ ನಾಮಾಸ್ಯಮಾ ಹಿ ತೇ ಸರ್ವಮಿದಗ್ಂ ಸ ಹಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ರಾಜಾಧಿಪತಿಃ ಸ ಮಾ ಜ್ಯೈಷ್ಠ್ಯಗ್ಂ ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಗ್ಂ ರಾಜ್ಯಮಾಧಿಪತ್ಯಂ ಗಮಯತ್ವಹಮೇವೇದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಸಾನೀತಿ ॥೬॥

೬. ಇನ್ನು ಹಿಂಜರಿದು ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು "ಅಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ; ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಜೊತೆ ಯಲ್ಲಲ್ಲವೆ ? ಆತನೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠನು, ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ರಾಜನು, ಅಧಿಪತಿಯು ; ಅವನು ನನ್ನನ್ನು ಜ್ಯೈಷ್ಠ್ಯವನ್ನೂ ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯವನ್ನೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನೂ ಹೊಂದಿಸಲಿ ! ನಾನೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವಂತಾಗಲಿ !" ಎಂದು ಜಪಿಸಬೇಕು.

ಮಂಥಜಪಮಂತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೮. ಅಥ ಪ್ರತಿಸೃಪ್ಯ ಅಗ್ನೇಃ ಈಷದಪಸೃತ್ಯ ಅಞ್ಜಲೌ ಮನ್ಥಮ್ ಆಧಾಯ

ಜಪತಿ ಇಮಂ ಮನ್ತ್ರಮ್ । "ಅಮೋ ನಾಮಾಸ್ಯಮಾ ಹಿ ತೇ" । ಅಮ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ನಾಮ । ಅನ್ನೇನ ಹಿ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಿತಿ ದೇಹೇ ಇತ್ಯತೋ ಮನ್ಥದ್ರವ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅನ್ನತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣತ್ವೇನ ಸ್ತೂಯತೇ ಅಮೋ ನಾಮಾಽಸಿ ಇತಿ । ಕುತಃ ? ಯತಃ ಅಮಾ ಸಹ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತೇ ತವ ಪ್ರಾಣಭೂತಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಸಮಸ್ತಂ ಜಗದಿದಮ್ ಅತಃ ಅಮೋ ನಾಮಾಸೀತ್ಯರ್ಥಃ[1] । ಸ ಹಿ ಪ್ರಾಣಭೂತೋ ಮನ್ಥೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ । ಅತ ಏವ ಚ ರಾಜಾ ದೀಪ್ತಿಮಾನ್ ಅಧಿಪತಿಶ್ಚ ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಪಾಲಯಿತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ । ಸ ಮಾ ಮಾಮಪಿ ಮನ್ಥಃ ಪ್ರಾಣೋ ಜ್ಯೈಷ್ಠ್ಯಾದಿಗುಣಪೂಗಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಗಮಯತು । ಅಹಮೇವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ಅಸಾನಿ ಭವಾನಿ ಪ್ರಾಣವತ್ । ಇತಿಶಬ್ದೋ ಮನ್ತ್ರಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಹಿಂಜರಿದು ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಇತ್ತಸರಿದು ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಮನ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು. ಅಮೋ ನಾಮಾಸ್ಯಮಾ ಹಿ ತೇ (ಅಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಲ್ಲವೆ ?) ಅಮ ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಣನ ಹೆಸರು. ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಪ್ರಾಣನು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂಥದ್ರವ್ಯವನ್ನು (ಅದು) ಪ್ರಾಣನ ಅನ್ನವಾಗಿರುವದರಿಂದ 'ಅಮೋ ನಾಮಾಸಿ' ಅಮನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುವೆ ಎಂದು ಹೊಗಳಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, (ತೇ = ತವ) ಪ್ರಾಣನಾಗಿರುವ ನಿನಗೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಈ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತೂ (ಅಮಾ = ಸಹ) ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತೆಯಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಾಣನೇ ಆಗಿರುವ ಆ ಮಂಥವು ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗಿದೆಯಷ್ಟೆ.[2] ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ರಾಜನು, ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಅಧಿಪತಿ ಎಂದರೆ ಮೇಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವದು. ಆ ಮಂಥನೆಂಬ ಪ್ರಾಣನು (ಮಾ = ಮಾಮಪಿ) ನನ್ನನ್ನು ಜ್ಯೈಷ್ಠ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ಗುಣಸಮೂಹವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲಿ ! ನಾನೇ ಪ್ರಾಣನಂತೆ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಆಗುವಂತಾಗಲಿ ! (ಇಲ್ಲಿ) ಇತಿಶಬ್ದವು ಮಂತ್ರಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕೆ (ಬಂದಿದೆ).

---

1. ಈ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪಾಠವೂ ಉಂಟು ; ಆಗ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೇ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪಾಠವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ.

2. ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನ ಗುಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಖಲ್ವೇತಯರ್ಚಾ ಪಚ್ಛ ಆಚಾಮತಿ ತತ್ಸವಿತುರ್ವೃಣೀಮಹ ಇತ್ಯಾಚಾಮತಿ ವಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಭೋಜನಮಿತ್ಯಾಚಾಮತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಗ್ಂ ಸರ್ವಧಾತಮಮಿತ್ಯಾಚಾಮತಿ ತುರಂ ಭಗಸ್ಯ ಧೀಮಹೀತಿ ಸರ್ವಂ ಪಿಬತಿ ನಿರ್ಣಿಜ್ಯ ಕಗ್ಂಸಂ ಚಮಸಂ ವಾ ಪಶ್ಚಾದಗ್ನೇಃ ಸಂವಿಶತಿ ಚರ್ಮಣಿ ವಾ ಸ್ಥಣ್ಡಿಲೇ ವಾ ವಾಚಂ ಯಮೋಽಪ್ರಸಾಹಃ ಸ ಯದಿ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಪಶ್ಯೇತ್ ಸಮೃದ್ಧಂ ಕರ್ಮೇತಿ ವಿದ್ಯಾತ್ ॥೭॥

೭. ಇನ್ನು ಈ ಋಕ್ಕಿನಿಂದ ಪಾದಪಾದವಾಗಿ ಆಚಮನಮಾಡಬೇಕು 'ತತ್ಸವಿತುರ್ವೃಣೀಮಹೇ' (ಆ ಸವಿತೃವಿನ .... ವರಿಸುತ್ತೇವೆ) ಎಂದು ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು ; 'ವಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಭೋಜನಮ್' (ನಾವು ದೇವನ ಭೋಜನ ವನ್ನು), ಎಂದು ಆಚಮನಮಾಡಬೇಕು ; 'ಶ್ರೇಷ್ಠಗ್ಂ ಸರ್ವಧಾತಮಮ್' (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸಬಲ್ಲ) ಎಂದು ಆಚಮನಮಾಡಬೇಕು. 'ತುರಂ ಭಗಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ' (ಶೀಘ್ರವಾದ ಭಗನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ) ಎಂದು ಕಂಸವನ್ನು ಅಥವಾ ಚಮಸವನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಮದಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಂಡಿಲದ ಮೇಲೆ ವಾಚಂಯಮವಾಗಿ ಅಪ್ರಸಾಹನಾಗಿ ಮಲಗಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕರ್ಮವು ಸಮೃದ್ಧ (ವಾಯಿತೆಂದು) ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಂಥಭಕ್ಷಣಪ್ರಕಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೯. ಅಥ ಅನನ್ತರಂ ಖಲು ಏತಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯಾ ಋಚಾ ಪಚ್ಛಃ ಪಾದಶಃ ಆಚಾಮತಿ ಭಕ್ಷಯತಿ । ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ಏಕೈಕೇನ ಪಾದೇನ ಏಕೈಕಂ ಗ್ರಾಸಂ ಭಕ್ಷಯತಿ । ತದ್ಭೋಜನಂ ಸವಿತುಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸವಿತುಃ । ಪ್ರಾಣಮ್ ಆದಿತ್ಯಂ ಚ ಏಕೀಕೃತ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ । ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ವೃಣೀಮಹೇ ಪ್ರಾರ್ಥಯೇಮಹಿ ಮನ್ಥರೂಪಮ್ । ಯೇನ ಅನ್ನೇನ ಸಾವಿತ್ರೇಣ ಭೋಜನೇನ ಉಪಭುಕ್ತೇನ ವಯಂ ಸವಿತೃಸ್ವರೂಪಾಪನ್ನಾ ಭವೇಮ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುಃ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಂಬನ್ಧಃ । ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಪ್ರಶಸ್ಯತಮಂ ಸರ್ವಾನ್ನೇಭ್ಯಃ ಸರ್ವಧಾತಮಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ

ಧಾರಯಿತೃತಮಮ್ ಅತಿಶಯೇನ ವಿಧಾತೃತಮಮಿತಿ ವಾ । ಸರ್ವಥಾ ಭೋಜನವಿಶೇಷಣಮ್ । ತುರಂ ತ್ವರಂ ತೂರ್ಣಂ ಶೀಘ್ರಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಭಗಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುಃ ಸ್ವರೂಪಮ್ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಧೀಮಹಿ ಚಿನ್ತಯೇಮಹಿ । ವಿಶಿಷ್ಟಭೋಜನೇನ ಸಂಸ್ಕೃತಾಃ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾನಃ ಸನ್ತಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಅಥವಾ ಭಗಸ್ಯ ಶ್ರಿಯಃ ಕಾರಣಂ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಕರ್ಮ ಕೃತವನ್ತೋ ವಯಂ ತದ್ಧೀಮಹಿ ಚಿನ್ತಯೇಮಹಿ ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಚ ಮನ್ಥಲೇಪಂ ಪಿಬತಿ ನಿರ್ಣಿಜ್ಯ ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ಕಂಸಂ ಕಂಸಾಕಾರಂ ಚಮಸಂ ಚಮಸಾಕಾರಂ ವಾ ಔದುಮ್ಬರಂ ಪಾತ್ರಮ್ । ಪೀತ್ವಾ ಆಚಮ್ಯ ಪಶ್ಚಾದಗ್ನೇಃ ಪ್ರಾಕ್ಶಿರಾಃ ಸಂವಿಶತಿ ಚರ್ಮಣಿ ವಾ ಅಜಿನೇ ಸ್ಥಣ್ಡಿಲೇ ಕೇವಲಾಯಾಂ ವಾ ಭೂಮೌ । ವಾಚಂ ಯಮಃ ವಾಗ್ಯತಃ ಸನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪ್ರಸಾಹಃ ನ ಪ್ರಸಹ್ಯತೇ ನಾಭಿಭೂಯತೇ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದ್ಯನಿಷ್ಟಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನೇನ ಯಥಾ ತಥಾ ಸಂಯತಚಿತ್ತಃ ಸನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ[1] । ಸ ಏವಂಭೂತೋ ಯದಿ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಪಶ್ಯೇತ್ ಸ್ವಪ್ನೇಷು ತದಾ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸಮೃದ್ಧಂ ಮಮೇದಂ ಕರ್ಮ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಆ ಬಳಿಕ ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಋಕ್ಕಿನಿಂದ[1] (ಪಚ್ಛಃ = ಪಾದಶಃ) ಪಾದಪಾದವಾಗಿ (ಉಚ್ಚರಿಸಿ) ಆಚಮನಮಾಡಬೇಕು, (ಮಂಥವನ್ನು) ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕು ; ಮಂತ್ರದ ಒಂದೊಂದು ಪಾದದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು. ಸವಿತೃವಿನ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ದೇವನ- ಪ್ರಾಣನನ್ನೂ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೂ ಒಂದೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸವಿತೃವೆಂದು) ಕರೆದಿದೆ- ಆದಿತ್ಯನ ಆ ಮಂಥರೂಪವಾದ ಭೋಜನವನ್ನು ವರಿಸುತ್ತೇವೆ, ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆ ಅನ್ನದಿಂದ, ಸವಿತೃಸಂಬಂಧವಾದ ಭೋಜನವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದರಿಂದ ನಾವು ಸವಿತೃವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗುವಂತಾಗಲಿ ! - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ದೇವಸ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸವಿತುಃ ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ (ಮಿಕ್ಕ) ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ನಗಳಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಶಸ್ಯವಾದ ಸರ್ವಧಾತಮಮ್ ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲ ಎಂದಾದರೂ ಅರ್ಥ. ಹೇಗಾದರೂ ಇದು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವು. (ತುರಂ =

1. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಋಕ್ಕು ಋಗ್ವೇದದ ಮಂ. ೫-೬-೮೨-೧ ರಲ್ಲಿದೆ. ಬೃ. ದಲ್ಲಿ ಮಂಥಾಚಮನಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪಾದಗಳು, ಮಧುಮತಿಯ ಭಾಗಗಳು, ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಸಂಮತವಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ; ಬೃ.ಭಾ. ೫-೧೪-೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೯೭) ನ್ನು ನೋಡಿ.

ತ್ವರಂ) ತೂರ್ಣವಾದ ಶೀಘ್ರವಾದ ಭಗನ ದೇವನಾದ ಸವಿತೃವಿನ 'ಸ್ವರೂಪವನ್ನು' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಧೀಮಹಿ = ಚಿಂತಯೇಮಹಿ) ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತರಾಗಿ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣರಾಗಿ (ದೇವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವಂತಾಗಲಿ) ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ (ಭಗಸ್ಯ = ಶ್ರಿಯಃ) ಭಗಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ನಾವು ಅದನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಮಂಥಲೇಪವನ್ನೆಲ್ಲ ಕುಡಿಯಬೇಕು.

ಕಂಸವನ್ನು ಎಂದರೆ ಕಂಸಾಕಾರವಾದ ಅಥವಾ ಚಮಸವನ್ನು ಎಂದರೆ ಚಮಸಾಕಾರವಾದ ಅತ್ತಿಯ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು[1] (ನಿರ್ಣಿಜ್ಯ= ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ) ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿದು ಆಚಮನಮಾಡಿ[2] ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ತಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚರ್ಮದ ಎಂದರೆ ಅಜಿನದಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಂಡಿಲದ ಬರಿಯ ನೆಲದಮೇಲೆ ವಾಚಂಯಮನಾಗಿ ಮಾತನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ. ಅಪ್ರಸಾಹನಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀ ಮುಂತಾದ[3] ಅನಿಷ್ಟಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನದಿಂದ (ನ ಪ್ರಸಹ್ಯತೇ-ನಾಭಿಭೂಯತೇ) ಅಡಚಣೆಯಾಗದಂತೆ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸಂಯಮಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಲಗಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಅವನು ಹೀಗಿದ್ದು ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಆಗ ಈ ನನ್ನ ಕರ್ಮವು ಸಮೃದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕೋ ಯದಾ ಕರ್ಮಸು ಕಾಮ್ಯೇಷು ಸ್ತ್ರಿಯಗ್ಂ ಸ್ವಪ್ನೇಷು ಪಶ್ಯತಿ । ಸಮೃದ್ಧಿಂ ತತ್ರ ಜಾನೀಯಾತ್ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನ ನಿದರ್ಶನೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನನಿದರ್ಶನೇ ॥೮॥

೮. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು. "ಯಾವಾಗ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಯಾವಾಗ ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನದಲ್ಲಿ-ಆ ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನದಲ್ಲಿ - ಸಮೃದ್ಧಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು".

1. ಬೃ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ.   2. ಇದು ಶುದ್ಧಾಚಮನವು.
3. ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿ ಎಂಬ ಮೂಲದ ಅನುವಾದವಿದು ; ಇದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿತ್ತೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ.

ಮಂಥಕರ್ಮವು ಸಮೃದ್ಧವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಗುರುತು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೦. ತತ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಏಷ ಶ್ಲೋಕೋ ಮನ್ತ್ರೋಽಪಿ ಭವತಿ । ಯದಾ ಕರ್ಮಸು ಕಾಮ್ಯೇಷು ಕಾಮಾರ್ಥೇಷು ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಸ್ವಪ್ನೇಷು ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನೇಷು ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೇಷು ವಾ ಪಶ್ಯತಿ, ಸಮೃದ್ಧಿಂ ತತ್ರ ಜಾನೀಯಾತ್ । ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಜಾನೀಯಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಪ್ರಶಸ್ತಸ್ವಪ್ನ ದರ್ಶನೇ ಸತಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ದ್ವಿರುಕ್ತಿಃ ಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಂತ್ರವು ಕೂಡ ಇದೆ : ಯಾವಾಗ ಕಾಮ್ಯಗಳಾದ ಕಾಮಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಕನಸಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕನಸಿನ ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ; ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವು ಉಂಟಾಗುವದೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಪ್ರಶಸ್ತಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಂಡರೆ (ಸಮೃದ್ಧಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಎಂದರ್ಥ. (ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನನಿದರ್ಶನೇ ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು (ಮಂಥ) ಕರ್ಮದ ಸಮಾಪ್ತಿಗಾಗಿ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಒಂದು ಎರಡನೆಯ ಖಂಡಗಳ ಸಾರ

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಮಂಥಕರ್ಮವನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದೆ.

ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

೧-೫. ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಯಾವದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ವಸಿಷ್ಠವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ತಾನೂ ವಸಿಷ್ಠ ಧನವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಇಹಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಕಾಮಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆಯತನವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ತನ್ನವರಿಗೆ ಆಯತನವಾಗುತ್ತಾನೆ ; ವಾಕ್ಕೇ ವಸಿಷ್ಠ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು, ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನ.

೬-೧೫. ವಾಗಾದಿಪ್ರಾಣಗಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದವು. 'ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ಶರೀರವು ಅತ್ಯಂತ ಅಮಂಗಲವಾಗಿ ಕಾಣುವದೋ ಅವನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು' ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದನು. ವಾಗಾದಿಗಳು ಈಗ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವರ್ಷದವರೆಗೆ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದು ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಬಂದವು. ಶರೀರವು ಬದುಕಿಯೆ ಇತ್ತು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ತಾವು ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡವು.

ಆಗ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರಲು ಜಾತ್ಯಶ್ವವು ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಗೂಟಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಕಿತ್ತು ಅಲುಗಾಡಿಸಿತು. ಆಗ ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ 'ಭಗವಂತನೆ, ನೀನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗದಿರು' ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡವು. ವಾಕ್ಕು ತನ್ನ ವಸಿಷ್ಠತ್ವವೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತ್ವವೂ ಶ್ರೋತ್ರವು ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತೂ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ಆಯತನತ್ವವೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನದೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

೧-೨. ಆಗ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು 'ನನಗೆ ಅನ್ನವು ಯಾವದು ?' ಎಂದಿತು. ವಾಗಾದಿಗಳು 'ನಾಯಿಗಳವರೆಗೂ ಹಕ್ಕಿಗಳವರೆಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವಾಗಿರುವದೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಅನ್ನವೇ' ಎಂದವು ; 'ನನಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಯಾವದು ?' ಎಂದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು ಕೇಳಲು 'ಅಪ್ಪು' ಎಂದವು ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಊಟಮಾಡುವ ಮೊದಲು, ಆಮೇಲೂ ಉಪಾಸಕರು ಆಚಮನಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಸ್ಮೃತಿವಿಹಿತವಾದ ಆಚಮನದಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಾಣನ ವಸ್ತ್ರವು ಎಂದು ಭಾವನೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

೩. ಈ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿ 'ಒಣಗಿದ ಮೋಟುಮರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಚಿಗುರು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುವದು' ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮಜಾಬಾಲನು ಗೋಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

೪-೮. ಈ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಮಂಥವೆಂಬ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವು. ತಾನು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತನಾಗಬೇಕೆಂದೂ ಆಮೂಲಕ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದೂ ಯಾವನು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಅವನು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಪೌರ್ಣಮಾಸಿಯ ರಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಸಸ್ಯಗಳ ಮಂಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮೊಸರು ಜೇನುತುಪ್ಪ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ 'ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' 'ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ' 'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹಾ !' 'ಸಂಪದೇ ಸ್ವಾಹಾ !' 'ಆಯತನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಸ್ವಾಹಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ರುವದಲ್ಲಿರುವ ಮಂಥಶೇಷವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ 'ಅಮೋ ನಾಮಾಸಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು. ಬಳಿಕ 'ತತ್ಸವಿತುರ್ವೃಣೀಮಹೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಪಾದಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಮಂಥಭಾಗಗಳನ್ನು ಕುಡಿದು ಕೊನೆಯ ಸಲಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕುಡಿದುಬಿಡಬೇಕು ; ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಆಚಮನಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಬೇಕು. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀದರ್ಶನವಾದರೆ ಕರ್ಮವು ಸಮೃದ್ಧವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪಂಚಾಲರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹಾರುಣೇಯಃ ಪಞ್ಚಾಲಾನಾಗ್ಂ ಸಮಿತಿಮೇಯಾಯ ತಗ್ಂಹ ಪ್ರವಾಹಣೋ ಜೈವಲಿರುವಾಚ ಕುಮಾರಾನುತ್ವಾಶಿಷತ್ ಪಿತೇತ್ಯನು ಹಿ ಭಗವ ಇತಿ ॥೧॥

೧. ಆರಣೇಯಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪಂಚಾಲರ ಸಮಿತಿಗೆ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಪ್ರವಾಹಣಜೈವಲಿಯು 'ಕುಮಾರನೆ, ತಂದೆಯು ಅನುಶಾಸನ ಮಾಡಿರುವನೇನು ?' (ಎಂದನು. ಅವನು) 'ಭಗವಂತನೆ, ಅನು(ಶಾಸನ) ಮಾಡಿಯೇ (ಇರುತ್ತಾನೆ)' ಎಂದನು.

ಕಥೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೧. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತಮ್ಬಪರ್ಯನ್ತಾಃ ಸಂಸಾರಗತಯೋ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ ವೈರಾಗ್ಯಹೇತೋರ್ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಮಿತ್ಯತಃ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಆರಭ್ಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ(ವಾಗಲೆಂಬ) ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತಂಬ ಪರ್ಯಂತವಾದ ಸಂಸಾರಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ (ಈ) ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೂ ಜೈವಲಿಗೂ ಸಂಭಾಷಣೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೨. ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ನಾಮತಃ । ಹ ಇತ್ಯೈತಿಹ್ಯಾರ್ಥಃ । ಅರುಣಸ್ಯಾಪತ್ಯಮ್ ಆರುಣಿಃ । ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಮ್ ಆರುಣೇಯಃ । ಪಞ್ಚಾಲಾನಾಂ ಜನಪದಾನಾಂ ಸಮಿತಿಂ ಸಭಾಮ್ ಏಯಾಯ ಆಜಗಾಮ । ತಮ್ ಆಗತವನ್ತಂ ಹ ಪ್ರವಾಹಣೋ

ನಾಮತೋ ಜೀವಲಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಜೈವಲಿಃ, ಉವಾಚ ಉಕ್ತವಾನ್ । ಹೇ ಕುಮಾರ ಅನು ತ್ವಾ ತ್ವಾಮ್ ಅಶಿಷತ್ ಅನ್ವಶಿಷತ್ ಪಿತಾ । ಕಿಮನುಶಿಷ್ಟಸ್ತ್ವಂ ಪಿತ್ರಾ ? ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸ ಆಹ। ಅನು ಹಿ ಅನುಶಿಷ್ಟೋಽಸ್ಮಿ ಭಗವ ಇತಿ ಸೂಚಯನ್ ಆಹ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶ್ವೇತಕೇತು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ - ಹ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ನಡೆಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ) ; ಆರುಣೇಯನು ; ಅರುಣನ ಮಗನು ಆರುಣಿ, ಅವನ ಮಗನು, ಆರುಣೇಯನು. ಪಂಚಾಲದೇಶದವರ ಸಮಿತಿಗೆ ಸಭೆಗೆ (ಏಯಾಯ= ಆಜಗಾಮ) ಬಂದನು. ಆ ಬಂದು (ಶ್ವೇತಕೇತು)ವನ್ನು ಪ್ರವಾಹಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜೀವಲನ ಮಗನಾದ ಜೈವಲಿಯು (ಉವಾಚ = ಉಕ್ತವಾನ್) ಇಂತೆಂದನು : ಎಲೈ ಕುಮಾರನೆ, (ತ್ವಾ = ತ್ವಾಮ್) ನಿನ್ನನ್ನು ತಂದೆಯು (ಅನು ಅಶಿಷತ್) ಅನುಶಾಸನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೇನು ? ನೀನು ತಂದೆಯಿಂದ ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೊ ? ಹೀಗೆನ್ನಲು ಅವನೆಂದನು : ಪೂಜ್ಯನೆ, ಅನುಶಿಷ್ಟನೇ ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ 'ಅನು ಹಿ' ಎಂದನು.

ಜೈವಲಿಪ್ರವಾಹಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ವೇತ್ಥ ಯದಿತೋಽಧಿ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಯನ್ತೀತಿ ನ ಭಗವ ಇತಿ ವೇತ್ಥ ಯಥಾ ಪುನರಾವರ್ತನ್ತ೩ ಇತಿ ನ ಭಗವ ಇತಿ ವೇತ್ಥ ಪಥೋರ್ದೇವಯಾನಸ್ಯ ಪಿತೃಯಾಣಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತನಾ೩ ಇತಿ ನ ಭಗವ ಇತಿ ॥೨॥

ವೇತ್ಥ ಯಥಾಸೌ ಲೋಕೋ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತಾ೩ ಇತಿ ನ ಭಗವ ಇತಿ ವೇತ್ಥ ಯಥಾ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಮಾಹುತಾವಾಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವನ್ತೀತಿ ನೈವ ಭಗವ ಇತಿ ॥೩॥

೨. 'ಪ್ರಜೆಗಳು ಇಲ್ಲಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೋ ಬಲ್ಲೆಯ ?' 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತನೆ' ಎಂದನು. 'ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ ಹಿಂತೆರಳುತ್ತಾರೋ ಬಲ್ಲೆಯ ?' 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ' ಎಂದನು. 'ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಯಾನ

ಪಿತೃಯಾಣಗಳ ವ್ಯಾವರ್ತನಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ ?' 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ' ಎಂದನು.

೩. 'ಆ ಲೋಕವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗದೆ ಇದೆ ಹೇಗೆ ಬಲ್ಲೆಯಾ ?' 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ', 'ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಚಸ್ಸು ಆಗುವದು ಹೇಗೆ, ಬಲ್ಲೆಯ ?'. 'ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಭಗವಂತ' ಎಂದನು.

ಜೈವಲಿಯ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಲಾರದೆ ಹೋದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩।೨।೩. ತಂ ಹ ಉವಾಚ । ಯದ್ಯನುಶಿಷ್ಟೋಽಸಿ ವೇತ್ಥ ಯತ್ ಇತಃ ಅಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾತ್ ಅಧಿ ಊರ್ಧ್ವಂ ಯತ್ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಯನ್ತಿ ಯದ್ ಗಚ್ಛನ್ತಿ ತತ್ ಕಿಂ ಜಾನೀಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಭಗವಃ ಇತ್ಯಾಹ ಇತರಃ । ನ ಜಾನೇಽಹಂ ತದ್ ಯತ್ ಪೃಚ್ಛಸಿ । ಏವಂ ತರ್ಹಿ ವೇತ್ಥ ಜಾನೀಷೇ ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಪುನರಾವರ್ತನ್ತ ಇತಿ । ನ ಭಗವ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹ । ವೇತ್ಥ ಪಥೋರ್ಮಾರ್ಗಯೋಃ ಸಹಪ್ರಯಾಣಯೋರ್ದೇವಯಾನಸ್ಯ ಪಿತೃಯಾಣಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತನಾ ವ್ಯಾವರ್ತನಮ್ ಇತರೇತರವಿಯೋಗಸ್ಥಾನಂ ಸಹ ಗಚ್ಛತಾಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಭಗವಃ ಇತಿ । ವೇತ್ಥ ಯಥಾಽಸೌ ಲೋಕಃ ಪಿತೃಸಂಬನ್ಧೀ ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪುನರಾವರ್ತನ್ತೇ ಬಹುಭಿಃ ಪ್ರಯದ್ಭಿರಪಿ ಯೇನ ಕಾರಣೇನ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತ ಇತಿ । ನ ಭಗವ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹ । ವೇತ್ಥ ಯಥಾ ಯೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಂ ಪಞ್ಚಸಂಖ್ಯಾಕಾಯಾಮ್ ಆಹುತೌ ಹುತಾಯಾಮ್ ಆಹುತಿನಿರ್ವೃತ್ತಾ ಆಹುತಿಸಾಧನಾಶ್ಚ ಆಪಃ ಪುರುಷವಚಸಃ ಪುರುಷ ಇತ್ಯೇವಂ ವಚಃ ಅಭಿಧಾನಂ ಯಾಸಾಂ ಹೂಯಮಾನಾನಾಂ ಕ್ರಮೇಣ ಷಷ್ಠಾಹುತಿಭೂತಾನಾಂ ತಾಃ ಪುರುಷವಚಸಃ ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಭವನ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಾಂ ಲಭನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ನೈವ ಭಗವಃ ಇತ್ಯಾಹ । ನೈವಾಹಮತ್ರ ಕಿಂಚನ ಜಾನಾಮಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು (ಜೈವಲಿ)ಯಿಂತೆಂದನು.[1] ನೀನು ಅನುಶಿಷ್ಟನಾಗಿರುವೆ

1. 'ತಂ ಹೋವಾಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನುವಾದವಿದು. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಅದು ಹೇಗೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಪರಾಮರ್ಶವಿಲ್ಲ.

ಯಾದರೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಈ ಲೋಕದಿಂದ (ಅಧಿ = ಊರ್ಧ್ವಮ್) ಮೇಲಕ್ಕೆ (ಹೋಗಿ) ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಾವದನ್ನು ಸೇರುವರೋ ಅದನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೇನು ? - ಎಂದರ್ಥ. ನಾನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತು) 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ' ಎಂದನು ; ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ನಾನು (ಅದನ್ನು) ಅರಿಯೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತೆರಳುತ್ತಾರೋ ಬಲ್ಲೆಯ ?- ಎನ್ನಲು 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. (ಪಥೋಃ = ಮಾರ್ಗಯೋಃ) ಸಮಾನವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಯಾನ ಮತ್ತು ಪಿತೃಯಾಣ - ಇವುಗಳ (ವ್ಯಾವರ್ತನಾ = ವ್ಯಾವರ್ತನಮ್) ವ್ಯಾವರ್ತನವನ್ನು, ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುವ (ಆ ಮಾರ್ಗಗಳು) ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಬಲ್ಲೆಯ ? ಎಂದರ್ಥ. 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ' ಎಂದನು.

ಆ ಪಿತೃಸಂಬಂಧವಾದ ಲೋಕವು - ಯಾವದನ್ನು ಸೇರಿದವರು ಹಿಂತಿರುಗುವರೋ (ಅದು)- ಬಹುಜನರು ಹೋಗಿ (ಸೇರಿದರೂ) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ, ಬಲ್ಲೆಯ ? 'ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ' ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಹೇಗೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ, ಐದನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಲು ಆಹುತಿಗಳಿಂದಾಗಿರುವವೂ ಆಹುತಿಯೆಂಬ[1] ಸಾಧನವುಳ್ಳವೂ ಆಗಿರುವ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಚಸ್ಸಾಗುವದು, ಪುರುಷ ಎಂಬೀ ವಚನವು, ಹೆಸರು, ಹುತವಾದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಆರನೆಯ ಆಹುತಿಯಾಗುವ ಯಾವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದೋ ಅವು ಪುರುಷವಚಸ್ಸುಗಳಾಗುವದು, ಪುರುಷಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾಗುವದು ಹೇಗೆ, ಪುರುಷನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುವದು (ಹೇಗೆ), ಬಲ್ಲೆಯ ? ಎಂದರ್ಥ.[2] ಹೀಗೆನ್ನಲು,'ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ !' ಎಂದನು ; ನಾನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯೆನು ಎಂದರ್ಥ.

1. ಆಹುತಿಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಅಪೂರ್ವದ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ. 'ಆಹುತಿಸಾಧನ' ಎಂಬುದು ಆಹುತಿನಿರ್ವೃತ್ತ ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ಟೀಕೆ ; ಆಹುತಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಏರ್ಪಡುವ- ಎಂಬುದು ಈ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಆಹುತಿಸಾಧನಾಶ್ಚ ಎಂಬ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವುಂಟಾಗುವದೆಂದು ನಮ್ಮ ಮತ.
2. ಪುರುಷನ ವಾಕ್ಕುಳ್ಳವಾಗಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವಿದೆ. ಬೃ. ಭಾ. ೬-೨-೨ (ಛಾ.ಭಾ. ೪೨೮) ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನಡೆದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥಾನು ಕಿಮನುಶಿಷ್ಟೋಽವೋಚಥಾ ಯೋ ಹೀಮಾನಿ ನ ವಿದ್ಯಾತ್ ಕಥಗ್ಂ ಸೋಽನುಶಿಷ್ಟೋ ಬ್ರುವೀತೇತಿ ಸ ಹಾಽಽಯಸ್ತಃ ಪಿತುರರ್ಧಮೇಯಾಯ ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚಾನನುಶಿಷ್ಯ ವಾವ ಕಿಲ ಮಾ ಭಗವಾನಬ್ರವೀದನು ತ್ವಾಽಶಿಷಮಿತಿ ||೪||

ಪಞ್ಚ ಮಾ ರಾಜನ್ಯಬನ್ಧುಃ ಪ್ರಶ್ನಾನಪ್ರಾಕ್ಷೀತ್ತೇಷಾಂ ನೈಕಂಚನಾಶಕಂ ವಿವಕ್ತುಮಿತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ಯಥಾ ಮಾ ತ್ವಂ ತದೈತಾನವದೋ ಯಥಾಽಹಮೇಷಾಂ ನೈಕಂಚನ ವೇದ ಯದ್ಯಹಮಿಮಾನವೇದಿಷ್ಯಂ ಕಥಂ ತೇ ನಾವಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ||೫||

೪. 'ಇನ್ನು ಏತರಮೇಲೆ ಅನುಶಿಷ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ? ಯಾವನು ಇವನ್ನು ಅರಿಯನೋ ಅವನು ಹೇಗೆ ಅನುಶಿಷ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಾನು ?' ಅವನು ಆಯಸ್ತನಾಗಿ ತಂದೆಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : 'ನನಗೆ ಅನುಶಾಸನ ಮಾಡದೆಯೇ ನಿನಗೆ ಅನುಶಾಸನ ಮಾಡಿರುವೆನೆಂದು ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನಲ್ಲ!'

೫. 'ರಾಜನ್ಯಬಂಧುವು ನನ್ನನ್ನು ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ವಿವಚನಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ.' ಅವನಿಂತೆಂದನು : 'ಹೇಗೆ ನನಗೆ ನೀನು ಆಗ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ಅರಿಯೆನು. ಇವುಗಳನ್ನು ನಾನು ಅರಿತಿದ್ದರೆ ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದೆನು ?'

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ವ್ಯಥೆಯಿಂದ ಬಂದು ತಂದೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದು; ತಂದೆಗೂ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೪. ಅಥ ಏವಮಜ್ಞಃ ಸನ್ ಕಿಮನು ಕಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಮ್ ಅನುಶಿಷ್ಟೋಽಸ್ಮೀತಿ

ಅವೋಚಥಾಃ ಉಕ್ತವಾನಸಿ ? ಯೋ ಹಿ ಇಮಾನಿ ಮಯಾ ಪೃಷ್ಟಾನಿ ಅರ್ಥಜಾತಾನಿ ನ ವಿದ್ಯಾತ್ ನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಕಥಂ ಸ ವಿದ್ವತ್ಸು ಅನುಶಿಷ್ಟೋಽಸ್ಮೀತಿ ಬ್ರುವೀತ ? ಇತ್ಯೇವಂ ಸ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ, ರಾಜ್ಞಾ ಆಯಸ್ತಃ ಆಯಾಸಿತಃ ಸನ್ ಪಿತುರರ್ಧಂ ಸ್ಥಾನಮ್ ಏಯಾಯ ಆಗತವಾನ್ । ತಂ ಚ ಪಿತರಮ್ ಉವಾಚ ಅನನುಶಿಷ್ಯ ಅನುಶಾಸನಮ್ ಅಕೃತ್ವೈವ ಮಾ ಮಾಂ ಕಿಲ ಭಗವಾನ್ ಸಮಾವರ್ತನಕಾಲೇ ಅಬ್ರವೀತ್ ಉಕ್ತವಾನ್ ಅನು ತ್ವಾ ಅಶಿಷಮ್ ಅನ್ವಶಿಷಂ ತ್ವಾಮಿತಿ । ಯತಃ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚಸಂಖ್ಯಾಕಾನ್ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ರಾಜನ್ಯಬನ್ಧುಃ ರಾಜನ್ಯಾ ಬನ್ಧವಃ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ರಾಜನ್ಯಬನ್ಧುಃ । ಸ್ವಯಂ ದುರ್ವೃತ್ತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಪೃಷ್ಟವಾನ್ । ತೇಷಾಂ ಪ್ರಶ್ನಾನಾಂ ನೈಕಂಚನ ನೈಕಮಪಿ ನಾಶಕಂ ನ ಶಕ್ತವಾನ್ ಅಹಂ ವಿವಕ್ತುಂ ವಿಶೇಷಣ ಅರ್ಥತೋ ನಿರ್ಣೇತುಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ । ಯಥಾ ಮಾ ಮಾಂ ವತ್ಸ ತ್ವಂ ತದಾ ಆಗತಮಾತ್ರ ಏವ ಏತಾನ್ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಅವದಃ ಉಕ್ತವಾನಸಿ ತೇಷಾಂ ನೈಕಂಚನ ನಾಶಕಂ ವಿವಕ್ತುಮಿತಿ ತಥಾ ಮಾಂ ಜಾನೀಹಿ । ತ್ವದೀಯಾಜ್ಞಾನೇನ ಲಿಙ್ಗೇನ ಮಮ ತದ್ವಿಷಯಮ್ ಅಜ್ಞಾನಂ ಜಾನೀಹಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಥಮ್ ? ಯಥಾಽಹಮೇಷಾಂ ಪ್ರಶ್ನಾನಾಮೇಕಂಚನ ಏಕಮಪಿ ನ ವೇದ ನ ಜಾನೇ ಇತಿ । ಯಥಾ ತ್ವಮೇವಾಙ್ಗ ಏತಾನ್ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ನ ಜಾನೀಷೇ ತಥಾ ಅಹಮಪಿ ಏತಾನ್ ನ ಜಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತೋ ಮಯಿ ಅನ್ಯಥಾಭಾವೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ । ಕುತ ಏತದೇವಮ್ ? ಯತೋ ನ ಜಾನೇ । ಯದ್ಯಹಮಿಮಾನ್ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಅವೇದಿಷ್ಯಂ ವಿದಿತವಾನಸ್ಮಿ ಕಥಂ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಾಯ ಪುತ್ರಾಯ ಸಮಾವರ್ತನಕಾಲೇ ಪುರಾ ನಾವಕ್ಷ್ಯಂ ನೋಕ್ತವಾನಸ್ಮಿ ?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಇನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಜ್ಞನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಕಿಮನು = ಕಸ್ಮಾತ್) ಏತರಿಂದ ನೀನು ಅನುಶಿಷ್ಟನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಹೇಳಿದವನಾಗಿರುವೆ ? ಯಾವನು ಈ ನಾನು ಕೇಳಿರುವ ಅರ್ಥಜಾತಗಳನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವನೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವನೋ ಆವನು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳ ಮುಂದೆ ಅನುಶಿಷ್ಟನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಾನು ?'

ಎಂದಿಂತು ಆ ಶ್ವೇತಕೇತು ರಾಜನಿಂದ ಆಯಸ್ತನಾಗಿ ಹಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ತಂದೆಯ (ಅರ್ಧಂ = ಸ್ಥಾನಮ್) ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದನು, ಬಂದವನಾದನು. ಮತ್ತು ಆ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : ''ಸಮಾವರ್ತನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನಗೆ (ಅನನುಶಿಷ್ಯ = ಅನುಶಾಸನಮಕೃತ್ವೈವ) ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡದೆಯೇ ಭಗವಂತನಾದ ನೀನು,

ನಿನಗೆ ನಾನು (ಅನು ತ್ವಾ ಅಶಿಷಮ್ = ತ್ವಾ ಅನ್ವಶಿಷಮ್) ಅನುಶಾಸನ ಮಾಡಿರುವೆನು ಎಂದೆಯಲ್ಲ ! ರಾಜನ್ಯಬಂಧುವು ರಾಜನ್ಯರು ಇವನಿಗೆ ಬಂಧುಗಳಾದ್ದರಿಂದ (ಅವನು) ರಾಜನ್ಯಬಂಧುವು ; ತಾನು ಕೆಟ್ಟ ಆಚಾರದವನೇ ಎಂದರ್ಥ.[1] ಐದು, ಐದುಸಂಖ್ಯೆಯ, ಪ್ರಶೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು, ಕೇಳಿದವನಾದನು, ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ (ಏಕಂಚನ = ಏಕಮಪಿ) ಒಂದನ್ನು ಕೂಡ ನಾನು ವಿವಚನಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ, ಇಂಥ ವಿಷಯವೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಹೇಳಲಾರದೆಹೋದೆನು'' ಎಂದರ್ಥ.

ಆಗ ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು, (ಮಾ = ಮಾಂ) ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು, ಮಗನೆ, ಆಗ ಬಂದಕೂಡಲೆ ನೀನು ಹೇಗೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೋ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಹೇಳಲು ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ (ಎಂದೆಯೋ) - ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೋ ! ನಿನ್ನ ಅಜ್ಞಾನದ ಗುರುತಿನಿಂದ ನನಗೂ ಆ ವಿಷಯದ ಅಜ್ಞಾನ (ವಿದೆ)ಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊ ಎಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಗೆಂದರೆ ನನಗೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ (ಏಕಂಚನ = ಏಕಮಪಿ) ಒಂದನ್ನೂ (ನ ವೇದ = ನ ಜಾನೇ) ಅರಿಯೆನು ಎಂದು ನೀನು ಹೇಗೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು (ಉತ್ತರಿಸಲು) ಅರಿಯೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು, ಇವುಗಳನ್ನು ಅರಿಯೆ (ಎಂದು ತಿಳಿ) - ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಇದು ಹೀಗೆಂಬುದೇಕೆ ? ಎಂದರೆ ಏಕೆಂದರೆ ನಾನು (ಅವನ್ನು) ಅರಿಯೆನು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ನಾನು ಅರಿತಿದ್ದರೆ, ತಿಳಿದು ಕೊಂಡವನಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ತೇ = ತುಭ್ಯಂ) ಪ್ರಿಯಪುತ್ರನಾದ ನಿನಗೆ ಹಿಂದೆ ಸಮಾವರ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆತಾನೆ ತಿಳಿಸದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದೆನು ? ಹೇಳಿಕೊಡದೆ ಇದ್ದೇನು ?

ಗೌತಮನು ರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬೇಡಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹ ಗೌತಮೋ ರಾಜ್ಞೋಽರ್ಧಮೇಯಾಯ ತಸ್ಮೈ ಹ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾರ್ಹಾಂ ಚಕಾರ ಸ ಹ ಪ್ರಾತಃ ಸಭಾಗ ಉದೇಯಾಯ ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಮಾನುಷಸ್ಯ ಭಗವನ್ ಗೌತಮ ವಿತ್ತಸ್ಯ ವರಂ

1. ರಾಜನಮೇಲಿನ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿದು. ನಿಜವಾಗಿ ರಾಜನು ಉತ್ತಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯನೇ ಆಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಂದ ತನಗೆ ಅಪಮಾನವಾಯಿತಲ್ಲ ! - ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತು ಹೀಗೆ ಆಡಿದಾನೆ.

ವೃಣೀಥಾಃ ಇತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ತವೈವ ರಾಜನ್ ಮಾನುಷಂ ವಿತ್ತಂ ಯಾಮೇವ ಕುಮಾರಸ್ಯಾನ್ತೇ ವಾಚಮಭಾಷಥಾಸ್ತಾಮೇವ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ ಸ ಹ ಕೃಚ್ಛ್ರೀ ಬಭೂವ ||೬||

೬. ಆ ಗೌತಮನು ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಆ ಬಂದ (ಗೌತಮ)ನಿಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅವನು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು, ಭಗವಂತನಾದ ಗೌತಮನೆ, ಮಾನುಷವಿತ್ತದ ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊ ! ಎಂದನು. 'ರಾಜನೆ, ಮಾನುಷವಿತ್ತವು ನಿನಗೇ (ಇರಲಿ) ! ಕುಮಾರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಾತನಾಡಿದೆಯೋ ಆದನ್ನೇ ಹೇಳಿಕೊಡು' (ಎನ್ನಲು) ಅವನು ಕಷ್ಟವುಳ್ಳವನಾದನು.

ಗೌತಮನು ಮಾನುಷವಿತ್ತವನ್ನೊಲ್ಲದೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩.೮೫. ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಸ ಹ ಗೌತಮೋ ಗೋತ್ರತೋ ರಾಜ್ಞೋ ಜೈವಲೇಃ ಅರ್ಧಂ ಸ್ಥಾನಮ್ ಏಯಾಯ ಗತವಾನ್ ! ತಸ್ಮೈ ಹ ಗೌತಮಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯ ಅರ್ಹಾಮ್ ಅರ್ಹಣಾಂ ಚಕಾರ ಕೃತವಾನ್ । ಸ ಚ ಗೌತಮಃ ಕೃತಾತಿಥ್ಯಃ ಉಷಿತ್ವಾ ಪರೇದ್ಯುಃ ಪ್ರಾತಃಕಾಲೇ ಸಭಾಗೇ ಸಭಾಂ ಗತೇ ರಾಜ್ಞಿ ಉದೇಯಾಯ । ಭಜನಂ ಭಾಗಃ ಪೂಜಾ ಸೇವಾ । ಸಹ ಭಾಗೇನ ವರ್ತಮಾನೋ ವಾ ಸಭಾಗಃ ಪೂಜ್ಯಮಾನೋಽನ್ಯೈಃ ಸ್ವಯಂ ಗೌತಮ ಉದೇಯಾಯ ರಾಜಾನಮ್ ಉದ್ಗತವಾನ್ । ತಂ ಹೋವಾಚ ಗೌತಮಂ ರಾಜಾ । ಮಾನುಷಸ್ಯ ಭಗವನ್ ಗೌತಮ ಮನುಷ್ಯಸಂಬನ್ಧಿನೋ ವಿತ್ತಸ್ಯ ಗ್ರಾಮಾದೇಃ ವರಂ ವರಣೀಯಂ ಕಾಮಂ ವೃಣೀಥಾಃ ಪ್ರಾರ್ಥಯೇಥಾಃ । ಸ ಹೋವಾಚ ಗೌತಮಃ । ತವೈವ ತಿಷ್ಠತು ರಾಜನ್ ಮಾನುಷಂ ವಿತ್ತಮ್ । ಯಾಮೇವ ಕುಮಾರಸ್ಯ ಮಮ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಅನ್ತೇ ಸಮೀಪೇ ವಾಚಂ ಪಞ್ಚ ಪ್ರಶ್ನಲಕ್ಷಣಾಮ್ ಅಭಾಷಥಾ ಉಕ್ತವಾನಸಿ ತಾಮೇವ ವಾಚಂ ಮೇ ಮಹ್ಯಂ ಬ್ರೂಹಿ ಕಥಯ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಗೌತಮೇನ ರಾಜಾ ಸ ಹ ಕಚ್ಛ್ರೀ ದುಃಖೀ ಬಭೂವ ಕಥಂ ನ್ವಿದಮಿತಿ[1] ?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಗೌತಮನು- (ಆರುಣಿಯು) ಗೋತ್ರದಿಂದ

---

1. "ಕಥಂ ತ್ವಿದಮಿತಿ" ಪಾ।

(ಗೌತಮನು)- ಜೈವಲಿರಾಜನ (ಅರ್ಧಂ = ಸ್ಥಾನಮ್) ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು, ಹೋದವನಾದನು, ಆ ಬಂದ ಗೌತಮನಿಗೆ (ಅರ್ಹಾಂ = ಅರ್ಹಣಾಂ) ಪೂಜೆಯನ್ನು (ರಾಜನು) ಮಾಡಿದನು, ಮಾಡಿದವನಾದನು. ಮತ್ತು ಆ ಗೌತಮನು ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಒಂದು ರಾತ್ರೆ) ಇದ್ದು ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ರಾಜನು ಸಭಾಗನಾಗಿರಲು ಸಭೆಯನ್ನು ಸೇರಿರಲು (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಬಂದನು. (ಅಥವಾ) ಭಾಗ ವೆಂದರೆ ಭಜನವು, ಪೂಜೆಯು ಸೇವೆ ; ಭಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು ಸಭಾಗನು ; ಮಿಕ್ಕವರಿಂದ ತಾನು ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಗೌತಮನು ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು, ಬಂದವನಾದನು- ಎಂದಾದರೂ (ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು) ![1]

ಆ ಗೌತಮನನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನಿಂತೆಂದನು : ಭಗವಂತನಾದ ಗೌತಮನೆ, ಮಾನುಷವಾದ ಮನುಷ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ಗ್ರಾಮಾದಿವಿತ್ತದ ವರವನ್ನು ಬೇಡಬೇಕಾದ ಕಾಮವನ್ನು ಬೇಡಿಕೊ, ಕೇಳಿಕೊ. ಆ ಗೌತಮನಿಂತೆಂದನು : ರಾಜನೆ, ಮಾನುಷವಿತ್ತವು ನಿನಗೇ ಇರಲಿ ; ಕುಮಾರನ ನನ್ನ ಮಗನ (ಅನ್ತೇ = ಸಮೀಪೇ) ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪಂಚಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ರೂಪದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೋ, ಹೇಳಿದವನಾಗಿರುವೆಯೋ ಅದೇ ಮಾತನ್ನೇ (ಮೇ = ಮಹ್ಯಂ) ನನಗೆ ಹೇಳು, ಹೇಳಿಕೊಡು. ಗೌತಮನು ಹೀಗೆನ್ನಲು ಆ ರಾಜನು ಕಷ್ಟವುಳ್ಳವನಾದನು, ಇದು ಹೇಗಾದೀತು ?- ಎಂದು ದುಃಖಿಯಾದನು.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಬಳಿಕ
ರಾಜನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಲನುವಾದದ್ದು
(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಗ್ಂ ಹ ಚಿರಂ ವಸೇತ್ಯಾಜ್ಞಾಪಯಾಂಚಕಾರ ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಯಥಾ ಮಾ ತ್ವಂ ಗೌತಮಾವದೋ ಯಥೇಯಂ ನ ಪ್ರಾಕ್ತ್ವತ್ತಃ ಪುರಾ ವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಗಚ್ಛತಿ ತಸ್ಮಾದು ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಶಾಸನಮಭೂದಿತಿ ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ ॥೭॥

೭. ಅವನನ್ನು 'ಬಹುಕಾಲ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು' ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : 'ನೀನು ನನಗೆ ಹೇಗೆ

1. 'ಸಭಾ+ಗ' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ; ಸ+ಭಾಗ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಹೇಳಿದೆಯೋ (ಆದರ ವಿಚಾರವಿದು). ಈ ವಿದ್ಯೆ ನಿನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸೇರಿರಲಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತು ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೇ ಪ್ರಶಾಸನವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿತ್ತು' ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು.

ಕ್ಷಮಾಪಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಾಜನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೬. ಸ ಹ ಕಚ್ಛ್ರೀಭೂತಃ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಮನ್ವಾನಃ ನ್ಯಾಯೇನ ವಿದ್ಯಾ ವಕ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ತಂ ಹ ಗೌತಮಂ ಚಿರಂ ದೀರ್ಘಕಾಲಂ ವಸ ಇತ್ಯೇವಮ್ ಆಜ್ಞಾಪಯಾಂಚಕಾರ ಆಜ್ಞಪ್ತವಾನ್ । ಯತ್ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರ(ತ್ಯಾ)[1] ಖ್ಯಾತವಾನ್ ರಾಜಾ ವಿದ್ಯಾಂ ಯಚ್ಚ ಪಶ್ಚಾತ್ ಚಿರಂ ವಸ ಇತ್ಯಾಜ್ಞಪ್ತವಾನ್ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಕ್ಷಮಾಪಯತಿ ಹೇತುವಚನೋಕ್ತ್ಯಾ । ತಂ ಹೋವಾಚ ರಾಜಾ ಸರ್ವವಿದ್ಯೋಽ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಸನ್ ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಮಾ ಮಾಂ ಹೇ ಗೌತಮ ಅವದಸ್ತ್ವಂ ತಾಮೇವ ವಿದ್ಯಾಲಕ್ಷಣಾಂ ವಾಚಂ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ ಅಜ್ಞಾನಾತ್, ತೇನ ತ್ವಂ ಜಾನೀಹಿ । ತತ್ರಾಸ್ತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಇಯಂ ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಾಕ್ ತ್ವತ್ತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ನ ಗಚ್ಛತಿ ನ ಗತವತೀ । ನ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅನಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಅನುಶಾಸಿತವನ್ತಃ । ತಥೈತತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ । ಯತಃ, ತಸ್ಮಾದು ಪುರಾ ಪೂರ್ವಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯೈವ ಕ್ಷತ್ರಜಾತೇರೇವ ಅನಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಪ್ರಶಾಸನಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃತ್ವಂ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಮ್ ಅಭೂತ್ ಬಭೂವ । ಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಮ್ಪರಯೈವ ಇಯಂ ವಿದ್ಯಾ ಏತಾವನ್ತಂ ಕಾಲಮ್ ಆಗತಾ । ತಥಾಪಿ ಅಹಮೇತಾಂ ತುಭ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತ್ವತ್ಸಂಪ್ರದಾನಾದೂರ್ಧ್ವಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಗಮಿಷ್ಯತಿ । ಅತೋ ಮಯಾ ಯದುಕ್ತಂ ತತ್ ಕ್ಷನ್ತುಮರ್ಹಸಿ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ ವಿದ್ಯಾಂ ರಾಜಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಹಾಗೆ) ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾದ (ರಾಜನು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ

1. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾನ್ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾನ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೈಬರಹದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ವೆಂದೆಣಿಸಿ ನ್ಯಾಯದಿಂದ[1] ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಗೌತಮನನ್ನು (ಚಿರಂ = ದೀರ್ಘಕಾಲಂ) ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ವಾಸಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರು ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು, ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದವನಾದನು.

ಮೊದಲು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದನಷ್ಟೆ, ಆಮೇಲೆ ಬಹುಕಾಲ (ಇಲ್ಲಿ) ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನಷ್ಟೆ, ಆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ (ಆ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕ್ಷಮಾಪಣೆಮಾಡುತ್ತಿದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನಿಂತೆಂದನು. ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಬಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ (ಮಾ = ಮಾಂ) ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲೆ ಗೌತಮನೆ, ನೀನು ಹೇಳಿದೆಯೋ- ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ರೂಪದ ಮಾತನ್ನೇ ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡು ಎಂದು (ಅದ)ನ್ನರಿಯದೆ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೆ ?- ಅದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಿದೆ. ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ನಿನಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು (ನ ಗಚ್ಛತಿ = ನ ಗತವತೀ) ಹೋಗಿ ಸೇರಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು (ಹೇಳಿ) ಅನುಶಾಸನಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಆ ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆಯಷ್ಟೆ,[2] ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಪುರಾ = ಪೂರ್ವಂ) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಲೋಕ-ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿಗೇ ಈ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಶಾಸನವು, ಗುರುಗಳಾಗಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅನುಶಾಸನಮಾಡುವದು (ಅಭೂತ್ = ಬಭೂವ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿತ್ತು ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಂ ಪರೆಯಿಂದಲೇ ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ಇಷ್ಟುಕಾಲವೂ ಬಂದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆದರೂ ನಾನು ನಿನಗೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು ; ನಿನಗೆ (ನಾನು ಹೇಳಿ) ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ (ಇದು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸೇರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ,[3] ಅದನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದು ರಾಜನು ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

1. ಶಿಷ್ಯಭಾವದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದವನಿಗೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯ.
2. ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ಈವರೆಗೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಇದ್ದು ಅವರೇ ಇದನ್ನು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರು ಪಡೆಯುತ್ತಾಬಂದಿದ್ದಾರಷ್ಟೆ - ಎಂದರ್ಥ ; ಮೂಲದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುವಾದಿಸಿದೆ.
3. ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಉಪದೇಶಮಾಡಲಾರೆನೆಂದು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ, ಮತ್ತು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ- (ಅದನ್ನು) ಎಂದರ್ಥ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ದ್ಯು ಲೋ ಕಾ ಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಸೌ ವಾವ ಲೋಕೋ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯಾದಿತ್ಯ ಏವ ಸಮಿದ್ರಶ್ಮಯೋ ಧೂಮೋಽಹರರ್ಚಿಶ್ಚನ್ದ್ರಮಾ ಅಙ್ಗಾರಾ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ ॥೧॥

೧. ಗೌತಮನೆ, ಆ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅದಕ್ಕೆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸಮಿತ್ತು, ರಶ್ಮಿಗಳೇ ಹೊಗೆ, ಹಗಲು ಉರಿ, ಚಂದ್ರನೇ ಕೆಂಡ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಿಡಿಗಳು.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೭. ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಮ್ ಆಹುತೌ ಆಪ ಇತ್ಯಯಂ ಪ್ರಶ್ನಃ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೇನ ಅಪಾಕ್ರಿಯತೇ । ತದಪಾಕರಣಮ್ ಅನು ಇತರೇಷಾಮ್ ಅಪಾಕರಣಮ್ ಅನುಕೂಲಂ ಭವೇದಿತಿ। ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತ್ಯೋಃ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭೋ ಯಃ ಸ ಉಕ್ತೋ ವಾಜಸನೇಯಕೇ "ತಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಶ್ನಾಃ । ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿರಾಹುತ್ಯೋರ್ಗತಿಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ತೃಪ್ತಿಃ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರ್ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಿ"[1] ಇತಿ। ತೇಷಾಂ ಚಾಪಾಕರಣಮುಕ್ತಂ ತತ್ರೈವ "ತೇ ವಾ ಏತೇ ಆಹುತೀ ಹುತೇ ಉತ್ಕ್ರಾಮತಸ್ತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮಾವಿಶತಸ್ತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮೇವಾಽಽಹವನೀಯಂ ಕುರ್ವಾತೇ ವಾಯುಂ ಸಮಿಧಂ ಮರೀಚೀರೇವ ಶುಕ್ಲಾಮಾಹುತಿಂ ತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಂ ತರ್ಪಯತಸ್ತೇ ತತ ಉತ್ಕ್ರಾಮತಃ" (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೬) ಇತ್ಯಾದಿ । ಏವಮೇವ ಪೂರ್ವವತ್ "ದಿವಂ ತರ್ಪಯತಸ್ತೇ ತತ

1 ಇಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ "ನ ತ್ವೇವೈನಯೋಸ್ತ್ವ-ಮುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಂ ನ ಗತಿಂ ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ನ ತೃಪ್ತಿಂ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಂ ನ ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಿನಮ್ (ವೇತ್ಥ) ॥" (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೪) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬೃ.ಭಾ. ೬-೨-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೨೬), ೬-೨-೯ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೪೦). ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ಕಾಣ್ವಪಾಠವೋ ಏನೊ.

ಆವರ್ತೇತೇ । ಇಮಾಮಾವಿಶ್ಯ ತರ್ಪಯಿತ್ವಾ ಪುರುಷಮಾವಿಶತಃ । ತತಃ ಸ್ತ್ರಿಯ-ಮಾವಿಶ್ಯ ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯೀ ಭವತಿ'' (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೭, ೮, ೯, ೧೦)[1] ? ಇತಿ ತತ್ರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತ್ಯೋಃ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಮಾತ್ರಮೇವಂಪ್ರಕಾರಂ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಇಹ ತು ತಂ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಪೂರ್ವವಿಪರಿಣಾಮ ಲಕ್ಷಣಂ ಪಞ್ಚಧಾ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ ಅಗ್ನಿತ್ವೇನೋಪಾಸನಮುತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ವಿಧಿತ್ಸನ್ನಾಹ । ಅಸೌ ವಾವ ಲೋಕೋ ಗೌತಮಾಗ್ನಿರಿತ್ಯಾದಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

''ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು....'' ಎಂಬೀ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ[2] ; ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ (ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ) ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದೀತೆಂಬುದೇ (ಈ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ)[3]. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆಹುತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗುವದನ್ನು ವಾಜಸನೇಯಕದಲ್ಲಿ ''ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು : ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಆಹುತಿಗಳ ಗತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ತೃಪ್ತಿ, ಪುನರಾವೃತ್ತಿ, ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಏಳುವವನು (ಯಾರು ?)'' ಎಂದು ಕೇಳಿತ್ತಷ್ಟೆ ? ಆ (ಪ್ರಶ್ನೆ)ಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿತ್ತಷ್ಟೆ, ''ಆ ಈ ಆಹುತಿಗಳು ಹುತವಾಗಿ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ ; ಅವು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ ; ಅವು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೇ ಆಹವನೀಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ; ವಾಯುವನ್ನೇ ಸಮಿತ್ತನ್ನಾಗಿಯೂ ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾದ ಆಹುತಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ (ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ) ; ಅವು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ ; ಅವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ'' (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೬) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿಯೂ, ಹೀಗೆಯೇ ಮೊದಲಿನಂತೆ ''ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ ; ಅವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತವೆ ; ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ ; ಆ ಬಳಿಕ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಏಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ'' ಎಂದೂ (ಹೇಳಿತ್ತಷ್ಟೆ) ? ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಉಂಟಾಗುವದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಅಪೂರ್ವದ ವಿಪರಿಣಾಮ ರೂಪವಾದ ಆ ಕಾರ್ಯಾರಂಭವನ್ನು ಐದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ

1. ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥಮಾತ್ರವಾಗಿರಬಹುದು.
2. ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದನ್ನೇ ಮೊದಲು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.
3. ಅರ್ಥಕ್ರಮವೇ ಪಾಠಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಗಳೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು, (ಅದು) ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ) 'ಗೌತಮನೆ, ಆ ಲೋಕವೇ ಆಗ್ನಿಯು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಿವರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೮. ಇಹ ಸಾಯಂಪ್ರಾತರಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತೀ ಹುತೇ ಪಯ ಆದಿಸಾಧನೇ ಶ್ರದ್ಧಾಪುರಃಸರೇ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಸಮಿದ್ಧೂಮಾರ್ಚಿರಙ್ಗಾರವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಭಾವಿತೇ ಕರ್ತ್ರಾದಿಕಾರಕಭಾವಿತೇ ಚಾನ್ತರಿಕ್ಷಕ್ರಮೇಣೋತ್ಕ್ರಮ್ಯ ದ್ಯುಲೋಕಂ ಪ್ರವಿಶನ್ತ್ಯೌ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತೇ ಅಪ್ಸಮವಾಯಿತ್ವಾದಪ್ಶಬ್ದವಾಚ್ಯೇ ಶ್ರದ್ಧಾಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯೇ ತಯೋರಧಿಕರಣೋಽಗ್ನಿರನ್ಯಚ್ಚ ತತ್ಸಂಬದ್ಧಂ ಸಮಿದಾದೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಯಾ ಚಾಸೌ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಭಾವನಾ ಆಹುತ್ಯೋಃ ಸಾಪಿ ತಥೈವ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳು ಹಾಲೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ[1] ಶ್ರದ್ಧಾಪುರಸ್ಸರವಾಗಿ[2] ಹುತವಾಗಿ, ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿ, ಸಮಿತ್ತು, ಹೊಗೆ, ಉರಿ, ಕೆಂಡ, ಕಿಡಿಗಳು - ಎಂದು ಭಾವಿತವಾಗಿ, ಕರ್ತ್ರಾದಿಕಾರಕಗಳ (ಭಾವನೆಯಿಂದಲೂ) ಭಾವಿತವಾಗಿ[3], ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ರಮದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಿ[4] ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತವಾಗಿ[5], ಅಪ್ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಪ್ಪೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿ[6] ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವೂ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ, ಅದಕ್ಕೆ

1. ಹೋಮದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ರವದ್ರವ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅಪ್ಪು ಎಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. 2. ಶ್ರದ್ಧಾಪುರಸ್ಸರವಾಗಿ ಹೋಮಮಾಡುವದರಿಂದ ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಹೋಮಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕರ್ತ್ರಾದಿಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ

4. ಇಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಆಹುತಿಗಳ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲ ; ಕರ್ಮಫಲವನ್ನನುಭವಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ಪರಿವೃತರಾದ ಜೀವರ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೨೦) ನೋಡಿ. 5. ಅದೃಷ್ಟರೂಪದಿಂದ.
6. ಅಪ್ಸಂಬಂಧವೆಂದರೆ ಬರಿಯ ದ್ರವದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ, ಭೂತಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಪ್ಪೆಂದಿದೆ, ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೧೫) ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಸಂಬದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಸಮಿತ್ತು ಮುಂತಾದದ್ದು ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ಈ) ಆಹುತಿಗಳ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಭಾವನೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.[1]

ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯ ವಿವರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೯. ಅಸೌ ವಾವ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿರ್ಹೇ ಗೌತಮ । ಯಥಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಧಿಕರಣಮಾಹವನೀಯ ಇಹ । ತಸ್ಯಾಗ್ನೇರ್ದ್ಯುಲೋಕಾಖ್ಯಸ್ಯ ಆದಿತ್ಯ ಏವ ಸಮಿತ್ । ತೇನ ಹಿ ಇದ್ಧಃ ಅಸೌ ಲೋಕೋ ದೀಪ್ಯತೇ । ಅತಃ ಸಮಿನ್ಧನಾತ್ ಸಮಿದಾದಿತ್ಯಃ । ರಶ್ಮಯೋ ಧೂಮಃ । ತದುತ್ಥಾನಾತ್ । ಸಮಿಧೋ ಹಿ ಧೂಮ ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ । ಅಹರರ್ಚಿಃ । ಪ್ರಕಾಶಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ । ಆದಿತ್ಯಕಾರ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ । ಚನ್ದ್ರಮಾ ಅಙ್ಗಾರಾಃ । ಅಹ್ನಃ ಪ್ರಶಮೇಽಭಿವ್ಯಕ್ತೇಃ । ಅರ್ಚಿಷೋ ಹಿ ಪ್ರಶಮೇಽಙ್ಗಾರಾ ಅಭಿವ್ಯಜ್ಯನ್ತೇ । ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ । ಚನ್ದ್ರಮಸೋಽವಯವಾ ಇವ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲೈ ಗೌತಮನೆ, ಆ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ಆಹವನೀಯವು ಅಧಿಕರಣವಾದ (ಅಗ್ನಿಯೋ ಹಾಗೆ ಆ ಲೋಕವು ಅಗ್ನಿಯು). ಆ ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸಮಿತ್ತು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಇದ್ಧವಾಗಿ ಆ ಲೋಕವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ (ಸಮಿನ್ಧನಾತ್) ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು ಸಮಿತ್ತು. ರಶ್ಮಿಗಳೇ ಹೊಗೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದ) ಏಳುತ್ತವೆ. ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದಲ್ಲವೆ, ಹೊಗೆಯು ಏಳುತ್ತದೆ ? ಅಹಸ್ಸೇ ಉರಿಯು ; ಏಕೆಂದರೆ ಬೆಳಗುವದೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ, ಮತ್ತು (ಅವು) ಆದಿತ್ಯನ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಚಂದ್ರನೇ ಕೆಂಡ[2] ; ಏಕೆಂದರೆ ಹಗಲು ಆರಲು (ಅದು) ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಉರಿಯು ಆರಿದ ಮೇಲಲ್ಲವೆ, ಕೆಂಡವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ? ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು ; ಏಕೆಂದರೆ ಚಂದ್ರನ ಅವಯವಗಳಂತೆ (ಅವು) ಸಿಡಿದುಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

1. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಅದರಂತೆ ದ್ಯುಲೋಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ (೬-೨-೯) ದಿಕ್ಕುಗಳು ಕೆಂಡ, ಅವಾಂತರದಿಕ್ಕುಗಳು ಕಿಡಿಗಳು - ಎಂದಿದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇಃ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸಂಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಸೋಮರಾಜನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ, ಸೋಮದ ಉತ್ಪತ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೦. ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇಽಗ್ನೌ ದೇವಾ ಯಜಮಾನಪ್ರಾಣಾ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿರೂಪಾ ಅಧಿದೈವತಮ್ । ಶ್ರದ್ಧಾಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಪರಿಣಾಮಾವಸ್ಥಾರೂಪಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಆಪಃ ಶ್ರದ್ಧಾಭಾವಿತಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ । ''ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಮಾಹುತಾವಾಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವನ್ತಿ'' (೫-೩-೩) ಇತ್ಯಪಾಂ ಹೋಮ್ಯತಯಾ ಪ್ರಶ್ನೇ ಶ್ರುತತ್ವಾತ್ । ''ಶ್ರದ್ಧಾ ವಾ ಆಪಃ ಶ್ರದ್ಧಾಮೇವಾರಭ್ಯ ಪ್ರಣೀಯ ಪ್ರಚರತಿ'' (ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೨-೪-೨೮) ಇತಿ ಚ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ । ತಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾಮ್ ಅಬ್ರೂಪಾಂ ಜುಹ್ವತಿ । ತಸ್ಯ ಆಹುತೇಃ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಅಪಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಾಂ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನೌ ಹುತಾನಾಂ ಪರಿಣಾಮಃ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸಂಭವತಿ । ಯಥಾ ಋಗ್ವೇದಾದಿಪುಷ್ಪರಸಾ ಋಗಾದಿಮಧುಕರೋಪನೀತಾಸ್ತ ಆದಿತ್ಯೇ ಯಶಆದಿಕಾರ್ಯಂ ರೋಹಿತಾದಿರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್ ಆರಭನ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತಥೇಮಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಸಮವಾಯಿನ್ಯಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ ಆಪಃ ದ್ಯುಲೋಕಮನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ಚಾನ್ದ್ರಂ ಕಾರ್ಯಮಾರಭನ್ತೇ ಫಲರೂಪಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತ್ಯೋಃ । ಯಜಮಾನಾಶ್ಚ ತತ್ಕರ್ತಾರ ಆಹುತಿಮಯಾ ಆಹುತಿಭಾವನಾಭಾವಿತಾ ಆಹುತಿರೂಪೇಣ ಕರ್ಮಣಾ ಆಕೃಷ್ಟಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಪ್ಸಮವಾಯಿನೋ ದ್ಯುಲೋಕಮನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸೋಮಭೂತಾ ಭವನ್ತಿ । ತದರ್ಥಂ ಹಿ ತೈರಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಹುತಮ್ । ಅತ್ರ ತು ಆಹುತಿಪರಿಣಾಮ ಏವ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿಸಂಬನ್ಧಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ನ ಯಜಮಾನಾನಾಂ ಗತಿಃ । ತಾಂ ತ್ವವಿದುಷಾಂ ಧೂಮಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಉತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ವಿದುಷಾಂ ಚೋತ್ತರಾಂ ವಿದ್ಯಾಕೃತಾಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು, ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಾಣಗಳು. ಅಧಿದೈವತವಾಗಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿರೂಪ(ರಾದ ದೇವತೆಗಳು)[1] ; ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆಹುತಿಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಪ್ಪು ಶ್ರದ್ಧಾಭಾವಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ''ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು (ಹೇಗೆ) ಪುರುಷವಚಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ ?'' (೫-೩-೩) ಎಂದು ಅಪ್ಪನ್ನು ಹೋಮದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ (ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದರೆ ಅಪ್ಪೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು). ''ಅಪ್ಪೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ; ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಯೇ ಅಪ್ಪನ್ನು (ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ) ಹಾಕುತ್ತಾನೆ'' (ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೨-೪-೨೮) ಎಂದು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ) ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಲೂ ಇದೆ. (ದೇವತೆಗಳು) ಆ ಅಬ್ರೂಪವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಸೋಮರಾಜನು, ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾದ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುತವಾದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಸೋಮರಾಜನು, ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.[2] ಹೀಗೆ ಋಗ್ವೇದವೇ ಮುಂತಾದ ಪುಷ್ಪರಸಗಳು, ಋಕ್ಕುಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಜೇನುಹುಳುಗಳಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಕೆಂಪು ಮುಂತಾದ ಬಣ್ಣದ ಸ್ವರೂಪದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ[2] ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅಪ್ಪು ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳ ಫಲರೂಪವಾದ ಚಂದ್ರನೆಂಬ ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆ (ಕರ್ಮವನ್ನು) ಮಾಡಿದ ಯಜಮಾನರುಗಳೂ ಆಹುತಿಮಯರಾಗಿ ಆಹುತಿಭಾವಭಾವಿತರಾಗಿ ಆಹುತಿರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಶ್ರದ್ಧಾರೂಪವಾದ ಅಪ್ಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ ಸೋಮಭೂತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, ಅವರು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ? ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಪರಿಣಾಮವನ್ನೇ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಯಜಮಾನರುಗಳ ಗತಿ(ಯನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಹೊರ)ಟಿಲ್ಲ. ಆ ಗತಿಯನ್ನಾದರೋ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಧೂಮಾದಿಕ್ರಮದಿಂದಲೂ

1. ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಾಣಗಳೇ ಅದಿದೈವತವಾಗಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೃ.ಭಾ. ೬-೨-೯ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೩೫) ರ ಅನುವಾದವನ್ನೂ ಅದರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ.　　3. ೩-೨-೨ ರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ.

ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಕೃತವಾದ ಉತ್ತರಾಯಣ(ಗತಿ)ಯನ್ನೂ ಮುಂದೆ[1] ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಐದನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪರ್ಜನ್ಯೋ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯ ವಾಯುರೇವ ಸಮಿದಭ್ರಂ ಧೂಮೋ ವಿದ್ಯುದರ್ಚಿರಶನಿರಙ್ಗಾರಾ ಹ್ರಾದನಯೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ ॥೧॥

೧. ಗೌತಮನೆ, ಪರ್ಜನ್ಯವೇ ಅಗ್ನಿ, ಅದಕ್ಕೆ ವಾಯುವೇ ಸಮಿತ್ತು, ಮೋಡವು ಹೊಗೆ, ವಿದ್ಯುತ್ತು ಉರಿ, ಸಿಡಿಲೇ ಕೆಂಡ, ಹ್ರಾದನಿಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು.

ಪರ್ಜನ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೧. ದ್ವಿತೀಯಹೋಮಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಮಾಹ । ಪರ್ಜನ್ಯೋ ವಾವ ಪರ್ಜನ್ಯ ಏವ ಗೌತಮ ಅಗ್ನಿಃ । ಪರ್ಜನ್ಯೋ ನಾಮ ವೃಷ್ಟ್ಯುಪಕರಣಾಭಿಮಾನೀ ದೇವತಾವಿಶೇಷಃ । ತಸ್ಯ ವಾಯುರೇವ ಸಮಿತ್ । ವಾಯುನಾ ಹಿ ಪರ್ಜನ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ ಸಮಿಧ್ಯತೇ । ಪುರೋವಾತಾದಿಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ವೃಷ್ಟಿದರ್ಶನಾತ್ । ಅಭ್ರಂ ಧೂಮಃ । ಧೂಮಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್, ಧೂಮವಚ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । ವಿದ್ಯುದರ್ಚಿಃ । ಪ್ರಕಾಶಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ । ಅಶನಿರಙ್ಗಾರಾಃ । ಕಾಠಿನ್ಯಾತ್, ವಿದ್ಯುತ್ಸಂಬನ್ಧಾದ್ವಾ । ಹ್ರಾದನಯೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ । ಹ್ರಾದನಯೋ ಗರ್ಜಿತಶಬ್ದಾಃ ಮೇಘಾನಾಮ್ । ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ॥

1. ೫-೧೦-೨, ೫-೧೦-೪ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎರಡನೆಯ ಹೋಮಪರ್ಯಾಯವನ್ನು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಗೌತಮನೆ, (ಪರ್ಜನ್ಯೋ ವಾವ = ಪರ್ಜನ್ಯ ಏವ) ಪರ್ಜನ್ಯನೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಪರ್ಜನ್ಯ ಎಂದರೆ ಮಳೆಯ ಉಪಕರಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಾಯುವೇ[1] ಸಮಿತ್ತು, ವಾಯುವಿನಿಂದಲ್ಲವೆ, ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಸಮಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ? ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂಗಾಳಿಯೇ ಮುಂತಾದವು ಪ್ರಬಲವಾದಾಗ ಮಳೆಯಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮೋಡವು ಹೊಗೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಹೊಗೆಯಿಂದಾಗುತ್ತದೆ[2], ಹೊಗೆಯಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಿಂಚೇ ಉರಿ ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶವು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಿಡಿಲೇ ಕೆಂಡ, ಏಕೆಂದರೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಅಥವಾ ಮಿಂಚಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಹ್ರಾದನಿಗಳು ಕಿಡಿಗಳು. ಹ್ರಾದನಿಗಳು ಎಂದರೆ ಮೋಡಗಳ ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದಗಳು ; ಏಕೆಂದರೆ ಸಿಡಿದು ಬರುವದೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಸೋಮಗ್ಂ ರಾಜಾನಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇರ್ವರ್ಷಗ್ಂ ಸಂಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಹುತಿಯಿಂದ ಮಳೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ, ಮಳೆಯ ಜನ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೨. ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ ಅಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಪೂರ್ವವತ್ ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಂ ಜುಹ್ವತಿ । ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇರ್ವರ್ಷಂ ಸಂಭವತಿ । ಶ್ರದ್ಧಾಖ್ಯಾ ಆಪಃ ಸೋಮಾಕಾರಪರಿಣತಾ ದ್ವಿತೀಯೇ ಪರ್ಯಾಯೇ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವೃಷ್ಟಿತ್ವೇನ ಪರಿಣಮನ್ತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹಿಂದಿನಂತೆ, ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಮಳೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಪ್ಪು

1. ಸಂವತ್ಸರವೇ ಸಮಿತ್ತು ಎಂದು ಬೃ. ೬-೨-೧೦

2. ಮೋಡವು ಹೊಗೆಯಿಂದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಾಚೀನರ ನಂಬಿಕೆಯು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಸೋಮಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದ್ದದ್ದು ಎರಡನೆಯ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮಳೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಆರನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ಪೃಥಿವ್ಯಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪೃಥಿವೀ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಸಮಿದಾಕಾಶೋ ಧೂಮೋ ರಾತ್ರಿರರ್ಚಿರ್ದಿಶೋಽಙ್ಗಾರಾ ಅವಾನ್ತರದಿಶೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ ॥೧॥

೧. ಗೌತಮನೆ, ಪೃಥಿವಯೇ ಅಗ್ನಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವತ್ಸರವೇ ಸಮಿತ್ತು, ಆಕಾಶವೇ ಹೊಗೆ, ರಾತ್ರಿಯೇ ಉರಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳು ಕೆಂಡ, ಅವಾಂತರದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು.

ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೩. ಪೃಥಿವೀ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿರಿತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವತ್ । ತಸ್ಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಖ್ಯಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಸಮಿತ್ । ಸಂವತ್ಸರೇಣ ಹಿ ಕಾಲೇನ ಸಮಿದ್ಧಾ ಪೃಥಿವೀ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿನಿಷ್ಪತ್ತಯೇ ಭವತಿ । ಆಕಾಶೋ ಧೂಮಃ । ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಇವೋತ್ಥಿತ ಆಕಾಶೋ ದೃಶ್ಯತೇ । ಯಥಾಗ್ನೇರ್ಧೂಮಃ । ರಾತ್ರಿರರ್ಚಿಃ । ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಹಿ ಅಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಿಕಾಯಾ ಅನುರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಃ । ತಮೋರೂಪತ್ವಾತ್, ಅಗ್ನೇರಿವಾನುರೂಪಮರ್ಚಿಃ । ದಿಶಃ ಅಙ್ಗಾರಾಃ । ಉಪಶಾನ್ತತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ । ಅವಾನ್ತರದಿಶಃ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ । ಕ್ಷುದ್ರತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಗೌತಮನೆ, ಪೃಥಿವಿಯೇ[1] ಅಗ್ನಿ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದ(ನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು). ಆ ಪೃಥಿವಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂವತ್ಸರವೇ ಸಮಿತ್ತು; ಸಂವತ್ಸರವೆಂಬ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಪೃಥಿವಿಯು ಸಮಿದ್ಧವಾಗಿ ಬತ್ತವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ ? ಆಕಾಶವೇ ಹೊಗೆ ; (ಏಕೆಂದರೆ) ಹೊಗೆಯು ಹೇಗೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ (ಎದ್ದುಬರುವದೋ) ಹಾಗೆ ಆಕಾಶವು ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ಎದ್ದು ಬಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯೇ ಉರಿ ; ಅಪ್ರಕಾಶರೂಪವಾದ ಪೃಥಿವಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯು, ಉರಿಯು ಅಗ್ನಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿರುವಂತೆ, ತಮೋರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೂ ಅನುರೂಪವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೆ ? ದಿಕ್ಕುಗಳು ಕೆಂಡ, ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಶಾಂತವಾಗಿರುವದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೋಣದಿಕ್ಕುಗಳು ಕಿಡಿಗಳು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾ ವರ್ಷಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇರನ್ನಗ್ಂ ಸಂಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಳೆಯನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಅನ್ನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಪೃಥಿವ್ಯಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ, ಅನ್ನದ ಉತ್ಪತ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೪. ತಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ತಸ್ಯಾಃ ಆಹುತೇರನ್ನಂ ವ್ರೀಹಿಯವಾದಿ ಸಂಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ (ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದು (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಬತ್ತ, ಜವೆ- ಮುಂತಾದ ಅನ್ನವು ಉಂಟಾಗುತದೆ.

1. ಈ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿ; ಅದಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಸಮಿತ್ತು, ಬೆಂಕಿಯೇ ಹೊಗೆ, ರಾತ್ರಿಯೇ ಉರಿ. ಚಂದ್ರನೇ ಕೆಂಡ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು - ಎಂದು ಬೃ. ೬-೨-೧೧.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಏಳನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ಪು ರು ಷಾ ಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪುರುಷೋ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯ ವಾಗೇವ ಸಮಿತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಧೂಮೋ ಜಿಹ್ವಾರ್ಚಿಶ್ಚಕ್ಷುರಙ್ಗಾರಾಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ ॥೧॥

೧. ಗೌತಮನೆ, ಪುರುಷನೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅವನಿಗೆ ವಾಕ್ಕೇ ಸಮಿತ್ತು, ಪ್ರಾಣವು ಹೊಗೆ, ಜಿಹ್ವೆಯು ಉರಿ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಕೆಂಡ, ಶ್ರೋತ್ರವು ಕಿಡಿಗಳು.

ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭-೫. ಪುರುಷೋ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ । ತಸ್ಯ ವಾಗೇವ ಸಮಿತ್ । ವಾಚಾ ಹಿ ಮುಖೇನ ಸಮಿಧ್ಯತೇ ಪುರುಷೋ ನ ಮೂಕಃ । ಪ್ರಾಣೋ ಧೂಮಃ । ಧೂಮ ಇವ ಮುಖಾತ್ ನಿರ್ಗಮನಾತ್ । ಜಿಹ್ವಾ ಅರ್ಚಿಃ । ಲೋಹಿತತ್ವಾತ್ । ಚಕ್ಷುರಙ್ಗಾರಾಃ । ಭಾಸ ಆಶ್ರಯತ್ವಾತ್ । ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ । ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣತ್ವಸಾಮ್ಯಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗೌತಮನೆ, ಪುರುಷನೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅವನಿಗೆ ವಾಕ್ಕೇ ಸಮಿತ್ತು. ವಾಕ್ಕೆಂಬ ಮುಖದಿಂದಲೇ ಸಮಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಮೂಕನಾದವನು (ಸಮಿದ್ಧ ನಾಗುವದಿಲ್ಲ)ವಷ್ಟೆ?[1] ಪ್ರಾಣವೇ ಹೊಗೆ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಬೆಂಕಿಯಿಂದ) ಹೊಗೆಯಂತೆ (ಅದು) ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾಲಗೆಯೇ ಉರಿ ; ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಂಪಗಿದೆ, ಕಣ್ಣೇ ಕೆಂಡ, ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಂತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ, ಕಿವಿಯೇ ಕಿಡಿಗಳು, ಏಕೆಂದರೆ ಸಿಡಿದುಬಂದಿರುವದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.[2]

1. ಮಾತನಾಡುವಾಗಲೂ ಅಧ್ಯಯನವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಕಾಂತಿ ಯುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.
2. ಪುರುಷಾಗ್ನಿಗೆ ತೆರೆದ ಬಾಯಿ ಸಮಿತ್ತು, ಪ್ರಾಣ ಹೊಗೆ ; ವಾಕ್ಕು ಉರಿ, ಕಣ್ಣು ಕೆಂಡ, ಕಿವಿ ಕಿಡಿಗಳು - ಎಂದು ಬೃ. ೬-೨-೧೨.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾ ಅನ್ನಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇ ರೇತಃ ಸಂಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು[1] ಅನ್ನವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ರೇತಸು ಉಂಟಾಗುತದೆ.

ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ, ರೇತಸ್ಸಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೬. ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ । ಅನ್ನಂ ಜುಹ್ವತಿ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಸಂಸ್ಕೃತಮ್ । ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇ ರೇತಃ ಸಂಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಸಮಾನವು. ಅನ್ನವನ್ನು ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಬತ್ತ ಮುಂತಾದ ದ್ದನ್ನು ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ರೇತಸ್ಸು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎಂಟನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ಯೋಷಾಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋಷಾ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥ ಏವ ಸಮಿದುಪಮನ್ತ್ರಯತೇ ಸ ಧೂಮೋ ಯೋನಿರರ್ಚಿರ್ಯದನ್ತಃ ಕರೋತಿ ತೇಽಙ್ಗಾರಾ ಅಭಿನನ್ದಾ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ ॥೧॥

೧. ಸ್ತ್ರೀಯೇ ಅಗ್ನಿ, ಅವಳಿಗೆ ಉಪಸ್ಥವೇ ಸಮಿತ್ತು; ಕರೆಯುತ್ತಾನಲ್ಲ,

1.　ಪ್ರಾಣಗಳು.

ಅದು ಹೊಗೆ ; ಯೋನಿಯು ಉರಿ ; ಒಳಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದು ಕೆಂಡ ; ಅಭಿನಂದಗಳು ಕಿಡಿಗಳು.

ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೭. ಯೋಷಾ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ । ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥ ಏವ ಸಮಿತ್ । ತೇನ ಹಿ ಸಾ ಪುತ್ರಾದ್ಯುತ್ಪಾದನಾಯ ಸಮಿಧ್ಯತೇ । ಯದುಪಮನ್ತ್ರಯತೇ ಸ ಧೂಮಃ । ಸ್ತ್ರೀಸಂಭವಾತ್ ಉಪಮನ್ತ್ರಣಸ್ಯ । ಯೋನಿರರ್ಚಿಃ । ಲೋಹಿತತ್ವಾತ್ । ಯದನ್ತಃ ಕರೋತಿ ತೇಽಙ್ಗಾರಾಃ । ಅಗ್ನಿಸಂಬನ್ಧಾತ್ । ಅಭಿನನ್ದಾಃ ಸುಖಲವಾ ವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗಾಃ । ಕ್ಷುದ್ರತ್ವಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗೌತಮನೆ, ಸ್ತ್ರೀಯೇ ಅಗ್ನಿ, ಆಕೆಯ ಉಪಸ್ಥವೇ ಸಮಿತ್ತು. ಅದರಿಂದಲಲ್ಲವೆ, ಆಕೆಯು ಪುತ್ರನೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಹಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಿದ್ಧಳಾಗುತ್ತಾಳೆ ? ಕರೆಯುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದು ಧೂಮವು[1] ; ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಉಪಮಂತ್ರಣವು ಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ಯೋನಿಯೇ ಉರಿ ; ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಂಪಗಿದೆ. ಒಳಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದೇ ಕೆಂಡ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಭಿನಂದಗಳು ಎಂದರೆ ಸುಖದ ಲೇಶಗಳು ಕಿಡಿಗಳು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾ ರೇತೋ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇರ್ಗರ್ಭಃ ಸಂಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ ; ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಗರ್ಭವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ, ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೮. ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾ ರೇತೋ ಜುಹ್ವತಿ । ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇರ್ಗರ್ಭಃ ಸಂಭವತಿ ॥

---

1. 'ಲೋಮಗಳೇ ಹೊಗೆ' ಬೃ. ೬-೨-೧೩.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಗರ್ಭವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪೆಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯. ಏವಂ ಶ್ರದ್ಧಾಸೋಮವರ್ಷಾನ್ನರೇತೋಹವನಪರ್ಯಾಯಕ್ರಮೇಣ ಆಪ ಏವ ಗರ್ಭೀಭೂತಾಸ್ತಾಃ । ತತ್ರಾ ಅಪಾಮ್ ಆಹುತಿಸಮವಾಯಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಾ ಆಪಃ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಮ್ ಆಹುತೌ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವನ್ತೀತಿ । ನ ತ್ವಾಪ ಏವ ಕೇವಲಾಃ ಸೋಮಾದಿಕಾರ್ಯಮಾರಭನ್ತೇ । ನ ಚಾಽಽಪೋಽತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಾಃ ಸನ್ತೀತಿ । ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತತ್ವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಸಂಜ್ಞಾಲಾಭೋ ದೃಷ್ಟಃ ಪೃಥಿವೀಯಮ್ ಇಮಾ ಆಪಃ ಅಯಮಗ್ನಿಃ - ಇತ್ಯನ್ಯತಮಬಾಹುಲ್ಯನಿಮಿತ್ತಃ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮುದಿತಾನ್ಯೇವ ಭೂತಾನ್ಯಬ್ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಕರ್ಮಸಮವಾಯೀನಿ ಸೋಮಾದಿಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಕಾಣಿ ಆಪ ಇತ್ಯುಚ್ಯನ್ತೇ । ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ದ್ರವಬಾಹುಲ್ಯಂ ಸೋಮವೃಷ್ಟ್ಯನ್ನರೇತೋದೇಹೇಷು । ಬಹುದ್ರವಂ ಚ ಶರೀರಂ ಯದ್ಯಪಿ ಪಾರ್ಥಿವಮ್ । ತತ್ರ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಮಾಹುತೌ ಹುತಾಯಾಂ ರೇತೋರೂಪಾ ಆಪೋ ಗರ್ಭೀಭೂತಾಃ –

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸೋಮ, ವರ್ಷ, ಅನ್ನ, ರೇತಸ್ಸು - ಇವುಗಳನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುವ ಪರ್ಯಾಯಕ್ರಮದಿಂದ ಆ ಅಪ್ಪೇ ಗರ್ಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ಪು ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷವಚಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಆಹುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ (ಅದಕ್ಕೆ) ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ(ವಿರುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು) ಬರಿಯ ಅಪ್ಪೇ ಸೋಮಾದಿಕಾರ್ಯ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಲ್ಲದ ಅಪ್ಪು ಇರುವದೂ ಇಲ್ಲ[1]. ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತ ವಾದರೂ ಆಯಾ (ಭೂತವು) ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಪೃಥಿವಿ, ಇದು ಅಪ್ಪು, ಇದು ಅಗ್ನಿ- ಎಂದು ವಿಶೇಷಸಂಜ್ಞೆಯುಂಟಾಗಿರುವದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ[2]. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಭೂತಗಳನ್ನೇ, ಕರ್ಮಸಂಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸೋಮಾದಿಕಾರ್ಯ ಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಪ್ಪು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದರಿಂದ

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ.
2. ಆಯಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದೋ ಅದರ ಹೆಸರಿರುವದು.

ಅಪ್ಪು ಎಂದಿದೆ. ಸೋಮ, ವೃಷ್ಟಿ, ಅನ್ನ, ರೇತಸ್ಸು, ದೇಹ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದು ಕಂಡೂ ಇದೆ ; ಶರೀರವೂ ಪಾರ್ಥಿವವೇ ಆದರೂ (ಅದರಲ್ಲಿ) ಬಹಳ ದ್ರವ(ವಸ್ತು)ಗಳಿವೆ[1].

ಇಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಲಾಗಿ ರೇತೋರೂಪವಾದ (ಈ) ಅಪ್ಪು ಗರ್ಭೀಭೂತವಾಗಿ[2]-

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ಜನನಮರಣಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಇತಿ ತು ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಮಾಹುತಾವಾಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವನ್ತೀತಿ ಸ ಉಲ್ಬಾವೃತೋ ಗರ್ಭೋ ದಶ ವಾ ನವ ವಾ ಮಾಸಾನನ್ತಃ ಶಯಿತ್ವಾ ಯಾವದ್ವಾಽಥ ಜಾಯತೇ ॥೧॥

೧. ಹೀಗೆಯೇ ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಚಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಉಲ್ಬಾವೃತವಾದ ಗರ್ಭವು ಹತ್ತೋ ಒಂಬತ್ತೋ ತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೆ ಅಥವಾ ಎಷ್ಟು (ಕಾಲವಿರಬೇಕೋ, ಅಷ್ಟುಕಾಲವೂ) ಒಳಗೆ ಮಲಗಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೦. ಇತಿ ತು ಏವಂ ತು ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಮ್ ಆಹುತೌ ಆಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವನ್ತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ ಏಕಃ ಪ್ರಶ್ನಃ । ಯತ್ತು ದ್ಯುಲೋಕಾತ್ ಇಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾವೃತ್ತಯೋರಾಹುತ್ಯೋಃ ಪೃಥಿವೀಂ ಪುರುಷಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಕ್ರಮೇಣ ಆವಿಶ್ಯ ಲೋಕಂ

1. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೨ ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಿಓ ಭವತಿ (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೧)ಇತಿ ವಾಜಸನೇಯಕೇ ಉಕ್ತಮ್, ತತ್ ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕಮ್ ಇಹ ಉಚ್ಯತೇ। ಇಹ ಚ ಪ್ರಥಮೇ ಪ್ರಶ್ನೇ ಉಕ್ತಂ ವೇತ್ಥ ಯತ್ ಇತೋಽಧಿ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಯನ್ತೀತಿ। ತಸ್ಯ ಚಾಯಮ್ ಉಪಕ್ರಮಃ। ಸ ಗರ್ಭಃ ಅಪಾಂ ಪಞ್ಚಮಃ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷ ಆಹುತಿಕರ್ಮಸಮವಾಯಿನೀನಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದ-ವಾಚ್ಯಾನಾಮ್ ಉಲ್ಬಾವೃತಃ ಉಲ್ಬೇನ ಜರಾಯುಣಾ ಆವೃತೋ ವೇಷ್ಟಿತಃ ದಶ ವಾ ನವ ವಾ ಮಾಸಾನ್ ಅನ್ತಃ ಮಾತುಃ ಕುಕ್ಷೌ ಶಯಿತ್ವಾ ಯಾವದ್ ವಾ ಯಾವತ್ ಕಾಲೇನ ನ್ಯೂನೇನ ಅತಿರಿಕ್ತೇನ ವಾ ಅಥ ಅನನ್ತರಂ ಜಾಯತೇ। ಉಲ್ಬಾವೃತ ಇತ್ಯಾದಿ ವೈರಾಗ್ಯಹೇತೋರಿದಮುಚ್ಯತೇ। ಕಷ್ಟಂ ಹಿ ಮಾತುಃ ಕುಕ್ಷೌ ಮೂತ್ರಪುರೀಷವಾತಪಿತ್ತ-ಶ್ಲೇಷ್ಮಾದಿಪೂರ್ಣೇ ತದನುಲಿಪ್ತಸ್ಯ ಗರ್ಭಸ್ಯ ಉಲ್ಬಾಶುಚಿಪಟಾವೃತಸ್ಯ ಲೋಹಿತ-ರೇತೋಽಶುಚಿಬೀಜಸ್ಯ ಮಾತುರಶಿತಪೀತರಸಾನುಪ್ರವೇಶೇನ ವಿವರ್ಧಮಾನಸ್ಯ ನಿರುದ್ಧಶಕ್ತಿಬಲವೀರ್ಯತೇಜಃಪ್ರಜ್ಞಾಚೇಷ್ಟಸ್ಯ ಶಯನಮ್, ತತೋ ಯೋನಿದ್ವಾರೇಣ ಪೀಡ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಕಷ್ಟತರಾ ನಿಃಸೃತಿರ್ಜನ್ಮೇತಿ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಗ್ರಾಹಯತಿ । ಮುಹೂರ್ತಮಪ್ಯಸಹ್ಯಂ ದಶ ವಾ ನವ ವಾ ಮಾಸಾನ್ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲಮ್ ಅನ್ತಃಶಯಿತ್ವಾ ಇತಿ ಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಇತಿ ತು = ಏವಂ ತು) ಹೀಗೆಯೇ ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷ ವಚಸ್ಸಾಗುವದು - ಎಂದು ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ದ್ಯುಲೋಕ ದಿಂದ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಆಹುತಿಗಳು ಬರಲು ಪೃಥಿವಿ, ಪುರುಷ, ಸ್ತ್ರೀ-ಇವರನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೊಕ್ಕು ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಉತ್ಥಾಯಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೧) ವಾಜಸನೇಯಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ 'ಇಲ್ಲಿಂದಮೇಲೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೋ, ಬಲ್ಲೆಯ ?' (೫-೩-೨) ಎಂದು ಕೇಳಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ (ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ) ಈ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದೆ.

ಆ ಗರ್ಭವು, ಆಹುತಿಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬದ್ಧವಾಗಿರುವ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅಪ್ಪಿನ ಐದನೆಯ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವು, ಉಲ್ಬಾವೃತವಾಗಿ- ಉಲ್ಬವೆಂದರೆ ಜರಾಯು ; ಆ (ಜರಾಯುವೆಂಬ) ಪೊರೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು- ಹತ್ತೋ ಒಂಬತ್ತೋ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಒಳಗೆ ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದು,

ಅಥವಾ ಎಷ್ಟಿರಬೇಕೋ (ಇದಕ್ಕಿಂತ) ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆ ಕಾಲದವರೆಗೂ-(ಅಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ಆಬಳಿಕ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ).

'ಉಲ್ಬಾವೃತವಾಗಿ' ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ ಈ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಮೂತ್ರ, ಮಲ, ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಶ್ಲೇಷ- ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ, ಅದರಿಂದ ಬಳಿದುಕೊಂಡು ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪೊರೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಗರ್ಭವು, ರಕ್ತರೇಜಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಅಶುಚಿಯಾದ ಬೀಜದಿಂದ ತಾಯಿಯೂ ಉಂಡು ಕುಡಿದದ್ದರ ರಸವು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಶಕ್ತಿ, ಬಲ, ವೀರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು, ಪ್ರಜ್ಞೆ, ವ್ಯಾಪಾರ- ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ತಡೆಯಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ) ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುವದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲವೆ ? ಆ ಬಳಿಕ ಯೋನಿಯ ದ್ವಾರದಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಾ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದೆಂಬ ಜನ್ಮವೂ (ಒಂದು) ಮುಹೂರ್ತವಿರುವದೂ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರುವಾಗ ಹತ್ತು ಒಂಬತ್ತೂ ತಿಂಗಳುಗಳ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೆ ಒಳಗಿದ್ದು (ಬರುವದೂ) ಇನ್ನೂ ಕಷ್ಟತರವೆಂದು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಜಾತೋ ಯಾವದಾಯುಷಂ ಜೀವತಿ ತಂ ಪ್ರೇತಂ ದಿಷ್ಟಮಿತೋಽಗ್ನಯ ಏವ ಹರನ್ತಿ ಯತ ಏವೇತೋ ಯತಃ ಸಂಭೂತೋ ಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಅವನು ಹುಟ್ಟಿ ಆಯುಸ್ಸಿರುವವರೆಗೆ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಇಲ್ಲಿಂದ ದಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗಲು - ಯಾವ (ಅಗ್ನಿಯಿಂದ) ಬಂದಿದ್ದನೋ, ಯಾವದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವದೋ ಆ - ಅಗ್ನಿಗೇ ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೧. ಸ ಏವಂ ಜಾತೋ ಯಾವದಾಯುಷಂ ಪುನಃಪುನರ್ಘಟೀಯನ್ತ್ರವದ್ ಗಮನಾಗಮನಾಯ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವನ್ ಕುಲಾಲಚಕ್ರವದ್ ವಾ ತಿರ್ಯಗ್ಭ್ರಮಣಾಯ ಯಾವತ್ ಕರ್ಮಣೋಪಾತ್ತಮಾಯುಃ ತಾವಜ್ಜೀವತಿ । ತಮೇನಂ ಕ್ಷೀಣಾಯುಷಂ ಪ್ರೇತಂ ಮೃತಂ ದಿಷ್ಟಂ ಕರ್ಮಣಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಪರಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ - ಯದಿ ಚೇತ್ ಜೀವನ್ ವೈದಿಕೇ ಕರ್ಮಣಿ ಜ್ಞಾನೇ ವಾ ಅಧಿಕೃತಃ - ತಮೇನಂ ಮೃತಮ್ ಇತಃ

ಅಸ್ಮಾದ್ ಗ್ರಾಮತ್ ಅಗ್ನಯೇ ಅಗ್ನ್ಯರ್ಥಂ ಋತ್ವಿಜೋ ಹರನ್ತಿ ಪುತ್ರಾ ವಾ ಅನ್ತ್ಯಕರ್ಮಣೇ । ಯತ ಏವ ಇತ ಆಗತಃ ಅಗ್ನೇಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಶ್ರದ್ಧಾದ್ಯಾಹುತಿಕ್ರಮೇಣ ಯತಶ್ಚ ಪಞ್ಚಭ್ಯೋಽಗ್ನಿಭ್ಯಃ ಸಂಭೂತಃ ಉತ್ಪನ್ನೋ ಭವತಿ ತಸ್ಮಾ ಏವ ಅಗ್ನಯೇ ಹರನ್ತಿ। ಸ್ವಾಮೇವ ಯೋನಿಮ್ ಅಗ್ನಿಮ್ ಆಪಾದಯನ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಆಯುಸ್ಸಿರುವವರೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೀರಿನ ರಾಟೆಯಂತೆ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಲೂ, ಅಥವಾ ಕುಂಬಾರನ ತಿಗುರಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಿಬರುತ್ತಲೂ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಎಷ್ಟು ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನೋ ಅಷ್ಟುಕಾಲದವರೆಗೆ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಯುಸ್ಸು ಸವೆಯಲು ಆ ಇವನು ಹೊರಟುಹೋಗಲು ಸಾಯಲು ಇಲ್ಲಿಂದ ಈ ಊರಿನಿಂದ ದಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ (ಹೊಗಲು)- ಬದುಕಿರುವಾಗ ವೈದಿಕಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತ-ನಾಗಿದ್ದನಾಗಿದ್ದರೆ- ಆ ಈ ಸತ್ತವನನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಋತ್ವಿಜರೋ ಪುತ್ರರೋ ಅಂತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಿಂದ (ಯಾವ) ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಆಹುತಿಕ್ರಮದಿಂದ (ಇತಃ = ಆಗತಃ) ಬಂದಿದ್ದನೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವನೋ ಉಂಟಾಗಿರುವನೋ ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವರು. ತನ್ನ ಕಾರಣವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುವರು ಎಂದರ್ಥ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆ)

ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯ ಇತ್ಥಂ ವಿದುಃ । ಯೇ ಚೇಮೇಽರಣ್ಯೇ ಶ್ರದ್ಧಾ ತಪ ಇತ್ಯು-ಪಾಸತೇ ತೇಽರ್ಚಿಷಮಭಿಸಂಭವನ್ತ್ಯರ್ಚಿಷೋಽಹರಹ್ನ ಆಪೂರ್ಯ-ಮಾಣಪಕ್ಷಮಾಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾದ್ಯಾನ್ ಷಡುದಙ್ಙೇತಿ ಮಾಸಾಗ್ಂ ಸಾನ್ ॥೧॥

ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಸಂವತ್ಸರಗ್ಂ ಸಂವತ್ಸರಾದಾದಿತ್ಯಮಾದಿತ್ಯಾಚ್ಚನ್ದ್ರಮಸಂ ಚನ್ದ್ರಮಸೋ ವಿದ್ಯುತಂ ತತ್ಪುರುಷೋಽಮಾನವಃ ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತ್ಯೇಷ ದೇವಯಾನಃ ಪನ್ಥಾ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವರೋ ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ತಪಸ್ಸು- ಇತ್ಯಾದಿ(ಗಳನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ ಅವರು ಅರ್ಚಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅರ್ಚಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಹಸ್ಸನ್ನು, ಅಹಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷವನ್ನು, ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷದಿಂದ ಯಾವ (ಮಾಸಗಳನ್ನು) ಉತ್ತರಕ್ಕೇ ಹೋಗುತ್ತಿರುವನೋ ಆ ಆರು ಮಾಸಗಳನ್ನು, ಮಾಸಗಳಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು[1], ಸಂವತ್ಸರದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು, ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು, ಚಂದ್ರನಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ತನ್ನು. ಅಲ್ಲಿ ಅಮಾನವನಾದ ಪುರುಷ (ನಿರುವನಲ್ಲ), ಅವನು ಇವರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದೇವಯಾನದ ಮಾರ್ಗವು.

ದೇವಯಾನವಿಷಯದ ಚರ್ಚೆ ದೇವಯಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೨. 'ವೇತ್ಥ ಯದಿತೋಽಧಿ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಯನ್ತಿ' (೫-೩-೨) ಇತ್ಯಯಂ ಪ್ರಶ್ನಃ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಿತೋಽಪಾಕರ್ತವ್ಯತಯಾ । ತತ್ ತತ್ರ ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಿತಾನಾಮ್ ಅಧಿಕೃತಾನಾಮ್ ಗೃಹಮೇಧಿನಾಂ ಯೇ ಇತ್ಥಮೇವಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನಂ ದ್ಯುಲೋಕಾದ್ಯಗ್ನಿಭ್ಯೋ ವಯಂ ಕ್ರಮೇಣ ಜಾತಾ ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪಾಃ ಪಞ್ಚಾಗ್ನ್ಯಾತ್ಮಾನ ಇತ್ಯೇವಂ ವಿದುಃ ಜಾನೀಯುಃ ಕಥಮವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಥಂ ವಿದುರಿತಿ ಗೃಹಸ್ಥಾ ಏವೋಚ್ಯನ್ತ ನಾನ್ಯ ಇತಿ । ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ಯೇ ತು ಅನಿತ್ಥಂವಿದಃ ಕೇವಲೇಷ್ಟಾಪೂರ್ತದತ್ತಪರಾಃ, ತೇ ಧೂಮಾದಿನಾ ಚನ್ದ್ರಂ ಗಚ್ಛನ್ತೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । ಯೇ ಚ ಅರಣ್ಯೋಪಲಕ್ಷಿತಾ ವೈಖಾನಸಾಃ ಪರಿವ್ರಾಜಕಾಶ್ಚ ಶ್ರದ್ಧಾತಪ ಇತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇಷಾಂ ಚ ಇತ್ಥಂವಿದ್ಭಿಃ ಸಹ ಅರ್ಚಿರಾದಿನಾ ಗಮನಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಸಂಬನ್ಧಾಚ್ಚ ಗೃಹಸ್ಥಾ ಏವ

1. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಕ್ಕೂ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೂ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ.

ಗೃಹ್ಯನ್ತ ಇತ್ಥಂವಿದುರಿತಿ । ನನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣೋಽಪ್ಯಗೃಹೀತಾ ಗ್ರಾಮಶ್ರುತ್ಯಾ ಅರಣ್ಯಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ಅನುಪಲಕ್ಷಿತಾ ವಿದ್ಯನ್ತೇ । ಕಥಂ ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । ಪುರಾಣಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಊರ್ಧ್ವರೇತಸಾಂ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಾಮ್ ಉತ್ತರೇಣಾರ್ಯಮ್ಣಃ ಪನ್ಥಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ । ಅತಸ್ತೇಽಪಿ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಭಿಃ ಸಹ ಗಮಿಷ್ಯನ್ತಿ । ಉಪಕುರ್ವಾಣಕಾಸ್ತು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಗ್ರಹಣಾರ್ಥಾ ಇತಿ ನ ವಿಶೇಷನಿರ್ದೇಶಾರ್ಹಾಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಇಲ್ಲಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹೋಗುತ್ತಾರೋ, ಬಲ್ಲೆಯ ?' (೫-೩-೨) ಎಂಬೀ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. (ತತ್ = ತತ್ರ) ಆದರಲ್ಲಿ (ಈ) ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಎದ್ದಿರುವ ಅಧಿಕೃತರಾದ ಗೃಹಸ್ಥರೊಳಗೆ ಯಾರು (ಇತ್ಥಮ್ = ಏವಮ್) ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು 'ನಾವು ದ್ಯುಲೋಕವೇ ಮುಂತಾದ ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪಂಚಾಗ್ನ್ಯಾತ್ಮರಾಗಿ ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪರಾಗಿರುವೆವು ಎಂದಿಂತು (ವಿದುಃ = ಜಾನೀಯುಃ) ಅರಿತಿರುವರೋ-

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- 'ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವರೋ' ಎಂದರೆ ಗೃಹಸ್ಥರನ್ನೇ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರನ್ನಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತು ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಗೃಹಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದರಿಯದೆ ಬರಿಯ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತದತ್ತ ಪರರಾಗಿರುವರಷ್ಟೆ, ಅವರು ಧೂಮಾದಿ(ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮುಂದೆ (೫-೧೦-೩) ಹೇಳುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆರಣ್ಯೋಪಲಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ವೈಖಾನಸರೂ ಪರಿವ್ರಾಜಕರೂ[1] ಶ್ರದ್ಧೆ, ತಪಸ್ಸು - ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ, ಅವರಿಗೂ ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವವರೊಡನೆ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗಮನವೆಂದು (ಇಲ್ಲಿಯೇ) ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಪಾರಿಶೇಷ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳ ಸಂಬಂಧ ವಿರುವದರಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವವರು- ಎಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಗೃಹಸ್ಥರನ್ನೇ ಹಿಡಿದಿದೆ (ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ).

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿದಿಲ್ಲ ; (ಅವರು) ಗ್ರಾಮ

1. ವೈಖಾನಸರೆಂದರೆ ವಾನಪ್ರಸ್ಥರು; ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪರಿವ್ರಾಜಕರು ತ್ರಿದಂಡಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು.

ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಅರಣ್ಯಶ್ರುತಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಿತರೂ ಆಗಿಲ್ಲ[1]. (ಅವರೂ) ಇದಾರಲ್ಲ! ಪಾರಿಶೇಷ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ?[2]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪುರಾಣಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಊರ್ಧ್ವರೇತಸರಾದ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಗವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳೊಡನೆಯೇ ಸೇರಿಸಬಹುದು[3]. (ಇನ್ನು) ಉಪಕುರ್ವಾಣ(ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳೊ), ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ (ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿರು)ವದರಿಂದ (ಅವರನ್ನು) ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಸ ಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ[4].

ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯು ಗೃಹಸ್ಥರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೩. ನನು ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ತ್ವಂ ಚೇದುತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕಾರಣಂ ಪುರಾಣಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಷ್ಯತೇ ಇತ್ಥಂವಿತ್ತ್ವಮನರ್ಥಕಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ನ । ಗೃಹಸ್ಥಾನ್ ಪ್ರತ್ಯರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ । ಯೇ ಗೃಹಸ್ಥಾ ಅನಿತ್ಥಂವಿದಸ್ತೇಷಾಂ ಸ್ವಭಾವತೋ ದಕ್ಷಿಣೋ ಧೂಮಾದಿಃ ಪನ್ಥಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ । ತೇಷಾಂ ಯ ಇತ್ಥಂ ವಿದುಃ, ಸಗುಣಂ ವಾ ಅನ್ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದುಃ "ಅಥ ಯದು ಚೈವಾಸ್ಮಿಞ್ಛವ್ಯಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ ಯದಿ ಚ ನಾರ್ಚಿಷಮೇವ" (೪-೧೫-೫) ಇತಿ ಲಿಙ್ಗಾತ್ ಉತ್ತರೇಣ ತೇ ಗಚ್ಛನ್ತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕನಾಗಿರುವದೇ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಹೇತು ವೆಂದು ಪುರಾಣಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಒಪ್ಪಿದರೆ 'ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವದು[5] ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದಲ್ಲ ![6]

---

1. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯೊಡನೆ ವಾಸವಾಗಲಿ, ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವದಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಗುರುಕುಲ ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.
2. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳೂ ಉಳಿದಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅರಿತಿರುವವರು- ಎಂದು ಗೃಹಸ್ಥರನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಅರಿಯೋಣ ?
3. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲದೆ ಯಾರುಯಾರು ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವರೋ ಅವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಪಂಗಡವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.
4. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಅವರೂ ಗೃಹಸ್ಥರಾಗುವವರೇ. 5. ಪಂಚಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿರುವದು. 6. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯೇ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಾಗುವದಲ್ಲ ! - ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗೃಹಸ್ಥರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥರಿರುತ್ತಾರಷ್ಟೆ, ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ದಕ್ಷಿಣದ ಧೂಮಾದಿಮಾರ್ಗವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ (ಗತಿ)ಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಆದರೆ) ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೋ, ಅಥವಾ-''ಇನ್ನು ಈತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶವ್ಯ(ಕರ್ಮ)ವನ್ನು ಮಾಡಲಿ, ಮಾಡದಿರಲಿ, ಅರ್ಚಿಯನ್ನೇ (ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ)'' (೪-೧೫-೫) ಎಂಬ ಲಿಂಗವಿರುವದರಿಂದ-ಸಗುಣವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಅರಿತು (ಉಪಾಸನೆ) ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೋ[1] ಅವರು ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೪. ನನೂರ್ಧ್ವರೇತಸಾಂ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ಚ ಸಮಾನಆಶ್ರಮಿತ್ವ ಊರ್ಧ್ವ-ರೇತಸಾಮೇವೋತ್ತರೇಣ ಪಥಾ ಗಮನಂ ನ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಮಿತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿವೈದಿಕಕರ್ಮಬಾಹುಲ್ಯೇ ಚ ಸತಿ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಅಪೂತಾ ಹಿ ತೇ । ಶತ್ರುಮಿತ್ರಸಂಯೋಗನಿಮಿತ್ತಂ ಹಿ ತೇಷಾಂ ರಾಗದ್ವೇಷೌ । ತಥಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ಹಿಂಸಾನುಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತೌ । ಹಿಂಸಾನೃತಮಾಯಾಽಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿ ಚ ಬಹ್ವಶುದ್ಧಿ-ಕಾರಣಮಪರಿಹಾರ್ಯಂ ತೇಷಾಮ್ । ಅತೋಽಪೂತಾಃ । ಅಪೂತತ್ವಾನ್ನೋತ್ತರೇಣ ಪಥಾ ಗಮನಮ್ । ಹಿಂಸಾನೃತಮಾಯಾಽಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಪರಿಹಾರಾಚ್ಚ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾನೋ ಹೀತರೇ ಶತ್ರುಮಿತ್ರರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಪರಿಹಾರಾಚ್ಚ ವಿರಜಸಃ । ತೇಷಾಂ ಯುಕ್ತ ಉತ್ತರಃ ಪನ್ಥಾಃ । ತಥಾ ಚ ಪೌರಾಣಿಕಾಃ- ''ಯೇ ಪ್ರಜಾಮೀಷಿರೇಽಧೀರಾಸ್ತೇ ಶ್ಮಶಾನಾನಿ ಭೇಜಿರೇ । ಯೇ ಪ್ರಜಾಂ ನೇಷಿರೇ ಧೀರಾಸ್ತೇಽಮೃತತ್ವಂ ಹಿ ಭೇಜಿರೇ''[2] (?) ಇತ್ಯಾಹುಃ ॥

1. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಕೋಸಲವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಗೂ ಈ ಗತಿಯುಂಟೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಿ, ಮಾಡದಿರಲಿ- ಎಂದು ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಆ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಗೃಹಸ್ಥರೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ಇದು ಯಾವ ಪುರಾಣದ್ದೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ; ಆಪಸ್ತಂಬಧರ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇದೆ : →

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕರಿಗೂ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೂ ಆಶ್ರಮಿತ್ವವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ[1] ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗತಿಯಾಗುವದೆಂದೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ (ಮಾಡಿದ್ದರೂ) ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ (ಆಗುವ)ದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಅಶುದ್ಧರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಶತ್ರುಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಸೇರುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ[2] ಅವರಿಗೆ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಾಗುವವಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ, ಅನುಗ್ರಹ - ಇವುಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ[3] ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳು, (ಆಗುವವಷ್ಟೆ) ? ಹಿಂಸೆ, ಅನೃತ, ಮಾಯೆ, ಅಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ-[4] ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅಶುದ್ಧಿಕಾರಣವು ಅವರಿಗೆ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಅಶುದ್ಧರು. ಅಶುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ (ಅವರಿಗೆ) ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗಮನ(ವಾಗು)ವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ ಅನೃತ, ಮಾಯೆ, ಅಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದಲೇ ಮಿಕ್ಕವರು ಶುದ್ಧಾತ್ಮರು ; ಶತ್ರು, ಮಿತ್ರ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅವರು ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗವು (ದೊರಕುವದು) ಯುಕ್ತವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪೌರಾಣಿಕರು "ಯಾವ ಅವಿವೇಕಿಗಳು ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಬಯಸಿದರೋ ಅವರು ಶ್ಮಶಾನಗಳನ್ನು ಸೇರಿದರು[5] ; ಯಾವ ವಿವೇಕಿಗಳು

ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಯೇ ಪ್ರಜಾಮೀಷಿರೇ ಋಷಯಃ ।
ದಕ್ಷಿಣೇನಾರ್ಯಮ್ಣಃ ಪನ್ಥಾನಂ ತೇ ಶ್ಮಶಾನಾನಿ ಭೇಜಿರೇ ॥
ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಯೇ ಪ್ರಜಾಂ ನೇಷಿರೇ ಋಷಯಃ ।
ಉತ್ತರೇಣಾರ್ಯಮ್ಣಃ ಪನ್ಥಾನಂ ತೇಽಮೃತತ್ವಗ್ಂ ಹಿ ಕಲ್ಪತೇ ॥
ಬೃ.ಭಾ.ದ. ೬-೨-೧-೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೪೭) ನ್ನೂ ಅದರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿರಿ.

1. ಸ್ವಾಶ್ರಮಧರ್ಮದ ಅನುಷ್ಠಾನವು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕರಿಗೆ ಶತ್ರುಮಿತ್ರಭಾವವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಗೀ. ೧೨-೧೮.
3. ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕರಿಗೆ ಹಿಂಸಾನುಗ್ರಹಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ ಗೌ.ಸೂ. ೧-೩-೨೩. ಮೈ. ೨-೨೫.
4. ಇಂಥ ದೋಷಗಳು ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅಪರಿಹಾರ್ಯ. ಪ್ರ. ೧-೧೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೨)
5. ಇದು ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರದ ವಿಷಯವೆಂದು ಆ.ಧ. ೨-೯-೨೩-೧೧.

ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಅಮೃತತ್ವವನ್ನೇ ಸೇರಿದರು'' (?) ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಗೆ ಆಗುವ ಅಮೃತತ್ವವು ಆಪೇಕ್ಷಿಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೫. ಇತ್ಥಂವಿದಾಂ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಮ್ ಅರಣ್ಯವಾಸಿನಾಂ ಚ ಸಮಾನ-ಮಾರ್ಗತ್ವೇ ಅಮೃತತ್ವಫಲೇ ಚ ಸತಿ ಅರಣ್ಯವಾಸಿನಾಂ ವಿದ್ಯಾನರ್ಥಕ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ 'ನ ತತ್ರ ದಕ್ಷಿಣಾ ಯನ್ತಿ ನಾವಿದ್ವಾಂಸಸ್ತಪಸ್ವಿನಃ' (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೪-೧೬)[1] ಇತಿ । ''ಸ ಏನಮವಿದಿತೋ ನ ಭುನಕ್ತಿ'' (ಬೃ ೧- ೪-೧೫) ಇತಿ ಚ ವಿರುದ್ಧಮ್ । ನ । ಆಭೂತಸಂಪ್ಲವಸ್ಥಾನಸ್ಯಾಮೃತತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ತತ್ರೈವೋಕ್ತಂ ಪೌರಾಣಿಕೈಃ ''ಆಭೂತಸಂಪ್ಲವಂ ಸ್ಥಾನಮಮೃತತ್ವಂ ಹಿ ಭಾಷ್ಯತೇ''[2] (ವಿ. ಪು. ೨-೮-೯೭) ಇತಿ । ಯಚ್ಚಾತ್ಯನ್ತಿಕಮಮೃತತ್ವಂ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ 'ನ ತತ್ರ ದಕ್ಷಿಣಾ ಯನ್ತಿ', 'ಸ ಏನಮವಿದಿತೋ ನ ಭುನಕ್ತಿ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಯ ಇತ್ಯತೋ ನ ವಿರೋದಃ । 'ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ[3]' (೮-೧೫-೧), 'ಇಮಂ ಮಾನವಮಾವರ್ತಂ ನಾವರ್ತನ್ತೇ' (೪-೧೫-೫) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । 'ಇಮಂ ಮಾನವಮ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ''ತೇಷಾಮಿಹ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ'' (ಬೃ ಮಾ. ೬-೧-೧೮) ಇತಿ ಚ । ಯದಿ ಹಿ ಏಕಾನ್ತೇನೈವ ನಾವರ್ತೇರನ್ 'ಇಮಂ ಮಾನವಮ್' 'ಇಹ' ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಅನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್ । 'ಇಮಮ್' 'ಇಹ' ಇತ್ಯಾಕೃತಿಮಾತ್ರಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । ಅನಾವೃತ್ತಿಶಬ್ದೇನೈವ ನಿತ್ಯಾನಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತೀತತ್ವಾತ್ ಆಕೃತಿಕಲ್ಪನಾ ಅನರ್ಥಿಕಾ । ಅತ 'ಇಮಮ್' 'ಇಹ' ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥವತ್ತ್ವಾಯ ಅನ್ಯತ್ರಾಽಽವೃತ್ತಿಃ ಕಲ್ಪನೀಯಾ । ನ ಚ ಸದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ-ಪ್ರತ್ಯಯವತಾಂ ಮೂರ್ಧನ್ಯಯಾ ನಾಡ್ಯಾ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗೇಣ ಗಮನಮ್ । ''ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ'' (ಬೃ ೪-೪-೬), ''ತಸ್ಮಾತ್ತತ್ಸರ್ವಮಭವತ್'' (ಬೃ ೧-೪-೧೦), ''ನ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾ ಉತ್ಕ್ರಾಮನ್ತಿ'' (ಬೃ ೪-೪-೬), ''ಅತ್ರೈವ

1. 'ವಿದ್ಯಯಾ ತದಾರೋಹನ್ತಿ ಯತ್ರ ಕಾಮಾಃ ಪರಾಗತಾಃ' ಎಂಬುದು ಇದರ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ.
2. 'ಅಮೃತತ್ವಂ ವಿಭಾವ್ಯತೇ' ಎಂದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದ ಪಾಠ.
3. 'ಪುನರಾವರ್ತನ್ತೇ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಸಮವನೀಯನ್ತೇ'' (ಬೃ. ೩-೨-೧೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಶತೇಭ್ಯಃ। ನನು ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಾತ್ ಉಚ್ಚಿಕ್ರಮಿಷೋಃ ಪ್ರಾಣಾ ನೋತ್ಕ್ರಾಮನ್ತಿ, ಸಹೈವ ಗಚ್ಛನ್ತಿ ಇತ್ಯಯಮರ್ಥಃ ಕಲ್ಪ್ಯೇತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । 'ಅತ್ರೈವ ಸಮವನೀಯನ್ತ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾನರ್ಥಕ್ಯಾತ್ । ''ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾ ಅನೂತ್ಕ್ರಾಮನ್ತಿ'' (ಬೃ ೪-೪-೨) ಇತಿ ಚ ಪ್ರಾಣೈರ್ಗಮನಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ । ತಸ್ಮಾದುತ್ಕ್ರಾಮನ್ತೀತ್ಯನಾಶಙ್ಕೈವೈಷಾ । ಯದಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸಂಸಾರಗತಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಜೀವೇನ ಸಹ ಗಮನಮಾಶಙ್ಕ್ಯ ತಸ್ಮಾನ್ನೋತ್ಕ್ರಾಮನ್ತಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತದಾಪಿ 'ಅತ್ರೈವ ಸಮವನೀಯನ್ತ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಅನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚ ಪ್ರಾಣೈರ್ವಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ಗತಿರುಪಪದ್ಯತೇ ಜೀವತ್ವಂ ವಾ । ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್ ಸದಾತ್ಮನೋ ನಿರವಯವತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಾಣಸಂಬನ್ಧಮಾತ್ರಮೇವ ಹಿ ಅಗ್ನಿವಿಸ್ಫುಲಿಙ್ಗವಜ್ಜೀವತ್ವಭೇದಕಾರಣಮ್ ಇತ್ಯತಸ್ತದ್ವಿಯೋಗೇ ಜೀವತ್ವಂ ಗತಿರ್ವಾ ನ ಶಕ್ಯಾ ಪರಿಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶ್ರುತಯಶ್ಚೇತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್ । ನ ಚ ಸತೋಽಣುರವಯವಃ ಸ್ಫುಟಿತೋ ಜೀವಾಖ್ಯಃ ಸದ್ರೂಪಂ ಛಿದ್ರೀಕುರ್ವನ್ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಶಕ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ''ತಯೋರ್ಧ್ವಮಾಯನ್ನಮೃತತ್ವಮೇತಿ'' (೮-೬-೬) ಇತಿ ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಣೈಃ ಸಹ ನಾಡ್ಯಾ ಗಮನಂ ಸಾಪೇಕ್ಷಮೇವ ಚಾಮೃತತ್ವಂ ನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಃ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ । ''ತದಪರಾಜಿತಾ ಪೂಸ್ತದ್ಯೈರಂಮದೀಯಂ ಸರಃ'' (೮-೫-೩),[1] ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ''ತೇಷಾಮೇವೈಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ'' (೮-೫-೪) ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಹೀಗೆ (ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು) ಅರಿತಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೂ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಿಗೂ ಅದೇ (ಉತ್ತರ)ಮಾರ್ಗವೂ ಅಮೃತತ್ವವೆಂಬ ಫಲವೂ ಆಗುವದಾದರೆ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತಲ್ಲ ! ಹಾಗಾದರೆ ''ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ(ಮಾರ್ಗ)ದವರೂ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲದ ತಪಸ್ವಿಗಳೂ ಹೋಗಲಾರರು'' (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೪-೧೬), ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದು ; ''ಅದು ಅರಿಯಲ್ಪಡದೆ ಇವನನ್ನು ಕಾಪಾಡುವದಿಲ್ಲ,'' (ಬೃ. ೧-೪-೧೫) ಎಂಬುದೂ ವಿರುದ್ಧ (ವಾಗುವದು).

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೂತಗಳು ಪ್ರಲಯವಾಗುವವರೆಗಿನ ಸ್ಥಾನವು ಅಮೃತತ್ವವೆಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ[2]. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ

1. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ. 2. ಇದು ಮುಖ್ಯಾಮೃತತ್ವವಲ್ಲ.

"ಆಭೂತಸಂಪ್ಲವವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಮೃತತ್ವವೆನ್ನುವರು" (ವಿ. ಪು. ೨-೮-೯೭) ಎಂದು ಪೌರಾಣಿಕರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಅಮೃತತ್ವವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ 'ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗದವರು ಹೋಗಲಾರರು', 'ಅದು ಅರಿಯಲ್ಪಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಇವನನ್ನು ಕಾಪಾಡುವದಿಲ್ಲ' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು (ಹೊರಟಿವೆ)ಯಾದ್ದರಿಂದ (ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- "ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದೂ ಇಲ್ಲ" (೮-೧೫-೧), "ಈ ಮಾನವ ಆವರ್ತಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ" (೪-೧೫-೫) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ (ಇದು) ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ 'ಈ ಮಾನವ (ಆವರ್ತಕ್ಕೆ)' ಎಂದೂ 'ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ' (ಬೃ. ಮಾ. ೬-೧-೧೮) ಎಂದೂ ವಿಶೇಷಣ (ವಿರುತ್ತದೆ). ನಿಯಮದಿಂದ (ಅವರು) ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಿದ್ದರೆ 'ಈ ಮಾನವ' ಎಂದೂ 'ಇಲ್ಲಿಗೆ' ಎಂದೂ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಕೊಟ್ಟಿರುವದು) ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- 'ಈ' 'ಇಲ್ಲಿ'- ಎಂದು ಆಕೃತಿಮಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೋ[1] ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಅನಾವೃತ್ತಿ (ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಇರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಎಂದಿಗೂ ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಆಕೃತಿ ಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಇಮಮ್' (ಈ) ಎಂದೂ 'ಇಹ' (ಇಲ್ಲಿಗೆ) ಎಂದೂ (ಇರುವ) ವಿಶೇಷಣವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು (ಕಲ್ಪ)ದಲ್ಲಿ ಆವೃತ್ತಿ(ಯಾಗುವದೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. 'ಸತ್ತು ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ' - ಎಂದಿಂಥ ಪ್ರತ್ಯಯವುಳ್ಳವರಿಗೆ ನೆತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಹೋಗಿರುವ ನಾಡಿಯಿಂದ ಹೋಗುವದು ಆಗಲಾರದು.[2] ಏಕೆಂದರೆ "ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದವನು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ" (ಬೃ. ೪-೪-೬), "ಆದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲವೂ ಆಯಿತು" (ಬೃ. ೧-೪-೯), "ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ" (ಬೃ. ೪-೪-೬), "ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸರಿಹೋಗುತ್ತವೆ" (ಬೃ. ೩-೨-೧೧) ಮುಂತಾದ ನೂರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ.

1. ಯಾವ ಕಲ್ಪವಾದರೂ ಈ ಕಲ್ಪದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಅವರು ಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಲ್ಲ- ಎಂದು ಶಂಕೆ. ಬೃ.ಭಾ. ೬-೨-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೫೦) ನೋಡಿ.
2. ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಿಂದ ಗತಿಯಿದು ; ಪರಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಆ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತವೆ- ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಲ್ಲ![1]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಆಗ) "ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತವೆ" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು[2]. "ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವವು" (ಬೃ. ೪-೪-೨) ಎಂದು ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ)[3] ; ಆದ್ದರಿಂದ (ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬೀ ಶಂಕೆಯೇ ಇಲ್ಲ[4]. ಮೋಕ್ಷವು ಸಂಸಾರಿಗತಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಜೀವನೊಡನೆ ಬರುತ್ತವೆಯೊ, (ಇಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದು) ಆಶಂಕಿಸಿ[5] "ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಯಾವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಆಗಲೂ 'ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತವೆ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು.[6] ಪ್ರಾಣಗಳು ಬಿಟ್ಟಗಲಿದ (ಆತನಿಗೆ) ಗಮನವಾಗಲಿ, ಜೀವತ್ವವಾಗಲಿ ಹೊಂದುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ

---

1. 'ನ ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾಣಾ ಉತ್ಕ್ರಾಮನ್ತಿ' ಎಂಬ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದಿದೆ. ಪ್ರಾಣಗಳು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಚಮಿಯು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಷಷ್ಠಿಯು ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೧೨ರಲ್ಲಿ ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.
2. ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆತನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಬಿಡುವವು- ಎಂದರೇ ವಿಶೇಷಣವು ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
3. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ.
4. ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಗಲುತ್ತವೆಯೇ ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಪರಿಹಾರವು ಬೇಕಾಗುವದು ?
5. ಸಂಸಾರಿಗಳು ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವು ಬೇರೆ ; ಮುಮುಕ್ಷುಗಳದ್ದು ಬೇರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನೊಡನೆ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆಯೋ, ಇಲ್ಲವೋ- ಎಂಬ ಶಂಕೆಯುಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲ! ಎಂದರ್ಥ. 'ಸಹಾಗಮನ' ಎಂಬ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವು ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಸಹಗಮನ ಎಂದಿದ್ದರೇ ಸಾಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
6. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವಿಶೇಷಣವು ಆಗ ಯಾವ ಶಂಕೆಗೂ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಗಳ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯು ಉಂಟೊ, ಇಲ್ಲವೊ ? - ಎಂಬ ಸಂಶಯವಿದ್ದಾಗಲೆ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಸರ್ವಗತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ನಿರವಯವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ[1]. ಪ್ರಾಣಗಳ ಸಂಬಂಧವೊಂದೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ಜೀವತ್ವವೆಂಬ ಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದು ?[2] ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಅಗಲಿದರೆ - ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾದರೆ- (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಜೀವತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಗತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು.[3] ಸತ್ತಿನ ಜೀವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಣುರೂಪದ ಅವಯವವು ಸದ್ರೂಪವನ್ನು ರಂಧ್ರಗೊಳಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದೂ ಆಗಲಾರದು.[4] ಆದ್ದರಿಂದ "ಆ (ನಾಡಿಯಿಂದ) ಮೇಲೆ ಬರುವವನು. ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ" (೮-೬-೬) ಎಂಬ (ಶ್ರುತಿಯಂತೆ) ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ನಾಡಿಯಿಂದ ಹೋಗುವದೂ ಸಾಪೇಕ್ಷವೇ ಆಗಿರುವ ಅಮೃತತ್ವವೂ (ಆಗುವದು), ನೇರಾದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ಆ ಅಪರಾಜಿತವೆಂಬ ಪುರವು, ಆ ಐರಂಮದೀಯವಾದ ಸರೋವರವು"[5] ಎಂದುಮುಂತಾಗಿ (೮-೫-೩) ಹೇಳಿ "ಅವರಿಗೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು" (೮-೫-೪) ಎಂದು (ಅದಕ್ಕೆ) ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

1. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯೂ ಇರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಗಮನವಿಲ್ಲ, ನಿರವಯವನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಚಲನೆಯೂ ಇಲ್ಲ.
2. ಆತ್ಮನು ಅಖಂಡನಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಬೆಂಕಿಗೆ ಸುಡುವ ವಸ್ತುವಿನ ನೆಪದಿಂದ ಕಿಡಿಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವಂತೆಯೇ ಇದು.
3. ಜೀವನಿಗೆ ಗತ್ಯಾಗತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಆತ್ಮನು ಆಕಾಶದಂತೆ ಸರ್ವಗತನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. 'ಪ್ರಾಣನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೇ ನಾನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುವೆನು' ಎಂದೂ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನೆಂದೂ ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಜೀವ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಬಲದಿಂದ ಜೀವನೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೇ ಅರ್ಥ.
4. ಆತ್ಮನ ಅವಯವವು ಜೀವನೆಂದೂ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕಿಡಿ ಸಿಡಿದುಬರುವಂತೆ ಅವನು ಆತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವನೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂದುಗಳು ಆಗಬೇಕಾಗುವದು ; ನಿರವಯವನೂ ಅಖಂಡಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆಗುವದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದು.
5. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ ; ಇಲ್ಲಿ ಸಗುಣೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಲೋಕವೆಂಬುದು ಮುಖ್ಯಮೋಕ್ಷವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೬. ಅತಃ, ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿವಿದೋ ಗೃಹಸ್ಥಾ ಯೇ ಚ ಇಮೇಽರಣ್ಯೇ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಃ ಪರಿವ್ರಾಜಕಾಶ್ಚ ಸಹ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಭಿಃ ಶ್ರದ್ಧಾ ತಪ ಇತ್ಯೇವಮಾದ್ಯುಪಾಸತೇ ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಸ್ತಪಸ್ವಿನಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಪಾಸನಾಶಬ್ದಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ । "ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ" (೫-೧೦-೩) ಇತಿ ಯದ್ವತ್ । ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ ಯೇ ಚ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಖ್ಯಮ್ ಉಪಾಸತೇ ತೇ ಸರ್ವೇಽರ್ಚಿಷಮ್ ಅರ್ಚಿರಭಿಮಾನಿನೀಂ ದೇವತಾಮ್ ಅಭಿಸಂಭವನ್ತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ । ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ಚತುರ್ಥಗತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ । ಏಷ ದೇವಯಾನಃ ಪನ್ಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ ಸತ್ಯಲೋಕಾವಸಾನೋ ನಾಣ್ಡಾದ್ ಬಹಿಃ । "ಯದನ್ತರಾ ಪಿತರಂ ಮಾತರಂ ಚ" (ಋ. ೧೦-೮೮-೧೫) ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಗೃಹಸ್ಥರೂ, ಈ ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಪರಿವ್ರಾಜಕರೂ[1] ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳೊಡನೆ ಶ್ರದ್ಧಾ, ತಪಸ್ಸು- ಎಂಬಿವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವವರಲ್ಲ, ಅವರೂ- ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವರೂ ತಪಸ್ವಿಗಳೂ ಎಂದರ್ಥ. (ಇಲ್ಲಿ) ಉಪಾಸನೆ (ಮಾಡುತ್ತಾರೆ) ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ(ವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ) ಎಂದರ್ಥ. "ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ" (೫-೧೦-೩) ಎಂದು (ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ (ಇದು). ಮತ್ತು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿ(ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ)ದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರಲ್ಲ, ಅವರೂ (ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು)[2]. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಅರ್ಚಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಚಿರಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ, ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ (ಅಧ್ಯಾಯ ೧೫ನೆಯ ಖಂಡದ) ಗತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ (ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು). ಈ ಹೇಳಿದ್ದು

---

1. ತ್ರಿದಂಡಿಸನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮಸಂಸ್ಥರಾದ ಪರಮಹಂಸಪರಿವ್ರಾಜಕರಲ್ಲ.
2. ಬೃ.ಭಾ. ೬-೨-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೪೭)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಉಪಾಸನಾತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೃ.ಭಾ. ೬-೨-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೪೯) ನೋಡಿ. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿ, ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ ಅಥವಾ ಕ್ಷುದ್ರಗತಿ.

ಸತ್ಯಲೋಕಾವಸಾನದವರೆಗಿನ ದೇವಯಾನವು ; (ಇದು) ಅಂಡದ ಹೊರಗಿರುವದಲ್ಲ.[1] ಏಕೆಂದರೆ "ಪಿತೃವಿಗೂ ಮಾತೃವಿಗೂ ನಡುವೆಯಿರುವವು" (ಋ. ೧೦-೮೮-೧೫) ಎಂದು ಮಂತ್ರವರ್ಣವಿದೆ.[2]

ಕೇವಲಕರ್ಮಿಗಳಾದ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಗತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಇಮೇ ಗ್ರಾಮ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇ ಧೂಮಮಭಿಸಂಭವನ್ತಿ ಧೂಮಾದ್ರಾತ್ರಿಗ್ಂ ರಾತ್ರೇರಪರಪಕ್ಷಮಪರಪಕ್ಷಾದ್ಯಾನ್ ಷಡ್ದಕ್ಷಿಣೈತಿ ಮಾಸಾಗ್ಂಸ್ತಾನ್ನೈತೇ ಸಂವತ್ಸರಮಭಿಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ ||೩||

ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಂ ಪಿತೃಲೋಕಾದಾಕಾಶಮಾಕಾಶಾಚ್ಚನ್ದ್ರಮಸಮೇಷ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ತದ್ದೇವಾನಾಮನ್ನಂ ತಂ ದೇವಾ ಭಕ್ಷಯನ್ತಿ ||೪||

೩. ಇನ್ನು ಯಾವ ಇವರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳು, ದತ್ತ-ಇಂಥವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಧೂಮವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಧೂಮದಿಂದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು, ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಅಪರಪಕ್ಷವನ್ನು, ಅಪರಪಕ್ಷದಿಂದ ಯಾವ ಆರು (ಮಾಸಗಳನ್ನು ಸೂರ್ಯನು) ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನೋ ಆ ಮಾಸಗಳನ್ನು, (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಇವರು ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ.

೪. ಮಾಸಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನು, ಪಿತೃಲೋಕದಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು, ಆಕಾಶದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು, (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಇವನೇ ಸೋಮರಾಜನು. ಅದೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವು, ಅವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ.

1. ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋದವರು ಅಂಡದಿಂದಾಚೆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆಂದು ಕೆಲವರ ಮತ. ಇದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೩-೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೩೭) ಮತ್ತು ಭಾ.ಭಾ. ೫೮೧ ರಿಂದ ೫೮೭ ರವರೆಗಿನ ಚರ್ಚೆ ಇವನ್ನು - ನೋಡಿ.
2. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಬೃ.ಭಾ. ೬-೨-೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೨೯).

ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೭. ಅಥ ಇತ್ಯರ್ಥಾನ್ತರಪ್ರಸ್ತಾವನಾರ್ಥಃ। ಯ ಇಮೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಃ ಗ್ರಾಮೇ। ಗ್ರಾಮ ಇತಿ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಮ್ ಅಸಾಧಾರಣಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್। ಯಥಾ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಪರಿವ್ರಾಜಕಾನಾಮ್ ಅರಣ್ಯಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಗೃಹಸ್ಥೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತದ್ವತ್। ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ಇಷ್ಟಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ವೈದಿಕಂ ಕರ್ಮ, ಪೂರ್ತಂ ವಾಪೀಕೂಪತಡಾಗಾರಾಮಾದಿಕರಣಮ್। ದತ್ತಂ ಬಹಿರ್ವೇದಿ ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯರ್ಹೇಭ್ಯೋ ದ್ರವ್ಯಸಂವಿಭಾಗೋ ದತ್ತಮ್ ಇತಿ ಏವಂವಿಧಂ ಪರಿಚರಣಪರಿತ್ರಾಣಾದಿ ಉಪಾಸತೇ। ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತೇ ದರ್ಶನವರ್ಜಿತತ್ವಾತ್ ಧೂಮಂ ಧೂಮಾಭಿಮಾನಿನೀಂ ದೇವತಾಮ್ ಅಭಿಸಂಭವನ್ತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ। ತಯಾ ಅತಿವಾಹಿತಾ ಧೂಮಾತ್ ರಾತ್ರಿಂ ರಾತ್ರಿದೇವತಾಂ ರಾತ್ರೇಃ ಅಪರಪಕ್ಷದೇವತಾಮ್। ಏವಮೇವ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿನೀಮ್ ಅಪರಪಕ್ಷಾದ್ ಯಾನ್ ಷಣ್ಮಾಸಾನ್ ದಕ್ಷಿಣಾ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದಿಶಮ್ ಏತಿ ಸವಿತಾ ತಾನ್ ಮಾಸಾನ್ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಷಣ್ಮಾಸಾಭಿಮಾನಿನೀರ್ದೇವತಾಃ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತ 'ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಂಘಚಾರಿಣ್ಯೋ ಹಿ ಷಣ್ಮಾಸದೇವತಾ ಇತಿ ಮಾಸಾನ್ ಇತಿ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗಸ್ತಾಸು। ನೈತೇ ಕರ್ಮಿಣಃ ಪ್ರಕೃತಾಃ ಸಂವತ್ಸರಂ ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿನೀಂ ದೇವತಾಮ್ ಇಮಾಮ್ ಆಪ್ನುವನ್ತಿ। ಕುತಃ ಪುನಃ ಸಂವತ್ಸರಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ಯತಃ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತೇ ? ಅಸ್ತಿ ಹಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ಹಿ ಏಕಸ್ಯಾವಯವಭೂತೇ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣೇ। ತತ್ರ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗಪ್ರವೃತ್ತಾನಾಮ್ ಉದಗಯನ ಮಾಸೇಭ್ಯೋಽವಯವಿನಃ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿರುಕ್ತಾ। ಅತ ಇಹಾಪಿ ತದವಯವಭೂತಾನಾಂ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಮಾಸಾನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ತದವಯವಿನಃ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಾಪನ್ನಾ ಇತ್ಯತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತೇ 'ನೈತೇ ಸಂವತ್ಸರಮಭಿಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ' ಇತಿ। ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಂ ಪಿತೃಲೋಕಾತ್ ಆಕಾಶಮ್ ಆಕಾಶಾತ್ ಚನ್ದ್ರಮಸಮ್। ಕೋಽಸೌ ಯ ಸ್ತೈಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಚನ್ದ್ರಮಾಃ ? ಯ ಏಷ ದೃಶ್ಯತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷೇ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮ್। ತದನ್ನಂ ದೇವಾನಾಮ್। ತಂ ಚನ್ದ್ರಮಸಮನ್ನಂ ದೇವಾ ಇನ್ದ್ರಾದಯೋ ಭಕ್ಷಯನ್ತಿ। ಅತಸ್ತೇ ಧೂಮಾದಿನಾ ಗತ್ವಾ ಚನ್ದ್ರಭೂತಾಃ ಕರ್ಮಿಣೋ ದೇವೈರ್ಭಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಇನ್ನು' ಎಂಬ (ಮಾತು) ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ.

ಈ ಗೃಹಸ್ಥರಿದಾರಲ್ಲ, ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ - ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವದು ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಾದವರನ್ನು ಕೈಬಿಡುವದಕ್ಕಾಗಿ. ಹೇಗೆ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಪರಿವ್ರಾಜಕರಿಗೆ ಅರಣ್ಯವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಗೃಹಸ್ಥರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು- ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳನ್ನು, ಇಷ್ಟವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ವೈದಿಕಕರ್ಮವು ; ಪೂರ್ತವೆಂದರೆ ಬಾವಿ, ಕುಂಟೆ, ಕೆರೆ, ತೋಟ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸು ವದು, ದತ್ತವು ವೇದಿಯ ಹೊರಗೆ[1] ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದವರಿಗೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹಂಚುವದೇ ದತ್ತವು ; ಇತಿ ಈ ಬಗೆಯ, ಪರಿಚರಣ[2], ಪರಿತ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ[3]ವುಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರೋ, ಎಂದರ್ಥ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿರುವ) ಇತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ.

(ಹೀಗೆ ಯಾರು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರೋ) ಅವರು ಜ್ಞಾನರಹಿತರಾಗಿರು ವದರಿಂದ[4] ಧೂಮವನ್ನು ಧೂಮದಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ, ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ದೇವತೆಯು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಲು ಧೂಮದಿಂದ ರಾತ್ರಿ ಯನ್ನು ರಾತ್ರಿದೇವತೆಯನ್ನು, ರಾತ್ರೆಯಿಂದ ಅಪರಪಕ್ಷದೇವತೆಯನ್ನು ಇದರಂತೆಯೇ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯನ್ನು, ಅಪರಪಕ್ಷದಿಂದ ಯಾವ ಆರು ತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೆ (ದಕ್ಷಿಣಾ = ದ್ದಕ್ಷಿಣಾಂ) ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸೂರ್ಯನು ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೋ ಆ ಮಾಸಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಾಯನದ ಆರುಮಾಸಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಷಣ್ಮಾಸದೇವತೆಗಳು ಸಂಘವಾಗಿಯೇ ಸಂಚರಿಸುವದರಿಂದ 'ಷಣ್ಮಾಸದೇವತೆಗಳನ್ನು' ಎಂದು ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಕೃತರಾದ ಕರ್ಮಿಗಳು ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಇವರು (ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಸೇರುವದಿಲ್ಲ) ಎಂದು ಅಲ್ಲ ಗಳೆದಿದೆಯಲ್ಲ, ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಸೇರುವ ಪ್ರಸಂಗವೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಪ್ರಸಂಗವು ಇದ್ದೇಇದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಒಂದೇ ಸಂವತ್ಸರ

---

1. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲದೆ ಕೊಡುವ (ದಾನವು).	2. ಗುರುಶುಶ್ರೂಷೆ.
3. ಕಾಪಾಡುವದು- ಮುಂತಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮುಂತಾದದ್ದು. ಆ. ಗಿ.
4. ಪಂಚಾಗ್ನಿಯ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಿಲ್ಲದವರಾದ್ದರಿಂದ.

ಕ್ಕಲ್ಲವೆ, ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯನಗಳೆರಡೂ ಅವಯವಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ? ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟವರಿಗೆ ಉತ್ತರಾಯಣಮಾಸಗಳಿಂದ ಅವಯವಿಯಾದ ಸಂವತ್ಸರದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆ (ಸಂವತ್ಸರದ) ಅವಯವಗಳಾಗಿರುವ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಮಾಸಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ(ಯಾಗುವ)ದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಅವಯವಿಯಾದ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವದೆಂಬುದನ್ನು 'ಇವರು ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ನಿಷೇಧಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಮಾಸಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನು, ಪಿತೃಲೋಕದಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು[1], ಆಕಾಶದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಅವರು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಚಂದ್ರನೆಂದರೆ ಯಾರು ? ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಸೋಮನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ರಾಜನಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ, (ಅವನು). ಅದೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವು. ಆ ಚಂದ್ರನೆಂಬ ಅನ್ನವನ್ನು ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧೂಮಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗಿ ಚಂದ್ರ(ಸ್ವರೂಪ)ದ ಆ ಕರ್ಮಿಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕರ್ಮಿಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತಾರೆಂದರೇನು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೮. ನನ್ವನರ್ಥಾಯೇಷ್ಟಾದಿಕರಣಂ ಯದ್ಯನ್ನಭೂತಾ ದೇವೈರ್ಭಕ್ಷ್ಯೇರನ್ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಅನ್ನಮ್ ಇತ್ಯುಪಕರಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ನ ಹಿ ತೇ ಕವಲೋತ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ದೇವೈರ್ಭಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ, ಉಪಕರಣಮಾತ್ರಂ ದೇವಾನಾಂ ಭವನ್ತಿ ತೇ ಸ್ತ್ರೀಪಶುಭೃತ್ಯಾದಿವತ್ । ದೃಷ್ಟಶ್ಚಾನ್ನಶಬ್ದ ಉಪಕರಣೇಷು ಸ್ತ್ರಿಯೋಽನ್ನಂ ಪಶವೋಽನ್ನಂ ವಿಶೋಽನ್ನಂ ರಾಜ್ಞಾಮಿತ್ಯಾದಿ । ನ ಚ ತೇಷಾಂ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದೀನಾಂ ಪುರುಷೋಪಭೋಗ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಉಪಭೋಗೋ ನಾಸ್ತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ಕರ್ಮಿಣೋ ದೇವಾನಾಮ್ ಉಪಭೋಗಾ ಅಪಿ ಸನ್ತಃ ಸುಖಿನೋ ದೇವೈಃ ಕ್ರೀಡನ್ತಿ । ಶರೀರಂ ಚ ತೇಷಾಂ ಸುಖೋಪಭೋಗಯೋಗ್ಯಂ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲೇ ಆಪ್ಯಮಾರಭ್ಯತೇ । ತದುಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದಾ ಆಪೋ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನೌ ಹುತಾಃ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸಂಭವತೀತಿ । ತಾ ಆಪಃ ಕರ್ಮಸಮವಾಯಿನ್ಯಃ ಇತರೈಶ್ಚ ಭೂತೈರನುಗತಾ ದ್ಯುಲೋಕಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಚನ್ದ್ರತ್ವಮಾಪನ್ನಾಃ ಶರೀರಾದ್ಯಾರಮ್ಭಿಕಾ ಇಷ್ಟಾದ್ಯುಪಾಸಕಾನಾಂ ಭವನ್ತಿ । ಅನ್ತ್ಯಾಯಾಂ ಚ ಶರೀರಾಹುತಾವಗ್ನೌ ಹುತಾಯಾಮ್ ಅಗ್ನಿನಾ

1. ಬೃ. ೬-೨-೧೬ ರಲ್ಲಿ 'ಆಕಾಶ'ವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ದಹ್ಯಮಾನೇ ಶರೀರೇ ತದುತ್ಥಾ ಆಪೋ ಧೂಮೇನ ಸಹೋರ್ಧ್ವಂ ಯಜಮಾನ-ಮಾವೇಷ್ಟ್ಯ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಕುಶಮೃತ್ತಿಕಾಸ್ಥಾನೀಯಾ ಬಾಹ್ಯಶರೀರಾರಮ್ಭಿಕಾ ಭವನ್ತಿ । ತದಾರಬ್ಧೇನ ಚ ಶರೀರೇಣೇಷ್ಟಾದಿಫಲಮುಪಭುಞ್ಜಾನಾ ಆಸತೇ ಯಾವತ್ ತದುಪಭೋಗನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಕ್ಷಯಃ[1] ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಅನ್ನವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭಕ್ಷ್ಯವಾಗುವದಾದರೆ ಇಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದು ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದೇ ಆಯಿತಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನವೆಂದರೆ ಬರಿಯ ಉಪಕರಣವೆಂದೇ (ಇಲ್ಲಿ) ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ತುತ್ತನ್ನು ಎತ್ತಿ (ತಿನ್ನುವಂತೆ) ಅವರನ್ನು ದೇವತೆಗಳೇನೂ ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅವರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಪಶುಭೃತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಉಪಕರಣಮಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಅಷ್ಟೆ. 'ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅನ್ನವು', 'ಪಶುಗಳು ಅನ್ನವು' 'ಪ್ರಜೆಗಳು ರಾಜರಿಗೆ ಅನ್ನವು'[2] - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಉಪಕರಣಗಳ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಶಬ್ದವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸುವದು) ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಮುಂತಾದವರು ಪುರುಷ(ರೇ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ) ಉಪಭೋಗ್ಯ ರಾಗಿದ್ದರೂ (ಅವರಿಗೆ) ಉಪಭೋಗವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂದಿಲ್ಲ.[3] ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಿಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಪಭೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಖದಿಂದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಸುಖೋಪಭೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅಮ್ಮಯಶರೀರವೂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.[4] ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದ (ವಾಚ್ಯವಾದ) ಅಪ್ಪು ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುತವಾಗಲು ಸೋಮರಾಜನು ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ (೫-೪-೨) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಕರ್ಮಸಂಬದ್ಧವಾದ ಆ ಅಪ್ಪು ಮಿಕ್ಕ ಭೂತ ಗಳೊಡನೆಯೂ ಅನುಗತವಾಗಿ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಚಂದ್ರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು

---

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲಿಗೇ ಸೇರಬೇಕಾದದ್ದು. ಇದನ್ನು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ.
2. ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ನವಾಗಿ ಭಕ್ಷಿತರಾಗಿರುವದೆಂದರೆ ಉಪಕರಣರಾಗಿರುವದೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೨೦)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಲ್ಲಿ 'ವಿಶೋಽನ್ನಂ ರಾಜ್ಞಾಂ ಪಶವೋಽನ್ನಂ ವಿಶಾಮ್' ಎಂದು ಉದಾಹರಣೆಕೊಟ್ಟಿದೆ.
3. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುರುಷರಿಗೂ, ದನಗಳು ಜನರಿಗೂ, ಜನರು ರಾಜರಿಗೂ ಭೋಗೋಪ ಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ತಾವುತಾವೂ ಸುಖೋಪಭೋಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೂ ಇರುತ್ತಾರೆ.
4. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ.

ಕೊಂಡು ಇಷ್ಟಾದ್ಯುಪಾಸಕರ ಶರೀರವೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯದಾದ ಶರೀರಾಹುತಿಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಲಾಗಿ ಶರೀರವು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದಗ್ಧವಾಗಲು ಆದರಿಂದ ಎದ್ದ ಅಪ್ಪು ಧೂಮದೊಡನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಚಂದ್ರಮಂಡಲವನ್ನು ಸೇರಿ ಹುಲ್ಲುಮಣ್ಣು - ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ[1] ಹೊರಗಿನ ಶರೀರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದಾದ ಶರೀರದಿಂದ (ಅವರು) ಇಷ್ಟಾದಿಗಳ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾ ಆ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯವಾಗುವವರೆಗೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕ್ರಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಿನ್ ಯಾವತ್ಸಂಪಾತಮುಷಿತ್ವಾಥೈತಮೇವಾಧ್ವಾನಂ ಪುನರ್ನಿವ-ರ್ತನ್ತೇ ಯಥೇತಮಾಕಾಶಮಾಕಾಶಾದ್ವಾಯುಂ ವಾಯುರ್ಭೂತ್ವಾ ಧೂಮೋ ಭವತಿ ಧೂಮೋ ಭೂತ್ವಾಭ್ರಂ ಭವತಿ ॥೫॥

೫. ಆದರಲ್ಲಿ ಸಂಪಾತದವರೆಗೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಇನ್ನು ಇದೇಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದ ರೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವರು. ಆಕಾಶವನ್ನು, ಆಕಾಶದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು ; ವಾಯುವಾಗಿ ಧೂಮವಾಗುವನು, ಧೂಮವಾಗಿ ಅಭ್ರವಾಗುವನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೯. ಸಂಪತನ್ತಿ ಯೇನ ಇತಿ ಸಂಪಾತಃ ಕರ್ಮಣಃ ಕ್ಷಯಃ । ಯಾವತ್ಸಂಪಾತಂ ಯಾವತ್ಕರ್ಮಣಃ ಕ್ಷಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಾವತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲೇ ಉಷಿತ್ವಾ ಅಥ ಅನನ್ತರಮ್ ಏತಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮ್ ಅಧ್ವಾನಂ ಮಾರ್ಗಂ ಪುನರ್ನಿವರ್ತನ್ತೇ । ಪುನರ್ನಿವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಪೂರ್ವಮಪಿ ಅಸಕೃಚ್ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಂ ಗತಾ ನಿವೃತ್ತಾಶ್ಚಾಽಽಸನ್ನಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಾದಿಹ ಲೋಕೇ ಇಷ್ಟಾದಿಕರ್ಮ ಉಪಚಿತ್ಯ ಚನ್ದ್ರಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ । ತತ್ಕ್ಷಯೇ ಚಾಽಽವರ್ತನ್ತೇ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮಪಿ ತತ್ರ ಸ್ಥಾತುಂ ನ ಲಭ್ಯತೇ । ಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತಕರ್ಮಕ್ಷಯಾತ್ । ಸ್ನೇಹಕ್ಷಯಾದಿವ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ ॥

1. ಮನೆಯ ಗೋಡೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಂತೆ ಎಂದರ್ಥ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವದರಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೋ (ಅದು) ಸಂಪಾತವು, ಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯವು. ಸಂಪಾತದವರೆಗೂ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯವಾಗುವವರೆಗೂ ಎಂದರ್ಥ. (ಕರ್ಮವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕ್ಷಯವಾಗದೆ ಇರುವದೋ) ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಇನ್ನು ಆಮೇಲೆ ಇದೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ. 'ಮತ್ತೆ' ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದರಿಂದ ಹಿಂದೆಯೂ ಹಲವು ಬಾರಿ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಯೂ ಹಿಂತಿರುಗಿಯೂ ಇದ್ದರೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾದಿಕರ್ಮವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ ; ಅದು ಸವೆಯಲು ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಇರುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮವು ಸವೆಯುವದರಿಂದ, ಎಣ್ಣೆತೀರಿದ ದೀಪದಂತೆ (ಒಂದು) ಕ್ಷಣದವರೆಗೆ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಿರುವದು (ಅವರಿಗೆ) ಲಭಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಮಶೇಷದಿಂದ ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಗಳು ಇಳಿಯುತ್ತಾರೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೦. ತತ್ರ ಕಿಂ ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಮಾರೂಢಾಃ, ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕ್ಷಯೇ ತಸ್ಮಾದವರೋಹಣಮ್, ಕಿಂ ವಾ ಸಾವಶೇಷೇ ಇತಿ ? ಕಿಂ ತತಃ ? ಯದಿ ಸರ್ವಸ್ಯೈವ ಕ್ಷಯಃ ಕರ್ಮಣಃ, ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಸ್ಥಸ್ಯೈವ ಮೋಕ್ಷಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ತಿಷ್ಠತು ತಾವತ್ ತತ್ರೈವ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾನ್ನವೇತಿ । ತತ ಆಗತಸ್ಯೇಹ ಶರೀರೋಪಭೋಗಾದಿ ನ ಸಂಭವತಿ । "ತತಃ ಶೇಷೇಣ" (ಗೌ. ಧ. ೨-೨-೨೯) ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ । ನನ್ವಿಷ್ಟಾಪೂರ್ತದತ್ತವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಪಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕೇ ಶರೀರೋಪ-ಭೋಗನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯನೇಕಾನಿ ಸಂಭವನ್ತಿ । ನ ಚ ತೇಷಾಂ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲ ಉಪಭೋಗಃ । ಅತೋಽಕ್ಷೀಣಾನಿ ತಾನಿ । ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಮಾರೂಢ ಸ್ತಾನ್ಯೇವ ಕ್ಷೀಣಾನೀತ್ಯವಿರೋಧಃ । ಶೇಷಶಬ್ದಶ್ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕರ್ಮತ್ವ-ಸಾಮಾನ್ಯಾದವಿರುದ್ಧಃ । ಅತ ಏವ ಚ ತತ್ರೈವ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ದೋಷಾಭಾವಃ । ವಿರುದ್ಧಾನೇಕಯೋನ್ಯುಪಭೋಗಫಲಾನಾಂ ಚ ಕರ್ಮಣಾಮೇಕೈಕಸ್ಯ ಜನ್ತೋರಾ-ರಮ್ಭಕತ್ವಸಂಭವಾತ್ । ನ ಚೈಕಸ್ಮಿಞ್ಜನ್ಮನಿ ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಂ ಕ್ಷಯ ಉಪಪದ್ಯತೇ । ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದೇಶ್ಚೈಕೈಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋಽನೇಕಜನ್ಮಾರಮ್ಭಕತ್ವಸ್ಮರಣಾತ್ । ಸ್ಥಾವರಾದಿ-ಪ್ರಾಪ್ತಾನಾಂ ಚಾತ್ಯನ್ತಮೂಢಾನಾಮುತ್ಕರ್ಷಹೇತೋಃ ಕರ್ಮಣ ಆರಮ್ಭಕತ್ವಾ-ಸಂಭವಾತ್ । ಗರ್ಭಭೂತಾನಾಂ ಚ ಸ್ರಂಸಮಾನಾನಾಂ ಕರ್ಮಾಸಂಭವೇ

ಸಂಸಾರಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ತಸ್ಮಾನ್ನೈಕಸ್ಮಿಞ್ಜನ್ಮನಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮುಪಭೋಗಃ । ಯತ್ತು ಕೈಶ್ಚಿದುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಶ್ರಯೋಪಮರ್ದೇನ ಪ್ರಾಯೇಣ ಕರ್ಮಣಾಂ ಜನ್ಮಾರಮ್ಭಕತ್ವಮ್ । ತತ್ರ ಕಾನಿಚಿತ್ ಕರ್ಮಾಣಿ ಅನಾರಮ್ಭಕತ್ವೇನೈವ ತಿಷ್ಠನ್ತಿ, ಕಾನಿಚಿಜ್ಜನ್ಮಾಽಽರಭನ್ತ ಇತಿ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । ಮರಣಸ್ಯ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಭಿವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಗೋಚರಾಭಿವ್ಯಞ್ಜಕಪ್ರದೀಪವದಿತಿ । ತದಸತ್ । ಸರ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ನ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವೇ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾವರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಉಪಮರ್ದಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕ್ವಚಿದಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ವಾ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಉಪಪದ್ಯತೇ । ತಥಾ ಕರ್ಮಣಾಮಪಿ ಸಾಶ್ರಯಾಣಾಂ ಭವೇತ್ । ಯಥಾ ಚ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತಮನುಷ್ಯಮಯೂರಮರ್ಕಟಾದಿಜನ್ಮಾಭಿಸಂಸ್ಕೃತಾ ವಿರುದ್ಧಾನೇಕವಾಸನಾ ಮರ್ಕಟತ್ವಪ್ರಾಪಕೇಣ ಕರ್ಮಣಾ ಮರ್ಕಟಜನ್ಮಾರಭಮಾಣೇನ ನೋಪಮೃದ್ಯನ್ತೇ ತಥಾ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಪ್ಯನ್ಯಜನ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾನಿ ನೋಪಮೃದ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ಯದಿ ಹಿ ಸರ್ವಾಃ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಾನುಭವವಾಸನಾ ಉಪಮೃದ್ಯೇರನ್ ಮರ್ಕಟಜನ್ಮನಿಮಿತ್ತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಮರ್ಕಟಜನ್ಮನ್ಯಾರಬ್ಧೇ ಮರ್ಕಟಸ್ಯ ಜಾತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮಾತುಃ ಶಾಖಾಯಾಃ ಶಾಖಾನ್ತರಗಮನೇ ಮಾತುರುದರಸಲ್ಲಗ್ನತ್ವಾದಿಕೌಶಲಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ಇಹ ಜನ್ಮನ್ಯನಭ್ಯಸ್ತತ್ವಾತ್ । ನ ಚಾತೀತಾನನ್ತರಜನ್ಮನಿ ಮರ್ಕಟತ್ವಮೇವಾಽಽಸೀತ್ತಸ್ಯ ಇತಿ ಶಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್ । "ತಂ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಣೀ ಸಮನ್ವಾರಭೇತೇ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾ ಚ" (ಬೃ ೪-೪-೨) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ತಸ್ಮಾದ್ ವಾಸನಾವನ್ನಾಶೇಷಕರ್ಮೋಪಮರ್ದಃ ಇತಿ ಶೇಷಕರ್ಮಸಂಭವಃ । ಯತ ಏವಂ ತಸ್ಮಾಚ್ಛೇಷೇಣೋಪಭುಕ್ತಾತ್ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಸಾರ ಉಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ವಿರೋಧಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಏರಿದ್ದನೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಸವೆದಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಳಿಯುತ್ತಾನೊ, ಅಥವಾ (ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ) ಉಳಿದಿರುವಾಗ (ಇಳಿಯುತ್ತಾನೊ) ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಇದರಿಂದ ಏನು (ಫಲವಿಶೇಷ) ?

(ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದವ) :- ಕರ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಯವಾದರೆ[1] ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಯೋ,

1. ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಬಲದಿಂದ ಹೋಗಿದ್ದನೋ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವು ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಶಯವೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಕೆಲವರು ವಾದಿಸಿದ್ದರು. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೨೭) ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಇಲ್ಲವೊ- ಎನ್ನುವದು ಹಾಗಿರಲಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಮೇಲೆ (ಅವನಿಗೆ) ಶರೀರ ಉಪಭೋಗಿಸುವದು ಮುಂತಾದದ್ದು ಹೊರಡುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಅದರ ಶೇಷದಿಂದ'[1] (ಗೌ. ಧ. ೨-೨-೨೯, ಮೈ. ಗೌ. ಧ. ೧೧-೩೧) ಮುಂತಾದ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ವಿರೋಧವೂ ಆಗುವದು.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತದತ್ತಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳು ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶರೀರೋಪಭೋಗಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಅವುಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಿಸಿರುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವು ಕ್ಷಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.[2] ಯಾವ (ಕರ್ಮಗಳ) ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಏರಿಹೋಗಿದ್ದನೋ ಅವೇ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. (ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ) ಶೇಷಶಬ್ದವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು) ಎಲ್ಲಾ (ಕರ್ಮಗಳೂ ಕರ್ಮಗಳೇ ಎಂಬ) ಕರ್ಮತ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯವಿರುವದರಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗಬಹುದಾಗುವದೆಂಬ ದೋಷವಿಲ್ಲ.[3] ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಮಾಡಬೇಕಾದ ಫಲವುಳ್ಳ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನೇಕಕರ್ಮಗಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ).[4] ಒಂದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳ ಕ್ಷಯವೂ ಆಗುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಒಂದೊಂದು ಕರ್ಮವು ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವದೆಂದು ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿದೆ.[5] ಸ್ಥಾವರಾದಿಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಅತ್ಯಂತ ಅಚೇತನರಾಗಿರುವವರಿಗೆ ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ

1. ಶೇಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೨೮) ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. 'ಅದರ ಶೇಷದಿಂದ' ಎಂದರೆ ಆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮದ ಶೇಷದಿಂದ ಎಂದೇನೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮದ ಶೇಷದಿಂದ ಎಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಳಿದ ಕರ್ಮಗಳೂ ಕರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿವೆ.
3. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಕರ್ಮಕ್ಷಯವಾದ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ; ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಕ್ಷಯವಾದೀತು.
4. ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳೂ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮುಗಿದಿರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು ಇದ್ದೇಇರುತ್ತವೆ.
5. ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ನಾಯಿ, ಹಂದಿ, ಕತ್ತೆ, ಒಂಟೆ, ಹಸು, ಮೇಕೆ, ಕುರಿ, ಮೃಗ, ಪಕ್ಷಿ, ಚಂಡಾಲ, ಪುಕ್ಕಸ (ನಿಷಾದನಿಂದ ಶೂದ್ರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು)- ಇವರ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಪಡೆಯುವನು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ೧೨-೫೫.

ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವು ಆರಂಭಕವೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು). ಗರ್ಭವಾಗಿ ಜಗುಳಿ ಬಿದ್ದವರಿಗೆ (ಯಾವ) ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ (ಅವರಿಗೆ) ಸಂಸಾರವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಉಪಭೋಗಿಸಿ (ಮುಗಿಸುವದು ಆಗ)ಲಾರ ದೆಂದಾಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು[1] (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳ ಆಶ್ರಯವನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿಯೇ ಪ್ರಾಯಶಃ ಕರ್ಮಗಳು ಜನ್ಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕರ್ಮಗಳು (ಜನ್ಮವನ್ನುಂಟು)ಮಾಡದೆ (ಹಾಗೆಯೇ) ಇರುತ್ತವೆ, ಕೆಲವು (ಮಾತ್ರ) ಜನ್ಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಹೊಂದಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮರಣವು, ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತೋರಿಸುವ ದೀಪದಂತೆ, ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ- (ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ).[2]

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವೆ.[3] ಎಲ್ಲವೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ದೇಶ, ಕಾಲ, ನಿಮಿತ್ತ- ಇವುಗಳ ಅಡ್ಡಿಯಿರುವದರಿಂದ ಯಾವದೊಂದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವದೆಂಬು ದಾಗಲಿ, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದೆಂಬುದಾಗಲಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಸಾಶ್ರಯವಾದ[4] ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಆಗಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿರುವ ಮನುಷ್ಯ, ನವಿಲು, ಕೋತಿ- ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನೇಕ ವಾಸನೆಗಳೂ ಕೋತಿಯ ಜನ್ಮವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮವು ಕೋತಿಯ ಜನ್ಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ[5] ಹಾಗೆಯೇ ಬೇರೆಯ ಜನ್ಮಗಳು ಬರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳೂ (ಅದರಿಂದ) ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವು.

---

1. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.
2. ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಇದರ ಖಂಡನೆಯನ್ನೂ ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೨೯) ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.
3. ಪಂಚೀಕೃತಭೂತಗಳಿಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವವೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ.
4. ಸರ್ವಕರ್ಮಾಶ್ರಯೋಪಮರ್ದೇನ ಸಾಶ್ರಯಾಣಾಮ್- ಎಂಬ ಮೂಲದ ಅನುವಾದವಿದು. ಆಶಯ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದ್ದರೆ ವಾಸನೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. 5. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಸಲಕ್ಕೆ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುವದು.

ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಅನುಭವಗಳ ವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗುವದಾದರೆ, ಕೋತಿಯ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮವು ಕೋತಿಯ ಜನ್ಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ತಾಯಿಯು ಕೊಂಬೆಯಿಂದ ಕೊಂಬೆಗೆ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕೌಶಲವು (ಅದಕ್ಕೆ) ಬರಬಾರದಾಗುವದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ (ಆ ಕೌಶಲವನ್ನು ಮರಿಯು) ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿರುವದಿಲ್ಲ.[1] ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮರ್ಕಟತ್ವವೇ ಇತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ. "ಅವನನ್ನು ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳೂ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವು" (ಬೃ. ೪-೪-೨) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).[2] ಆದ್ದರಿಂದ[3] ವಾಸನೆಗಳಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳ ನಾಶವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಶೇಷಕರ್ಮವು ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ (ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ) ಉಪಭುಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ (ಬೇರೆ) ಉಳಿದಿರುವ ಕರ್ಮದಿಂದ (ಮುಂದೆಯೂ) ಸಂಸಾರವು ಇರಬಹುದಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.[4]

ಇಷ್ಟಾದಿಕರ್ಮಗಳು ಹಿಂತಿರುಗುವ ಮಾರ್ಗ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೧. ಕೋಽಸಾವವರೋಹಕ್ರಮ ಇತಿ...

ಕೋಽಸಾವಧ್ವಾ ಯಂ ಪ್ರತಿ ನಿವರ್ತನ್ತ ಇತಿ । ಉಚ್ಯತೇ । ಯಥೇತಂ ಯಥಾಗತಂ ನಿವರ್ತನ್ತೇ । ನನು ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಂ ಪಿತೃಲೋಕಾದಾಕಾಶಮ್ ಆಕಾಶಾಚ್ಚನ್ದ್ರಮಸಮಿತಿ ಗಮನಕ್ರಮ ಉಕ್ತೋ ನ ತಥಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ । ಕಿಂ ತರ್ಹ್ಯಾಕಾಶಾದ್ ವಾಯುಮಿತ್ಯಾದಿ । ಕಥಂ ಯಥೇತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । ಆಕಾಶಪ್ರಾಪ್ತೇಸ್ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್, ಪೃಥಿವೀಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ । ನ ಚಾತ್ರ ಯಥೇತಮೇವೇತಿ ನಿಯಮಃ, ಅನೇವಂವಿಧಮಪಿ ನಿವರ್ತನ್ತೇ । ಪುನರ್ನಿವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ತು ನಿಯಮಃ । ಅತ ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮೇತದ್ ಯಥೇತಮಿತಿ । ಅತೋ ಭೌತಿಕಮಾಕಾಶಂ ತಾವತ್

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಹಿಂದಿನ ಯಾವದೋ ಜನ್ಮದ ವಾಸನೆಯ ಫಲವಾಗಿರಬೇಕು.
2. ವಿಹಿತ, ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ, ಅವಿಹಿತ, ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ, ಜನ್ಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲದೆ ವಾಸನೆಗಳೂ ಸಾಯುವವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಪ್ರಮಾಣ.
3. ವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಮ್ಮೆಗೇ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ.
4. ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದೆಂಬ ದೋಷವಾಗಲಿ ಮತ್ತೆ ಇಳಿದವರಿಗೆ ಶರೀರಧಾರಣಫಲೋಪಭೋಗಾದಿಸಂಸಾರವಿಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ । ಯಾಸ್ತೇಷಾಂ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲೇ ಶರೀರಾರಮ್ಭಿಕಾ ಆಪ ಆಸನ್, ತಾಸ್ತೇಷಾಂ ತತ್ರೋಪಭೋಗನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕ್ಷಯೇ ವಿಲೀಯನ್ತೇ ಘೃತಸಂಸ್ಥಾನಮಿವಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗೇ । ತಾ ವಿಲೀನಾ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾ ಆಕಾಶಭೂತಾ ಇವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಭವನ್ತಿ । ತಾ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಾದ್ ವಾಯುರ್ಭವನ್ತಿ । ವಾಯುಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವಾಯುಭೂತಾ ಇತಶ್ಚಾಮುತಶ್ಚ ಉಹ್ಯಮಾನಾಸ್ತಾಭಿಃ ಸಹ ಕ್ಷೀಣಕರ್ಮಾ ವಾಯುಭೂತೋ ಭವತಿ । ವಾಯುರ್ಭೂತ್ವಾ ತಾಭಿಃ ಸಹೈವ ಧೂಮೋ ಭವತಿ । ಧೂಮೋ ಭೂತ್ವಾಽಭ್ರಮ್ । ಅಬ್ಭರಣಮಾತ್ರರೂಪೋ ಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವರು ಹಿಂತಿರುಗಿಬರುತ್ತಾರೆಂದದ್ದು ಆ ಮಾರ್ಗವು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ)ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಯಥೇತಮ್ = ಯಥಾಗತಮ್) ಹೇಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನೋ ಹಾಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಮಾಸಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಿತೃಲೋಕದಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಕಾಶದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು (ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆಂದು) ಗಮನಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. (ಆದರೆ) ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆಕಾಶದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ) 'ಹೋದಂತೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ಹೇಗೆ ಸರಿ[1] ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೂ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವದೂ (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನೋ (ಹಾಗೆ)ಯೇ ಎಂಬ ನಿಯಮವೇನೂ ಇಲ್ಲ, (ಏಕೆಂದರೆ) ಬೇರೆಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಯೇ ತಿರುಗುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ನಿಯಮವು.[2] ಆದ್ದರಿಂದ 'ಹೋದಂತೆ' ಎಂದು (ಹೇಳಿರುವದು) ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೌತಿಕಾಕಾಶವನ್ನು ಮೊದಲು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಶರೀರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತ್ತಲ್ಲ ಆ ಅಪ್ಪು, ಅಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದ್ದ ಅವರ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯವಾಗಲು ಬೆಂಕಿಯ

1. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಧೂಮ, ಆಕಾಶ- ಇವುಗಳೂ ಇವೆ ; ರಾತ್ರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ಅಭ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೋದಕ್ರಮವೂ ಇದೆ, ಬೇರೆಯ ಕ್ರಮವೂ ಇದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೩೦) ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಹೋದಂತೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಬರುತ್ತಾರೆ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೋದಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಸಂಯೋಗದಿಂದ ತುಪ್ಪದ (ಗಟ್ಟಿಯ) ಆಕಾರವು ಕರಗುವಂತೆ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಕರಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಸೇರಿ ಆಕಾಶವೇ ಆದಂತೆ[1] ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದು ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ವಾಯುವಾಗುತ್ತದೆ ; ವಾಯುವನ್ನು ಸೇರಿ ವಾಯುವಾಗಿ[2] ಇತ್ತಲಾಗಿ ಅತ್ತಲಾಗಿ (ವಾಯುವಿನಿಂದ) ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲ್ಪಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ ; ಅದರೊಡನೆ (ಆ) ಕ್ಷೀಣಕರ್ಮನಾದ (ಜೀವನು) ವಾಯುವಾಗುತ್ತಾನೆ.[3] (ಹೀಗೆ), ವಾಯುವಾಗಿ ಅದರೊಡನೆಯೇ ಧೂಮವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಧೂಮವಾಗಿ ಅಭ್ರ, ನೀರನ್ನು ಸೇರಿಸುವ (ಕಾವಳದ) ರೂಪದವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಭ್ರಂ ಭೂತ್ವಾ ಮೇಘೋ ಭವತಿ ಮೇಘೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರವರ್ಷತಿ ತ ಇಹ ವ್ರೀಹಿಯವಾ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಯಸ್ತಿಲಮಾಷಾ ಇತಿ ಜಾಯನ್ತೇಽತೋ ವೈ ಖಲು ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರಂ ಯೋ ಯೋ ಹ್ಯನ್ನಮತ್ತಿ ಯೋ ರೇತಃ ಸಿಞ್ಚತಿ ತದ್ಭೂಯ ಏವ ಭವತಿ ॥೬॥

೬. ಅಭ್ರವಾಗಿ ಮೇಘವಾಗುತ್ತಾನೆ ; ಮೇಘವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಬತ್ತ ಜವೆ, ಗಿಡಮರಗಳು, ಎಳ್ಳು ಉದ್ದು- ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದು ಕಷ್ಟವು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವಯಾವನು ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೋ ಯಾವನು ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಸೇಚನಮಾಡುತ್ತಾನೋ ತದ್ಭೂಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಇಷ್ಟಾದಿಕರ್ಮಿಗಳು ಹಿಂತಿರುಗುವ ಮಾರ್ಗ, ಮುಂದುವರಿದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೨. ಅಭ್ರಂ ಭೂತ್ವಾ ತತಃ ಸೇಚನಸಮರ್ಥೋ ಮೇಘೋ ಭವತಿ । ಮೇಘೋ ಭೂತ್ವಾ ಉನ್ನತೇಷು ಪ್ರದೇಶೇಷು ಅಥ ಪ್ರವರ್ಷತಿ ವರ್ಷಧಾರಾರೂಪೇಣ ಶೇಷಕರ್ಮಾ ಪತತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತ ಇಹ ವ್ರೀಹಿಯವಾ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಯಸ್ತಿಲಮಾಷಾ

---

1. ಆಕಾಶವೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಮತ್ತೆ ವಾಯುವಾಗುವದು ಆಗಲಾರದು. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೨೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೪೬)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯುವಿನಂತೆ ಆಗಿ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ; ಇದನ್ನು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.
3. ಉಪಾಧಿಯ ರೂಪವೇ ಜೀವನಿಗೆ.

ಇತಿ ಏವಂಪ್ರಕಾರಾ ಜಾಯನ್ತೇ। ಕ್ಷೀಣಕರ್ಮಣಾಮ್ ಅನೇಕತ್ವಾತ್ ಬಹುವಚನ-ನಿರ್ದೇಶಃ । ಮೇಘಾದಿಷು ಪೂರ್ವೇಷು ಏಕರೂಪತ್ವಾತ್ ಏಕವಚನನಿರ್ದೇಶಃ । ಯಸ್ಮಾದ್ಗಿರಿತಟದುರ್ಗನದೀಸಮುದ್ರಾರಣ್ಯಮರುದೇಶಾದಿಸಂನಿವೇಶಸಹಸ್ರಾಣಿ ವರ್ಷಧಾರಾಭಿಃ ಪತಿತಾನಾಮ್ ಅತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ಹೇತೋರ್ವೈ ಖಲು ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರಂ ದುರ್ನಿಷ್ಕ್ರಮಣಂ ದುರ್ನಿಃಸರಣಮ್ । ಯತೋ ಗಿರಿತಟಾತ್ ಉದಕಸ್ರೋತಸಾ ಉಹ್ಯಮಾನಾ ನದೀಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ, ತತಃ ಸಮುದ್ರಮ್। ತತೋ ಮಕರಾದಿಭಿರ್ಭಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ। ತೇಽಪ್ಯನ್ಯೇನ । ತತ್ರೈವ ಚ ಸಹ ಮಕರೇಣ ಸಮುದ್ರೇ ವಿಲೀನಾಃ ಸಮುದ್ರಾಮ್ಭೋಭಿರ್ಜಲಧರೈರಾಕೃಷ್ಟಾಃ ಪುನರ್ವರ್ಷಧಾರಾಭಿರ್ಮರುದೇಶೇ ಶಿಲಾತಟೇ ವಾಽಗಮ್ಯೇ ಪತಿತಾಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ। ಕದಾಚಿತ್ ವ್ಯಾಲಮೃಗಾದಿಪೀತಾ ಭಕ್ಷಿತಾಶ್ಚಾನ್ಯೈಃ । ತೇಽಪ್ಯನ್ಯೈಃ। ಇತ್ಯೇವಂಪ್ರಕಾರಾಃ ಪರಿವರ್ತೇರನ್ । ಕದಾಚಿದಭಕ್ಷ್ಯೇಷು ಸ್ಥಾವರೇಷು ಜಾತಾಸ್ತತ್ರೈವ ಶುಷ್ಯೇರನ್ । ಭಕ್ಷ್ಯೇಷ್ವಪಿ ಸ್ಥಾವರೇಷು ಜಾತಾನಾಂ ರೇತಃಸಿಗ್ದೇಹ ಸಂಬನ್ಧೋ ದುರ್ಲಭ ಏವ। ಬಹುತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಮ್ ಇತ್ಯತೋ ದುರ್ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ತ್ವಮ್ । ಅಥವಾ ಅತೋಽಸ್ಮಾದ್ವ್ರೀಹಿಯವಾದಿಭಾವಾತ್ ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರಂ ದುರ್ನಿರ್ಗಮತರಮ್ । ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರಮಿತಿ ತಕಾರ ಏಕೋ ಲುಪ್ತೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ । ವ್ರೀಹಿಯವಾದಿಭಾವೋ ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತಃ। ತಸ್ಮಾದಪಿ ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತಾತ್ ರೇತಃಸಿಗ್ದೇಹ ಸಂಬನ್ಧೋ ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತತರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಊರ್ಧ್ವರೇತೋ ಭಿರ್ಬಾಲೈಃ ಪುಂಸ್ತ್ವರಹಿತೈಃ ಸ್ಥವಿರೈರ್ವಾ ಭಕ್ಷಿತಾ ಅನ್ತರಾಲೇ ಶೀರ್ಯನ್ತೇ। ಅನೇಕತ್ವಾದನ್ನಾದಾನಾಮ್। ಕದಾಚಿತ್ ಕಾಕತಾಲೀಯವೃತ್ತ್ಯಾ ರೇತಃಸಿಗ್ಭಿರ್ಭಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ ಯದಾ ತದಾ ರೇತಃಸಿಗ್ಭಾವಂ ಗತಾನಾಂ ಕರ್ಮಣೋ ವೃತ್ತಿಲಾಭಃ। ಕಥಮ್ ? ಯೋ ಯೋ ಹ್ಯನ್ನಮತ್ತಿ ಅನುಶಯಿಭಿಃ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಂ ರೇತಃಸಿಗ್ ಯಶ್ಚ ರೇತಃ ಸಿಞ್ಚತಿ ಋತುಕಾಲೇ ಯೋಷಿತಿ ತದ್ಭೂಯ ಏವ ತದಾಕೃತಿರೇವ ಭವತಿ । ತದವಯವಾಕೃತಿಭೂಯಸ್ತ್ವಂ ಭೂಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ರೇತೋರೂಪೇಣ ಯೋಷಿತೋ ಗರ್ಭಾಶಯೇಽನ್ತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋಽನುಶಯೀ। ರೇತಸೋ ರೇತಃಸಿಗಾಕೃತಿಭಾವಿತತ್ವಾತ್। "ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽಙ್ಗೇಭ್ಯಸ್ತೇಜಃ ಸಂಭೂತಮ್" (ಐ. ೨-೧) ಇತಿ (ಹಿ)[1] ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ । ಅತೋ ರೇತಃಸಿಗಾಕೃತಿ ರೇವ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾ ಹಿ ಪುರುಷಾತ್ ಪುರುಷೋ ಜಾಯತೇ ಗೋರ್ಗವಾಕೃತಿ ರೇವ ನ ಜಾತ್ಯನ್ತರಾಕೃತಿಃ । ತಸ್ಮಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ತದ್ಭೂಯ ಏವ ಭವತೀತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಭ್ರವಾಗಿ ಆಮೇಲೆ ನೀರುಸುರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ ಮೋಡವಾಗಿ ಎತ್ತರ

1. ಇಲ್ಲಿ ಹಿ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಸಾಗುತ್ತದೆ; ಇದನ್ನು ನಾವು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ.

ವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾನೆ ; ಮಳೆಯ ಧಾರೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಕರ್ಮಶೇಷವುಳ್ಳವನು ಬೀಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಭತ್ತ, ಜವೆ, ಗಿಡಮರಗಳು, ಎಳ್ಳು, ಉದ್ದುಗಳು - ಎಂದು ಈ ಪ್ರಕಾರದವರಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ಮವು ಕ್ಷೀಣವಾದ (ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಗಳು) ಅನೇಕರಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬಹುವಚನ-ದಿಂದ (ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ ಎಂದು) ತಿಳಿಸಿದೆ, ಮೋಡವೇ ಮುಂತಾದ (ಈ) ಹಿಂದಿನವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದಿರುವದರಿಂದ (ಅವರನ್ನು) ಏಕವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಬೆಟ್ಟಗಳ ತಪ್ಪಲು, ದುರ್ಗ, ನದಿ, ಸಮುದ್ರ, ಅರಣ್ಯ, ಮರಳುಕಾಡು-ಮುಂತಾದ ಸಾವಿರಾರು ಸಂನಿವೇಶಗಳಿವೆಯಲ್ಲವೆ, ಮಳೆಯ ಧಾರೆಗಳಾಗಿ (ಕೆಳಕ್ಕೆ) ಬಿದ್ದವರಿಗೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ (ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರಂ - ದುರ್ನಿಷ್ಕ್ರಮಣಂ) ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದು, ಈಚೆಗೆ ಬರುವದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವು. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಿಂದ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ನದಿಗಳನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಆಮೇಲೆ (ಅಲ್ಲಿರುವ) ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಭಕ್ಷಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ ; ಅವು ಮತ್ತೆ ಯಾವದೋ (ಪ್ರಾಣಿ)ಯಿಂದ ಭಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಸಳೆಯೊಡನೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಿಂದ ಮೋಡಗಳು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತೆ ಮಳೆಯ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ಮರಳುಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೋ ಅಗಮ್ಯವಾದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆಯೋ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಹಾವು ಮೃಗ-ಮುಂತಾದವುಗಳು (ಅವನ್ನು) ಕುಡಿದು ಬೇರೊಬ್ಬರಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟು, ಅವರೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ (ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟು) - ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುತ್ತಿರಬಹುದು. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅಭಕ್ಷ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾವರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಣಗಿಹೋಗಬಹುದು. ಭಕ್ಷ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾವರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ರೇತಃಸೇಚನಮಾಡುವ ದೇಹದ ಸಂಬಂಧವು ದುರ್ಲಭವೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಥಾವರಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದು ಕಷ್ಟ.

ಅಥವಾ (ಅತಃ = ಅಸ್ಮಾತ್) ಈ ವ್ರೀಹಿಯವಾದಿರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಿಂತಲೂ (ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರಮ್ = ದುರ್ನಿರ್ಗಮತರಮ್) ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದು ಇನ್ನೂ ಕಷ್ಟ, (ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರವು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಕಾರವು ಲುಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.[1] ವ್ರೀಹಿಯವಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು ಕಷ್ಟವು ; ಆ ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರವಾಗಿರುವ (ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಭಾವ)ಕ್ಕಿಂತಲೂ ರೇತಃ ಸಿಗ್ದೇಹದ

---

1. ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತತರಂ ಎಂದಿರಬೇಕಾದದ್ದು ತಕಾರಲೋಪವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ ; ಇದು ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗ.

ಸಂಬಂಧವು ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತತರವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವವರು ಅನೇಕ (ವಿಧವಾಗಿರು)ವದರಿಂದ ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕರೋ ಹುಡುಗರೋ ಪುಂಸ್ತ್ವವಿಲ್ಲದವರೋ ಮುದುಕರೋ ತಿನ್ನುವದರಿಂದ ನಡುವೆಯೇ ನಾಶವಾಗುವರು.[1]

ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಸಲ ಯಾವಾಗ ಕಾಕತಾಲೀಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ[2] ರೇತಃಸಿಗ್ಜನರಿಂದ ಭಕ್ಷಿತರಾಗುವರೋ ಆಗ ರೇತಃಸಿಗ್ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುವ (ಅವರ) ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರವುಂಟಾಗುವದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಯಾವ ಯಾವ ರೇತಃಸೇಚನಸಮರ್ಥನು (ಈ) ಅನುಶಯಿಗಳಿಗೆ[3] ಸಂಬದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವನೋ ಮತ್ತು ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ರೇತಃಸೇಚನವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ತದ್ಭೂಯನೇ ಎಂದರೆ ಆ ಆಕೃತಿಯವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. (ಇಲ್ಲಿ) ಆಯಾ ಅವಯವಾಕೃತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದನ್ನೇ 'ಭೂಯ' ಎಂದಿದೆ. ರೇತಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಅನುಶಯಿಯು ಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತಾನೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ರೇತಸ್ಸು ರೇತಃಸೇಚಕನ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಭಾವಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. "(ಆ ಇದು) ಎಲ್ಲಾ ಅಂಗಗಳಿಂದ ತೇಜಸ್ಸಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ" (ಐ. ೨-೧) ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಆದ್ದರಿಂದ ರೇತಃಸೇಕವನ್ನು ಮಾಡುವವನ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಮನುಷ್ಯನೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ, ಗೋವಿನಿಂದ ಗವಾಕೃತಿಯೇ (ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು) ಮತ್ತೊಂದು ಜಾತಿಯ ಆಕೃತಿಯು (ಹುಟ್ಟು)ವದಿಲ್ಲ ? ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ಭೂಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು (ಹೇಳಿರುವದು) ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

1. ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅತಃ ಎಂಬ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ ; ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಸೂ.ಭಾ. ದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಭಾವದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವೆಂದದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಆಕಾಶಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಬಹುಕಾಲವಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೨೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೪೭) ರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಳೆಯಿಂದ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೂ ಕಷ್ಟವೇ ; ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು ಕಷ್ಟ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದಿದೆ. ಸೂತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.
2. ಕಾಗೆ ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ತಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಬಿದ್ದಂತೆ.
3. ಅನುಶಯವೆಂದರೆ ಕರ್ಮಶೇಷ. ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೮ ರಿಂದ ೩-೧-೧೧ ರವರೆಗಿನ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿಂದ ಇಳಿಯುವವರಿಗೆ ದುಃಖದ ಅರಿವು ಇಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೩. ಯೇ ತ್ವನ್ಯೇಽನುಶಯಿಭ್ಯಃ, ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಮ್ ಅನಾರುಹ್ಯ ಇಹೈವ ಪಾಪಕರ್ಮಭಿರ್ಘೋರೈರ್ವ್ರೀಹಿಯವಾದಿಭಾವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ ಪುನರ್ಮನುಷ್ಯಾದಿ-ಭಾವಮ್ ತೇಷಾಂ ನಾನುಶಯಿನಾಮಿವ ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತರಮ್ । ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಕರ್ಮಣಾ ಹಿ ತೈರ್ವ್ರೀಹಿಯವಾದಿದೇಹ ಉಪಾತ್ತ ಇತಿ ತದುಪಭೋಗನಿಮಿತ್ತಕ್ಷಯೇ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಸ್ತಮ್ಬದೇಹವಿನಾಶೇ ಯಥಾಕರ್ಮಾರ್ಜಿತಂ ದೇಹಾನ್ತರಂ ನವಂ ನವಂ ಜಲೂಕಾವತ್ ಸಂಕ್ರಮನ್ತೇ ಸವಿಜ್ಞಾನಾ ಏವ । "ಸವಿಜ್ಞಾನೋ ಭವತಿ ಸವಿಜ್ಞಾನ ಮೇವಾನ್ವವಕ್ರಾಮತಿ" (ಬೃ ೪-೪-೨) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ । ಯದ್ಯಪ್ಯುಪ ಸಂಹೃತಕರಣಾಃ ಸನ್ತೋ ದೇಹಾನ್ತರಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ ತಥಾಪಿ ಸ್ವಪ್ನವದ್ದೇಹಾನ್ತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕರ್ಮೋದ್ಭಾವಿತವಾಸನಾಜ್ಞಾನೇನ ಸವಿಜ್ಞಾನಾ ಏವ ದೇಹಾನ್ತರಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ। ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಅರ್ಚಿರಾದಿನಾ ಧೂಮಾದಿನಾ ಚ ಗಮನಂ ಸ್ವಪ್ನ ಇವೋದ್ಭೂತವಿಜ್ಞಾನೇನ । ಲಬ್ಧವೃತ್ತಿಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತತ್ವಾದ್ ಗಮನಸ್ಯ । ನ ತಥಾ ಅನುಶಯಿನಾಂ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಭಾವೇನ ಜಾತಾನಾಂ ಸವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ರೇತಸ್ಸಿಗ್ಯೋಷಿದ್ದೇಹಸಂಬನ್ಧ ಉಪಪದ್ಯತೇ। ನ ಹಿ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಲವನಕಣ್ಡನಪೇಷಣಾದೌ ಚ ಸವಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಸ್ಥಿತಿರಸ್ತಿ । ನನು ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಾದಪ್ಯವರೋಹತಾಂ ದೇಹಾನ್ತರಗಮನಸ್ಯ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್, ಜಲೂಕಾವತ್ ಸವಿಜ್ಞಾನತೈವ ಯುಕ್ತಾ। ತಥಾ ಸತಿ ಘೋರೋ ನರಕಾನುಭವ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಾದಿಕಾರಿಣಾಂ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಾದಾರಭ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಯಾವದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಜನ್ಮ । ತಥಾ ಚ ಸತ್ಯನರ್ಥಾಯೈವ ಇಷ್ಟಾ ಪೂರ್ತಾದ್ಯುಪಾಸನಂ ವಿಹಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಶ್ರುತೇಶ್ಚ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ವೈದಿಕಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಅನರ್ಥಾನುಬನ್ಧಿತ್ವಾತ್ । ನ । ವೃಕ್ಷಾರೋಹಣಪತನ-ವದ್ ವಿಶೇಷಸಂಭವಾತ್ । ದೇಹಾದ್ ದೇಹಾನ್ತರಂ ಪ್ರತಿಪಿತ್ಸೋಃ ಕರ್ಮಣೋ ಲಬ್ಧ ವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಾ ಉದ್ಭಾವಿತೇನ ವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸವಿಜ್ಞಾನತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ವೃಕ್ಷಾಗ್ರಮ್ ಆರೋಹತ ಇವ ಫಲಂ ಜಿಘೃಕ್ಷೋಃ ತಥಾ ಅರ್ಚಿರಾದಿನಾ ಗಚ್ಛತಾಂ ಸವಿಜ್ಞಾನತ್ವಂ ಭವೇತ್, ಧೂಮಾದಿನಾ ಚ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಮ್ ಆರುರುಕ್ಷತಾಮ್ । ನ ತಥಾ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಾದ್ ಅವರುರುಕ್ಷತಾಂ ವೃಕ್ಷಾಗ್ರಾದಿವ ಪತತಾಂ ಸಚೇತನತ್ವಮ್ । ಯಥಾ ಚ ಮುದ್ಗರಾದ್ಯಭಿಹತಾನಾಂ ತದಭಿಘಾತವೇದನಾನಿಮಿತ್ತಸಂಮೂರ್ಛಿತಪ್ರತಿ

ಬದ್ಧಕರಣಾನಾಂ ಸ್ವದೇಹೇನೈವ ದೇಶಾತ್ ದೇಶಾನ್ತರಂ ನೀಯಮಾನಾನಾಂ ವಿಜ್ಞಾನ ಶೂನ್ಯತಾ ದೃಷ್ಟಾ ತಥಾ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಾನ್ಮಾನುಷಾದಿದೇಹಾನ್ತರಂ ಪ್ರತಿ ಅವರು-ರುಕ್ಷತಾಂ ಸ್ವರ್ಗಭೋಗನಿಮಿತ್ತಕರ್ಮಕ್ಷಯಾನ್ಮೃದಿತಾಬ್ದೇಹಾನಾಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಕರಣಾನಾಮ್ । ಅತಸ್ತೇ ಅಪರಿತ್ಯಕ್ತದೇಹಬೀಜಭೂತಾಭಿರದ್ಭಿರ್ಮೂರ್ಛಿತಾ ಇವ ಆಕಾಶಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಇಮಾಮವರುಹ್ಯ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಜಾತಿಸ್ಥಾವರದೇಹೈಃ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಯನ್ತೇ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಕರಣತಯಾ ಅನುದ್ಭೂತವಿಜ್ಞಾನಾ ಏವ । ತಥಾ ಲವನಕಣ್ಡನ ಪೇಷಣಸಂಸ್ಕಾರಭಕ್ಷಣರಸಾದಿಪರಿಣಾಮರೇತಃಸೇಕಕಾಲೇಷು ಮೂರ್ಛಿತವದೇವ । ದೇಹಾನ್ತರಾರಮ್ಭಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋಽಲಬ್ಧವೃತ್ತಿಕತ್ವಾತ್ । ದೇಹಬೀಜಭೂತಾಪ್ಸಂಬನ್ಧಾ ಪರಿತ್ಯಾಗೇನೈವ ಸರ್ವಾಸ್ವವಸ್ಥಾಸು ವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ಜಲೂಕಾವತ್ ಚೇತನಾವತ್ತ್ವಂ ನ ವಿರುಧ್ಯತೇ । ಅನ್ತರಾಲೇ ತ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಮೂರ್ಛಿತವದೇವೇತ್ಯದೋಷಃ । ನ ಚ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಹಿಂಸಾಯುಕ್ತತ್ವೇನೋಭಯಹೇತುತ್ವಂ ಶಕ್ಯಮ್ ಅನುಮಾತುಮ್ । ಹಿಂಸಾಯಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಚೋದಿತತ್ವಾತ್ । "ಅಹಿಂಸನ್ ಸರ್ವ ಭೂತಾನ್ಯನ್ಯತ್ರ. ತೀರ್ಥೇಭ್ಯಃ" (೮-೧೫-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರಚೋದಿತಾಯಾ ಹಿಂಸಾಯಾ ನಾಧರ್ಮಹೇತುತ್ವಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । ಅಭ್ಯುಪಗತೇಽಪ್ಯಧರ್ಮ ಹೇತುತ್ವೇ ಮನ್ತ್ರೈರ್ವಿಷಾದಿವತ್ ತದಪನಯೋಪಪತ್ತೇರ್ನ ದುಃಖಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಕ ತ್ವೋಪಪತ್ತಿರ್ವೈದಿಕಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಮನ್ತ್ರೇಣೇವ ವಿಷಭಕ್ಷಣಸ್ಯೇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಅನುಶಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಾದ ಯಾವ (ಕರ್ಮಿಗಳು) ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೇರದೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ (ತಮ್ಮ) ಘೋರವಾದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಬತ್ತ, ಜವೆ- ಮುಂತಾದ (ಸ್ಥಾವರ)ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ[1] ಮತ್ತೆ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಭಾವವನ್ನು (ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ) ಅವರಿಗೆ ಅನುಶಯಿಗಳಂತೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದು ಕಷ್ಟವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದೇಕೆ ? ಎಂದರೆ ಕರ್ಮದಿಂದಲೇ ಅವರು ಬತ್ತ, ಜವೆ-ಮುಂತಾದವುಗಳ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದಾರಾದ್ದರಿಂದ[2] ಆ (ದೇಹದ) ಉಪ ಭೋಗಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತ(ವಾದ ಕರ್ಮವು) ಕ್ಷಯವಾಗಲು ಬತ್ತವೇ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾವರ ದೇಹವು ನಾಶವಾಗಿ ಕರ್ಮದಿಂದ (ಅವರು) ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಹೊಸ

1. ಇವರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೧೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೩೫)ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಅನುಶಯಿಗಳು ಹೀಗೆ ಬತ್ತವೇ ಮುಂತಾದ ದೇಹಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ, ಅಷ್ಟೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೨೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೫೦).

ಹೊಸ ದೇಹವನ್ನು ಜಿಗಣೆಯಂತೆ ಅರಿವಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿಯೇ ಸೇರುತ್ತಿರುವರು. ''ಸವಿಜ್ಞಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಸವಿಜ್ಞಾನನಾಗಿಯೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ'' (ಬೃ. ೪-೪-೨) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). (ಅವರು) ಕರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರಾದರೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ[1] ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮವು ಎಬ್ಬಿಸಿರುವ ವಾಸನಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸವಿಜ್ಞಾನರಾಗಿಯೇ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ ಧೂಮಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ ಹೋಗುವದು ಕನಸಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಎದ್ದುಕೊಂಡ ವಿಜ್ಞಾನದೊಡನೆಯೇ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಹಾಗೆ) ಹೋಗುವದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ (ಆ) ಗಮನವು (ಆಗುತ್ತದೆ)[2].

(ಆದರೆ) ಅನುಶಯಿಗಳಿಗೆ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ[3] ಹಾಗೆ[4] ಸವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿಯೇ ರೇತಃಸೇಚನಮಾಡುವವನ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯ ದೇಹದ ಸಂಬಂಧವು (ಆಗುವದೆಂಬುದು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬತ್ತವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವದು, ಕುಟ್ಟುವದು, ಬೀಸುವದು - ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸವಿಜ್ಞಾನರಾಗಿ ಇರುವದು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ.[5]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿಂದ ಇಳಿಯುವವರಿಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಸೇರುವದೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ[6] ಜಿಗಣೆಯಂತೆ (ಅವರೂ) ಸವಿಜ್ಞಾನರಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬುದೇ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆ ? ಹಾಗಾದರೆ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಾದಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿಂದ (ಇಳಿಯುವದು) ಮೊದಲಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಜನ್ಮವಾಗುವವರೆಗೂ ಘೋರವಾದ ನರಕಾನುಭವವೇ ಆಗಬೇಕಾಗು

---

1. ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋಗಿಬಂದು ಮಾಡುವಂತಲ್ಲ, ಕನಸಿನಲ್ಲಾಗುವಂತೆ ಕರ್ಮಪರತಂತ್ರರಾಗಿಯೇ ಅರಿವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ - ಎಂದರ್ಥ. ಬೃ.ಭಾ. ೪-೪-೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೫೫) ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಅವರು ಮಾಡಿರುವ ಕರ್ಮದ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಯ ಬಲದಿಂದಾದ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರವಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಹೋಗುವಾಗ ಸವಿಜ್ಞಾನರಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ.
3. ಸಂಬಂಧವಾದಮೇಲೆ.
4. ಸಾಮಾನ್ಯಕರ್ಮಿಗಳಂತೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಗಾಮಿಗಳಂತೆ.
5. ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿಬಿಡಬೇಕಾಗುವದು ; ಆಗ ರೇತಃಸಿಗ್ಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವದು. 6. ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರಂತೆಯೇ ಇರುವದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವವರಂತೆಯೇ ಎಂದು ಟೀಕೆ.

ವದಲ್ಲ ! ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಆದರೆ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವದು ಅನರ್ಥಕ್ಕೇ ಎಂದಾಗುವದು ; ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದೂ ಆಗುವದು, ಏಕೆಂದರೆ ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಥಫಲವಿದೆಯೆಂದಾಗುವದಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಮರವನ್ನೇರುವದು, (ಅದರಿಂದ) ಬೀಳುವದು- ಇವುಗಳಿಗಿರುವಂತೆ (ಇಲ್ಲಿಯೂ) ವಿಶೇಷವಿರಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಒಂದು) ದೇಹದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿರುವವನಿಗೆ ಕರ್ಮದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಮೊದಲಾಗಲು (ಆ) ಕರ್ಮದಿಂದುಂಟಾದ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಅವರು) ಹಣ್ಣನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಮರವನ್ನೇರುವವನಂತೆ ಸವಿಜ್ಞಾನರಾಗುವದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಚಿರಾದಿ(ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದ ಹೋಗುವವರಿಗೂ ಧೂಮಾದಿ(ಮಾರ್ಗ) ದಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲವನ್ನು ಏರಲಿರುವವರೂ ಸವಿಜ್ಞಾನರಾಗಿರುವದೂ ಆಗ ಬಹುದು. ಆದರೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿಂದ ಇಳಿಯಲಿರುವವರಿಗೆ- ಮರದಿಂದ (ಕೆಳಕ್ಕೆ) ಬೀಳುವವರಂತೆ- ಸಚೇತನವಾಗಿರುವದು ಆಗಲಾರದು. ಮತ್ತು ಕೊಡತಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವರಿಗೆ ಆ ಹೊಡೆತದ ವೇದನೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಸಂಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಕರಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವರ ದೇಹಸಹಿತವಾಗಿಯೇ (ಒಂದು) ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದುಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟರೆ ವಿಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕಂಡಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿಂದ ಮನುಷ್ಯ (ದೇಹವೇ) ಮುಂತಾದ ದೇಹಾಂತರವನ್ನು (ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ) ಇಳಿಯಲಿರುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗಭೋಗಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯವಾದದ್ದರಿಂದ ಅಬ್ದೇಹವು ನಾಶವಾಗಲು ಕರಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗುವದರಿಂದ (ಅಚೇತನರಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತ). ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೀಜಭೂತವಾಗಿರುವ ಅಪ್ಪನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಅದರೊಡನೆ ಮೂರ್ಛಿತರಂತೆ ಆಕಾಶಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಈ (ಭೂಮಿಗೆ) ಇಳಿದು ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಜಾತಿಸ್ಥಾವರರಾಗಿರುವವರ ದೇಹಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು, ಕರಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ವಿಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗದೆಯೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ[1]. ಮತ್ತು ಕೊಯ್ಯುವುದು, ಕುಟ್ಟುವದು, ಬೀಸುವದು, ಅಡುವದು, ತಿನ್ನುವದು, ರಸಾದಿ (ರೂಪದಿಂದ) ಪರಿಣಮಿಸುವದು, ರೇತಃಸೇಚನವಾಗುವದು- (ಈ) ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹಾಂತರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಮೊದಲಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತರಂತೆಯೇ (ಇರುತ್ತಾರೆ).[2] ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೀಜವಾಗಿರುವ

1. ಸ್ಥಾವರಗಳಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ.
2. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನಡುವೆ ಆಗುವ ದುಃಖದ ಅರಿವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಅಪ್ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡದೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಗಣೆಯಂತೆ ಚೇತನಾವಂತರಾಗಿರುವದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ[1] ; ನಡುವೆ ಮಾತ್ರ ಮೂರ್ಛಿತರಂತೆಯೇ ವಿಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ) ದೋಷವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳು ಹಿಂಸಾಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ ಕಾರಣ ಎಂದು ಅನುಮಾನಿಸುವದಕ್ಕೂ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ.[2] ಏಕೆಂದರೆ (ಈ) ಹಿಂಸೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರಚೋದಿತ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 'ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಹಿಂಸಿಸದೆ' (೮-೧೫-೧) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿರುವದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಚೋದಿತವಾಗಿರುವ ಹಿಂಸೆಯು ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು (ನಾವು) ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ.[3] (ಹಿಂಸೆಯು) ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇತುವೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷಾದಿಗಳಂತೆ ಆ (ಅಧರ್ಮ)ವು ತೊಲಗಬಹುದಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳಿಂದ - ಮಂತ್ರ ದಿಂದ ವಿಷಭಕ್ಷಣವು ಹೇಗೆ (ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರದೋ) ಹಾಗೆ - ದುಃಖರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಅನುಶಯಿಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮಾಂತರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯ ಇಹ ರಮಣೀಯಚರಣಾ ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ ಯತ್ತೇ ರಮಣೀಯಾಂ ಯೋನಿಮಾಪದ್ಯೇರನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯೋನಿಂ ವಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋನಿಂ ವಾ ವೈಶ್ಯಯೋನಿಂ ವಾಥ ಯ ಇಹ ಕಪೂಯ ಚರಣಾ ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ ಯತ್ತೇ ಕಪೂಯಾಂ ಯೋನಿಮಾಪದ್ಯೇರಞ್ಶ್ವಯೋನಿಂ ವಾ ಸೂಕರಯೋನಿಂ ವಾ ಚಣ್ಡಾಲಯೋನಿಂ ವಾ ॥೭॥

1. ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅರಿವಿರುವದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ.
2. ವೈದಿಕಕರ್ಮದಿಂದ ಧರ್ಮವೂ, ಅಧರ್ಮವೂ ಎರಡೂ ಆಗುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಶಯಿಗಳು ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಸ್ಥಾವರರಾಗಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ದುಃಖಾನುಭವವೂ ಆಗಬಹುದು, ಹುಟ್ಟಬಹುದು ಎನ್ನುವದಕ್ಕೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಕರ್ಮವೂ ಹಿಂಸಾರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ದುಃಖಫಲವೂ ಆಗಬಹುದು. ವೇದಾಂತಿಗಳು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.
3. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೨೫ನ್ನು ನೋಡಿ.

೭. ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಇಲ್ಲಿ ರಮಣೀಯಚರಣರೋ ಅವರು ರಮಣೀಯ ಯೋನಿಯನ್ನು- ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯೋನಿಯನ್ನೋ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋನಿಯನ್ನೋ ವೈಶ್ಯಯೋನಿಯನ್ನೋ- ಬೇಗನೆ ಹಾಗೆ ಪಡೆಯುವರು. ಇನ್ನು ಯಾರು ಇಲ್ಲಿ ಕಪೂಯಚರಣರೋ ಅವರು ಕಪೂಯಯೋನಿಯನ್ನು - ನಾಯಿಯ ಯೋನಿಯನ್ನೋ ಹಂದಿಯ ಯೋನಿಯನ್ನೋ ಚಂಡಾಲ ಯೋನಿಯನ್ನೋ - ಬೇಗನೆ ಹಾಗೆ ಪಡೆಯುವರು.

ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜನ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೪. ತತ್ ತತ್ರ ತೇಷು ಅನುಶಯಿನಾಂ ಯ ಇಹ ಲೋಕೇ ರಮಣೀಯಂ ಶೋಭನಂ ಚರಣಂ ಶೀಲಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ರಮಣೀಯಚರಣಾ ರಮಣೀಯಚರಣೇ-ನೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ಶೋಭನೋಽನುಶಯಃ ಪುಣ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಯೇಷಾಂ ತೇ ರಮಣೀಯ-ಚರಣಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ । ಕ್ರೌರ್ಯಾನೃತಮಾಯಾವರ್ಜಿತಾನಾಂ ಹಿ ಶಕ್ಯ ಉಪಲಕ್ಷಯಿತುಂ ಶುಭಾನುಶಯಸದ್ಭಾವಃ । ತೇನ ಅನುಶಯೇನ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲೇ ಭುಕ್ತಶೇಷೇಣ ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇವ । ಯದಿತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ । ತೇ ರಮಣೀಯಾಂ ಕ್ರೌರ್ಯಾದಿವರ್ಜಿತಾಂ ಯೋನಿಮ್ ಆಪದ್ಯೇರನ್ ಪ್ರಾಪ್ನುಯುಃ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯೋನಿಂ ವಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋನಿಂ ವಾ ವೈಶ್ಯಯೋನಿಂ ವಾ ಸ್ವಕರ್ಮಾನುರೂಪೇಣ । ಅಥ ಪುನರ್ಯೇ ತದ್ವಿಪರೀತಾಃ ಕಪೂಯಚರಣೋಪಲಕ್ಷಿತ-ಕರ್ಮಾಣೋಽಶುಭಾನುಶಯಾ ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ ಯತ್ ತೇ ಕಪೂಯಾಂ ಯಥಾಕರ್ಮ ಯೋನಿಮ್ ಆಪದ್ಯೇರನ್ ಕಪೂಯಾಮೇವ ಧರ್ಮಸಂಬನ್ಧವರ್ಜಿತಾಂ ಜುಗುಪ್ಸಿತಾಂ ಯೋನಿಮ್ ಆಪದ್ಯೇರನ್ ಶ್ವಯೋನಿಂ ವಾ ಸೂಕರಯೋನಿಂ ವಾ ಚಣ್ಡಾಲಯೋನಿಂ ವಾ ಸ್ವಕರ್ಮಾನುರೂಪೇಣೈವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್=ತತ್ರ) ಅವರಲ್ಲಿ ಅನುಶಯಿಗಳೊಳಗೆ ಯಾರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಮಣೀಯವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಚರಣವು ಶೀಲವು[1] ಯಾರಿಗೆ ಇರುವದೋ ಅವರು-

---

1. ಅನುಶಯ, ಚರಣ, ಶೀಲ - ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೯ ರಲ್ಲಿರುವ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೂ ೩-೧-೧೦ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೂ ನೋಡಿರಿ.

ರಮಣೀಯವಾದ ನಡತೆಯಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅನುಶಯವು, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವು ಯಾರಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವರನ್ನು ರಮಣೀಯಚರಣರು ಎಂದಿದೆ. ಕ್ರೌರ್ಯ, ಅನೃತ, ಮಾಯೆ- ಇವುಗಳಿಲ್ಲದವರಿಗೆ (ಹಿಂದೆ) ಒಳ್ಳೆಯ ಅನುಶಯವಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಅನುಶಯವೆಂಬ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ, (ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ = ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇವ) ಬೇಗನೆಯೇ - ಯತ್ (= ಹಾಗೆ) ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವು- ಅವರು ರಮಣೀಯವಾದ ಕ್ರೌರ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ಯೋನಿಯನ್ನು - ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯೋನಿಯನ್ನೋ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋನಿಯನ್ನೋ ವೈಶ್ಯಯೋನಿಯನ್ನೋ - ಸ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಇನ್ನು ಯಾರಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಕಪೂಯ ಚರಣದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳವರೋ, ಎಂದರೆ ಕೆಟ್ಟ ಅನುಶಯವುಳ್ಳ ವರಾಗಿರುವರೋ, ಅವರು ಕಪೂಯವಾದ ಧರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಇರುವ ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಯೋನಿಯನ್ನು- ನಾಯಿಯ ಯೋನಿಯನ್ನೋ ಹಂದಿಯ ಯೋನಿಯನ್ನೋ ಚಂಡಾಲಯೋನಿಯನ್ನೋ- ಅವರ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪ ವಾಗಿಯೇ ಬೇಗನೆ ಹಾಗೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರು.

ಕರ್ಮಿಗಳೂ ಉಪಾಸಕರೂ ಅಲ್ಲದವರಿಗೆ ಗತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥೈತಯೋಃ ಪಥೋರ್ನ ಕತರೇಣ ಚನ ತಾನೀಮಾನಿ ಕ್ಷುದ್ರಾಣ್ಯಸಕೃದಾವರ್ತೀನಿ ಭೂತಾನಿ ಭವನ್ತಿ ಜಾಯಸ್ವ ಮ್ರಿಯಸ್ವೇತ್ಯೇ-ತತ್ತೃತೀಯಗ್ಂ ಸ್ಥಾನಂ ತೇನಾಸೌ ಲೋಕೋ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತೇ ತಸ್ಮಾಜ್ಜುಗುಪ್ಸೇತ ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ ॥೮॥

೮. ಇನ್ನು ಈ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲದೆ (ಇರುವವರಲ್ಲ, ಅವರು) ಆ ಈ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಆವೃತ್ತ-ವಾಗುವ ಭೂತಗಳಾಗುವರು. ಹುಟ್ಟುವದು, ಸಾಯುವದು- ಎಂಬಿದು ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನವು. ಆದರಿಂದ ಆ ಲೋಕವು ತುಂಬುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜುಗುಪ್ಸೆ ಪಡಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿದೆ.

ಕರ್ಮಿಗಳೂ ಉಪಾಸಕರೂ ಅಲ್ಲದವರಿಗೆ ದುರ್ಗತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೫. ಯೇ ತು ರಮಣೀಯಚರಣಾ ದ್ವಿಜಾತಯಃ, ತೇ ಸ್ವಕರ್ಮಸ್ಥಾಶ್ಚೇ-ದಿಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಣಃ, ತೇ ಧೂಮಾದಿಗತ್ಯಾ ಗಚ್ಛನ್ತಿ, ಆಗಚ್ಛನ್ತಿ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ, ಘಟೀಯನ್ತ್ರವತ್ । ವಿದ್ಯಾಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಾಪ್ನುಯುಃ, ತದಾ ಅರ್ಚಿರಾದಿನಾ ಗಚ್ಛನ್ತಿ । ಯದಾ ತು ನ ವಿದ್ಯಾಸೇವಿನಃ, ನಾಪಿ ಇಷ್ಟಾದಿಕರ್ಮ ಸೇವನ್ತೇ, ತದಾ ಅಥೈತಯೋಃ ಪಥೋಃ ಯಥೋಕ್ತಯೋಃ ಅರ್ಚಿರ್ಧೂಮಾದಿಲಕ್ಷಣಯೋಃ ನ ಕತರೇಣ ಅನ್ಯತರೇಣ ಚನ ಅಪಿ ಯನ್ತಿ । ತಾನೀಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಕ್ಷುದ್ರಾಣಿ ದಂಶಮಶಕ ಕೀಟಾದೀನಿ ಅಸಕೃದಾವರ್ತೀನಿ ಭವನ್ತಿ । ಅತಃ ಉಭಯಮಾರ್ಗಪರಿಭ್ರಷ್ಟಾ ಹಿ ಅಸಕೃಜ್ಜಾಯನ್ತೇ ಮ್ರಿಯನ್ತೇ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೇಷಾಂ ಜನನಮರಣಸಂತತೇರನು-ಕರಣಮಿದಮ್ ಉಚ್ಯತೇ । ಜಾಯಸ್ವ ಮ್ರಿಯಸ್ವ ಇತಿ ಈಶ್ವರನಿಮಿತ್ತಚೇಷ್ಟಾ ಉಚ್ಯತೇ । ಜನನಮರಣಲಕ್ಷಣೇನೈವ[1] ಕಾಲಯಾಪನಾ ಭವತಿ ನ ತು ಕ್ರಿಯಾಸು ಶೋಭನೇಷು[2] ಭೋಗೇಷು ವಾ ಕಾಲೋಽಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಏತತ್ ಕ್ಷುದ್ರಜನ್ತುಲಕ್ಷಣಂ ತೃತೀಯಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೌ ಪನ್ಥಾನಾವಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸ್ಥಾನಂ ಸಂಸರತಾಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ರಮಣೀಯಚರಣರಾದ ದ್ವಿಜರಿದಾರಲ್ಲ, ಅವರು ಸ್ವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠರಾಗಿ ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಗಡಿಗೆಯ ರಾಟೆಯಂತೆ ಧೂಮಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ, ಬರುತ್ತಾರೆ[3] ; ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು[4] ಪಡೆಯುತ್ತಾರಾದರೆ ಆಗ ಅರ್ಚಿರಾದಿ(ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡದೆ, ಇಷ್ಟಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಇರುವರೋ ಆಗ ಇನ್ನು ಈ ಅರ್ಚಿರಾದಿಧೂಮಾದಿರೂಪವಾದ ಈ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ[5] ಯಾವದ

1. 'ಲಕ್ಷಣೇನೈವ' - ಎಂಬುದು ಕ್ಷಣೇನೈವ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು.
2. ಇದು ಒಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆಯಂತೆ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ.
3. ಬೃ.ಭಾ. ೬-೨-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೪೮) ನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು.
5. ವಿದ್ಯಾ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳಿಲ್ಲದ ಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಒಂದು ಗುರುತು. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೧-೧೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೩೯).

ರಿಂದಲೂ ಒಂದರಿಂದಲೂಕೂಡ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ; ಆ ಈ ಕಣಜ, ಸೊಳ್ಳೆ, ಹುಳು-ಮುಂತಾದ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಿಗಳಾಗುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೂ ಸಾಯುತ್ತಲೂ ಇರುವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅವರಿಗೆ (ಆಗುವ) ಜನನಮರಣಗಳ ಸಾಲನ್ನು ಅನುಕರಣ ಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ : 'ಸಾಯುವದು, ಹುಟ್ಟುವದು' ಎಂದು ಈಶ್ವರ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.[1] ಜನನಮರಣಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ[2] ಕಾಲಯಾಪನೆ ಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು, ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗಾಗಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಭೋಗಗಳಿಗಾಗಲಿ ಕಾಲವಿರುವದಿಲ್ಲ[3] ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಅಲ್ಪಜಂತುಲಕ್ಷಣವಾದ ಮೂರನೇಯದಾದ (ಸ್ಥಾನವು) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿಗಿಂತ ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಾನವು.

ಜೈವಲಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಗಳ ವಿನಿಯೋಗ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೬. ಯೇನ್ಯೈವಂ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಗಾ ಅಪಿ ಪುನರಾಗಚ್ಛನ್ತಿ, ಅನಧಿಕೃತಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಣೋರಗಮನಮೇವ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಪಥಾ ಇತಿ ತೇನಾಸೌ ಲೋಕೋ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತೇ । ಪಞ್ಚಮಸ್ತು ಪ್ರಶ್ನಃ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ । ಪ್ರಥಮೋ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಾಭ್ಯಾಮಪಾಕೃತಃ । ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಯೋಃ ಪಥೋರ್ವ್ಯಾವರ್ತನಾಪಿ - ಮೃತಾನಾಮಗ್ನೌ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಃ ಸಮಾನಃ । ತತೋ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ ಅನ್ಯೇಽರ್ಚಿರಾದಿನಾ ಯನ್ತಿ, ಅನ್ಯೇ ಧೂಮಾದಿನಾ, ಪುನರುತ್ತರದಕ್ಷಿಣಾಯನೇ ಷಣ್ಮಾಸಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಃ ಸಂಯುಜ್ಯ ಪುನರ್ವ್ಯಾವರ್ತನ್ತೇ ಅನ್ಯೇ ಸಂವತ್ಸರಮ್, ಅನ್ಯೇ ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಮ್ - ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ । ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಪಿ ಕ್ಷೀಣಾನುಶಯಾನಾಂ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಾತ್ ಆಕಾಶದಿಕ್ರಮೇಣೋಕ್ತಾ । ಅಮುಷ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯಾಪೂರಣಂ ಸ್ವಶಬ್ದೇನೈವೋಕ್ತಮ್ ತೇನಾಸೌ ಲೋಕೋ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತ ಇತಿ ॥

1. ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಸಾಯುವದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಜಾಯಸ್ವ ಮ್ರಿಯಸ್ವ' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ. 'ಈಶ್ವರನು ಮಾರ್ಗದ್ವಯಭ್ರಷ್ಟರನ್ನು ಕಂಡು ಹುಟ್ಟು, ಸಾಯಿ- ಎಂದು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬ ಟೀಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲ, ಈಶ್ವರನು ಫಲಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೇ ಹೊರತು ತಾನೇ ನೇರಾಗಿ 'ಹುಟ್ಟು, ಸಾಯಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ.
2. ಹುಟ್ಟುವ ಕ್ಷಣವೊಂದು ಸಾಯುವ ಕ್ಷಣವೊಂದು - ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಅಷ್ಟು ಬೇಗಬೇಗ ಅವರು ಹುಟ್ಟಿಹುಟ್ಟಿ ಸಾಯುತ್ತಾರೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವರೂ ಮತ್ತೆ ಬರುತ್ತಾರಷ್ಟೆ, ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದವರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಆದರಿಂದ ಆ ಲೋಕವು ತುಂಬುವದಿಲ್ಲ. ಐದನೆಯ[1] ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಮೊದಲನೆಯ (ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ)[2] ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು (ವಿವರಿಸಿದ್ದರಿಂದ) ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ಮಾರ್ಗಗಳ ವ್ಯಾವರ್ತನೆಯನ್ನು[3]- ಸತ್ತವರನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವದು ಸಮಾನವು ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೆಲವರು ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಧೂಮಾದಿ(ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದಲೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೂ ಉತ್ತರದಕ್ಷಿಣಾಯನದಲ್ಲಿ ಷಣ್ಮಾಸಗಳನ್ನು ಸೇರಿದವರು ಕೂಡಿದ್ದು ಮತ್ತೆ (ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು) ಅಗಲುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಸಂವತ್ಸರವನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಮಾಸಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೂ (ಸೇರುತ್ತಾರೆ)- ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು[4] ಅನುಶಯವು[5] ಕ್ಷೀಣವಾದವರಿಗೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿಂದ ಆಕಾಶಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ (ಹಿಂತಿರುಗುವರು) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆ ಲೋಕವು ಹೇಗೆ ತುಂಬುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಆದರಿಂದ ಆ ಲೋಕವು ತುಂಬುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ಸ್ವಶಬ್ದದಿಂದಲೇ (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೇಳಿದೆ.

ವೈರಾಗ್ಯೋಪದೇಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೭. ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ಕಷ್ಟಾ ಸಂಸಾರಗತಿಃ । ತಸ್ಮಾಜ್ಜುಗುಪ್ಸೇತ । ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಜನ್ಮಮರಣಜನಿತವೇದನಾನುಭವಕೃತಕ್ಷಣಾಃ ಕ್ಷುದ್ರಜನ್ತವೋ ಧ್ವಾನ್ತೇ ಚ ಘೋರೇ ದುಸ್ತರೇ ಪ್ರವೇಶಿತಾಃ, ಸಾಗರ ಇವ ಅಗಾಧೇಽಪ್ಲವೇ ನಿರಾಶಾಶ್ಚೋತ್ತರಣಂ ಪ್ರತಿ, ತಸ್ಮಾಚ್ಚೈವಂವಿಧಾಂ ಸಂಸಾರಗತಿಂ ಜುಗುಪ್ಸೇತ ಬೀಭತ್ಸೇತ ಘೃಣೀ ಭವೇತ್ 'ಮಾ ಭೂದೇವಂವಿಧೇ ಸಂಸಾರಮಹೋದಧೌ ಘೋರೇ ಪಾತಃ' ಇತಿ । ತದೇತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ಏಷ ಶ್ಲೋಕಃ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಯೇ ॥

1. ಅಪ್ಪು ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ? - ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ.
2. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ ? - ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ.
3. ದೇವಯಾನ ಪಿತೃಯಾಣಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ಸ್ಥಾನವು ಯಾವದು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು. 4. ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಎಂದರ್ಥ. 5. ಕರ್ಮವು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರಗತಿಯು (ಇಷ್ಟು) ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಜುಗುಪ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅಲ್ಪಜಂತುಗಳು ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳಿಂದಾಗುವ ವೇದನಾನುಭವ ದಿಂದಾಗಿರುವ ಕ್ಷಣವುಳ್ಳವಾಗಿ- ಆಳವಾದ ದೋಣಿಯಿಲ್ಲದ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಘೋರವಾದ ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿತವಾಗಿ (ಅದನ್ನು) ದಾಟುವ ಆಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇರುವವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಸಾರಗತಿಯನ್ನು ಜುಗುಪ್ಸೆಮಾಡಬೇಕು, ಕಂಡುಬೆಚ್ಚಬೇಕು ; ಘೋರವಾದ ಮಹಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಪಾತ ವಾಗದೆ ಇರಲಪ್ಪ !- ಎಂದು (ಇದಕ್ಕೆ) ಹೇಸಬೇಕು, ಈ ವಿಧವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬೇಸರಪಡಬೇಕು. ಆ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಮುಂದಿನ) ಶ್ಲೋಕವು (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ).

ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ತುತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ್ತೇನೋ ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ಸುರಾಂ ಪಿಬಗ್ಂಶ್ಚ ಗುರೋಸ್ತಲ್ಪ-ಮಾವಸನ್ ಬ್ರಹ್ಮಹಾ ಚೈತೇ ಪತನ್ತಿ ಚತ್ವಾರಃ ಪಞ್ಚಮಶ್ಚಾಚರಗ್ಂ ಸ್ತೈರಿತಿ ॥೯॥

ಅಥ ಹ ಯ ಏತಾನೇವಂ ಪಞ್ಚಾಗ್ನೀನ್ ವೇದ ನ ಸಹ ತೈರಪ್ಯಾಚರನ್ ಪಾಪ್ಮನಾ ಲಿಪ್ಯತೇ ಶುದ್ಧಃ ಪೂತಃ ಪುಣ್ಯಲೋಕೋ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ಯ ಏವಂ ವೇದ ॥೧೦॥

೯. ಹಿರಣ್ಯದ ಸ್ತೇನನು, ಸುರೆಯನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವವನು, ಗುರುವಿನ ತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಮಾಡುವವನು - ಈ ನಾಲ್ವರು ಪತಿತರಾಗುವರು. ಅವರೊಡನೆ ಆಚಾರಮಾಡುವ ಐದನೆಯವನೂ (ಪತಿತನಾಗುವನು).

೧೦. ಇನ್ನು ಯಾವನು ಈ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಹೀಗೆಂದರಿತುಕೊಂಡಿರು ವನೋ ಅವರೊಡನೆ ಆಚರಣೆಮಾಡಿದರೂ (ಅವನು) ಪಾಪದಿಂದ ಲಿಪ್ತ ನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಅರಿತಿರುವನೋ ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಅರಿತಿರು ವನೋ, (ಅವನು) ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಪೂತನಾಗಿ ಪುಣ್ಯಲೋಕನಾಗುವನು.

ಮಹಾಪಾತಕಿಗಳ ಸವ್ಯವಹಾರದಿಂದಲೂ ಪಂಚಾಗ್ನ್ಯುಪಾಸಕನಿಗೆ ದೋಷವಾಗದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೮. ಸ್ತೇನೋ ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸುವರ್ಣಸ್ಯ ಹರ್ತಾ, ಸುರಾಂ ಪಿಬನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸನ್, ಗುರೋಶ್ಚ ತಲ್ಪಂ ದಾರಾನ್ ಆವಸನ್ । ಬ್ರಹ್ಮಹಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಹನ್ತಾ ಚ ಇತ್ಯೇತೇ ಪತನ್ತಿ ಚತ್ವಾರಃ । ಪಞ್ಚಮಶ್ಚ ತೈಃ ಸಹ ಆಚರನ್ ಇತಿ ॥

ಅಥ ಹ ಪುನಃ ಯೋ ಯಥೋಕ್ತಾನ್ ಪಞ್ಚಾಗ್ನೀನ್ ವೇದ ಸ ತೈರಪ್ಯಾಚರನ್ ಮಹಾಪಾತಕಿಭಿಃ ಸಹ ನ ಪಾಪ್ಮನಾ ಲಿಪ್ಯತೇ, ಶುದ್ಧ ಏವ । ತೇನ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನೇನ ಪಾವಿತಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪೂತಃ ಪುಣ್ಯೋ ಲೋಕಃ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾದಿರ್ಯಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ ಪುಣ್ಯಲೋಕಃ ಭವತಿ । ಯ ಏವಂ ವೇದ ಯಥೋಕ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಪಞ್ಚಭಿಃ ಪ್ರಶ್ನೈಃ ಪೃಷ್ಟಮರ್ಥಜಾತಂ ವೇದ । ದ್ವಿರುಕ್ತಿಃ ಸಮಸ್ತಪ್ರಶ್ನನಿರ್ಣಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಿರಣ್ಯದ ಸ್ತೇನನು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕದ್ದವನು : ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ಸುರೆಯನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು ; ಮತ್ತು ಗುರುವಿನ ತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು, (ಅವನ) ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು (ಗಮನಮಾಡುವವನು), ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಂದವನು - ಈ ನಾಲ್ವರು ಪತಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಅವರೊಡನೆ ಆಚರಣೆಮಾಡುವ ಐದನೆಯವನೂ (ಪತಿತನಾಗುವನು).

(ಆದರೆ) ಇನ್ನು ಯಾವನಾದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಅವನು ಆ ಮಹಾಪಾತಕಿಗಳೊಡನೆ ಸಹಾಚರಣೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಪಾಪದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಶುದ್ಧನೇ. ಆ ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನದಿಂದ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಪೂತನಾಗಿರುವನಾದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಲೋಕನು- ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಪುಣ್ಯವಾದ ಲೋಕವು ಯಾವನಿಗಾಗುವದೋ ಅವನು ಪುಣ್ಯಲೋಕನು- ಆಗುವನು. ಯಾವನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೇಳಿರುವ ಅರ್ಥಜಾತವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನು (ಹೀಗೆ ಪೂತನಾಗಿ ಪುಣ್ಯಲೋಕನಾಗುವನು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವನೋ ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಸಮಸ್ತಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ನಿರ್ಣಯವೂ (ಆಯಿತೆಂದು) ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರರಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡಗಳವರೆಗಿನ ಸಾರ

ಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯ ವಿವರಣೆಯೂ ಸಂಸಾರಗತಿಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇವೆ.

೧-೩. ಆರುಣೇಯಶ್ವೇತಕೇತು ಪಂಚಾಲರಾಜನಾದ ಪ್ರವಾಹಣಜೈವಲಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ರಾಜನು 'ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿರುತ್ತಾನೋ ?' ಎಂದು ಕೇಳಲು 'ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಅವನು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟನು. ರಾಜನು ಅವನನ್ನು ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು. (೧) ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋದವರು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ ? (೨) ಅವರು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದು ಹೇಗೆ ? (೩) ದೇವಯಾನಪಿತೃಯಾಣಗಳು ಅಗಲುವದು ಎಲ್ಲಿ? (೪) ದ್ಯುಲೋಕವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇಕೆ ? (೫) ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ?

ನನಗೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ತಿಳಿಯದು ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತು ಹೇಳಿದನು.

೪. 'ಹಾಗಾದರೆ ನನಗೆ ಅನುಶಾಸನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದೆ ? ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಅನುಶಿಷ್ಟನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ ?' ಎಂದು ರಾಜನು ಹಂಗಿಸಿದನು. ಶ್ವೇತಕೇತು ತಂದೆಯಬಳಿಗೆ ಬಂದು 'ನೀನು ನನಗೆ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿದೇನೆಂದಿದ್ದೆಯಲ್ಲ! ರಾಜನು ಕೇಳಿದ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ನನಗೆ ಉತ್ತರವು ತಿಳಿಯಲೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ದೂರು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು. 'ನನಗೂ ಇವುಗಳ ಉತ್ತರವು ತಿಳಿಯದು, ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ನಿನಗೆ ಹೇಗೆತಾನೆ ಹೇಳದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದೆನು ?' ಎಂದು ತಂದೆಯು ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ ರಾಜನು 'ಮಾನುಷವಿತ್ತವನ್ನು ಕೇಳಿಕೋ !' ಎಂದನು. ಗೌತಮನು 'ನನಗೇನೂ ಆ ವಿತ್ತವು ಬೇಡ ; ನನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ನೀನು ಹಾಕಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಉತ್ತರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡು' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ರಾಜನು ಅವನನ್ನು ಚಿರಕಾಲ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ ವಿನಯದಿಂದ ಈ ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡದಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಖಂಡದವರೆಗೆ

ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿದು : ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನು ಸಮಿತ್ತು, ರಶ್ಮಿಗಳು ಹೊಗೆ, ಹಗಲು ಉರಿ, ಚಂದ್ರನು ಕೆಂಡ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಿಡಿಗಳು. ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ

ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅಪ್ಪನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮಮಾಡಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೋಮರಾಜನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಾಯುವೇ ಸಮಿತ್ತು, ಮೋಡವು ಹೊಗೆ, ಮಿಂಚು ಉರಿ, ಸಿಡಿಲು ಕೆಂಡ, ಗುಡುಗುಗಳು ಕಿಡಿಗಳು, ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಮಳೆಯನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂವತ್ಸರವೇ ಸಮಿತ್ತು, ಆಕಾಶವೇ ಹೊಗೆ, ರಾತ್ರಿಯೇ ಉರಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಕೆಂಡ, ಅವಾಂತರದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಅನ್ನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಾಕ್ಕೇ ಸಮಿತ್ತು, ಪ್ರಾಣವೇ ಹೊಗೆ, ನಾಲಗೆಯೇ ಉರಿ, ಕಣ್ಣೇ ಕೆಂಡ, ಕಿವಿಯೇ ಕಿಡಿಗಳು, ಆ ಇದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಆಹುತಿಯಿಂದ ರೇತಸ್ಸು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಸ್ಥವೇ ಸಮಿತ್ತು, ಉಪಮಂತ್ರಣವೇ ಹೊಗೆ, ಯೋನಿಯೇ ಉರಿ, ಅಂತಃಕರ್ಮವೇ ಕೆಂಡ, ಕ್ಷುದ್ರಸುಖಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಗರ್ಭವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

ಗರ್ಭವು ಸ್ತ್ರೀಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಅಥವಾ ಹತ್ತುತಿಂಗಳಿದ್ದು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಪುರುಷನು ಆಯುಸ್ಸಿರುವವರೆಗೆ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸಾಯಲು ಅವನು ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದನೋ ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಂತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ.

ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

೧-೨. ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿತಷ್ಟೆ ? ಪಂಚಾಗ್ನಿ-ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರೂ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಾನಪ್ರಸ್ಥ, ಸಾಧಾರಣ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು - ಎಂಬ ಉಪಾಸಕರೂ ಅರ್ಚಿಸ್ಸು, ಅಹಸ್ಸು, ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷ, ಉತ್ತರಾಯಣ ಮಾಸಗಳು, ಸಂವತ್ಸರ, ಆದಿತ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ವಿದ್ಯುತ್ತು - ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಮಾನವಪುರುಷನು ಬಂದು ಇವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದೇವಯಾನದ ಮಾರ್ಗವು.

೩-೫. ಇನ್ನು ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳು, ದತ್ತ - ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಗೃಹಸ್ಥರು ಧೂಮ, ರಾತ್ರಿ, ಅಪರಪಕ್ಷ, ದಕ್ಷಿಣಾಯನಮಾಸಗಳು – ಇವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಮಾಸದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕ, ಆಕಾಶ, ಚಂದ್ರ – ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಚಂದ್ರನು ದೇವತೆಗಳ ಅನ್ನ. ಆ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗದ ಕರ್ಮವು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಸುಖದಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪಿತೃಯಾಣಮಾರ್ಗ.

೫-೭. ಇನ್ನು ಹೋದವರು ಹಿಂತಿರುಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಷ್ಟೆ ? ದೇವಯಾನದಿಂದ ಹೋದವರಿಗೆ ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ, ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಧೂಮ, ಅಭ್ರ, ಮೇಘ – ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಮಳೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಬತ್ತಜವೆ, ಗಿಡಮರಗಳು, ಎಳ್ಳುಉದ್ದು –ಇಂಥವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದು ಬಹಳಕಷ್ಟ ; ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಯಾವನಾದರೂ ತಿಂದು ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಸೇಚನಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಭಾವದ ಆಕೃತಿಯೇ, ಇವರಿಗೂ ಬರುವದು.

೮. ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡದವರು ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಸಾಯುವ ಕ್ಷುದ್ರಜಂತುಗಳಾಗುವರು. ಇದು ದೇವಯಾನಪಿತೃಯಾಣ – ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮೂರನೆಯ ಗತಿಯ ಫಲವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಂಸಾರಗತಿಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಮರಳಿಬರುವದರಿಂದಲೂ ಹಲವರು ಕ್ಷುದ್ರಜಂತುಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಸಾಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೂ ಆ ಪರಲೋಕವು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುತ್ತದೆ – ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರವು. ದೇವಯಾನಪಿತೃಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವರು ಅಗಲುವ ಸ್ಥಾನವು ಯಾವದೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆ ಗತಿಗಳ ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳುವದರಿಂದಲೇ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

೯-೧೦. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯು ಬಹಳ ಪವಿತ್ರವಾದದ್ದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಚಮಹಾ ಪಾತಕಿಗಳ ಸವ್ಯವಹಾರದಿಂದಲೂ ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಪಾಪಲೇಪವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೇ ಮುಂತಾದ ಪುಣ್ಯಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಆಗುವದು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ)

ವೈಶ್ವಾನರ ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲ ಔಪಮನ್ಯವಃ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಃ ಪೌಲುಷಿರಿನ್ದ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಭಾಲ್ಲವೇಯೋ ಜನಃ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯೋ ಬುಡಿಲ ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಸ್ತೇ ಹೈತೇ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಃ ಸಮೇತ್ಯ ಮೀಮಾಗ್ಂಸಾಂ ಚಕ್ರುಃ ಕೋ ನ ಆತ್ಮಾ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ॥೧॥

೧. ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲೌಪಮನ್ಯವ, ಸತ್ಯಯಜ್ಞಪೌಲುಷಿ, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಭಾಲ್ಲವೇಯ, ಜನಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯ, ಬುಡಿಲಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿ- ಮಹಾಶಾಲರು ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ ಆದ ಆ ಇವರು ಸಂಗತರಾಗಿ ನಮ್ಮಗಳ ಆತ್ಮನು ಯಾರು, ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವುದು ?- ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೯. ದಕ್ಷಿಣೇನ ಪಥಾ ಗಚ್ಛತಾಮ್ ಅನ್ನಭಾವ ಉಕ್ತಃ, 'ತದ್ದೇವಾನಾಮ್ ಅನ್ನಂ ತಂ ದೇವಾ ಭಕ್ಷಯನ್ತಿ' (೫-೧೦-೪), ಕ್ಷುದ್ರಜನ್ತುಲಕ್ಷಣಾ ಚ ಕಷ್ಟಾ ಸಂಸಾರ-ಗತಿರುಕ್ತಾ (೫-೧೦-೮) ತದುಭಯದೋಷಪರಿಜಿಹೀರ್ಷಯಾ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮಭಾವ ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ ಉತ್ತರೋಗ್ರನ್ಥ ಆರಭ್ಯತೇ । 'ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮ್' (೫-೧೨-೨) ಇತ್ಯಾದಿಲಿಙ್ಗಾತ್ । ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತು ಸುಖಾವಬೋಧಾರ್ಥಾ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಪ್ರದಾನನ್ಯಾಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಾ ಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವವರು ಅನ್ನವಾಗುತ್ತಾರೆಂದು 'ಅದು ದೇವತೆಗಳ ಅನ್ನವು, ಅವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ' (೫-೧೦-೪) ಎಂಬ (ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಪಜಂತುಗಳಾಗಿ (ಹುಟ್ಟುವ) ಕಷ್ಟವಾದ ಸಂಸಾರ ಗತಿಯನ್ನೂ (೫-೧೦-೮) ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆ ಎರಡು ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂಬ ಆತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. 'ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದೀಯೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದೀಯೆ' (೫-೧೨-೨) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಲಿಂಗದಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಬಹುದು). ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಾದರೋ ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯಲೆಂದು, ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವದಕ್ಕೆ (ಇರುವ) ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ.[1]

ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲಾದಿಗಳು ಆತ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೦. ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲ ಇತಿ ನಾಮತಃ । ಉಪಮನ್ಯೋರಪತ್ಯಮ್ ಔಪಮನ್ಯವಃ । ಸತ್ಯಯಜ್ಞೋ ನಾಮತಃ । ಪುಲುಷಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಪೌಲುಷಿಃ । ತಥಾ ಇನ್ದ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ನಾಮತಃ । ಭಲ್ಲವೇರಪತ್ಯಂ ಭಾಲ್ಲವಿಃ, ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಭಾಲ್ಲವೇಯಃ । ಜನ ಇತಿ ನಾಮತಃ । ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯಃ । ಬುಡಿಲೋ ನಾಮತಃ । ಅಶ್ವತರಾಶ್ವಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಮ್ ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಃ । ಪಞ್ಚಾಪಿ ತೇ ಹ ಏತೇ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಗೃಹಸ್ಥಾ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಭಿಃ ಶಾಲಾಭಿರ್ಯುಕ್ತಾಃ ಸಂಪನ್ನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಮಹಾ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಃ ಶ್ರುತಾಧ್ಯಯನವೃತ್ತಸಂಪನ್ನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತ ಏವಂಭೂತಾಃ ಸನ್ತಃ ಸಮೇತ್ಯ ಸಂಭೂಯ ಕ್ವಚಿತ್ ಮೀಮಾಂಸಾಂ ವಿಚಾರಣಾಂ ಚಕ್ರುಃ ಕೃತವನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಥಮ್ ? ಕೋ ನಃ ಅಸ್ಮಾಕಮ್ ಆತ್ಮಾ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ- ಇತಿ ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಯೋರಿತರೇತರವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ನಿವರ್ತಯತಿ । ಆತ್ಮ ಇತಿ ಚ ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಆದಿತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವಂ ನಿವರ್ತಯತಿ । ಅಭೇದೇನ ಆತ್ಮೈವ ಬ್ರಹ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಆತ್ಮಾ- ಇತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವ[2] ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯೇತತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ । ಮೂರ್ಧಾ ತೇ ವ್ಯಪತಿಷ್ಯತ್ ಅನ್ಧೋಽಭವಿಷ್ಯತ್ ಇತ್ಯಾದಿಲಿಙ್ಗಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು, ಉಪಮನ್ಯುವಿನ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಔಪಮನ್ಯವನು. ಸತ್ಯಯಜ್ಞನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ; ಪುಲುಷನ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ

1. ವಿನೀತರಾಗಿ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಗುರುವಿನ ಬಳಿಗಾದರೂ ಹೋಗಬೇಕು ; ಯೋಗ್ಯವಾದವರಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗುರು ಹೇಳಲೇಬೇಕು- ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯ.

2. 'ಸ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲು.

ಪೌಲುಷಿ. ಹೀಗೆಯೇ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ; (ಅವನು ಭಾಲ್ಲವೇಯನು). ಭಲ್ಲವಿಯ ಮಗನು ಭಾಲ್ಲವಿ, ಅವನ ಮಗನು ಭಾಲ್ಲವೇಯನು. ಜನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ; ಶರ್ಕರಾಕ್ಷನ ಮಗನು ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯನು. ಬುಡಿಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು, ಅಶ್ವತರಾಶ್ವನ ಮಗನು ಅಶ್ವತರಾಶ್ವಿಯು. ಆ ಈ ಐವರೂ ಮಹಾಶಾಲರು, ದೊಡ್ಡ ಗೃಹಸ್ಥರು[1] ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಪನ್ನರು ಎಂದರ್ಥ. (ಅವರು) ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರು, ಶ್ರುತಜ್ಞಾನ, ಅಧ್ಯಯನ, ನಡತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರು[2] ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗಿರುವವರಾಗಿ ಅವರು ಸಂಗತರಾಗಿ ಯಾವದೋ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದರು, ಮಾಡಿದವರಾದರು ಎಂದರ್ಥ.

ಹೇಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರು ?- ಎಂದರೆ, (ನಃ = ಅಸ್ಮಾಕಮ್) ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮನು ಯಾರು ? ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವದು ಎಂದು (ವಿಚಾರಮಾಡಿದರು. ಇಲ್ಲಿ), ಆತ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮ - ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣವಾಗಿವೆ[3] ; ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು[4] ಬಿಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮವು (ಇಲ್ಲಿ) ಉಪಾಸ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು-[5] ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದು (ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯ ಭಾವ). ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ವೈಶ್ವಾನರಬ್ರಹ್ಮವೇ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮನು ಎಂಬಿದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು' (೫-೧೨-೨), 'ಕುರುಡನಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ'

1. ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೂ ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂದು ಇದರಿಂದ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ.
2. ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣಗಳೂ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಈ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವದಿಂದ ಒಂದರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದರ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟವಾದದ್ದನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದದ್ದನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.
4. ದೇಹಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು.
5. ಉಪಾಸಕನು ನಾನು, ಉಪಾಸ್ಯವು ಆದಿತ್ಯಾದಿದೇವತೆ- ಎಂದು ಹೀಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

(೫-೧೩-೨)[1] ಮುಂತಾದ (ವಚನಗಳ) ಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಂದು

ಉದ್ದಾಲಕನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇ ಹ ಸಂಪಾದಯಾಂಚಕ್ರುರುದ್ದಾಲಕೋ ವೈ ಭಗವನ್ತೋಽಯ-ಮಾರುಣಿಃ ಸಂಪ್ರತೀಮಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮಧ್ಯೇತಿ ತಗ್ಂ ಹನ್ತಾಭ್ಯಾಗಚ್ಛಾಮೇತಿ ತಗ್ಂ ಹಾಭ್ಯಾಜಗ್ಮುಃ ॥೨॥

೨. ಅವರು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು : "ಭಗವಂತರೆ, ಈ ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲನು. ಒಳ್ಳೆಯದು, ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ!" ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು.

ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಉದ್ದಾಲಕನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೧. **ತೇ ಹ ಮೀಮಾಂಸನ್ತೋಽಪಿ ನಿಶ್ಚಯಮಲಭಮಾನಾಃ ಸಂಪಾದಯಾಂಚಕ್ರುಃ ಸಂಪಾದಿತವನ್ತ ಆತ್ಮನ ಉಪದೇಷ್ಟಾರಮ್ । ಉದ್ದಾಲಕೋ ವೈ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ನಾಮತಃ । ಭಗವನ್ತಃ ಪೂಜಾವನ್ತಃ ಅಯಮ್ ಆರುಣಿಃ ಅರುಣಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಇಮಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮ್ ಅಸ್ಮದಭಿಪ್ರೇತಮ್ ಅಧ್ಯೇತಿ ಸ್ಮರತಿ । ತಂ ಹನ್ತ ಇದಾನೀಮ್ ಅಭ್ಯಾಗಚ್ಛಾಮ ಇತಿ ಏವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ತಂ ಹ ಅಭ್ಯಾಜಗ್ಮುರ್ಗತವನ್ತಸ್ತಮ್ ಆರುಣಿಮ್ ॥**

---

1. ಆತ್ಮಾಭಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮದ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವದೂ ಉಪಾಸಕನ ಆಯಾ ಅವಯವವು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿರುವದೂ ಲಿಂಗವು- ಎಂದರ್ಥ.
2. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರನೇ ನನ್ನ ಆತ್ಮನು- ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯೇ ಹೀಗಿರುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ ; ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದನ್ನು ಮಾಂ. ೩ ರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೧) ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವರು (ಹೀಗೆ) ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೂ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ತಮಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುವ (ಆಚಾರ್ಯನೊಬ್ಬ)ನನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡರು. "ಭಗವಂತರೆ, ಪೂಜ್ಯರೆ[1], ಈ ಉದ್ದಾಲಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಆರುಣಿಯು ಅರುಣನ ಮಗನು (ಸಂಪ್ರತಿ = ಸಮ್ಯಕ್) ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಮಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ವೈಶ್ವಾನರವೆಂಬ ಆತ್ಮನನ್ನು (ಅಧ್ಯೇತಿ = ಸರತಿ) ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಈಗ ಹೋಗೋಣ !" ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಆ ಆರುಣಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರು, ಹೋದವರಾದರು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹ ಸಂಪಾದಯಾಂಚಕಾರ ಪ್ರಕ್ಷ್ಯನ್ತಿ ಮಾಮಿಮೇ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಸ್ತೇಭ್ಯೋ ನ ಸರ್ವಮಿವ ಪ್ರತಿಪತ್ಸ್ಯೇ ಹನ್ತಾಹಮನ್ಯಮಭ್ಯನುಶಾಸಾನೀತಿ ॥೩॥

ತಾನ್ ಹೋವಾಚಾಶ್ವಪತಿರ್ವೈ ಭಗವನ್ತೋಽಯಂ ಕೈಕೇಯಃ ಸಂಪ್ರತೀಮಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮಧ್ಯೇತಿ ತಗ್ಂ ಹನ್ತಾಭ್ಯಾಗಚ್ಛಾಮೇತಿ ತಗ್ಂ ಹಾಭ್ಯಾಜಗ್ಮುಃ ॥೪॥

೩. ಅವನು (ಹೀಗೆಂದು) ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. "ನನ್ನನ್ನು ಮಹಾಶಾಲರೂ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ ಆದ ಇವರು ಕೇಳುವರು. ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಲಾರೆನು. ಒಳ್ಳೆಯದು, ನಾನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ತಿಳಿಸೋಣ" !

೪. ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು (ಅವನು) ಇಂತೆಂದನು : "ಭಗವಂತರೆ, ಈ ಅಶ್ವಪತಿಕೈಕೇಯನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಬಲ್ಲನು. ಒಳ್ಳೆಯದು, ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ !" ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು.

ಉದ್ದಾಲಕನು ಅವರೊಡನೆ ಅಶ್ವಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೨. ಸ ಹ ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ತೇಷಾಮ್ ಆಗಮನಪ್ರಯೋಜನಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ

1. ತೇ ಭಗವನ್ತಃ - ಪೂಜ್ಯರಾದ ಅವರು ಎಂದು ಟೀಕೆಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅನ್ವಯ.

ಸಂಪಾದಯಾಂಚಕಾರ । ಕಥಮ್ ? ಪ್ರಕ್ಷ್ಯನ್ತಿ ಮಾಂ ವೈಶ್ವಾನರಮ್ ಇಮೇ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಃ । ತೇಭ್ಯೋಽಹಂ ನ ಸರ್ವಮಿವ ಪೃಷ್ಟಂ ಪ್ರತಿಪತ್ಸ್ಯೇ ವಕ್ತುಂ ನೋತ್ಸಹೇ । ಅತೋ ಹನ್ತ ಅಹಮಿದಾನೀಮ್ ಅನ್ಯಮೇಷಾಮ್ ಅಭ್ಯನುಶಾಸಾನಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯುಪದೇಷ್ಟಾರಮ್ ಇತಿ । ಏವಂ ಸಂಪಾದ್ಯ ತಾನ್ ಹೋವಾಚ । ಅಶ್ವಪತಿರ್ವೈ ನಾಮತಃ ಭಗವನ್ತಃ ಅಯಂ ಕೇಕಯಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಕೈಕೇಯಃ ಸಂಪ್ರತಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಇಮಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮ್ ಅಧ್ಯೇತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅವರು ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು (ಹೀಗೆಂದು) ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮಹಾಶಾಲರು ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ ಆದ ಇವರು ನನ್ನನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಕೇಳುವರು. ಅವರಿಗೆ (ಅವರು) ಕೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ನಾನು) ಅರಿಯೆನು, ಹೇಳಲು ನಾನು ಶಕ್ತನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಒಳ್ಳೆಯದು, ನಾನು ಈಗ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಉಪದೇಶಕನನ್ನು ಇವರಿಗೆ ತಿಳಿಸೋಣ, ಹೇಳೋಣ !

ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : ಭಗವಂತರೆ, ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಈ ಕೈಕೇಯನು, ಕೇಕಯನ ಮಗನು, (ಸಂಪ್ರತಿ = ಸಮ್ಯಕ್) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಬಲ್ಲನು- ಮುಂತಾದ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದೆ ೨ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಗೆ) ಸಮಾನವು.

ಅಶ್ವಪತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲಾದಿಗಳು ಶಿಷ್ಯರಾದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇಭ್ಯೋ ಹ ಪ್ರಾಪ್ತೇಭ್ಯಃ ಪೃಥಗರ್ಹಾಣಿ ಕಾರಯಾಂಚಕಾರ ಸ ಹ ಪ್ರಾತಃ ಸಂಜಿಹಾನ ಉವಾಚ ನ ಮೇ ಸ್ತೇನೋ ಜನಪದೇ ನ ಕದರ್ಯೋ ನ ಮದ್ಯಪೋ ನಾನಾಹಿತಾಗ್ನಿರ್ನಾವಿದ್ವಾನ್ನಸ್ವೈರೀ ಸ್ವೈರಿಣೀ ಕುತೋ ಯಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ವೈ ಭಗವನ್ತೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಯಾವದೇಕೈಕಸ್ಮಾ ಋತ್ವಿಜೇ ಧನಂ ದಾಸ್ಯಾಮಿ ತಾವದ್ ಭಗವದ್ಭ್ಯೋ ದಾಸ್ಯಾಮಿ ವಸನ್ತು ಭಗವನ್ತ ಇತಿ ॥೫॥

೫. ಬಂದ ಅವರಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು, ಅವನು

ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಇಂತೆಂದನು : "ನನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳನಿಲ್ಲ, ಜಿಪುಣನಿಲ್ಲ, ಮದ್ಯಪನಿಲ್ಲ, ಅನಾಹಿತಾಗ್ನಿಯಿಲ್ಲ, ಅವಿದ್ವಾಂಸನಿಲ್ಲ, ಸ್ವೈರಿಯಿಲ್ಲ, ಸ್ವೈರಿಣಿಯೆಲ್ಲಿದ್ದಾಳು ? ಭಗವಂತರೆ, ನಾನು ಯಾಗಮಾಡಲಿರುವೆನು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಋತ್ವಿಜನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕೊಡುವೆನೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಭಗವಂತ(ರಾದ ನಿಮಗೆ) ಕೊಡುವೆನು. ಭಗವಂತರಾದ (ತಾವು ಇರಬೇಕು !)"

ಅಶ್ವಪತಿಯು ಯಾಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೩. ತೇಭ್ಯೋ ಹ ರಾಜಾ ಪ್ರಾಪ್ತೇಭ್ಯಃ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ಅರ್ಹಾಣಿ ಅರ್ಹಣಾನಿ ಪುರೋಹಿತೈರ್ಭೃತ್ಯೈಶ್ಚ ಕಾರಯಾಂಚಕಾರ ಕಾರಿತವಾನ್ । ಸ ಹ ಅನ್ಯೇದ್ಯುಃ ರಾಜಾ ಪ್ರಾತಃ ಸಂಜಿಹಾನ ಉವಾಚ ವಿನಯೇನ ಉಪಗಮ್ಯೇತದ್ಧನಂ ಮತ್ತ ಉಪಾದದ್ಧ್ವಮ್ ಇತಿ । ತೈಃ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಮಯಿ ದೋಷಂ ಪಶ್ಯನ್ತಿ ನೂನಂ ಯತೋ ನ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣನ್ತಿ ಮತ್ತೋ ಧನಮಿತಿ ಮನ್ವಾನ ಆತ್ಮನಃ ಸದ್ವೃತ್ತತಾಂ ಪ್ರತಿಪಿಪಾದಯಿಷನ್ ಆಹ । ನ ಮೇ ಮಮ ಜನಪದೇ ಸ್ತೇನಃ ಪರಸ್ವಹರ್ತಾ ವಿದ್ಯತೇ । ನ ಕದರ್ಯಃ ಅದಾತಾ ಸತಿ ವಿಭವೇ । ನ ಮದ್ಯಪಃ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ ಸನ್ । ನಾನಾಹಿತಾಗ್ನಿಃ ಶತಗುಃ । ನಾವಿದ್ವಾನ್ ಅಧಿಕಾರಾನುರೂಪಮ್ । ನ ಸ್ವೈರೀ ಪರದಾರೇಷು ಗನ್ತಾ । ಅತ ಏವ ಸ್ವೈರಿಣೀ ಕುತೋ ದುಷ್ಟಚಾರಿಣೀ ? ನ ಸಂಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೈಶ್ಚ ನ ವಯಂ ಧನೇನ ಅರ್ಥಿನಃ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ । ಅಲ್ಪಂ ಮತ್ವೈತೇ ಧನಂ ನ ಗೃಹ್ಣನ್ತೀತಿ । ಯಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ವೈ ಕತಿಭಿರಹೋಭಿಃ ಅಹಂ ಹೇ ಭಗವನ್ತೋಽಸ್ಮಿ । ತದರ್ಥಂ ಕ್ಲಪ್ತಂ ಧನಂ ಮಯಾ ಯಾವದೇಕೈಕಸ್ಮೈ ಯಥೋಕ್ತಮ್ ಋತ್ವಿಜೇ ಧನಂ ದಾಸ್ಯಾಮಿ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಭಗವದ್ಭ್ಯೋಽಪಿ ದಾಸ್ಯಾಮಿ । ವಸನ್ತು ಭಗವನ್ತಃ ಪಶ್ಯನ್ತು ಚ ಮಮ ಯಾಗಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬಂದ ಅವರಿಗೆ ರಾಜನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ (ಅರ್ಹಾಣಿ = ಅರ್ಹಣಾನಿ) ಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪುರೋಹಿತರಿಂದಲೂ ಭೃತ್ಯರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿದನು, ಮಾಡಿಸಿದವನಾದನು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಆ ರಾಜನು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಏಳುತ್ತಲೂ ವಿನಯದಿಂದ ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು "ಈ ಧನವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿರಿ" ಎಂದನು. ಅವರು ಬೇಡವೆನ್ನಲು "ನನ್ನಲ್ಲಿ (ಇವರು) ದೋಷವನ್ನು ಎಣಿಸಿರಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನಿಂದ ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನು ಸದ್ವೃತ್ತಿಯವ

ನೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂತೆಂದನು : (ಮೇ = ಮಮ) ನನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರೊಡವೆಯನ್ನು ಕಳುವವನು ಇಲ್ಲ. ಜಿಪುಣನು, ಸಂಪತ್ತಿದ್ದರೆ ದಾನಮಾಡ ದಿರುವವನು, ಇಲ್ಲ. ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಮದ್ಯಪಾನಮಾಡುವವನೂ ಇಲ್ಲ. ಅನಾಹಿತಾಗ್ನಿಯಾದವನು ನೂರು ಗೋಗಳುಳ್ಳವ(ನಲ್ಲ)ದವನೂ ಇಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ[1] ವಿದ್ವಾಂಸನಲ್ಲದವನೂ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವೈರಿಯು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಗಮಿಸುವವನು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ವೈರಿಣಿಯು ದುಷ್ಟಚಾರಿಣಿಯಾದವಳು ಎಲ್ಲಿದ್ದಾಳು ? ಇರುವಹಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. (ಆಮೇಲೂ) ಅವರು ನಮಗೆ ಧನವು ಬೇಕಿಲ್ಲ ಎನ್ನಲು 'ಸ್ವಲ್ಪವೆಂದೆಣಿಸಿ ಇವರು ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂದು (ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು) ಇಂತೆಂದನು :

"ಎಲೈ ಭಗವಂತರೆ, ಕೆಲವು ದಿನಗಳೊಳಗೆ ನಾನು ಯಾಗಮಾಡುವವನಿದ್ದೇನೆ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ (ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವೆನೋ ಅಷ್ಟಷ್ಟನ್ನು ನಿಮಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಕೊಡುವೆನು. ಭಗವಂತರಾದ (ತಾವು) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು, ನನ್ನ ಯಾಗವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು !"

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇ ಹೋಚುರ್ಯೇನ ಹೈವಾರ್ಥೇನ ಪುರುಷಶ್ಚರೇತ್ತಗ್ಂ ಹೈವ ವದೇದಾತ್ಮಾನಮೇವೇಮಂ ವೈಶ್ವಾನರಗ್ಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಧ್ಯೇಷಿ ತಮೇವ ನೋ ಬ್ರೂಹೀತಿ ॥೬॥

೬. ಅವರಿಂತೆಂದರು : "ಯಾವ ಅರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಪುರುಷನು ಬರುತ್ತಾನೋ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ನೀನು) ಬಲ್ಲೆ ; ಅವನನ್ನೇ ನಮಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡು !"

ಧನವು ಬೇಡ, ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ತಿಳಿಸೆಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೇಳಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೪. ಇತ್ಯುಕ್ತಾಃ ತೇ ಹ ಊಚುಃ । ಯೇನ ಹೈವ ಅರ್ಥೇನ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ಯಂ ಪ್ರತಿಚರೇತ್ ಗಚ್ಛೇತ್ ಪುರುಷಃ ತಂ ಹೈವಾರ್ಥಂ ವದೇತ್ । ಇದಮೇವ

1.	ಯೋಗ್ಯತೆಯಿದ್ದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ.

ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಆಗಮನಸ್ಯ ಇತಿ । ಅಯಂ ನ್ಯಾಯಃ ಸತಾಮ್ । ವಯಂ ಚ ವೈಶ್ವಾನರಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿನಃ । ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಇಮಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಅಧ್ಯೇಷಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಜಾನಾಸಿ । ಅತಸ್ತಮೇವ ನೋಽಸ್ಮಭ್ಯಂ ಬ್ರೂಹಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಅವರು ಇಂತೆಂದರು. ಯಾವ ಅರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವನ ಬಳಿಗೆ ಮನುಷ್ಯನು (ಚರೇತ್ = ಗಚ್ಛೇತ್) ಬರುವನೋ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. (ನಾನು) ಬಂದಿರುವದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಪ್ರಯೋಜನವು ಎಂದು (ಹೇಳಬೇಕು) ಎಂಬುದು ಸತ್ಪುರುಷರ ನ್ಯಾಯವು. ನಾವೋ ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಯಸಿ (ಬಂದಿರು)ತ್ತೇವೆ. ನೀನು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನೇ (ನಃ = ಅಸ್ಮಭ್ಯಮ್) ನಮಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾನ್ ಹೋವಾಚ ಪ್ರಾತರ್ವಃ ಪ್ರತಿವಕ್ತಾಸ್ಮೀತಿ ತೇ ಹ ಸಮಿತ್ಪಾಣಯಃ ಪೂರ್ವಾಹ್ಣೇ ಪ್ರತಿಚಕ್ರಮಿರೇ ತಾನ್ ಹಾನುಪನೀಯೈವೈತದುವಾಚ ॥೭॥

೭. (ಅವನು) ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು "ಬೆಳಗ್ಗೆ ನಿಮಗೆ ಪ್ರತಿಹೇಳುವೆನು" ಎಂದನು. ಅವರು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಗಳಾಗಿ ಬಂದರು. ಅವರಿಗೆ ಉಪನಯನ ವನ್ನು ಮಾಡದೆಯೆ, ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ರಾಜನು ಉಪದೇಶಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೫. ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ತಾನ್ ಹ ಉವಾಚ । ಪ್ರಾತಃ ವಃ ಯುಷ್ಮಭ್ಯಂ ಪ್ರತಿವಕ್ತಾಸ್ಮಿ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ ದಾತಾ ಅಸ್ಮಿ । ಇತ್ಯುಕ್ತಾಸ್ತೇ ಹ ರಾಜ್ಞೋಽಭಿಪ್ರಾಯಜ್ಞಾಃ ಸಮಿತ್ಪಾಣಯಃ ಸಮಿದ್ಭಾರಹಸ್ತಾಃ ಅಪರೇದ್ಯುಃ ಪೂರ್ವಾಹ್ಣೇ ರಾಜಾನಂ ಪ್ರತಿಚಕ್ರಮಿರೇ ಗತವನ್ತಃ । ಯತ ಏವಂ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸನ್ತೋ ಮಹಾಶಾಲತ್ವಾದ್ಯಭಿಮಾನಂ ಹಿತ್ವಾ ಸಮಿದ್ಭಾರಹಸ್ತಾ ಜಾತಿತೋ ಹೀನಂ ರಾಜಾನಂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನೋ ವಿನಯೇನ ಉಪಜಗ್ಮುಃ, ತಥಾ ಅನ್ಯೈರ್ವಿದ್ಯೋ-ಪಾದಿತ್ಸುಭಿರ್ಭವಿತವ್ಯಮ್ । ತೇಭ್ಯಶ್ಚ ಅದಾದ್ ವಿದ್ಯಾಮ್ । ಅನುಪನೀಯೈವ ಉಪನಯನಮ್ ಅಕೃತ್ವೈವ ತಾನ್ ಯಥಾಯೋಗ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಿದ್ಯಾಮ್

ಅದಾತ್ । ತಥಾ ಅನ್ಯೇನಾಪಿ ವಿದ್ಯಾ ದಾತವ್ಯಾ ಇತಿ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾರ್ಥಃ । ಏತದ್ ವೈಶ್ವಾನರವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಉವಾಚ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಸಬಂಧಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆನ್ನಲು (ಅವನು) ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು 'ಬೆಳಗ್ಗೆ (ವಃ = ಯುಷ್ಮಭ್ಯಮ್) ನಿಮಗೆ ಪ್ರತಿಹೇಳುವೆನು, ಉತ್ತರದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು' ಎಂದನು. ಹೀಗೆನ್ನಲು ಅವರು ರಾಜನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು[1] ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಗಳಾಗಿ ಸಮಿತ್ತಿನ ಕಟ್ಟನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು, ಬಂದವರಾದರು. ಹೀಗೆ ಮಹಾಶಾಲರೂ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಆಗಿದ್ದು (ತಾವು) ಮಹಾಶಾಲರು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮಿತ್ತಿನ ಕಟ್ಟನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ತಮಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವ ರಾಜನನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಯಸಿ ವಿನಯದಿಂದ ಬಳಿಸಾರಿದರಷ್ಟೆ, ಹಾಗೆಯೇ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವ ಬೇರೆಯವರೂ ಇರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ (ಅನುಪನೀಯೈವ = ಉಪನಯನಮಕೃತ್ವೈವ) ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡದೆಯೇ[2] ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ (ಹೇಳಿ) ಕೊಟ್ಟನು. ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ (ಅವನು) ಹೇಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು (ಹೇಳಿ)ಕೊಟ್ಟನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮಿಕ್ಕವರೂ (ಹೇಳಿ)ಕೊಡಬೇಕು.[3] ಎಂಬುದು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ಅರ್ಥವು. ಇದನ್ನು ಎಂದರೆ ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ.

1. ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಬಂದವರಿಗೇ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದು ರಾಜನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಉಪನಯನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಯೇ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಶೌಚೇಯ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ಉದ್ದಾಲಕಆರುಣಿಯು ಉಪನಯನ ಮಾಡಿಸಿದ್ದು (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೫-೩-೧೩), ಸನತ್ಕುಮಾರರು ನಾರದರಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದು (ಛಾಂ. ೭-೧-೧), ಪಿಪ್ಪಲಾದನು ಸುಕೇಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದು(ಪ್ರ. ೧-೧)- ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಗೌರವದಿಂದ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿಸದೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನೆಂದದ್ದು ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷೇಧ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೩-೩೬ನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವಿನಯವು ಹೇಗೆ ನಿಯಮವೋ ಗುರುವಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವದೂ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಯಮ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ)

ದ್ಯುಲೋಕವು ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನ ತಲೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಔಪಮನ್ಯವ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸ ಇತಿ ದಿವಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಸುತೇಜಾ ಆತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸೇ ತಸ್ಮಾತ್ತವ ಸುತಂ ಪ್ರಸುತಮಾಸುತಂ ಕುಲೇ ದೃಶ್ಯತೇ ॥೧॥

ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮತ್ತ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ತೇ ಮೂರ್ಧಾ ತ್ವೇಷ ಆತ್ಮನ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಮೂರ್ಧಾ ತೇ ವ್ಯಪತಿಷ್ಯದ್ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. 'ಔಪಮನ್ಯವನೆ, ನೀನು ಯಾರನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೇ' ಎಂದನು. 'ನೀನು ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಇವನು ಸುತೇಜನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಸುತವೂ ಪ್ರಸುತವೂ ಆಸುತವೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆ. ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಅವನು) ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಆತನ ತಲೆಯೇ ; (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು!'-ಎಂದನು.

ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ತಲೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೬. ಸ ಕಥಮುವಾಚೇತಿ ? ಆಹ । ಔಪಮನ್ಯವ ಹೇ ಕಮಾತ್ಮಾನಂ

ವೈಶ್ವಾನರಂ ತ್ವಮ್ ಉಪಾಸ್ಸ ಇತಿ ಪಪ್ರಚ್ಛ । ನನ್ವಯಮ್ ಅನ್ಯಾಯಃ ಆಚಾರ್ಯಃ ಸನ್ ಶಿಷ್ಯಂ ಪೃಚ್ಛತೀತಿ । ನೈಷ ದೋಷಃ । "ಯದ್ವೇತ್ಥ ತೇನ ಮೋಪಸೀದ ತತಸ್ತ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ" (೭-೧-೧) ಇತಿ ನ್ಯಾಯದರ್ಶನಾತ್ । ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಅಪ್ರತಿಭಾನವತಿ ಶಿಷ್ಯೇ ಪ್ರತಿಭೋತ್ಪಾದನಾರ್ಥಃ ಪ್ರಶ್ನೋ ದೃಷ್ಟೋಽಜಾತಶತ್ರೋಃ "ಕ್ವೈಷ ತದಾಽಭೂತ್ ಕುತ ಏತದಾಗಾತ್" (ಬೃ. ೨-೧-೧೬) ಇತಿ। ದಿವಮೇವ ದ್ಯುಲೋಕಮೇವ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸೇ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚ। ಏಷ ವೈ ಸುತೇಜಾಃ ಶೋಭನಂ ತೇಜೋ ಯಸ್ಯ ಯೋಽಯಂ ಸುತೇಜಾ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ವೈಶ್ವಾನರ ಆತ್ಮಾ, ಆತ್ಮನೋಽವಯವಭೂತತ್ವಾತ್ । ಯಂ ತ್ವಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಆತ್ಮೈಕದೇಶಮ್ ಉಪಾಸ್ಸೇ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸುತೇಜಸೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಉಪಾಸನಾತ್ ತವ ಸುತಮ್ ಅಭಿಷುತಂ ಸೋಮರೂಪಂ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಸುತಂ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಚ ಸುತಮ್, ಆಸುತಂ ಚ ಅಹರ್ಗಣಾದಿಷು ತವ ಕುಲೇ ದೃಶ್ಯತೇ । ಅತೀವ ಕರ್ಮಿಣಸ್ತ್ವತ್ಕುಲೀನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ಸಿ ಅನ್ನಂ ದೀಪ್ತಾಗ್ನಿಃ ಸನ್ । ಪಶ್ಯಸಿ ಚ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಪ್ರಿಯಮಿಷ್ಟಮ್ । ಅನ್ಯೋಽಪಿ ಅತ್ತಿ ಅನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಚ ಪ್ರಿಯಮ್, ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಸುತಂ ಪ್ರಸುತಮ್, ಆಸುತಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಿತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ ಯಃ ಕಶ್ಚಿದೇತಂ ಯಥೋಕ್ತಮೇವಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ತೇ । ಮೂರ್ಧಾತ್ವಾತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಏಷ ನ ಸಮಸ್ತೋ ವೈಶ್ವಾನರಃ । ಅತಃ ಸಮಸ್ತಬುದ್ಧ್ಯಾ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯೋಪಾಸನಾತ್ ಮೂರ್ಧಾ ಶಿರಸ್ತೇ ವಿಪರೀತಗ್ರಾಹಿಣೋ ವ್ಯಪತಿಷ್ಯತ್ ವಿಪತಿತಮ್ ಅಭವಿಷ್ಯತ್ ಯದ್ ಯದಿ ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯಃ ನಾಽಽಗತೋಽಭವಿಷ್ಯಃ। ಸಾಧ್ವಕಾರ್ಷೀಃ ಯನ್ಮಾಮಾಗತೋಽಸಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದನು ? ಎಂದು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಲೈ ಔಪಮನ್ಯವನೆ, ಯಾವನನ್ನು ನೀನು ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ?- ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿದ್ದು (ಅಶ್ವಪತಿಯು) ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವಲ್ಲ[1] !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ) "ಏನು ತಿಳಿದಿರುವೆಯೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾ ; ಅದರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ (ನಿನಗೆ) ಹೇಳುವೆನು" (೭-೧-೧) ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಬೇರೊಂದು (ಶ್ರುತಿ)

1. ಗುರುವಿಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಅವನೇಕೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಬೇಕು ?

ಯಲ್ಲಿಯು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಏನೂ ತೋಚದಿರುವಲ್ಲಿ ತಿಳವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯನಾದ ಅಜಾತಶತ್ರುವು "ಇವನು ಆಗ ಎಲ್ಲಿದ್ದನು, ಎಲ್ಲಿಂದ ಹೀಗೆ ಬಂದನು ?" (ಬೃ. ೨-೧-೧೬) ಎಂದು ಕೇಳಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

(ಅವನು) 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ದಿವವನ್ನೇ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು' ಎಂದನು. (ರಾಜನು ಇಂತೆಂದನು) : ನೀನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಆತ್ಮನ ಒಂದಂಶವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಇವನು ಸುತೇಜನೆಂಬ - ಒಳ್ಳೆಯ ತೇಜಸ್ಸು ಯಾವನಿಗಿರುವದೋ ಆ ಇವನು ಸುತೇಜನು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು, ಆತ್ಮನ ಅವಯವವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಆತ್ಮನು).[1] ಆದ್ದರಿಂದ ಸುತೇಜನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಸುತವು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂಡುವದು, ಪ್ರಸುತವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಿಂಡುವದು, ಮತ್ತು ಆಸುತವು-(ಇವು) ಅಹರ್ಗಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ[2] ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ನಿನ್ನ ಕುಲದವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಕರ್ಮಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅನ್ನವನ್ನು ದೀಪ್ತಾಗ್ನಿಯಾಗಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ ; ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಪ್ರಿಯವನ್ನು ಇಷ್ಟ(ವಸ್ತು)ವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆ. ಯಾವನು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಸುತ, ಪ್ರಸುತ, ಆಸುತ-ಮುಂತಾದವೂ ಉಂಟಾಗಿ ಕರ್ಮಿತ್ವವು ಇರುತ್ತದೆ, ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವೂ (ಇರುತ್ತದೆ).

ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನ ತಲೆಯೇ ಹೊರತು ಸಮಸ್ತವೈಶ್ವಾನರನಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ (ಈ) ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ತಲೆಯು, (ಯದ್ - ಯದಿ) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಬರದವನಾಗಿದ್ದರೆ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ನಿನ್ನ (ಮೂರ್ಧಾ - ಶಿರಃ) ತಲೆಯು ಬಿದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು, ಬಿದ್ದದ್ದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೆಯಲ್ಲ, ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೇ ಮಾಡಿದೆ-ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.[3]

1. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಎಂದೇ ಇದೆ ; ಆದರೆ ಇದು ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನಲ್ಲ, ಆತ್ಮನ ಒಂದು ಅವಯವವೇ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಯವವನ್ನು ಅವಯವಿಯೆಂದು ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವದುಂಟು.
2. ಏಕಾಹವೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿಗಳು ಅಹರ್ಗಣವೆನಿಸುವವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸುತವೆಂಬ ಸೋಮರೂಪವಾದ ಲತಾದ್ರವ್ಯವಿರುತ್ತದೆ; ಅಹೀನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸುತ, ಸತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಸುತ- ಹೀಗೆ ಭೇದವಿರುತ್ತದೆ. ಆ. ಗಿ.
3. ಇಲ್ಲಿ ಅವಯವೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ನಿಂದೆಮಾಡಿರುವದರಿಂದ ಸಮಸ್ತೋಪಾಸನೆಯೊಂದನ್ನೇ ವಿಧಿಸಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೩-೫೭ ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ)

ಆದಿತ್ಯನು ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನ ಕಣ್ಣು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೋವಾಚ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಂ ಪೌಲುಷಿಂ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗ್ಯ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸ ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ವಿಶ್ವರೂಪ ಆತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸೇ ತಸ್ಮಾತ್ತವ ಬಹು ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಕುಲೇ ದೃಶ್ಯತೇ ||೧||

ಪ್ರವೃತ್ತೋಽಶ್ವತರೀರಥೋ ದಾಸೀನಿಷ್ಕೋಽತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮತ್ತ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ತೇ ಚಕ್ಷುಷ್ಟ್ವೇತದಾತ್ಮನ ಇತಿ ಹೋವಾಚಾನ್ಧೋಽಭವಿಷ್ಯೋ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ||೨||

೧-೨. ಆಮೇಲೆ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಪೌಲುಷಿಯನ್ನು 'ಎಲೈ ಪ್ರಾಚೀನ ಯೋಗ್ಯನೆ, ನೀನು ಯಾರನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ' ಎಂದನು. 'ನೀನು ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಇವನು ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು, ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಹು ವಿಶ್ವರೂಪವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಶ್ವತರೀರಥವೂ ದಾಸೀನಿಷ್ಕವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆ. ಯಾವನು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ (ಅವನು) ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವನು, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು, ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಆತ್ಮನ ಕಣ್ಣೇ, (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದರೆ ಕುರುಡನಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ !' -ಎಂದನು.

ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ಕಣ್ಣು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೭. ಅಥ ಹೋವಾಚ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಂ ಪೌಲುಷಿಂ ಹೇ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗ್ಯ, ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಾಸ್ಸೇ ಇತಿ । ಆದಿತ್ಯಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ ಇತಿ ಹೋವಾಚ । ಶುಕ್ಲನೀಲಾದಿರೂಪತ್ವಾತ್ ವಿಶ್ವರೂಪತ್ವಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯ । ಸರ್ವ ರೂಪತ್ವಾದ್ವಾ। ಸರ್ವಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಹಿ ತ್ವಾಷ್ಟ್ರಾಣಿ ಯತೋಽತೋ ವಾ ವಿಶ್ವರೂಪ ಆದಿತ್ಯಃ । ತದುಪಾಸನಾತ್ ತವ ಬಹು ವಿಶ್ವರೂಪಮ್ ಇಹಾಮುತ್ರಾರ್ಥಮ್ ಉಪಕರಣಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಕುಲೇ । ಕಿಂ ಚ ತ್ವಾಮನುಪ್ರವೃತ್ತೋಽಶ್ವತರೀಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತೋ ರಥೋಽಶ್ವತರೀರಥಃ । ದಾಸೀನಿಷ್ಕಃ । ದಾಸೀಭಿರ್ಯುಕ್ತೋ ನಿಷ್ಕೋ ಹಾರೋ ದಾಸೀನಿಷ್ಕಃ। ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಚಕ್ಷುರ್ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ತು ಸವಿತಾ। ತಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಬುದ್ಧ್ಯಾ ಉಪಾಸನಾದ್ ಅನ್ಧೋಽಭವಿಷ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಹೀನೋಽಭವಿಷ್ಯಃ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಮೇಲೆ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಪೌಲುಷಿಯನ್ನು 'ಎಲೈ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗ್ಯನೆ, ನೀನು ಯಾರನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. (ಅವನು) 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದನು. ಶುಕ್ಲ, ನೀಲ- ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ[1] ಆದಿತ್ಯನು ವಿಶ್ವರೂಪನು. ಅಥವಾ ಸರ್ವರೂಪನಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವನು ವಿಶ್ವರೂಪನು). ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳೂ ಸೂರ್ಯನವೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದಲಾದರೂ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಹು ವಿಶ್ವರೂಪವು, ಇಹಪರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಕರಣವು ಕಾಣಬರುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಹಿಂದೆ ಅಶ್ವತರೀರಥವು ಎಂದರೆ ಹೇಸರುಗತ್ತೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ರಥವೂ ದಾಸೀನಿಷ್ಕವೂ - ದಾಸಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನಿಷ್ಕವು ಎಂದರೆ ಹಾರವು ದಾಸೀನಿಷ್ಕವು. (ಇದೂ)- ಇರುತ್ತಿರುವದು. 'ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ' ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಸೂರ್ಯನು ವೈಶ್ವಾನರನಿಗೆ ಕಣ್ಣೇ. ಅವನನ್ನು ಸಮಸ್ತಬುದ್ಧಿ ಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ನೀನು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ

1. ೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರಬಹುದು.

ಕುರುಡನಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ, ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರ ವಿದ್ಯೆ)

ವಾಯುವು ವೈಶ್ವಾನರನ ಪ್ರಾಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೋವಾಚೇನ್ದ್ರದ್ಯುಮ್ನಂ ಭಾಲ್ಲವೇಯಂ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸ ಇತಿ ವಾಯುಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸೇ ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಾಂ ಪೃಥಗ್ಬಲಯ ಆಯನ್ತಿ ಪೃಥಗ್ರಥಶ್ರೇಣಯೋಽನುಯನ್ತಿ ॥೧॥

ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮತ್ತ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ತೇ ಪ್ರಾಣಸ್ತ್ವೇಷ ಆತ್ಮನ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪ್ರಾಣಸ್ತ ಉದಕ್ರಮಿಷ್ಯದ್ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಆಮೇಲೆ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಭಾಲ್ಲವೇಯನನ್ನು 'ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನೆ, ನೀನು ಯಾರನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ವಾಯುವನ್ನೇ (ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು)' ಎಂದನು. 'ನೀನು ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಇವನು ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ಬರುತ್ತಿವೆ ; ಬೇರೆಬೇರೆಯ ರಥಶ್ರೇಣಿಗಳು

ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆ. ಯಾವನು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವನು, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು, ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದು. ಆದರೆ ಇದು ಆತ್ಮನ ಪ್ರಾಣವು. (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಮಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದನು.

ವಾಯುವೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ಪ್ರಾಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೮. ಅಥ ಹೋವಾಚ ಇನ್ದ್ರದ್ಯುಮ್ನಂ ಭಾಲ್ಲವೇಯಮ್ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾ ನಾನಾವರ್ತ್ಮಾನಿ ಯಸ್ಯ ವಾಯೋರಾವಹೋದ್ವಹಾದಿಭಿರ್ಭೇದೈರ್ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮಾ ವಾಯುಃ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಉಪಾಸನಾತ್ ಪೃಥಕ್ ನಾನಾದಿಕ್ಕಾಃ ತ್ವಾಂ ಬಲಯಃ ವಸ್ತ್ರಾನ್ನಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಬಲಯಃ ಆಯನ್ತಿ ಆಗಚ್ಛನ್ತಿ । ಪೃಥಗ್ರಥಶ್ರೇಣಯಃ ರಥಪಙ್ಕ್ತಯೋಽಪಿ ತ್ವಾಮ್ ಅನುಯನ್ತಿ। ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಪ್ರಾಣಸ್ತ್ವೇಷ ಆತ್ಮನ ಇತಿ ಹ ಉವಾಚ । ಪ್ರಾಣಸ್ತೇ ತವ ಉದಕ್ರಾಮಿಷ್ಯತ್ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತೋಽಭವಿಷ್ಯತ್ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಮೇಲೆ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಭಾಲ್ಲವೇಯನನ್ನು 'ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನೆ, ನೀನು ಯಾವನನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದು (ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನು ; ಆವಹ, ಉದ್ವಹ-ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ವಾಯುವಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಮಾರ್ಗಗಳು ಇರುವದರಿಂದ ಆ ಈ ವಾಯು ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮ(ನೆನಿಸಿರುವನು). ಆದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬರುವ ಕಾಣಿಕೆಗಳು, ಅನ್ನಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿವೆ. ಮತ್ತು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ರಥಶ್ರೇಣಿಗಳು ರಥಗಳ ಸಾಲುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿರುವವು. 'ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಆದರೆ ಇದು ಆತ್ಮನ ಪ್ರಾಣವೇ ಎಂದನು. (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಮಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು, ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೈದನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ)

ಆಕಾಶವು ವೈಶ್ವಾನರನ ನಡುಮೈ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೋವಾಚ ಜನಗ್ಂ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸ ಇತ್ಯಾಕಾಶಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಬಹುಲ ಆತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸೇ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ಬಹುಲೋಽಸಿ ಪ್ರಜಯಾ ಚ ಧನೇನ ಚ ॥೧॥

ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮತ್ತ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರ-ಮುಪಾಸ್ತೇ ಸಂದೇಹಸ್ತ್ವೇಷ ಆತ್ಮನ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಸಂದೇಹಸ್ತೇ ವ್ಯಶೀರ್ಯದ್ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಆಮೇಲೆ ಜನನನ್ನು 'ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯನೆ, ನೀನು ಯಾರನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ಆಕಾಶವನ್ನೇ (ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು)' ಎಂದನು. 'ನೀನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ. ಇವನು ಬಹುಲನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಧನದಿಂದಲೂ ಬಹುಲನಾಗಿರುವೆ, ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆ. ಯಾವನು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಅನ್ನವನ್ನು

ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವನು ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು, ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವರ್ಚಸವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದು. ಆದರೆ ಇದು ಆತ್ಮನ ಸಂದೇಹವೇ ; (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಸಂದೇಹವು ವಿಶೀರ್ಣ ವಾಗುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದನು.

ಆಕಾಶವೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ನಡುಮೈ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೯. ಅಥ ಹೋವಾಚ ಜನಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಏಷ ವೈ ಬಹುಲ ಆತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರಃ । ಬಹುತ್ವಮ್ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್ । ಬಹುಲ-ಗುಣೋಪಾಸನಾಚ್ಚ । ತ್ವಂ ಬಹುಲೋಽಸಿ ಪ್ರಜಯಾ ಚ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಲಕ್ಷಣಯಾ, ಧನೇನ ಚ ಹಿರಣ್ಯಾದಿನಾ । ಸಂದೇಹಸ್ತ್ವೇಷಃ । ಸಂದೇಹಃ ಮಧ್ಯಮಂ ಶರೀರಂ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ । ದಿಹೇರುಪಚಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಮಾಂಸರುಧಿರಾಸ್ಥ್ಯಾದಿಭಿಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಶರೀರಂ ತತ್ಸಂದೇಹಃ ತೇ ತವ ಶರೀರಂ ವ್ಯಶೀರ್ಯತ್ ಶೀರ್ಣಮಭವಿಷ್ಯತ್ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಆಮೇಲೆ ಜನನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದನು' -ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು. ಇವನು ಬಹುಲನೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು. ಆಕಾಶವು ಬಹುಲವೆಂಬುದು (ಅದು) ಸರ್ವಗತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಬಹುಲಗುಣದಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಆಗಿದೆ. ನೀನು ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಹಿರಣ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಧನದಿಂದಲೂ ಬಹುಲನಾಗಿರುವೆ.

ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರನ ಸಂದೇಹವೇ, ನಡುಮೈಯೇ, ದೀಹ್‌ಧಾತುವಿಗೆ ಕೂಡಿಹಾಕು ಎಂದರ್ಥವಿರುವದರಿಂದಲೂ ಶರೀರವು, ಮಾಂಸ, ರಕ್ತ, ಮೂಳೆ-ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಬಹುಲವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅದು ಸಂದೇಹವು. (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಶರೀರವು ವಿಶೀರ್ಣವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು, ನಾಶವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು - (ಎಂದನು).

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನಾರನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ)

ಅಪ್ಪು ವೈಶ್ವಾನರನ ಬಸ್ತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೋವಾಚ ಬುಡಿಲಮಾಶ್ವತರಾಶ್ವಿಂ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸ ಇತ್ಯಪ ಏವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ರಯಿರಾತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನ-ಮುಪಾಸ್ಸೇ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಗ್ಂ ರಯಿಮಾನ್ ಪುಷ್ಟಿಮಾನಸಿ ॥೧॥

ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮತ್ತ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರ ಮುಪಾಸ್ತೇ ಬಸ್ತಿಸ್ತ್ವೇಷ ಆತ್ಮನ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಬಸ್ತಿಸ್ತೇವ್ಯಭೇತ್ಸ್ಯದ್ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಆಮೇಲೆ ಬುಡಿಲಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಯನ್ನು 'ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನೆ, ನೀನು ಯಾವನನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ಅಪ್ಪನ್ನೇ (ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು)' ಎಂದನು. 'ನೀನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಇವನು ರಯಿ ಎಂಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ರಯಿಯುಳ್ಳವನೂ ಪುಷ್ಟಿವಂತನೂ ಆಗಿರುವೆ. ಯಾವನು ಈ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು ತ್ತಾನೋ ಅವನು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವನು, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರು ವನು, ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದು. ಆದರೆ ಇದು ಆತ್ಮನ ಬಸ್ತಿಯೇ ; (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಬಸ್ತಿಯು ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದನು.

ಅಪ್ಪೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ನಡುಮೈ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೦. ಅಥ ಹೋವಾಚ ಬುಡಿಲಮಾಶ್ವತರಾಶ್ವಿಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಸಮಾನಮ್। ಏಷ ವೈ ರಯಿರಾತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಧನರೂಪಃ। ಅದ್ಭ್ಯೋಽನ್ನಂ ತತೋ ಧನಮಿತಿ। ತಸ್ಮಾದ್ ರಯಿಮಾನ್ ಧನವಾನ್ ತ್ವಂ ಪುಷ್ಟಿಮಾಂಶ್ಚ ಶರೀರೇಣ। ಪುಷ್ಟೇಶ್ಚ ಅನ್ನನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್। ಬಸ್ತಿಸ್ತು ಏಷ ಆತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ। ಬಸ್ತಿಃ ಮೂತ್ರಸಂಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮ್। ಬಸ್ತಿಸ್ತೇ ವ್ಯಭೇತ್ಸ್ಯತ್ ಭಿನ್ನೋಽಭವಿಷ್ಯತ್ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಆಮೇಲೆ ಬುಡಿಲಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಯನ್ನು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದನು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು. ಇವನು ರಯಿ ಎಂಬ ಧನರೂಪನಾದ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪ್ಪಿನಿಂದ ಅನ್ನವೂ ಅದರಿಂದ ಧನವೂ (ದೊರಕುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ರಯಿವಂತನೂ ಎಂದರೆ ಧನವಂತ (ನಾಗಿದ್ದೀಯೆ) ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಟಿವಂತನೂ (ಆಗಿದ್ದೀಯೆ), ಏಕೆಂದರೆ ಪುಷ್ಟಿಯು ಅನ್ನದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನ ಬಸ್ತಿಯೇ. ಬಸ್ತಿ ಎಂದರೆ ಮೂತ್ರವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕುವ ಸ್ಥಾನವು. (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಬಸ್ತಿಯು ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು, ಒಡೆದುಕೊಂಡುಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು (ಎಂದನು).

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೇಳನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ)

ಪೃಥಿವಿಯು ವೈಶ್ವಾನರನ ಪಾದಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೋವಾಚೋದ್ದಾಲಕಮಾರುಣಿಂ ಗೌತಮ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನ-

ಮುಪಾಸ್ಸ ಇತಿ ಪೃಥಿವೀಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸೇ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋಽಸಿ ಪ್ರಜಯಾ ಚ ಪಶುಭಿಶ್ಚ ॥೧॥

ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮತ್ತ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರ-ಮುಪಾಸ್ತೇ ಪಾದೌ ತ್ವೇತಾವಾತ್ಮನ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಾದೌ ತೇ ವ್ಯಮ್ಲಾಸ್ಯೇತಾಂ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಆಮೇಲೆ ಉದ್ದಾಲಕಆರುಣಿಯನ್ನು 'ಗೌತಮನೆ, ನೀನು ಯಾರನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೇ (ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು)' ಎಂದನು. 'ನೀನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ ಇವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಎಂಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುವೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವೆ, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆ. ಯಾವನು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಅವನು) ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವನು, ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು, ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದು. ಆದರೆ ಇವು ಆತ್ಮನ ಪಾದಗಳೇ. (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳು ಬತ್ತಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು' ಎಂದನು.

ಪೃಥಿವಿಯೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ಪಾದಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೧. ಅಥ ಹೋವಾಚೋದ್ದಾಲಕಮಿತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಪೃಥಿವೀಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚ । ಏಷ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ । ಪಾದೌ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ । ಪಾದೌ ತೇ ವ್ಯಮ್ಲಾಸ್ಯೇತಾಂ ವಿಮ್ಲಾನೌ ಅಭವಿಷ್ಯತಾಂ ಶ್ಲಥೀಭೂತೌ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಆಮೇಲೆ ಉದ್ದಾಲಕನನ್ನು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದನು' ಎಂಬಿದೇ ಮುಂತಾದ

ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು. 'ಭಗವಂತನಾದ ರಾಜನೆ, ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೇ (ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು)' ಎಂದನು. ಇವನೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ (ಎಂಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು).

(ಇವು) ವೈಶ್ವಾನರನ ಪಾದಗಳು, (ನೀನು) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳು ಬತ್ತಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು ; ಬಾಡಿದವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು, ಸಡಿಲ ವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆ)

ಸಮಸ್ತವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾನ್ ಹೋವಾಚೈತೇ ವೈ ಖಲು ಯೂಯಂ ಪೃಥಗಿವೇಮಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವಿದ್ವಾಗ್ ಂಸೋಽನ್ನಮತ್ಥ ಯಸ್ತ್ವೇತಮೇವಂ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಮಭಿವಿಮಾನಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ತೇ ಸ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಾತ್ಮಸ್ವನ್ನಮತ್ತಿ ॥೧॥

೧. ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : ಈ ನೀವು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಅರಿತುಕೊಂಡವರಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುತ್ತಿರುವಿರಿ. ಆದರೆ ಯಾವನು ಈ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನಾದ, ಅಭಿವಿಮಾನನಾದ, ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವ ಆತ್ಮರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವನು.

ಸಮಸ್ತ ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸನೆಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩.೨. ತಾನ್ ಯಥೋಕ್ತವೈಶ್ವಾನರದರ್ಶನವತೋ ಹೋವಾಚ । ಏತೇ ಯೂಯಮ್ । ವೈ ಖಲು ಇತ್ಯನರ್ಥಕೌ । ಯೂಯಂ ಪೃಥಗಿವ ಅಪೃಥಕ್ಸನ್ತಮ್ ಇಮಮೇಕಂ ವೈಶ್ವಾನರಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿದ್ವಾಂಸಃ, ಅನ್ನಮತ್ಥ । ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾತ್ಮಬುದ್ಧ್ಯಾ ಇತ್ಯೇತತ್, ಹಸ್ತಿದರ್ಶನ ಇವ ಜಾತ್ಯನ್ಧಾಃ । ಯಸ್ತ್ವೇತಮೇವಂ ಯಥೋಕ್ತಾವಯವೈರ್ದ್ಯುಮೂರ್ಧಾದಿಭಿಃ ಪೃಥಿವೀಪಾದಾನ್ತೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟಮ್ ಏಕಂ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಾದೇಶೈ (?)ರ್ದ್ಯುಮೂರ್ಧಾದಿಭಿಃ ಪೃಥಿವೀಪಾದಾನ್ತೈಃ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಮೀಯತೇ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಮ್ । ಮುಖಾದಿಷು ವಾ ಕರಣೇಷು ಅತ್ತೃತ್ವೇನ ಮೀಯತೇ ಇತಿ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಃ । ದ್ಯುಲೋಕಾದಿಪೃಥಿವ್ಯನ್ತಪ್ರದೇಶ ಪರಿಮಾಣೋ ವಾ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಃ । ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಆದಿಶ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಪ್ರಾದೇಶಾಃ ದ್ಯುಲೋಕಾದಯ ಏವ । ತಾವತ್ಪರಿಮಾಣಃ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಃ । ಶಾಖಾನ್ತರೇ ತು ಮೂರ್ಧಾದಿಶ್ಚಿಬುಕಪ್ರತಿಷ್ಠ ಇತಿ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಂ ಕಲ್ಪಯನ್ತಿ । ಇಹ ತು ನ ತಥಾ ಅಭಿಪ್ರೇತಃ । 'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯಾತ್ಮನಃ' (೫-೧೮-೨) ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪಸಂಹಾರಾತ್ । ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮತಯಾ ಅಭಿವಿಮೀಯತೇ ಅಹಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತ್ಯಭಿವಿಮಾನಃ । ತಮೇತಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವಿಶ್ವಾನ್ನರಾನ್ ನಯತಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾನುರೂಪಾಂ ಗತಿಂ ಸರ್ವಾತ್ಮೈಷ ಈಶ್ವರೋ ವೈಶ್ವಾನರಃ । ವಿಶ್ವೋ ನರ ಏವ ವಾ । ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾತ್ । ವಿಶ್ವೈರ್ವಾ ನರೈಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮತಯಾ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ ನೀಯತ ಇತಿ ವೈಶ್ವಾನರಃ । ತಮೇವಮ್ ಉಪಾಸ್ತೇ ಯಃ ಸೋಽದನ್ ಅನ್ನಾದೀ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ದ್ಯುಲೋಕಾದಿಷು ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಚರಾಚರೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಾತ್ಮಸು ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಷು । ತೇಷು ಹಿ ಆತ್ಮಕಲ್ಪನಾವ್ಯಪದೇಶಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಮ್ । ಅನ್ನಮತ್ತಿ ವೈಶ್ವಾನರವಿತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸನ್ ಅನ್ನಮತ್ತಿ । ನ ಯಥಾಽಜ್ಞಃ ಪಿಣ್ಡ-ಮಾತ್ರಾಭಿಮಾನಃ ಸನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು (ರಾಜನು) ಇಂತೆಂದನು. ಈ ನೀವು - ವೈ ಖಲು ಎಂಬಿವು ಅರ್ಥರಹಿತವಾದ (ನಿಪಾತಗಳು). ನೀವು - ಬೇರೆಬೇರೆಯಲ್ಲದ ಈ ಒಬ್ಬ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವಿರಿ ; ಆನೆಯನ್ನು

ಕಾಣುವಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಗುರುಡರಂತೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ (ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುತ್ತಿರುವಿರಿ) ಎಂದರ್ಥ.

ಆದರೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ತಲೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪೃಥಿವಿಯೆಂಬ ಪಾದಗಳವರೆಗಿನ ಅವಯವಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನಾದ-ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ತಲೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಪೃಥಿವಿಯೆಂಬ ಪಾದಗಳವರೆಗಿನ ಪ್ರಾದೇಶಗಳಿಂದ (ಕೂಡಿರುವಂತೆ)[1] ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ (ಮೀಯತೇ - ಜ್ಞಾಯತೇ) ಅರಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ[2] ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನು, ಅಥವಾ ಮುಖಾದಿಗಳೆಂಬ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ[3] ಆತ್ಮ್ರವಾಗಿ ಅರಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನು. ಅಥವಾ ದ್ಯುಲೋಕವು ಮೊದಲಾಗಿ ಪೃಥಿವ್ಯಂತವಾದ ಪ್ರದೇಶದ ಪರಿಣಾಮವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನು[4]. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರ್ಷದಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವದರಿಂದ ಪ್ರಾದೇಶಗಳೆಂದರೆ ದ್ಯುಲೋಕಾದಿಗಳೇ ; ಅಥವಾ ಅಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣದವನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನು. ಬೇರೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದರೋ[5] ಮೂರ್ಧಾದಿಚಿಬುಕಪರ್ಯಂತವಾಗಿರುವನೆಂದು ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರ ನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ[6] ; ಏಕೆಂದರೆ 'ಆ ಈ ಆತನಿಗೆ....' (೫-೧೮-೨) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂದು (ಅಭಿವಿಮೀಯತೇ =) ನಾನೆಂದು ಅರಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾ ನಾದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ಅಭಿವಿಮಾನನು[7]. ಆ ಈ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನಾದ (ಅಭಿ

1. ಇದು ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಉತ್ತಮ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶೈಃ ಎಂಬ ದೀರ್ಘಪಾಠವು ಬರೆದವರ ತಪ್ಪಾಗಿರಬಹುದೆ?
2. ದ್ಯುಲೋಕಾದಿಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನೆಂದು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 3. ಪ್ರದೇಶೇಷು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.
4. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನು ಎಂದರ್ಥ. 5. ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಜಾಬಾಲ ಶ್ರುತಿ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂ.ಭಾ. ೧-೨-೩೧, ೩೨ ನ್ನು ನೋಡಿ.
6. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂ.ಭಾ. ೧-೨-೩೧ ರಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದೆ. ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಸೂ.ಭಾ. ೧-೨-೨೯, ೩೦, ೩೧ ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ. ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಮತಭೇದವೇಕೆ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.
7. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೨-೩೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೧೯) ರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ವಿಮಾನನಾದ) ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು - (ವಿಶ್ವಾನ್) ಎಲ್ಲಾ (ನರಾನ್) ನರರನ್ನೂ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾನುರೂಪವಾದ ಗತಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಈ ಈಶ್ವರನು ವೈಶ್ವಾನರನೆನಿಸಿರುವನು. (ವಿಶ್ವ) ಎಲ್ಲಾ (ನರ)ನರನೂ ಆಗಿರುವದ ರಿಂದ (ವೈಶ್ವಾನರನು) ಎಂದಾದರೂ (ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು). ಅಥವಾ (ವಿಶ್ವೈಃ) ಎಲ್ಲ (ನರೈಃ) ನರರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರನು (ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು) ; ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ (ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುವ ಅನ್ನಾದಿಯು ದ್ಯುಲೋಕವೇ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚರಾಚರರೂಪವಾದ ಸರ್ವಭೂತ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ; ಅವುಗಳಲ್ಲಲ್ಲವೆ ಜೀವರುಗಳು ಆತ್ಮನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ? (ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ) ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಅರಿತವನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು, ಅಜ್ಞ ನಾದವನಂತೆ ತನ್ನ ಶರೀರಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ (ಇರುವ) ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ (ಉಣ್ಣು)ವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯಾಽಽತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಮೂರ್ಧೈವ ಸುತೇಜಾಶ್ಚಕ್ಷುರ್ವಿಶ್ವರೂಪಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮಾ ಸಂದೇಹೋ ಬಹುಲೋ ಬಸ್ತಿರೇವ ರಯಿಃ ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಪಾದಾವುರ ಏವ ವೇದಿರ್ಲೋಮಾನಿ ಬರ್ಹಿರ್ಹೃದಯಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋ ಮನೋಽನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನ ಆಸ್ಯಮಾಹವನೀಯಃ ॥೨॥

೨. ಆ ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುತೇಜನು ತಲೆಯೇ, ವಿಶ್ವರೂಪನು ಕಣ್ಣು, ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಣವು , ಬಹುಲನು ಸಂದೇಹವು , ರಯಿಯು ಬಸ್ತಿಯೇ, ಪೃಥಿವಿಯೇ ಪಾದವು, ಉರಸ್ಸೇ ವೇದಿ, ಲೋಮಗಳು ಬರ್ಹಿ, ಹೃದಯವು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವು, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನವು, ಆಸ್ಯವು ಆಹವನೀಯ.

ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನ ಅವಯವಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೩. ಕಸ್ಮಾದೇವಮ್ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯ ಹ ವೈ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯೈವ ಏತಸ್ಯ ಆತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಮೂರ್ಧೈವ ಸುತೇಜಾಃ, ಚಕ್ಷುರ್ವಿಶ್ವರೂಪಃ, ಪ್ರಾಣಃ ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮಾ, ಸಂದೇಹೋ ಬಹುಲಃ, ಬಸ್ತಿರೇವ ರಯಿಃ, ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಪಾದೌ । ಅಥವಾ ವಿಧ್ಯರ್ಥಮೇತದ್ವಚನಮ್ ಏವಮುಪಾಸ್ಯಃ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದು ಏತರಿಂದ[1] ? ಎಂದರೆ ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಅವನಿಗೇ ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುತೇಜನೇ[2] ತಲೆ, ವಿಶ್ವರೂಪನೇ ಕಣ್ಣು, ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರಾಣವು, ಬಹುಲನೇ ಸಂದೇಹವು, ರಯಿಯೇ ಬಸ್ತಿ, ಪೃಥಿವಿಯೇ ಪಾದಗಳು.

ಅಥವಾ[3] (ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು) ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು (ಬಂದಿದೆ) ಎಂದಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು.

ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸಕನ ಭೋಜನವೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೪. ಅಥೇದಾನೀಂ ವೈಶ್ವಾನರವಿದೋ ಭೋಜನೇಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಸಂಪಿಪಾದಯಿಷನ್ನಾಹ । ಏತಸ್ಯ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಭೋಕ್ತುಃ ಉರ ಏವ ವೇದಿಃ । ಆಕಾರಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ । ಲೋಮಾನಿ ಬರ್ಹಿಃ । ವೇದ್ಯಾಮಿವ ಉರಸಿ ಲೋಮಾನಿ ಆಸ್ತೀರ್ಣಾನಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ । ಹೃದಯಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಃ । ಹೃದಯಾದ್ಧಿ ಮನಃ ಪ್ರಣೀತಮಿವ

---

1. ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇಕೆ ?
2. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಮೂಲವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಏವಕಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟಿದೆ. ನಾವು ಹಿಂದಿನ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸುತೇಜವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ತಲೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವದಕ್ಕೆ 'ಸುತೇಜನೇ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಸಿರುತ್ತೇವೆ.
3. ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನು, ಅಭಿವಿಮಾನನು- ಎಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ವೈಶ್ವಾನರನ ಅವಯವಗಳನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಯುಕ್ತತರವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಿಷ್ಯರು ಇವುಗಳೊಂದೊಂದನ್ನೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ನಿಂದಿಸಿಯೇ ಸಮಸ್ತೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಪತಿಯು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅನನ್ತರೀಭವತಿ, ಅತಃ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನೋಽಗ್ನಿರ್ಮನಃ । ಆಸ್ಯಂ ಮುಖಮ್ ಆಹವನೀಯ ಇವಾಽಽಹವನೀಯಃ । ಹೂಯತೇಽಸ್ಮಿನ್ನನ್ನಮಿತಿ ॥

೨೯)

ಇನ್ನು ಈಗ ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸಕನ ಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡೋಣವೆಂದು[1] (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ವೈಶ್ವಾನರನ ಎದೆಯೇ ವೇದಿ[2] ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇವೆರಡಕ್ಕೂ) ಆಕಾರವು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಲೋಮಗಳು ಬರ್ಹಿ[3] ; (ಏಕೆಂದರೆ) ವೇದಿಯಮೇಲೆ (ಬರ್ಹಿಸ್ಸುಗಳಂತೆ) ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಮೈಗೂದಲುಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೃದಯವೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವು. ಹೃದಯದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಂತಲ್ಲವೆ, ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ ಪಚನಾಗ್ನಿಯು.[4] ಆಸ್ಯವು, ಮುಖವು ಆಹವನೀಯವು ; ಆಹವನೀಯದಂತೆ ಇರುವದರಿಂದ ಆಹವನೀಯವು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ (ಉಪಾಸಕನು) ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ)

ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಹೋಮಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯದ್ಭಕ್ತಂ ಪ್ರಥಮಮಾಗಚ್ಛೇತ್ತದ್ಧೋಮೀಯಗ್ಂ ಸ ಯಾಂ

1. ಹಾಗೆಂದು ಭಾವನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ.
2. ಇಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಸ್ಥಂಡಿಲವನ್ನೇ ವೇದಿಯೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಆ. ಗಿ.
3. ವೇದಿಯಮೇಲೆ ಹರಡಿದ ದರ್ಭೆಗಳು.
4. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯದಿಂದ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಹೃದಯದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಥಮಾಮಾಹುತಿಂ ಜುಹುಯಾತ್ತಾಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹೇತಿ ಪ್ರಾಣಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ॥೧॥

ಪ್ರಾಣೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಚಕ್ಷುಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ಚಕ್ಷುಷಿ ತೃಪ್ಯತ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ತೃಪ್ಯತ್ಯಾದಿತ್ಯೇ ತೃಪ್ಯತಿ ದ್ಯೌಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ದಿವಿ ತೃಪ್ಯನ್ತ್ಯಾಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ದ್ಯೌಶ್ಚಾಽಽದಿತ್ಯಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಸ್ತತ್ತೃಪ್ಯತಿ ತಸ್ಯಾನುತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನ್ನವು ಮೊದಲು ಬರುವದೋ ಅದು ಹೋಮ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಅವನು ಪ್ರಥಮಾಹುತಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಅದನ್ನು 'ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣನು ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ; ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಆದಿತ್ಯನು ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ; ಆದಿತ್ಯನು ತೃಪ್ತನಾಗಲು ದ್ಯುಲೋಕವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ; ದ್ಯುಲೋಕವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ದ್ಯುಲೋಕವೂ ಆದಿತ್ಯನೂ ಯಾವಯಾವದರ ಮೇಲಿರುವವೋ ಅದು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ತೃಪ್ತಿಯಾದದ್ದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಅನ್ನಾದ್ಯದಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸದಿಂದಲೂ (ಕೂಡಿ) ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಹೋಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೫. ತತ್ ತತ್ರ ಏವಂ ಸತಿ ಯದ್ ಭಕ್ತಂ ಪ್ರಥಮಂ[1] ಭೋಜನಕಾಲೇ ಆಗಚ್ಛೇದ್ ಭೋಜನಾರ್ಥಮ್, ತದ್ ಹೋಮೀಯಂ ತದ್ ಹೋತವ್ಯಮ್ । ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸಂಪನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಙ್ಗೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿಹ । ಸ ಭೋಕ್ತಾ ಯಾಂ ಪ್ರಥಮಾಮ್ ಆಹುತಿಂ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾಂ ಕಥಂ ಜುಹುಯಾದಿತಿ ? ಆಹ । 'ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ' ಇತ್ಯನೇನ ಮನ್ತ್ರೇಣ । ಆಹುತಿಶಬ್ದಾತ್ ಅವದಾನಪ್ರಮಾಣಮನ್ನಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪೇತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

1. ಈ ಮಾತು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್ = ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನ್ನವು ಭೋಜನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುವದೋ ಅದು ಹೋಮಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಅದನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು[1]. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಸಂಪತ್ತು ಮಾತ್ರವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಅಂಗಗಳು ಮತ್ತು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗುವದಿಲ್ಲ[2]. ಆ ಭೋಕ್ತೃವು ಯಾವ ಪ್ರಥಮಾಹುತಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ (ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು). (ಇಲ್ಲಿ) ಆಹುತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದರಿಂದ) ಅವದಾನದ ಪ್ರಮಾಣದ ಅನ್ನವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯಿಂದಾಗುವ ತೃಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೬. ತೇನ ಪ್ರಾಣಸ್ತೃಪ್ಯತಿ[3] । ಪ್ರಾಣೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಚಕ್ಷುಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ಚಕ್ಷುಷಿ ತೃಪ್ಯತಿ[4] ಆದಿತ್ಯೋ ದ್ಯೌಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿ ತೃಪ್ಯತಿ । ಯಚ್ಚಾನ್ಯತ್ ದ್ಯೌಶ್ಚ ಆದಿತ್ಯಶ್ಚ ಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನ ಅಧಿತಿಷ್ಠತಃ । ತಚ್ಚ ತೃಪ್ಯತಿ । ತಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಮನು ಸ್ವಯಂಭುಞ್ಜಾನಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ಏವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ । ಕಿಂಚ ಪ್ರಜಾದಿಭಿಶ್ಚ । ತೇಜಃ ಶರೀರಸ್ಥಾ ದೀಪ್ತಿಃ । ಉಜ್ಜ್ವಲತ್ವಂ ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಂ ವಾ । ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ವೃತ್ತಸ್ವಾಧ್ಯಾಯನಿಮಿತ್ತಂ ತೇಜಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ; ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಆದಿತ್ಯನೂ ದ್ಯುಲೋಕವೂ ಮುಂತಾದದ್ದು

1. ಭೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಹೋಮವಿಲ್ಲ. ಸೂ.ಭಾ. ೬-೩-೪೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೯೭).
2. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತರುವದು ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಬಗೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲ ಈ ಹೋಮಕ್ಕಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಭೋಜನವನ್ನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಭಾವನೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದೆ.
3. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮೊದಲನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದರೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
4. "ಚಕ್ಷುಷಿ ತೃಪ್ಯತಿ" ಎಂಬಿದು ಮೂಲಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಂಡದ್ದು ; ಅಚ್ಚಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಚಕ್ಷುರಾದಿತ್ಯೋ ದ್ಯೌಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿ" ಎಂದೇ ಇದೆ. ಅದೇ ಮೂಲಭಾಷ್ಯವಾದರೆ "ದಿವಿ ತೃಪ್ಯನ್ತ್ಯಾಂ" ಎಂಬವರೆಗಿನ ಮೂಲದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ಯುಲೋಕವೂ ಆದಿತ್ಯನೂ ಒಡೆಯರಾಗಿ ಯಾವಯಾವದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವರೋ[1] ಅದೂ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ತೃಪ್ತವಾದಮೇಲೆ ಊಟ ಮಾಡತಕ್ಕವನು ತಾನೂ ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು. ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾದಿಗಳಿಂದಲೂ (ಕೂಡಿ ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.) ತೇಜಸ್ಸೆಂದರೆ ಶರೀರದ ಹೊಳಪು, ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಅಥವಾ (ತೇಜಸ್ಸೆಂದರೆ) ದಿಟ್ಟತನ. ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ (ಮಾಡಿರುವ) ಅಧ್ಯಯನನಿಮಿತ್ತವಾದ ತೇಜಸ್ಸು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಜುಹುಯಾತ್ತಾಂ ಜುಹುಯಾದ್ವ್ಯಾನಾಯ ಸ್ವಾಹೇತಿ ವ್ಯಾನಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ॥೧॥

ವ್ಯಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಶ್ರೋತ್ರಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಶ್ರೋತ್ರೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಚನ್ದ್ರಮಾಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ಚನ್ದ್ರಮಸಿ ತೃಪ್ಯತಿ ದಿಶಸ್ತೃಪ್ಯನ್ತಿ ದಿಕ್ಷು ತೃಪ್ಯನ್ತೀಷು ಯತ್ಕಿಂಚ ದಿಶಶ್ಚ ಚನ್ದ್ರಮಾಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತತ್ತೃಪ್ಯತಿ ತಸ್ಯಾನು ತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದನ್ನು 'ವ್ಯಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ' -[2] ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ವ್ಯಾನವು ತೃಪ್ತ

1. ಅಧಿಷ್ಠಾತೃವಾಗಿರುವವೆಂದದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
2. ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ "ಅಪಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !" ಎಂದೇ ಎರಡನೆಯ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಖಾಂತರದ ಆಧಾರವಿರಬಹುದು. ನಾರಾಯಣದ "ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನಸಮಾನಾಃ" ಎಂಬ ಅನುಕ್ರಮದ ಪಾಠವಿದೆ.

ವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾನವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಶ್ರೋತ್ರವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಶ್ರೋತ್ರವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಚಂದ್ರನು ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಚಂದ್ರನು ತೃಪ್ತನಾಗಲು ದಿಕ್ಕುಗಳು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ದಿಕ್ಕುಗಳು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ಚಂದ್ರನೂ ಯಾವ ಯಾವದರ ಮೇಲೆ ಇರುವವೋ ಅದು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿಯಾದ್ದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಅನ್ನಾದ್ಯದಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸದಿಂದಲೂ (ಕೂಡ) ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ)

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಾಂ ತೃತೀಯಾಂ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾಂ ಜುಹುಯಾದಪಾನಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಪಾನಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ॥೧॥

ಅಪಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ವಾಕ್ತೃಪ್ಯತಿ ವಾಚಿ ತೃಪ್ಯನ್ತ್ಯಾಮಗ್ನಿಸ್ತೃಪ್ಯತ್ಯಗ್ನೌ ತೃಪ್ಯತಿ ಪೃಥಿವೀ ತೃಪ್ಯತಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತೃಪ್ಯನ್ತ್ಯಾಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಪೃಥಿವೀ ಚಾಗ್ನಿಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಸ್ತತ್ತೃಪ್ಯತಿ ತಸ್ಯಾನುತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಇನ್ನು ಮೂರನೆಯದನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದನ್ನು 'ಅಪಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಅಪಾನವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪಾನವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ವಾಕ್ಕು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಕು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಅಗ್ನಿ ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿಯು ತೃಪ್ತನಾಗಲು ಪೃಥಿವಿಯು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪೃಥಿವಿಯು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಪೃಥಿವಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯೂ ಯಾವಯಾವದರ ಮೇಲೆ ಇರುವವೋ ಅದು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ

ತೃಪ್ತಿಯಾದ್ದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಅನ್ನಾದ್ಯದಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ (ಕೂಡಿ) ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ)

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಾಂ ಚತುರ್ಥೀಂ ಜುಹುಯಾತ್ತಾಂ ಜುಹುಯಾತ್
ಸಮಾನಾಯ ಸ್ವಾಹೇತಿ ಸಮಾನಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ॥೧॥

ಸಮಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಮನಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ಮನಸಿ ತೃಪ್ಯತಿ ಪರ್ಜನ್ಯಸ್ತೃಪ್ಯತಿ
ಪರ್ಜನ್ಯೇ ತೃಪ್ಯತಿ ವಿದ್ಯುತ್ತೃಪ್ಯತಿ ವಿದ್ಯುತಿ ತೃಪ್ಯನ್ತ್ಯಾಂ ಯತ್ಕಿಂಚ
ವಿದ್ಯುಚ್ಚ ಪರ್ಜನ್ಯಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಸ್ತತ್ತೃಪ್ಯತಿ ತಸ್ಯಾನುತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ
ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದನ್ನು 'ಸಮಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಸಮಾನವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಮನಸ್ಸು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಪರ್ಜನ್ಯನು ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪರ್ಜನ್ಯನು ತೃಪ್ತನಾಗಲು ಮಿಂಚು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಿಂಚು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಮಿಂಚೂ ಪರ್ಜನ್ಯನೂ ಯಾವಯಾವದರಮೇಲೆ ಇರುತ್ತವೆಯೋ ಅದು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ತೃಪ್ತಿಯ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಅನ್ನಾದ್ಯದಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸದಿಂದಲೂ (ಕೂಡಿ) ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ)

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಾಂ ಪಞ್ಚಮೀಂ ಜುಹುಯಾತ್ತಾಂ ಜುಹುಯಾದುದಾ-
ನಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯುದಾನಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ॥೧॥

ಉದಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ತ್ವಕ್ತೃಪ್ಯತಿ ತ್ವಚಿ ತೃಪ್ಯನ್ತ್ಯಾಂ ವಾಯುಸ್ತೃಪ್ಯತಿ ವಾಯೌ
ತೃಪ್ಯತ್ಯಾಕಾಶಸ್ತೃಪ್ಯತ್ಯಾಕಾಶೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಯತ್ಕಿಂಚ ವಾಯುಶ್ಚಾಕಾಶ-
ಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಸ್ತತ್ತೃಪ್ಯತಿ ತಸ್ಯಾನುತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿ-
ರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಇನ್ನು ಐದನೆಯದನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದನ್ನು 'ಉದಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಉದಾನವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾನವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ತ್ವಕ್ಕು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ತ್ವಕ್ಕು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ವಾಯು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ; ವಾಯು ತೃಪ್ತವಾಗಲು ಆಕಾಶವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶವು ತೃಪ್ತವಾಗಲು, ಯಾವಯಾವದರಮೇಲೆ ವಾಯುವೂ ಆಕಾಶವೂ ಇರುವವೋ ಅದು ತೃಪ್ತವಾಗುವದು. ಅದರ ತೃಪ್ತಿಯ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಅನ್ನಾದ್ಯದಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸದಿಂದಲೂ (ಕೂಡಿ) ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಅಪಾನಾದ್ಯಾಹುತಿಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೭. ಅಥ ಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ತೃತೀಯಾಂ ಚತುರ್ಥೀಂ ಪಞ್ಚಮೀಮಿತಿ ಸಮಾನಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯದನ್ನೂ, ಮೂರನೆಯದನ್ನೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನೂ, ಐದನೆಯದನ್ನೂ (ಹೋಮಮಾಡುವನಲ್ಲ)- (ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಭಾಗವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ)

ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಮಹಿಮೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಇದಮವಿದ್ವಾನಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ಯಥಾಙ್ಗಾರಾ-
ನಪೋಹ್ಯ ಭಸ್ಮನಿ ಜುಹುಯಾತ್ತಾದೃಕ್ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ ॥೧॥

೧. ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುವನೋ ಅದು ಕೆಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದರೆ (ಹೇಗೋ) ಹಾಗೆ ಆಗುವದು.

ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಕೇವಲಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ನಿಂದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೮. ಸ ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಇದಂ ವೈಶ್ವಾನರದರ್ಶನಂ ಯಥೋಕ್ತಮ್ ಅವಿದ್ವಾನ್ ಸನ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಜುಹೋತಿ ಯಥಾ ಅಙ್ಗಾರಾನ್ ಆಹುತಿಯೋಗ್ಯಾನ್ ಅಪೋಹ್ಯ ಅನಾಹುತಿಸ್ಥಾನೇ ಭಸ್ಮನಿ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾದೃಕ್ತತ್ ತುಲ್ಯಂ ತಸ್ಯ ತದಗ್ನಿಹೋತ್ರಹವನಂ ಸ್ಯಾತ್ । ವೈಶ್ವಾನರವಿದೋಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಗ್ನಿಹೋತ್ರನಿನ್ದಯಾ ವೈಶ್ವಾನರವಿದೋಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಸ್ತೂಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ಈ ಹೇಳಿರುವಂಥ ವೈಶ್ವಾನರದರ್ಶನವನ್ನು ಅರಿಯದವನಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವನೋ- ಹೇಗೆ ಆಹುತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಕೆಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಆಹುತಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲದ ಭಸ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಅವನ (ಆ) ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಹವನವು ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸಕನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ, ಅಂಥದ್ದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವೇ ಆಗುವದು- ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವದರಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೊಗಳಿರುತ್ತದೆ.[1]

---

1. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಾತ್ಮಸು ಹುತಂ ಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಇನ್ನು ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವ ಆತ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹುತವಾದದ್ದಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೯. ಅತಶ್ಚೈತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮ್ । ಕಥಮ್ ? ಅಥ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ । ತಸ್ಯ ಯಥೋಕ್ತವೈಶ್ವಾನರ ವಿಜ್ಞಾನವತಃ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ । 'ಹುತಮ್', 'ಅನ್ನಮತ್ತಿ' ಇತ್ಯನಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ॥

ಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಇನ್ನು ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಂದರಿತುಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು, ಈವರೆಗೆ ಹೇಳಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸಕನು. ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದು ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ (೫-೧೮-೧) ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿರುವ) 'ಹುತಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೂ (ಅಲ್ಲಿ) 'ಅನ್ನಮತ್ತಿ' ಎಂದಿರುವದಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ.[1]

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥೇಷೀಕಾತೂಲಮಗ್ನೌ ಪ್ರೋತಂ ಪ್ರದೂಯೇತೈವಗ್ಂ ಹಾಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಪಾಪ್ಮಾನಃ ಪ್ರದೂಯನ್ತೇ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ॥೩॥

1. ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಆ ಫಲವಾಗುವದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೩. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಹಿಂಗೆಂದರಿತುಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ) ಹೇಗೆ ನೊದೆಹುಲ್ಲಿನ ತೂಲವನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಸುಡುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇವನ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳೂ ಸುಡುತ್ತವೆ.

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಪಾಪನಾಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೦. ಕಿಂಚ ತದ್ ಯಥಾ ಇಷೀಕಾಯಾಃ ತೂಲಮ್ ಅಗ್ರಮ್[1] ಅಗ್ನೌ ಪ್ರೋತಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಪ್ರದೂಯೇತ ಪ್ರದಹ್ಯೇತ ಕ್ಷಿಪ್ರಮ್ ಏವಂ ಹಾಸ್ಯ ವಿದುಷಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಭೂತಸ್ಯ ಸರ್ವಾನ್ನಾನಾಮತ್ತುಃ ಸರ್ವೇ ನಿರವಶಿಷ್ಟಾಃ ಪಾಪ್ಮಾನೋ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಖ್ಯಾ ಅನೇಕಜನ್ಮಸಂಚಿತಾ ಇಹ ಚ ಪ್ರಾಗ್ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೇಃ, ಜ್ಞಾನಸಹಭಾವಿನಶ್ಚ ಪ್ರದೂಯನ್ತೇ ಪ್ರದಹ್ಯೇರನ್ । ವರ್ತಮಾನಶರೀರಾಮ್ಭಕ ಪಾಪ್ಮವರ್ಜಮ್ । ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಮುಕ್ತೇಷುವತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಫಲತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ನ ದಾಹಃ । ಯ ಏತದೇವಮ್ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ಭುಙ್ಕ್ತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ[2] (ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ). ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಂದರಿತುಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವನೋ, ಎಂದರೆ (ಅನ್ನವನ್ನು) ಭುಂಜಿಸುವನೋ, (ಅವನಿಗೆ) ಹೇಗೆ ನೊದೆಹುಲ್ಲಿನ ತೂಲವನ್ನು ತುದಿಯ (ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು) ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಬಿಸುಟರೆ (ಪ್ರದೂಯೇತ = ಪ್ರದಹ್ಯೇತ) ಬೇಗನೆ ಉರಿದುಹೋಗುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವ (ಈ ಉಪಾಸಕನ) ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೆಂಬ[3] ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳೂ ಒಂದೂ ಉಳಿಯದಂತೆ- ಅನೇಕಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವ ಮೊದಲು[4] (ಕೂಡಿಹಾಕಿರುವ) ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ (ಇರಬಹುದಾದ)[5] ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಈಗಿನ ಶರೀರವನ್ನುಂಟು

---

1. ವಾ॥ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿಲ್ಲ.
2. ಈ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇನೆಂದರೆ.
3. ಪಾಪವೆಂಬುದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೧೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೨೯).
4. ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವ ಮೊದಲು ಇರುವ ಪಾಪವೂ ಸಂಚಿತಪಾಪದಂತೆ.
5. ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವಿರಬಹುದು.

ಮಾಡಿರುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು[1] (ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೂ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ). ಗುರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಿರುವ ಬಾಣದಂತೆ[2] (ಅದರ) ಫಲವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವದ ರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ದಾಹವಿಲ್ಲ.[3]

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಾದು ಹೈವಂವಿದ್ಯದ್ಯಪಿ ಚಣ್ಡಾಲಾಯೋಚ್ಛಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇದಾತ್ಮನಿ ಹೈವಾಸ್ಯ ತದ್ವೈಶ್ವಾನರೇ ಹುತಗ್ಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ ||೪||

ಯಥೇಹ ಕ್ಷುಧಿತಾ ಬಾಲಾ ಮಾತರಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತ ಏವಗ್ಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಗ್ನಿಹೋತ್ರಮುಪಾಸತ ಇತ್ಯಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮುಪಾಸತ ಇತಿ ||೫||

೪-೫. ಮತ್ತು ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವವನು ಚಂಡಾಲನಿಗೆ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವನ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಹುತವಾಗಿರು ವದು. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿದೆ : 'ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದಿತರಾದ ಹುಡುಗರು ತಾಯಿ ಯನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ ಹಾಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರು, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.'

ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸಕನಿಗೆ ನೀಚರಿಗೆ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟದಾನಮಾಡಿದ ದೋಷವಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೧. ಸ ಯದ್ಯಪಿ ಚಣ್ಡಾಲಾಯ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಾನರ್ಹಾಯ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇತ್, ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಂ ದದ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟದಾನಂ ಯದ್ಯಪಿ ಕುರ್ಯಾತ್, ಆತ್ಮನಿ ಹೈವ ಅಸ್ಯ ಚಣ್ಡಾಲದೇಹಸ್ಥೇ ವೈಶ್ವಾನರೇ ತದ್ ಹುತಂ ಸ್ಯಾತ್ ನ

1. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಮಾತ್ರ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೧೫.

2. ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ನಾಶ. 3. ಉಪಾಸನೆಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೂ ಉಂಟಾದಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನ ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳು ನಾಶವಾಗುವವು, ಮುಂದಿನದು ಅಂಟದೆ ಇರುವದು. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೧೩, ೧೪- ಇವುಗಳ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಧರ್ಮನಿಮಿತ್ತಮ್ । ಇತಿ ವಿದ್ಯಾಮೇವ ಸ್ತೌತಿ । ತದೇತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥೇ ಶ್ಲೋಕೋ ಮನ್ತ್ರೋऽಪ್ಯೇಷ ಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದ ಚಂಡಾಲನಿಗೆಕೂಡ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿದರೆ- (ಅವನಿಗೆ) ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡಬಾರದೆಂದು (ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ) ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ- (ಹಾಗೆ) ಮಾಡಿದರೆ ಚಂಡಾಲದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂಬ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಹುತವಾಗುವದೇ ಹೊರತು, ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ- ಎಂದು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಹೊಗಳಿದೆ.[1] ಆ ಈ ಸ್ತುತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥದ ಈ[2] ಶ್ಲೋಕವೂ ಮಂತ್ರವೂ ಇದೆ.

ಈ ಉಪಾಸಕನ ಭೋಜನವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಕಾದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೨. ಯಥಾ ಇಹ ಲೋಕೇ ಕ್ಷುಧಿತಾ ಬುಭುಕ್ಷಿತಾ ಬಾಲಾ ಮಾತರಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ ಕದಾ ನೋ ಮಾತಾ ಅನ್ನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಇತಿ । ಏವಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯನ್ನಾದಾನಿ ಏವಂವಿದೋऽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಭೋಜನಮ್ ಉಪಾಸತೇ ಕದಾ ನ್ವಸೌ[3] ಭೋಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ । ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ವಿದ್ವದ್ಭೋಜನೇನ ತೃಪ್ತಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ದ್ವಿರುಕ್ತಿರಧ್ಯಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಧಿತರಾದ ಹಸಿದಿರುವ ಹುಡುಗರು ತಾಯಿಯನ್ನು- ಅಮ್ಮನು ನಮಗೆ ಯಾವಾಗ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವಳೊ ಎಂದು- ಸುತ್ತಲೂ ಕಾದುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುವ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವಾತನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು - ಎಂದರೆ ಭೋಜನವನ್ನು ಇವನು ಯಾವಾಗ ಭೋಜನಮಾಡಿಯಾನು ? ಎಂದು- ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವರು. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಈ ಉಪಾಸಕನ ಭೋಜನದಿಂದ ತೃಪ್ತವಾಗುವದು ಎಂದರ್ಥ. (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮುಪಾಸತ ಇತಿ ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತೆಂದು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕೆ.

1. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟದಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. 2. ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ.

3. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಕದಾ ತ್ವಸೌ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡದಿಂದ ಸಮಾಪ್ತಿಯವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಾರ

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲ ಔಪಮನ್ಯವ, ಸತ್ಯಯಜ್ಞಪೌಲುಷಿ, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಭಾಲ್ಲವೇಯ, ಜನ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯ, ಬುಡಿಲ ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿ- ಎಂಬ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರಾದ ಗೃಹಸ್ಥರು ಒಕ್ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ 'ನಮ್ಮ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವದು ?' ಎಂದು ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾರದೆ ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಆತನಿಗೂ ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ 'ಅಶ್ವಪತಿ ಕೈಕೇಯನಬಳಿಗೆ ಹೋಗೋಣ' ಎಂದು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನು.

ರಾಜನು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ತಾನು ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲಿರುವದಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಋತ್ವಿಜನಿಗೆ ಕೊಡುವಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ನಿಮಗೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡುವೆನು ಎಂದನು. ಆದರೆ ಅವರು 'ನಾವು ಧನಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲ, ನೀನರಿತಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಹೇಳಿಕೊಡು' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು.

ಹನ್ನೆರಡರಿಂದ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಖಂಡದವರೆಗೆ

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ರಾಜನು ಅವರನ್ನು 'ನೀವು ಯಾರನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ ?-' ಎಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನಾಗಿ ಹೆಸರುಹಿಡಿದು ಕರೆದು ಕೇಳಿದನು.

ಔಪಮನ್ಯವನು ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೇ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸುತೇಜನೆಂಬ ಹೆಸರು. ಅವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕೆಲವು ಉತ್ತಮಫಲಗಳಿದ್ದರೂ ಅವನು ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನಲ್ಲ, ವೈಶ್ವಾನರನ ತಲೆ ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನೇ ಪೂರ್ಣವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸದೆಹೋಗಿದ್ದರೆ 'ನಿನ್ನ ತಲೆಯೇ ಬಿದ್ದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದು ರಾಜನು ತಿಳಿಸಿದನು.

ಸತ್ಯಯಜ್ಞ ಪೌಲುಷಿಯು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆದರೆ ಅದು ವೈಶ್ವಾನರನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಮಾತ್ರ. ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ 'ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದು ರಾಜನು ತಿಳಿಸಿದನು.

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಭಾಲ್ಲವೇಯನು ವಾಯುವನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆದರೆ ವಾಯುವು ವೈಶ್ವಾನರನ ಪ್ರಾಣವು ಮಾತ್ರ. 'ನೀನು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು!' ಎಂದು ರಾಜನು ನುಡಿದನು.

ಜನ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯನು ಆಕಾಶವನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಬಹುಲನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆದರೆ ಅವನು ವೈಶ್ವಾನರನ ಶರೀರವು ಮಾತ್ರ. 'ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಶರೀರವು ಶಿಥಿಲವಾಗಿಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದು ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು.

ಬುಡಿಲ ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಯು ಅಪ್ಪನ್ನೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ರಯಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆದರೆ ಅವನು ವೈಶ್ವಾನರನಿಗೆ ಬಸ್ತಿ ಮಾತ್ರ. 'ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಮೂತ್ರಕೋಶವು ಒಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದು ರಾಜನು ನುಡಿದನು.

ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತನೆಂದು ಹೆಸರು. 'ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಾರದೆಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳು ಬತ್ತಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು' ಎಂದು ರಾಜನೆಂದನು.

ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಖಂಡ

ರಾಜನು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು "ನೀವು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದರೂ ಇವನ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೇ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಮಸ್ತಾತ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು ತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾತ್ಮರಾಗಿಯೇ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುತ್ತಿರುವಿರಿ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅಭಿವಿಮಾನಾತ್ಮನನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುತ್ತಿರುವನು."

ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುತೇಜನು ತಲೆ, ವಿಶ್ವರೂಪನು ಕಣ್ಣು, ಪೃಥಗ್ವರ್ತ್ಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಣವು, ಬಹುಲನು ಶರೀರವು, ರಯಿಯು ಬಸ್ತಿ, ಪೃಥಿವಿಯು ಪಾದವು ; ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನ ಎದೆಯೇ ವೇದಿ, ಲೋಮಗಳೇ ಬರ್ಹಿಸ್ಸು, ಹೃದಯವೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವು, ಮನಸ್ಸೇ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನವು, ಮುಖವೇ ಆಹವನೀಯವು. ಹೀಗೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತವೈಶ್ವಾನರನನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಖಂಡದವರೆಗೆ

ಈ ಉಪಾಸಕನು ತನ್ನ ಭೋಜನವನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ಬರುವ ಆಹಾರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯ ಹೋಮವನ್ನು 'ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ತನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು.

ಇದರಿಂದ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಣ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಆದಿತ್ಯ, ದ್ಯುಲೋಕ, ದ್ಯುಲೋಕಾದಿತ್ಯರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು- ಇವರು ತೃಪ್ತರಾಗುವರು. ಉಪಾಸಕನೂ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಜೆ, ಪಶುಗಳು, ಅನ್ನಾದ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವನು.

ಎರಡನೆಯದನ್ನು 'ವ್ಯಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ವ್ಯಾನ, ಶ್ರೋತ್ರ, ಚಂದ್ರ, ದಿಕ್ಕುಗಳು, ದಿಕ್ಕುಚಂದ್ರರ ಅಧೀನರು- ಇವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೃಪ್ತರಾಗುವರು. ಇದರಿಂದ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಫಲವಾಗುವದು.

ಮೂರನೆಯದನ್ನು 'ಅಪಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ಅಪಾನ, ವಾಕ್ಕು, ಅಗ್ನಿ, ಪೃಥಿವಿ, ಪೃಥಿವ್ಯಗ್ನಿಗಳ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು- ಎಲ್ಲವೂ ತೃಪ್ತರಾಗುವರು. ಉಪಾಸಕನೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ತೃಪ್ತನಾಗುವನು.

ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ''ಸಮಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' 'ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ಸಮಾನ, ಮನಸ್ಸು, ಪರ್ಜನ್ಯ, ವಿದ್ಯುತ್ತು, ವಿದ್ಯುತ್ಪರ್ಜನ್ಯರಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು- ಎಲ್ಲರೂ ತೃಪ್ತರಾಗುವರು. ಉಪಾಸಕನೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ತೃಪ್ತನಾಗುವನು.

ಇನ್ನು ಐದನೆಯದನ್ನು 'ಉದಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ !' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ಉದಾನ, ತ್ವಕ್ಕು, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ವಾಯ್ವಾಕಾಶಗಳ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು- ಎಲ್ಲರೂ ತೃಪ್ತರಾಗುವರು, ಉಪಾಸಕನೂ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಜೆ, ಪಶು, ಅನ್ನಾದ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು- ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವನು.

ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನರಿಯದೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮಾಡುವದು ಇದನ್ನರಿತು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಕೆಂಡವಿಲ್ಲದ ಬರಿಯ ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದಷ್ಟು ಅಲ್ಪಫಲ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದು. ಇದನ್ನರಿತು ಮಾಡಿದವನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಭೂತ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಸಂಘಾತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಮಮಾಡಿದವನಾಗುವನಾದ್ದರಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುವನು.

ಹೀಗೆಂದರಿತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಡುವವನ ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ನೊದೆಹುಲ್ಲಿನ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವವು. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಮುಗಿಯಲು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು.

ಈ ಉಪಾಸಕನು ತನ್ನ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ಚಂಡಾಲನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ದೋಷವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದು ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಸತ್ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದು. ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲರೂ ಇವನ ಭೋಜನದಿಂದ ತೃಪ್ತರಾಗುವರಾದ್ದರಿಂದ ಈತನು ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವನ್ನು ಯಾವಾಗ ಮಾಡುವನೋ ಎಂದು ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವರು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಆತ್ಮೈಕತ್ವಜ್ಞಾನ)

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹಾರುಣೇಯ ಆಸ ತಗ್ಂ ಹ ಪಿತೋವಾಚ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ವಸ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ನ ವೈ ಸೋಮ್ಯಾಸ್ಮತ್ಕುಲೀನೋಽನನೂಚ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಬನ್ಧುರಿವ ಭವತೀತಿ ॥೧॥

೧. ಶ್ವೇತಕೇತು ಆರುಣೇಯನಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಂದೆಯು 'ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ವಾಸಮಾಡು. ಸೋಮ್ಯ, ನಮ್ಮ ಕುಲದವನು ಅನುವಚನಮಾಡದೆ ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುವಿನಂತೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದನು.

ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೩. 'ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹಾರುಣೇಯ ಆಸ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಧ್ಯಾಯಸಂಬನ್ಧಃ । ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಜ್ಜಲಾನಿತ್ಯುಕ್ತಮ್[1] । ಕಥಂ ತಸ್ಮಾಜ್ಜಗದಿದಂ ಜಾಯತೇ । ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಚ ಲೀಯತೇ ಅನಿತಿ ಚ ತೇನೈವ - ಇತ್ಯೇತದ್ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಅನನ್ತರಂ ಚ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಭುಕ್ತೇ ವಿದುಷಿ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ತೃಪ್ತಂ ಭವತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದೇಕತ್ವೇ ಸತಿ ಆತ್ಮನಃ ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಸ್ಯ ಉಪಪದ್ಯತೇ ನಾಽಽತ್ಮಭೇದೇ । ಕಥಂ ಚ ತದೇಕತ್ವಮಿತಿ ? ತದರ್ಥೋಽಯಂ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯ ಆರಭ್ಯತೇ । ಪಿತಾಪುತ್ರಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸಾರಿಷ್ಠತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಶ್ವೇತುಕೇತುರ್ಹ ಆರುಣೇಯ ಆಸ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಈ) ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಂಬಂಧ(ವೇನೆಂದರೆ) : 'ಇದೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ, ಏಕೆಂದರೆ ತಜ್ಜಲಾನ್

1. 'ತಜ್ಜಲಾನಿತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಉಂಟು. ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಇತಿಯು ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಕ್ಕೇ ಸೇರಿದ್ದು ; ಎರಡನೆಯದು ಭಾಷ್ಯದ್ದು.

(ಆಗಿದೆ)' ಎಂದು ಹಿಂದೆ (೩-೧೪-೧) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ(ಯಷ್ಟೆ) ? ಆ (ಬ್ರಹ್ಮ)ದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ? ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗುತ್ತದೆ, ಅದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ?)- ಎಂಬಿದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಬಳಿಕ (ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯ)ದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸಕನೊಬ್ಬನೇ ಭೋಜನಮಾಡಿದರೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ; ಅದು ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಆತ್ಮರು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ (ಹೊಂದು)ವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಆ (ಆತ್ಮನು) ಒಬ್ಬನೇ ಎನ್ನುವದು ಹೇಗೆ ?- ಎಂಬುದನ್ನೂ (ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ). ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ತಂದೆಮಕ್ಕಳ (ಸಂಭಾಷಣೆಯ ರೂಪದ) ಕಥೆಯು (ಈ) ವಿದ್ಯೆಯು ಸಾರಿಷ್ಠವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.[1]

ಶ್ವೇತಕೇತುವನ್ನು ತಂದೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೪. ಶ್ವೇತಕೇತುರಿತಿ ನಾಮತಃ । ಹ ಇತ್ಯೈತಿಹ್ಯಾರ್ಥಃ । ಆರುಣೇಯ ಆರುಣಸ್ಯ ಪೌತ್ರಃ, ಆಸ ಬಭೂವ । ತಂ ಪುತ್ರಂ ಹ ಆರುಣಿಃ ಪಿತಾ ಯೋಗ್ಯಂ ವಿದ್ಯಾಭಾಜನಂ ಮನ್ವಾನಃ, ತಸ್ಯೋಪನಯನಕಾಲಾತ್ಯಯಂ ಚ ಪಶ್ಯನ್ ಉವಾಚ । ಹೇ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಅನುರೂಪಂ ಗುರುಂ ಕುಲಸ್ಯ ನೋ ಗತ್ವಾ ವಸ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್ । ನ ಚೈತದ್ ಯುಕ್ತಂ ಯದಸ್ಮತ್ಕುಲೀನೋ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಅನನೂಚ್ಯ ಅನಧೀತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಬನ್ಧುರಿವ ಭವತೀತಿ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಬನ್ಧೂನ್ ವ್ಯಪದಿಶತಿ ನ ಸ್ವಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೃತ್ತ ಇತಿ । ತಸ್ಯ ಅತಃ ಪ್ರವಾಸೋಽನುಮೀಯತೇ ಪಿತುಃ, ಯೇನ ಸ್ವಯಂ ಗುಣವಾನ್ ಸನ್ ಪುತ್ರಂ ನೋಪನೇಷ್ಯತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶ್ವೇತಕೇತು ಎಂಬುದು (ಅವನ) ಹೆಸರು ; ಹ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ನಡೆದದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ. ಆರುಣೇಯನು, ಆರುಣನ ಮೊಮ್ಮಗನು. (ಆಸ = ಬಭೂವ) ಇದ್ದನು. ಆ ಪುತ್ರನನ್ನು ತಂದೆಯಾದ ಆರುಣಿಯು (ಇವನು) ಯೋಗ್ಯನು, ವಿದ್ಯೆಗೆ ತಕ್ಕವನು - ಎಂದೆಣಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಉಪನಯನದ ಕಾಲವು

---

1. ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ವೇದದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಾರವಾದದ್ದು, ಏಕೆಂದರೆ ತಂದೆಯು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನಾದ ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ - ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಮೀರುತ್ತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಹೀಗೆಂದನು : ಎಲೈ ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪನಾಗಿರುವ ಗುರುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು. ನಮ್ಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅನುವಚನಮಾಡದೆ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡದೆ ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುವಿನಂತಿರುವದು ಯುಕ್ತವೂ ಅಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು (ತನ್ನ) ಬಂಧುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವನೇ ಹೊರತು ತಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ನಡೆನುಡಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವವನು (ಯಾರೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುವೆನಿಸುವನು).

ಆ ತಂದೆಯು ಇಲ್ಲಿಂದ (ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ) ಹೊರಟುಹೋಗುವನಿದ್ದನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ತಾನು ಗುಣವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ[1] ಮಗನಿಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿಸಲಿಲ್ಲ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹ ದ್ವಾದಶವರ್ಷ ಉಪೇತ್ಯ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿವರ್ಷಃ ಸರ್ವಾನ್ ವೇದಾನಧೀತ್ಯ ಮಹಾಮನಾ ಅನೂಚಾನಮಾನೀ ಸ್ತಬ್ಧ ಏಯಾಯ ತಗ್ಂ ಹ ಪಿತೋವಾಚ ॥೨॥

೨. ಅವನು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದವನಾಗಿ (ಆಚಾರ್ಯನ) ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದವನಾಗುವವರೆಗೆ ಸರ್ವವೇದಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಮಹಾಮನನೂ ಅನೂಚಾನಮಾನಿಯೂ ಸ್ತಬ್ಧನೂ ಆಗಿ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ತಂದೆ ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದನು :

ಶ್ವೇತಕೇತು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೫. ಸ ಪಿತ್ರಾ ಉಕ್ತಃ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ ಹ ದ್ವಾದಶವರ್ಷಃ ಸನ್ ಉಪೇತ್ಯ ಆಚಾರ್ಯಂ ಯಾವತ್ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿವರ್ಷೋ ಬಭೂವ ತಾವತ್ ಸರ್ವಾನ್ ವೇದಾನ್ ಚತುರೋಽಪಿ ಅಧೀತ್ಯ ತದರ್ಥಂ ಚ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಮಹಾಮನಾಃ ಮಹದ್ ಗಂಭೀರಂ ಮನೋ ಯಸ್ಯ ಅಸಮಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಅನ್ಯೈರ್ಮನ್ಯಮಾನಂ ಮನೋ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ ಮಹಾಮನಾಃ। ಅನೂಚಾನಮಾನೀ ಅನೂಚಾನಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಂಶೀಲೋ ಯಃ ಸೋಽನೂಚಾನಮಾನೀ। ಸ್ತಬ್ಧಃ ಅಪ್ರಣತಸ್ವಭಾವಃ

1. ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಎಂದರ್ಥ.

ಏಯಾಯ ಗೃಹಮ್ । ತಮ್ ಏವಂಭೂತಂ ಹ ಆತ್ಮನೋ ಅನನುರೂಪಶೀಲಂ ಸ್ತಬ್ಧಂ ಮಾನಿನಂ ಪುತ್ರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಿತಾ ಉವಾಚ ಸದ್ಧರ್ಮಾವತಾರಚಿಕೀರ್ಷಯಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಂದೆಯು (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಲು, ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದವನಾಗಿದ್ದು ಆಚಾರ್ಯರ ಬಳಿಗೆಬಂದು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕುವರ್ಷದವನಾಗುವವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಾ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು[1] ಮಹಾಮನನೂ- ಮಹತ್ತಾದ ಗಂಭೀರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು, ನಾನು ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಸಮಾನ (ಮಾತ್ರ)ನಲ್ಲವೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು ಮಹಾಮನನು (ಅಂಥವನೂ) ; ಅನೂಚಾನಮಾನಿಯೂ- ತಾನು ಅನೂಚಾನನು[2] ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ಯಾರೋ ಅವನು ಅನೂಚಾನಮಾನಿ ; (ಅಂಥವನೂ) ; ಸ್ತಬ್ಧನೂ ಎಂದರೆ (ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ) ತಲೆಬಾಗದ ಸ್ವಭಾವದವನೂ (ಆಗಿ) ಮನೆಗೆ ಬಂದನು.

ಹೀಗೆ ತನಗೆ ಅನುರೂಪವಲ್ಲದ ಶೀಲವುಳ್ಳ ಸ್ತಬ್ಧನಾಗಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವ ಆ ಪುತ್ರನನ್ನು ಕಂಡು ತಂದೆಯು (ಮಗನನ್ನು) ಸದ್ಧರ್ಮಕ್ಕೆ (ಅವನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು) ಇಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇಂತೆಂದನು.[3]

ಆತ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದೀಯೋ ?- ಎಂದು ತಂದೆ ಕೇಳಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಯನ್ನು ಸೋಮ್ಯೇದಂ ಮಹಾಮನಾ ಅನೂಚಾನಮಾನೀ ಸ್ತಬ್ಧೋಽಸ್ಯುತ ತಮಾದೇಶಮಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯೋ ಯೇನಾಶ್ರುತಗ್ಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತ್ಯಮತಂ ಮತಮವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಮಿತಿ ಕಥಂ ನು ಭಗವಃ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತೀತಿ[4] ॥೩॥

1. ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿ. ಜೈ.ಸೂ. ೧-೧-೧ ರ ಶಾ.ಭಾ. ವನ್ನು ನೋಡಿ.   2. ಅಧ್ಯಯನಸಮರ್ಥನು.
3. ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.
4. ಅ॥ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸ ಹ... ತಮಾದೇಶಮಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯಃ ॥ ಇದು ೨ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆ ; ಯೇನಾಶ್ರುತಂ... ಭವತೀತಿ ॥ ಇದು ಮೂರನೆಯ ಕಂಡಿಕೆ. ಆದರೆ ಅ॥ ವಾ॥ ತೇ॥ ಪಾಠಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಬರೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ ; ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ.

೩. 'ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಸೋಮ್ಯ, ಹೀಗೆ ಮಹಾಮನನೂ ಅನೂಚಾನ ಮಾನಿಯೂ ಸ್ತಬ್ಧನೂ ಆಗಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಆ ಆದೇಶವನ್ನುಕೂಡ- ಯಾವದರಿಂದ ಅಶ್ರುತವಾದದ್ದು ಶ್ರುತವಾಗುವದೋ ಅಮತವಾದದ್ದು ಮತವೂ ಅವಿಜ್ಞಾತವಾದದ್ದು ವಿಜ್ಞಾತವೂ (ಆಗುವದೋ ಅದನ್ನುಕೂಡ)- ಕೇಳಿ (ತಿಳಿದು)ಕೊಂಡಿರುವೆಯಾ ?' 'ಭಗವಂತನೆ, ಆ ಆದೇಶವು ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತದೆ ?'

ಸರ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿದಂತೆ ಮಾಡುವ ಉಪದೇಶದ ವರ್ಣನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೬. ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಯನ್ನು ಇದಂ ಮಹಾಮನಾ ಅನೂಚಾನಮಾನೀ ಸ್ತಬ್ಧಶ್ಚಾಸಿ, ಕಸ್ತೇಽತಿಶಯಃ ಪ್ರಾಪ್ತ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾತ್ ? ಉತ ಅಪಿ ತಮಾದೇಶಮ್ । ಆದಿಶ್ಯತ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ । ಕೇವಲಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಗಮ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಯೇನ ವಾ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಆದಿಶ್ಯತೇ ಸ ಆದೇಶಃ । ತಮ್ ಅಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯಃ ಪೃಷ್ಟವಾನಸಿ ಆಚಾರ್ಯಮ್ । ತಮಾದೇಶಂ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ । ಯೇನಾದೇಶೇನ ಶ್ರುತೇನ ಅಶ್ರುತಮಪಿ ಅನ್ಯಚ್ಛ್ರುತಂ ಭವತಿ । ಅಮತಂ ಮತಮ್, ಅತರ್ಕಿತಂ ತರ್ಕಿತಂ ಭವತಿ, ಅವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಮ್ ಅನಿಶ್ಚಿತಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಭವತೀತಿ । ಸರ್ವಾನಪಿ ವೇದಾನಧೀತ್ಯ ಸರ್ವಂ ಚಾನ್ಯದ್ ವೇದ್ಯಮಧಿಗಮ್ಯಾಪ್ಯಕೃತಾರ್ಥ ಏವ ಭವತಿ ಯಾವದಾತ್ಮತತ್ತ್ವಂ ನ ಜಾನಾತೀತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿಕಾತೋಽವಗಮ್ಯತೇ । ತದೇತದದ್ಭುತಂ ಶ್ರುತ್ವಾಽಽಹ ಕಥಂ ನು ಏತದಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಅನ್ಯವಿಜ್ಞಾನೇನ ಅನ್ಯದ್ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತೀತ್ಯೇವಂಮನ್ವಾನಃ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕಥಂ ನು ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಹೇ ಭಗವಃ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತೀತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಹೀಗೆ ಮಹಾಮನನೂ ಅನೂಚಾನಮಾನಿಯೂ ಸ್ತಬ್ಧನೂ ಆಗಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಂದ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯು (ನಿನಗೆ) ದೊರಕಿದೆ ? (ಉತ = ಅಪಿ) ಆ ಆದೇಶವನ್ನುಕೂಡ- ಆದಿಷ್ಟವಾಗುವದರಿಂದ ಆದೇಶವೆಂದು ಹೆಸರು, ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬರತಕ್ಕದ್ದು[1] ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ಯಾವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು

1. ಆದೇಶವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಆದೇಶದಿಂದ- ಉಪದೇಶದಿಂದ- ತಿಳಿಯ ಬರತಕ್ಕದ್ದೇ ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

ತಿಳಿಸಬಹುದೋ ಆ (ಉಪದೇಶವೇ) ಆದೇಶವು[1] - ಅದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕೇಳಿ (ತಿಳಿದು)ಕೊಂಡಿರುತ್ತೀಯೇನು ? ಆ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಯಾವ ಆದೇಶವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಶ್ರುತವಾದದ್ದು ಶ್ರುತವಾಗುವದೋ, ಅಮತವಾದದ್ದು ಮತವಾಗುವದೋ ಎಂದರೆ ತರ್ಕಮಾಡದೆ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ತರ್ಕಮಾಡಿದ್ದಾಗುವದೋ, ಅವಿಜ್ಞಾತವಾದದ್ದು ವಿಜ್ಞಾತವಾಗುವದೋ ಎಂದರೆ ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದದ್ದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದದ್ದಾಗುವದೋ (ಅದನ್ನು) ಕೇಳಿರುತ್ತೀಯೇನು ?

ಸರ್ವವೇದಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕ ಬೇರೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡರೂ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವವರೆಗೆ ಅಕೃತಾರ್ಥನೇ ಆಗಿರು ತ್ತಾನೆ - ಎಂದು (ಈ) ಕಥೆಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಈ ಅದ್ಭುತವನ್ನು ಕೇಳಿ (ಹೀಗೆ) ಅನ್ನುತ್ತಾನೆ : ಒಂದನ್ನು ಅರಿತರೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವ ದೆಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಇದು ಹೇಗಾದೀತು ?- ಎಂದುಕೊಂಡು 'ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ಆ ಆದೇಶವು ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಒಂದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲದರ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು (ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃನ್ಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಗ್ಂ ಸ್ಯಾದ್ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ||೪||

ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ಲೋಹಮಣಿನಾ ಸರ್ವಂ ಲೋಹಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಗ್ಂ ಸ್ಯಾದ್ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಲೋಹಮಿತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ||೫||

ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ನಖನಿಕೃನ್ತನೇನ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಗ್ಂ ಸ್ಯಾದ್ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಕೃಷ್ಣಾಯಸಮಿತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮೇವಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತೀತಿ ||೬||

1. ಉಪದೇಶವು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಗಮದ ರೀತಿಯು.

೪-೬. 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಒಂದು ಮೃತ್ಪಿಂಡವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಮೃನ್ಮಯವಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುವದೋ ವಿಕಾರವೆಂಬುದು ವಾಚಾರಮ್ಭಣವಾದ ನಾಮಧೇಯವೋ ಮೃತ್ತಿಕೆಯೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವೋ ; ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಒಂದೇ ಲೋಹಮಣಿಯಿಂದ ಲೋಹಮಯವಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುವದೋ, ವಿಕಾರವೆಂಬುದು ವಾಚಾರಮ್ಭಣವಾದ ನಾಮಧೇಯವೋ ಲೋಹವೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವೋ ; ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಒಂದೇ ಉಗುರುಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುವದೋ ವಿಕಾರವು ವಾಚಾರಂಭಣವಾದ ನಾಮಧೇಯವೋ ಕಬ್ಬಿಣವೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಆ ಆದೇಶವು ಇರುತ್ತದೆ.'

ಕಾರಣಗಳಿಗಿಂತ ಕಾರ್ಯವು ಬೇರೆಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೭. ಯಥಾ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತಿ ತಚ್ಛೃಣು । ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಏಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇನ ಕುಮ್ಭಾದಿಕಾರಣಭೂತೇನ[1] ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ ತದ್ವಿಕಾರಜಾತಂ[2] ಮೃನ್ಮಯಂ ಮೃದ್ವಿಕಾರಜಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಥಂ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇ ಕಾರಣೇ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಕಾರ್ಯಮನ್ಯದ್ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ ? ದೋಷಃ । ಕಾರಣೇನಾನನ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ । ಯನ್ಮನ್ಯಸೇ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಅನ್ಯನ್ನ ವಿಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಸತ್ಯಮೇವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಯದ್ಯನ್ಯತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ತ್ವೇವಮನ್ಯತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಮ್ । ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಇದಂ ಲೋಕೇ ಇದಂ ಕಾರಣಮ್ । ಅಯಮಸ್ಯ ವಿಕಾರಃ ಇತಿ ? ಶೃಣು । ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಾಗಾರಮ್ಭಣಂ ವಾಗಾಲಮ್ಬನಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಕೋಽಸೌ ? ವಿಕಾರಃ । ನಾಮಧೇಯಮ್, ನಾಮೈವ ನಾಮಧೇಯಮ್ । ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಧೇಯಪ್ರತ್ಯಯಃ । ವಾಗಾಲಮ್ಬನಮಾತ್ರಂ ನಾಮೈವ ಕೇವಲಂ ನ ವಿಕಾರೋ ನಾಮ ವಸ್ತ್ವಸ್ತಿ ಪರಮಾರ್ಥತಃ । ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಮೃತ್ತಿಕೈವ ತು ಸತ್ಯಂ ವಸ್ತ್ವಸ್ತಿ । ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಏಕೇನ ಲೋಹಮಣಿನಾ ಸುವರ್ಣಪಿಣ್ಡೇನ ಸರ್ವಮನ್ಯದ್ ವಿಕಾರಜಾತಂ ಕಟಕಮುಕುಟಕೇಯೂರಾದಿ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮ್

1. ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿರುವ ರುಚಕ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೇವೆ.
2. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಏಕೇನ ನಖನಿಕೃನ್ತನೇನೋಪಲಕ್ಷಿತೇನ ಕೃಷ್ಣಾಯಸಪಿಣ್ಡೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ಕೃಷ್ಣಾಯಸವಿಕಾರಜಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ । ಅನೇಕದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪಾದಾನಂ ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಾನೇಕಭೇದಾನುಗಮಾರ್ಥಂ ದೃಢಪ್ರತೀತ್ಯರ್ಥಂ ಚ । ಏವಂ ಸೋಮ್ಯ ಸ ಆದೇಶೋ ಯೋ ಮಯೋಕ್ತೋ ಭವತಿ । ಇತ್ಯುಕ್ತವತಿ ಪಿತರಿ ಆಹ ಇತರಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಆದೇಶವು ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತೇನೆ) ಕೇಳು ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಗಡಿಗೆಯೇ[1] ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಮಣ್ಣುಮುದ್ದೆಯೊಂದನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಮಿಕ್ಕ ಅದರ ವಿಕಾರಜಾತವು[2] ಮೃನ್ಮಯವಾದದ್ದು ಮಣ್ಣಿನ ವಿಕಾರಜಾತವೂ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುವದೋ-

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಮಣ್ಣಿನಮುದ್ದೆಯೆಂಬ ಕಾರಣವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಮತ್ತೊಂದಾದ ಕಾರ್ಯವೂ ಹೇಗೆ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟೀತು ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಅನನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಒಂದನ್ನು ಅರಿತರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಲಾರದು ಎಂದು ಎಣಿಸಿರುವೆಯಷ್ಟೆ ? ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಕಾರ್ಯವು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಜ, ಹೀಗೆ (ಆಗಲಾರದು) ಎಂದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಕಾರ್ಯವು ಬೇರೆಯಲ್ಲ.[3]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- 'ಇದು ಕಾರಣವು, ಇದು ಇದರ ವಿಕಾರವು' - ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ (ವ್ಯವಹಾರವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು) ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಕೇಳು : ವಾಚಾರಮ್ಭಣವು ವಾಕ್ಕಿನ ಆರಂಭಣವು ವಾಕ್ಕಿಗೆ ಆಲಂಬನವಾಗಿರುವದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.[4] ಅದು ಯಾವುದು ? ಎಂದರೆ ವಿಕಾರವು. ನಾಮಧೇಯವು, ನಾಮವೇ ನಾಮಧೇಯವೆನಿಸುವದು ; (ಇಲ್ಲಿ) ಧೇಯ

1. ರುಚಕಕುಮ್ಭಾದಿ- ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಸಲಿ, ಗಡಿಗೆ-ಎಂದರ್ಥ ; ಆದರೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಸಲಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಬರೆದವರ ಕೈತಪ್ಪೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. 'ತದ್ವಿಕಾರಜಾತಮ್' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದವಿದು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯತ್ (ಮಿಕ್ಕದ್ದು) ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೂ ಅರ್ಥವೇನೂ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.
3. ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಜಗತ್ತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೂ.ಭಾ. ೨-೧-೧೪ರಿಂದ ೨೦ರವರೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಚರ್ಚಿಸಿದೆ.
4. ಆಲಂಬನ ಎಂಬರ್ಥವು ಸೂ. ಭಾ. ದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಬರಿಯ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ವಾಗಾಲಂಬನಮಾತ್ರವಾಗಿರುವ ಬರಿಯ ಹೆಸರೇ, ವಿಕಾರವೆಂಬ ವಸ್ತುವು (ಬೇರೆ) ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಮೃತ್ತಿಕೆಯೆಂಬುದೇ ಮಣ್ಣೇ ಸತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ.

ಎಲೈ, ಸೋಮ್ಯ, ಹೇಗೆ ಲೋಹಮಣಿಯೊಂದರಿಂದಲೇ ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಯೊಂದರಿಂದಲೇ ಮಿಕ್ಕ ಕಡಗ, ಕಿರೀಟ, ತೋಳಬಂದಿ- ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಜಾತವೆಲ್ಲವೂ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುವದೋ ; 'ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ' ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಒಂದು ಉಗುರುಗತ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿಯನ್ನು (ಅರಿತು)ಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ [3]ಎಂದರ್ಥ. ಕಬ್ಬಿಣದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ವಿಕಾರಜಾತವೆಲ್ಲವೂ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುವದೋ- (ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕಿರುವ) ಮಿಕ್ಕ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಹೇಳಿರು)ವದು ದಾರ್ಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅನುಗಮವನ್ನು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕೆ, ಮತ್ತು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೆಂದು.[1] 'ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ನಾನು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ, ಆ ಆದೇಶವು ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತದೆ.'[2] ಹೀಗೆಂದು ತಂದೆಯು ಹೇಳಲು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಆ

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಂದೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ನ ವೈ ನೂನಂ ಭಗವನ್ತಸ್ತ ಏತದವೇದಿಷುರ್ಯದ್ಧ್ಯೇತದವೇದಿಷ್ಯನ್ ಕಥಂ ಮೇ ನಾವಕ್ಷ್ಯನ್ನಿತಿ ಭಗವಾಗ್‌ಂಸ್ತ್ವೇವ ಮೇ ತದ್ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೭॥

1. ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅನುಗತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲಿಸಲೆಂದು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.
2. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಂತೆಯೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸರ್ವವಿಶೇಷಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಗತವಾಗಿರುವ ಪರಮಾರ್ಥವೇ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಆದೇಶವು.
3. ಇದು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು.

೭. '(ಆ) ಭಗವಂತರು ನಿಜವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲ (ವೇನೋ). ಇದನ್ನು (ಅವರು) ಅರಿತಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಹೇಗೆತಾನೆ ಹೇಳಿಕೊಡದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು ? ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನೇ) ನನಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು'. 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದನು.

ಶ್ವೇತಕೇತು ತಂದೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೮. ನ ವೈ ನೂನಂ ಭಗವನ್ತಃ ಪೂಜಾವನ್ತೋ ಗುರವೋ ಮಮ ಯೇ ತೇ ಏತದ್ ಯದ್ಭವದುಕ್ತಂ ವಸ್ತು ನಾವೇದಿಷುಃ ನ ವಿಜ್ಞಾತವನ್ತೋ ನೂನಮ್ । ಯದ್ ಯದಿ ಹಿ ಅವೇದಿಷ್ಯನ್ ವಿದಿತವನ್ತಃ ಏತದ್ ವಸ್ತು ಕಥಂ ಮೇ ಗುಣವತೇ ಭಕ್ತಾಯ ಅನುಗತಾಯ ನಾವಕ್ಷ್ಯನ್ ನೋಕ್ತವನ್ತಃ । ತೇನಾಽಹಂ ಮನ್ಯೇ ನ ವಿದಿತವನ್ತ ಇತಿ । ಅವಾಚ್ಯಮಪಿ ಗುರೋರ್ನ್ಯೂನತ್ವಮ್ ಅವಾದೀತ್ ಪುನರ್ಗುರುಕುಲಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರೇಷಣಭಯಾತ್ । ಅತೋ ಭಗವಾಂಸ್ತ್ವೇವ ಮೇ ಮಹ್ಯಂ ತದ್ ವಸ್ತು ಯೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ಜ್ಞಾತೇನ ಮೇ ಸ್ಯಾತ್ ತದ್ಬ್ರವೀತು ಕಥಯತು । ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಪಿತೋವಾಚ ತಥಾಸ್ತು ಸೋಮ್ಯೇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಭಗವಂತರಾದ ಪೂಜಾವಂತರಾದ ನನ್ನ ಗುರುಗಳಿದಾರಲ್ಲ, ನಿಜವಾಗಿ ಅವರು ಇದನ್ನು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲ(ವೇನೊ), ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿರಬೇಕು. (ಯತ್= ಯದಿ) ಈ ವಸ್ತುವನ್ನು (ಅವರು) ಅರಿತಿದ್ದರೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಗುಣವಂತನೂ ಭಕ್ತನೂ ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನೂ ಆದ ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು, ತಿಳಿಸಿಕೊಡದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು ? ಇದರಿಂದ (ಅವರಿಗೆ) ಇದು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ಎಣಿಸುತ್ತೇನೆ- ಎಂದು ಗುರುವಿನ ಕೀಳ್ಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಾರದಾದರೂ (ತಂದೆಯು) ಮತ್ತೆ ಗುರುಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಯಾನೆಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ, ಹೇಳಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನಾದ ನೀನೇ (ಮೇ= ಮಹ್ಯಮ್) ನನಗಾಗಿ ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು- ಯಾವದನ್ನರಿತರೆ ನಾನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತಂತೆ ಆಗುವದೋ ಅದನ್ನು- ಹೇಳಬೇಕು, ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕು.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ತಂದೆಯು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಅದ್ವಿತೀಯಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲದರ ಸೃಷ್ಟಿ)

ಅದ್ವಿತೀಯಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್ । ತದ್ಧೈಕ ಆಹುರಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ತಸ್ಮಾದಸತಃ ಸಜ್ಜಾಯತ ॥೧॥

೧. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಇದು ಮೊದಲು ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆದ ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಇದು ಮೊದಲು ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆದ ಅಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು, ಆ ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಉಂಟಾಯಿತು.

ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಸನ್ಮಾತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೯. ಸದೇವ । ಸದಿತಿ ಅಸ್ತಿತಾಮಾತ್ರಂ ವಸ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸರ್ವಗತಮ್ ಏಕಂ ನಿರಞ್ಜನಂ ನಿರವಯವಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯದವಗಮ್ಯತೇ ಸರ್ವ-ವೇದಾನ್ತೇಭ್ಯಃ। ಏವಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥಃ। ಕಿಂ ತದವಧ್ರಿಯತೇ ಇತಿ ? ಆಹ। ಇದಂ ಜಗತ್ ನಾಮರೂಪಕ್ರಿಯಾವದ್ ವಿಕೃತಮುಪಲಭ್ಯತೇ ಯತ್ ತತ್ ಸದೇವ ಆಸೀತ್ ಇತಿ ಆಸೀಚ್ಛಬ್ದೇನ ಸಂಬಧ್ಯತೇ। ಕದಾ ಸದೇವೇದಮಾಸೀದಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ। ಅಗ್ರೇ ಜಗತಃ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ। ಕಿಂ ನೇದಾನೀಮಿದಂ ಸತ್, ಯೇನ 'ಅಗ್ರೇ ಆಸೀತ್' ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ? ನ । ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ ? ಇದಾನೀಮಪಿ ಇದಂ ಸದೇವ ಕಿಂ ತು ನಾಮರೂಪವಿಶೇಷ(ಣ)ವತ್[1] ಇದಂಶಬ್ದಬುದ್ಧಿವಿಷಯಂ ಚ ಇತೀದಂ ಚ ಭವತಿ। ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಸ್ತು ಅಗ್ರೇ ಕೇವಲಸಚ್ಛಬ್ದಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಗಮ್ಯಮೇವೇತಿ 'ಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಇತ್ಯವಧಾರ್ಯತೇ । ನ ಹಿ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರ್ನಾಮವದ್

1. ನಾಮರೂಪವಿಶೇಷವತ್ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ; ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ರೂಪವದ್ವಾ ಇದಮಿತಿ ಗ್ರಹೀತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಸುಷುಪ್ತಕಾಲ ಇವ । ಯಥಾ ಸುಷುಪ್ತಾದುತ್ಥಿತಃ ಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಮವಗಚ್ಛತಿ 'ಸುಷುಪ್ತೇ ಸನ್ಮಾತ್ರಮೇವ ಕೇವಲಂ ವಸ್ತು' ಇತಿ ತಥಾ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಯಥೇದಮುಚ್ಯತೇ ಲೋಕೇ ಪೂರ್ವಾಹ್ಣೇ ಘಟಾದಿಸಿಸೃಕ್ಷುಣಾ ಕುಲಾಲೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಂ ಪ್ರಸಾರಿತಮ್ ಉಪಲಭ್ಯ ಗ್ರಾಮಾನ್ತರಂ ಗತ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಾಗತೋಽಪರಾಹ್ಣೇ ತತ್ರೈವ ಘಟಶರಾವಾದ್ಯನೇಕಭೇದಭಿನ್ನಂ ಕಾರ್ಯ-ಮುಪಲಭ್ಯ 'ಮೃದೇವೇದಂ ಘಟಶರಾವಾದಿ ಕೇವಲಂ ಪೂರ್ವಾಹ್ಣ ಆಸೀತ್' ಇತಿ, ತಥಾ ಇಹಾಪ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದಿತಿ । ಏಕಮೇವೇತಿ ಸ್ವಕಾರ್ಯಪತಿತ ಮನ್ಯನ್ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯೇಕಮೇವೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಅದ್ವಿತೀಯಮಿತಿ ಮೃದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಮೃದೋ ಯಥಾ ಅನ್ಯದ್ ಘಟಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣಮಯಿತೃ ಕುಲಾಲಾದಿನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ತಥಾ ಸದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸತಃ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತೇ ಅದ್ವಿತೀಯಮ್ ಇತಿ । ನಾಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಂ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯದ್ವಿತೀಯಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸತ್ತೇ (ಆಗಿತ್ತು) : ಸತ್ತು ಎಂದರೆ ಬರಿಯ ಇರವಾಗಿರುವ[1] ವಸ್ತು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ[2] ನಿರ್ವಿಶೇಷವೂ[3] ಸರ್ವಗತವೂ ಒಂದೇ ಒಂದೂ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಂಟಿಲ್ಲದ್ದೂ ಯಾವ ಅವಯವವೂ ಇಲ್ಲದ್ದೂ ಆದ ಚೈತನ್ಯವು ; ಸರ್ವವೇದಾಂತಗಳಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುವ (ಆತ್ಮವಸ್ತು).[4]

ಏವ (ಎಂಬ) ಶಬ್ದವು ಒತ್ತಿಹೇಳುವದಕ್ಕೆ. (ಇಲ್ಲಿ) ಒತ್ತಿಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ವಿಕಾರ ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವದಲ್ಲ, ಈ (ಜಗತ್ತು) ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು (ಮುಂದಿರುವ) 'ಆಗಿತ್ತು' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಇದು ಯಾವಾಗ ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ : ಮೊದಲು, ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವ ಮೊದಲು[5] (ಎಂದರ್ಥ).

---

1. ಸತ್ತಾಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವದಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆಂದಿದೆ. 2. ಅತೀಂದ್ರಿಯವೂ.
3. ದ್ರವ್ಯ, ಗುಣ, ಕರ್ಮ - ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳು ಯಾವವೂ ಇಲ್ಲದ.
4. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ತೆಂದಿರುವದು ಬೃ. ೪-೩-೭ ಮುಂತಾದ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮನೇ ಎಂದು ಸೂ.ಭಾ. ೩-೩-೧೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೪೮ರಿಂದ ೩೫೦)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.
5. ಇಲ್ಲಿ 'ಮೊದಲು' ಎಂದಿರುವದು ಕಾಲಾವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ; ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- (ಹಾಗಾದರೆ) ಈ (ಜಗತ್ತು) ಈಗ ಸತ್ತಲ್ಲವೇನು ? 'ಮೊದಲು' (ಸತ್ತೇ) ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಕೊಟ್ಟಿದೆ)ಯಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ (ಈ) ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ? -ಎಂದರೆ, ಈಗಲೂ ಈ (ಜಗತ್ತು) ಸತ್ತೇ ; ಆದರೆ ನಾಮರೂಪಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿಯೂ[1] ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ ; ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯಾಗಿರುವಾಗ ಮೊದಲೊ ಎಂದರೆ ಬರಿಯ ಸತ್ತೆಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಯಬರತಕ್ಕದ್ದಾಗಿರುವದರಿಂದ[2] ಇದು ಮೊದಲು ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಮುಂಚೆ ವಸ್ತುವು ನಾಮವುಳ್ಳದ್ದು, ಅಥವಾ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು, 'ಇದು' ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು. (ಇದರ ವಿವರ) : ಹೇಗೆ ಸುಷುಪ್ತದಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತವನು 'ತನಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವು ಸನ್ಮಾತ್ರವೇ (ಆಗಿತ್ತು)' ಎಂದು ಹೇಗೆ ಇರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಾನೋ ಹೀಗೆಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೂ (ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು) ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿಚ್ಛಿಸುವ ಕುಂಬಾರನು ಮಣ್ಣುಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಹರಡಿರುವದನ್ನು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಂಡು, ಬೇರೊಂದೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದು ಹಿಂತಿರುಗಿದವನು ಅಪರಾಹ್ಣದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಗಡಿಗೆ, ಶ್ರಾವೆ- ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು 'ಬೆಳಗ್ಗೆ ಈ ಗಡಿಗೆ, ಶ್ರಾವೆ- ಮುಂತಾದದ್ದು ಬರಿಯ ಮಣ್ಣೇ ಆಗಿತ್ತು' ಎಂದು ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಇದು ಮೊದಲು ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು' ಎಂದಿರುತ್ತದೆ.[3]

ಒಂದೇ : ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದೊಳಗೆ ಸೇರಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಒಂದೇ' ಎಂದಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ : ಮಣ್ಣಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಬೇರೊಂದು ಆಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವ ಕುಂಬಾರನೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೊಂದು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ(ವಿರುವದು) ಹೇಗೆ

1. ನಾಮರೂಪಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು ; ಏಕೆಂದರೆ ನಾಮರೂಪಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಗಳಿರುವ ಜಗತ್ತು ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ.
2. ಸೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಸನ್ಮಾತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಕರೆಯಬೇಕು.
3. ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿಜವಾಗಿ ಕಾರಣವೂ ಅಲ್ಲ , ಸಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಇರವನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾರೋಪಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಕಾರಣವೆಂದೂ ಸತ್ತೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ, ಅಸತ್ತಲ್ಲ- ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇ.

ಕಂಡಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಸತ್ತಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಸತ್ತಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಎರಡನೆಯ ಕಾರಣವು (ಇರಬಹುದು ಎಂದು) ಬಂದೊದಗುವದರಿಂದ 'ಅದ್ವಿತೀಯವು' ಎಂದು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅದ್ವಿತೀಯವು.[1]

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವದು ವೈಶೇಷಿಕರ ಸತ್ತಾಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೦. ನನು ವೈಶೇಷಿಕಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸತ್ತಾಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪದ್ಯತೇ । ದ್ರವ್ಯಗುಣಾದಿಷು ಸಚ್ಛಬ್ದಬುದ್ಧ್ಯನುವೃತ್ತೇಃ । ಸದ್ ದ್ರವ್ಯಂ ಸನ್ ಗುಣಃ ಸತ್ ಕರ್ಮ- ಇತ್ಯಾದಿದರ್ಶನಾತ್ । ಸತ್ಯಮೇವಂ ಸ್ಯಾದಿದಾನೀಮ್ । ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಸ್ತು ನೈವೇದಂ ಕಾರ್ಯಂ ಸದೇವಾಸೀತ್ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ವೈಶೇಷಿಕೈಃ । ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಅಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ನ ಚೈಕಮೇವ ಸದದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಿಚ್ಛನ್ತಿ । ತಸ್ಮಾದ್ ವೈಶೇಷಿಕಪರಿಕಲ್ಪಿತಾತ್ ಸತೋಽನ್ಯತ್ ಕಾರಣಮಿದಂ ಸದುಚ್ಯತೇ । ಮೃದಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಭ್ಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ವೈಶೇಷಿಕರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲದರೊಡನೆ ಸತ್ತು ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾಗಿರುವದು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯಲ್ಲ, ದ್ರವ್ಯ, ಗುಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಯು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಏಕೆಂದರೆ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯ, ಇರುವ ಗುಣ, ಇರುವ ಕರ್ಮ- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ[2]?

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, ಈಗ ಹೀಗೆ ಆಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ವೈಶೇಷಿಕರು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವರು) ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕಾರ್ಯವು ಅಸತ್ತಾಗಿತ್ತೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.[3] (ಅವರು) ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಸತ್ತು ಒಂದೇ ಇತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ.[4] ಆದ್ದರಿಂದ

---

1. ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿಜವಾಗಿ ಸಜಾತೀಯ, ವಿಜಾತೀಯ, ಸ್ವಗತ- ಎಂಬ ಯಾವ ದ್ವೈತವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು - ಎಂಬ ಭಾವವು 'ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.
2. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಶೇಷಿಕರ ಪಕ್ಷವೂ ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತವೆನ್ನಬಹುದಾಯಿತಲ್ಲ!
3. ಕಾರ್ಯವು ಮೊದಲು ಇರುವದಿಲ್ಲ ; ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ ಸತ್ತೆಯನ್ನೂ ಕಾರಣದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ - ಎಂಬುದು ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತ.
4. ಪರಮಾಣುಗಳು ಮುಂತಾದವೂ ಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿದ್ದವೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ವೈಶೇಷಿಕರು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸತ್ತಿಗಿಂತ[1] ಬೇರೆಯಾದ ಕಾರಣವನ್ನೇ ಈ ಸತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು).[2]

ಬೌದ್ಧರ ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ ದೋಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೧. ತತ್ ತತ್ರ ಹ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರ್ವಸ್ತುನಿರೂಪಣೇ ಏಕೇ ವೈನಾಶಿಕಾ ಆಹುರ್ವಸ್ತು ನಿರೂಪಯನ್ತಃ । ಅಸತ್ ಸದಭಾವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಇದಂ ಜಗತ್ ಏಕಮೇವ ಅಗ್ರೇ ಅದ್ವಿತೀಯಮ್ ಆಸೀತ್ ಇತಿ । ಸದಭಾವಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ತತ್ತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯನ್ತಿ ಬೌದ್ಧಾಃ । ನ ತು ಸತ್ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಮಿಚ್ಛನ್ತಿ । ಯಥಾ ಅಸಚ್ಚ[3] ಅಸದಿತಿ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಂ ಯಥಾಭೂತಂ ತದ್ವಿಪರೀತಂ ತತ್ತ್ವಂ ಭವತೀತಿ ನೈಯಾಯಿಕಾಃ । ನನು ಸದಭಾವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಶ್ಚೇದಭಿಪ್ರೇತಂ ವೈನಾಶಿಕೈಃ ಕಥಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಿದಮ್ ಆಸೀತ್ ಅಸದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಚ ಇತಿ ಕಾಲಸಂಬನ್ಧಃ ಸಂಖ್ಯಾಸಂಬನ್ಧೋಽದ್ವಿತೀಯತ್ವಂ ಚ ಉಚ್ಯತೇ ತೈಃ । ಬಾಢಮ್, ನ ಯುಕ್ತಂ ತೇಷಾಂ ಭಾವಾಭಾವಮಾತ್ರಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಮ್ । ಅಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಾಭ್ಯುಪಗಮೋಽಪಿ ಅಯುಕ್ತ ಏವ । ಅಭ್ಯುಪಗನ್ತುರನಭ್ಯುಪಗಮಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಇದಾನೀಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗನ್ತಾ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ, ನ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್ । ನ । ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸದಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಸದೇವ ಇತಿ ಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ, ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು (ಇದ್ದ) ವಸ್ತುವಿನ ಈ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ವೈನಾಶಿಕರು[4] ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆಮಾಡಿ (ಹೀಗೆ)ನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ : ಈ ಜಗತ್ತು ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟುವ ಮುಂಚೆ ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆದ ಅಸತ್ತೇ, ಎಂದರೆ ಸತ್ತಿನ ಅಭಾವಮಾತ್ರವೇ, ಆಗಿತ್ತು ; ಹುಟ್ಟುವಮುಂಚೆ ಸತ್ತಿನ

1. [illegible]
2. ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಿಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಕಾರಣವೇ ಕಾರ್ಯವಾಯಿತೆಂಬ ಮತವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ ; ಇದು ವೈಶೇಷಿಕರ ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ.
3. ಸಚ್ಚ ಎಂದು ಟೀಕಾಸಮ್ಮತವಾದ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವೇ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಬೌದ್ಧರು.

ಅಭಾವಮಾತ್ರವೇ ತತ್ತ್ವವಾಗಿತ್ತು - ಎಂದು ಬೌದ್ಧರು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ; ಅಸತ್ತೆಂಬುದೂ ಅಸತ್ತೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಆ (ಸತ್ತಿಗಿಂತ) ವಿಪರೀತವಾದ ಯಥಾಭೂತ ತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ[1] ಎಂದು ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಗೆ (ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೋ) ಹಾಗೆ (ಈ ಬೌದ್ಧರು) ಸತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿಯಾದ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.[2]

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಸತ್ತಿನ ಅಭಾವಮಾತ್ರವೇ ಎಂಬುದು ವೈನಾಶಿಕರ ಮತವಾದರೆ 'ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇದು ಇತ್ತು, ತನಗೆರಡನೆಯ ದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆಗಿತ್ತು' - ಎಂದು (ಅಸತ್ತಿಗೆ) ಕಾಲಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಸಂಖ್ಯಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುವದು ಹೇಗೆ ಸರಿ[3] ?

(ಉತ್ತರ) :- ನಿಜ ; (ಅಸತ್ತೆಂದರೆ) ಭಾವದ ಅಭಾವಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದ ಅವರು (ಹೀಗೆ ಕಾಲಸಂಖ್ಯಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವದು) ಸರಿಯಲ್ಲ. (ಆಗ) ಅಸತ್ತುಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುವದೂ ಅಯುಕ್ತವೇ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಹಾಗೆಂದು) ಒಪ್ಪಿರುವವನನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಇರುವದು ಸರಿಯಾಗಲಾರದು.[4]

(ಬೌದ್ಧ) :- ಈಗ ಒಪ್ಪುವವನನ್ನು (ನಾವು) ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು (ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ).

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಸತ್ತಿನ ಅಭಾವವಿರುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ (ನಿಮಗೆ) ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ[5] ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಅಸತ್ತೇ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.

1. ಸತ್ತೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವದು ಹೇಗೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಸತ್ತೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವದೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ವಸ್ತುವೇ ಎಂಬುದು ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತ.
2. ನೈಯಾಯಿಕಮತದಲ್ಲಿ ಸತ್ತೆಂಬುದರಂತೆ ಅಸತ್ತೆಂಬುದೂ ಒಂದು ವಸ್ತು ; ಸತ್ತಲ್ಲದ್ದು ಅಸತ್ತು, ಬೌದ್ಧರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಇಲ್ಲದಿರುವದೇ ಅಸತ್ತು, ಅದೊಂದು ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾರ್ಯವು ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವದೆಂಬುದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ವಾದ.
3. ಅಸತ್ತಿಗೆ- ಅಭಾವಮಾತ್ರಕ್ಕೆ- ಇರುವಿಕೆ , ಕಾಲ , ಸಂಖ್ಯೆ- ಇವೆಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ ?
4. ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಅಸತ್ತೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವದಿಲ್ಲ.
5. ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯವ್ಯವಹಾರವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಬೌದ್ಧರ ಮತ.

ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಅಸತ್ತೊಂದೇ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಗೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೨. ನನು ಕಥಂ ವಸ್ತ್ವಾಕೃತೇಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೇ 'ಅಸದೇಕಮೇವಾ-ದ್ವಿತೀಯಮ್' ಇತಿ ಪದಾರ್ಥವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಪಪತ್ತಿಃ ? ತದನುಪಪತ್ತೌ ಚ ಇದಂ ವಾಕ್ಯಮ್ ಅಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಸದ್ಗ್ರಹಣನಿವೃತ್ತಿ-ಪರತ್ವಾತ್ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ । ಸದಿತ್ಯಯಂ ತಾವಚ್ಛಬ್ದಃ ಸದಾಕೃತಿವಾಚಕಃ । ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮಿತ್ಯೇತೌ ಚ ಸಚ್ಛಬ್ದೇನ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೌ । ತಥಾ ಇದಮ್ ಆಸೀದಿತಿ ಚ । ತತ್ರ ನಞ್ ಸದ್ವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸದ್ವಾಕ್ಯಮೇವಾವಲಮ್ಬ್ಯ ಸದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿಷಯಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಸದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮಿದಮ್ ಆಸೀತ್ ಇತ್ಯೇವಂಲಕ್ಷಣಾಂ ತತಃ ಸದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾತ್ ನಿವರ್ತಯತಿ ಅಶ್ವಾರೂಢ ಇವ ಅಶ್ವಾಲಮ್ಬನೋಽಶ್ವಂ ತದಭಿಮುಖವಿಷಯಾನ್ನಿವರ್ತಯತಿ ತದ್ವತ್[1] । ನ ತು ಪುನಃ ಸದಭಾವಮೇವಾಭಿಧತ್ತೇ । ಅತಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥ-ಪರಮಿದಮ್ ಅಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ । ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಹಿ ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣಂ ತತೋ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ ಅಸದಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೌತತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯದೋಷಃ । ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸತಃ ಸರ್ವಾಭಾವರೂಪಾತ್ ಸದ್ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್ ಜಾಯತ ಸಮುತ್ಪನ್ನಮ್ । ಅಡಭಾವಶ್ಛಾನ್ದಸಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ವಸ್ತುವಿನ ಆಕೃತಿಯೇ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ[2]

---

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಏನೋ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಇವಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದರೆ ವಿಷಯಾತ್-ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ವಾಕ್ಯವು ಪರಿಸಮಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ 'ತದ್ವತ್'ಎಂಬುದರ ಬದಲು ಯದ್ವತ್ ಎಂದಿರಬೇಕು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಇವಶಬ್ದವು ಯದ್ವತ್ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ'ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ.
2. ಆಕೃತಿಯೆಂದರೆ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯವು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಅಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷವು. ಗೋವು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೋಸಾಮಾನ್ಯವು ಶಬ್ದಾರ್ಥವೆ, ಗೋವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶಬ್ದಾರ್ಥವೆ ?- ಎಂಬಿದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಆಕೃತಿಯೇ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೆಂದು ಜೈಮಿನೀಯಸೂತ್ರ ಶಾ.ಭಾ. ೧-೩-೩೨ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವೇದಾಂತಿಗಳೂ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೨೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೬ನ್ನು) ನೋಡಿ.

'ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಅಸತ್ತೊಂದೇ' ಎಂಬುದು ಪದಾರ್ಥವೂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೂ ಆಗುವದು ಹೇಗೆ ?[1] ಅದು ಆಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದೇ ಆಗುವದಲ್ಲ![2]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಸತ್ತೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಸತ್ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸತ್ತೆಂಬ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ 'ಏಕಮೇವ' (ಒಂದೇ), ಅದ್ವಿತೀಯಮ್ (ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ್ದು)- ಎಂಬೀ (ಶಬ್ದಗಳು) ಸತ್ತೆಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ 'ಇದು', 'ಇತ್ತು' - ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳೂ (ಅದರೊಡನೆ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.)[3] ಇಲ್ಲಿರುವ ನಞ್ (ಪದವು) ಸದ್ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸದ್ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು- ಸತ್ತೊಂದೇ ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದೆ ಇತ್ತು ಎಂಬೀ ರೂಪದ- ಸದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ ವಿಷಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಆ ಸದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಿಂದ ತೊಲಗಿಸುತ್ತದೆ. ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿದವನು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅದರ ಮುಂದಿರುವ ವಿಷಯದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಹಾಗೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು (ಈ ಪದವು) ಸತ್ತಿನ ಅಭಾವವನ್ನೇ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ.[4] ಆದ್ದರಿಂದ ಈ 'ಅಸದೇವ' (ಅಸತ್ತೆಂದೇ) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮನುಷ್ಯನ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.[5] ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲವೆ, ಆದರಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳ

---

1. ಅಸತ್ತೆಂಬುದು ಬರಿಯ ಅಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಆಕೃತಿಯೆಲ್ಲಿ ಬಂತು ? ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಸತ್ತೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ , ಆ ಪದಾರ್ಥಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ- ಎಂದಾಯಿತಲ್ಲ!
2. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಬೋಧಕತ್ವವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ.
3. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಸತ್ತೊಂದೇ ಮೊದಲು ಇತ್ತು- ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿದೆ.
4. ಅಸತ್ತೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಸತ್ತೆಂಬ ಪದಾರ್ಥದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತದೆ.
5. ಕಾರ್ಯವು ಉಂಟಾಗುವ ಮೊದಲು ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ; ಆ ತಪ್ಪುತಿಳಿವನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ.

ದ್ದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಸದಾದಿವಾಕ್ಯವು ಶ್ರೌತವೆಂದೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತಾಗಿ (ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ) ದೋಷವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.[1]

ಆ ಸರ್ವಾಭಾವರೂಪವಾದ ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಇರುವ (ವಸ್ತು) ಹುಟ್ಟಿತು (ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಜಾಯತ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಅಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವದು ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗವು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕುತಸ್ತು ಖಲು ಸೋಮ್ಯೈವಗ್ಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಹೋವಾಚ ಕಥಮಸತಃ ಸಜ್ಜಾಯೇತೇತಿ । ಸತ್ತ್ವೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್ ॥೨॥

೨. 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಏತರಿಂದತಾನೆ ಹೀಗೆ ಆದೀತು ? ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದೀತು ? ಸೋಮ್ಯನೆ, ಇದು ಮೊದಲು ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆದ ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದನು.

ಅಸದ್ವಾದದ ನಿರಾಕರಣೆ : ಬೀಜಾಂಕುರದೃಷ್ಟಾಂತವು ಸರಿಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೩. ತದೇತದ್ ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣಂ ಮಹಾವೈನಾಶಿಕಪಕ್ಷಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ । ಕುತಸ್ತು ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಖಲು ಹೇ ಸೋಮ್ಯೈವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಅಸತಃ ಸಜ್ಜಾಯೇತೇತ್ಯೇವಂ ಕುತೋ ಭವೇತ್ ? ನ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದೇವಂ ಸಂಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದಪಿ ಬೀಜೋಪಮರ್ದೇ ಅಙ್ಕುರೋ ಜಾಯಮಾನೋ ದೃಷ್ಟೋಽಭಾವಾದೇವೇತಿ, ತದಪಿ ಅಭ್ಯುಪಗಮವಿರುದ್ಧಂ ತೇಷಾಮ್ । ಕಥಮ್ ? ಯೇ ತಾವದ್ ಬೀಜಾವಯವಾ ಬೀಜಸಂಸ್ಥಾನವಿಶಿಷ್ಟಾಸ್ತೇಽಙ್ಕುರೇಽಪಿ ಅನುವರ್ತನ್ತ ಏವ ನ ತೇಷಾಮುಪಮರ್ದೋಽಙ್ಕುರಜನ್ಮನಿ । ಯತ್ಪುನರ್ಬೀಜಾಕಾರಸಂಸ್ಥಾನಂ ತದ್ಬೀಜಾವಯವವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವಸ್ತುಭೂತಂ ನ ವೈನಾಶಿಕೈರಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ

1. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಸದ್ವಾದಿಗಳ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ ; ಸತ್ತಿನ ನಿಷೇಧವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದವಿರುವದರಿಂದ ಅಬೋಧಕತ್ವವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ವೇದವು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ವೇದಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ- ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವೂ ಇದೆ- ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಯದಙ್ಕುರಜನನ್ಯುಪಮೃದ್ಯೇತ । ಅಥ ತದಸ್ತ್ಯವಯವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ವಸ್ತುಭೂತಮ್, ತಥಾ ಚ ಸತಿ ಅಭ್ಯುಪಗಮವಿರೋಧಃ । ಅಥ ಸಂವೃತ್ಯಾ ಅಭ್ಯುಪಗತಂ ಬೀಜಸಂಸ್ಥಾನರೂಪಮ್ ಉಪಮೃದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ಕೇಯಂ ಸಂವೃತಿರ್ನಾಮ ಕಿಮಸಾವಭಾವ ಉತ ಭಾವ ಇತಿ ? ಯದ್ಯಭಾವೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಭಾವಃ। ಅಥ ಭಾವಃ, ತಥಾಪಿ ನಾಭಾವಾದಙ್ಕುರೋತ್ಪತ್ತಿಃ, ಬೀಜಾವಯವೇಭ್ಯೋ ಹ್ಯಙ್ಕುರೋತ್ಪತ್ತಿಃ । ಅವಯವಾ ಅಪಿ ಉಪಮೃದ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । ತದವಯವೇಷು ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ವೈನಾಶಿಕಾನಾಂ ಬೀಜಸಂಸ್ಥಾನರೂಪೋಽವಯವೀ ನಾಸ್ತಿ ತಥಾ ಅವಯವಾ ಅಪೀತಿ ತೇಷಾಮಪ್ಯುಪಮರ್ದಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಬೀಜಾವಯವಾನಾಮಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಯವಾಃ, ತದವಯವಾನಾಮಪ್ಯನ್ಯೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಾವಯವಾಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ಅನಿವೃತ್ತೇಃ ಸರ್ವತ್ರೋಪಮರ್ದಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಮಹಾವೈನಾಶಿಕಪಕ್ಷವಾದ[1] ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಿದಾನೆ. ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದತಾನೆ ಹೀಗೆ ಆದೀತು ? ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಿಂತು ಹೇಗೆ ಆದೀತು ? ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಹೀಗೆ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಬೀಜವು ನಷ್ಟವಾದರೆ ಅಭಾವದಿಂದಲೇ ಮೊಳಕೆಯು ಹುಟ್ಟುವದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು (ಬೌದ್ಧರು) ಹೇಳುತ್ತಾರಷ್ಟೇ[2] ? ಅದೂ ಅವರ ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಬೀಜದ ಆಕಾರದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಬೀಜದ ಅವಯವಗಳುಂಟಷ್ಟೆ, ಅವಂತೂ ಮೊಳಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತವೆ ; ಮೊಳಕೆಯು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಅವುಗಳು ನಾಶವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಬೀಜಾಕಾರವೆಂಬ ರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಬೀಜದ ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವದೆಂದು

1. ವೈನಾಶಿಕರೆಂದರೆ ವಸ್ತು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಬೌದ್ಧರು ; ಮಹಾವೈನಾಶಿಕರೆಂದರೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲವೇಇಲ್ಲವೆಂಬ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು. ಶ್ರುತಿಯು ಅನಾದಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬೌದ್ಧರ ಪರಾಮರ್ಶವು ಹೇಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿತೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಅಸದ್ವಾದವೂ ಜನರಿಗೆ ಹೊಳೆಯಬಹುದೆಂಬುದಿಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ.
2. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೨-೨೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೩ , ೫೪)ರಲ್ಲಿಯೂ ಬೀಜಾಂಕುರದೃಷ್ಟಾಂತದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ವೈನಾಶಿಕರು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದರೆ ಅದು ಮೊಳಕೆಯು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ನಾಶವಾಗುವದೆ(ನ್ನ ಬಹುದಾಗಿತ್ತು). ಹೀಗಲ್ಲದೆ, ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ (ನಿಜವಾದ) ವಸ್ತುವೇ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವದಾದರೆ, ಹಾಗಾದರೆ (ಅವರ) ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದು.[1] ಹೀಗಲ್ಲದೆ, ಬೀಜಸಂಸ್ಥಾನವೆಂಬುದನ್ನು ಸಂವೃತಿಯಿಂದ[2] ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತದೆ, (ಅದು ಮೊಳಕೆಯುಂಟಾದಾಗ) ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ, ಈ ಸಂವೃತಿ ಎಂಬುದು ಯಾವದು ? ಅದು ಅಭಾವವೊ, ಭಾವವೊ ?- ಎಂದು (ಕೇಳುತ್ತೇವೆ). ಅದು ಅಭಾವವೇ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಇಲ್ಲ.[3] ಹಾಗಲ್ಲದೆ (ಅದು) ಭಾವವೇ ಎಂದರೆ,[4] ಹಾಗೂ ಅಭಾವದಿಂದ ಮೊಳಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಎಂದಾಗು)ವದಿಲ್ಲ. ; ಬೀಜಾವಯವಗಳಿಂದಲ್ಲವೆ, ಮೊಳಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ?[5] ಅವಯವಗಳೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆಯಲ್ಲ !- ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಈ ದೋಷವು) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ವೈನಾಶಿಕರ (ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಬೀಜಸಂಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಅವಯವಿ ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅವಯವಗಳೂ (ಇಲ್ಲ)[6]ವಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಬೀಜದ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅವಯವಗಳು (ಇರುತ್ತವೆ), ಆ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಾದ (ಬೇರೆ) ಅವಯವಗಳು- ಎಂಬೀ ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ತೊಲಗದಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಾಶವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

1. ಅವಯವಿಯು ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ, ಸಾಲೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ , ಕಾಡೆಂಬುದು ಮರಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ , ಸೇನೆಯೆಂಬುದು ಅದರಲ್ಲಿನ ಶಿಪಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ- ಎಂಬುದು ಅವರ ಅಂಗೀಕಾರ.
2. ಸಂವೃತಿ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆ.
3. ಸಂವೃತಿ ಎಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆ, ವಿದ್ಯೆಯ ಅಭಾವ- ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವವುಂಟಾದದ್ದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಲ್ಲಿಬಂತು ? ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲ್ಲವೆ, ಅವಯವಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೀರಿ ?
4. ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿಯದ ಲೌಕಿಕಬುದ್ಧಿಯೇ ಸಂವೃತಿ ಎಂದರೆ ಎಂದರ್ಥ.
5. ಆ ಬೀಜಾವಯವಗಳು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದೇ ಇವೆಯಾದ್ದರಿಂದ , ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲ.
6. ಏಕೆಂದರೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಅವಯವಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳೂ ಅವಯವಿಗಳೇ ಆಗಿವೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಶವಾದವೆಂಬ ಅವಯವಗಳೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಸದ್ವಾದಕ್ಕೆ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಇಲ್ಲ, ಸದ್ವಾದಕ್ಕೆ ಇದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೪. ಸದ್ಬುದ್ಧ್ಯನುವೃತ್ತೇಃ[1] ಸತ್ತ್ವಾನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚೇತಿ ಸದ್ವಾದಿನಾಂ ಸತ ಏವ ಸದುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ । ನ ತ್ವಸದ್ವಾದಿನಾಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಸ್ತ್ಯಸತಃ ಸದುತ್ಪತ್ತೇಃ । ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದ್ ಘಟೋತ್ಪತ್ತಿರ್ದೃಶ್ಯತೇ ಸದ್ವಾದಿನಾಂ ತದ್ಭಾವೇ ಭಾವಾತ್ ತದಭಾವೇ ಚಾಭಾವಾತ್ । ಯದ್ಯಭಾವಾದೇವ ಘಟ ಉತ್ಪದ್ಯೇತ ಘಟಾರ್ಥಿನಾ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೋ ನೋಪಾದೀಯೇತ । ಅಭಾವಶಬ್ದಬುದ್ಧ್ಯನುವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಘಟಾದೌ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ । ನ ತ್ವೇತದಸ್ತಿ । ಅತೋ ನಾಸತಃ ಸದುತ್ಪತ್ತಿಃ । ಯದಪ್ಯಾಹುರ್ಮೃದ್ಬುದ್ಧಿರ್ಘಟಬುದ್ಧೇರ್ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಮೃದ್ಬುದ್ಧಿರ್ಘಟಬುದ್ಧೇಃ ಕಾರಣಮುಚ್ಯತೇ, ನ ತು ಪರಮಾರ್ಥತ ಏವ ಮೃದ್ ಘಟೋ ವಾಽಸ್ತೀತಿ, ತದಪಿ[2] ಮೃದ್ಬುದ್ಧಿರ್ವಿದ್ಯಮಾನಾ ವಿದ್ಯಮಾನಾಯಾ ಏವ ಘಟಬುದ್ಧೇಃ ಕಾರಣಮಿತಿ ನಾಸತಃ ಸದುತ್ಪತ್ತಿಃ । ಮೃದ್ಘಟಬುದ್ಧ್ಯೋರ್ನಿಮಿತ್ತನೈಮಿತ್ತಿಕತಯಾ ಆನನ್ತರ್ಯಮಾತ್ರಂ ನ ತು ಕಾರ್ಯಕಾರಣತ್ವಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । ಬುದ್ಧೀನಾಂ ನೈರನ್ತರ್ಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ವೈನಾಶಿಕಾನಾಂ ಬಹಿರ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಭಾವಾತ್ । ಅತಃ ಕುತಸ್ತು ಖಲು ಸೋಮ್ಯೈವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಹೋವಾಚ । ಕಥಂ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣಾಸತಃ ಸಜ್ಜಾಯೇತ ಇತಿ ? ಅಸತಃ ಸದುತ್ಪತ್ತೌ ನ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಪ್ರಕಾರೋಽಸ್ತಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಏವಮ್ ಅಸದ್ವಾದಿಪಕ್ಷಮುನ್ಮಥ್ಯ ಉಪಸಂಹರತಿ ಸತ್ತ್ವೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದಿತಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುವದರಿಂದ[3] ಸತ್ತ್ವವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸದ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಸತ್ತುಂಟಾಗುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಸದ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಉಂಟಾಗುವದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ (ಯಾವ) ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಸದ್ವಾದಿಗಳ (ಮತದಲ್ಲಿ) ಮಣ್ಣುಮುದ್ದೆಯಿಂದ ಗಡಿಗೆಯು ಉಂಟಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಇದ್ದರೆ (ಗಡಿಗೆ)

---

1. 'ಸದ್ಬುದ್ಧ್ಯನುವೃತ್ತಿಃ' ಎಂದಿದ್ದು ಲೇಖಕರು ಹೀಗೆ ಬರೆದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆ?
2. ತದಪಿ ಎಂಬುದು ತದಾಪಿ ಎಂದಿರಬೇಕು, ಅಥವಾ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ತದಪಿ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.
3. 'ಸದ್ಬುದ್ಧ್ಯನುವೃತ್ತಿಃ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯು ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಸತ್ತ್ವವು (ಯಾವಾಗಲೂ) ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಗಡಿಗೆ) ಇರುವದಿಲ್ಲ.[1] ಅಭಾವದಿಂದಲೇ ಗಡಿಗೆಯು ಉಂಟಾಗುವದಾದರೆ, ಗಡಿಗೆಯು ಬೇಕಾದವನು (ಅದಕ್ಕಾಗಿ) ಮಣ್ಣುಮುದ್ದೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದಾಗುವದು.[2] (ಇದಲ್ಲದೆ) ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ[3] ; ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಮಣ್ಣೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಗಡಿಗೆಯೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮಣ್ಣಿನ ಬುದ್ಧಿಯು, ಗಡಿಗೆಯ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತೇವೆಯೇ ಹೊರತು, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಮಣ್ಣಾಗಲಿ ಗಡಿಗೆಯಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ[4] - ಎಂದು (ಬೌದ್ಧರು) ಅನ್ನುತ್ತಾರಷ್ಟೆ. ಆಗಲೂ ಇರುವ ಮಣ್ಣಿನ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಇರುವ ಗಡಿಗೆಯ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತುಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ(ವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ).[5]

(ಬೌದ್ಧ) :- ಮೃದ್ಬುದ್ಧಿ, ಘಟಬುದ್ಧಿ - ಇವುಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತನೈಮಿತ್ತಿಕ (ಭಾವ) ವಿರುವದರಿಂದ ಒಂದಾಗುತ್ತಲೂ ಒಂದು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟೇಹೊರತು (ಅವುಗಳಿಗೆ) ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಗಳು ಒಂದಾಗುತ್ತಲೂ ಒಂದು ಉಂಟಾಗುವವು- ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ವೈನಾಶಿಕರಿಗೆ ಹೊರಗೆ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.[6]

---

1. ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕರೂಪಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮಣ್ಣು ಕಾರಣ , ಗಡಿಗೆಯು ಕಾರ್ಯ- ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಮಣ್ಣುಗಡಿಗೆಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ , ಬರಿಯ ಅಭಾವವೇ ಗಡಿಗೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಣ್ಣಿನ ಬದಲು ಹತ್ತಿಯನ್ನೇಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ? ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಾವವಿದ್ದೇ ಇದೆಯಲ್ಲ!- ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಅಭಾವವು ಕಾರಣವಾದರೆ ಆ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಅದರ ಮಾತೂ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮಣ್ಣೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಶಬ್ದಗಳು ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತವೆ.
4. ಬುದ್ಧಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ನಿಮಿತ್ತ; ಹೊರಗೆ ಮಣ್ಣೂ ಇಲ್ಲ, ಗಡಿಗೆಯೂ ಇಲ್ಲ- ಎಂದು ಬೌದ್ಧನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
5. ಒಂದು ಬುದ್ಧಿಯು ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆ ಬುದ್ಧಿಯು ಈ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವು ; ಇವೆರಡೂ ಇರುವ ಬುದ್ಧಿಗಳು , ಇಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಸದ್ವಾದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.
6. ಬುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕಭಾವಮಾತ್ರವಿದೆಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬೌದ್ಧನು ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಇಲ್ಲ. ಹೊರಗೆ →

ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಏತರಿಂದಲಾದರೆ ಹೀಗೆ ಆದೀತು ? ಎಂದು (ತಂದೆಯು) ನುಡಿದನು. ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಉಂಟಾದೀತು ? ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತು ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತಪ್ರಕಾರವೂ ಇಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಅಸದ್ವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಡೆದುಹಾಕಿ 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಇದು ಮೊದಲು ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು-' ಎಂದು ತನ್ನ ಪಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತೆಂದು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೫. ನನು ಸದ್ವಾದಿನೋಽಪಿ ಸತಃ ಸದುತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ನೈವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಸ್ತಿ? ಘಟಾದ್ ಘಟಾನ್ತರೋತ್ಪತ್ತ್ಯದರ್ಶನಾತ್ । ಸತ್ಯಮೇವಮ್, ನ ಸತಃ ಸದನ್ತರಮುತ್ಪದ್ಯತೇ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸದೇವ ಸಂಸ್ಥಾನಾನ್ತರೇಣಾವತಿಷ್ಠತೇ । ಯಥಾ ಸರ್ಪಃ ಕುಣ್ಡಲೀ ಭವತಿ । ಯಥಾ ಚ ಮೃತ್ ಚೂರ್ಣಪಿಣ್ಡಘಟಕಪಾಲಾದಿಪ್ರಭೇದೈಃ । ಯದ್ಯೇವಂ ಸದೇವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಾವಸ್ಥಮ್, ಕಥಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಿದಮಾಸೀತ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ? ನನು ನ ಶ್ರುತಂ ತ್ವಯಾ ಸದೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಮ್ ಇದಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ? ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಸದೇ[1]ವಾಸೀನ್ನೇದಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್, ಇದಾನೀಮಿದಂ ಜಾತಮಿತಿ । ನ । ಸತ ಏವೇದಂಶಬ್ದಬುದ್ಧಿವಿಷಯತಯಾ ಅವಸ್ಥಾನಾತ್, ಯಥಾ ಮೃದೇವ ಪಿಣ್ಡಘಟಾದಿಶಬ್ದಬುದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವೇನ ಅವತಿಷ್ಠತೇ ತದ್ವತ್ । ನನು ಯಥಾ ಮೃದ್ವಸ್ತು ಏವಂ ಪಿಣ್ಡಘಟಾದ್ಯಪಿ ತದ್ವತ್ ಸದ್ಬುದ್ಧೇರನ್ಯಬುದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸತೋಽನ್ಯದ್ವಸ್ತ್ವನ್ತರಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕಾರ್ಯಜಾತಂ ಯಥಾ ಅಶ್ವಾದ್ ಗೌಃ । ನ । ಪಿಣ್ಡಘಟಾದೀನಾಮಿತರೇತರ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ಮೃತ್ತ್ವಾವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ । ಯದ್ಯಪಿ ಘಟಃ ಪಿಣ್ಡಂ ವ್ಯಭಿಚರತಿ ಪಿಣ್ಡಶ್ಚ ಘಟಮ್, ತಥಾಪಿ ಪಿಣ್ಡಘಟೌ ಮೃತ್ತ್ವಂ ನ ವ್ಯಭಿಚರತಃ । ತಸ್ಮಾದ್ ಮೃನ್ಮಾತ್ರಂ ಪಿಣ್ಡಘಟೌ । ವ್ಯಭಿಚರತಿ ತ್ವಶ್ವಂ ಗೌರಶ್ವೋ ವಾ ಗಾಮ್ ।

ಮೃತ್ತಾಗಲಿ ಘಟವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇದು ಮೃದ್ಬುದ್ಧಿ, ಇದು ಘಟಬುದ್ಧಿ-ಎನ್ನುವದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅನುಭವವಿರುವದರಿಂದ ಹಾಗೆನ್ನುತ್ತೇವೆ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಹೊರಗೆ ಮೃದ್ಘಟಗಳು ಇವೆಯೆಂದೂ ಮಣ್ಣು ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಗತವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರಣಭಾವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುವದು ಎಂದು ಭಾವ.

1. ಇದು ಸದೇವ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟತರವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ ; ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ತಸ್ಮಾನ್ಮೃದಾದಿಸಂಸ್ಥಾನಮಾತ್ರಂ ಘಟಾದಯಃ । ಏವಂ ಸತ್ಸಂಸ್ಥಾನಮಾತ್ರಮಿದಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸದೇವೇತಿ । ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಾತ್ರತ್ವಾದ್ ವಿಕಾರಸಂಸ್ಥಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ । ನನು ನಿರವಯವಂ ಸತ್ "ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ ಶಾನ್ತಂ ನಿರವದ್ಯಂ ನಿರಞ್ಜನಮ್" (ಶ್ವೇ. ೬-೧೯), "ದಿವ್ಯೋ ಹ್ಯಮೂರ್ತಃ ಪುರುಷಃ ಸಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯನ್ತರೋ ಹ್ಯಜಃ" (ಮುಂ. ೨-೧-೨) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ । ನಿರವಯವಸ್ಯ ಸತಃ ಕಥಂ ವಿಕಾರಸಂಸ್ಥಾನಮುಪಪದ್ಯತೇ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । ರಜ್ಜ್ವಾದ್ಯವಯವೇಭ್ಯಃ ಸರ್ಪಾದಿಸಂಸ್ಥಾನವದ್ ಬುದ್ಧಿಪರಿಕಲ್ಪಿತೇಭ್ಯಃ ಸದವಯವೇಭ್ಯೋ ವಿಕಾರ-ಸಂಸ್ಥಾನೋಪಪತ್ತೇಃ । "ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್" (೬-೧-೪) ಏವಂ ಸದೇವ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಇದಂಬುದ್ಧಿಕಾಲೇಽಪಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸದ್ವಾದಿಗೂ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ತುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ (ಒಂದು) ಗಡಿಗೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಗಡಿಗೆ ಹುಟ್ಟುವದು ಕಂಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ[1] !

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ, ಸತ್ತಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಸತ್ತೇ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕಾರದಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ, ಹಾವೇ ಮಂಡಲವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಮಣ್ಣೇ ಹೇಗೆ ಹುಡಿ, ಮುದ್ದೆ, ಗಡಿಗೆ, ಹೋಳುಗಳು - ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ ಹಾಗೆ.[2]

(ಅಸದ್ವಾದಿ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುವದೂ ಸತ್ತೇ (ಎಂದಾಯಿತು) ; ಇದು ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು (ಸತ್ತೇ) ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸತ್ತೇ ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಒತ್ತಿಹೇಳಿರುವದು ನಿನಗೆ ಕೇಳಿಸಿಲ್ಲವೇನು ?

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು (ಇದು) ಅಸತ್ತೇ

---

1. ಅಸದ್ವಾದಿಗೆ ಸದ್ವಾದಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ಅವನ ಭಾವನೆ.

2. ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸದ್ವಾದಿಯ ಮತ.

ಆಗಿತ್ತೇ ಹೊರತು, ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಈಗ ಇದು ಹುಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಆಯಿತಲ್ಲ[1] !

(ಸದ್ವಾದಿ) :- ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತೇ ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಮಣ್ಣೇ ಮುದ್ದೆ, ಗಡಿಗೆ- ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ ಹಾಗೆ.[2]

(ಅಸದ್ವಾದಿ) :- ಹೇಗೆ ಮಣ್ಣು ವಸ್ತುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮುದ್ದೆ, ಗಡಿಗೆ- ಮುಂತಾದದ್ದು (ವಸ್ತುವೇ). ಇದರಂತೆ ಕಾರ್ಯವು ಸದ್ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಜಾತವು ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವೆಂದು- ಕುದುರೆಗಿಂತ ಎತ್ತು (ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಬೇರೆ ಎಂದು)[3] ಆಗುವದಲ್ಲ !-

(ಸದ್ವಾದಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುದ್ದೆ, ಗಡಿಗೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟಗಲಿದರೂ ಮಣ್ಣಾಗಿರುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವದಿಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಗಡಿಗೆಯು ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಮುದ್ದೆಯು ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಮುದ್ದೆ ಗಡಿಗೆಗಳು ಮಣ್ಣಾಗಿರುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಮುದ್ದೆಗಡಿಗೆಗಳು ಬರಿಯ ಮಣ್ಣೇ (ಎಂದಾಯಿತು). ಆದರೆ ಎತ್ತು ಕುದುರೆಯನ್ನೂ ಕುದುರೆಯು ಎತ್ತನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ[4].

1. ಇದು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಈಗಲೇ, ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇದಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವಿರಲಿಲ್ಲ- ಎಂದಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದವೇ ಶ್ರುತಿಸಂಮತವೆಂದಾಗುವದಲ್ಲ ! ಅಸದೇವಾಸೀತ್ ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಅನುವಾದವಿದು. ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದದ್ದು ಅಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ. ಸದೇವಾಸೀತ್ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿಯಪ್ರಕಾರ ಇದು ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತೇ ಹೊರತು ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಯಿತು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸ್ಫುಟತರವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ವಾದದ್ದು ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಇದು ಸಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರವಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿದೆ. ಐ.ಭಾ. ೧-೧.
2. ಬುದ್ಧಿ, ಶಬ್ದ- ಎರಡನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು.
3. ಏಕೆಂದರೆ ಕುದುರೆ, ಎತ್ತು- ಎಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ; ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ.
4. ಎತ್ತು , ಕುದುರೆ- ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ; ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಬೇರೆಬೇರೆ. ಎತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಅಂಶವಿಲ್ಲ, ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿನ ಅಂಶವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ಸತ್ತೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಇದ್ದೇ ಇರುವಂತೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ[1] ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಮಣ್ಣೇ ಮುಂತಾದದ್ದರ ಆಕಾರಮಾತ್ರವೇ. ಇದರಂತೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ತಿನ ಆಕಾರಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಸತ್ತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ[2] ; ಏಕೆಂದರೆ ವಿಕಾರರೂಪವಾದ ಬರಿಯ ಆಕಾರವು ವಾಚಾರಂಭಣಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ.[3]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸತ್ತು ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲದ್ದು. ಏಕೆಂದರೆ "ನಿಷ್ಕಲವೂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವೂ ಶಾಂತವೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ ಅಂಟಿಲ್ಲದ್ದೂ" (ಶ್ವೇ. ೬-೧೯), "ದಿವ್ಯನೂ ಅಮೂರ್ತನೂ ಆದ ಪುರುಷನು ಹೊರಗುಒಳಗುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಜನು" (ಮುಂ. ೨-೧-೨)- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿವೆ. ನಿರವಯವವಾಗಿರುವ ಸತ್ತಿಗೆ ವಿಕಾರದ ಆಕಾರ (ವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೆಂಬುದು) ಹೇಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಹಗ್ಗವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಹಾವೇ ಮುಂತಾದ ಆಕಾರಗಳುಂಟಾಗುವಂತೆ ಬುದ್ಧಿಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವ[4] ಸತ್ತಿನ ಅವಯವಗಳಿಂದ[5] ವಿಕಾರದ ಆಕಾರವುಂಟಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. "ವಿಕಾರವೆಂಬುದು ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿರುವ ಬರಿಯ ಹೆಸರು ; ಮಣ್ಣೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು" (೬-೧-೪), ಹೀಗೆಯೇ ಸತ್ತೇ ಸತ್ಯವು[6] - ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿರುವಾಗಲೂ ನಿಜವಾಗಿ ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಪರಮಾರ್ಥವು.[7]

1. ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಜಾತವು ಮಣ್ಣಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಡದೆಯೇ ಇರುವದರಿಂದ.
2. ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಏನೂ ಉಂಟಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಸತ್ತೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ
3. ವಿಕಾರವು , ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಸತ್ತೇ ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಅನನ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಆದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ ಬಂದಿದೆ. 4. ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುಗಟ್ಟಲಾದ.
5. ಸತ್ತಿನ ಅವಯವಗಳು ಬುದ್ಧಿಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ, ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆಯು ಉಪಾದಾನಕಾರಣ- ಎಂಬ ವಾದಿಗಳ ಮತವು ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.
6. 'ತತ್ಸತ್ಯಮ್' ಎಂದು (೬-೮-೭) ಅದೇ ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಾವ.
7. ಈಗಲೂ ಸದ್ರೂಪವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಇದು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವದೊಂದೇ ವಿಶೇಷವೆಂದು ಭಾವ. ಐ.ಭಾ. ೧-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮)ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಸತ್ತಿನಿಂದ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೈಕ್ಷತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ ತತ್ತೇಜೋಽಸೃಜತ ತತ್ತೇಜ ಐಕ್ಷತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ ತದಪೋಽಸೃಜತ । ತಸ್ಮಾದ್ಯತ್ರ ಕ್ವಚ ಶೋಚತಿ ಸ್ವೇದತೇ ವಾ ಪುರುಷಸ್ತೇಜಸ ಏವ ತದಧ್ಯಾಪೋ ಜಾಯನ್ತೇ ॥೩॥

೩. ಅದು 'ಬಹುವಾಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು' ಎಂದು (ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು. ಅದು ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು. ಆ ತೇಜಸ್ಸು 'ಬಹುವಾಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು' ಎಂದು (ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು. ಅದು ಅಪ್ಪನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಶೋಕಿಸುವನೋ ಅಥವಾ ಬೆವರುವನೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಪ್ಪು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾಣುವ ಕಾರ್ಯವು ಅಸತ್ತಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೬. ತತ್ ಸತ್ ಐಕ್ಷತ ಈಕ್ಷಾಂ ದರ್ಶನಂ ಕೃತವತ್ । ಅತಶ್ಚ ನ ಪ್ರಧಾನಂ ಸಾಂಖ್ಯಪರಿಕಲ್ಪಿತಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್ । ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ಇದಂ ತು ಸತ್ ಚೇತನಮ್ । ಈಕ್ಷಿತೃತ್ವಾತ್ । ತತ್ಕಥಮ್ ಐಕ್ಷತೇತಿ ? ಆಹ । ಬಹು ಪ್ರಭೂತಂ ಸ್ಯಾಂ ಭವೇಯಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಉತ್ಪದ್ಯೇಯ । ಯಥಾ ಮೃದ್ ಘಟಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಯಥಾ ವಾ ರಜ್ಜ್ವಾದಿ ಸರ್ಪಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಬುದ್ಧಿಪರಿಕಲ್ಪಿತೇನ । ಅಸದೇವ ತರ್ಹಿ ಸರ್ವಂ ಯದ್ಗೃಹ್ಯತೇ ರಜ್ಜುರಿವ ಸರ್ಪಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ । ನ । ಸತ ಏವ ದ್ವೈತಭೇದೇನ ಅನ್ಯಥಾಗೃಹ್ಯಮಾಣತ್ವಾನ್ನಾಸತ್ತ್ವಂ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಯಥಾ ಸತೋಽನ್ಯದ್ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ ಪುನಸ್ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಧ್ವಂಸಾಚ್ಚೋರ್ಧ್ವಮ್ ಅಸತ್ತ್ವಂ ಬ್ರುವತೇ ತಾರ್ಕಿಕಾಃ । ನ ತಥಾಽಸ್ಮಾಭಿಃ ಕದಾಚಿತ್ ಕ್ವಚಿದಪಿ ಸತೋಽನ್ಯತ್ ಅಭಿಧಾನಮ್ ಅಭಿಧೇಯಂ ವಾ ವಸ್ತು ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯತೇ । ಸದೇವ ತು ಸರ್ವಮ್ ಅಭಿಧಾನಮ್ ಅಭಿಧೀಯತೇ ಚ ಯದನ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾ । ಯಥಾ ರಜ್ಜುರೇವ ಸರ್ಪಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸರ್ಪ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ । ಯಥಾ ವಾ ಪಿಣ್ಡಘಟಾದಿ ಮೃದೋಽನ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪಿಣ್ಡಘಟಾದಿಶಬ್ದೇನಾಭಿಧೀಯತೇ

ಲೋಕೇ । ರಜ್ಜುವಿವೇಕದರ್ಶಿನಾಂ ತು[1] ಸರ್ಪಾಭಿಧಾನಬುದ್ಧೀ ನಿವರ್ತೇತೇ, ಯಥಾ ಚ ಮೃದ್ವಿವೇಕದರ್ಶಿನಾಂ ಘಟಾದಿಶಬ್ದಬುದ್ಧೀ । ತದ್ವತ್ ಸದ್ವಿವೇಕದರ್ಶಿನಾಮ್ ಅನ್ಯವಿಕಾರಶಬ್ದಬುದ್ಧೀ ನಿವರ್ತೇತೇ । "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇ । ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ" (ತೈ. ೨-೯) ಇತಿ, "ಅನಿರುಕ್ತೇಽನಿಲಯನೇ" (ತೈ. ೨-೭) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸತ್ತು (ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು, ನೋಟವನ್ನು, ನೋಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಾಂಖ್ಯರು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ಪ್ರಧಾನವು (ಈ) ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವರು) ಪ್ರಧಾನವು ಅಚೇತನವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಸತ್ತು ಚೇತನವು ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡುವದಾಗಿದೆ.[2]

ಇದು ಹೇಗೆ (ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು ? - ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಹು ಬಹಳವಾಗಿ (ಸ್ಯಾಮ್ = ಭವೇಯಮ್) ಆಗುವೆನು ; (ಪ್ರಜಾಯೇಯ=) ಪ್ರಕರ್ಷದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವೆನು ; ಹೇಗೆ ಮಣ್ಣು ಘಟವೇ ಮುಂತಾದ ಆಕಾರದಿಂದ (ಹುಟ್ಟುವದೋ), ಅಥವಾ ಹೇಗೆ ಹಗ್ಗವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಬುದ್ಧಿಪರಿಕಲ್ಪಿತವಾದ[3] ಹಾವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರ ಆಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೋ ಹಾಗೆ.[4]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಹಾಗಾದರೆ (ಯಾವಯಾವದು) ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಹಗ್ಗವು ಹಾವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಂತೆ (ತೋರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ) ಹುಸಿಯೇ ಆಯಿತಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತೇ ದ್ವೈತವೆಂಬ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಯಾವದೂ ಎಂದಿಗೂ ಅಸತ್ತಲ್ಲ ಎಂದು

1. ಇಲ್ಲೊಂದು ಯಥಾ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
2. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಎಂದರೆ ಇರುವದು ; ಈ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಧಾನವೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬ ಸಾಂಖ್ಯರ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಚೇತನನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೬೭) ರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ. ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೂ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.
3. ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ ; ಕಾರ್ಯವೂ ಬುದ್ಧಿಕಲ್ಪಿತವೇ, ಅದು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ.
4. ಬೇರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಸೇರದಿದ್ದರೂ ಬಹಳವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ?- ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇದು ಉತ್ತರ. ಸದ್ರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುವದೇ ಬಹುತ್ವ. ತೈ. ಭಾ. ೨-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೬೪)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.[1] ಹೇಗೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಅದಕ್ಕೇ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಹಾಳಾದಮೇಲೂ ಅಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆ ನಾವು ಎಂದಿಗೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅಭಿಧಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಅಭಿಧೇಯವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ.[2] ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿಧಾನವೂ ಬೇರೆಯೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ (ಹೇಳಲ್ಪಡುವ) ಅಭಿಧೇಯವೂ ಸತ್ತೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗವೇ ಹಾವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ ಅಥವಾ ಹೇಗೆ ಮುದ್ದೆ, ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದದ್ದು ಮಣ್ಣಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮುದ್ದೆ, ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ (ಹಾಗೆ). ಆದರೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹಾವೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಬುದ್ಧಿಯೂ ತೊಲಗುವವೋ, ಮತ್ತು ಮಣ್ಣನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳು ತೊಲಗುವವೋ ಹಾಗೆ ಸತ್ತನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರ್ಯದ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳು ತೊಲಗುವವು.[3] "ಯಾವದರಿಂದ ವಾಕ್ಕುಗಳು ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ (ಯಾವದನ್ನು) ಸೇರದೆ ಹಿಂತಿರುಗುವವೋ" (ತೈ. ೨-೯), "ಅನಿರುಕ್ತವೂ ಅನಿಲಯವೂ (ಆದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ)...." (ತೈ. ೨-೭) - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).

ತೇಜಆದಿಯಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವದೇಕೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೭. ಏವಮೀಕ್ಷಿತ್ವಾ ತತ್ ತೇಜಃ ಅಸೃಜತ ತೇಜಃ ಸೃಷ್ಟವತ್ । ನನು "ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ" (ತೈ. ೨-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಃ, ತತಸ್ತೃತೀಯಂ ತೇಜಃ ಶ್ರುತಮ್ । ಇಹ ಕಥಂ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೇನ ? ತಸ್ಮಾದೇವ ತೇಜಃ ಸೃಜ್ಯತೇ ತತ ಏವ ಚಾಕಾಶಮಿತಿ ವಿರುದ್ಧಮ್ । ನೈಷ ದೋಷಃ ।

---

1. ಪ್ರಪಂಚವು ತೋರುವ ಆಕಾರವಿಶೇಷದಿಂದ ಹುಸಿಯೇ ಆದರೂ ಅದು ಸರ್ವಥಾ ಹುಸಿಯಲ್ಲ; ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆ ರೂಪದಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿ ತೋರುವ ವಸ್ತುವೂ ಅದರ ಹೆಸರೂ ಎಲ್ಲವೂ ಸತ್ತೇ- ಎಂಬುದು ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತ. ತಾರ್ಕಿಕರು ಸತ್ತಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯ , ಗುಣ , ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರಧ್ವಂಸಾಭಾವರೂಪಗಳುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವದನ್ನು ವೇದಾಂತಿಗಳು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲವೂ ಸತ್ತಿನ ರೂಪಾಂತರವೇ ಎಂಬುದು ಅವರ ಮತ.
3. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತು ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದೆ ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣತತ್ತ್ವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಾಂ. ಭಾ. ಮಂ. ೨ರ ಅವತರಣಿಕೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೫)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಆಕಾಶವಾಯುಸರ್ಗಾನನ್ತರಂ ತತ್ ಸತ್ತೇಜೋಽಸೃಜತ ಇತಿ ಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತೇಃ । ಅಥವಾ ಅವಿವಕ್ಷಿತ ಇಹ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮಃ । ಸತ್ಕಾರ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಮತಃ ಸದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್ ಇತ್ಯೇತದ್ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಮೃದಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾತ್ । ಅಥವಾ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾನಾಮೇವ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಚಷ್ಟೇ । ತೇಜ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ ದಗ್ಧೃ ಪಕ್ತೃ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ರೋಹಿತಂ ಚೇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು (ಆಲೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿ ಆ (ಸತ್ತು) ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು, ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿತು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- "ಆ ಈ ಆತ್ಮನಿಂದ ಆಕಾಶವು ಉಂಟಾಯಿತು" (ತೈ. ೨-೧) ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಿಂದ ವಾಯುವು ಅದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು (ಎಂದು) ಮೂರನೆಯದಾಗಿ (ಇದನ್ನು) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ (ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ) ? ಅದರಿಂದಲೇ (ಮೊದಲು) ತೇಜಸ್ಸು ಸೃಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ, ಅದರಿಂದಲೇ ಆಕಾಶವು (ಮೊದಲು) ಸೃಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ- ಎಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಕಾಶವಾಯುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಸತ್ತು ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ[1]. ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ; ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ತು ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಎಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವು. ಏಕೆಂದರೆ ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದವುಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು (ಕೊಟ್ಟಿದೆ ಎಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು). ಅಥವಾ (ಇಲ್ಲಿ) ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವದರಿಂದ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ (ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು).[2] ತೇಜಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಸುಡುವದು, ಬೇಯಿಸುವದು, ಬೆಳಗುವದು ಮತ್ತು ಕೆಂಪಾಗಿರುವದು- ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ (ತತ್ತ್ವವು).

ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಪ್ಪಿನ ಸೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೮. ತತ್ ಸತ್ಸೃಷ್ಟಂ ತೇಜಃ ಐಕ್ಷತ । ತೇಜೋರೂಪಸಂಸ್ಥಿತಂ ಸತ್ ಐಕ್ಷತ

---

1. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೯೬)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಕೊನೆಯ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲು ಸೃಷ್ಟವಾಯಿತು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗುವದು.

ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ । ತದಪೋಽಸೃಜತ । ಆಪೋ ದ್ರವಾಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಾಃ ಸ್ಯನ್ದಿನ್ಯಃ ಶುಕ್ಲಾಶ್ಚೇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಲೋಕೇ ಯಸ್ಮಾತ್ತೇಜಸಃ ಕಾರ್ಯಭೂತಾ ಆಪಃ, ತಸ್ಮಾದ್ಯತ್ರ ಕ್ವ ಚ ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ವಾ ಶೋಚತಿ ಸಂತಪ್ಯತೇ ಸ್ವೇದತೇ ಪ್ರಸ್ವಿದ್ಯತೇ ವಾ ಪುರುಷಃ, ತೇಜಸ ಏವ ತತ್ ತದಾ ಆಪೋಽಧಿಜಾಯನ್ತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸತ್ತು ಸೃಜಿಸಿದ ಆ ತೇಜಸ್ಸು (ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು. ತೇಜೋರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ತು ನೋಡಿತು ಎಂದರ್ಥ[1]. 'ಬಹುವಾಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು' ಎಂಬ (ವಾಕ್ಯವು) ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು). ಅದು ಅಪ್ಪನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು. ಅಪ್ಪು ಎಂದರೆ ನೀರಾಗಿ ಜಿಗಟಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಶುಭ್ರವಾದ (ವಸ್ತು) ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ (ತತ್ತ್ವವು). ಅಪ್ಪು (ಹೀಗೆ) ತೇಜಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ (ಯಾವಯಾವ) ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಶೋಕಿಸುತ್ತಾನೋ ಸಂತಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೋ (ಅಥವಾ) (ಸ್ವೇದತೇ= ಪ್ರಸ್ವಿದ್ಯತೇ) ಬೆವರುತ್ತಾನೋ, (ತತ್= ತದಾ) ಆಗ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಪ್ಪು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾ ಆಪ ಐಕ್ಷನ್ತ ಬಹ್ವ್ಯಃ ಸ್ಯಾಮ ಪ್ರಜಾಯೇಮಹೀತಿ ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜನ್ತ ತಸ್ಮಾದ್ಯತ್ರ ಕ್ವ ಚ ವರ್ಷತಿ ತದೇವ ಭೂಯಿಷ್ಠಮನ್ನಂ ಭವತ್ಯದ್ಭ್ಯ ಏವ ತದಧ್ಯನ್ನಾದ್ಯಂ ಜಾಯತೇ ॥೪॥

೪. ಆ ಅಪ್ಪು 'ಬಹುವಾಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು' ಎಂದು (ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು. ಅದು ಅನ್ನವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತ-ದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪ್ಪಿನಿಂದಲೇ ಆ ಅನ್ನಾದ್ಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ಪಿನಿಂದ ಅನ್ನದ ಸೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೫. ತಾ ಆಪ ಐಕ್ಷನ್ತ ಪೂರ್ವವದೇವ ಅಬಾಕಾರಸಂಸ್ಥಿತಂ ಸದೈಕ್ಷತ

---

1. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೧೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೧೧೩)ರಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ ಆಯಾ ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಬಹ್ವ್ಯಃ ಪ್ರಭೂತಾಃ ಸ್ಯಾಮ ಭವೇಮ ಪ್ರಜಾಯೇಮಹಿ ಉತ್ಪದ್ಯೇಮಹಿ ಇತಿ । ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜನ್ತ ಪೃಥಿವೀಲಕ್ಷಣಮ್ । ಪಾರ್ಥಿವಂ ಹಿ ಅನ್ನಮ್ । ಯಸ್ಮಾದಪ್ಕಾರ್ಯಮನ್ನಂ ತಸ್ಮಾದ್ ಯತ್ರ ಕ್ವ ಚ ವರ್ಷತಿ ದೇಶೇ ತತ್ ತತ್ರೈವ ಭೂಯಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಭೂತಮನ್ನಂ ಭವತಿ । ಅತೋಽದ್ಭ್ಯ ಏವ ತದನ್ನಾದ್ಯಮ್ ಅಧಿಜಾಯತೇ । ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜನ್ತ ಇತಿ ಪೃಥಿವ್ಯುಕ್ತಾ ಪೂರ್ವಮ್ । ಇಹ ತು ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಽನ್ನಂ ಚ ತದಾದ್ಯಂ ಚ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾದ್ ವ್ರೀಹಿಯವಾದ್ಯಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ । ಅನ್ನಂ ಚ ಗುರು ಸ್ಥಿರಂ ಧಾರಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಚ ರೂಪತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಆ ಅಪ್ಪು (ಆಲೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು' ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಪ್ಪಿನ ಆಕಾರದಿಂದಾದ ಸತ್ತೇ ನೋಡಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಬಹು, ಬಹಳವಾಗಿ ಆಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು - ಎಂದು (ನೋಡಿತು). ಅದು ಪೃಥಿವೀರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು. ಅನ್ನವು ಪಾರ್ಥಿವವಷ್ಟೆ[1] ? ಅನ್ನವು ಅಪ್ಪಿನ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಳೆಗರೆಯುವದೋ (ತತ್ = ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಹಳ ಅನ್ನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀರಿನಿಂದಲೇ ಆ ಅನ್ನಾದ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಅನ್ನವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿತು - ಎಂದು ಹಿಂದಿನ (ವಾಕ್ಯ)ದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಇಲ್ಲಿಯಾದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನವೂ ಆದ್ಯವೂ ಆದದ್ದು - ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಬತ್ತ, ಜವೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ[2]. ಅನ್ನವೆಂಬುದು ಭಾರವಾಗಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೂ ಧಾರಕವಾಗಿಯೂ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ್ದಾಗಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ (ವಸ್ತು).

ಈಕ್ಷಿತೃತ್ವದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೦. ನನು ತೇಜಃಪ್ರಭೃತಿಷು ಈಕ್ಷಣಂ ನ ಗಮ್ಯತೇ । ಹಿಂಸಾದಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಾಭಾವಾತ್ । ತ್ರಾಸಾದಿಕಾರ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭಾಚ್ಚ । ತತ್ರ ಕಥಂ "ತತ್ತೇಜ ಐಕ್ಷತ" ಇತ್ಯಾದಿ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । ಈಕ್ಷಿತೃಕಾರಣಪರಿಣಾಮತ್ವಾತ್ ತೇಜಃ-ಪ್ರಭೃತೀನಾಮ್, ಸತ ಏವೇಕ್ಷಿತುರ್ನಿಯತಕ್ರಮವಿಶಿಷ್ಟಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದಕತ್ವಾಚ್ಚ ತೇಜಃ

---

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಅನ್ನವೆಂದಿರುತ್ತದೆ. 2. ನೀರಿನಿಂದ ಬತ್ತ, ಜವೆ- ಮುಂತಾದ ಅನ್ನವಾಗುವೆಂಬುದು ದೃಷ್ಟಾಂತ, ಅಪ್ಪಿನಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯಾಯಿತೆಂಬುದು ದಾರ್ಷ್ಟಾಂತಿಕ.

ಪ್ರಭೃತಿ ಈಕ್ಷತ ಇವ ಈಕ್ಷತ[1] ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಭೂತಮ್ । ನನು ಸತೋಽಪ್ಯುಪಚರಿತ ಮೇವೇಕ್ಷಿತೃತ್ವಮ್ । ನ । ಸದೀಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕೇವಲಶಬ್ದಗಮ್ಯತ್ವಾನ್ನಶಕ್ಯಮುಪಚರಿತಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ ತೇಜಃಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ತ್ವನುಮೀಯತೇ ಮುಖ್ಯೇಕ್ಷಣಾಭಾವ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮುಪಚರಿತಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ । ನನು ಸತೋಽಪಿ ಮೃದ್ವತ್ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಅಚೇತನತ್ವಂ ಶಕ್ಯಮನುಮಾತುಮ್ । ಅತಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೈವಾಚೇತನಸ್ಯ ಸತಶ್ಚೇತನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ನಿಯತಕಾಲಕ್ರಮವಿಶಿಷ್ಟಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದಕತ್ವಾಚ್ಚ ಐಕ್ಷತೇವೈಕ್ಷತ ಇತಿ ಶಕ್ಯಮನುಮಾತುಮ್ ಉಪಚರಿತಮೇವೇಕ್ಷಣಮ್ । ದೃಷ್ಟಶ್ಚ ಲೋಕೇಽಚೇತನೇ ಚೇತನವದುಪಚಾರಃ । ಯಥಾ ಕೂಲಂ ಪಿಪತಿಷತೀತಿ । ತದ್ವತ್ಸತೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ । ನ । "ತತ್ಸತ್ಯಂ ಸ ಆತ್ಮಾ" (೬-೧೪-೩) ಇತಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮೋಪದೇಶಾತ್ । ಆತ್ಮೋಪದೇಶೋಽಪ್ಯುಪಚರಿತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ಯಥಾ ಮಮಾಽಽತ್ಮಾ ಭದ್ರಸೇನ ಇತಿ ಸರ್ವಾರ್ಥಕಾರಿಣ್ಯನಾತ್ಮನಿ ಆತ್ಮತ್ವೋಪಚಾರಸ್ತದ್ವತ್ । ನ । ಸದಸ್ಮೀತಿ ಸತ್ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಸ್ಯ "ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್" (೬-೧೪-೨) ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ । ಸೋಽಪ್ಯುಪಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್ । ಪ್ರಧಾನಾತ್ಮಾಭಿಸಂಧಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಮೀಪ್ಯಂ ವರ್ತತ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶೋಽಪ್ಯುಪಚರಿತ ಏವ । ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಗ್ರಾಮಂ ಗನ್ತುಂ ಪ್ರಸ್ಥಿತಃ 'ಪ್ರಾಪ್ತವಾನಹಂ ಗ್ರಾಮಮ್' ಇತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್ತ್ವರಾಪೇಕ್ಷಯಾ, ತದ್ವತ್ । ನ । "ಯೇನ ವಿಜ್ಞಾತೇನಾಽವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತಿ" (೬-೧-೩) ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾತ್ । ಸತ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತಿ । ತದನನ್ಯತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ । ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚ । ನ ಚಾನ್ಯದ್ ವಿಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ ಅವಶಿಷ್ಟಂ ಶ್ರಾವಿತಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ, ಅನುಮೇಯಂ ವಾ ಲಿಙ್ಗತೋಽಸ್ತಿ । ಯೇನ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಉಪಚರಿತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಸರ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಪಾಠಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಚರಿತತ್ವಪರಿಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ವೃಥಾ ಶ್ರಮಃ ಪರಿಕಲ್ಪಯಿತುಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತರ್ಕೇಣೈವಾಧಿಗತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ । ತಸ್ಮಾದ್ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನ್ನ ಯುಕ್ತಃ ಶ್ರುತಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಃ । ಅತಶ್ಚೇತನಾವತ್ ಕಾರಣಂ ಜಗತಃ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ತೇಜಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ (ಆಲೋಚಿಸಿ) ನೋಡುವಿಕೆ (ಯು ಇದೆ ಎಂದು) ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನ್ನು) ಹಿಂಸೆಮಾಡ ಬಾರದು- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ) ನಿಷೇಧಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ ; (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ)

1. 'ಐಕ್ಷತ ಇವೈಕ್ಷತ'ಎಂದೇ ಮೂಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಲೇಖಕರು ಬರೆದುಕೊಂಡಿರಬಹು ದೆಂದು ಊಹಿಸುವದಕ್ಕೆಡೆಯಿದೆ; ಮುಂದೆ ಹಾಗೆಂದೇ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

ಅಂಜಿಕೆಯೇ ಮುಂತಾದ (ಚೇತನ) ಕಾರ್ಯವೂ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ "ಆ ತೇಜಸ್ಸು ನೋಡಿತು" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಹೇಳಿರುವದು) ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತೇಜಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ನೋಡುವ ಕಾರಣದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ನೋಡುವ ಸತ್ತೇ ಗೊತ್ತಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ (ತೇಜಸ್ಸು) ನೋಡಿದಂತೆ (ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ) ನೋಡಿತು ಎಂದು ಭೂತವು (ನೋಡಿತೆಂದು) ಹೇಳಿದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸತ್ತು ನೋಡಿತೆಂಬುದೂ ಗೌಣವೇ ಅಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಸತ್ತು ನೋಡಿತು ಎಂಬುದು ಬರಿಯ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರತಕ್ಕದ್ದಾದ್ದರಿಂದ[1] (ಇದು) ಗೌಣವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ[2]. ತೇಜಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗಾದರೋ ಮುಖ್ಯವಾದ ಈಕ್ಷಣವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ[3] (ಆ ಈಕ್ಷಣವು) ಗೌಣವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದೂ) ಅಚೇತನವೇ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ[4] ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅಚೇತನವಾಗಿರುವ ಪ್ರಧಾನವೇ ಚೇತನಾರ್ಥವಾಗಿ (ಕೆಲಸಮಾಡು)ವದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದರಿಂದ (ಆಲೋಚನೆಮಾಡಿ) ನೋಡಿದಂತೆ ಎಂದು ಗೌಣವಾಗಿಯೇ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು (ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ)[5]. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಚೇತನವನ್ನು ಚೇತನವೆಂದೂ ಗೌಣವಾಗಿ ಕರೆದಿರುವದು ಕಂಡೂಬರುತ್ತದೆ ;

1. ಜಗತ್ಕಾರಣವು ಸತ್ತು- ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಹುದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.
2. ಸತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಅಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಲಿಂಗವೂ ಇಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಈಕ್ಷಣವು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ.
3. ಹಿಂಸಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧವಿಲ್ಲದಿರುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ತೇಜಆದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯೇಕ್ಷಣವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು.
4. ಅಚೇತನವಾದ ಮಣ್ಣು ಅನೇಕಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆಯಾಗಿ ಅದು ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು ; ಅಸಂಹತನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೫ ಅವತರಣಿಕೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೭೨)ನ್ನು ನೋಡಿ.
5. ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಗೌಣವಾದ ಈಕ್ಷಣವಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೬ರ ಅವತರಣಿಕೆ (ಭಾ.ಭಾ. ೭೩)ಯಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಕೂಲವು ಬೀಳುವೆನೆನ್ನುತ್ತಿದೆ' (ಎನ್ನುವರು). ಅದರಂತೆ ಸತ್ತಿಗೂ ಆಗಬಹುದಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ''ಅದೇ ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು'' (೬-೧೪-೩) ಎಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿರುವದೂ ಗೌಣವೇ ಎಂದರೊ ? ಹೇಗೆ 'ಭದ್ರಸೇನನು ನನ್ನ ಆತ್ಮನು' ಎಂದು ತಾನಲ್ಲದ (ಭದ್ರಸೇನನಲ್ಲಿ) ತಾನೆಂದು ಗೌಣವಾಗಿ (ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರೋ) ಹಾಗೆ (ಇದೂ ಆಗಬಹುದಲ್ಲ) !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಸತ್ತೇ ನಾನಾಗಿದೇನೆ - ಎಂದು ಸತ್ತೆಂಬ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠನಾಗಿರುವವನಿಗೆ ''ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ'' (೬-೧೪-೨) ಎಂದು ಮೋಕ್ಷ(ಫಲ)ವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಅದೂ ಗೌಣವೇ ಎಂದರೊ ? ಪ್ರಧಾನಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಮೀಪ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವೂ ಗೌಣವೇ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟವನು 'ಊರನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದೆನು' ಎಂದು ಬೇಗ (ಮುಟ್ಟುವೆನೆಂಬ) ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೇಳುವನೋ ಹಾಗೆ.

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ''ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅರಿಯದೆ ಇದ್ದದ್ದೂ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಂತೆ ಆಗುವದೋ'' (೬-೧-೩) ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವದೂ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅದು ಅದ್ವಿತೀಯವೆಂದು (೬-೨-೧) ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಇನ್ನೊಂದು ಅರಿಯತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದಾಗಲಿ (ಯಾವದಾದರೊಂದು) ಲಿಂಗದಿಂದ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದದ್ದಾಗಲಿ ಇರುವದೂ ಇಲ್ಲ; ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವು ಗೌಣವೆಂದೂ ಆಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. (ಈ) ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಷಯವೆಲ್ಲ ಉಪಚರಿತಾರ್ಥವೇ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ (ಹಾಗೆ) ಕಲ್ಪಿಸಿದವನಿಗೆ ಬರಿಯ ಶ್ರಮವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತನ (ಮತದಲ್ಲಿ) ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದರ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ತರ್ಕದಿಂದಲೇ ಬಂದಿದೆ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ[1]. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ[2] ಶ್ರುತಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

1. ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೆ ತರ್ಕವೇ ಪ್ರಧಾನ, ಶಬ್ದವು ಅದಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯದು.
2. ವೇದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗದ ಅತೀಂದ್ರಿಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಚೇತನಾವಂತವಾದ (ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೇ) ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶ, ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ)

ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣಮಾಡಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇಷಾಂ ಖಲ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ತ್ರೀಣ್ಯೇವ ಬೀಜಾನಿ
ಭವನ್ತ್ಯಾಣ್ಡಜಂ ಜೀವಜಮುದ್ಭಿಜ್ಜಮಿತಿ ॥೧॥

೧. ಆ ಈ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಆಂಡಜ, ಜೀವಜ, ಉದ್ಭಿಜ್ಜ- ಎಂದು ಮೂರೇ ಬೀಜಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೧. ತೇಷಾಂ ಜೀವಾವಿಷ್ಟಾನಾಂ ಖಲು ಏಷಾಂ ಪಕ್ಷ್ಯಾದೀನಾಂ ಭೂತಾನಾಮ್ । 'ಏಷಾಮ್' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿರ್ದೇಶಾತ್ । ನ ತು ತೇಜಃಪ್ರಭೃತೀನಾಮ್ । ತೇಷಾಂ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । ಅಸತಿ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿರ್ದೇಶಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ದೇವತಾಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ ತೇಜಃಪ್ರಭೃತಿಷು "ಇಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ" ಇತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ತೇಷಾಂ ಖಲ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಪಕ್ಷಿಪಶುಸ್ಥಾವರಾದೀನಾಂ ತ್ರೀಣ್ಯೇವ ನಾತಿರಿಕ್ತಾನಿ ಬೀಜಾನಿ ಕಾರಣಾನಿ ಭವನ್ತಿ । ಕಾನಿ ತಾನೀತಿ ? ಉಚ್ಯನ್ತೇ । ಆಣ್ಡಜಮ್ ಅಣ್ಡಾಜ್ಜಾತಮ್ ಅಣ್ಡಜಮ್ । ಅಣ್ಡಜಮೇವಾಽಽಣ್ಡಜಂ ಪಕ್ಷ್ಯಾದಿ । ಪಕ್ಷಿಸರ್ಪಾದಿಭ್ಯೋ ಹಿ ಪಕ್ಷಿಸರ್ಪಾದಯೋ ಜಾಯಮಾನಾ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ । ತೇನ ಪಕ್ಷೀ ಪಕ್ಷಿಣಾಂ ಬೀಜಂ

ಸರ್ಪಃ ಸರ್ಪಾಣಾಮ್ । ತಥಾ ಅನ್ಯದಪಿ ಅಣ್ಡಾಜ್ಜಾತಂ ತಜ್ಜಾತೀಯಾನಾಂ ಬೀಜಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಜೀವಾವಿಷ್ಟವಾದ ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಭೂತಗಳಿಗೆ[1] - ಈ (ಭೂತಗಳಿಗೆ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ(ರುವಂತೆ) ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ (ಇವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಭೂತಗಳೇ ಹೊರತು) ತೇಜಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ (ಭೂತ)ಗಳಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ ; ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವಾಗದಿದ್ದರೆ (ಅವನ್ನು) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡುವದು ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ[2]. ತೇಜಸ್ಸು ಮುಂತಾದ (ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ) "ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು" (೬-೩-೨) ಎಂದು ದೇವತಾಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ)[3]. ಆದ್ದರಿಂದ- ಆ ಈ ಪಶುಪಕ್ಷಿ ಸ್ಥಾವರಾದಿಭೂತಗಳಿಗೆ ಮೂರೇ, ಹೆಚ್ಚಲ್ಲ, ಬೀಜಗಳು ಕಾರಣಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವವು ? ಎಂದರೆ ಆಂಡಜವು- ಅಂಡದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅಂಡಜವು ; ಅಂಡಜವಾದದ್ದೇ ಆಂಡಜವು[4]. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮುಂತಾದದ್ದು ; ಪಕ್ಷಿ, ಹಾವು- ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷಿ, ಹಾವು- ಮುಂತಾದವುಗಳೇ ಹುಟ್ಟುವದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಕ್ಷಿಯು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಹಾವು ಹಾವುಗಳಿಗೂ ಬೀಜವು[5]. ಹೀಗೆಯೇ (ಇನ್ನೂ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅಂಡದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ (ಪ್ರಾಣಿಯು) ತನ್ನ ಜಾತಿಯ (ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ) ಕಾರಣವು ಎಂದರ್ಥ.

ಅಂಡವು ಅಂಡಜಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಅಂಡಜವೇ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೨. ನನು ಅಣ್ಡಾಜ್ಜಾತಮ್ ಅಣ್ಡಜಮ್ ಉಚ್ಯತೇ । ಅತೋಽಣ್ಡಮೇವ ಬೀಜಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ಕಥಮಣ್ಡಜಂ ಬೀಜಮುಚ್ಯತೇ ? ಸತ್ಯಮೇವಂ ಸ್ಯಾತ್, ಯದಿ

1. ಇಲ್ಲಿ ಶರೀರ ಸಹಿತವಾದ ಜೀವರುಗಳನ್ನೇ ಭೂತಗಳೆಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
2. ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಅವು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯವಾಗುತ್ತವೆ. 'ದೇವತೆಗಳು ಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷವಾದ ಭೂತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಟೀಕೆ.
3. ಮೂಲಭೂತಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದಿದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಭೂತಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರಾಣಿವಾಚಕವೇ- ಎಂದರ್ಥ.
4. ಆಂಡಜವೆಂಬುದು ಅಂಡಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಹುಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.
5. ಕಾರಣವು ಎಂದರ್ಥ.

ತ್ವದಿಚ್ಛಾತನ್ತ್ರಾ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಸ್ವತನ್ತ್ರಾ ತು ಶ್ರುತಿಃ । ಯತ ಆಹ ಅಣ್ಡಜಾದ್ಯೇವ ಬೀಜಮ್ ನ ಅಣ್ಡಾದೀತಿ । ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಅಣ್ಡಜಾದ್ಯಭಾವೇ ತಜ್ಜಾತೀಯಸಂತತ್ಯಭಾವಃ, ನ ಅಣ್ಡಾದ್ಯಭಾವೇ । ಅತಃ ಅಣ್ಡಜಾದೀನ್ಯೇವ ಬೀಜಾನಿ ಅಣ್ಡಜಾದೀನಾಮ್ । ತಥಾ ಜೀವಾಜ್ಜಾತಂ ಜೀವಜಮ್ । ಜರಾಯುಜಮಿತ್ಯೇತತ್, ಪುರುಷಪಶ್ವಾದಿ । ಉದ್ಭಿಜ್ಜಮ್ ಉದ್ಭಿನತ್ತೀತ್ಯುದ್ಭಿತ್ ಸ್ಥಾವರಮ್ । ತತೋ ಜಾತಮ್ ಉದ್ಭಿಜ್ಜಮ್ । ಧಾನಾ ವಾ ಉದ್ಭಿತ್ । ತತೋ ಜಾಯತ ಇತ್ಯುದ್ಭಿಜ್ಜಮ್ । ಸ್ಥಾವರಬೀಜಂ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ ಬೀಜಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ವೇದಜಸಂಶೋಕಜಯೋರಣ್ಡಜೋದ್ಭಿಜ್ಜಯೋರೇವ ಯಥಾಸಂಭವಮನ್ತರ್ಭಾವಃ । ಏವಂ ಹ್ಯವಧಾರಣಂ ತ್ರೀಣ್ಯೇವ ಬೀಜಾನಿ ಇತ್ಯುಪಪನ್ನಂ ಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಅಂಡದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅಂಡಜವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಡವೇ (ಅದಕ್ಕೆ) ಬೀಜವು ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತ, ಅಂಡಜವು ಬೀಜವು ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, ಶ್ರುತಿಯು ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಹೀಗಾಗ ಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಡಜಾದಿಯೇ ಬೀಜವೇ ಹೊರತು ಅಂಡಾದಿಯಲ್ಲ ಎಂದಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅಂಡಜಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಜಾತಿಯ ಸಂತತಿಯು ಇಲ್ಲದ್ದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಅಂಡಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಹಾಗೆ) ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ[1]. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಡಜಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಂಡಜಾದಿಗಳೇ ಬೀಜಗಳು[2]. ಇದರಂತೆ ಜೀವನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಜೀವಜವು ; ಪುರುಷ, ಪಶು - ಮುಂತಾದ ಜರಾಯುಜವು ಎಂದರ್ಥ. ಉದ್ಭಿಜ್ಜವು - (ಉದ್ಭಿನತ್ತಿ) ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥಾವರವು ಉದ್ಭಿತ್ತು ; ಅದರಿಂದ

1. ಅಂಡವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಡಜವು ಉಂಟಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಾಣಿಯಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಂಡದ ದ್ವಾರವಾಗಿ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.
2. 'ಅಂಡಜಗಳಿದ್ದರೇ ಅಂಡಜಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ- ಎಂಬ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿವೆ. ಅಂಡವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಡಜವು ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ, ಅಂಡಾದಿಗಳಿದ್ದರೆ ಅಂಡಜಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆದಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಮ್ಯವಾದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನುದಾಹರಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂಬುದೂ ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಉದ್ಭಿಜವು. ಅಥವಾ ಬೀಜವೇ ಉದ್ಭಿತ್ತು, ಆದ್ದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಉದ್ಭಿಜ್ಜವು ; ಸ್ಥಾವರಬೀಜವು ಸ್ಥಾವರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವು ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವೇದಜ ಸಂಶೋಕಜಗಳು[1] ಹೇಗೋ ಅಂಡಜೋದ್ಭಿಜ್ಜಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾದರೆ ತಾನೆ ಮೂರೇ ಬೀಜಗಳು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸೇಯಂ ದೇವತೈಕ್ಷತ ಹನ್ತಾಹಮಿಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾ ಅನೇನ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣೀತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಈ ದೇವತೆಯು, 'ಒಳ್ಳೆಯದು, ನಾನು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಈ ಜೀವನೆಂಬ ಆತ್ಮನ (ರೂಪ) ದಿಂದ ಅನುಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು (ಯೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿತು.

ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಸಂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೩. ಸೇಯಂ ಪ್ರಕೃತಾ ಸದಾಖ್ಯಾ ತೇಜೋಽಬನ್ನಯೋನಿರ್ದೇವತಾ ಉಕ್ತಾ ಐಕ್ಷತ ಈಕ್ಷಿತವತೀ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ಬಹು ಸ್ಯಾಮಿತಿ । ತದೇವ ಬಹುಭವನಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾದ್ಯಾಪಿ ನಿರ್ವೃತ್ತಮಿತ್ಯತ ಈಕ್ಷಾಂ ಪುನಃ . ಕೃತವತೀ ಬಹುಭವನಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಉರರೀಕೃತ್ಯ । ಕಥಮ್ ? ಹನ್ತ ಇದಾನೀಮ್ ಅಹಮಿಮಾ ಯಥೋಕ್ತಾಸ್ತೇಜ ಆದ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾ ಅನೇನ ಜೀವೇನ ಇತಿ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಸ್ಥಂ ಪೂರ್ವಸೃಷ್ಟ್ಯನುಭೂತಪ್ರಾಣಧಾರಣಮ್ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಸ್ಮರನ್ತೀ ಆಹ ಅನೇನ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಕರ್ತ್ರಾಽಽತ್ಮನಾ ಇತಿ । ಆತ್ಮನಾ ಇತಿ[2] ವಚನಾತ್ ಸ್ವಾತ್ಮನೋಽವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪತಯಾ ಅವಿಶಿಷ್ಟೇನ ಇತ್ಯೇತದ್ದರ್ಶಯತಿ । ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ತೇಜೋಽಬನ್ನಭೂತಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗೇಣ ಲಬ್ಧವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಾ ಸತೀ, ನಾಮ ಚ ರೂಪಂ ಚ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣಿ

1. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೧-೨೧ರಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಕಜವೆಂದರೇ ಸ್ವೇದಜವೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇವೆರಡನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಬರೆದಿರುವದೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಕಜವೆಂದರೆ ಔಷ್ಣ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು- ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ.
2. ಈ ಮಾತುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿವೆಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮ್ ಆಕರವಾಣಿ ಅಸೌನಾಮಾಯಮ್ ಇದಂ ರೂಪ ಇತಿ ವ್ಯಾಕುರ್ಯಾಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಸತ್ತೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಯು[1] ನೋಡಿತು, ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಬಹುವಾಗುವೆನು (ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡಿತು). ಆ ಬಹುವಾಗುವದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಇನ್ನೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬಹುಭವನವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ[2] ಮತ್ತೆ ಈಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿತು.[3] ಹೇಗೆಂದರೆ, ಒಳ್ಳೆಯದು, ಈಗ ನಾನು ಈ ತೇಜಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳುವ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಈ ಜೀವನೆಂಬ - ಎಂದು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದ[4] ಪೂರ್ವಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಧಾರಿಯಾದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ಈ ಜೀವನೆಂಬ ಆತ್ಮನ ರೂಪದಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಪ್ರಾಣಧಾರಣಕರ್ತೃರೂಪದಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ[5]. ಆತ್ಮನಾ (ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ತನ್ನ ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲದ, ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದೇ ಆಗಿರುವ ಸಮಾನ(ರೂಪ)ದಿಂದ (ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು) ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ.[6] ಅನುಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ, ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ ಮಾತ್ರೆಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ[7] ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ-ವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ನಾಮವನ್ನೂ ರೂಪವನ್ನೂ

1. ಪರಮಾತ್ಮನು. 2. ಆ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡಿತು.
4. ಅನೇನ ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮವು ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
5. ಜೀವನೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಮಾಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ವಾಗಾದಿಕರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶ.
6. ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ್ದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಆಗಲೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ತಪ್ಪಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಆತ್ಮನಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
7. ಮಾತ್ರೆಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ; ಅದಿಲ್ಲದ ಸುಷುಪ್ತಿ ಕೈವಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಬೃ.ಭಾ. ೨-೪-೧೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೭೪, ೩೭೫)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಬೃ.ಮಾ. ೪-೩-೧೫ರ 'ಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಭವತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ವ್ಯಾಕರಣಮಾಡುವೆನು. ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆಕಾರಗೊಳಿಸುವೆನು,[1] ಇದು ಇಂಥ ಹೆಸರಿನದು, (ಇದು) ಇಂಥ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು - ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸುವೆನು - ಎಂದು (ಯೋಚಿಸಿತು) ಎಂದರ್ಥ.

ಚರ್ಚೆ : ಆತ್ಮನು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವ ಬಗೆ

ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಭಾಸರೂಪನು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೪. ನನು ನ ಯುಕ್ತಮಿದಮ್ ಅಸಂಸಾರಿಣ್ಯಾಃ ಸರ್ವಜ್ಞಾಯಾ ದೇವತಾಯಾ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ ಅನೇಕಶತಸಹಸ್ರಾನರ್ಥಾಶ್ರಯಂ ದೇಹಮ್ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ದುಃಖಮನುಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಸಂಕಲ್ಪನಮ್ ಅನುಪ್ರವೇಶಶ್ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಸತಿ । ಸತ್ಯಮೇವಂ ನ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದ್ ಯದಿ ಸ್ವೇನೈವಾವಿಕೃತೇನ ರೂಪೇಣ ಅನುಪ್ರವಿಶೇಯಂ ದುಃಖಮನುಭವೇಯಮ್ ಇತಿ ಚ ಸಂಕಲ್ಪಿತವತೀ । ನ ತ್ವೇನಮ್ । ಕಥಂ ತರ್ಹಿ[2] ಅನೇನ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ಇತಿ ವಚನಾತ್ । ಜೀವೋ ಹಿ ನಾಮ ದೇವತಾಯಾ ಆಭಾಸಮಾತ್ರಮ್ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ-ಭೂತಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗಜನಿತ ಆದರ್ಶ ಇವ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಪುರುಷಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೋ ಜಲಾದಿಷ್ವಿವ ಚ ಚನ್ದ್ರಸೂರ್ಯಾದೀನಾಮ್ । ಅಚಿನ್ತ್ಯಾನನ್ತಶಕ್ತಿಮತ್ಯಾ ದೇವತಾಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಸಂಬನ್ಧಶ್ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸೋ ದೇವತಾಸ್ವರೂಪವಿವೇಕಾಗ್ರಹಣನಿಮಿತ್ತಃ ಸುಖೀ ದುಃಖೀ ಮೂಢ ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕವಿಕಲ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಹೇತುಃ । ಛಾಯಾಮಾತ್ರೇಣ ಜೀವರೂಪೇಣಾನುಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದ್ದೇವತಾ ನ ದೈಹಿಕೈಃ ಸ್ವತಃ ಸುಖದುಃಖಾದಿಭಿಃ ಸಂಬಧ್ಯತೇ । ಯಥಾ ಪುರುಷಾದಿತ್ಯಾದಯ ಆದರ್ಶೋದಕಾದಿಷು ಛಾಯಾ ಮಾತ್ರೇಣಾನುಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಆದರ್ಶೋದಕಾದಿದೋಷೈರ್ನ ಸಂಬಧ್ಯನ್ತೇ ತದ್ವದ್ದೇವತಾಪಿ । "ಸೂರ್ಯೋ ಯಥಾ ಸರ್ವಲೋಕಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಚಾಕ್ಷುಷೈರ್ಬಾಹ್ಯದೋಷೈಃ । ಏಕಸ್ತಥಾ ಸರ್ವಭೂತಾನ್ತರಾತ್ಮಾ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಲೋಕದುಃಖೇನ ಬಾಹ್ಯಃ" ॥ (ಕ. ೧-೩-೧), "ಆಕಾಶವತ್ಸರ್ವಗತಶ್ಚ ನಿತ್ಯಃ" (?) ಇತಿ ಹಿ ಕಾಠಕೇ । "ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ" (ಬೃ ೪-೩-೭) ಇತಿ ಚ ವಾಜಸನೇಯಕೇ ॥

---

1. ಅವ್ಯಾಕೃತರೂಪವೆಂದರೆ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಒಂದಾಗಿರುವದು, ವ್ಯಾಕರಣಮಾಡುವದೆಂದರೆ ಮಡಕೆ, ಕುಡಿಕೆ- ಎಂಬಂತೆ ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವದು.
2. ಈ ಎರಡು ಮಾತುಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಅಸಂಸಾರಿಯೂ ಸರ್ವಜ್ಞವೂ ಆಗಿರುವ ದೇವತೆಯು[1] ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನೇಕಶತಸಹಸ್ರ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ದೇಹ-ವನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವೆನು - ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವದೂ, ಸ್ವತಂತ್ರವಿದ್ದರೂ[2] ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವದೂ - ಎಂಬದಿದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ):- ತನ್ನ ಅವಿಕೃತವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ದುಃಖವನ್ನನು ಭವಿಸುವೆನು ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ನಿಜ. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಜೀವಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಎಂದು ವಚನವಿದೆ.[3] ಜೀವನೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಭೂತಮಾತ್ರೆಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಿರುವ ದೇವತೆಯ ಆಭಾಸಮಾತ್ರ(ವಾಗಿರುತ್ತದೆ); (ಅವನು) ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಿರುವ ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತೆಯೂ ನೀರು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ (ಹೊಕ್ಕಿರುವ) ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ (ಪ್ರತಿಬಿಂಬ)ದಂತೆಯೂ (ಇರುತ್ತಾನೆ). ಅಚಿಂತ್ಯವಾದ ಅನಂತಶಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳ[4] ದೇವತೆಗೆ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಚೈತನ್ಯದ ಆಭಾಸವುಂಟಾಗುವದು ದೇವತೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಗ್ರಹಿಸದೆ ಇರುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿ ಸುಖಿ, ದುಃಖಿ, ಮೂಢ- ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ವಿಕಲ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಹೀಗೆ) ಬರಿಯ ನೆರಳಿನಂತಿರುವ ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವದರಿಂದ ದೇವತೆಯು ತಾನೇ ದೇಹದ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಮನುಷ್ಯನು, ಸೂರ್ಯನು - ಮುಂತಾದವರು ಕನ್ನಡಿ, ನೀರು- ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ನೆರಳಿನ ರೂಪದಿಂದ ಹೊಕ್ಕಿರುವದರಿಂದ (ಆ) ಕನ್ನಡಿ, ನೀರು- ಮುಂತಾದುವುಗಳ ದೋಷಗಳಿಂದ ಸಂಬದ್ಧರಾಗುವ-ದಿಲ್ಲವೋ, ದೇವತೆಯೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಸಂಬದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ).[5] "ಎಲ್ಲಾ ಜನಕ್ಕೂ

---

1. ಬ್ರಹ್ಮವು. 2. ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಂಧದಲ್ಲಿಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಹೇಗೆತಾನೆ ಬದ್ಧನಾದಾನು ?

3. ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಸೂ.ಭಾ. ೨-೧-೨೨ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

4. ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕಶಕ್ತಿಗಳುಂಟು. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೧-೩೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೬೮), ೪-೩-೧೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೮೩) ಇವನ್ನು ನೋಡಿ.

5. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೨-೨೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೮೭)ರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾಂಶವು ಯಾವದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಚಕ್ಷುವಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯನು ಹೇಗೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಿರುವ ಹೊರಗಿನ ದೋಷಗಳಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಅಂತರಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ಒಬ್ಬನೇ (ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು) ಲೋಕದುಃಖದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ) ಹೊರಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತಾನೆ'' (ಕ. ೧-೩-೧), ''ಆಕಾಶದಂತೆ ಸರ್ವಗತನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ'' (?)[1] ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಕಾಠಕದಲ್ಲಿದೆ ? ''ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತೆಯೂ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿರುವವನಂತೆಯೂ (ಇರುತ್ತಾನೆ)''[2] (ಬೃ. ೪-೩-೭) ಎಂದು ವಾಜಸನೇಯಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ.

ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೫. ನನು ಛಾಯಾಮಾತ್ರಶ್ಚೇಜ್ಜೀವೋ ಮೃಷೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಃ । ತಥಾ ಪರಲೋಕೇಹಲೋಕಾದಿ ಚ ತಸ್ಯ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಸದಾತ್ಮನಾ ಸತ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ಸರ್ವಂ ಚ ನಾಮರೂಪಾದಿ ಸದಾತ್ಮನೈವ ಸತ್ಯಂ ವಿಕಾರಜಾತಮ್, ಸ್ವತಸ್ತು ಅನೃತಮೇವ । 'ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಮ್' (೬-೧-೪) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಜೀವೋಽಪೀತಿ । ಯಕ್ಷಾನುರೂಪೋ ಹಿ ಬಲಿಃ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ । ಅತಃ ಸದಾತ್ಮನಾ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಾಣಾಂ ಸರ್ವವಿಕಾರಾಣಾಂ ಚ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸತೋಽನ್ಯತ್ವೇ ಚಾನೃತತ್ವಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ದೋಷಸ್ತಾರ್ಕಿಕೈರಿಹಾನುವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ । ಯಥಾ ಇತರೇತರವಿರುದ್ಧಾ ದ್ವೈತವಾದಾಃ ಸ್ವಬುದ್ಧಿವಿಕಲ್ಪಮಾತ್ರಾ ಅತತ್ತ್ವನಿಷ್ಠಾ ಇತಿ ಶಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಜೀವನು (ಪರಮಾತ್ಮನ) ನೆರಳುಮಾತ್ರವಾದರೆ ಹುಸಿಯೆಂದೇ ಆಯಿತು ; ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಪರಲೋಕ, ಇಹಲೋಕ- ಮುಂತಾದವುಗಳೂ (ಹುಸಿಯೆಂದೇ) ಆಯಿತಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಈ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವೆ. (ಇದರ ವಿವರ) ; ನಾಮ, ರೂಪ-ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಜಾತವೆಲ್ಲವೂ

---

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲಿದ್ದಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಸಂಶಯಾಸ್ಪದ ; ಇದು ಕಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಹೊಂದುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಪರಾಮರ್ಶವಿಲ್ಲ. 2. ಬುದ್ಧಿಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿದು.

ಸದ್ರೂಪದಿಂದಲೇ ಸತ್ಯವು, ತಾನುತಾನಾದರೆ ಅನೃತವೇ; ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿಕಾರ-ವೆಂಬುದು ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿರುವ ಹೆಸರೇ' (೬-೧-೪) ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಜೀವನೂ (ತಾನು ತಾನು ಹುಸಿಯೇ, ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯನೇ). 'ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯಲ್ಲವೆ ಬಲಿ ?'- ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ[1]. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಸರ್ವವಿಕಾರಗಳೂ ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯವು, ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದರೆ ಅನೃತವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ) ಯಾವ ದೋಷವನ್ನೂ ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆ ದ್ವೈತವಾದಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅವರ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಕಲ್ಪಮಾತ್ರಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವೋ (ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ)[2].

ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾಸಾಂ ತ್ರಿವೃತಂ ತ್ರಿವೃತಮೇಕೈಕಾಂ ಕರವಾಣೀತಿ ಸೇಯಂ ದೇವತೇಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾ ಅನೇನೈವ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾಽನು-ಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್ ॥೩॥

೩. 'ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು (ಯೋಚಿಸಿನೋಡಿತು). ಆ ಈ ದೇವತೆಯು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇದೇ ಜೀವಾತ್ಮನ ರೂಪದಿಂದ ಅನುಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಮಾಡಿತು.

ಒಂದೊಂದು ಭೂತವನ್ನೂ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಮಾಡಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೬. ಸೈವಂ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮಾವಸ್ಥೇ ಬೀಜಭೂತೇ ಅವ್ಯಾಕೃತೇ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣಿ ಇತೀಕ್ಷಿತ್ವಾ ತಾಸಾಂ ಚ ತಿಸೃಣಾಂ

1. ನಾಮರೂಪಗಳು ಯಕ್ಷನ ಬಲಿಯಂತೆ , ಜೀವನು ಯಕ್ಷನಂತೆ ; ಜೀವನೂ ತೋರಿಕೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಹುಸಿಯೇ, ಅವನಿಗೆ ಭೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ನಾಮರೂಪಗಳೂ ಹುಸಿಯೇ. ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಎರಡೂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩-೧೭ , ೪-೩ , ೪- ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ದೇವತಾನಾಮ್ ಏಕೈಕಾಂ ತ್ರಿವೃತಂ ತ್ರಿವೃತಂ ಕರವಾಣಿ । ಏಕೈಕಸ್ಯಾಸ್ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣೇ ಏಕೈಕಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ದ್ವಯೋರ್ದ್ವಯೋರ್ಗುಣಭಾವಃ । ಅನ್ಯಥಾ ಹಿ ರಜ್ಜ್ವಾ ಇವ ಏಕಮೇವ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ತು ತಿಸೃಣಾಂ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಮಿತಿ । ಏವಂ ಹಿ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾನಾಂ ಪೃಥಙ್ನಾಮಪ್ರತ್ಯಯಲಾಭಃ ಸ್ಯಾತ್, ತೇಜ ಇದಮ್, ಇಮಾ ಆಪಃ, ಅನ್ನಮಿದಮ್ ಇತಿ ಚ । ಸತಿ ಚ ಪೃಥಙ್ನಾಮಪ್ರತ್ಯಯಲಾಭೇ ದೇವತಾನಾಂ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಏವಮ್ ಈಕ್ಷಿತ್ವಾ ಸೇಯಂ ದೇವತಾ ಇಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾ ಅನೇನೈವ ಯಥೋಕ್ತೇನೈವ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾ[1] ಸೂರ್ಯಬಿಮ್ಬವತ್ ಅನ್ತಃಪ್ರವಿಶ್ಯ ವೈರಾಜಂ ಪಿಣ್ಡಂ ಪ್ರಥಮಂ ದೇವಾದೀನಾಂ ಚ ಪಿಣ್ಡಾನ್ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ಯಥಾಸಂಕಲ್ಪಮೇವ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್ । ಅಸೌನಾಮಾಯಮ್ ಇದಂರೂಪ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ (ದೇವತೆಯು) ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಹೊಕ್ಕು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಬೀಜಭೂತವಾಗಿರುವ ಅವ್ಯಾಕೃತನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು[2] ವ್ಯಾಕರಣ ಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ನೋಡಿ ಆ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗಿ[3] ಮಾಡುವೆನು - ಒಂದೊಂದನ್ನು ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಮಾಡಿದರೆ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು, (ಮಿಕ್ಕ) ಎರಡೆರಡಕ್ಕೆ ಗುಣಭಾವವು (ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ)[4]. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಗ್ಗದಂತೆ ಒಂದೇ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವಾಗುವದೇ[5] ಹೊರತು ಮೂರಲ್ಲ.

---

1. ಆತ್ಮನಾ ಎಂಬ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಲೇಖಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೇವೆ.
2. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ನೊರೆಯಂತೆ ನಾಮರೂಪಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ಆತ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವವು ; ಇವುಗಳನ್ನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಕರಣ ಮಾಡುವನು. ಐ.ಭಾ. ೧-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೮) , ಬೃ.ಭಾ. ೨-೪-೧೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೬೫) , ೩-೫-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೪)- ಇವನ್ನು ನೋಡಿ. ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣವು ಪರಮಾತ್ಮ ಕರ್ತೃಕವೇ ಎಂದು ಸೂ.ಭಾ. ೨-೪-೨೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೦೭)ರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ.
3. ಮೂರುಮೂರರ ಕಟ್ಟಾಗಿರುವಂತೆ , ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರು ಸೇರಿರುವಂತೆ.
4. ತೇಜಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ ಅಪ್ಪೂ ಅನ್ನವೂ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ಅದು ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತತೇಜಸ್ಸು. ಹೀಗೆಯೇ ಮಿಕ್ಕೆರಡನ್ನೂ ಅರಿಯಬೇಕು.
5. ಮೂರು ಸಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಬಣ್ಣದ ಹುರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗದಂತೆ ಆಗುವದು ; ಅಂಥ ಹಗ್ಗವು ಇಂಥ ಬಣ್ಣದ ಹಗ್ಗವೆಂಬ ವಿಶೇಷವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ (ಒಂದೊಂದೂ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾದ)ರಲ್ಲವೆ, ಇದು ತೇಜಸ್ಸು, ಇದು ಅಪ್ಪು, ಇದು ಅನ್ನ - ಎಂದು ತೇಜೋಬನ್ನಗಳಿಗೆ (ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ) ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಹೆಸರಿನ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯದ ಲಾಭವಾದೀತು ?[1] (ಹಾಗೆ ಬೇರೆ) ಬೇರೆಯ ನಾಮಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೊರಕಿದರೆ ಸರಿಯಾದ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವದು[2].

ಹೀಗೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಆ ಈ ದೇವತೆಯು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇದೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬದಂತೆ ಒಳಹೊಕ್ಕು, ಮೊದಲು ವಿರಾಟ್ಪುರುಷನ ದೇಹವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವರ ದೇಹಗಳನ್ನು[3] ಒಳಹೊಕ್ಕು (ತಾನು) ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇದು ಈ ಹೆಸರಿನದು, ಈ ರೂಪದ್ದು - ಎಂದು ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಮಾಡಿತು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾಸಾಂ ತ್ರಿವೃತಂ ತ್ರಿವೃತಮೇಕೈಕಾಮಕರೋದ್ಯಥಾ ತು ಖಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಸ್ತ್ರಿವೃತ್ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ ತನ್ಮೇ ವಿಜಾನೀಹೀತಿ ॥೪॥

೪. ಆ (ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಹೇಗೆ ಒಂದೊಂದೂ ತ್ರಿವೃತ ತ್ರಿವೃತವಾಗುವವೋ ಅದನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಅರಿತುಕೊ.

ಒಂದೊಂದು ಭೂತವೂ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾದದ್ದರ ವಿವರಣೆಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೭. ತಾಸಾಂ ಚ ದೇವತಾನಾಂ ಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವೇನ ತ್ರಿವೃತಂ

---

1. ಇದು ಇಂಥ ಭೂತವೆಂದು ಅರಿಯುವದೂ ಅವಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಕೊಡುವದೂ ಆದೀತು. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೪-೨೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೧೦)ವನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಬರಿಯ ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಭೂತಗಳು ವ್ಯವಹಾರಗೋಚರವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಅವು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ.
3. ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ಶರೀರಗಳನ್ನೂ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಯಾರಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಾಗುವದೋ ಅವರು ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿವೃತಮೇಕೈಕಾಮ್ ಅಕರೋತ್ ಕೃತವತೀ ದೇವತಾ । ತಿಷ್ಠತು ತಾವದ್ ದೇವತಾದಿ-ಪಿಣ್ಡಾನಾಂ ನಾಮರೂಪಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಕೃತಾನಾಂ ತೇಜೋಽಬನ್ನಮಯತ್ವೇನ ತ್ರಿಧಾತ್ವಮ್, ಯಥಾ ತು[1] ಬಹಿರಿಮಾಃ ಪಿಣ್ಡೇಭ್ಯಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಸ್ತ್ರಿವೃತ್ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ ತನ್ಮೇ ಮಮ ನಿಗದತೋ ವಿಜಾನೀಹಿ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮವಧಾರಯೋದಾಹರಣತಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು (ಆ ಪರ)ದೇವತೆಯು ಆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವದಿಂದ[2] ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ನಾಮರೂಪಗಳಾಗಿ ವ್ಯಾಕೃತವಾದ ದೇವತಾದಿಶರೀರಗಳನ್ನು ತೇಜೋಬನ್ನಮಯವಾಗಿ ಮೂರು (ಮೂರು) ಬಗೆಯಾಗಿರುವ (ವಿಷಯವು) ಹಾಗಿರಲಿ[3] ; ಆದರೆ ಹೇಗೆ ದೇಹಗಳ ಹೊರಗಿರುವ ಈ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗಿ ಆಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವ (ಮೇ= ಮಮ) ನನ್ನಿಂದ (ವಿಜಾನೀಹಿ=) ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ (ಅರಿತು) ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ಬಾಹ್ಯತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ)

ಬಾಹ್ಯತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಗ್ನೇ ರೋಹಿತಗ್ಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಸ್ತದ್ರೂಪಂ ಯಚ್ಛುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯಾಪಾಗಾದಗ್ನೇರಗ್ನಿತ್ವಂ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ॥೧॥

1. ಖಲು ಸೋಮ್ಯ- ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಬರೆದವರು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರುವರೋ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ ತಿಳಿಯುವಹಾಗಿಲ್ಲ.
2. ಒಂದೊಂದು ಭೂತವು ಮುಖ್ಯ , ಮಿಕ್ಕವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದು- ಹೀಗೆ.　3. ದೇಹದಲ್ಲಾಗುವ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ಮುಂದೆ ೬-೫-೧ರಿಂದ ಹೇಳಲಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಭೂತಗಳ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಅಗ್ನಿಯ ಕೆಂಪನೆಯ ರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವು ; ಬಿಳಿಯ ರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅಪ್ಪಿನ (ರೂಪವು) ; ಕರಿಯ (ರೂಪ)ವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅನ್ನದ (ರೂಪವು). ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿತ್ವವು ಹೋಯಿತು ; ವಿಕಾರವೆಂಬುದು ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿರುವ ಹೆಸರು, ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು.

ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಾಗ್ನಿಯ ರೂಪಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೮. ಯತ್ತದ್ ದೇವತಾನಾಂ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಮುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯೈವ ಉದಾಹರಣಮುಚ್ಯತೇ । ಉದಾಹರಣಂ ನಾಮ ಏಕದೇಶಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಅಶೇಷ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್ ಉದಾಹ್ರಿಯತ ಇತಿ । ತದೇತದಾಹ । ಯದಗ್ನೇಃ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಸ್ಯ ರೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ ತದತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಸ್ಯ ತೇಜಸೋ ರೂಪಮಿತಿ ವಿದ್ಧಿ । ತಥಾ ಯತ್ ಶುಕ್ಲಂ ರೂಪಮಗ್ನೇರೇವ, ತದಪಾಮ್ ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಾನಾಮ್ । ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತಸ್ಯೈವಾಗ್ನೇಃ ರೂಪಮ್ ತದನ್ನಸ್ಯ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಾಯಾ ಇತಿ ವಿದ್ಧಿ । ತತ್ರ ಏವಂಸತಿ ರೂಪತ್ರಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅಗ್ನಿರಿತಿ ಯನ್ಮನ್ಯಸೇ ತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಅಗ್ನಿತ್ವಮಿದಾನೀಮ್ ಅಪಾಗಾತ್ ಅಪಗತಮ್ । ಪ್ರಾಗ್ರೂಪತ್ರಯ ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನಾದ್ ಯಾ ಅಗ್ನಿಬುದ್ಧಿರಾಸೀತ್ ತೇ, ಸಾ ಅಗ್ನಿಬುದ್ಧಿರಪಗತಾ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಶ್ಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾ ದೃಶ್ಯಮಾನರಕ್ತೋಪಧಾನಸಂಯುಕ್ತಃ ಸ್ಫಟಿಕೋ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಃ ಪದ್ಮರಾಗೋಽಯಮಿತಿ ಶಬ್ದಬುದ್ಧ್ಯೋಃ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ಭವತಿ ಪ್ರಾಗ್ ಉಪಧಾನಸ್ಫಟಿಕಯೋರ್ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನಾತ್, ತದ್ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನೇ ತು ಪದ್ಮರಾಗಶಬ್ದಬುದ್ಧೀ ನಿವರ್ತೇತೇ ತದ್ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾತುಃ, ತದ್ವತ್ । ನನು ಕಿಮತ್ರ ಬುದ್ಧಿಶಬ್ದಕಲ್ಪನಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ? ಪ್ರಾಗ್ರೂಪತ್ರಯವಿವೇಕಕರಣಾತ್ ಅಗ್ನಿರೇವಾಽಽಸೀತ್, ತದಗ್ನೇರಗ್ನಿತ್ವಂ ರೋಹಿತಾದಿರೂಪವಿವೇಕಕರಣಾತ್ ಅಪಾಗಾತ್ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ಯಥಾ ತನ್ತ್ವಪಕರ್ಷಣೇ ಪಟಾಭಾವಃ । ನೈವಮ್ । ಬುದ್ಧಿಶಬ್ದ ಮಾತ್ರಮೇವ ಹಿ ಅಗ್ನಿಃ । ಯತ ಆಹ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಗ್ನಿರ್ನಾಮ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ನಾಮಮಾತ್ರಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತೋಽಗ್ನಿಬುದ್ಧಿರಪಿ ಮೃಷೈವ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ತತ್ರ ಸತ್ಯಮ್ ? ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ ನಾಣುಮಾತ್ರಮಪಿ ರೂಪತ್ರಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸತ್ಯಮಸ್ತಿ ಇತ್ಯವಧಾರಣಾರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ದೇವತೆಗಳ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತಷ್ಟೆ, ಅದರ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೇ ಈಗ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣ ಎಂದರೆ, ಒಂದಂಶವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಲೆಂದು ತೋರಿಸಿಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲ, (ಅದು).[1]

ಆ ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಕೆಂಪುರೂಪವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದು ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾಗದೆ ಇದ್ದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿಗೇ (ಇರುವ) ಬಿಳಿಯ ರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾಗದೆ ಇದ್ದ ಅಪ್ಪಿನ (ರೂಪವು). ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯ ಕರಿಯ ರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅನ್ನದ್ದು ಎಂದರೆ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾಗದೆ ಇದ್ದ ಪೃಥಿವಿಯದು ಎಂದು ತಿಳಿ.

ಇದು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಈ) ರೂಪತ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಎಂದು ನೀನು ತಿಳಿದಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಆ ಅಗ್ನಿಯ ಅಗ್ನಿತ್ವವು ಈಗ (ಅಪಾಗಾತ್=ಅಪಗತಮ್) ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ರೂಪತ್ರಯವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅರಿಯುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಅಗ್ನಿಬುದ್ಧಿಯಿತ್ತಷ್ಟೆ, ಆ ಅಗ್ನಿಬುದ್ಧಿಯು ಹೋಯಿತು, ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವೂ ಹೋಯಿತು- ಎಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ (ಹತ್ತಿರ) ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ರಕ್ತವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ್ದ ಸ್ಫಟಿಕವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಾಗ ಉಪಾಧಿ ಮತ್ತು ಸ್ಫಟಿಕ- ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅರಿಯುವ ಮುಂಚೆ ಇದು ಪದ್ಮರಾಗವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಹೇತುವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಂಡರೋ ಪದ್ಮರಾಗವೆಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳೆರಡೂ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಡುವವೋ, ಹಾಗೆಯೇ (ಇದು).

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಇಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದರಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುತ್ತದೆ[2]? ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ-

1. ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವದು ಹೊರಗಿನದಲ್ಲ ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯವೇಆಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಆ ಭೂತಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ- ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಭಾವ.
2. 'ಅಗ್ನಿಯ ಅಗ್ನಿತ್ವವು ಹೋಯಿತು' ಎಂದೇ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳು ಹೋದವು ಎಂದು ಹೇಳುವದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ನಿಜವಾಗಿ ಅಗ್ನಿತ್ವವಿತ್ತು, ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಹೋಯಿತು ಎಂದೇಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ?- ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿತ್ತು, ಆ ಅಗ್ನಿಯ ಅಗ್ನಿತ್ವವು ರೋಹಿತವೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಹೋಯಿತು- ಎಂದು (ತಿಳಿಯುವದೇ) ಯುಕ್ತ. ಹೇಗೆ ನೂಲುಗಳನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲವಾಗುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು.[1]

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬುದು ಬುದ್ಧಿಶಬ್ದಗಳು ಮಾತ್ರವೇ. ಏಕೆಂದರೆ (ತಂದೆ) ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ : ಅಗ್ನಿ ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಾದ ನಾಮಧೇಯವು, ನಾಮಮಾತ್ರವು ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಬುದ್ಧಿಯೂ ತಪ್ಪೇ. ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳು ಎಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು, ರೂಪತ್ರಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವಧಾರಣೆಯ ಅರ್ಥ.[2]

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ರೋಹಿತಗ್ಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಸ್ತದ್ರೂಪಂ ಯಚ್ಛುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯಾಪಾಗಾದಾದಿ- ತ್ಯಾದಾದಿತ್ಯತ್ವಂ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ॥೨॥

ಯಚ್ಚನ್ದ್ರಮಸೋ ರೋಹಿತಗ್ಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಸ್ತದ್ರೂಪಂ ಯಚ್ಛುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯಾಪಾಗಾಚ್ಚನ್ದ್ರಾ- ಚ್ಚನ್ದ್ರತ್ವಂ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ॥೩॥

1. ನೂಲುಗಳು ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿದಾಗ ನಿಜವಾಗಿಯೇ ಬಟ್ಟೆಯು ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ, ನೂಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದರೆ ಬಟ್ಟೆಯು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ- ಎಂಬುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದರ ಭಾವ. ಇದು ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದ. ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆ ಉಂಟಾಗಿ ಆ ಬಳಿಕ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ವಾದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. 'ಮೂರು ರೂಪಗಳೇ ಸತ್ಯ' ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬುದು ಬರಿಯ ಹೆಸರೇ ಎಂದಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬುದು ಬರಿಯ ಹೆಸರೇ , ಆ ಹೆಸರಿರುವಾಗ ಇದು ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಬುದ್ಧಿಗಳ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಇಲ್ಲ- ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊರಡುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಭಾವ. ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಮೂರುಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತವಿದು. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೧-೧೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೩೩)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಯದ್ವಿದ್ಯುತೋ ರೋಹಿತಗ್ಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಸ್ತದ್ರೂಪಂ ಯಚ್ಛುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯಾಪಾಗಾದ್ವಿದ್ಯುತೋ ವಿದ್ಯುತ್ತ್ವಂ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ॥೪॥

೨. ಆದಿತ್ಯನ ಕೆಂಪುರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವು ; ಬಿಳಿಯದಾಗಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಅಪ್ಪಿನದು ; ಕರಿಯದಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಅನ್ನದ್ದು. ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ಆದಿತ್ಯತ್ವವು ಹೋಯಿತು ; ವಿಕಾರವು ವಾಚಾರಂಭಣವಾದ ನಾಮಧೇಯವು, ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು.

೩. ಚಂದ್ರಮಸನ ಕೆಂಪುರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವು ; ಬಿಳಿಯದಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಅಪ್ಪಿನದು ; ಕರಿಯದಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಅನ್ನದ್ದು. ಚಂದ್ರನಿಂದ ಚಂದ್ರತ್ವವು ಹೋಯಿತು ; ವಿಕಾರವು ವಾಚಾರಂಭಣವಾದ ನಾಮಧೇಯವು ; ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು.

೪. ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ (ಮಿಂಚಿನ) ಕೆಂಪುರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವು ; ಬಿಳಿಯದಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಅಪ್ಪಿನದು ; ಕರಿಯದಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಅನ್ನದ್ದು. ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ತ್ವವು ಹೋಯಿತು ; ವಿಕಾರವು ವಾಚಾರಂಭಣವಾದ ನಾಮಧೇಯವು, ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು.

ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಾದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ರೂಪಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೯. ತಥಾ ಯದಾದಿತ್ಯಸ್ಯ, ಯಚ್ಚನ್ದ್ರಮಸಃ, ಯದ್ವಿದ್ಯುತಃ - ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ 'ಆದಿತ್ಯನ', 'ಚಂದ್ರಮಸನ', 'ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ' - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[1]

1. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಭೂತಗಳ ರೂಪಗಳೇ ಸತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ- ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ತೇಜೋರೂಪಮಾತ್ರದ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೦. ನನು 'ಯಥಾ ತು ಖಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರಿವೃತ್ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ ತನ್ಮೇ ವಿಜಾನೀಹಿ' (೬-೪-೪) ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತೇಜಸ ಏವ ಚತುರ್ಭಿರಪ್ಯುದಾಹರಣೈರಗ್ನ್ಯಾದಿಭಿಸ್ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಂ ದರ್ಶಿತಮ್, ನಾಬನ್ನಯೋರುದಾಹರಣಂ ದರ್ಶಿತಂ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣೇ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಅಬನ್ನವಿಷಯಾಣ್ಯಪ್ಯುದಾಹರಣಾನಿ ಏವಮೇವ ಚ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ । ತೇಜಸ ಉದಾಹರಣಮ್ ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ । ರೂಪವತ್ತ್ವಾತ್ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । ಗನ್ಧರಸಯೋರನುದಾಹರಣಂ ತ್ರಯಾಣಾಮಸಂಭವಾತ್ । ನ ಹಿ ಗನ್ಧರಸೌ ತೇಜಸಿ ಸ್ತಃ । ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಯೋರನುದಾಹರಣಂ ವಿಭಾಗೇನ ದರ್ಶಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ಯದಿ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಮಿತಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿವತ್ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ಅಗ್ನೇರಗ್ನಿತ್ವವತ್ ಅಪಾಗಾಜ್ಜಗತೋ ಜಗತ್ತ್ವಮ್ । ತಥಾಽನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಅಪ್ಶುಙ್ಗತ್ವಾತ್ ಆಪ ಇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಾತ್ರಮನ್ನಂ । ತಥಾ ಅಪಾಮಪಿ ತೇಜಃಶುಙ್ಗತ್ವಾತ್ ವಾಚಾರಮ್ಭಣತ್ವಂ ತೇಜ ಇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ । ತೇಜಸೋಽಪಿ ಸಚ್ಛುಙ್ಗತ್ವಾತ್ ವಾಚಾರಮ್ಭಣತ್ವಂ ಸದಿತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇಷೋಽರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ॥

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):- 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊ' (೬-೪-೪) ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಾಲ್ಕು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ(ವೊಂದ)ನ್ನೇ ಅಗ್ನಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ (ಉದಾಹರಣೆ)ಯಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಕ್ಕೆ ಅಬನ್ನಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಅಪ್ಪು, ಅನ್ನ- ಇವುಗಳ ವಿಷಯದ ಉದಾಹರಣಗಳನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ತೇಜಸ್ಸಿನ (ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣದ) ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು (ಕೊಟ್ಟಿರುವದು) ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು (ಅದು) ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ (ತಿಳಿಯುವ) ವಿಷಯವಾಗಿದೆ- ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ (ಆಗಿದೆ). ಗಂಧರಸಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು (ಕೊಡದಿರುವದು) ಮೂರಕ್ಕೂ ಹೊಂದದಿರುವದರಿಂದ : ಗಂಧರಸಗಳು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು (ಕೊಡದೆ ಇರುವದು)

ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವದು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ. ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮೂರು ರೂಪಗಳೇ ಸತ್ಯವೆಂದಾದರೆ, ಅಗ್ನಿಯ ಅಗ್ನಿತ್ವವು (ಹೋದಂತೆ) ಜಗತ್ತಿನ ಜಗತ್ತ್ವವು ಹೋಯಿತು (ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ). ಹೀಗೆಯೇ ಅನ್ನವೂ ಅಪ್ಪಿನ ಶುಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ಪೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯ, ಅನ್ನವು ವಾಚಾರಂಭಣಮಾತ್ರವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಅಪ್ಪು ತೇಜಸ್ಸಿನ ಶುಂಗವಾದ್ದರಿಂದ (ಅದೂ) ವಾಚಾರಂಭಣವೇ, ತೇಜಸ್ಸೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು ; ತೇಜಸ್ಸೂ ಸತ್ತಿನ ಶುಂಗವಾದ್ದರಿಂದ (ಅದೂ) ವಾಚಾರಂಭಣವೇ, ಸತ್ತೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು- ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[1]

ವಾಯ್ವಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿಯೇ ಇದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೧. ನನು ವಾಯ್ವನ್ತರಿಕ್ಷೇ ತು ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತೇ ತೇಜಃಪ್ರಭೃತಿಷು ಅನನ್ತರ್ಭೂತತ್ವಾದವಶಿಷ್ಯೇತೇ । ಏವಂ ಗನ್ಧರಸಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾಶ್ಚ ಅವಶಿಷ್ಟಾಃ ಇತಿ ಕಥಂ ಸತಾ ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಸರ್ವಮನ್ಯದ್ ಅವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವೇತ್ ? ತದ್ವಿಜ್ಞಾನೇ ವಾ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಂ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ರೂಪವದ್ದ್ರವ್ಯೇ ಸರ್ವಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್ । ಕಥಮ್ ? ತೇಜಸಿ ತಾವದ್ರೂಪವತಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಯೋರಪಿ ಉಪಲಮ್ಭಾತ್ ವಾಯ್ವನ್ತರಿಕ್ಷಯೋಸ್ತತ್ರ ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಗುಣವತೋಃ ಸದ್ಭಾವೋಽನುಮೀಯತೇ । ತಥಾ ಅಬನ್ನಯೋಃ ರೂಪವತೋಃ ರಸಗನ್ಧಾನ್ತರ್ಭಾವ ಇತಿ ರೂಪವತಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾನಾಂ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಸರ್ವಂ ತದನ್ತರ್ಭೂತಂ ಸದ್ವಿಕಾರತ್ವಾತ್ ತ್ರೀಣ್ಯೇವ ರೂಪಾಣಿ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಮನ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ । ನ ಹಿ ಮೂರ್ತಂ ರೂಪವದ್ದ್ರವ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಯೋಃ ತದ್ಗುಣಯೋಃ, ಗನ್ಧರಸಯೋರ್ವಾ ಗ್ರಹಣಮಸ್ತಿ । ಅಥವಾ ರೂಪವತಾಮಪಿ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಂ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮೇವ ಮನ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ । ಯಥಾ ತು ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತೇ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್, ತಥಾ ಪಞ್ಚೀಕರಣೇಽಪಿ ಸಮಾನೋ ನ್ಯಾಯಃ ಇತ್ಯತಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸದ್ವಿಕಾರತ್ವಾತ್ ಸತಾ ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್, ಸದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಸತ್ಯಮ್ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮೇವ ಭವತಿ । ತದೇಕಸ್ಮಿನ್ ಸತಿ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತೀತಿ ಸೂಕ್ತಮ್ ॥

1. ಶುಂಗವೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯವು ; ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಅನನ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆಯಾ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾ ಪರಮಕಾರಣವಾದ ಸತ್ತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ೬-೮-೪ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಆದರೆ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಲ್ಲದ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಗಳು ತೇಜಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಗಂಧ, ರಸ, ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ- ಇವುಗಳೂ (ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಇರುವದರಿಂದ) ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಸತ್ತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾತವಾಗುವದು ಹೇಗಾದೀತು ? ಅಥವಾ ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ (ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ರೂಪವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ರೂಪವುಳ್ಳ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶ, ಶಬ್ದ - ಎಂಬ ಗುಣವುಳ್ಳ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ರೂಪವುಳ್ಳ ಅಬನ್ನಗಳಲ್ಲಿ ರಸಗಂಧಗಳೂ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೂಪವುಳ್ಳ (ಈ) ತೇಜೋಬನ್ನಗಳೆಂಬ ಮೂರಕ್ಕೂ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮೂರೇ ರೂಪಗಳು - ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾತವಾದಂತೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುತ್ತದೆ. ಮೂರ್ತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಗಂಧರಸಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವದು ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಅಥವಾ[1] ರೂಪವುಳ್ಳ (ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ) ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳೇ ಸತ್ಯವೆಂದಾಗುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪಂಚೀಕರಣವಾದರೂ ನ್ಯಾಯವು ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ[2]. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಸತ್ತಿನ ವಿಕಾರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸತ್ತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದು ; ಸತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾತವಾಗುವದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯೇ.

1. ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ರೂಪವದ್ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಗಳನ್ನೂ ಅಡಕವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಿದೆ. ಈಗ ಆ ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದೆಯೇ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಗುತದೆ.
2. ಪಂಚೀಕೃತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಂಚೀಕೃತವಾದ ಐದು ಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವು ಇರುತ್ತವೆ ; ಅವು ಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ- ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏತದ್ಧ ಸ್ಮ ವೈ ತದ್ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸ ಆಹುಃ ಪೂರ್ವೇ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ ನ ನೋಽದ್ಯ ಕಶ್ಚನಾಶ್ರುತಮಮತಮ ವಿಜ್ಞಾತಮುದಾಹರಿಷ್ಯತೀತಿ ಹ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ ॥೫॥

೫. ಆ ಇದನ್ನು ಅರಿತ ಪೂರ್ವದ ಮಹಾಶಾಲರೂ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ 'ಈಗ ನಮಲ್ಲಿ ಯಾವನೂ ಅಶ್ರುತವಾದದ್ದನ್ನು ಅಮತವಾದದ್ದನ್ನು ಅವಿಜ್ಞಾತವಾದದ್ದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದರು. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಅರಿತುಕೊಂಡರು.

ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೨. ಏತತ್ತದ್[1] ವಿದ್ವಾಂಸೋ ವಿದಿತವನ್ತಃ ಪೂರ್ವೇಽತಿಕ್ರಾನ್ತಾ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ ಆಹುಃ ಹ ಸ್ಮ ವೈ ಕಿಲ । ಕಿಮುಕ್ತವನ್ತಃ ಇತಿ ? ಆಹ । ನ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಕುಲೇ ಅದ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಯಥೋಕ್ತವಿಜ್ಞಾನವತಾಂ ಕಶ್ಚನ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಅಶ್ರುತಮಮತಮವಿಜ್ಞಾತಮುದಾಹರಿಷ್ಯತಿ ನೋದಾಹರಿಷ್ಯತಿ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾತಮೇವ ಅಸ್ಮತ್ಕುಲೀನಾನಾಂ ಸದ್ವಿಜ್ಞಾನವತ್ತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ತೇ ಪುನಃ ಕಥಂ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾತವನ್ತ ಇತಿ ? ಆಹ । ಏಭ್ಯಸ್ತ್ರಿಭ್ಯೋ ರೋಹಿತಾದಿರೂಪೇಭ್ಯಸ್ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತೇಭ್ಯೋ ವಿಜ್ಞಾತೇಭ್ಯಃ ಸರ್ವಮಪ್ಯನ್ಯತ್ ಶಿಷ್ಟಮ್ ಏವಮೇವ ಇತಿ ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ ವಿಜ್ಞಾತವನ್ತೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಏವ ಸದ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ತೇ ಆಸುರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಥವಾ ಏಭ್ಯೋ ವಿದಾಂಚಕ್ರುರಿತಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಭ್ಯೋ ವಿಜ್ಞಾತೇಭ್ಯಃ ಸರ್ವಮನ್ಯದ್ ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಇದನ್ನು ಅರಿತು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಪೂರ್ವದ ಹಿಂದೆ ಆಗಿಹೋದ

1. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿದ್ದ ತತ್ ಎಂಬ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಮಹಾಶಾಲರೂ[1] ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿದರಂತೆ. ಏನು ಹೇಳಿದರು ? - ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : (ನಃ = ಅಸ್ಮಾಕಮ್) ನಮ್ಮಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ (ಅದ್ಯ = ಇದಾನೀಮ್) ಈಗ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ (ನಮ್ಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಕಶ್ಚನ = ಕಶ್ಚಿದಪಿ) ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಅಶ್ರುತವಾದದ್ದನ್ನು ಅಮತವಾದದ್ದನ್ನು ಅವಿಜ್ಞಾತವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ಸತ್ತಿನ ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಕುಲದವರಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾತವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹಾಗಾದರೆ ಅವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಅರಿತುಕೊಂಡರು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಈ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತನಾದ ರೋಹಿತಾದಿರೂಪಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ (ಇವುಗಳಿಂದ) ಉಳಿದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು (ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ = ವಿಜ್ಞಾತವನ್ತಃ) ಅರಿತುಕೊಂಡರಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸದ್ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞರೇ ಆಗಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ[2] ಇವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು ಎಂದರೆ (ಈ) ಅಗ್ನ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡರು - ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದು ರೋಹಿತಮಿವಾಭೂದಿತಿ ತೇಜಸಸ್ತದ್ರೂಪಮಿತಿ ತದ್ವಿದಾಞ್ಚಕ್ರುರ್ಯದು ಶುಕ್ಲಮಿವಾಭೂದಿತ್ಯಪಾಗ್ಂ ರೂಪಮಿತಿ ತದ್ವಿದಾಞ್ಚಕ್ರುರ್ಯದು ಕೃಷ್ಣಮಿವಾಭೂದಿತ್ಯನ್ನಸ್ಯ ರೂಪಮಿತಿ ತದ್ವಿದಾಞ್ಚಕ್ರುಃ ॥೬॥

ಯದ್ವವಿಜ್ಞಾತಮಿವಾಭೂದಿತ್ಯೇತಾಸಾಮೇವ ದೇವತಾನಾಗ್ಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ ತದ್ವಿದಾಞ್ಚಕ್ರುರ್ಯಥಾ ನು ಖಲು[3] ಸೋಮ್ಯೇಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ ತನ್ಮೇ ವಿಜಾನೀಹೀತಿ ॥೭॥

1. ಮಹಾಗೃಹಸ್ಥರೂ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವಾದಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಲ್ಲವೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂ.ಭಾ.ಅವ. (ಭಾ.ಭಾ. ೫)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಹಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ. 3. ಇದು ಭಾಷ್ಯಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪಾಠ. 'ಯಥಾ ಖಲು ನು'ಎಂದು ಆ॥ 'ಯಥಾ ತು ಖಲು' ಎಂದು ವಾ ॥

೬. ಯಾವದು ಕೆಂಪಿನಂತೆ ಆಯಿತೋ ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವೆಂದು ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಯಾವದು ಬಿಳುಪಿನಂತೆ ಆಯಿತೋ ಅದು ಅಪ್ಪಿನ ರೂಪವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಮತ್ತು ಯಾವದು ಕಪ್ಪಿನಂತೆ ಆಯಿತೋ ಅದು ಅನ್ನದ ರೂಪವೆಂದು ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರು.

೭. ಯಾವದು ಅವಿಜ್ಞಾತದಂತೆ ಆಗಿತ್ತೋ (ಅದು) ಈ ದೇವತೆಗಳದ್ದೇ ಸಮಾಸವೆಂದು .ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಆದರೆ ಈ ಮೂರುದೇವತೆಗಳೂ ಪುರುಷನನ್ನು ಸೇರಿ ಒಂದೊಂದು ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಅರಿತುಕೊ - (ಎಂದನು).

ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಬಗೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೩. ಕಥಮ್ ? ಯದನ್ಯದ್ರೂಪೇಣ ಸಂದಿಹ್ಯಮಾನೇ ಕಪೋತಾದಿರೂಪೇ ರೋಹಿತಮಿವ ಯದ್ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಮಭೂತ್ ತೇಷಾಂ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ, ತತ್ ತೇಜಸೋ ರೂಪಮಿತಿ ವಿದಾಞ್ಚಕ್ರುಃ । ತಥಾ ಯತ್ ಶುಕ್ಲಮಿವ ಅಭೂತ್ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಂ ತದಪಾಂ ರೂಪಂ ಯತ್ಕೃಷ್ಣಮಿವ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯ ಇತಿ ವಿದಾಞ್ಚಕ್ರುಃ । ಏವಮೇವ ಅತ್ಯನ್ತದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಯದು ಅಪಿ ಅವಿಜ್ಞಾತಮಿವ ವಿಶೇಷತೋಽಗೃಹ್ಯಮಾಣಮ್ ಅಭೂತ್ ತದಪಿ ಏತಾಸಾಮೇವ ತಿಸೃಣಾಂ ದೇವತಾನಾಂ ಸಮಾಸಃ ಸಮುದಾಯಃ ಇತಿ ವಿದಾಞ್ಚಕ್ರುಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ (ಅರಿತುಕೊಂಡರು)? ಎಂದರೆ ಯಾವದು ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವೆಂದು ಸಂದೇಹವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ, ಚಿತ್ರರೂಪವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಕೆಂಪಿನಂತೆ ಆ ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತೋ[1], ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವದು ಬಿಳುಪಿನಂತೆ ಗೃಹೀತವಾಯಿತೋ ಅದು ಅಪ್ಪಿನ ರೂಪವೆಂದು, ಯಾವದು ಕಪ್ಪಿನಂತೆ (ಗೃಹೀತವಾಯಿತೋ) ಅದು ಅನ್ನದ (ರೂಪವೆಂದು) ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಹೀಗೆಯೇ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಕಾಣಿಸದೆ ಯಾವದು

---

1. ಅನೇಕ ರೂಪಗಳು ಸೇರಿರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಥದ್ದೊಂದು ಯಾವ ರೂಪವೆಂದು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಕೆಂಪೆಂದು ತೋರಿದರೆ ಇದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವು ಎಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥ.

ಅವಿಜ್ಞಾತವಾದಂತೆ ಇಂಥದ್ದೆಂದು ಗೃಹೀತವಾಗದೆ ಇದ್ದಿತೋ ಅದನ್ನು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ಸಮಾಸವೇ ಒಟ್ಟೇ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರು.

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆನೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೪. ಏವಂ ತಾವದ್ ಬಾಹ್ಯಂ ವಸ್ತ್ವಗ್ನ್ಯಾದಿವದ್ ವಿಜ್ಞಾತಮ್ । ತಥೇದಾನೀಂ ಯಥಾ ನು ಖಲು ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಇಮಾ ಯಥೋಕ್ತಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಶಿರಃಪಾಣ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪುರುಷೇಣ ಉಪಯುಜ್ಯಮಾನಾಃ ತ್ರಿವೃತ್ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ ತನ್ಮೇ ವಿಜಾನೀಹಿ ನಿಗದತಃ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಆಹ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ (ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತತೇಜಾದಿಗಳ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು) ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತಷ್ಟೆ. ಇನ್ನು ಈಗ ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಪುರುಷನನ್ನು ಎಂದರೆ ತಲೆ ಕೈ (ಕಾಲು) ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನು ಸೇರಿ (ಆ) ಪುರುಷನು (ಇವನ್ನು) ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗುವದೋ ಆ (ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ)ವನ್ನು ನಾನು ಹೇಳುವೆನು, ಅರಿತುಕೊ - ಎಂದು (ತಂದೆಯು) ಇಂತೆಂದನು :

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಐದನೆಯ ಖಂಡ

(ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ ಮುಂದುವರಿದದ್ದು)

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅನ್ನಮಶಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ ಧಾತು - ಸ್ತತ್ಪುರೀಷಂ ಭವತಿ ಯೋ ಮಧ್ಯಮಸ್ತನ್ಮಾಗ್ಂಸಂ ಯೋಽಣಿಷ್ಠಃ ತನ್ಮನಃ ॥೧॥

೧. ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಯಾವದು ಸ್ಥವಿಷ್ಠವಾದ ಧಾತುವೋ ಅದು ಮಲವಾಗುತ್ತದೆ ; ಯಾವದು ಮಧ್ಯಮ (ಧಾತುವೋ) ಅದು ಮಾಂಸ(ವಾಗುತ್ತದೆ), ಯಾವದು ಅಣಿಷ್ಠವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಮನಸ್ಸು.

ಅನ್ನವು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೫. ಅನ್ನಮ್ ಅಶಿತಂ ಭುಕ್ತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ । ಜಾಠರೇಣಾಗ್ನಿನಾ ಪಚ್ಯಮಾನಂ ತ್ರಿಧಾ ವಿಭಜ್ಯತೇ । ಕಥಮ್ ? ತಸ್ಯಾನ್ನಸ್ಯ ತ್ರಿಧಾ ವಿಧೀಯಮಾನಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠಃ ಸ್ಥೂಲತಮೋ ಧಾತುಃ ಸ್ಥೂಲತಮಂ ವಸ್ತು ವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಸ್ಥೂಲೋಽಂಶಃ, ತತ್ ಪುರೀಷಂ ಭವತಿ । ಯೋ ಮಧ್ಯಮೋಽಂಶೋ[1] ಧಾತುರನ್ನಸ್ಯ ತದ್ರಸಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಪರಿಣಮ್ಯ ಮಾಂಸಂ ಭವತಿ । ಯೋಽಣಿಷ್ಠೋಽಣುತಮೋ ಧಾತುಃ ಸ ಊರ್ಧ್ವಂ ಹೃದಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಸು ಹಿತಾಖ್ಯಾಸು ನಾಡೀಷು ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ವಾಗಾದಿಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಮ್ ಉತ್ಪಾದಯನ್ ಮನೋ ಭವತಿ ಮನೋರೂಪೇಣ ವಿಪರಿಣಮನ್ (?) ಮನಸ ಉಪಚಯಂ ಕರೋತಿ । ತತಶ್ಚ ಅನ್ನೋಪಚಿತತ್ವಾನ್ಮನಸೋ ಭೌತಿಕತ್ವಮೇವ ನ ವೈಶೇಷಿಕತನ್ತ್ರೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಂ ನಿತ್ಯಂ ನಿರವಯವಂ ಚೇತಿ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಯದಪಿ 'ಮನೋಽಸ್ಯ ದೈವಂ ಚಕ್ಷುಃ' (೮-೧೨-೫) ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ತದಪಿ ನ ನಿತ್ಯತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ಯವಹಿತ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಾದಿಸರ್ವೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾ[2]ಪೇಕ್ಷಯಾ । ಯಚ್ಚಾನ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ತದಪಿ ಆಪೇಕ್ಷಿಕಮೇವ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ । ''ಸತ್.... ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್'' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಶಿತಂ = ಭುಕ್ತಂ) ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಆ ಅನ್ನದ ಸ್ಥವಿಷವಾದ, ಯಾವದು

1. ಈ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರೆದವರು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.
2. 'ವ್ಯಾಪಾರಕತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬ ಅ॥ ವಾ॥ ಪಾಠಗಳಿಗಿಂತ ಈ ಆ॥ ತೆ॥ ಪಾಠವೇ ಮೇಲು.

ಅತ್ಯಂತಸ್ಥೂಲವಾದ ಧಾತುವೋ ಅತ್ಯಂತಸ್ಥೂಲವಾದ ವಸ್ತುವೋ, ಧಾತುವೊ ವಿಂಗಡವಾದ (ಅನ್ನದ) ದಪ್ಪನೆಯ ಅಂಶವೋ, ಅದು ಮಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವದು ಅನ್ನದ ಮಧ್ಯಮಧಾತುವೋ, ಅದು ರಸಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ[1] ಪರಿಣಮಿಸಿ ಮಾಂಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವದು ಅಣಿಷ್ಠವಾದ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಧಾತುವೋ ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಹಿತವಾದಗಳೆಂಬ[2] ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕು ವಾಕ್ಕೇ ಮುಂತಾದ ಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ ; ಮನಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ವಿಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆದಿರುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಭೌತಿಕವೇ ಹೊರತು ವೈಶೇಷಿಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ (ಇದು) ನಿತ್ಯವೂ ನಿರವಯವವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.[3] 'ಇವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ದೈವಚಕ್ಷಸ್ಸು' (೮-೧೨-೫) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು (ಮನಸ್ಸು) ನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವು, ವ್ಯವಧಾನವುಳ್ಳದ್ದು, ದೂರವಿರುವದು- ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.[4] ಇನ್ನು ಮಿಕ್ಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ. ಅದೂ ಆಪೇಕ್ಷಿಕವೇ ಎಂದು ಮುಂದೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆವು.[5] "ಸತ್ತು.... ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ" (೬-೨-೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತ)ದೆ.[6]

1. ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದಸ್ಸು, ಅಸ್ಥಿ, ಮಜ್ಜೆ, ಶುಕ್ಲ- ಇದು ರಸಾದಿಕ್ರಮ.
2. ಈ ನಾಡಿಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬೃ.ಭಾ. ೪-೨-೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೫೪)ನ್ನೂ ಅದರ ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ.
3. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೩-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೧೬)ರಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಭೌತಿಕವೊ, ಅಭೌತಿಕವೊ- ಎಂಬಿದನ್ನು ಅನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಶ್ನ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯಗಳ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿ.
4. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅರಿಯಬಲ್ಲವು ; ಮನಸ್ಸು ಹಾಗಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅರಿಯಬಲ್ಲದು - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.
5. ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರವಿಲ್ಲದಾಗಲೂ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.
6. ಆತ್ಮನಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಎಂದಿಗೂ ನಿತ್ಯವಾಗಲಾರದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಭಾವ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆಪಃ ಪೀತಾಸ್ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯನ್ತೇ ತಾಸಾಂ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ ಧಾತುಸ್ತನ್ಮೂತ್ರಂ ಭವತಿ ಯೋ ಮಧ್ಯಮಸ್ತಲ್ಲೋಹಿತಂ ಯೋಽಣಿಷ್ಠಃ ಸ ಪ್ರಾಣಃ ॥೨॥

೨. ಕುಡಿದ ನೀರು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಯಾವದು ಅದರ ಸ್ಥವಿಷ್ಠವಾದ ಧಾತುವೋ ಅದು ಮೂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ ; ಯಾವದು ಮಧ್ಯಮ (ಧಾತುವೋ) ಅದು ಲೋಹಿತ ; ಯಾವದು ಅಣಿಷ್ಠವೋ ಅದು ಪ್ರಾಣವು.

ನೀರು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೬. ತಥಾ ಆಪಃ ಪೀತಾಸ್ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯನ್ತೇ ತಾಸಾಂ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ ಧಾತುಃ, ತನ್ಮೂತ್ರಂ ಭವತಿ । ಯೋ ಮಧ್ಯಮಸ್ತಲ್ಲೋಹಿತಂ ಭವತಿ । ಯೋಽಣಿಷ್ಠಃ ಸ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಹಿ "ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣೋ ನ ಪಿಬತೋ ವಿಚ್ಛೇತ್ಸ್ಯತ" (೬-೭-೧) ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಕುಡಿದ ನೀರು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದರ ಸ್ಥವಿಷ್ಠವಾದ ಧಾತುವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ ; ನಡುವಿನ (ಧಾತು) ವಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ರಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ; ತೀರಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ (ಧಾತು)ವಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಾಣವು ಆಪೋಮಯವು ; ಕುಡಿಯದೆ ಇದ್ದವನಿಗೆ (ಅದು) ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ" (೬-೭-೧) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವದಷ್ಟೆ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇಜೋಽಶಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ ಧಾತುಸ್ತದಸ್ಥಿ ಭವತಿ ಯೋ ಮಧ್ಯಮಃ ಸ ಮಜ್ಜಾ ಯೋಽಣಿಷ್ಠಃ ಸಾ ವಾಕ್ ॥೩॥

೩. ತಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಯಾವದು ಅದರ ಸ್ಥವಿಷ್ಠವಾದ ಧಾತುವೋ ಅದು ಅಸ್ಥಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಯಾವದು

ಮಧ್ಯಮ (ಧಾತುವೋ) ಅದು ಮಜ್ಜೆಯಾಗುತ್ತದೆ, ಯಾವದು ಅಣಿಷ್ಠ - ವಾದದ್ದೋ ಅದು ವಾಕ್ಕು.

ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೭. ತಥಾ ತೇಜೋಽಶಿತಂ ತೈಲಘೃತಾದಿ ಭಕ್ಷಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ ಧಾತುಸ್ತದಸ್ಥಿ ಭವತಿ । ಯೋ ಮಧ್ಯಮಃ ಸ ಮಜ್ಜಾ ಅಸ್ಥ್ಯನ್ತರ್ಗತಃ ಸ್ನೇಹಃ । ಯೋಽಣಿಷ್ಠಃ ಸಾ ವಾಕ್ । ತೈಲಘೃತಾದಿಭಕ್ಷಣಾದ್ಧಿ ವಾಗ್ವಿಶದಾ ಭಾಷಣೇ ಸಮರ್ಥಾ ಭವತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ ॥

ಷ್ಯ ೯)

ಹೀಗೆಯೇ ತೈಲ, ತುಪ್ಪ - ಮುಂತಾದ ತಿಂದ, ಭಕ್ಷಿಸಿದ ತೇಜಸ್ಸು ಮೂರಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದರ ಸ್ಥೂಲತಮವಾದ ಧಾತುವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಎಲುಬಾಗುತ್ತದೆ. ನಡುವಿನ (ಧಾತು)ವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮಜ್ಜೆ, ಎಂದರೆ ಎಲುಬಿನೊಳಗಿನ ಜಿಡ್ಡು (ಆಗುತ್ತದೆ). ತೀರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ (ಧಾತು)ವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ವಾಕ್ಕು (ಆಗುತ್ತದೆ). ತೈಲ, ಘೃತ - ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವದರಿಂದ ಮಾತಾಡುವವರ ವಾಕ್ಕು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅನ್ನಮಯಗ್ಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣ- ಸ್ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಗಿತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೪॥

೪. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ, ಪ್ರಾಣವು ಆಪೋಮಯವೇ, ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವೇ, 'ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಮತ್ತೂ ತಿಳಿಸಬೇಕು' - ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ (ಆಗಲಿ)' ಎಂದನು.

ಮನಃಪ್ರಾಣವಾಕ್ಕುಗಳು ಅನ್ನಾದಿಮಯವೆಂಬದರ ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೮. ಯತ ಏವಮ್ ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಃ, ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಕ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ, ಪ್ರಾಣವು ಆಪೋಮಯವೇ, ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವೇ.

ಉಕ್ತತ್ರಿವೃತ್ಕರಣದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೯. ನನು ಕೇವಲಾನ್ನಭಕ್ಷಿಣ ಆಖುಪ್ರಭೃತಯೋ ವಾಗ್ಮಿನಃ ಪ್ರಾಣವನ್ತಶ್ಚ । ತಥಾ ಅಮ್ಮಾತ್ರಭಕ್ಷ್ಯಾಃ ಸಾಮುದ್ರಾ ಮೀನಮಕರಪ್ರಭೃತಯೋ ಮನಸ್ವಿನೋ ವಾಗ್ಮಿನಶ್ಚ । ತಥಾ ಸ್ನೇಹಪಾನಾಮಪಿ ಪ್ರಾಣವತ್ತ್ವಂ ಮನಸ್ವಿತ್ವಂ ಚ ಅನುಮೇಯಂ ಯದಿ ಸನ್ತಿ[1] । ತತ್ರ ಕಥಮನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಚ್ಯತೇ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । ಸರ್ವಸ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ನ ಹ್ಯತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಮನ್ನಮಶ್ನಾತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ । ಆಪೋ ವಾ ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಾಃ ಪೀಯನ್ತೇ[2], ತೇಜೋವಾಽತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಮಶ್ನಾತಿ ಕಶ್ಚಿದಿತಿ ಅನ್ನಾದಾನಾಮಾಖುಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ವಾಗ್ಮಿತ್ವಂ ಪ್ರಾಣವತ್ತ್ವಂ ಚೇತ್ಯಾದ್ಯವಿರುದ್ಧಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಬರಿಯ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಇಲಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ವಾಕ್ಕುಳ್ಳವೂ ಪ್ರಾಣವುಳ್ಳವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ; ಹೀಗೆಯೇ ಬರಿಯ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಮುದ್ರದ ಮೀನು ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದವು ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಾಗಿಯೂ ವಾಕ್ಕುಳ್ಳವಾಗಿಯೂ ಇವೆ ; ಇದರಂತೆ (ಬರಿಯ) ಜಿಡ್ಡನ್ನು ತಿನ್ನುವ (ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ) ಇವೆಯಾದರೆ (ಅವಕ್ಕೆ) ಪ್ರಾಣವೂ ಮನಸ್ಸೂ (ಇವೆಯೆಂದು) ಅನುಮಾನಿಸ ಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ (ಸರಿಯಾಯಿತು)[3] ?

1. 'ಯದಿ ಸನ್ತಿ'ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಅನ್ವಯವೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ವಾ॥ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದೆ.
2. 'ಆಪೋ ವಾ ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತಾಃ ಪಿಬತಿ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿನಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುತ್ತಿತ್ತು.
3. ಅನ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸಿದೆ, ಅಪ್ಪಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಾಕ್ಕಿದೆ, ತೇಜಸ್ಸಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣವಿದೆಯಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲವೂ ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಲ್ಲದ ಅನ್ನವನ್ನು ಯಾರೂ ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವದಿಲ್ಲ. ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಲ್ಲದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನಾದರೂ ಯಾವನೂ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ (ಬರಿಯ) ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವ ಇಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೂ ವಾಕ್ಕು ಇರುವದೂ ಪ್ರಾಣವಿರುವದೂ ಮುಂತಾದದ್ದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ.[1]

ಶ್ವೇತಕೇತುವಿನ ಶಂಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೦. ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಿತಃ ಶ್ವೇತಕೇತುರಾಹ । ಭೂಯ ಏವ ಪುನರೇವ ಮಾ ಮಾಂ ಭಗವಾನ್ ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಅವಗಮಯತು । ನಾದ್ಯಾಪಿ ಮಮ ಅಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಸಮ್ಯಙ್ನಿಶ್ಚಯೋ ಜಾತಃ । ಯಸ್ಮಾತ್ತೇಜೋಽಬನ್ನಮಯತ್ವೇನ ಅವಿಶಿಷ್ಟೇ ದೇಹೇ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಉಪಯುಜ್ಯಮಾನಾನಿ ಅನ್ನಾಪ್ಸ್ನೇಹಜಾತಾನಿ ಅಣಿಷ್ಠಧಾತುರೂಪೇಣ ಮನಃಪ್ರಾಣವಾಚ ಉಪಚಿನ್ವನ್ತಿ ಸ್ವಜಾತ್ಯತಿಕ್ರಮೇಣ[2] ಇತಿ ದುರ್ವಿಜ್ಞೇಯಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಅತೋ ಭೂಯ ಏವೇತ್ಯಾದ್ಯಾಹ । ತಮೇವಮುಕ್ತವನ್ತಂ ತಥಾಸ್ತು ಸೋಮ್ಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ । ಶೃಣ್ವತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಂ ಯಥೈತದುಪಪದ್ಯತೇ ಯತ್ ಪೃಚ್ಛಸಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೂ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆಯೂ (ಮಾ = ಮಾಂ) ನನಗೆ 'ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ' ಎಂದು ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಭಗವಂತನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ನನಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ತೇಜೋಬನ್ನ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಕ್ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಪ್ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿವೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಂಶವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ನವೆಂದು ಹೆಸರು- ಇತ್ಯಾದಿ. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೪-೨೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೧೦) ನೋಡಿ.
2. ಸ್ವಜಾತ್ಯನತಿಕ್ರಮೇಣ ಎಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಮಯವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ, ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಅನ್ನ, ನೀರು, ಜಿಡ್ಡು ಇವುಗಳು ಅಣಿಷ್ಠವಾದ ಧಾತುರೂಪದಿಂದ - ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ[1] ಮನಃಪ್ರಾಣವಾಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು ಕಷ್ಟ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮತ್ತೂ (ತಿಳಿಸಬೇಕು)' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.[2]

ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದ ಆ (ಶ್ವೇತಕೇತುವನ್ನು ಕುರಿತು) 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಿದನು. 'ನೀನು ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತೇನೆ) ಕೇಳು.'

1. ಸ್ವಜಾತ್ಯನತಿಕ್ರಮೇಣ- ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಮೂಲಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯನ್ನು ಮೀರದೆ ಎಂದರ್ಥ. ತಮ್ಮ ಜಾತಿಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮೀರದೆ ಇದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ವಜಾತ್ಯತಿಕ್ರಮೇಣ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದ್ದರೆ ಸರಿಯಾದೀತೆಂದು

2. 'ಒಂದೇ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಣಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಂದಲೂ ಆರಬ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅದು ಪಾರ್ಥಿವವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯ - ಎಂದು ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !' ಎಂದು ಶಂಕೆಯನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಾಗಲಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಗಮಕವಿರುವದಿಲ್ಲ. ದೇಹವು ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಂದ ಆರಬ್ಧವಾಗಿದೆ ; ಅನ್ನ , ನೀರು , ಜಿಡ್ಡು- ಇವುಗಳನ್ನು ಆ ದೇಹವು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ , ವಾಕ್ಕು- ಹೀಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ದೇಹಭಾಗಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವಾದರೂ ಅನ್ನಾದಿರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಮನಆದಿರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಿತು ?- ಎಂದು ಶಂಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮೊಸರಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುವಂತೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವು ದೊರಕುತ್ತದೆ - ಎಂದು ನಮ್ಮ ಮತ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಆರನೆಯ ಖಂಡ

(ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ ಮುಂದುವರಿದದ್ದು)

ವಾಙ್ಮನಃಪ್ರಾಣಗಳಾಗುವದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ದಧ್ನಃ ಸೋಮ್ಯ ಮಥ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ತತ್ಸರ್ಪಿರ್ಭವತಿ ॥೧॥

೧. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಕಡೆದ ಮೊಸರಿನ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುತ್ತದೆ, ಅದು ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೊಸರಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುವಂತೆ ಅನ್ನಾದಿಗಳು ಮನಆದಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೧. ದಧ್ನಃ ಸೋಮ್ಯ ಮಥ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಅಣುಭಾವಃ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ಸಂಭೂಯೋರ್ಧ್ವಂ ನವನೀತಭಾವೇನ ಗಚ್ಛತಿ । ತತ್ಸರ್ಪಿರ್ಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸೋಮ್ಯನೆ, ಕಡೆದ ಮೊಸರಿನ ಅಣಿಮೆಯು, ಅಣುಭಾವವು ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ (ಸಮುದೀಷತಿ=) ಬೆಣ್ಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯಾಽನ್ನಸ್ಯಾಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ತನ್ಮನೋ ಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಹೀಗೆಯೇ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ಉಂಡ ಅನ್ನದ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ, ಅದು ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೨. ಯಥಾ ಅಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ ಅನ್ನಸ್ಯ ಓದನಾದೇಃ ಅಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಭುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಔದರ್ಯೇಣಾಗ್ನಿನಾ ವಾಯುಸಹಿತೇನ ಖಜೇನೇವ ಮಥ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ತನ್ಮನೋ ಭವತಿ ಮನೋಽವಯವೈಃ ಸಹ ಸಂಭೂಯ ಮನ ಉಪಚಿನೋತೀತ್ಯೇತತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ ಇದರಂತೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಉಂಡ - ಭುಂಜಿಸಿದ ಅನ್ನದ - ಅಕ್ಕಿಯನ್ನವೇ ಮುಂತಾದ (ಆಹಾರದ) - ಅಣಿಮೆಯಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು (ಅನ್ನವನ್ನು) ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುಸಹಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಕಡೆಗೋಲಿನಿಂದ (ಬೆಣ್ಣೆಯು) ಹೇಗೋಹಾಗೆ ಕಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟಾಗ (ಅದರ) ಅಣಿಮೆ ಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತದೆ. ಅದು ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸಿನ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.[1]

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಪಾಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯ ಪೀಯಮಾನಾನಾಂ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ಸ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ ॥೩॥

೩. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಪಾನಮಾಡಿದ ನೀರಿನ ಅಣಿಮೆಯಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತದೆ, ಅದು ಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೩. ತಥಾ ಅಪಾಂ ಸೋಮ್ಯ ಪೀಯಮಾನಾನಾಂ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ಸ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತೀತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ಕುಡಿದ ನೀರಿನ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತದೆ, ಅದು ಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು (ತಿಳಿಯಬೇಕು).

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇಜಸಃ ಸೋಮ್ಯಾಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ಸಾ ವಾಗ್ಭವತಿ ॥೪॥

---

1. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ, ವಾಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ- ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥ.

೪. ಸೋಮ್ಯನೆ, ತಿಂದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಅದು ವಾಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೪. ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ ತೇಜಸೋಽಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಊರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ ಸಾ ವಾಗ್ಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ತಿಂದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಅದು ವಾಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅನ್ನಮಯಗ್ಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣ ಸ್ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಗಿತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೫॥

೫. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ, ಪ್ರಾಣವು ಅಮ್ಮಯವೇ, ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವೇ. 'ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕು' ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು (ತಂದೆಯೆಂದನು).

ಮನಆದಿಗಳು ಅನ್ನಾದಿಮಯವೇ ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೫. ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜೋ-ಮಯೀ ವಾಗಿತಿ ಯುಕ್ತಮೇವ ಮಯೋಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ, ಪ್ರಾಣವು ಆಪೋಮಯವೇ, ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವೇ - ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ವೇತಕೇತುವಿನ ಶಂಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೬. ಅತೋಽಪ್ತೇಜಸೋರಸ್ತು ಏತತ್ಸರ್ವಮೇವಮ್ । ಮನಸ್ತು ಅನ್ನಮಯಮ್ ಇತ್ಯತ್ರ ನೈಕಾನ್ತೇನ ಮಮ ನಿಶ್ಚಯೋ ಜಾತಃ । ಅತೋ ಭೂಯ

ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಮನಸೋಽನ್ನಮಯತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ । ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದರಿಂದ ಅಪ್ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದಾಗಲಿ. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.[1] ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೆಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕು - ಎನ್ನಲು ತಂದೆಯು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' - ಎಂದನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಏಳನೆಯ ಖಂಡ

(ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣ ಮುಂದುವರಿದದ್ದು)

ಖಂಡದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೭. ಅನ್ನಸ್ಯ ಭುಕ್ತಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಷ್ಠೋ ಧಾತುಃ ಸ ಮನಸಿ ಶಕ್ತಿಮಧಾತ್ । ಸಾಽನ್ನೋಪಚಿತಾ ಮನಸಃ ಶಕ್ತಿಃ ಷೋಡಶಧಾ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕಲಾತ್ವೇನ ನಿರ್ದಿದಿಕ್ಷಿತಾ । ತಯಾ ಮನಸಿ ಅನ್ನೋಪಚಿತಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಷೋಡಶಧಾ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಯಾ ಸಂಯುಕ್ತಃ, ತದ್ವಾನ್ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಲಕ್ಷಣೋ ಜೀವವಿಶಿಷ್ಟಃ ಪುರುಷಃ ಷೋಡಶಕಲ ಉಚ್ಯತೇ । ಯಸ್ಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ದ್ರಷ್ಟಾ ಶ್ರೋತಾ ಮನ್ತಾ ಬೋದ್ಧಾ ಕರ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಸಮರ್ಥಃ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ । ಹೀಯಮಾನಾಯಾಂ ಚ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಹಾನಿಃ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ 'ಅಥಾನ್ನಸ್ಯಾಯಿ[2] ದ್ರಷ್ಟಾ ....' (೭-೯-೧) । ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯ

1. ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅನ್ನದಿಂದ ಮನಸ್ಸೇ ಉಪಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಟೀಕೆ.
2. ಈ ಪಾಠವನ್ನೇ ಆ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆಂದು ನಮ್ಮ ಮತವು. ಅದರ ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಕರಣಸ್ಯ[1] ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಮನಃಕೃತಮೇವ । ಮಾನಸೇನ ಹಿ ಬಲೇನ ಸಂಪನ್ನಾ ಬಲಿನೋ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಲೋಕೇ, ಧ್ಯಾನಾಹಾರಾಶ್ಚ ಕೇಚಿತ್ । ಅನ್ನಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ । ಅತೋಽನ್ನಕೃತಂ ಮಾನಸಂ ವೀರ್ಯಮ್[2] ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಉಂಡ ಅನ್ನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮವಾದ ಧಾತುವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹದಿನಾರುಪಾಲಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಪುರುಷನ ಕಲೆಗಳೆಂದು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು (ಈಗ) ಹೊರಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹದಿನಾರುಭಾಗವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದರಿಂದ, ಕೂಡಿದ ಜೀವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತರೂಪನಾದ ಪುರುಷನನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಷೋಡಶಕಲನೆಂದಿರುತ್ತದೆ. ಈ (ಶಕ್ತಿ) ಯಿದ್ದರೆ ದ್ರಷ್ಟ್ಟ, ಶ್ರೋತೃ, ಮಂತೃ, ಬೋದ್ಧೃ, ಕರ್ತೃ, ವಿಜ್ಞಾತೃ - (ಹೀಗೆ) ಸರ್ವಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ (ಮಾಡಲು) ಪುರುಷನು ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಅದು ನಾಶವಾದರೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ನಾಶವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. 'ಇನ್ನು ಅನ್ನದ ಲಾಭವಾದರೆ ದ್ರಷ್ಟೃ ....' (೭-೯-೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಕರಣದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಆದದ್ದು. ಮಾನಸಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಲ್ಲವೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಲವುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ ? ಕೆಲವರು ಧ್ಯಾನಾಹಾರವುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನವು ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[3] ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನಸವೀರ್ಯವು ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ಆದದ್ದು.

ಷೋಡಶಕಲಪುರುಷನ ಉದಾಹರಣೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಷೋಡಶಕಲಃ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಃ ಪಞ್ಚದಶಾಹಾನಿ ಮಾಶೀಃ ಕಾಮಮಪಃ ಪಿಬಾಽಽಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣೋ ನ ಪಿಬತೋ ವಿಚ್ಛೇತ್ಸ್ಯತ ಇತಿ ॥೧॥

1. 'ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸ್ಯ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲು.
2. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದರೂ ವಾ॥ ಪಾಠವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಾವು ಇಲ್ಲಿಗೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ.
3. ಆದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಶಕ್ತಿಯೂ ಅನ್ನಾತ್ಮಕವೇ ; ಧ್ಯಾನಬಲದಿಂದಲೇ ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ಆಹಾರವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲವರು ಇರುವದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣ- ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಪುರುಷನು ಷೋಡಶಕಲನು. ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಉಣ್ಣದಿರು, ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರುಕುಡಿ ; ಪ್ರಾಣನು ಆಪೋಮಯನು, ಕುಡಿಯದಿರುವವನಿಗೆ (ಪ್ರಾಣವು) ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗುವದು.

ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳು ಊಟಮಾಡದಿರು ಎಂದು ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೮. ಷೋಡಶ ಕಲಾ ಯಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ ಷೋಡಶಕಲಃ ಪುರುಷಃ। ಏತಚ್ಚೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರ್ತುಮ್ ಇಚ್ಛಸಿ ಪಞ್ಚದಶಸಂಖ್ಯಾಕಾನಿ ಅಹಾನಿ ಮಾಽಶೀಃ ಅಶನಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀಃ। ಕಾಮಮ್ ಇಚ್ಛಾತೋಽಪಃ ಪಿಬ। ಯಸ್ಮಾತ್ ನ ಪಿಬತೋಽಪಃ ತೇ ಪ್ರಾಣೋ ವಿಚ್ಛೇತ್ಸ್ಯತೇ ವಿಚ್ಛೇದಮಾಪತ್ಸ್ಯತೇ । ಯಸ್ಮಾದಾಪೋಮಯೋಽಬ್ವಿಕಾರಃ ಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯವೋಚಾಮ । ನ ಹಿ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ವಕಾರಣೋಪಷ್ಟಮ್ಭಮನ್ತರೇಣ ಅವಿಭ್ರಂಶಮಾನಂ ಸ್ಥಾತುಮ್ ಉತ್ಸಹತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹದಿನಾರುಕಲೆಗಳು ಈ ಪುರುಷನಿಗಿರುವದರಿಂದ ಈ ಪುರುಷನು ಷೋಡಶಕಲನು. ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವೆಯಾದರೆ ಹದಿನೈದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಉಣ್ಣದಿರು, ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದಿರು. ಬೇಕಾದಷ್ಟು, ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದಷ್ಟು ನೀರುಕುಡಿ ; ಏಕೆಂದರೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯದೆ ಇದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವು ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗುವದು, ವಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ಪ್ರಾಣವು ನೀರಿನ ವಿಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ ? ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನ ಕಾರಣದ ಒತ್ತಾಸೆ ಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗದೆ ನಿಂತಿರಲಾರದಷ್ಟೆ ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹ ಪಞ್ಚದಶಾಹಾನಿ ನಾಽಽಶಾಽಥ ಹೈನಮುಪಸಸಾದ ಕಿಂ ಬ್ರವೀಮಿ ಭೋ ಇತ್ಯೃಚಃ ಸೋಮ್ಯ ಯಜೂꣳಷಿ ಸಾಮಾ-ನೀತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ನ ವೈ ಮಾ ಪ್ರತಿಭಾನ್ತಿ ಭೋ ಇತಿ ॥೨॥

೨. ಅವನು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಉಣ್ಣಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. 'ಏನು ಹೇಳಲಿ ಸ್ವಾಮಿ ?' ಎಂದನು. 'ಸೋಮ್ಯ, ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು,

ಯಜುಸ್ಸುಗಳನ್ನು, ಸಾಮಗಳನ್ನು (ಹೇಳು)' ಎನ್ನಲು ಅವನು 'ನನಗೆ (ಅವು) ತೋಚುವದೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದನು.

ಹಸಿವಿನ ಸಂಕಟದಿಂದ ಏನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೂ ತೋಚದೆ ಇದ್ದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೯. ಸ ಹ ಏವಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಮನಸೋಽನ್ನಮಯತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿಚ್ಛನ್ ಪಞ್ಚದಶಾಹಾನಿ ನಾಽಽಶ ಅಶನಂ ನ ಕೃತವಾನ್ । ಅಥ ಷೋಡಶೇಽಹನಿ ಹೈನಂ ಪಿತರಮ್ ಉಪಸಸಾದ ಉಪಗತವಾನ್ ಉಪಗಮ್ಯ ಚೋವಾಚ ಕಿಂ ಬ್ರವೀಮಿ ಭೋ ಇತಿ । ಇತರ ಆಹ, ಋಚಃ ಸೋಮ್ಯ ಯಜೂಂಷಿ ಸಾಮಾನಿ ಅಧೀಷ್ವ ಇತಿ । ಏವಮುಕ್ತಃ ಪಿತ್ರಾ ಆಹ - ನ ವೈ ಮಾ ಮಾಮ್ ಋಗಾದೀನಿ ಪ್ರತಿಭಾನ್ತಿ ಮಮ ಮನಸಿ ನ ದೃಶ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಹೇ ಭೋ ಭಗವನ್ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಹೀಗೆಂಬ (ಮಾತನ್ನು) ಕೇಳಿ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಳಸಿ ಹದಿನೈದುದಿನಗಳವರೆಗೆ ಉಣ್ಣದೆ ಇದ್ದನು, ಊಟ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಹದಿನಾರನೆಯ ದಿನ ಈ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು, ಬಳಿ ಸಾರಿದನು. (ಹಾಗೆ) ಬಂದು 'ಸ್ವಾಮಿ, ಏನನ್ನು ಹೇಳಲಿ ?' ಎಂದನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ತಂದೆಯು) 'ಸೋಮ್ಯ, ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಯಜುಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಸಾಮಗಳನ್ನೂ ಹೇಳು' ಎಂದನು. ಹೀಗೆಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಲು (ಅವನು) ಇಂತೆಂದನು : (ಮಾ=ಮಾಮ್) ನನಗೆ ಋಗಾದಿಗಳು ತೋಚುವದೇ ಇಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಭೋಃ ಎಂದರೆ ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯನೆ, ಎಂದರ್ಥ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋಽಭ್ಯಾಹಿತಸ್ಯೈಕೋಽಙ್ಗಾರಃ ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರಃ ಪರಿಶಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್ತೇನ ತತೋಽಪಿ ನ ಬಹು ದಹೇದೇವಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಷೋಡಶಾನಾಂ ಕಲಾನಾಮೇಕಾ ಕಲಾಽತಿಶಿಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾತ್ತಯೈತರ್ಹಿ ವೇದಾನ್ನಾನುಭವಸ್ಯಶಾನಾಽಥ ಮೇ ವಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸೀತಿ ॥೩॥

೩. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು. 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆದ (ಬೆಂಕಿಯು) ಒಂದು ದೀಪದ ಹುಳುವಿನ ಗಾತ್ರದ ಒಂದು ಕೆಂಡವು

ಉಳಿದರೆ, ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳವನ್ನು ಸುಡಲಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ ಸೋಮ್ಯನೆ, ನಿನ್ನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಆದರಿಂದ ಈಗ ನೀನು ವೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ ಇರುವೆ. ಊಟಮಾಡು, ಬಳಿಕ ನನ್ನ (ಮಾತನ್ನು) ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ವೇದಗಳು ಹೊಳೆಯದೆ ಇದ್ದದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೦. ಏವಮುಕ್ತವನ್ತಂ ಪಿತಾ ಆಹ ಶೃಣು ತತ್ರ ಕಾರಣಂ ಯೇನ ತೇ ತಾನಿ ಋಗಾದೀನಿ ನ ಪ್ರತಿಭಾನ್ತೀತಿ ತಂ ಹೋವಾಚ । ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋ ಮಹತ್ಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಅಭ್ಯಾಹಿತಸ್ಯ ಉಪಚಿತಸ್ಯೇನ್ಧನೈಃ ಅಗ್ನೇಃ, ಏಕೋಽಙ್ಗಾರಃ ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರಃ ಖದ್ಯೋತಪರಿಮಾಣಃ ಶಾನ್ತಸ್ಯ ಪರಿಶಿಷ್ಟೋಽವಶಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್ ಭವೇತ್, ತೇನಾಙ್ಗಾರೇಣ ತತೋಽಪಿ ತತ್ಪರಿಮಾಣಾತ್ ಈಷದಪಿ ನ ಬಹು ದಹೇತ್, ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ ತೇ ತವ ಅನ್ನೋಪಚಿತಾನಾಂ ಷೋಡಶಾನಾಂ ಕಲಾನಾಮ್ ಏಕಾ ಕಲಾ ಅವಯವಃ ಅತಿಶಿಷ್ಟಾ ಅವಶಿಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾತ್ ತಯಾ ತ್ವಂ ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರಾಙ್ಗಾರತುಲ್ಯಯಾ ಏತರ್ಹಿ ಇದಾನೀಂ ವೇದಾನ್ ನಾನುಭವಸಿ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಸೇ ಶ್ರುತ್ವಾ ಚ ಮೇ ಮಮ ವಾಚಮ್ ಅಥ ಅಶೇಷಂ ವಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸಿ ಅಶಾನ ಭುಙ್ಕ್ಷ್ವ ತಾವತ್ ॥

(ಅನುವಾದ)

ಹೀಗೆನ್ನಲು ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು : 'ನಿನಗೆ ಆ ಋಗಾದಿಗಳು ತೋಚದೆಯಿವೆಯಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತೇನೆ), ಕೇಳು' ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.[1] ಎಲೆ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ದೊಡ್ಡ ಪರಿಮಾಣದ ಬೆಳೆದಿರುವ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು (ಹಾಕಿ) ಬೆಳೆಯಿಸಿರುವ ಬೆಂಕಿಯು, ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರವಾದ ದೀಪದ ಹುಳುವಿನ ಗಾತ್ರದ ಒಂದು ಕೆಂಡವು (ಬೆಂಕಿಯು) ಆರಲು (ಪರಿಶಿಷ್ಟಃ = ಅವಶಿಷ್ಟಃ) ಉಳಿದದ್ದು (ಸ್ಯಾತ್= ಭವೇತ್) ಆಗುವದೋ, ಆ ಕೆಂಡದಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆ ಗಾತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪವು

---

1. 'ತಂ ಹೋವಾಚ' ಎಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇದೆ ; ಆಚಾರ್ಯರು 'ಪಿತಾ ಆಹ' ಎಂದು ಬರೆದುಕೊಂಡು ವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಹೆಚ್ಚಾಗಿ[1] ಸುಡಲಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, (ತೇ= ತವ) ನಿನ್ನ, ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆಯ ಅವಯವವು (ಅತಿಶಿಷ್ಟಾ = ಅವಶಿಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾತ್) ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೀತು. ಆ ದೀಪದ ಹುಳುವಿನ ಪರಿಮಾಣದ ಕೆಂಡದಂತಿರುವ ಆ (ಕಲೆ)ಯಿಂದ (ಏತರ್ಹಿ= ಇದಾನೀಮ್) ಈಗ ವೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ ಇರುವೆ, ತಿಳಿಯಲಾರದೆ ಇದ್ದೀಯೆ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಬಳಿಕ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವೆ. ಮೊದಲು ಉಣ್ಣು, ಊಟಮಾಡು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹಾಽಽಶಾಽಥ ಹೈನಮುಪಸಸಾದ ತಗ್ಂ ಹ ಯತ್ಕಿಂಚ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಸರ್ವಗ್ಂ ಹ ಪ್ರತಿಪೇದೇ ॥೪॥

೪. ಅವನು ಉಂಡನು. ಬಳಿಕ ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಏನೇನು ಕೇಳಿದನೋ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿದ್ದನು.

ಊಟಮಾಡಲು ಎಲ್ಲವೂ ತೋಚಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೧. ಸ ಹ ತಥೈವ ಆಶ ಭುಕ್ತವಾನ್ । ಅಥ ಅನನ್ತರಂ ಹ ಏನಂ ಪಿತರಂ ಶುಶ್ರೂಷುರುಪಸಸಾದ । ತಂ ಹ ಉಪಗತಂ ಪುತ್ರಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಋಗಾದಿಷು ಪಪ್ರಚ್ಛ ಗ್ರನ್ಥರೂಪಮ್ ಅರ್ಥಜಾತಂ ವಾ ಪಿತಾ ಸ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ ಸರ್ವಂ ಹ ತತ್ ಪ್ರತಿಪೇದೇ ಋಗಾದಿ ಅರ್ಥತೋ ಗ್ರನ್ಥತಶ್ಚ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಅದರಂತೆಯೇ ಉಂಡನು, ಊಟಮಾಡಿದನು. ಬಳಿಕ ಆಮೇಲೆ ಈ ತಂದೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಂದನು. (ಹಾಗೆ) ಬಂದ ಆ ಮಗನಿಗೆ ಋಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದಿಷ್ಟನ್ನು ತಂದೆಯು ಕೇಳಿದರೂ, ಆ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿರಲಿ ಅರ್ಥವಾಗಿರಲಿ, ಆ ಋಗಾದಿಯಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗ್ರಂಥ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಅರ್ಥರೂಪದಿಂದಲೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋಽಭ್ಯಾಹಿತಸ್ಯೈಕ

1. ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಸುಡಲಾರನು, ಬಹಳವನ್ನು ಸುಡಲಾರನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವದೇನಿದೆ - ಎಂಬ ಟೀಕೆಗಿಂತಲೂ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವೆಂದು ನಮ್ಮಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮಙ್ಗಾರಂ ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ತಂ ತೃಣೈರುಪಸಮಾ-
ಧಾಯ ಪ್ರಾಜ್ವಲಯೇತ್ ತೇನ ತತೋಽಪಿ ಬಹು ದಹೇತ್ ॥೫॥

ಏವಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಷೋಡಶಾನಾಂ ಕಲಾನಾಮೇಕಾ
ಕಲಾಽತಿಶಿಷ್ಟಾಭೂತ್ಸಾನ್ನೇನೋಪಸಮಾಹಿತಾ ಪ್ರಾಜ್ವಾಲೀ
ತಯೈತರ್ಹಿ ವೇದಾನನುಭವಸ್ಯನ್ನಮಯಗ್ಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ
ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಗಿತಿ ತದ್ಧಾಸ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ
ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ ॥೬॥

೫-೬. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆದ (ಬೆಂಕಿಯ) ಒಂದು ಕೆಂಡವು ದೀಪದಹುಳುವಿನ ಗಾತ್ರದ್ದು ಉಳಿದಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉರಿಯಿಸಬಹುದೋ ಆದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸುಡಬಹುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ನಿನ್ನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆಯು ಉಳಿದಿತ್ತು ; ಅದು ಅನ್ನವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿತು. ಆದರಿಂದ ಈಗ ವೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ, ಪ್ರಾಣವು ಆಪೋಮಯವೇ, ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವೇ - ಎಂದನು. ಇವನ ಆ (ಮಾತನ್ನು) ಅರಿತುಕೊಂಡನು, ಅರಿತುಕೊಂಡನು.

ಊಟವಾದಬಳಿಕ ಋಗಾದಿಗಳು ತಿಳಿದದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೨. ತಂ ಹೋವಾಚ ಪುನಃ ಪಿತಾ । ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋಽಭ್ಯಾಹಿತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಏಕಮಙ್ಗಾರಂ ಶಾನ್ತಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ತಂ ತೃಣೈಶ್ಚೂರ್ಣೈಶ್ಚ ಉಪಸಮಾಧಾಯ ಪ್ರಾಜ್ವಲಯೇದ್ ವರ್ಧಯೇತ್ । ತೇನೇದ್ಧೇನ ಅಙ್ಗಾರೇಣ ತತೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಪರಿಮಾಣಾದ್ ಬಹು ದಹೇತ್ । ಏವಂ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಷೋಡಶಾನಾಮ್ ಅನ್ನಕಲಾನಾಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪಾಣಾಮ್ ಏಕಾ ಕಲಾ ಅತಿಶಿಷ್ಟಾಽಭೂತ್ ಅತಿಶಿಷ್ಟಾ ಆಸೀತ್ । ಪಞ್ಚದಶಾಹಾನ್ಯಭುಕ್ತವತಃ ಏಕೈಕೇನ ಅಹ್ನಾ ಏಕೈಕಾ ಕಲಾ ಚನ್ದ್ರಮಸ ಇವ ಅಪರಪಕ್ಷೇ ಕ್ಷೀಣಾ ಸಾಽತಿಶಿಷ್ಟಾ ಕಲಾ ತವಾಽನ್ನೇನ ಭುಕ್ತೇನ ಉಪಸಮಾಹಿತಾ ವರ್ಧಿತಾ ಉಪಚಿತಾ

ಪ್ರಾಜ್ವಾಲೀ । ದೈರ್ಘ್ಯಂ ಛಾನ್ದಸಮ್ । ಪ್ರಜ್ವಲಿತಾ ವರ್ಧಿತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಾಜ್ವಾಲೀತ್ ಇತಿ ಪಾಠಾನ್ತರಮ್ । ತದಾ ತೇನೋಪಸಮಾಹಿತಾ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವತೀ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಯಾ ವರ್ಧಿತಯಾ ಏತರ್ಹಿ ಇದಾನೀಂ ವೇದಾನ್ ಅನುಭವಸಿ ಉಪಲಭಸೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಂದೆಯು ಮತ್ತೆ ಇಂತೆಂದನು. 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆದ (ಬೆಂಕಿಯ)' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು. ಆರಿದ ಬೆಂಕಿಗೆ ದೀಪದಹುಳುವಿನ ಗಾತ್ರದ ಒಂದು ಕೆಂಡವು ಉಳಿದಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ಹಾಕಿ ಉರಿಸುತ್ತಾರೋ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೋ ಅದರಿಂದ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡ ಕೆಂಡದಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸುಡಬಹುದೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಹದಿನಾರು ಅನ್ನಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಳಿದಿತ್ತು, ಉಳಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಊಟಮಾಡದೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಕಲೆಯು ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ (ಕಲೆ)ಯಂತೆ ಕ್ಷೀಣವಾಯಿತು. ಆ ಉಳಿದ (ಒಂದು) ಕಲೆಯು ನಿನ್ನ ಉಂಡ ಅನ್ನದಿಂದ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ - (ಪ್ರಾಜ್ವಾಲೀ ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ದೀರ್ಘವಿರುವದು ವೈದಿಕ ಪ್ರಯೋಗವು - ಉರಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಾಜ್ವಾಲೀತ್ ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರ(ವಿದೆ). ಆಗ ಆ (ಅನ್ನ)ವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ತಾನೇ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡುರಿಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ (ಕಲೆಯಿಂದ ಏತರ್ಹಿ = ಇದಾನೀಮ್) ಈಗ ವೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವೆ, ಅರಿಯುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ.

ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ ಎಂಬುದರ ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೩. ಏವಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯನುವೃತ್ತಿಭ್ಯಾಮನ್ನಮಯತ್ವಂ ಮನಸಃ ಸಿದ್ಧಮ್ ಇತ್ಯುಪಸಂಹರತಿ । ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ ಇತ್ಯಾದಿ । ಯಥೈತತ್ ಮನಸೋಽನ್ನಮಯತ್ವಂ ತವ ಸಿದ್ಧಂ ತಥಾ ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಕ್ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ತದೇತತ್ ಹ ಅಸ್ಯ ಪಿತುರುಕ್ತಂ ಮನಆದೀನಾಮನ್ನಾದಿಮಯತ್ವಂ ವಿಜಜ್ಞೌ ವಿಜ್ಞಾತವಾನ್ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ । ದ್ವಿರಭ್ಯಾಸಸ್ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಪ್ರಕರಣಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ (ಮನಸ್ಸಿನ ಶಕ್ತಿಯು) ಹೋಗುವದು, ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವದು - ಈ ಎರಡರಿಂದ[1] ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂದು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೇ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೆಂಬಿದು ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವು ಆಪೋಮಯ (ವೆಂಬುದೂ) ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವೆಂಬಿದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮನಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದವು ಅನ್ನಾದಿಮಯವೆಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಿದ ಈ (ವಿಷಯ)ವನ್ನು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಅರಿತುಕೊಂಡನು, ಅರಿತುಕೊಂಡವನಾದನು. ('ಅರಿತುಕೊಂಡನು' ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಪ್ರಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎಂಟನೆಯ ಖಂಡ

(ಸುಷುಪ್ತಿವಿಚಾರದಿಂದ ಜೀವನ ಸತ್ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣ)

ಸ್ವಪಿತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಡಗಿರುವ ತತ್ತ್ವ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಉದ್ದಾಲಕೋ ಹಾರುಣಿಃ ಶ್ವೇತಕೇತುಂ ಪುತ್ರಮುವಾಚ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತಂ ಮೇ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹೀತಿ ಯತ್ರೈತತ್ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಪಿತಿ ನಾಮ ಸತಾ ಸೋಮ್ಯ ತದಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ ತಸ್ಮಾದೇನಗ್ಂ ಸ್ವಪಿತೀತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಸ್ವಗ್ಂ ಹ್ಯಪೀತೋ ಭವತಿ ॥೧॥

೧. ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಶ್ವೇತಕೇತುವೆಂಬ ಮಗನನ್ನು ಕುರಿತು 'ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಸ್ವಪ್ನಾಂತವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಅರಿತುಕೋ. ಎಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪುರುಷನು ಸ್ವಪಿತಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ಆಗ ಸತ್ತಿನೊಡನೆ

---

1. ಅನ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಮನಃಶಕ್ತಿಯು ಹೋಯಿತು , ಉಂಡದ್ದರಿಂದ ಬಂದಿತು- ಎಂಬ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ; ಸ್ವವನ್ನು (ತನ್ನನ್ನು) ಅಪೀತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ಸ್ವಪಿತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವವನ್ನಲ್ಲವೆ, ಅಪೀತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ?

ಸುಷುಪ್ತಿನಿರೂಪಣಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೪. ಯಸ್ಮಿನ್ ಮನಸಿ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾಽನುಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಪರಾ ದೇವತಾ ಆದರ್ಶ ಇವ ಪುರುಷಃ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೇನ ಜಲಾದಿಷ್ವಿವ ಚ ಸೂರ್ಯಾದಯಃ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೈಃ, ತನ್ಮನೋಽನ್ನಮಯಂ ತೇಜೋಽಮ್ಮಯಾಭ್ಯಾಂ ವಾಕ್ಪ್ರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಗತಮಧಿಗತಮ್ । ಯನ್ಮಯೋ ಯತ್ಸ್ಥಶ್ಚ ಜೀವೋ ಮನನದರ್ಶನಶ್ರವಣಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಾಯ ಕಲ್ಪತೇ, ತದುಪರಮೇ ಚ ಸ್ವಂ ದೇವತಾರೂಪಮೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ । ತದುಕ್ತಂ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ "ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ ಸಧೀಃ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ವೇಮಂ ಲೋಕಮತಿಕ್ರಾಮತಿ" (ಬೃ ಮಾ. ೪-೧-೭), "ಸ ವಾ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಮನೋಮಯಃ" (ಬೃ ೪-೪-೫, ಬೃ ಮಾ. ೪-೨-೬) ಇತ್ಯಾದಿ, "ಸ್ವಪ್ನೇನ ಶಾರೀರಮ್" (ಬೃ ೪-೩-೧೧) ಇತ್ಯಾದಿ, "ಪ್ರಾಣನ್ನೇವ ಪ್ರಾಣೋ ನಾಮ ಭವತಿ" (ಬೃ ೧-೪-೭) ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜೀವನೆಂಬ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಪರದೇವತೆಯು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿ ಪುರುಷನೂ ನೀರು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳೂ (ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವಂತೆ) ಅನುಪ್ರವೇಶಮಾಡಿರುವದೋ[1] ಆ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವು, ತೇಜಸ್ಸು ಅಪ್ಪು - ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತು. ಆ (ಮನೋ)ಮಯನಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜೀವನು ಮನನ, ದರ್ಶನ, ಶ್ರವಣ - ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.[2] ಅದು ಇಲ್ಲವಾಗಲು ತನ್ನ ದೇವತಾರೂಪವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.[3] ಇದನ್ನು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತೆ (ಇರುತ್ತಾನೆ),

1. ೬-೩-೨. 2. ಈ ವಿಶೇಷರೂಪವು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಆತನಿಗೆ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸ್ಥಾನವು ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಅಲುಗಾಡುವಂತೆ (ಇರುತ್ತಾನೆ), ಬುದ್ಧಿಯೊಡಗೂಡಿದವನಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಮೀರುತ್ತಾನೆ' (ಬೃ. ಮಾ. ೪-೧-೭), "ಆ ಈ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮವು. ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು, ಮನೋಮಯನು" (ಬೃ. ೪-೪-೫)[1], "ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಶಾರೀರವನ್ನು (ಬದಿಗಿಟ್ಟು)" (ಬೃ. ೪-೩-೧೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿಯೂ[2] "ಪ್ರಾಣನಮಾಡುವವನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಣನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಾಗುತ್ತಾನೆ"[3] (ಬೃ. ೧-೪-೭) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಮನಸ್ಸು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೫. ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಮನಃಸ್ಥಸ್ಯ ಮನಆಖ್ಯಾಂ ಗತಸ್ಯ ಮನಉಪಶಮದ್ವಾರೇಣ ಇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯೇಭ್ಯೋ ನಿವೃತ್ತಸ್ಯ ಯಸ್ಯಾಂ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಂ ಸ್ವಾತ್ಮಭೂತಾಯಾಂ ಯದವಸ್ಥಾನಂ ತತ್ ಪುತ್ರಾಯ ಆಚಿಖ್ಯಾಸುರುದ್ದಾಲಕೋ ಹ ಕಿಲ ಆರುಣಿಃ ಶ್ವೇತಕೇತುಂ ಪುತ್ರಮುವಾಚ ಉಕ್ತವಾನ್ । ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತಂ ಸ್ವಪ್ನಮಧ್ಯಮ್ ಸ್ವಪ್ನ ಇತಿ ದರ್ಶನವೃತ್ತೇಃ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಆಖ್ಯಾ ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯಂ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತಮ್ ಸುಷುಪ್ತಮಿತ್ಯೇತತ್ । ಅಥವಾ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತಂ ಸ್ವಪ್ನಸತತ್ತ್ವಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ರಾಪಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಷುಪ್ತಮೇವ ಭವತಿ । ಸ್ವಮ್ ಅಪೀತೋ ಭವತೀತಿ ವಚನಾತ್ । ನ ಹಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಸುಷುಪ್ತಾತ್ ಸ್ವಮಪೀತಿಂ ಜೀವಸ್ಯ ಇಚ್ಛನ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ । ತತ್ರ ಹಿ ಆದರ್ಶಾಪನಯನೇ ಪುರುಷಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬ ಆದರ್ಶಗತೋ ಯಥಾ ಸ್ವಮೇವ ಪುರುಷಮ್ ಅಪೀತೋ ಭವತಿ ಏವಂ ಮನಆದ್ಯುಪರಮೇ ಚೈತನ್ಯಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬರೂಪೇಣ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾ ಮನಸಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣಾಯ ಪರಾ ದೇವತಾ[4]

1. ಆಯಾ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಆಯಾ ರೂಪದವನಾದರೂ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿದು.
2. ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದಾಗಿರುವ ಭಾವಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಪ್ರಾಣಾದ್ಯುಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೆಸರು. ಸ್ವತಃ ಅವನು ಆತ್ಮನೇ ಎಂದರ್ಥ.
4. 'ಯಾ ಪರಾ ದೇವತಾ'ಎಂದಿದ್ದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟತರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ; ಈಗಿರುವಂತೆಯೂ ಅದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಾ ಸ್ವಮೇವ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಜೀವರೂಪತಾಂ ಮನಆಖ್ಯಾಂ ಹಿತ್ವಾ । ಅತಃ ಸುಷುಪ್ತ ಏವ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ । ಯತ್ರ ತು ಸುಪ್ತಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ ತತ್ ಸ್ವಾಪ್ನಂ ದರ್ಶನಂ ಸುಖದುಃಖಸಂಯುಕ್ತಮಿತಿ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯ ಕಾರ್ಯಮ್ । ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಯೋರ್ಹಿ ಸುಖದುಃಖಾರಮ್ಭಕತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಯೋಶ್ಚ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮೋಪಷ್ಟಮ್ಭೇನೈವ ಸುಖದುಃಖತದ್ದರ್ಶನ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಕತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥಾ ಇತ್ಯವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಭಿಃ ಸಂಸಾರಹೇತುಭಿಃ ಸಂಯುಕ್ತ ಏವ ಸ್ವಪ್ನ ಇತಿ ನ ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ । "ಅನನ್ವಾಗತಂ ಪುಣ್ಯೇನಾನನ್ವಾಗತಂ ಪಾಪೇನ ತೀರ್ಣೋ ಹಿ ತದಾ ಸರ್ವಾಞ್ಶೋಕಾನ್ ಹೃದಯಸ್ಯ ಭವತಿ" (ಬೃ ೪-೩-೨೨), "ತದ್ವಾ ಅಸ್ಯೈತದತಿಚ್ಛನ್ದಾಃ" (ಬೃ ೪-೩-೨೧), "ಏಷ ಏವ ಪರಮ ಆನನ್ದಃ"[1] (ಬೃ ೪-೩-೩೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ ಸುಷುಪ್ತ ಏವ ಸ್ವಂ ದೇವತಾರೂಪಂ ಜೀವತ್ವವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಂ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಾಹ । ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತಂ ಮೇ ಮಮ ನಿಗದತೋ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮವಧಾರಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ (ಜೀವನಿಗೆ) ಮನಸ್ಸು ಇಲ್ಲವಾಗುವದರ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಲು ತನ್ನ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವ ಯಾವ ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆಯಾಗುವದೋ ಅದನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಶ್ವೇತಕೇತುವೆಂಬ ಮಗನಿಗೆ ಇಂತೆಂದನು, (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿದನಂತೆ :

ಸ್ವಪ್ನಾಂತವನ್ನು (ಅರಿತುಕೊ), ಸ್ವಪ್ನಮಧ್ಯವನ್ನು- ಸ್ವಪ್ನವೆಂಬುದು ದರ್ಶನ ವೃತ್ತಿಯಾದ[2] ಕನಸಿನ ಹೆಸರು, ಅದರ ಮಧ್ಯವೇ ಸ್ವಪ್ನಾಂತವು, ಎಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತವು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಸ್ವಪ್ನಾಂತವೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದ ತತ್ತ್ವವು ಎಂದರ್ಥ ; ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ಸುಷುಪ್ತವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) 'ಸ್ವವನ್ನು (ತನ್ನನ್ನು) ಅಪೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬ ವಚನವಿದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲದೆ

---

1. 'ಏಷ ಪರಮ ಆನನ್ದಃ'ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಮೇಲು ; 'ಏಷೋಽಸ್ಯ ಪರಮ ಆನನ್ದಃ'(ಬೃ. ೪-೩-೩೨) ಎಂದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೂ ಸ್ಫುಟತರವಾಗಿ ಸುಷುಪ್ತಿಗೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು.
2. ಏನನ್ನಾದರೂ ನೋಡುವ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳ .

ಬೇರೊಂದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ[1] ಜೀವನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಪೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆ (ಸುಷುಪ್ತಿ)ಯಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದದ್ದು ಹೇಗೆ ತನ್ನ (ಸ್ವರೂಪ)ವೇ ಆದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಹಾಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಇಲ್ಲವಾಗಲು ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ[2] ಜೀವಾತ್ಮನಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವ ಪರದೇವತೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಜೀವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಸ್ವಪ್ನಾಂತಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ (ಅವಸ್ಥೆ) ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೆ ನಿದ್ರಿಸಿದವನು ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನೋ ಆ ಸ್ವಾಪ್ನದರ್ಶನವು ಸುಖದುಃಖಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಗಳ ಕಾರ್ಯವು. ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಗಳಲ್ಲವೆ, ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ? ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಗಳೋ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಗಳ ಒತ್ತಾಸೆಯಿಂದಲೇ ಸುಖದುಃಖದರ್ಶನವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಸಂಸಾರಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವ (ತನ್ನ ರೂಪ)ವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ. "ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಅನುಗತನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಪಾಪದಿಂದ ಅನುಗತನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಅವನು ಹೃದಯದ ಶೋಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದಾಟಿರುವನು" (ಬೃ ೪-೩-೨೨), "ಇದೇ ಇವನ ಅತಿಚ್ಛಂದವಾದ (ರೂಪವು)"[3] (ಬೃ ೪-೩-೨೧), "ಇದೇ

1. ದರ್ಶನವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಉಪಾಧಿವಶದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೯, ೧-೩-೨೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೮೫, ೨೭೦) ; ಸೂ.ಭಾ. ೧-೪-೧೮, ೩-೨-೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೭೩, ೩೭೬) ೩-೨-೧೧, ೩-೩-೩೫- ಇವುಗಳನ್ನೂ ಬೃ.ಭಾ. ೨-೧-೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೯೧) ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿರುವದನ್ನೂ ನೋಡಿ.
2. ಆತ್ಮನು ನಿರೂಪನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಸಂನಿಧಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಚೈತನ್ಯವಿರುವಂತೆ ಭ್ರಮಿಸಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಜೀವನೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದಾರೆ - ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
3. ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿವು.

ಪರಮಾನಂದವು''[1] (ಬೃ ೪-೩-೩೩) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ (ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವ (ತನ್ನದಾದ) ಜೀವತ್ವವಿಲ್ಲದ ದೇವತಾರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವೆನು[2] ಎಂದು (ಮೇ = ಮಮ) ನಾನು ಹೇಳುವ ಸ್ವಪ್ನಾಂತವನ್ನು ಅರಿತುಕೊ ; ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊ ಎಂದಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವಪಿತಿ ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೬. ಕದಾ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತೋ ಭವತೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಏತನ್ನಾಮ[3] ಭವತಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ಸ್ಯತಃ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸ್ವಪಿತೀತಿ । ಗೌಣಂ ಚೇದಂ ನಾಮೇತ್ಯಾಹ । ಯದಾ ಸ್ವಪಿತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಪುರುಷಃ ತದಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸತಾ ಸಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯಯಾ ಪ್ರಕೃತಯಾ ದೇವತಯಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ ಸಂಗತ ಏಕೀಭೂತೋ ಭವತಿ । ಮನಸಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಮನಆದಿಸಂಸರ್ಗಕೃತಂ ಜೀವರೂಪಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸ್ವಂ ಸದ್ರೂಪಂ ಯತ್ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಮ್ ಅಪೀತೋ ಅಪಿಗತೋ ಭವತಿ । ಅತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಪಿತಿ ಇತ್ಯೇನಮಾಚಕ್ಷತೇ ಲೌಕಿಕಾಃ । ಸ್ವಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಪೀತೋ ಭವತಿ । ಗುಣನಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿತೋಽಪಿ ಸ್ವಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಕಥಂ ಪುನರ್ಲೌಕಿಕಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಸ್ವಾತ್ಮಸಂಪತ್ತಿಃ ? ಜಾಗ್ರಚ್ಛ್ರಮ ನಿಮಿತ್ತೋದ್ಭವತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾಪಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹುಃ । ಜಾಗರಿತೇ ಹಿ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತಸುಖ ದುಃಖಾದ್ಯನೇಕಾಯಾಸಾನುಭವಾತ್ ಶ್ರಾನ್ತೋ ಭವತಿ । ತತಶ್ಚ ಆಯಸ್ತಾನಾಂ ಕರಣಾನಾಮ್ ಅನೇಕವ್ಯಾಪಾರನಿಮಿತ್ತಗ್ಲಾನಾನಾಂ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರೇಭ್ಯ ಉಪರಮೋ ಭವತಿ । ಶ್ರುತೇಶ್ಚ ''ಶ್ರಾಮ್ಯತ್ಯೇವ ವಾಕ್ಶ್ರಾಮ್ಯತಿ ಚಕ್ಷುಃ'' (ಬೃ ೧-೫-೨೧) ಇತ್ಯೇವಮಾದಿ[4] । ತಥಾ ಚ ''ಗೃಹೀತಾ ವಾಗ್ಗೃಹೀತಂ ಚಕ್ಷುರ್ಗೃಹೀತಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಗೃಹೀತಂ ಮನಃ'' (ಬೃ ೨-೧-೧೭) ಇತಿ । ಏವಮಾದೀನಿ ಕರಣಾನಿ ಪ್ರಾಣಗ್ರಸ್ತಾನಿ ।

1. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದು.
2. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವತ್ವವಿಲ್ಲದ ಪರದೇವತಾರೂಪವೇ ಇರುವದೆಂದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಕೆಲವರು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯಿರುವ ಕಾರಣ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಭಾಗವು ಇದೆ - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವದು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರುತಿಗೂ ಅತ್ಯಂತವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 3. 'ಸ್ವಪಿತೀತ್ಯೇತನ್ನಾಮ' ಎಂದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. 4. ಇತಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು.

ಪ್ರಾಣ ಏಕೋಽಶ್ರಾನ್ತೋ ದೇಹೇ ಕುಲಾಯೇ ಯೋ[1] ಜಾಗರ್ತಿ ತದಾ ಜೀವಃ ಶ್ರಮಾಪನುತ್ತಯೇ ಸ್ವಂ ದೇವತಾರೂಪಮಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ। ನಾನ್ಯತ್ರ ಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾನಾತ್ ಶ್ರಮಾಪನೋದಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯುಕ್ತಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ಲೌಕಿಕಾನಾಂ ಸ್ವಂ ಹ್ಯಪೀತೋ ಭವತೀತಿ । ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಲೋಕೇ ಜ್ವರಾದಿರೋಗಗ್ರಸ್ತಾನಾಂ ತದ್ವಿನಿರ್ಮೋಕೇ ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ಥಾನಾಂ ವಿಶ್ರಮಣಮ್। ತದ್ವದಿಹಾಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। "ತದ್ಯಥಾ ಶ್ಯೇನೋ ವಾ ಸುಪರ್ಣೋ ವಾ ವಿಪರಿಪತ್ಯ ಶ್ರಾನ್ತಃ" (ಬೃ ೪-೩-೧೯) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಶ್ಚ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸ್ವಪ್ನಾಂತವು ಯಾವಾಗ ಆಗುತ್ತದೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಎಲ್ಲಿ ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸ್ವಪಿತಿ) ಎಂಬೀ ನಾಮವು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಆಗ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪಿತಿ' (ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ? ಈ ಹೆಸರು ಗುಣಕ್ಕೆ (ಅನುರೂಪ)ವಾಗಿಯೂ ಇದೆ - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. ಯಾವಾಗ ಪುರುಷನು 'ಸ್ವಪಿತಿ' ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿನೊಡನೆ, ಸಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ದೇವತೆಯೊಡನೆ[2], ಸಂಪನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಸೇರಿಕೊಂಡು ಒಂದಾದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಮನಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾದ ಜೀವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವಾದ ತನ್ನದೇ ಆದ ಸದ್ರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದನ್ನು) ಅಪೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ, (ಅದರಲ್ಲಿ) ಲಯವಾದವನಾಗುತ್ತಾನೆ[3]. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಲೌಕಿಕರು ಇವನನ್ನು 'ಸ್ವಪಿತಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವವನ್ನು (ಎಂದರೆ) ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಲ್ಲವೆ, ಇವನು ಸೇರಿ ಲಯವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಗುಣನಾಮದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಲೌಕಿಕರಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರದ ಶ್ರಮದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ನಿದ್ರೆಯುಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಾಯಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು

1. ಇದು 'ಯದಾ' ಎಂದಿರಬೇಕಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
2. 'ಸತ್ತೆಂಬುದು ಪ್ರಧಾನವೂ ಆಗಬಹುದಲ್ಲ' - ಎಂಬ ಸಾಂಖ್ಯನ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿದು. ಇದು ಪ್ರಧಾನದ ಪ್ರಕರಣವಲ್ಲ; ಈಕ್ಷಣಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸತ್ತೆಂಬ ಪರದೇವತೆಯ ವಿಚಾರ.
3. ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನವು ಚೇತನನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಲಾರದಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೯ (ಭಾ.ಭಾ. ೮೫)ನ್ನುನೋಡಿ.

ವದರಿಂದ ಶ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅನೇಕವ್ಯಾಪಾರಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಬಳಲಿ ಆಯಾಸಪಟ್ಟ ಕರಣಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನಿರುವಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. "ವಾಕ್ಕು ಶ್ರಾಂತವೇ ಆಗುತ್ತದೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸೂ ಶ್ರಾಂತವೇ ಆಗುತ್ತದೆ" (ಬೃ. ೧-೫-೨೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು "(ಆಗ) ವಾಕ್ಕು ಗೃಹೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಗೃಹೀತವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ಶ್ರೋತ್ರವು ಗೃಹೀತವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸೂ ಗೃಹೀತವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ" (ಬೃ. ೨-೧-೧೭) ಎಂದೂ ಶ್ರುತಿಯಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ) ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಕರಣಗಳು ಪ್ರಾಣಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಣವೊಂದೇ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ದೇಹವೆಂಬ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ[1] ಯಾವಾಗ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ[2] ಆಗ ಜೀವನು ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ದೇವತಾರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಹೊರತು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರಮದ ಪರಿಹಾರವು ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ಸ್ವ (ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ)ವನ್ನೇ (ಸೇರಿಕೊಂಡು) ಅಪೀತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜ್ವರವೇ ಮುಂತಾದ ಬೇನೆಯು ಹಿಡಿದವರಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಾಗುವದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, (ಹೇಗೆ) ಶ್ಯೇನವಾಗಲಿ ಸುಪರ್ಣವಾಗಲಿ ಹಾರಾಡಿ ಬಳಲಿ ...." (ಬೃ. ೪-೩-೧೯) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).[3]

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಥಾ ಶಕುನಿಃ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಬದ್ಧೋ ದಿಶಂ ದಿಶಂ ಪತಿತ್ವಾಽನ್ಯತ್ರಾಯತನಮಲಬ್ಧ್ವಾ ಬನ್ಧನಮೇವೋಪಶ್ರಯತ ಏವ-

1. ಬೃ. ೪-೩-೧೨ರಲ್ಲಿ ಕುಲಾಯವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ ; ಪ್ರಾಣವೇ ಅದನ್ನು ನಿದ್ರೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
2. ಪ್ರ. ೪-೩ರ ಸೂಚನೆ. ಮಿಕ್ಕ ಕರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬಿಡಲು ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಗಳೇ ಅಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
3. ಹಕ್ಕಿಯು ಶ್ರಾಂತವಾದಾಗ ಗೂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುವಂತೆ ಜೀವನು ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬರ್ಥದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಪರಿಹಾರವೇ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ ತನ್ಮನೋ ದಿಶಂ ದಿಶಂ ಪತಿತ್ವಾಽನ್ಯತ್ರಾಯ-ತನಮಲಬ್ಧ್ವಾ ಪ್ರಾಣಮೇವೋಪಶ್ರಯತೇ ಪ್ರಾಣಬನ್ಧನಗ್‌ಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಇತಿ ॥೨॥

೨. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, (ಹೇಗೆ) ಶಕುನಿಯು ದಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟುವಡೆದು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹಾರಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಬನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿದ (ಸ್ಥಲ)ವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಆ ಮನಸ್ಸು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೂ ಹಾರಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಬನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣಬಂಧನವಲ್ಲವೆ ?

ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಶ್ರಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೭. ತತ್ರಾಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಯಥೋಕ್ತೇ ಅರ್ಥೇ । ಸ ಯಥಾ ಶಕುನಿಃ ಪಕ್ಷೀ ಶಕುನಿಘಾತಕಸ್ಯ ಹಸ್ತಗತೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಬದ್ಧಃ ಪಾಶಿತಃ ದಿಶಂ ದಿಶಂ ಬನ್ಧನಮೋಕ್ಷಾರ್ಥೀ ಸನ್ ಪ್ರತಿದಿಶಂ ಪತಿತ್ವಾ ಅನ್ಯತ್ರ ಬನ್ಧನಾತ್ ಆಯತನಮ್ ಆಶ್ರಯಮ್ ವಿಶ್ರಮಣಾಯ ಅಲಬ್ಧ್ವಾ ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಬನ್ಧನಮೇವ ಉಪಶ್ರಯತೇ । ಏವಮೇವ ಯಥಾಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಖಲು ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ತನ್ಮನಃ, ತತ್ ಪ್ರಕೃತಂ ಷೋಡಶಕಲಮ್ ಅನ್ನೋಪಚಿತಂ ಮನೋನಿರ್ಧಾರಿತಮ್ । ತತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ, ತತ್ಸ್ಥಸ್ತದುಪಲಕ್ಷಿತೋ ಜೀವಃ, ತನ್ಮನಃ ಇತಿ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ಮಞ್ಚಾಕ್ರೋಶನವತ್ । ಸ ಮನಆಖ್ಯೋಪಾಧಿರ್ಜೀವಃ, ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಾಂ ದಿಶಂ ದಿಶಂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಲಕ್ಷಣಾಂ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋಃ ಪತಿತ್ವಾ ಗತ್ವಾ । ಅನುಭೂಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯತ್ರ ಸದಾಖ್ಯಾತ್ ಸ್ವಾತ್ಮನಃ ಆಯತನಂ ವಿಶ್ರಮಣಸ್ಥಾನಮ್ ಅಲಬ್ಧ್ವಾ ಪ್ರಾಣಮೇವ । ಪ್ರಾಣೇನ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಕರಣಾಶ್ರಯೇಣ ಉಪಲಕ್ಷಿತಾ ಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸದಾಖ್ಯಾ ಪರಾ ದೇವತಾ । ''ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮ್'' (ಬೃ ೪-೪-೧೮), ''ಪ್ರಾಣಶರೀರೋ ಭಾರೂಪಃ'' (೩-೧೪-೨) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ । ಅತಸ್ತಾಂ ದೇವತಾಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಾಮೇವ ಉಪಶ್ರಯತೇ । ಪ್ರಾಣೋ ಬನ್ಧನಂ ಯಸ್ಯ ಮನಸಸ್ತತ್ ಪ್ರಾಣಬನ್ಧನಂ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ । ಪ್ರಾಣೋಪಲಕ್ಷಿತ ದೇವತಾಶ್ರಯಂ ಮನ ಇತಿ ತದುಪಲಕ್ಷಿತೋ ಜೀವ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ (ಈ) ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ (ಹೇಗೆ) ಶಕುನಿಯು, ಹಕ್ಕಿಯು, ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವಡೆದು, ಬಿಗಿದುಬಿದ್ದು, (ಆ) ಬಂಧನವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸಿ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಹಾರಾಡಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಬು ದೊರೆಯದೆ, ಆಸರೆಯು ಸಿಕ್ಕದೆ, ಕಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಲವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ, ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆಯೇ, ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಆ ಮನಸ್ಸು- ಆ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳ ಮನಸ್ಸೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅದರಿಂದುಪಲಕ್ಷಿತನಾದ ಜೀವನನ್ನೇ 'ಆ ಮನಸ್ಸು' ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಿದೆ. ಮಂಚಿಕೆಗಳು ಕೂಗುತ್ತವೆ ಎಂಬಂತೆ (ಇದು)[1] - ಆ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಪಾದಿಯುಳ್ಳ ಜೀವನು, ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ರೂಪವಾದ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ, ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡಿ, (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಹೋಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸತ್ತೆಂಬ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಬನ್ನು, ವಿಶ್ರಾಂತಿಯ ಸ್ಥಲವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ - ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಸತ್ತೆಂಬ ಪರದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಣ ಎಂದಿದೆ.[2] ''ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣವು'' (ಬೃ. ೪-೪-೧೮), ''ಪ್ರಾಣಶರೀರನು, ಭಾರೂಪನು'' (೩-೧೪-೨) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಹೆಸರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಉಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಎಂದರೆ - ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಪ್ರಾಣಬಂಧನನು)[3] ಪ್ರಾಣವು ಯಾವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂಧನವೋ ಅದು ಪ್ರಾಣಬಂಧನವು ; ಸೋಮ್ಯನೆ, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣೋಪಲಕ್ಷಿತ

1. ಮಂಚಿಕೆಯ ಮೇಲಿರುವವರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕೂಗಿದರೆ ಮಂಚಿಕೆಗಳು ಕೂಗುತ್ತವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ಬಾಹ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೊಂದೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಮಿಕ್ಕ ಕರಣಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಾಣವು ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯನೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
3. 'ಪ್ರಾಣಬನ್ಧನಂ'ಎಂಬ ಮಾತು ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತದೆ.

ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವದಲ್ಲವೆ ? ಮನಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಆ (ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ) ಉಪಲಕ್ಷಿತನಾದ ಜೀವನು ಎಂದರ್ಥ[1].

ಅನ್ನಾದಿಕಾರ್ಯಕಾರಣಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಜಗನ್ಮೂಲಸಿದ್ಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಶನಾಪಿಪಾಸೇ ಮೇ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹೀತಿ ಯತ್ರೈತತ್ ಪುರುಷೋಽಶಿಶಿಷತಿ ನಾಮಾಽಽಪ ಏವ ತದಶಿತಂ ನಯನ್ತೇ ತದ್ಯಥಾ ಗೋನಾಯೋಽಶ್ವನಾಯಃ ಪುರುಷನಾಯ ಇತ್ಯೇವಂ ತದಪ ಆಚಕ್ಷತೇಽಶನಾಯೇತಿ ತತ್ರೈತಚ್ಛುಙ್ಗಮುತ್ಪತಿತಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ ನೇದಮಮೂಲಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ||೩||

೩. ಅಶನಾಪಿಪಾಸೆಗಳನ್ನು ಸೋಮ್ಯನೆ, ನನ್ನಿಂದ ಅರಿತುಕೊ. ಎಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪುರುಷನು ಅಶಿಶಿಷತಿ (ಉಣ್ಣಲೆಳಸುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಾಗು ತ್ತಾನೋ ಆಗ ಅಶಿತವನ್ನು ಅಪ್ಪೇ ನಯನ (ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗೋಣ) ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗೋನಾಯ, ಅಶ್ವನಾಯ, ಪುರುಷನಾಯ-ಎನ್ನುವದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ಅಪ್ಪನ್ನು ಅಶನಾಯಾ (ಹಸಿವು) ಎನ್ನುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಶುಂಗವನ್ನು, ಸೋಮ್ಯನೆ, ಅರಿತುಕೊ ; ಇದು ಅಮೂಲವಾಗಿರಲಾರದು.

ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೮. ಏವಂ ಸ್ವಪಿತಿನಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ವಾರೇಣ ಯಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಂ[2]

1. ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣಬಂಧನವು ಎಂದರೆ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದಿರುತ್ತಾನೆ , ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜೀವನಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಆಶ್ರಯ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಜೀವನಿಗೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.
2. ಇಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಂ'ಎಂದೇ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿದೆ ; ಅದರಂತೆಯೇ ನಾವೂ ಕನ್ನಡಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಇದು 'ಸತ್ಸ್ವರೂಪಂ'ಸತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವಾದ - ಎಂದೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತೇ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವೆಂದು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆಯೂ 'ಸದ್ದಿದರ್ಶಯಿಷುಃ' ಎಂದೇ ಇದೆ.

ಜಗತೋ ಮೂಲಂ ತತ್ ಪುತ್ರಸ್ಯ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಆಹ ಅನ್ನಾದಿಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಪರಮ್ಪರಯಾಽಪಿ ಜಗತೋ ಮೂಲಂ ಸದ್ದಿದರ್ಶಯಿಷುಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಸ್ವಪಿತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ಜೀವನ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಅನ್ನಾದಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಪರಂಪರೆಯಿಂದಲೂ (ಆ) ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವಾದ ಸತ್ತನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಅಶಿಶಿಷತಿ ಎಂಬ ಗೌಣನಾಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೯. ಅಶನಾಪಿಪಾಸೇ ಅಶಿತುಮಿಚ್ಛಾ ಅಶನಾ, ಯಾಲೋಪೇನ[1] । ಪಾತುಮಿಚ್ಛಾ ಪಿಪಾಸಾ । ತೇ ಅಶನಾಪಿಪಾಸೇ । ಅಶನಾಪಿಪಾಸಯೋಃ ಸತತ್ತ್ವಂ ವಿಜಾನೀಹಿ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಏತನ್ನಾಮ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ । ಕಿಂ ತತ್ ? ಅಶಿಶಿಷತಿ ಅಶಿತುಮಿಚ್ಛತೀತಿ । ತದಾ ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕಿಂನಿಮಿತ್ತಂ ನಾಮ ಭವತಿ ಇತ್ಯಾಹ । ಯತಃ ತತ್ ಪುರುಷೇಣಾಶಿತಮನ್ನಂ ಕಠಿನಂ ಪೀತಾ ಆಪೋ ನಯನ್ತೇ ದ್ರವೀಕೃತ್ಯ ರಸಾದಿಭಾವೇನ ವಿಪರಿಣಮಯನ್ತೇ ತದಾ ಭುಕ್ತಮನ್ನಂ ಜೀರ್ಯತಿ । ಅಥ[2] ಭವತ್ಯಸ್ಯ ನಾಮ ಅಶಿಶಿಷತೀತಿ ಗೌಣಮ್ । ಜೀರ್ಣೇ ಹಿ ಅನ್ನೇಽಶಿತುಮಿಚ್ಛತಿ ಸರ್ವೋ ಹಿ ಜನ್ತುಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಶನಾಪಿಪಾಸೆಗಳನ್ನು- ಊಟಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಅಶನೆ. (ಇಲ್ಲಿ) ಯಾ ಲೋಪವಾಗಿ (ಅಶನಾ ಎಂದಾಗಿದೆ).[3] ಕುಡಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಪಿಪಾಸೆ. ಆ (ಅಶನಾಪಿಪಾಸೆಗಳನ್ನು) ಅಶನಾಪಿಪಾಸೆಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊ ಎಂದರ್ಥ. (ಯತ್ರ) ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬರುವದೋ, ಯಾವದದು ? ಅಶಿಶಿಷತಿ ಊಟಮಾಡಲೆಳಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ (ಹೆಸರು ಯಾವಾಗ ಬರುವದೋ), ಆಗ ಆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ (ಈ) ಹೆಸರು ಬರುತ್ತದೆ ?

---

1. 'ಸನ್ ಯಲೋಪೇನ' ಎಂಬ ಪಾ॥ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲು. 2. ಚ ಬೇಕಿಲ್ಲ.
3. 'ಅಶನಾಯಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿದೆ ; 'ಅಶನಾ' ಎಂಬುದು ವೈದಿಕ ಪ್ರಯೋಗ. ಅಶ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಸನ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು 'ಅಶನಾಯಾ'ಎಂಬ (ಕೃದನ್ತ) ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪುರುಷನು ಉಂಡ (ಅಶಿತಂ) ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಪ್ಪು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ (ನಯನ್ತೇ) ನೀರುಮಾಡಿ ರಸಾದಿರೂಪ ದಿಂದ ಮಾರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲ, ಆಗ ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಅರಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಇವನಿಗೆ ಅಶಿಶಿಷತಿ ಎಂಬ ಗೌಣನಾಮವು ಬರುತ್ತದೆ.[1] ಅನ್ನವು ಅರಗಿದಮೇಲಲ್ಲವೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಊಟಮಾಡಲೆಳಸುತ್ತದೆ ?

ಶರೀರವು ಅನ್ನದ ಕಾರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೦. ತತ್ರ ಅಪಾಮಶಿತನೇತೃತ್ವಾತ್ ಅಶನಾಯಾ ಇತಿ ನಾಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ । ಯಥಾ ಗೋನಾಯಃ । ಗಾಃ[2] ನಯತೀತಿ ಗೋನಾಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಗೋಪಾಲಃ । ತಥಾ ಅಶ್ವಾನ್ ನಯತೀತಿ ಅಶ್ವನಾಯೋಽಶ್ವಪಾಲ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಪುರುಷನಾಯಃ ಪುರುಷಾನ್ನಯತೀತಿ ರಾಜಾ ಸೇನಾಪತಿರ್ವಾ । ಏವಂ ತತ್ ತದಾ ಅಪ ಆಚಕ್ಷತೇ ಲೌಕಿಕಾ ಅಶನಾಯೇತಿ ವಿಸರ್ಜನೀಯಲೋಪೇನ । ತತ್ರ ಏವಂ ಸತಿ ಅದ್ಭಿಃ ರಸಾದಿಭಾವೇನ ನೀತೇನ ಅಶಿತೇನ ಅನ್ನೇನ ನಿಷ್ಪಾದಿತಮ್ ಇದಂ ಶರೀರಂ ವಟಕಣಿಕಾಯಾಮಿವ ಶುಙ್ಗೋಽಙ್ಕುರ ಉತ್ಪತಿತಃ ಉದ್ಗತಃ । ತಮಿಮಂ ಶುಙ್ಗಂ ಕಾರ್ಯಂ ಶರೀರಾಖ್ಯಂ ವಟಾದಿಶುಙ್ಗವದುತ್ಪತಿತಂ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ । ಕಿಂ ತತ್ರ ವಿಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಶೃಣು, ಇದಂ ಶುಙ್ಗವತ್ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಶರೀರಂ ನಾಮೂಲಂ ಮೂಲರಹಿತಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಅಶಿತವನ್ನು ನಯನಮಾಡುವದರಿಂದ (ಉಂಡದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವದದರಿಂದ) ಅಶನಾಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಗೋನಾಯ, ಗೋಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನಾದ್ದ ರಿಂದ ದನಕಾಯುವವನನ್ನು ಗೋನಾಯ, ಎನ್ನುವರೋ ; ಮತ್ತು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಕುದುರೆಕಾಯುವವನನ್ನು ಅಶ್ವನಾಯ ಎನ್ನುವರೋ, ಪುರುಷರನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ರಾಜನನ್ನಾಗಲಿ ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಪುರುಷನಾಯ ಎನ್ನುವರೋ - ಹಾಗೆ (ತತ್ -

1. ಸ್ವಪಿತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಂತೆ ಈ ಹೆಸರೂ ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಮುಂದಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಃ ಎಂದು ಬಹುವಚನವೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ತದಾ) ಆಗ ನೀರನ್ನು ಜನರು 'ಅಶನಾಯಾ' ಎಂದು ವಿಸರ್ಗಲೋಪವನ್ನು ಮಾಡಿ[1] ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ(ಇದು) ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ, ಅಪ್ಪಿನಿಂದ ರಸಾದಿರೂಪದಿಂದ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ, ಉಂಡ ಅನ್ನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಈ (ಶುಂಗವು) ಶರೀರವು, ಆಲದ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಶುಙ್ಗವು ಮೊಳಕೆಯು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದಿದೆ, ಎದ್ದು ಬಂದಿದೆ. ಆ ಈ ಶುಂಗವನ್ನು, ಶರೀರವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವನ್ನು, ಆಲದ ಮೊಳಕೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಂತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದಿರುವ (ಇದನ್ನು) ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಅರಿತುಕೊ. ಅಲ್ಲಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕೇಳು, ಇದು ಶುಂಗದಂತೆ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಮೂಲವಾಗಿ ಮೂಲವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಾರದು[2] : ಹೀಗೆನ್ನಲು ಶ್ವೇತಕೇತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ[3] :

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಯ ಕ್ವ ಮೂಲಗ್ಂ ಸ್ಯಾದನ್ಯತ್ರಾಽನ್ನಾದೇವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯಾನ್ನೇನ ಶುಙ್ಗೇನಾಪೋ ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛಾದ್ಭಿಃ ಸೋಮ್ಯ ಶುಙ್ಗೇನ ತೇಜೋ ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ ತೇಜಸಾ ಸೋಮ್ಯ ಶುಙ್ಗೇನ ಸನ್ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ ॥೪॥

೪. ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ನವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿ ಮೂಲವಿದ್ದೀತು ? ಹೀಗೆಯೇ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ಅನ್ನವೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ ಅಪ್ಪೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕು ; ಅಪ್ಪೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕು. ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಸತ್ತೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕು. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸನ್ಮೂಲವಾದವು, ಸದಾಯತನಗಳು, ಸತ

1. 'ಆಪಃ' ಎಂಬುದು ಬಹುವಚನವಾದ್ದರಿಂದ ಅಶನಾಯಾಃ ಎಂದಿರಬೇಕು ; ಆದರೂ ವಿಸರ್ಗವನ್ನು ಲೋಪಮಾಡಿ ಅಶನಾಯಾ ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಪರಮಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕುವದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಸೃಷ್ಟಿಶ್ರುತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದಲ್ಲ, ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೇ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೪-೧೪ (ಛಾ.ಭಾ. ೩೬೭)ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.
3. ಇದನ್ನು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅನ್ನಾದಿಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸತ್ತನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೧. ಯದ್ಯೇವಂ ಸಮೂಲಮಿದಂ ಶರೀರಂ ವಟಾದಿಶುಙ್ಗವತ್ ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ಕ್ವ ಮೂಲಂ ಸ್ಯಾತ್ ಭವೇತ್ ? ಇತ್ಯೇವಂ ಪೃಷ್ಟ ಆಹ ಪಿತಾ । ತಸ್ಯ ಕ್ವ ಮೂಲಂ ಸ್ಯಾದನ್ಯತ್ರಾನ್ನಾತ್ ? ಅನ್ನಂ ಮೂಲಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಕಥಮ್ ? ಅಶಿತಂ ಹಿ ಅನ್ನಮ್ ಅದ್ಭಿರ್ದ್ರವೀಕೃತಂ ಜಾಠರೇಣ ಅಗ್ನಿನಾ ಪಚ್ಯಮಾನಂ ರಸಭಾವೇನ ಪರಿಣಮತೇ । ರಸಾಚ್ಛೋಣಿತಂ ಶೋಣಿತಾನ್ಮಾಂಸಂ ಮಾಂಸಾನ್ಮೇದಃ, ಮೇದಸೋಽಸ್ಥೀನಿ, ಅಸ್ಥಿಭ್ಯೋ ಮಜ್ಜಾ, ಮಜ್ಜಾಯಾಃ ಶುಕ್ರಮ್ । ತಥಾ ಯೋಷಿದ್ಭುಕ್ತಂ ಚಾನ್ನಂ ರಸಾದಿಕ್ರಮೇಣೈವ ಪರಿಣತಂ ಶೋಣಿತಂ[1] ಭವತಿ । ತಾಭ್ಯಾಂ ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅನ್ನಕಾರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಯುಕ್ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅನ್ನೇನ ಏವಂ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಭುಜ್ಯಮಾನೇನ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಕುಡ್ಯಮಿವ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೈಃ ಪ್ರತ್ಯಹಮುಪಚೀಯಮಾನೋಽನ್ನಮೂಲೋ ದೇಹಶುಙ್ಗಃ ಪರಿನಿಷ್ಪನ್ನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯತ್ತು ದೇಹಶುಙ್ಗಸ್ಯ ಮೂಲಮ್ ಅನ್ನಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮ್, ತದಪಿ ದೇಹವದ್ ವಿನಾಶೋತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಾತ್ ಕಸ್ಮಾಚ್ಚಿನ್ಮೂಲಾದುತ್ಪತಿತಂ ಶುಙ್ಗ ಏವೇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಆಹ । ಯಥಾ ದೇಹಶುಙ್ಗೋಽನ್ನಮೂಲಃ, ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ, ಅನ್ನೇನ ಶುಙ್ಗೇನ ಕಾರ್ಯಭೂತೇನ ಅಪೋ ಮೂಲಮ್ ಅನ್ನಸ್ಯ ಶುಙ್ಗಸ್ಯ ಅನ್ವಿಚ್ಛ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಸ್ವ । ಅಪಾಮಪಿ ವಿನಾಶೋತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಛುಙ್ಗತ್ವಮೇವೇತಿ ಅದ್ಭಿಃ ಸೋಮ್ಯ ಶುಙ್ಗೇನ ಕಾರ್ಯೇಣ ಕಾರಣಂ ತೇಜೋ ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ । ತೇಜಸೋಽಪಿ ವಿನಾಶೋತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಾತ್ ಶುಙ್ಗತ್ವಮಿತಿ ತೇಜಸಾ ಸೋಮ್ಯ ಶುಙ್ಗೇನ ಸನ್ಮೂಲಮ್ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಮ್ । ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಮ್ ಅನೃತಂ ರಜ್ಜ್ವಾಮಿವ ಸರ್ಪಾದಿ-ವಿಕಲ್ಪಜಾತಮ್ ಅಧ್ಯಸ್ತಮವಿದ್ಯಯಾ ತದಸ್ಯ ಜಗತೋ ಮೂಲಮ್[2] । ಅತಃ ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸತ್ಕಾರಣಾ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಇಮಾಃ ಸ್ಥಾವರಜಙ್ಗಮಲಕ್ಷಣಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ । ನ ಕೇವಲಂ ಸನ್ಮೂಲಾ ಏವ, ಇದಾನೀಮಪಿ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲೇ ಸದಾಯತನಾಃ ಸದಾಶ್ರಯಾ ಏವ । ನ ಹಿ ಮೃದಮನಾಶ್ರಿತ್ಯ ಘಟಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ಥಿತಿರ್ವಾ ಅಸ್ತಿ ।

---

1. 'ಶೋಣಿತಂ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ.
2. ಇಲ್ಲಿಯೋ ಅಥವಾ 'ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮುಂದೆಯೋ 'ಅನ್ವಿಚ್ಛ' ಎಂಬ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.

ಅತೋ ಮೃದ್ವತ್ ಸನ್ಮೂಲತ್ವಾತ್ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸದಾಯತನಂ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಪ್ರಜಾಃ । ಅನ್ತೇ ಚ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ ಸದೇವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಲಯಃ ಸಮಾಪ್ತಿರವಸಾನಂ ಪರಿಶೇಷೋ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಈ ಶರೀರವು ಆಲವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೊಳಕೆಯಂತೆ ಸಮೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ, ಈ ಶರೀರದ ಮೂಲವು ಎಲ್ಲಿದ್ದೀತು ?' ಎಂದು ಕೇಳಲು ತಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಮೂಲವು ಅನ್ನಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿದ್ದೀತು ? ಅನ್ನವೇ ಮೂಲವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಉಂಡ ಅನ್ನವು ನೀರಿನಿಂದ ದ್ರವವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಜಾಠರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಕ್ವವಾಗಿ ರಸರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ ? ರಸದಿಂದ ಶೋಣಿತವೂ ಶೋಣಿತದಿಂದ ಮಾಂಸವೂ ಮಾಂಸದಿಂದ ಮೇದಸ್ಸೂ, ಮೇದಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಲುಬುಗಳೂ ಎಲುಬುಗಳಿಂದ ಮಜ್ಜೆಯೂ ಮಜ್ಜೆಯಿಂದ ಶುಕ್ರವೂ ಆಗುತ್ತದೆ[1]. ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ತ್ರೀಯು ಉಂಡ ಅನ್ನವು ರಸಾದಿಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಹೀಗೆ ಪರಿಣತವಾಗಿ ಶೋಣಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಅನ್ನಕಾರ್ಯವಾದ ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಗಳು ಒಂದುಗೂಡಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉಣ್ಣುವ ಅನ್ನದಿಂದ ಗೋಡೆಯು ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆಗಳಿಂದ ಭರ್ತಿಯಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಭರ್ತಿಯಾಗುತ್ತಾ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಅನ್ನಮೂಲವುಳ್ಳ ದೇಹಶುಂಗವು ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಆದರೆ (ಈ) ದೇಹಶುಂಗಕ್ಕೆ ಮೂಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಅನ್ನವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೂ ದೇಹದಂತೆ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವದೋ ಒಂದು ಮೂಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶುಂಗವೇ ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ : ಹೇಗೆ ದೇಹ ಶುಂಗಕ್ಕೆ ಅನ್ನವು ಮೂಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಅನ್ನವೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವ (ಅನ್ನದಿಂದ) ಅಪ್ಪೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕಿ, ಅರಿತುಕೊ. (ಆ) ಅಪ್ಪು ಕೂಡ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಶುಂಗವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಅಪ್ಪೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕು. ತೇಜಸ್ಸೂ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಶುಂಗವೇ ಆಗಿರುವದಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಮ್ಯನೆ, ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ ಸತ್ತೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವನ್ನು - ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ವಾಚಾರಂಭಣವಾದ ವಿಕಾರವು, ನಾಮಧೇಯವಾಗಿರುವ ಅನೃತವು ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ

1. ಇದೇ ರಸಾದಿಭಾವಕ್ರಮ.

ಹಾವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವದೋ[1] ಆ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವನ್ನು - (ಹುಡುಕಿಕೊ).

ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮರೂಪವಾದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲ ಸನ್ಮೂಲಗಳು, ಸತ್ತೆಂಬ ಕಾರಣವುಳ್ಳವು. ಬರಿಯ ಸನ್ಮೂಲಗಳೇ ಅಲ್ಲ, ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಸದಾಯತನಗಳು, ಸತ್ತನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇವೆ. ಮಣ್ಣನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಇರವಾಗಲಿ ನಿಂತಿರುವಿಕೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸತ್ತೇ ಮೂಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸದಾಯತನಗಳು, ಸತ್ತೇ ಆಯತನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳು. ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಗಳು, ಸತ್ತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂದರೆ ಲಯವು, ಸಮಾಪ್ತಿ, ಕೊನೆ, ಉಳಿಮೆಯುಳ್ಳವು ಯಾವವೋ ಅವು ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಗಳು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯತ್ರೈತತ್ ಪುರುಷಃ ಪಿಪಾಸತಿ ನಾಮ ತೇಜ ಏವ ತತ್ಪೀತಂ ನಯತೇ ತದ್ಯಥಾ ಗೋನಾಯೋಽಶ್ವನಾಯಃ ಪುರುಷನಾಯ ಇತ್ಯೇವಂ ತತ್ತೇಜ ಆಚಷ್ಟ ಉದನ್ಯೇತಿ ತತ್ರೈತದೇವ ಶುಙ್ಗಮುತ್ಪತಿ-ತಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ ನೇದಮಮೂಲಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ॥೫॥

೫. ಎಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪುರುಷನು ಪಿಪಾಸತಿ (ನೀರುಕುಡಿಯಲೆಳಸುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಾಗುತ್ತಾನೋ ಆಗ ತೇಜಸ್ಸೇ ಪೀತವನ್ನು ನಯನಮಾಡು ತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗೋನಾಯ, ಅಶ್ವನಾಯ, ಪುರುಷನಾಯ- ಎನ್ನುವದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಉದನ್ಯಾ (ಬಾಯಾರಿಕೆ) ಎನ್ನುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಇದೇ ಶುಂಗವನ್ನು ಸೋಮ್ಯನೆ, ಅರಿತುಕೊ, ಇದು ಅಮೂಲವಾಗಿರಲಾರದು.

ಪಿಪಾಸತಿ ಎಂಬ ಗೌಣನಾಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೨. ಅಥ ಇದಾನೀಮ್ ಅಪ್ಶುಙ್ಗದ್ವಾರೇಣ ಸತೋ ಮೂಲಸ್ಯಾನುಗಮಃ

---

1. ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೆಂದರೆ, ಹೀಗೆ ಅಧ್ಯಾಸವಾಗಿರುವದೇ ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯವು ವಾಚಾರಂಭಣವೆಂದದ್ದು.

ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ । ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಏತನ್ನಾಮ ಪಿಪಾಸತಿ ಪಾತುಮಿಚ್ಛತೀತಿ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ । ಅಶಿಶಿಷತಿ ಇತಿವತ್ ಇದಮಪಿ ಗೌಣಮೇವ ನಾಮ ಭವತಿ । ದ್ರವೀಕೃತಸ್ಯ ಅಶಿತಸ್ಯ ಅನ್ನಸ್ಯ ನೇತ್ರ್ಯ ಆಪೋಽನ್ನಶುಙ್ಗಂ ದೇಹಂ ಕ್ಲೇದಯನ್ತ್ಯಃ ಶಿಥಿಲೀಕುರ್ಯುರಬ್ಬಾಹುಲ್ಯಾದ್ ಯದಿ ತೇಜಸಾ ನ ಶೋಷ್ಯನ್ತೇ । ನಿತರಾಂ ಚ ತೇಜಸಾ ಶೋಷ್ಯಮಾಣಾಸ್ವಪ್ಸು ದೇಹಭಾವೇನ ಪರಿಣಮಮಾನಾಸು ಪಾತುಮಿಚ್ಛಾ ಪುರುಷಸ್ಯ ಜಾಯತೇ । ತದಾ ಪುರುಷಃ ಪಿಪಾಸತಿ ನಾಮ ತದೇತದಾಹ । ತೇಜ ಏವ ತತ್ ತದಾ ಪೀತಮ್ ಅಬಾದಿ ಶೋಷಯತ್ ದೇಹಗತಲೋಹಿತಪ್ರಾಣಭಾವೇನ ನಯತೇ ಪರಿಣಮಯತಿ । ತದ್ಯಥಾ ಗೋನಾಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಏವಂ ತತ್ತೇಜ ಆಚಷ್ಟೇ ಲೋಕಃ ಉದನ್ಯಾ ಇತಿ ಉದಕಂ ನಯತೀತ್ಯುದನ್ಯಮ್ । ಉದನ್ಯಾ ಇತಿ ಚ್ಛಾನ್ದಸಂ ತತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ । ಅಪಾಮಪಿ ಏತದೇವ ಶರೀರಾಖ್ಯಂ ಶುಙ್ಗಂ ನಾನ್ಯದ್ ಇತ್ಯೇವಮಾದಿ ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈಗ ಅಪ್ಪೆಂಬ ಶುಂಗದ ಮೂಲಕ ಸತ್ತೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ (ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವದನ್ನು) ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ.

ಎಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಪಿಪಾಸತಿ (ಕುಡಿಯಲೆಳಸುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬೀ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೋ- ಅಶಿಶಿಷತಿ ಎಂಬಂತೆ ಇದೂ ಗೌಣವೇ ಆದ ನಾಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಂಡ (ಬಳಿಕ) ದ್ರವವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಅಪ್ಪು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಒಣಗಿಸಲ್ಪಡದೆ ಇದ್ದರೆ, ಅಪ್ಪು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅನ್ನಶುಂಗ ವಾದ ದೇಹವನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿ ಸಡಿಲುಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೀತು. ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಪ್ಪು ತೀರ ಒಣಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ದೇಹವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗಲು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಮನುಷ್ಯನು ಪಿಪಾಸತಿ (ಕುಡಿಯಲೆಳಸುತ್ತಾನೆ) ಎನ್ನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ- (ತತ್= ತದಾ) ಆಗ ತೇಜಸ್ಸೇ ಪೀತವನ್ನು (ಕುಡಿದ) ನೀರು ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ದೇಹಗತವಾದ ರಕ್ತಪ್ರಾಣಗಳ ರೂಪಕ್ಕೆ (ನಯತೇ= ಪರಿಣಮಯತಿ) ಮಾರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

'ತದ್ಯಥಾ ಗೋನಾಯಃ' (ಹೇಗೆ ಗೋನಾಯನು) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಆ ತೇಜಸನ್ನು ಉದನ್ಯಾ (ನೀರಡಿಕೆ) ಎಂದು ಜನರು ಕರೆಯುವರು. ಉದಕಂ ನಯತೀತಿ (ನೀರನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ) ಉದನ್ಯವು. (ಉದನ್ಯವನ್ನು) ಉದನ್ಯಾ ಎಂದಿರುವದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿನಂತೆ ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗವು.

ಅಪ್ಪಿಗೂ ಇದೇ ಶರೀರವೇ ಶುಂಗವು, ಬೇರೆಯದಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಯ ಕ್ವ ಮೂಲಗ್ಂ ಸ್ಯಾದನ್ಯತ್ರಾದ್ಭ್ಯೋಽದ್ಭಿಃ ಸೋಮ್ಯ ಶುಙ್ಗೇನ ತೇಜೋಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ ತೇಜಸಾ ಸೋಮ್ಯ ಶುಙ್ಗೇನ ಸನ್ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಯಥಾ ನು ಖಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ ತದುಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾದೇವ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಯತೋ ವಾಙ್ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜಸಿ ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಮ್ ॥೬॥

೬. ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿ ಮೂಲವಿದ್ದೀತು ? ಅಪ್ಪೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕು ; ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ಸನ್ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕು. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸನ್ಮೂಲವಾದವು, ಸದಾಯತನಗಳು, ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಗಳು. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಪುರುಷನನ್ನು ಸೇರಿ ಒಂದೊಂದೂ ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗುವದೋ ಅದನ್ನು ಮುಂಚೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಹೊರಟುಹೋಗುವ ಪುರುಷನ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿ.

ಅಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸತ್ತನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ತೇಜಸೋಽಪ್ಯೇತದೇವ ಶರೀರಾಖ್ಯಂ ಶುಙ್ಗಮ್ । ಅತೋಽಪ್ಶುಙ್ಗೇನ ದೇಹೇನ ಆಪೋ ಮೂಲಂ ಗಮ್ಯತೇ । ಅದ್ಭಿಃ ಶುಙ್ಗೇನ

ತೇಜೋಮೂಲಂ ಗಮ್ಯತೇ। ತೇಜಸಾ ಶುಙ್ಗೇನ ಸನ್ಮೂಲಂ ಗಮ್ಯತೇ ಪೂರ್ವವತ್। ಏವಂ ಹಿ ತೇಜೋಽಬನ್ನಮಯಸ್ಯ ದೇಹಶುಙ್ಗಸ್ಯ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಾತ್ರಸ್ಯಾಽನ್ನಾದಿ ಪರಮ್ಪರಯಾ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಂ ಸನ್ಮೂಲಮ್ । ಅಭಯಮ್ ಅಸಂತ್ರಾಸಂ ನಿರಾಯಾಸಂ ಸನ್ಮೂಲಮ್ ಅನ್ವಿಚ್ಛ ಇತಿ ಪುತ್ರಂ ಗಮಯಿತ್ವಾ ಅಶಿಶಿಷತಿ ಪಿಪಾಸತೀತಿ ನಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ವಾರೇಣ, ಯದನ್ಯದ್ ಇಹಾಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾನಾಂ ಪುರುಷೇಣೋಪಯುಜ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ದೇಹಶುಙ್ಗಸ್ಯ ಸ್ವಜಾತ್ಯಸಾಂಕರ್ಯೇಣ ಉಪಚಯಕರತ್ವಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್, ತದಿಹೋಕ್ತಮೇವ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ವ್ಯಪದಿಶತಿ । ಯಥಾ ನು ಖಲು (ಸೋಮ್ಯ) ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಇಮಾಸ್ತೇಜೋಽಬನ್ನಾಖ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ ತದುಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾದೇವ ಭವತಿ "ಅನ್ನಮಶಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ" (೬-೫-೧) ಇತ್ಯಾದಿ । ತತ್ರೈವೋಕ್ತಮ್ ಅನ್ನಾದೀನಾಮಶಿತಾನಾಂ ಯೇ ಮಧ್ಯಮಾ ಧಾತವಸ್ತೇ ಸಾಪ್ತಧಾತುಕಂ ಶರೀರಮ್ ಉಪಚಿನ್ವನ್ತೀತಿ ಉಕ್ತಮ್ ಮಾಂಸಂ ಭವತಿ ಲೋಹಿತಂ ಭವತಿ ಮಜ್ಜಾ ಭವತೀತಿ[1] । ಯೇ ತ್ವಣಿಷ್ಠಾ ಧಾತವೋ ಮನಃ ಪ್ರಾಣಂ ವಾಚಂ ದೇಹಸ್ಯಾನ್ತಃಕರಣಸಂಘಾತಮುಪಚಿನ್ವನ್ತೀತಿ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಂ ತನ್ಮನೋ ಭವತಿ ಸ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ ಸಾ ವಾಗ್ಭವತೀತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ಈ ಶರೀರವೆಂಬುದೇ ತೇಜಸ್ಸಿಗೂ ಶುಂಗವೆಂದು (ತಿಳಿಯ ಬೇಕು).[2] ಆದ್ದರಿಂದ[3] ಅಪ್ಪಿನ ಶುಂಗವಾದ ದೇಹದಿಂದ ಅಪ್ಪೆಂಬ ಮೂಲವು ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ ; ಅಪ್ಪೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಮೂಲವು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ ; ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಶುಂಗದಿಂದ ಮುನ್ನಿನಂತೆಯೇ[4] ಸತ್ತೆಂಬ ಮೂಲವು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

---

1. ಅಸ್ಥಿ ಭವತಿ- ಎಂಬುದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. ಈ ವಾಕ್ಯವು 'ಗಮ್ಯತೇ ಪೂರ್ವವತ್'ಆದಮೇಲೆ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನದಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪಿನಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ದೇಹವು ಹುಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಎರಡು ವಿವರಣೆಗಳಿಂದಲೇ ಊಹಿಸಿ , ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು- ಎಂಬರ್ಥವು ಆಗ ಸ್ಫುಟತರವಾಗುತ್ತದೆ.
3. ಅಪ್ಪಿಗೂ ಇದೇ ಶುಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದರ ಸಂಬಂಧ.
4. ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೦೦) ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಭಾವ.

ಹೀಗೆ ತೇಜೋಬನ್ನಮಯವಾಗಿರುವ ವಾಚಾರಂಭಣಮಾತ್ರವಾಗಿರುವ ದೇಹಶುಂಗಕ್ಕೆ ಅನ್ನಾದಿಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವಾದ ಸತ್ತೇ ಮೂಲವಷ್ಟೆ? ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ್ದೂ ಅಂಜಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದೂ ನಿರಾಯಾಸವೂ ಆಗಿರುವ ಸನ್ಮೂಲವನ್ನು ಹುಡುಕಿ (ತಿಳಿದು)ಕೊ - ಎಂದು ಪುತ್ರನಿಗೆ ಅಶಿಶಿಷತಿ ಪಿಪಾಸತಿ- ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ದ್ವಾರದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವಾದ ದೇಹಶುಂಗವನ್ನು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಜಾತಿಯು ಸಂಕರವಾಗ ದಂತೆ[1] ಬೆಳೆಯಿಸುವವೆಂದು ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ[2] ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ : (ಸೋಮ್ಯನೆ), ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಈ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಪುರುಷನನ್ನು ಸೇರಿ ಒಂದೊಂದೂ, ತ್ರಿವೃತತ್ರಿವೃತವಾಗಿ ಆಗುತ್ತವೆಯೋ ಅದನ್ನು ಹಿಂದೆ 'ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಮೂರಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡು ತ್ತದೆ' (೬-೫-೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಉಂಡ ಅನ್ನವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮಧ್ಯಮಧಾತುಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಅವು ಸಾಪ್ತಧಾತುಕವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತವೆ - ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮಾಂಸವಾಗುತ್ತದೆ' (೬-೫-೧). 'ಲೋಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ' (೬-೫-೨) ಮಜ್ಜೆಯಾಗುತ್ತದೆ (೬-೫-೩)[3] - ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇನ್ನು ಅಣಿಷ್ಠವಾದ ಧಾತುಗಳಿವೆಯಲ್ಲ (ಅವು) 'ಮನಸ್ಸು' (೬-೫-೧), 'ಪ್ರಾಣ' (೬-೫-೨), 'ವಾಕ್ಕು' (೬-೫-೩)- (ಹೀಗೆ) ದೇಹದೊಳಗಿನ ಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತವೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ಅದು ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ, ಅದು ಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ, ಅದು ವಾಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ- ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.[4]

1. ತೇಜೋಬನ್ನಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಜಾತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವು.
2. 'ಅನ್ನಮಶಿತಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಎಂದರ್ಥ.
3. 'ಅಸ್ಥಿ ಭವತಿ' (ಎಲುಬು ಆಗುತ್ತದೆ) ಎಂಬುದು ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಸ್ಥಿಯು ಮಧ್ಯಮಾಂಶವಲ್ಲ, ಸ್ಥೂಲಾಂಶವೆಂದು ೬-೫-೩ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
4. ಭವತಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಸೇರಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಗಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಷಂಗಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಗಾದಿಗಳು ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ

(ಉಪನಿಷದ್ಭಾಗ)[1]

ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಯತೋ ವಾಙ್ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜಸಿ ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಮ್ ॥೬॥

೬. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಹೊರಟುಹೋಗುವ ಪುರುಷನ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿ.[1]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೪. ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಾಣಕರಣಸಂಘಾತೋ ದೇಹೇ ವಿಶೀರ್ಣೇ ದೇಹಾನ್ತರಂ ಜೀವಾಧಿಷ್ಠಿತೋ ಯೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಪೂರ್ವದೇಹಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯುತೋ ಗಚ್ಛತಿ ತದಾಹ । ಅಸ್ಯ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಯತೋ ಮ್ರಿಯಮಾಣಸ್ಯ ವಾಙ್ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಸ್ಯುಪಸಂಹ್ರಿಯತೇ । ಅಥ ತದಾಹುರ್ಜ್ಞಾತಯೋ ನ ವದತೀತಿ । ಮನಃಪೂರ್ವಕೋ ಹಿ ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರಃ । "ಯದ್ಧ್ಯೈ ಮನಸಾ ಧ್ಯಾಯತಿ ತದ್ವಾಚಾ ವದತಿ" (?) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ವಾಚ್ಯುಪಸಂಹೃತಾಯಾಂ ಮನಸಿ ಮನೋ ಮನನವ್ಯಾಪಾರೇಣ ಕೇವಲೇನ ವರ್ತತೇ । ಮನೋಽಪಿ ಯದಾ ಉಪಸಂಹ್ರಿಯತೇ ತದಾ ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ ಸಂಪನ್ನಂ ಭವತಿ ಸುಷುಪ್ತಕಾಲೇ ಇವ । ತದಾ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾ ಜ್ಞಾತಯೋ ನ ವಿಜಾನಾತೀತ್ಯಾಹುಃ । ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ತದಾ ಊರ್ಧ್ವೋಚ್ಛ್ವಾಸೀ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯುಪಸಂಹೃತಬಾಹ್ಯಕರಣಃ ಸಂವರ್ಗವಿದ್ಯಾಯಾಂ ದರ್ಶನಾತ್, ಹಸ್ತಪಾದಾದೀನ್ ವಿಕ್ಷಿಪನ್, ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಾನಿ ನಿಕೃನ್ತನ್ನಿವ ಉತ್ಸೃಜನ್[2] ಕ್ರಮೇಣೋಪಸಂಹೃತಸ್ತೇಜಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ । ತದಾಽಽಹುರ್ಜ್ಞಾತಯೋ ನ ಚಲತೀತಿ । ಮೃತೋ ನೇತಿ ವಾ ವಿಚಿಕಿತ್ಸನ್ತೋ ದೇಹಮಾಲಭಮಾನಾ ಉಷ್ಣಂ ಚೋಪಲಭಮಾನಾ ದೇಹ ಉಷ್ಣೋ ಜೀವತೀತಿ । ಯದಾ ತದಪ್ಯೌಷ್ಣ್ಯಲಿಙ್ಗಂ ತೇಜ ಉಪಸಂಹ್ರಿಯತೇ ತದಾ

---

1. ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಆಗಲೆ ಒಂದು ಸಲ ಬರೆದದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ ಇದು ಪ್ರಕರಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದೆ.
2. ಇದು ವಾ॥ ಪಾಠ.

ತತ್ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಂ ಪ್ರಶಾಮ್ಯತಿ । ತದೇವಂಕ್ರಮೇಣ ಉಪಸಂಹೃತೇ ಸ್ವಮೂಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಚ ಮನಸಿ ತತ್ಸ್ಥೋ ಜೀವೋಽಪಿ ಸುಷುಪ್ತಕಾಲವತ್ ನಿಮಿತ್ತೋಪಸಂಹಾರಾದುಪಸಂಹ್ರಿಯಮಾಣಃ ಸನ್ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಚೇದುಪಸಂಹ್ರಿಯತೇ ಸದೇವ ಸಂಪದ್ಯತೇ ನ ಪುನರ್ದೇಹಾನ್ತರಾಯ ಸುಷುಪ್ತಾದಿವೋತ್ತಿಷ್ಠತಿ । ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಸಭಯೇ ದೇಶೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಕಥಂಚಿದಿವಾಭಯಂ ದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತದ್ವತ್ । ಇತರಸ್ತು ಅನಾತ್ಮಜ್ಞಸ್ತಸ್ಮಾದೇವ ಮೂಲಾತ್ ಸುಷುಪ್ತಾದಿವೋತ್ಥಾಯ ಮೃತ್ವಾ ಪುನರ್ದೇಹಜಾಲಮ್ ಆವಿಶತಿ । ಯಸ್ಮಾನ್ಮೂಲಾದುತ್ಥಾಯ ದೇಹಮಾವಿಶತಿ ಜೀವಃ .... ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಪ್ರಾಣಕರಣಗಳ ಸಂಘಾತವು ದೇಹವು ನಾಶವಾಗಲು ಜೀವನಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿ ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಸಾಯುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.[1] ಇನ್ನು ಆಗ ಜ್ಞಾತಿಗಳು '(ಅವನು) ಮಾತಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವರು.[2] ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರವು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕವಲ್ಲವೆ ? "ಯಾವದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಿಂತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅದನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ" (?) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು (ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು). ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹೃತವಾಗಲು ಬರಿಯ ಮನನವ್ಯಾಪಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸೂ ಉಪಸಂಹೃತವಾಗುವದೋ ಆಗ ಮನಸ್ಸು ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಂತೆ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುವದು[3] ; ಆಗ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾತಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು. ಆಗ ಪ್ರಾಣನೂ ಮೇಲುಸಿರಿಡುತ್ತಾ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಕರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು - ಏಕೆಂದರೆ (ಹೀಗೆಂದು) ಸಂವರ್ಗವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು

---

1. ವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ ; ವಾಕ್ಕೇ ಸೇರುವದಿಲ್ಲ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೪೦)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಬೃ. ೪-೪-೨ರಲ್ಲಿ ಇದರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಇಲ್ಲಿಯೂ ವೃತ್ತಿದ್ವಾರದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೪೩).

ಬಂದಿದೆ[1] ಕೈಕಾಲು - ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಡಹುತ್ತಾ ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಬಿಡುತ್ತಾ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪಸಂಹೃತನಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ.[2] ಆಗ ಜ್ಞಾತಿಗಳು (ಇವನು) ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ - ಎನ್ನುವರು. ಸತ್ತನೊ, ಇಲ್ಲವೊ, ಎಂದು ಸಂಶಯಪಡುತ್ತಾ ದೇಹವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಬಿಸಿಯು ತೋರಲು 'ಮೈಬಿಸಿಯಾಗಿದೆ ಬದುಕಿದಾನೆ' (ಎನ್ನುವರು). ಯಾವಾಗ ಆ ಬಿಸಿಯೆಂಬ ಗುರುತೂ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗುವದೋ ಆಗ ಆ ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ.[3] ಆಗ ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ[4] ಮನಸ್ಸು ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಮೂಲವನ್ನು ಸೇರಲು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋಹಾಗೆ ನಿಮಿತ್ತಗಳು ಉಪಸಂಹಾರವಾಗುವದರಿಂದ (ತಾನೂ) ಉಪಸಂಹೃತನಾಗುವನಾಗಿ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಪಸಂಹೃತನಾಗುವನಾದರೆ ಸತ್ತನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತಾನೆ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಮತ್ತೆ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಏಳುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಯಸಹಿತವಾದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವವನಾಗಿ ಹೇಗೋ ಅಭಯದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದವನು (ಮತ್ತೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗನೋ) ಅದರಂತೆ. ಆದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞನಲ್ಲದವನೋ ಅದೇ ಮೂಲದಿಂದ - ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ - ಎದ್ದು ಸತ್ತಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ದೇಹದ ಬಲೆಯನ್ನು ಹೋಗುವನು. ಯಾವ ಮೂಲದಿಂದ ಎದ್ದು (ಹೀಗೆ) ಜೀವನು ದೇಹವನ್ನು ಹೋಗುವನೋ[5]-

ಜಗನ್ಮೂಲವಾದ ಸದ್ರೂಪಬ್ರಹ್ಮವೇ ಜೀವನ ಆತ್ಮನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್

1. ಅಲ್ಲಿ ವಾಗಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಸೇರುವವೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.
2. ಜೀವನೊಡನೆ ಪ್ರಾಣನು ತೇಜಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಸೇರಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೪೫, ೫೪೬).
3. ಸುಷುಪ್ತಿಪ್ರಲಯಗಳಂತೆ ಸಬೀಜವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೮.
4. ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕ್ರಮವು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವು ; ಆದರೆ ಉಪಾಸಕರು ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಿಂದ ತೆರಳುವರು. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೪೮).
5. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಈ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ ; ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೧೩ ; ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಉಂಟು. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೭.

ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೭॥

೭. ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು. ಅದು ಸತ್ಯವು. ಅದೇ ಆತ್ಮನು ; ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ, ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೂ ತಿಳಿಸಿಹೇಳಬೇಕು ! - ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದನು.

ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜಗನ್ಮೂಲಾತ್ಮನೇ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೫. ಸ ಯಃ ಸದಾಖ್ಯ ಏಷ ಉಕ್ತೋಽಣಿಮಾ ಅಣುಭಾವಃ ಜಗತೋ ಮೂಲಮ್ ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮ್ ಏತತ್ ಸತ್ ಆತ್ಮಾ ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ತದೇತದಾತ್ಮ । ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮ್ । ಏತೇನ ಸದಾಖ್ಯೇನ ಆತ್ಮನಾ ಆತ್ಮವತ್ ಸರ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್ । ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಅಸ್ಯಾಽಽತ್ಮಾ ಸಂಸಾರೀ । "ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ತಿ ದ್ರಷ್ಟೃ ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ತಿ ಶ್ರೋತೃ" (ಬೃ ೩-೮-೧೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ । ಯೇನ ಚಾಽಽತ್ಮನಾ ಆತ್ಮವತ್ ಸರ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್ ತದೇವ ಸದಾಖ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ । ಅತಃ ಸ ಏವ ಆತ್ಮಾ ಜಗತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಸ್ವರೂಪಂ ಸತತ್ತ್ವಂ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಮ್ । ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರುಪಪದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಗವಾದಿಶಬ್ದವನ್ನಿರೂಢತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ತತ್ಸತ್ ತ್ವಮಸಿ[1] ಹೇ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಸತ್ತೆಂಬ (ಮೇಲೆ) ಹೇಳಿದ ಅಣಿಮೆಯು ಅಣುಭಾವವು ಜಗನ್ಮೂಲವಿದೆಯಲ್ಲ, ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು - ಈ ಸತ್ತೆಂಬುದು ಯಾವ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನೋ ಆ ಇದು ಏತದಾತ್ಮವು ; ಅದರ ಭಾವವು, ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು - ಈ ಸತ್ತೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ (ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ) ಆತ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಇರುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ "ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ (ಮತ್ತೊಂದು) ದ್ರಷ್ಟೃವಿಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ (ಮತ್ತೊಂದು) ಶ್ರೋತೃವಿಲ್ಲ" (ಬೃ. ೩-೮-೧೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ ; ಮತ್ತು ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಯಾವ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆತ್ಮವಂತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಸತ್ತೆಂಬ ಕಾರಣವೇ ಸತ್ಯವು, ನಿಜವಾದ

1. ಇದರ ಮುಂದಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದವು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಸತ್ತು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಆತ್ಮನು, ಜಗತ್ತಿನ ಒಳಸ್ವರೂಪವು, ತತ್ತ್ವವು, ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವು (ಎಂದರ್ಥ). ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ಉಪಪದವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ[1] ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೋಶಬ್ದವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುತ್ತದೆ[2]. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಸತ್ತು ನೀನೇ ಆಗಿರುತ್ತೀಯಯ್ಯ, ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ.

ಸುಷುಪ್ತಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಶಂಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೬. ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಿತಃ ಪುತ್ರ ಆಹ । ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು । ಯದ್ ಭವದುಕ್ತಂ ತತ್ ಸಂದಿಗ್ಧಂ ಮಮ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸುಷುಪ್ತೌ ಸತ್ ಸಂಪದ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಯೇನ ಸತ್ ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತ್ ಸಂಪನ್ನಾ ವಯಮಿತಿ । ಅತೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಮುಕ್ತಸ್ತಥಾಸ್ತು ಸೋಮ್ಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಹೇಳಲು ಮಗನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಮತ್ತೂ ನನಗೆ ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. ನೀನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ದಿನದಿನವೂ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು, ಅದು ನನಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿದರೂ ನಾವು ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿದೇವೆ ಎಂದು ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾರಲ್ಲ ! ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು - ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಿದನು.

---

1. ಇಂದ್ರಿಯಾತಾ , ದೇವತಾತಾ- ಎಂಬಂತೆ ಉಪಪದವಿದ್ದರೆ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ಆಗುತ್ತದೆ.
2. ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ತಾನು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಕ.ಭಾ. ೨-೧-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೧೦)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು)

ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ ಮಧುದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಮಧು ಮಧುಕೃತೋ ನಿಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ನಾನಾತ್ಯಯಾನಾಂ ವೃಕ್ಷಾಣಾಗ್ಂ ರಸಾನ್ ಸಮವಹಾರಮೇಕತಾಗ್ಂ ರಸಂ ಗಮಯನ್ತಿ ॥೧॥

ತೇ ಯಥಾ ತತ್ರ ನ ವಿವೇಕಂ ಲಭನ್ತೇಽಮುಷ್ಯಾಽಹಂ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ರಸೋಽಸ್ಮ್ಯಮುಷ್ಯಾಽಹಂ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ರಸೋಽಸ್ಮೀತ್ಯೇವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯಾಮಹ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಮಧುಕೃತ್ತುಗಳು ಜೇನುತುಪ್ಪವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವವೊ ನಾನಾತ್ಯಯದ ಮರಗಳ ರಸಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಒಂದಾಗಿ ರಸವನ್ನು ಮಾಡುವವೋ, ಅವು ಹೇಗೆ ಅಲ್ಲಿ 'ನಾನು ಆ ವೃಕ್ಷದ ರಸವಾಗಿರುವೆನು', 'ನಾನು ಆ ವೃಕ್ಷದ ರಸವಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ವಿವೇಕ-ವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಸರ್ವಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿರುವೆವು - ಎಂದು ಅರಿಯದೆ ಇರುವರು.

ಏಕತ್ವವೇ ಸತ್ಸಂಪನ್ನರಾಗಿದೇವೆಂದು ಅರಿಯದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೭. ಯತ್ ಪೃಚ್ಛಸಿ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಸತ್ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತ್ಸಂಪನ್ನಾಃ ಸ್ಮಃ ಇತಿ ತತ್ ಕಸ್ಮಾದಿತಿ ಶೃಣು ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮ್ । ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ, ಮಧುಕೃತೋ ಮಧು ಕುರ್ವನ್ತೀತಿ ಮಧುಕೃತಃ, ಮಧುಕರಮಕ್ಷಿಕಾಃ ಮಧು ನಿಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ಮಧು ನಿಷ್ಪಾದಯನ್ತಿ ತತ್ಪರಾಃ ಸನ್ತಃ । ಕಥಮ್ ? ನಾನಾತ್ಯಯಾನಾಂ ನಾನಾಗತೀನಾಂ ನಾನಾದಿಕ್ಕಾನಾಂ ವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ರಸಾನ್ ಸಮವಹಾರಂ ಸಮಾಹೃತ್ಯ ಏಕತಾಮ್

ಏಕಭಾವಂ ಮಧುತ್ವೇನ ರಸಂ[1] ಗಮಯನ್ತಿ ಮಧುತ್ವಮಾಪಾದಯನ್ತಿ । ತೇ ರಸಾ ಯಥಾ ಮಧುತ್ವೇನ ಏಕತಾಂ ಗತಾಃ, ತತ್ರ ಮಧುನಿ ವಿವೇಕಂ ನ ಲಭನ್ತೇ । ಕಥಮ್ ? ಅಮುಷ್ಯ ಅಹಮ್ ಆಮ್ರಸ್ಯ ಪನಸಸ್ಯ ವಾ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ರಸೋಽಸ್ಮಿ ಇತಿ । ಯಥಾ ಹಿ ಲೋಕೇ ಬಹೂನಾಂ ಚೇತನಾವತಾಂ ಸಮೇತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ವಿವೇಕಲಾಭೋ ಭವತಿ ಅಮುಷ್ಯಾಽಹಂ ಪುತ್ರಃ, ಅಮುಷ್ಯಾಽಹಂ ನಪ್ತಾಽಸ್ಮೀತಿ । ತೇ ಚ ಲಬ್ಧವಿವೇಕಾಃ ಸನ್ತೋ ನ ಸಂಕೀರ್ಯನ್ತೇ । ನ ತಥೇಹ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವೃಕ್ಷರಸಾನಾಮಪಿ ಮಧುರಾಮ್ಲತಿಕ್ತಕಟುಕಾದೀನಾಂ ಮಧುತ್ವೇನ ಏಕತಾಂ ಗತಾನಾಂ ಮಧುರಾದಿಭಾವೇನ ವಿವೇಕೋ ಗೃಹ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಯಥಾ ಅಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಇತಿ ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ ಇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲೇ ಮರಣಪ್ರಲಯಯೋಶ್ಚ ನ ವಿದುರ್ನ ವಿಜಾನೀಯುಃ ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯಾಮಹ ಇತಿ, ಸಂಪನ್ನಾ ಇತಿ ವಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ದಿನದಿನವೂ ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿದ್ದೂ ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿರುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಅರಿಯರಲ್ಲ, ಅದೇಕೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತೇನೆ) ಕೇಳು ; ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಮಧುಕೃತುಗಳು) ಮಧುವನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದ ಮಧುಕೃತ್ತುಗಳೆಂದು (ಹೆಸರು) - ಜೇನುತುಪ್ಪವನ್ನುಮಾಡುವ ನೊಣಗಳು ಜೇನನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವವೋ ತತ್ಪರವಾಗಿ ಜೇನನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆಯೋ ಹೇಗೆಂದರೆ, ನಾನಾತ್ಯಯದ ನಾನಾಗತಿಯುಳ್ಳ, ಬೇರೆಬೇರೆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಮರಗಳ ರಸಗಳನ್ನು (ಸಮವಹಾರ = ಸಮಾಹೃತ್ಯ) ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ (ಏಕತಾಂ = ಏಕಭಾವಮ್) ಒಂದಾಗಿ ಮಧುವೆಂಬ (ಒಂದು) ರಸವನ್ನು ಮಾಡುವವೋ, (ಅವುಗಳನ್ನು) ಜೇನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುವವೋ, ಆ ರಸಗಳು ಹೇಗೆ ಜೇನಿನ ರೂಪದಿಂದ ಒಂದಾಗಿ ಆ ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೋ, - ಹೇಗೆಂದರೆ ಆ ಮಾವಿನ ಅಥವಾ ಹಲಸಿನ ಮರದ ರಸವು ನಾನಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು (ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೋ), - ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚೇತನಾವಂತರಾದ ಅನೇಕ ಜೀವರು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿದರೆ - 'ನಾನು ಇಂಥವನ ಮಗನು, ನಾನು ಇಂಥವನ ಮೊಮ್ಮಗನಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರೋ, ಹಾಗೆ ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದರಿಂದ ಒಬ್ಬರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಬೆರೆಯುವದಿಲ್ಲವೋ

1. 'ರಸಾನ್'ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಪನಿಷನ್ಮೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರಸಮ್ ಎಂದೇ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದೇವೆ.

ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಹಿ, ಹುಳಿ, ಕಹಿ, ಕಾರ - ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ವೃಕ್ಷರಸಗಳು ಜೇನುತುಪ್ಪವಾಗಿ ಒಂದಾಗಲು ಸಿಹಿ ಮುಂತಾದ ರೂಪದಿಂದ ವಿವೇಕವು ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಸರ್ವಪ್ರಜೆಗಳೂ ದಿನದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮರಣಪ್ರಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ[1] ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಪನ್ನರಾದರೂ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತೇನೆ- ಎಂದಾಗಲಿ, ಸೇರಿದೆವು - ಎಂದಾಗಲಿ ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾರೆ, ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುತ್ತಾರೆ.[2]

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತ ಇಹ ವ್ಯಾಘ್ರೋ ವಾ ಸಿಗ್ಂಹೋ ವಾ ವೃಕೋ ವಾ ವರಾಹೋ ವಾ ಕೀಟೋ ವಾ ಪತಙ್ಗೋ ವಾ ದಗ್ಂಶೋ ವಾ ಮಶಕೋ ವಾ ಯದ್ಯದ್ಭವನ್ತಿ ತದಾ ಭವನ್ತಿ ||೩||

೩. ಅವು ಇಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯೋ, ಸಿಂಹವೋ, ತೋಳವೋ, ಕಾಡು ಹಂದಿಯೋ, ಹುಳುವೋ, ಜಿಟ್ಟೆಯೋ, ಕಾಡುನೊಣವೋ, ಸೊಳ್ಳೆಯೋ - ಯಾವಯಾವದಾಗಿರುವವೋ ಅದದೇ ಆಗುವವು.

ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿಯದ್ದರ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦೮. ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಏವಮಾತ್ಮನಃ ಸದ್ರೂಪತಾಮ್ ಅಜ್ಞಾತ್ವೈವ ಸತ್ ಸಂಪದ್ಯನ್ತೇ ಅತಸ್ತ ಇಹ ಲೋಕೇ ಯತ್ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಾಂ ಯಾಂ ಯಾಂ ಜಾತಿಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ಆಸುರ್ವ್ಯಾಘ್ರಾದೀನಾಂ ವ್ಯಾಘ್ರೋಽಹಂ ಸಿಂಹೋಽಹಮ್ ಇತ್ಯೇವಮ್,

1. ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಮರಣವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯೇ ಇದೆ ; ಪ್ರಲಯವೂ ಈ ಗುಂಪಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.
2. ಶ್ವೇತಕೇತುವು 'ಸತ್ಸಂಪನ್ನರಾಗಿದೇವೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಏತಕ್ಕಿಲ್ಲ ?' ಎಂದೇ ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ'ಎಂಬುದೇನೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕತ್ವವೇ ಅರಿಯದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬುದೇ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆಯು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರುಗಳು ಉದಾಹರಿಸುವದು ಶ್ರುತಿಭಾಷ್ಯವಿರುದ್ಧವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ತೇ ತತ್ಕರ್ಮಜ್ಞಾನವಾಸನಾಙ್ಕಿತಾಃ ಸನ್ತಃ ಸತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಅಪಿ ತದ್ಭಾವೇನೈವ ಪುನರಾಭವನ್ತಿ ಪುನಃ ಸತ ಆಗತ್ಯ ವ್ಯಾಘ್ರೋ ವಾ ಸಿಂಹೋ ವಾ ವೃಕೋ ವಾ ವರಾಹೋ ವಾ ಕೀಟೋ ವಾ ಪತಙ್ಗೋ ವಾ ದಂಶೋ ವಾ ಮಶಕೋ ವಾ ಯದ್ಯತ್ ಪೂರ್ವಮಿಹ ಲೋಕೇ ಭವನ್ತಿ । ಬಭೂವುರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತದೇವ ಪುನರಾಗತ್ಯ ಭವನ್ತಿ । ಯುಗಸಹಸ್ರಕೋಟ್ಯನ್ತರಿತಾಽಪಿ ಸಂಸಾರಿಣೋ ಜನ್ತೋರ್ಯಾ ಪುರಾ ಭಾವಿತಾ ವಾಸನಾ ಸಾ ನ ನಶ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। "ಯಥಾಪ್ರಜ್ಞಂ ಹಿ ಸಂಭವಾಃ" (ಐ. ಆ. ೨-೩-೨) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ತಾವು ಸದ್ರೂಪರೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುತ್ತಾರಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ (ಯಾವ) ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಹುಲಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಯಾವ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದವಾಗಿದ್ದವೋ, 'ನಾನು ಹುಲಿಯು', 'ನಾನು ಸಿಂಹವು' ಎಂದಿಂತು ಅವು ಆ(ಯಾ) ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಯೇ ಸತ್ತನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿದ್ದವಾದರೂ (ಮೊದಲಿನ) ಅದೇ ಭಾವನೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿಯೇ ಮತ್ತೆ ಆಗುವವು. ಮತ್ತೆ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದು ಹುಲಿಯೋ ಸಿಂಹವೋ ತೋಳವೋ ಕಾಡುಹಂದಿಯೋ ಹುಳುವೋ ಜಿಟ್ಟೆಯೋ ಕಾಡುನೊಣವೋ ಸೊಳ್ಳೆಯೋ ಯಾವಯಾವದಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇರುವವೋ, ಎಂದರೆ ಇದ್ದವೋ ಎಂದರ್ಥ ; ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಅದದೇ ಆಗುವವು. ಯುಗಸಹಸ್ರಕೋಟಿಯ ವ್ಯವಧಾನವಿದ್ದರೂ ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಭಾವಿತವಾದ ವಾಸನೆಯಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದರ್ಥ[1]. 'ಪ್ರಜ್ಞೆಯಂತೆಯೇ ಹುಟ್ಟುಗಳಲ್ಲವೆ ?' (ಐ.ಆ. ೨-೩-೨)[2] ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ).

1. ಮತ್ತೆ ಜೀವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮರಣಪ್ರಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೪೯). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಹಾವು ಮರೆಯಾದಮಾತ್ರದಿಂದ ಹಾವಿನ ಅಂಜಿಕೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಬಂದಾಗಲೇ ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನೆಯು ಹೋದೀತು.
2. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದರೆ ಬೃ.ಭಾ. ೪-೪-೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೬೦)ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಂದಿರುವ ಭಾವನೆಯೇ.

ಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಸತ್ತೇ ಜೀವನ ಆತ್ಮನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೪॥

೪. ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು. ಅದು ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು ; ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ. 'ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೂ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಬೇಕು' ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

ಜ್ಞಾನ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸತ್ಪ್ರವೇಶದ ತಾರತಮ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೯. ತಾಃ ಪ್ರಜಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪುನರಾವಿರ್ಭವನ್ತಿ, ಯೇ ತ್ವಿತೋಽನ್ಯೇ ಸತ್ಸತ್ಯಾತ್ಮಾಭಿಸಂಧಾ ಯಮ್ ಅಣುಭಾವಂ ಸದಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಽಽವರ್ತನ್ತೇ ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು[1] ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವರೋ, ಇನ್ನು ಅವರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಯಾರು ಸತ್ತೆಂಬ ಸತ್ಯಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು[2] ಯಾವ ಅಣುಭಾವವಾದ ಸದಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಹಿಂತಿರುಗದಿರುವರೋ 'ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ...' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದೆ.[3]

1. ಅಜ್ಞರಾದ ಜೀವರುಗಳು.
2. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಎಂದರ್ಥ. ಜ್ಞಾನಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವರು ಅಸಂಸಾರಿಯಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲ.
3. ಆ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೀನು ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೆಂದು ಭಾವ.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದೆಚ್ಚರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಶಂಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೦. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಸ್ವಕೀಯೇ ಗೃಹೇ ಸುಪ್ತ ಉತ್ಥಾಯ ಗ್ರಾಮಾನ್ತರಂ ಗತೋ ಜಾನಾತಿ ಸ್ವಗೃಹಾದಾಗತೋಽಸ್ಮೀತಿ, ಏವಂ ಸತ ಆಗತೋಽಸ್ಮಿ ಇತಿ[1] ಜನ್ತೂನಾಂ ಕಸ್ಮಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನ ಭವತೀತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು ಇತ್ಯುಕ್ತಃ, ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸಿ ಎಚ್ಚತ್ತು ಮತ್ತೊಂದೂರಿಗೆ ಹೋದವನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವೆನು ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವನೋ, ಹಾಗೆ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದಿರುವೆನು ಎಂದು ಜೀವರಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆ ಅರಿವು ಇರುವದಿಲ್ಲ ?- ಎಂಬ (ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಮತ್ತೂ ನನಗೆ ಭಗವಂತನು ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು - ಎನ್ನಲು ತಂದೆಯು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು)

ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದಕ್ಕೆ ನದಿಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಇಮಾಃ ಸೋಮ್ಯ ನದ್ಯಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಪ್ರಾಚ್ಯಃ ಸ್ಯನ್ದನ್ತೇ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರತೀಚ್ಯಸ್ತಾಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಸಮುದ್ರಮೇವಾಪಿಯನ್ತಿ ಸ ಸಮುದ್ರ ಏವ ಭವತಿ ತಾ ಯಥಾ ತತ್ರ ನ ವಿದುರಿಯ-ಮಹಮಸ್ಮೀಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ||೧||

1. ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಚಕಾರವು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸತ ಆಗಮ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತ ಆಗಚ್ಛಾಮಹ ಇತಿ ತ ಇಹ ವ್ಯಾಘ್ರೋ ವಾ ಸಿಗ್ಂಹೋ ವಾ ವೃಕೋ ವಾ ವರಾಹೋ ವಾ ಕೀಟೋ ವಾ ಪತಙ್ಗೋ ವಾ ದಗ್ಂಶೋ ವಾ ಮಶಕೋ ವಾ ಯದ್ಯದ್ಭವನ್ತಿ ತದಾ ಭವನ್ತಿ ||೨||

೧-೨. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ನದಿಗಳು ಮುಂದಕ್ಕೂ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ನದಿಗಳು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಹರಿಯುತ್ತವೆ(ಯಷ್ಟೆ). ಅವು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸಮುದ್ರವನ್ನೇ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ ; ಅದು ಸಮುದ್ರವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅವು ಹೇಗೆ 'ನಾನು ಇದಾಗಿರುವೆ', 'ನಾನು ಇದಾಗಿರುವೆ'- ಎಂದು ಅರಿಯದಿರುವವೋ ಹೀಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದು ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದಿದೇವೆ ಎಂದರಿಯರು. ಅವು ಇಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯೋ ಸಿಂಹವೋ ತೋಳವೋ ಕಾಡುಹಂದಿಯೋ ಹುಳುವೋ ಜಿಟ್ಟೆಯೋ ಕಾಡುನೊಣವೋ ಸೊಳ್ಳೆಯೋ ಯಾವಯಾವದಾಗಿರುವವೋ ಅದದೇ ಆಗುವವು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಗ್ಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ||೩||

೩. ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು. ಅದು ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು ; ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ. 'ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೂ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು' ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ,ಎಂದನು.

ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದವರಿಗೆ ಅದರ ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೧. ಶೃಣು ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮ್ । ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಇಮಾ ನದ್ಯೋ

ಗಙ್ಗಾದ್ಯಾಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಪೂರ್ವಾಂ ದಿಶಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಾಚ್ಯಃ ಪ್ರಾಗಞ್ಚನಾಃ ಸ್ಯನ್ದನ್ತೇ ಸ್ರವನ್ತಿ । ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರತೀಚೀಂ ದಿಶಂ ಪ್ರತಿ ಸಿನ್ಧ್ವಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರತೀಚೀಮ್ ಅಞ್ಚನ್ತಿ ಗಚ್ಛನ್ತೀತಿ ಪ್ರತೀಚ್ಯಃ । ತಾಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಅಮ್ಭೋನಿಧೇರ್ಜಲಧರೈರಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಃ ಪುನರ್ವೃಷ್ಟಿರೂಪೇಣ ಪತಿತಾ ಗಙ್ಗಾದಿನದೀರೂಪಿಣ್ಯಃ ಪುನಃ ಸಮುದ್ರಮ್ ಅಮ್ಭೋನಿಧಿಮೇವ ಅಪಿಯನ್ತಿ ಸ ಸಮುದ್ರ ಏವ ಭವತಿ । ತಾ ನದ್ಯೋ ಯಥಾ ತತ್ರ ಸಮುದ್ರೇ ಸಮುದ್ರಾತ್ಮನಾ ಏಕತಾಂ ಗತಾ ನ ವಿದುರ್ನ ಜಾನನ್ತಿ ಇಯಂ ಗಙ್ಗಾಽಹಮಸ್ಮಿ, ಇಯಂ ಯಮುನಾಽಹಮಸ್ಮೀತಿ ಚ[1] । ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ, ಇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ ಆಗಮ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತ ಆಗಚ್ಛಾಮಹೇ, ಆಗತಾ ಇತಿ ವಾ । ತ ಇಹ ವ್ಯಾಘ್ರಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಕೇಳು : ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ (ಪ್ರಾಚ್ಯಃ = ಪ್ರಾಗಞ್ಚನಾಃ) ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಈ ಗಂಗಾದಿ ನದಿಗಳು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೇ (ಸ್ಯನ್ದನ್ತೇ = ಸ್ರವನ್ತಿ) ಹರಿಯುತ್ತಿರುವವೋ (ಪ್ರತೀಚ್ಯಃ = ಪ್ರತೀಚೀಮ್ ಅಞ್ಚನ್ತಿ, ಗಚ್ಛನ್ತೀತಿ) ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೇ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಸಿಂಧು ಮುಂತಾದ (ನದಿಗಳು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೇ (ಹೋಗುತ್ತಿರುವವೋ), ಅವು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಕಡಲಿನಿಂದ ಮೋಡಗಳು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮಳೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದು ಗಂಗಾದಿನದಿಗಳ ರೂಪವುಳ್ಳವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಡಲನ್ನೇ ಸೇರುವವೋ, ಅದು (ಆಗ ಎಲ್ಲವೂ) ಸಮುದ್ರವೇ ಆಗಿಬಿಡುವದೋ, ಆ ನದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವಾಗಿ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವುಗಳಾಗಿ 'ನಾನು ಈ ಗಂಗೆಯಾಗಿರುವೆನು', 'ನಾನು ಈ ಯಮುನೆಯಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ಅರಿಯದಿರುವವೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಇರುವವೋ[2] ಹೀಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಅರಿಯದೆ ಇರುವವಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೂ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದೇವೆ, (ಎಂದಾಗಲಿ)

1. 'ಇಯಂ ಮಹ್ಯಹಮಸ್ಮೀತಿ ಚ' ಎಂದು ಆ॥ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಚಶಬ್ದವೂ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಕಾಣುತದೆ.
2. ಎಲ್ಲವೂ ಸಮುದ್ರವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರ್ಥ.

ಬಂದೆವು ಎಂದಾಗಲಿ ಅರಿಯದೆ ಇರುವವು.[1] 'ಅವು ಇಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯೋ....' ಮುಂತಾದ ಮಿಕ್ಕ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.[2]

ಶಂಕೆ : ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರೂ ಜೀವರಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲವೇಕೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೨. ದೃಷ್ಟಂ ಲೋಕೇ ಜಲೇ ವೀಚೀತರಙ್ಗಫೇನಬುದ್ಬುದಾದಯ ಉತ್ಥಿತಾಃ ಪುನಸ್ತದ್ಭಾವಂ ಗತಾ ವಿನಷ್ಟಾ ಇತಿ । ಜೀವಾಸ್ತು ತತ್ಕಾರಣಭಾವಂ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಗಚ್ಛನ್ತೋಽಪಿ ಸುಷುಪ್ತೇ ಮರಣಪ್ರಲಯಯೋಶ್ಚ ನ ವಿನಶ್ಯನ್ತಿ ಇತ್ಯೇತದ್ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆ, ತೆರೆ, ನೊರೆ, ಗುಳ್ಳೆ - ಮುಂತಾದವು ಎದ್ದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಆ (ನೀರಿನ) ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ನಾಶವಾಗುವವು- ಎಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಜೀವರಾದರೋ ದಿನದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಸಾವು, ಪ್ರಲಯ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಕಾರಣದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು[3] ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಇದನ್ನು ಮತ್ತೂ ನನಗೆ ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು - (ಎಂದು ಕೇಳಲು) ತಂದೆಯು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

1. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂಥವನೆಂದು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಎಚ್ಚರುವಾಗ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿದೇನೆ ಎಂದಾಗಲಿ, ಎಚ್ಚತ್ತಮೇಲೆ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದೆನು ಎಂದಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಾರದು. ಗ್ರಾಮದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವಾಗಲೇ ಅರಿವು ಇರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಹೊರಟವನು ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬೇರೆಯಿರುತ್ತಾನೆ.
2. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಾಸನೆಯು ಹಾಗೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ- ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.
3. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನು ಕಾರ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ; ನಿಜವಾಗಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು)

ಜೀವನಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ವೃಕ್ಷದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಸ್ಯ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಯೋ ಮೂಲೇಽಭ್ಯಾಹನ್ಯಾಜ್ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇದ್ಯೋ ಮಧ್ಯೇಽಭ್ಯಾಹನ್ಯಾಜ್ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇದ್ಯೋಽಗ್ರೇಽಭ್ಯಾಹನ್ಯಾಜ್ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇತ್ಸ ಏಷ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾಽಽನುಪ್ರಭೂತಃ ಪೇಪೀಯಮಾನೋ ಮೋದಮಾನಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ॥೧॥

ಅಸ್ಯ ಯದೇಕಾಗ್ಂ ಶಾಖಾಂ ಜೀವೋ ಜಹಾತ್ಯಥ ಸಾ ಶುಷ್ಯತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಜಹಾತ್ಯಥ ಸಾ ಶುಷ್ಯತಿ ತೃತೀಯಾಂ ಜಹಾತ್ಯಥ ಸಾ ಶುಷ್ಯತಿ ಸರ್ವಂ ಜಹಾತಿ ಸರ್ವಃ ಶುಷ್ಯತಿ ॥೨॥

೧. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಯಾವನಾದರೂ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನಾದರೆ ಬದುಕಿದ್ದು ಸ್ರವಿಸುವದು ; ಯಾವಾನಾದರೂ ನಡುವೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನಾದರೆ ಬದುಕಿದ್ದು ಸ್ರವಿಸುವದು ; ಯಾವನಾದರೂ ಮೇಲುಗಡೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನಾದರೆ ಬದುಕಿದ್ದು ಸ್ರವಿಸುವದು. ಆ ಇದು ಜೀವಾತ್ಮನಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಕುಡಿಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಮೋದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ.

೨. ಇದರ ಒಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಜೀವನು ಬಿಡುತ್ತಾನಾದರೆ, ಆಗ ಅದು ಒಣಗುತ್ತದೆ ; ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನಾದರೆ, ಆಗ ಅದು ಒಣಗುತ್ತದೆ ; ಮೂರನೆಯದನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನಾದರೆ, ಆಗ ಅದು ಒಣಗುತ್ತದೆ ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಡುತ್ತಾನಾದರೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಒಣಗುತ್ತದೆ.

ಜೀವನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಶರೀರವು ಬದುಕಿರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೩. ಶೃಣು ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮ್ । ಅಸ್ಯ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋಽನೇಕ ಶಾಖಾದಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ । ಅಸ್ಯ ಇತ್ಯಗ್ರತಃ ಸ್ಥಿತಂ ವೃಕ್ಷಂ ದರ್ಶಯನ್ ಆಹ ।

ಯದಿ ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಅಸ್ಯ ಮೂಲೇ ಅಭ್ಯಾಹನ್ಯಾತ್ ಪರಶ್ವಾದಿನಾ ಸಕೃದ್ ಘಾತಮಾತ್ರೇಣ ನ ಶುಷ್ಯತಿ,[1] ಜೀವನ್ನೇವ ಭವತಿ । ತದಾ ತಸ್ಯ ರಸಃ ಸ್ರವೇತ್ । ತಥಾ ಯೋ ಮಧ್ಯೇಽಭ್ಯಾಹನ್ಯಾತ್ ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇತ್ । ತಥಾ ಯೋಽಗ್ರೇ ಅಭ್ಯಾಹನ್ಯಾತ್ ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇತ್ । ಸ ಏಷ ವೃಕ್ಷ ಇದಾನೀಂ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾ ಅನುಪ್ರಭೂತಃ ಅನುವ್ಯಾಪ್ತಃ ಪೇಪೀಯಮಾನಃ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಪಿಬನ್ನುದಕಂ ಭೌಮಾಂಶ್ಚ ರಸಾನ್ ಮೂಲೈರ್ಗೃಹ್ಣನ್ ಮೋದಮಾನಃ ಹರ್ಷಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ ತಿಷ್ಠತಿ ॥

ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಯದೇಕಾಂ ಶಾಖಾಂ ರೋಗಗ್ರಸ್ತಾಮ್ ಆಹತಾಂ ವಾ ಜೀವೋ ಜಹಾತಿ ಉಪಸಂಹರತಿ ಶಾಖಾಯಾಂ ವಿಪ್ರಸೃತಮ್ ಆತ್ಮಾಂಶಮ್ । ಅಥ ಸಾ ಶುಷ್ಯತಿ । ವಾಙ್ಮನಃಪ್ರಾಣಕರಣಗ್ರಾಮಾನುಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಹಿ ಜೀವ ಇತಿ ತದುಪಸಂಹಾರೇ ಉಪಸಂಹ್ರಿಯತೇ । ಜೀವೇನ ಚ ಪ್ರಾಣಯುಕ್ತೇನ ಅಶಿತಂ ಪೀತಂ ಚ ರಸತಾಂ ಗತಂ ಜೀವಚ್ಛರೀರಂ ವೃಕ್ಷಂ ಚ ವರ್ಧಯತ್ ರಸರೂಪೇಣ ಜೀವಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವೇ ಲಿಙ್ಗಂ ಭವತಿ । ಅಶಿತಪೀತಾಭ್ಯಾಂ ಹಿ ದೇಹೇ ಜೀವಸ್ತಿಷ್ಠತಿ । ತೇ ಚಾಶಿತಪೀತೇ ಜೀವಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಣೀ ಇತಿ ತಸ್ಯ ಏಕಾಙ್ಗವೈಕಲ್ಯನಿಮಿತ್ತಂ ಕರ್ಮ ಯದಾ ಉಪಸ್ಥಿತಂ ಭವತಿ ತದಾ ಜೀವ ಏಕಾಂ ಶಾಖಾಂ ಜಹಾತಿ । ಶಾಖಾಯಾ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಸಂಹರತಿ । ಅಥ ತದಾ ಸಾ ಶಾಖಾ ಶುಷ್ಯತಿ । ಜೀವಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತೋ ರಸೋ ಜೀವಕರ್ಮಾಕ್ಷಿಪ್ತೋ ಜೀವೋಪಸಂಹಾರೇ ನ ತಿಷ್ಠತಿ । ರಸಾಪಗಮೇ ಚ ಶಾಖಾ ಶೋಷಮುಪೈತಿ । ತಥಾ ಸರ್ವಂ ವೃಕ್ಷಮೇವ ಯದಾ ಅಯಂ ಜಹಾತಿ ತದಾ ಸರ್ವೋಽಪಿ ವೃಕ್ಷಃ ಶುಷ್ಯತಿ । ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ರಸಸ್ರವಣಶೋಷಣಾದಿ ಲಿಙ್ಗಾತ್, ಜೀವವತ್ತ್ವಮ್ । ದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ರುತೇಶ್ಚ ಚೇತನಾವನ್ತಃ ಸ್ಥಾವರಾ ಇತಿ ಬೌದ್ಧಕಾಣಾದಮತಮಚೇತನಾಃ ಸ್ಥಾವರಾ ಇತ್ಯೇತದಸಾರಮಿತಿ ದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೇಳು, ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಈ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹಲವು ಕೊಂಬೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಮರದ-(ಇಲ್ಲಿ) 'ಈ (ಮರದ)' ಎಂದು ಎದುರಿಗಿರುವ ಮರವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ - ಯಾವನಾದರೂ ಇದರ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನಾದರೆ, ಒಂದು ಸಲ ಹೊಡೆದಮಾತ್ರದಿಂದ ಒಣಗುವದಿಲ್ಲ, ಬದುಕಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ; ಆಗ ಅದರ ರಸವು ಸುರಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ನಡುವೆ ಯಾವನಾದರೂ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನಾದರೆ ಬದುಕಿದ್ದು ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ ; ಹೀಗೆಯೇ ಯಾವನಾದರೂ ಮೇಲುಗಡೆ

1. ಈ ಮಾತಿನ ಮುಂದೆ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ಇತಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನಾದರೆ ಬದುಕಿದ್ದು ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಈ ವೃಕ್ಷವು ಈಗ ಜೀವಾತ್ಮನಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದು ಕುಡಿಕುಡಿಯುತ್ತಾ ನೀರನ್ನೂ ಭೂಮಿಯ ರಸಗಳನ್ನೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಬೇರುಗಳಿಂದ ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮೋದವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಹರ್ಷಪಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ.

ಆ ಇದರ ರೋಗಗ್ರಸ್ತವಾದ ಅಥವಾ (ಯಾದಾದರೂ) ಹೊಡೆದ ಒಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಜೀವನು ಬಿಡುತ್ತಾನಾದರೆ, ಅಂದರೆ (ಆ) ಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ್ದ ತನ್ನ ಅಂಶವನ್ನು ಒಳಸರಿಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನಾದರೆ, ಆಗ ಆ (ಕೊಂಬೆಯು) ಒಣಗುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಕು, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ, ಕರಣಸಮೂಹ - ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕವನಲ್ಲವೆ, ಜೀವನು[1] ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವಾದರೆ (ಅವನೂ) ಉಪಸಂಹೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ.[2] ಪ್ರಾಣದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ[3] ಜೀವನು ಉಂಡದ್ದು, ಕುಡಿದದ್ದು (ಇವು) ರಸವಾಗಿ ಬದುಕಿರುವ ಶರೀರವನ್ನೂ ವೃಕ್ಷವನ್ನೂ ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ರಸರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದರಿಂದ ಜೀವನು (ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮರದಲ್ಲಿ) ಇದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಂಡನ್ನ, ಕುಡಿದ ನೀರು - ಇವುಗಳಿಂದಲ್ಲವೆ, ಜೀವನು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ? ಆ ಉಂಡದ್ದು, ಕುಡಿದದ್ದು - (ಇವು) ಜೀವನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಒಂದು ಅಂಗವು ವಿಕಲವಾಗುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮವು ಯಾವಾಗ ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆಯೋ ಆಗ ಜೀವನು ಒಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊಂಬೆಯಿಂದ ತನ್ನ (ಅಂಶವ)ನ್ನು ಒಳಸರಿಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (ಅಥ = ತದಾ) ಆಗ ಆ ಶಾಖೆಯು ಒಣಗುತ್ತದೆ. ಜೀವನು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ರಸವು ಜೀವನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜೀವನು ಉಪಸಂಹೃತನಾಗಲು (ಅಲ್ಲಿ) ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ. ರಸವು ಹೋಗಲು ಕೊಂಬೆಯು ಒಣಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಯಾವಾಗ ಈ (ಜೀವನು) ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು

---

1. 'ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾನುಪ್ರವಿಶ್ಯ' ಎಂಬ (೬-೩-೨) ವಚನದ ಸೂಚನೆಯಿದು. ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ವಾಗಾದಿಕರಣಕಲಾಪದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿರುವದೇ ಪ್ರವೇಶವು. ಆತಸ್ವರೂಪವು ಆಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.
2. ಜೀವನೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಮಾಡಿದವನು ; ವಾಗಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಗಾದಿಗಳಿಲ್ಲವಾಗಲು ಜೀವತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ.
3. ಪ್ರಾಣದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಜೀವನಿರುವಾಗಲೇ ಮರವು ಹಸಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ತ್ವಾನ್ನೋ ಆಗ ಮರವೆಲ್ಲವೂ ಒಣಗುತ್ತದೆ. ರಸವು ಸುರಿಯುವದು, (ಮರವು) ಒಣಗುವದು - ಮುಂತಾದ ಲಿಂಗದಿಂದ ಮರವು ಜೀವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು (ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ). ಮತ್ತು (ಈ) ದೃಷ್ಟಾಂತಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ಥಾವರಗಳೂ ಚೇತನಾವಂತವೇ[1] ಆಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು (ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ)ಯಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥಾವರಗಳು ಅಚೇತನವು ಎಂದು (ಹೇಳುವ) ಬೌದ್ಧರ ಮತ್ತು ಕಾಣಾದರ ಮತವು ಸಾರವಿಲ್ಲದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ ವಿದ್ಧೀತಿ ಹೋವಾಚ ಜೀವಾಪೇತಂ ವಾವ ಕಿಲೇದಂ ಮ್ರಿಯತೇ ನ ಜೀವೋ ಮ್ರಿಯತ ಇತಿ ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ||೩||

೩. 'ಹೀಗೆಯೇ, ಸೋಮ್ಯನೆ, (ಇದನ್ನು) ತಿಳಿದುಕೊ. ಜೀವನಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿಯೇ ಈ (ಶರೀರ)ವು ಸಾಯುತ್ತದೆ, ಜೀವನು ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ. ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು. ಅದು ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು, ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದನು. 'ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೂ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು' ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ!' ಎಂದನು.

ಶರೀರಕ್ಕೆ ನಾಶವೇ ಹೊರತು ಜೀವನಿಗಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೪. ಯಥಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ವೃಕ್ಷದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ದರ್ಶಿತಂ ಜೀವೇನ ಯುಕ್ತೋ ವೃಕ್ಷೋ ಅಶುಷ್ಕೋ ರಸಪಾನಾದಿಯುಕ್ತೋ ಜೀವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಪೇತಶ್ಚ ಮ್ರಿಯತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯ ವಿದ್ಧೀತಿ ಹ ಉವಾಚ । ಜೀವಾಪೇತಂ

1. ಸ್ಥಾವರಗಳು ಒಳಅರಿವುಳ್ಳವು, ಜಂಗಮಗಳು ಹೊರಅರಿವುಳ್ಳವು, ಮನುಷ್ಯನು ವಿವೇಕವುಳ್ಳವನು - ಹೀಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿದೆ. ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳೂ ಚೇತನಾವಂತಗಳೆಂಬುದನ್ನು ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಜೀವವಿಯುಕ್ತಂ ವಾವ ಕಿಲ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಮ್ರಿಯತೇ ನ ಜೀವೋ ಮ್ರಿಯತ ಇತಿ । ಕಾರ್ಯಶೇಷೇ ಚ ಸುಪ್ತೋತ್ಥಿತಸ್ಯ ಮಮೇದಂ ಕಾರ್ಯಶೇಷಮಪರಿ ಸಮಾಪ್ತಮಿತಿ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಸಮಾಪನದರ್ಶನಾತ್ । ಜಾತಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಚ ಜನ್ತೂನಾಂ ಸ್ತನ್ಯಾಭಿಲಾಷಭಯಾದಿದರ್ಶನಾಚ್ಚ ಅತೀತಜನ್ಮಾನ್ತರಾನುಭೂತಸ್ತನ್ಯಪಾನ-ದುಃಖಾನುಭವಸ್ಮೃತಿರ್ಗಮ್ಯತೇ । ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಾಂ ಚ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್, ನ ಜೀವೋ ಮ್ರಿಯತ ಇತಿ । 'ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಮರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ, (ಹೇಗೆ) ಜೀವನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಮರವು ಒಣಗದೆ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿಯುವದೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವದರಿಂದ ಬದುಕಿದೆ ಎನ್ನುವರೊ, ಅವನಿಲ್ಲದ್ದಾದರೆ ಸತ್ತಿತೆನ್ನುವರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಜೀವರಹಿತವಾದರೇ ಜೀವನಿಂದಗಲಿದರೆ ಈ ಶರೀರವೂ ಸಾಯುತ್ತದೆ ; ಜೀವನು ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ[1] ಎಂದು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊ ಎಂದನು. ನಿದ್ರಿಸಿ ಎಚ್ಚತ್ತವನಿಗೆ ಕಾರ್ಯವು ಉಳಿದಿದ್ದರೆ 'ನನಗೆ ಈ ಕಾರ್ಯಶೇಷವು ಮುಗಿಯದೆ ಇದೆ' ಎಂದು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು (ಅದನ್ನು) ಮುಗಿಸುವದು ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದ (ಹೀಗೆಂದರಿಯಬೇಕು)[2]. ಹುಟ್ಟಿದಕೂಡಲೆ ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ತನ್ಯದ ಅಭಿಲಾಷೆ, ಅಂಜಿಕೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳು (ಇರುವದು) ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದಲೂ ಹಿಂದೆ ಬೇರೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ಸ್ತನ್ಯಪಾನ, ದುಃಖದ ಅನುಭವ - ಇವುಗಳ ನೆನಹು ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.[3] ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಗಳೇ ಮುಂತಾದ ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳು ಸಾರ್ಥಕವಾಗ ಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ (ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು).[4]

---

1. ಸ್ಥೂಲಶರೀರದ ಜನ್ಮಮರಣಗಳನ್ನೇ ಜೀವನ ಜನ್ಮಮರಣಗಳೆಂದು ಜನರು ಗೌಣವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಬೃ. ೪-೩-೮, ಸೂ.ಭಾ. ೨-೩-೧೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೧೮)
2. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಒಂದಾದ ಜೀವನೇ ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಗಮಕವೆಂದು ಭಾವ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೨-೯ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೭೦ ರಿಂದ ೨೭೨).
3. ಮರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿದಮೇಲೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಂತೆಯೇ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಜೀವನೇ ಜನ್ಮಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಭಾವ.
4. ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಮರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು - ಎಂದು ಭಾವ.

'ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.[1]

ಶಂಕೆ : ಸ್ಥೂಲವಾದ ಜಗತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸದಾತ್ಮನಿಂದ ಆದದ್ದು ಹೇಗೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೫. ಕಥಂ ಪುನರಿದಮತ್ಯನ್ತಸ್ಥೂಲಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿನಾಮರೂಪವಜ್ಜಗತ್ ಅತ್ಯನ್ತಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ ಸದ್ರೂಪಾತ್, ನಾಮರೂಪರಹಿತಾತ್, ಸತೋ ಜಾಯತ ಇತ್ಯೇತದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ । ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ ಅತ್ಯಂತಸ್ಥೂಲವಾದ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಮುಂತಾದ ನಾಮರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಜಗತ್ತು ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಾಮರೂಪರಹಿತವಾದ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಎಂಬುದು) ಹೇಗೆ[2] ? - ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಮತ್ತೂ ನನಗೆ ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು ಎನ್ನಲು, 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಿದನು.

---

1. ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪದಿಂದಿರುವದರಿಂದ ಸಾಯದೆ ಇರುವನೋ ಅದೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನು , ಅದೇ ನೀನು- ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಯಿತಲ್ಲ ! - ಎಂದು ಶಂಕೆ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಸತ್ತಿನಿಂದ ಜಗತ್ತುಂಟಾಗುವ ಬಗ್ಗೆ ಶಂಕಾಸಮಾಧಾನಗಳು)

ಸೂಕ್ಷ್ಮದಿಂದ ಸ್ಥೂಲವುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಆಲದಬೀಜದ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ನ್ಯಗ್ರೋಧಫಲಮತ ಆಹರೇತೀದಂ ಭಗವ ಇತಿ ಭಿನ್ಧೀತಿ ಭಿನ್ನಂ ಭಗವ ಇತಿ ಕಿಮತ್ರ ಪಶ್ಯಸೀತ್ಯಣ್ವ್ಯ ಇವೇಮಾ ಧಾನಾ ಭಗವ ಇತ್ಯಾಸಾಮಙ್ಗೈಕಾಂ ಭಿನ್ಧೀತಿ ಭಿನ್ನಾ ಭಗವ ಇತಿ ಕಿಮತ್ರ ಪಶ್ಯಸೀತಿ ನ ಕಿಂಚನ ಭಗವ ಇತಿ ॥೧॥

೧. 'ಆಲದಹಣ್ಣನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ', 'ಇಗೊ ಭಗವಂತನೆ, (ತಂದೆ)', 'ಒಡಿ'. 'ಒಡೆದೆ, ಭಗವಂತ !', 'ಇಲ್ಲಿ (ನಿನಗೆ) ಏನು ಕಾಣುತ್ತದೆ ?', 'ಅಣುಗಳಾದ ಈ ಬೀಜಗಳು, ಭಗವಂತ !', 'ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಒಡಿಯಪ್ಪ !', 'ಒಡೆದೆ, ಭಗವಂತ !', 'ಇಲ್ಲಿ (ನಿನಗೆ) ಏನು ಕಾಣುತ್ತದೆ !', 'ಏನೂ ಇಲ್ಲ, ಭಗವಂತ !'

ಆಲದ ಬೀಜವನ್ನು ಒಡೆಯಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೬. ಯದ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿಚ್ಛಸಿ ಅತಃ ಅಸ್ಮಾನ್ಮಹತೋ ನ್ಯಗ್ರೋಧಾತ್ ಫಲಮೇಕಮಾಹರ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ತಥಾ ಚಕಾರ ಸಃ । 'ಇದಂ ಭಗವ ಉಪಹೃತಂ ಫಲಮ್' ಇತಿ ದರ್ಶಿತವನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಫಲಂ ಭಿನ್ಧಿ ಇತಿ । ಭಿನ್ನಮ್ ಇತ್ಯಾಹೇತರಃ । ತಮಾಹ ಪಿತಾ ಕಿಮತ್ರ ಪಶ್ಯಸಿ ? ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಆಹ ಅಣ್ವ್ಯಃ ಅಣುತರಾಃ ಇವ ಇಮಾ ಧಾನಾ ಬೀಜಾನಿ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಭಗವಃ ಇತಿ । ಆಸಾಂ ಧಾನಾನಾಮ್ ಏಕಾಂ ಧಾನಾಮ್ ಅಙ್ಗ ಹೇ ವತ್ಸ ಭಿನ್ಧಿ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ ಭಿನ್ನಾ ಭಗವ ಇತಿ । ಯದಿ ಭಿನ್ನಾ ಧಾನಾ ತಸ್ಯಾಂ ಭಿನ್ನಾಯಾಂ ಕಿಂ ಪಶ್ಯಸೀತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ ನ ಕಿಂಚನ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಭಗವ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸುವೆಯಾದರೆ, (ಆಗೊ), ಆ ದೊಡ್ಡ ಆಲದಮರದಿಂದ ಒಂದು ಹಣ್ಣನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ - ಎನ್ನಲು ಅವನು ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದನು. 'ಇಗೊ, ಭಗವಂತನೆ, ಹಣ್ಣನ್ನು ತಂದೆನು' - ಎಂದು ತೋರಿಸಲು (ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು) 'ಹಣ್ಣನ್ನು ಒಡೆ' ಎಂದನು. (ಆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತು) 'ಒಡೆದೆನು' ಎಂದನು. ಅವನನ್ನು (ಕುರಿತು) ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು. ಇಲ್ಲಿ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ? ಎನ್ನಲು (ಅವನು) (ಅಣ್ವ್ಯಃ = ಅಣುತರಾಃ) ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದಂತಿರುವ ಈ ಧಾನಗಳು ಬೀಜಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ, ಭಗವಂತ ! - ಎಂದನು. 'ಈ ಬೀಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೀಜವನ್ನು ಒಡೆಯಪ್ಪ, ಮಗು' ಎನ್ನಲು (ಅವನು) ಇಂತೆಂದನು ; 'ಒಡೆದೆ, ಭಗವಂತ !' ಬೀಜವನ್ನು ಒಡೆದೆಯಾದರೆ ಅದನ್ನು ಒಡೆದ ಬಳಿಕ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ? - ಎನ್ನಲು (ಶ್ವೇತಕೇತುವು) 'ಏನೂ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ, ಭಗವಂತ !' ಎಂದನು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಯಂ ವೈ ಸೋಮ್ಯೈತಮಣಿಮಾನಂ ನ ನಿಭಾಲಯಸ ಏತಸ್ಯ ವೈ ಸೋಮ್ಯೈಷೋಽಣಿಮ್ನ ಏವಂ ಮಹಾನ್ ನ್ಯಗ್ರೋಧಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಶ್ರದ್ಧತ್ಸ್ವ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ॥೨॥

೨. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : 'ಸೋಮ್ಯ, ಯಾವ ಈ ಅಣಿಮೆಯನ್ನು ಕಾಣದಿರುವೆಯೊ, ಇದೇ ಅಣಿಮೆಯಿಂದಲೇ, ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಆಲದಮರವು (ಎದ್ದು) ನಿಂತಿದೆ. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು !'

ಬೀಜದಿಂದ ಮರವಾಗಿರುವಂತೆ
ಅಣುವಾದ ಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತು ಆಗಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೬. ತಂ ಪುತ್ರಂ ಹೋವಾಚ ವಟಧಾನಾಯಾಂ ಭಿನ್ನಾಯಾಂ ಯಂ ವಟಬೀಜಾಣಿಮಾನಂ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಏತಂ ನ ನಿಭಾಲಯಸೇ ನ ಪಶ್ಯಸಿ । ತಥಾಪಿ ಏತಸ್ಯ ವೈ ಕಿಲ ಸೋಮ್ಯ, ಏಷ ಮಹಾನ್ ನ್ಯಗ್ರೋಧೋ ಬೀಜಸ್ಯ ಅಣಿಮ್ನಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಯ ಅದೃಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಭೂತಃ ಸ್ಥೂಲಶಾಖಾಸ್ಕನ್ಧಫಲಪಲಾಶವಾನ್ ತಿಷ್ಠತಿ ಉತ್ಪನ್ನಃ ಸನ್ । ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ ಇತಿ ವಾ ಉಪಚ್ಛೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ । ಅತಃ ಶ್ರದ್ಧತ್ಸ್ವ

ಸೋಮ್ಯ ಸತ ಏವ ಅಣಿಮ್ನಃ ಸ್ಥೂಲಂ ನಾಮರೂಪಾದಿಮತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಜಗತ್ ಉತ್ಪನ್ನಮಿತಿ । ಯದ್ಯಪಿ ನ್ಯಾಯಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ನಿರ್ಧಾರಿತೋಽರ್ಥಃ ತಥೈವೇತ್ಯವ ಗಮ್ಯತೇ, ತಥಾಪಿ ಅತ್ಯನ್ತಸೂಕ್ಷ್ಮೇಷು ಅರ್ಥೇಷು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾಸಕ್ತಮನಸಃ ಸ್ವಭಾವಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಅಸತ್ಯಾಂ ಗುರುತರಾಯಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಂ ದುರವಗಮತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಹ ಶ್ರದ್ಧತ್ಸ್ವ ಇತಿ । ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಂ ತು ಸತ್ಯಾಂ ಮನಸಃ ಸಮಾಧಾನಂ ಬುಭುತ್ಸಿತೇಽರ್ಥೇ ಭವೇತ್ ತತಶ್ಚ ತದರ್ಥಾವಗತಿಃ । "ಅನ್ಯತ್ರಮನಾ ಅಭೂವಮ್" (ಬೃ೧-೫-೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಮಗನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು. ಆಲದಬೀಜವನ್ನು ಒಡೆದಮೇಲೆ ಆಲದಬೀಜದ ಯಾವ ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವನ್ನು (ನ ನಿಭಾಲಯಸೇ = ನ ಪಶ್ಯಸಿ) ಕಾಣಲಾರದೆ ಇರುವೆಯೋ ಆದರೂ ಇದೇ ಬೀಜದ ಅಣಿಮೆಯ ಕಾಣದಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ(ವಾದ ಅಂಶದ) ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಕೊಂಬೆ, ಬುಡ, ಹಣ್ಣು, ಎಲೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳುಳ್ಳ ಈ ದೊಡ್ಡ ಆಲದಮರವು ಹುಟ್ಟಿ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ ; ಎದ್ದುನಿಂತಿದೆ ಎಂದು ಉಚ್ಚಟಬ್ದವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಾದರೂ (ಅರ್ಥಮಾಡ)ಬೇಕು.[1]

ನ್ಯಾಯ, ಆಗಮ[2] - ಇವುಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಅರ್ಥವು ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ (ಹೊರಕ್ಕೆ) ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಕಷ್ಟವಾದೀತೆಂದು 'ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.[3] ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಸ್ಥೂಲವಾದ ನಾಮರೂಪಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಕಾರ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿದೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದ್ದರಾದರೋ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳ

1. ತಿಷ್ಠತಿ ಎಂದರೆ ನಿಂತಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹುಟ್ಟಿನಿಂತಿದೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಅದರಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ತಿಷ್ಠತಿ ಎಂಬುದು ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ ಎಂಬುದರ ರೂಪವು ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟಿ ಎದ್ದುನಿಂತಿದೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಆಗಮವೆಂದರೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಪದೇಶ, ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಆಗಮಾನುಸಾರಿಯಾದ ಯುಕ್ತಿ. ಇವುಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. 3. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಮಾಧಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಬೇಕಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವದು ; ಅದರಿಂದ ಆ ಅರ್ಥದ ನಿಶ್ಚಯವು ಆಗುವದು. ''ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿದ್ದವನಾಗಿದ್ದೆನು'' (ಬೃ. ೧-೫-೩) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ).[1]

ಜಗನ್ಮೂಲವಾದ ಅಣಿಮೆಯೇ ಜೀವನ ಆತ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೩॥

೩. 'ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು, ಅದು ಸತ್ಯವು. ಅದೇ ಆತ್ಮನು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದನು. 'ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಮತ್ತೂ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು' ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೆ ಆಗಲಿ !', ಎಂದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೮. 'ಸ ಯ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಆ ಈ (ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ)' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.[2]

ಶಂಕೆ : ಜಗನ್ಮೂಲವಾದ ಸತ್ತು ಏತಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧೯. ಯದಿ ತತ್ ಸತ್ ಜಗತೋ ಮೂಲಮ್ । ಇತ್ಯೇತದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಭೂಯ ಏವ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ । ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ ॥

1. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯಗ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ವಿಷಯಜ್ಞಾನವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಮನಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿಯೆಂದೇ ಹೇಳಿದೆ.
2. ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಕೃತಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಮೂಲವಾಗಿರುವ ಅದ್ವಿತೀಯ ಸತ್ತೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು ಎಂದರ್ಥ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸತ್ತು ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ, ಏತಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ ?- ಎಂಬಿದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ನನಗೆ ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೂ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು - ಎನ್ನಲು ತಂದೆಯು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಸದಾತ್ಮನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಿದೆ)

ಸದಾತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲವಣದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಲವಣಮೇತದುದಕೇಽವಧಾಯಾಥ ಮಾ ಪ್ರಾತರುಪಸೀದಥಾ ಇತಿ ಸ ಹ ತಥಾ ಚಕಾರ ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಯದ್ದೋಷಾ ಲವಣಮುದಕೇಽವಾಧಾ ಅಙ್ಗ ತದಾಹರೇತಿ ತದ್ಧಾವಮೃಶ್ಯ ನ ವಿವೇದ ॥೧॥

೧. 'ಉಪ್ಪನ್ನು ಈ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದು ಇನ್ನು ಬೆಳಗ್ಗೆ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾ' ಎಂದನು. ಅವನು ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದನು. 'ಎಲಾ, ರಾತ್ರೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ' ಎಂದನು. ಅದನ್ನು ತಡಕಾಡಿ ಅರಿಯಲಾರದೆ ಹೋದನು.

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕರಗಿದ ಉಪ್ಪು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೦. ವಿದ್ಯಮಾನಮಪಿ ವಸ್ತು ನೋಪಲಭ್ಯತೇ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ತೂಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಶೃಣ್ವತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮ್ । ಯದಿ ಚೇಮಮರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿಚ್ಛಸಿ ಪಿಣ್ಡರೂಪಂ ಲವಣಮೇತದ್ ಘಟಾದೌ ಉದಕೇ ಅವಧಾಯ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯ ಅಥ ಮಾ ಮಾಂ ಶ್ವಃ

ಪ್ರಾತರುಪಸೀದಥಾ ಉಪಗಚ್ಛೇಥಾ ಇತಿ । ಸ ಹ ಪಿತ್ರಾ ಉಕ್ತಮರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿಚ್ಛನ್ ತಥಾ ಚಕಾರ । ತಂ ಹೋವಾಚ ಪರೇದ್ಯುಃ ಪ್ರಾತಃ । ಯಲ್ಲವಣಂ ದೋಷಾ ರಾತ್ರೌ ಉದಕೇ ಅವಾಧಾಃ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತವಾನಸಿ ಅಙ್ಗ ಹೇ ವತ್ಸ ತದಾಹರ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ತಲ್ಲವಣಮ್ ಆಜಿಹೀರ್ಷುರ್ಹ ಕಿಲ ಅವಮೃಶ್ಯ ಉದಕೇ ನ ವಿವೇದ ನ ವಿಜ್ಞಾತವಾನ್ ಯಥಾ ತಲ್ಲವಣಂ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ಸತ್ ಅಪ್ಸು ಲೀನಂ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಮಭೂತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದ್ದರೂ ವಸ್ತುವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ - ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೇಳು. ಮತ್ತು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವೆಯಾದರೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಈ ಉಪ್ಪನ್ನು ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಎಸೆದಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ (ಮಾಃ ಮಾಂ) ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ (ಉಪಸೀದಥಾಃ = ಉಪಗಚ್ಛೇಥಾಃ) ಬಾ - ಎಂದನು.

ಅವನು ತಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸಿದವನಾಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದನು. ಅವನನ್ನು (ಕುರಿತು) ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ (ತಂದೆ) ಇಂತೆಂದನು. ಯಾವ ಉಪ್ಪನ್ನು (ದೋಷಾ = ರಾತ್ರೌ ನಿನ್ನೆಯ) ರಾತ್ರಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಎಸೆದಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಎಲಾ, ಏನಪ್ಪ ಮಗು, ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ - ಎನ್ನಲು ಆ ಉಪ್ಪನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಲೆಳಸಿದವನಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಗರಬಾಡಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಉಪ್ಪು ಇದ್ದೇ ಇದ್ದರೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಸೇರಿಹೋಗಿತ್ತು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಥಾ ವಿಲೀನಮೇವಾಙ್ಗಾಸ್ಯಾನ್ತಾದಾಚಾಮೇತಿ ಕಥಮಿತಿ ಲವಣಮಿತಿ ಮಧ್ಯಾದಾಚಾಮೇತಿ ಕಥಮಿತಿ ಲವಣಮಿತ್ಯನ್ತಾದಾಚಾಮೇತಿ ಕಥಮಿತಿ ಲವಣಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಸ್ಯೈತದಥ ಮೋಪಸೀದಥಾ ಇತಿ ತದ್ಧ ತಥಾ ಚಕಾರ ತಚ್ಛಶ್ವತ್ಸಂವರ್ತತೇ ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚಾತ್ರ ವಾವ ಕಿಲ ಸತ್ಸೋಮ್ಯ ನ ನಿಭಾಲಯಸೇಽತ್ರೈವ ಕಿಲೇತಿ ॥೨॥

೨. 'ಕರಗಿರುವದನ್ನೇ (ಅರಿಯದಿರುವೆ)ಯಪ್ಪ, ಇದನ್ನು ಮೇಲುಗಡೆ ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ ?', 'ಉಪ್ಪು', 'ನಡುವೆ ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ ?' 'ಉಪ್ಪು', 'ಕೆಳಗಡೆ ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ ?', 'ಉಪ್ಪು' ಇದನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ಆಮೇಲೆ ನನ್ನ (ಬಳಿಗೆ) ಬಾ. ಆಗ ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದನು. ಅದು ಯಾವಾಗಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ - (ಎಂದನು). ಅವನನ್ನು (ಕುರಿತು) ಇಂತೆಂದನು 'ಸೋಮ್ಯ, ಅದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದೆಯಲ್ಲ, ಕಾಣದೆ ಇರುವೆಯಲ್ಲ! ಇಲ್ಲಿಯೇ (ಇದೆ)ಯಲ್ಲ!'

ಕೈಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಉಪ್ಪು ನಾಲಗೆಗೆ ತಿಳಿಯಬಂದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೧. ಯಥಾ ವಿಲೀನಂ ಲವಣಂ ನ ವೇತ್ಥ ತಥಾಪಿ ತತ್ ಚಕ್ಷುಷಾ ಸ್ಪರ್ಶನೇನ ಚ ಪಿಣ್ಡರೂಪಂ ಲವಣಮ್ ಅಗೃಹ್ಯಮಾಣಂ ವಿದ್ಯತ ಏವ ಅಪ್ಸು, ಉಪಲಭ್ಯತೇ ಚ ಉಪಾಯಾನ್ತರೇಣ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪುತ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯಿತುಮ್ ಇಚ್ಛನ್ ಆಹ । ಅಙ್ಗ, ಅಸ್ಯ ಉದಕಸ್ಯ ಅನ್ತಾತ್ ಉಪರಿ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಆಚಾಮ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪುತ್ರಂ ತಥಾ ಕೃತವನ್ತಮ್ ಉವಾಚ ಕಥಮಿತಿ ? ಇತರ ಆಹ ಲವಣಂ ಸ್ವಾದುತ ಇತಿ । ತಥಾ ಮಧ್ಯಾದುದಕಸ್ಯ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಆಚಾಮೇತಿ । ಕಥಮಿತಿ ? ಲವಣಮಿತಿ । ತಥಾ ಅನ್ತಾದ್ ಅಧೋದೇಶಾದ್ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಆಚಾಮ ಇತಿ । ಕಥಮಿತಿ ? ಲವಣಮಿತಿ । ಯದ್ಯೇವಮ್ ಅಭಿಪ್ರಾಸ್ಯ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಏತದುದಕಮ್ ಆಚಮ್ಯ ಅಥ ಮೋಪಸೀದಥಾ ಇತಿ । ತದ್ ಹ ತಥಾ ಚಕಾರ । ಲವಣಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪಿತೃಸಮೀಪಮ್ ಆಜಗಾಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇದಂ ವಚನಂ ಬ್ರುವನ್ ತಲ್ಲವಣಂ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಉದಕೇ ಯನ್ಮಯಾ ರಾತ್ರೌ ಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಶಶ್ವತ್ ನಿತ್ಯಂ ಸಂವರ್ತತೇ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ, ಸತ್ ಸಮ್ಯಗ್ ವರ್ತತೇ ಇತಿ । ಏವಮುಕ್ತವನ್ತಂ ತಂ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ । ಯಥೇದಂ ಲವಣಂ ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶನಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಂ ಗೃಹೀತಂ ಪುನರುದಕೇ ವಿಲೀನಂ ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅಗೃಹ್ಯಮಾಣಮಪಿ ವಿದ್ಯತ ಏವ, ಉಪಾಯಾನ್ತರೇಣ ಜಿಹ್ವಯಾ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್, ಏವಮೇವ ಅತ್ರೈವ ಅಸ್ಮಿನ್ನೇವ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾದಿಕಾರ್ಯೇ ಶುಙ್ಗೇ ದೇಹೇ । ವಾವ ಕಿಲ ಇತಿ ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಸ್ಮರಣಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥೌ । ಸತ್ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾದಿಶುಙ್ಗಕಾರಣಂ ವಟಬೀಜಾಣಿಮವದ್ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವೇನ್ದ್ರಿಯೈರ್ನೋಪಲಭಸೇ ನ ನಿಭಾಲಯಸೇ । ಯಥಾ ಅತ್ರೈವ ಉದಕೇ ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶನಾಭ್ಯಾಮ್ ಅನುಪಲಭ್ಯಮಾನಂ ಲವಣಂ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ಜಿಹ್ವಯಾ ಉಪಲಬ್ಧವಾನಸಿ,

ಏವಮೇವ ಅತ್ರೈವ ಕಿಲ ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಸಜ್ಜಗನ್ಮೂಲಮ್ ಉಪಾಯಾನ್ತರೇಣ ಲವಣಾಣಿಮವದುಪಲಪ್ಸ್ಯಸ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕರಗಿದ ಉಪ್ಪನ್ನು ಅರಿಯಲಾರೆಯಷ್ಟೆ ; ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೂ (ಕೈಯಿಂದ) ಮುಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದ ಉಪ್ಪು ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ, ಮತ್ತು ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೂ ಆಗುತ್ತದೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆಂದು (ಹೀಗೆ) ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. 'ಅಪ್ಪ ಈ ನೀರನ್ನು (ಅನ್ತಾತ್ = ಉಪರಿ) ಮೇಲುಗಡೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿ' ಎಂದು ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿ, (ಅವನು) ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು 'ಹೇಗಿದೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. (ಆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಮಗನು) 'ರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾಗಿದೆ' ಎಂದನು. ಹೀಗೆಯೇ ನಡುವಿನ (ಭಾಗದ) ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ ? - (ಎನ್ನಲು) 'ಉಪ್ಪು' (ಎಂದನು). ಹೀಗೆಯೇ (ಅನ್ತಾತ್ = ಅಧೋದೇಶಾತ್) ಕೆಳಗಡೆ (ಯ ಭಾಗದ) ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ ? - (ಎನ್ನಲು) 'ಉಪ್ಪು' ಎಂದನು.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ಆಚೆಗೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟು ಆಚಮನಮಾಡಿ[1] ಆಮೇಲೆ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾ - (ಎನ್ನಲು) ಆಗ (ಅವನು) ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದನು ; ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿಬಿಟ್ಟು ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು ಎಂದರ್ಥ. 'ರಾತ್ರೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಹಾಕಿದ್ದೆನಲ್ಲ, ಆ ಉಪ್ಪು (ಶಶ್ವತ್ = ನಿತ್ಯಮ್) ಯಾವಾಗಲೂ ಅದೇ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ (ಸಂವರ್ತತೇ =) ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಸರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ' ಎಂಬೀ ಮಾತನ್ನು ಆಡುತ್ತಾ (ಬಂದನು).

ಹೀಗೆಂದ ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು. ಹೇಗೆ ಈ ಉಪ್ಪು ಕಣ್ಣು ಕೈಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು ನೋಡುವದಕ್ಕೂ ಮುಟ್ಟುವದಕ್ಕೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಮತ್ತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕರಗಲು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ನಾಲಗೆಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇದ್ದೇಇದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದೇ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ ಕಾರ್ಯವಾದ ಮೊಳಕೆಯಾಗಿರುವ ದೇಹದಲ್ಲಲ್ಲವೆ,- ವಾವ= ಕಿಲ ಎಂಬ (ಮಾತುಗಳು) ಆಚಾರ್ಯನ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಹೇಳಿದವು) - ತೇಜೋಬನ್ನಾದಿಗಳ ಮೊಳಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ತು ಆಲದಬೀಜದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶದಂತೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ (ನ ನಿಭಾಲಯಸೇ= ನೋಪಲಭಸೇ) ಕಾಣಲಾರದೆ ಇರುತ್ತೀಯೆ. ಹೇಗೆ ಅದೇ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ

1. ಇದು ಶುದ್ಧಾಚಮನ.

ಕಣ್ಣುಕೈಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಇರುವ ಉಪ್ಪನ್ನು (ಅಲ್ಲಿ) ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಇರುವದನ್ನೇ ನಾಲಗೆಯಿಂದ ಅರಿತುಕೊಂಡೆಯೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಸತ್ತೆಂಬ ಜಗನ್ಮೂಲವನ್ನು ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ಉಪ್ಪಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಂತೆ ನೀನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು - ಎಂದು ವಾಕ್ಯಶೇಷವು.

ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಕಾಣಿಸದಿರುವ ಅಣಿಮೆಯೇ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಆತ್ಮನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೩॥

೩. 'ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು ; ಅದು ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದನು. 'ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಮತ್ತೂ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು' ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೆ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

ನಮ್ಮ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಯಾಂತರದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೨. ಸ ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ ॥

(ವ್ಯಾಖ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ (ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ) ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು (ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವು ಯಾವದು ?

೫೨೩. ಯದ್ಯೇವಂ ಲವಣಾಣಿಮವತ್, ಇನ್ದ್ರಿಯೈರನುಪಲಭ್ಯಮಾನಮಪಿ ಜಗನ್ಮೂಲಂ ಸತ್ ಉಪಾಯಾನ್ತರೇಣ ಉಪಲಬ್ಧುಂ ಶಕ್ಯತೇ,

ಯದುಪಲಮ್ಭಾತ್ ಕೃತಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾಮ್ ಅನುಪಲಮ್ಭಾಚ್ಚ ಅಕೃತಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾಮಹಮ್ । ತಸ್ಯೋಪಲಬ್ಧೌ[1] ಕ ಉಪಾಯ ಇತ್ಯೇತದ್ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ । ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದ್ದರೆ, ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ನಾನು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುವೆನೋ ಮತ್ತು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಅಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿರುವೆನೋ ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವು ಯಾವದು ? - ಎಂಬುದನ್ನು ನನಗೆ ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ಮತ್ತೂ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು (ಎನ್ನಲು ತಂದೆಯು) 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' - ಎಂದನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ಸತ್ತನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯ)

ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನ - ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಂ ಗನ್ಧಾರೇಭ್ಯೋಽಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷಮಾನೀಯ ತಂ ತತೋಽತಿಜನೇ ವಿಸೃಜೇತ್ ಸ ಯಥಾ ತತ್ರ ಪ್ರಾಙ್ವೋದಙ್ವಾ-ಧರಾಙ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಙ್ವಾ ಪ್ರಧ್ಮಾಯೀತಾಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷ ಆನೀತೋಽ-ಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷೋ ವಿಸೃಷ್ಟಃ ॥೧॥

ತಸ್ಯ ಯಥಾಭಿನಹನಂ ಪ್ರಮುಚ್ಯ ಪ್ರಬ್ರೂಯಾದೇತಾಂ ದಿಶಂ ಗನ್ಧಾರಾ ಏತಾಂ ದಿಶಂ ವ್ರಜೇತಿ ಸ ಗ್ರಾಮಾದ್ ಗ್ರಾಮಂ ಪೃಚ್ಛನ್ ಪಣ್ಡಿತೋ ಮೇಧಾವೀ ಗನ್ಧಾರಾನೇವೋಪಸಂಪದ್ಯೇತೈವಮೇವೇ-

1. 'ತಸ್ಯೈವ' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಏವ' ಹೆಚ್ಚು.

ಹಾಽಽಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಂ ಯಾವನ್ನ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯೇಽಥ ಸಂಪತ್ಸ್ಯ ಇತಿ ॥೨॥

೧-೨. ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಗಂಧಾರದೇಶದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ ಕರೆತಂದು ಅವನನ್ನು ಆದಕ್ಕಿಂತ ಅತಿಜನವಾದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಹೇಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೂ (ನನ್ನನ್ನು) 'ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ ತಂದಿದ್ದಾರೆ, ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ !' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ 'ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಗಂಧಾರ ದೇಶವು, ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗು !' - ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹೇಗೆ ಆ ಪಂಡಿತನೂ ಮೇಧಾವಿಯೂ (ಆದವನು) ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಕೇಳುತ್ತಾ, ಗಂಧಾರವನ್ನೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯವಂತನಾದ ಪುರುಷನೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ ; ಆಗಲೇ ಸಂಪನ್ನನಾಗುವನು.

ಕಳ್ಳರು ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ತಂದುಬಿಟ್ಟ ಪುರುಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೪. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಂ ಯಂ ಕಂಚಿದ್ ಗನ್ಧಾರೇಭ್ಯೋ ಜನಪದೇಭ್ಯಃ ಅಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷಂ ಬದ್ಧಚಕ್ಷುಷಮ್ ಆನೀಯ ದ್ರವ್ಯಹರ್ತಾ ತಸ್ಕರಃ, ತಮ್ ಅಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷಮೇವ ಬದ್ಧಹಸ್ತಮ್ ಅರಣ್ಯೇ ತತೋಽಪ್ಯತಿಜನೇ ಅತಿಗತಜನೇ ಅತ್ಯನ್ತವಿಗತಜನೇ ದೇಶೇ ವಿಸೃಜೇತ್ । ಸ ತತ್ರ ದಿಗ್ಭ್ರಮೋಪೇತೋ ಯಥಾ ಪ್ರಾಙ್ವಾ ಪ್ರಾಗಞ್ಚನಃ । ಪ್ರಾಙ್ಮುಖೋ ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಉದಙ್ವಾ ಅಧರಾಙ್ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಙ್ ವಾ ಪ್ರಧ್ಮಾಯೀತ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ವಿಕ್ರೋಶೇತ್ । ಅಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷೋಽಹಂ ಗನ್ಧಾರೇಭ್ಯಸ್ತಸ್ಕರೇಣಾಽಽನೀತಃ, ಅಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷ ಏವ ವಿಸೃಷ್ಟಃ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಗಂಧಾರದೇಶದಿಂದ (ಅಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷಂ = ಬದ್ಧಚಕ್ಷುಷಮ್) ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ ತಂದು ಧನಾಪಹಾರಮಾಡುವ ಕಳ್ಳನು ಅವನನ್ನು ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿದಂತೆಯೇ ಕೈ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿ

ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಜನವಾದ ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಜನವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವನಾದರೆ, ಆ (ಮನುಷ್ಯನು) ಅಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಾಣದವನಾಗಿ ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕಾಗಲಿ, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದವನಾಗಿ, ಪೂರ್ವದ ಕಡೆಗೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ(ಯಾಗಲಿ) ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆಯೇ ಉತ್ತರಕ್ಕಾಗಲಿ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಾಗಲಿ, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಾಗಲಿ, 'ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ ನನ್ನನ್ನು ಗಂಧಾರದೇಶದಿಂದ ಕಳ್ಳನು ತಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿಯೇ, ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಗದ್ದಲವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ, ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುವನೋ -

ದಾರಿಹೋಕನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಗಂಧಾರದೇಶವನ್ನು ಸೇರುವದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೫. ಏವಂ ವಿಕ್ರೋಶತಸ್ತಸ್ಯ ಯಥಾ ಅಭಿನಹನಂ ಬನ್ಧನಂ[1] ಪ್ರಮುಚ್ಯ ಮುಕ್ತ್ವಾ ಕಾರುಣಿಕಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಏತಾಂ ದಿಶಮ್ ಉತ್ತರತಃ ಗನ್ಧಾರಾಃ, ಏತಾಂ ದಿಶಂ ವ್ರಜ - ಇತಿ ಪ್ರಬ್ರೂಯಾತ್ । ಸ ಏವಂ ಕಾರುಣಿಕೇನ ಬನ್ಧನಾನ್ಮೋಕ್ಷಿತೋ ಗ್ರಾಮಾದ್ ಗ್ರಾಮಾನ್ತರಂ ಪೃಚ್ಛನ್ ಪಣ್ಡಿತಃ ಉಪದೇಶವಾನ್ ಮೇಧಾವೀ ಪರೋಪದಿಷ್ಟಗ್ರಾಮಪ್ರವೇಶಮಾರ್ಗಾವಧಾರಣಸಮರ್ಥಃ ಸನ್ ಗನ್ಧಾರಾನೇವ ಉಪಸಂಪದ್ಯೇತ ನೇತರೋ ಮೂಢಮತಿಃ, ದೇಶಾನ್ತರದರ್ಶನತೃಡ್ವಾ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಅವನ (ಅಭಿನಹನಂ = ಬನ್ಧನಂ)[2] ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾರುಣಿಕನೊಬ್ಬನು[3] ಬಿಚ್ಚಿ 'ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ, ಗಂಧಾರ (ದೇಶವಿದೆ), ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗು' ಎಂದು ಹೇಳುವನೋ, ಅವನು ಹೀಗೆ (ಆ) ಕಾರುಣಿಕನಿಂದ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದವನಾಗಿ (ಒಂದು) ಊರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಊರಿಗೆ (ದಾರಿ)ಕೇಳುತ್ತಾ ಪಂಡಿತನು ಎಂದರೆ (ದಾರಿಹೋಕನ) ಉಪದೇಶವನ್ನು

1. ಈ ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆ ಇರುವ 'ಯಥಾ' ಎಂಬುದು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. 'ಯಥಾಬನ್ಧನಂ'ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಟ್ಟನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಹೇಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇದು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
3. ಮರುಕವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಕೂಗುಕೇಳಿದರೂ ಸುಮ್ಮನೆ ಹೋಗಬಹುದು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರುಣಿಕನಾದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಪಡೆದವನೂ[1], ಮೇಧಾವಿಯೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ ಊರಿಗೆ ಸೇರುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾಗಿರುವವನೂ ಆದವನು[2] ಗಂಧಾರ (ದೇಶ)ವನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತಾನೋ, (ಹೇಗೆ ಹಾಗಿಲ್ಲದ) ಮಂದಮತಿಯಾಗಲಿ, ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯುಳ್ಳವನಾಗಲಿ, (ಹೋಗು)ವದಿಲ್ಲವೋ[3] -

ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಸಮನ್ವಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೬. ಯಥಾಽಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ವರ್ಣಿತಃ, ಸ್ವವಿಷಯೇಭ್ಯೋ ಗನ್ಧಾರೇಭ್ಯಃ ಪುರುಷಃ, ತಸ್ಕರೈರಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷಃ, ಅವಿವೇಕೋ ದಿಙ್ಮೂಢೋಽಶನಾಯಾಪಿಪಾಸಾದಿಮಾನ್ ವ್ಯಾಘ್ರತಸ್ಕರಾದ್ಯನೇಕಭಯಾನರ್ಥವ್ರಾತಯುತಮ್ ಅರಣ್ಯಂ ಪ್ರವೇಶಿತೋ ದುಃಖಾರ್ತೋ ವಿಕ್ರೋಶನ್ ಬನ್ಧನೇಭ್ಯೋ ಮುಮುಕ್ಷುಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಸ ಕಥಂಚಿದೇವ ಕಾರುಣಿಕೇನ ಕೇನಚಿನ್ಮೋಕ್ಷಿತಃ ಸ್ವದೇಶಾನ್ ಗನ್ಧಾರಾನೇವ ಆಪನ್ನೋ ನಿರ್ವೃತಃ ಸುಖೀ ಅಭೂತ್ । ಏವಮೇವ ಸತೋ ಜಗದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಾತ್ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾದಿಮಯಂ ದೇಹಾರಣ್ಯಂ ವಾತಪಿತ್ತಕಫರುಧಿರಮೇದೋಮಾಂಸಾಸ್ಥಿಮಜ್ಜಾಶುಕ್ರಕೃಮಿಮೂತ್ರಪುರೀಷವತ್, ಶೀತೋಷ್ಣಾದ್ಯನೇಕದ್ವಂದ್ವದುಃಖವಚ್ಚೇದಂ ಮೋಹಪಟಾಭಿನದ್ಧಾಕ್ಷೋ ಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರಮಿತ್ರಪಶುಬನ್ಧ್ವಾದಿ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಾನೇಕವಿಷಯತೃಷ್ಣಾಪಾಶಿತಃ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಾದಿತಸ್ಕರೈಃ ಪ್ರವೇಶಿತಃ, ಅಹಮಮುಷ್ಯಪುತ್ರೋ, ಮಮೈತೇ ಬಾನ್ಧವಾಃ, ಸುಖ್ಯಹಂ ದುಃಖೀ, ಮೂಢಃ, ಪಣ್ಡಿತಃ, ಧಾರ್ಮಿಕೋ, ಬನ್ಧುಮಾನ್, ಜಾತೋ, ಮೃತೋ, ಜೀರ್ಣಃ, ಪಾಪೀ, ಪುತ್ರೋ ಮೇ ಮೃತೋ, ಧನಂ ಮೇ ನಷ್ಟಂ, ಹಾ ಹತೋಽಸ್ಮಿ, ಕಥಂ ಜೀವಿಷ್ಯಾಮಿ, ಕಾ ಮೇ ಗತಿಃ, ಕಿಂ ಮೇ ತ್ರಾಣಮ್ – ಇತ್ಯೇವಮ್ ಅನೇಕಶತಸಹಸ್ರಾನರ್ಥಜಾಲವಾನ್ ವಿಕ್ರೋಶನ್ ಕಥಂಚಿದೇವ ಪುಣ್ಯಾತಿಶಯಾತ್ ಪರಮಕಾರುಣಿಕಂ ಕಂಚಿತ್ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವಿದಂ ವಿಮುಕ್ತಬನ್ಧನಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಂ ಯದಾ ಆಸಾದಯತಿ ತೇನ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾ ಕಾರುಣ್ಯಾದ್ ದರ್ಶಿತಸಂಸಾರವಿಷಯದೋಷದರ್ಶನಮಾರ್ಗಃ, ವಿರಕ್ತಃ ಸಂಸಾರವಿಷಯೇಭ್ಯೋ, ನಾಸಿ ತ್ವಂ ಸಂಸಾರೀ ಅಮುಷ್ಯಪುತ್ರತ್ವಾದಿಧರ್ಮವಾನ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸದ್ ಯತ್ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಇತಿ

---

1. ಪಂಡಿತನೆಂದರೆ ಶ್ರವಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು. 2. ಮನನಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಿಶೇಷಣವಿದು. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ವಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಮಾಡುವದೂ ಆವಶ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಿಶೇಷಣವಿದು.

ಅವಿದ್ಯಾಮೋಹಪಟಾಭಿನಹನಾತ್ ಮೋಕ್ಷಿತೋ ಗನ್ಧಾರಪುರುಷವಚ್ಚ ಸ್ವಂ ಸದಾತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಸಂಪದ್ಯ ಸುಖೀ ನಿರ್ವೃತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯೇತಮೇವಾಽರ್ಥಮಾಹ। ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಈ (ಮೇಲೆ) ವರ್ಣಿಸಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ - ತನ್ನ ದೇಶವಾದ ಗಂಧಾರದಿಂದ ಕಳ್ಳರು ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ ಆ (ತಂದ) ಪುರುಷನು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ ದಿಕ್ಕು ತೋಚದವನಾಗಿ ಹಸಿವುಬಾಯಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಹುಲಿ, ಕಳ್ಳರು - ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಭಯಗಳಿಂದಲೂ ಅನರ್ಥಸಮೂಹದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವ ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ದುಃಖದಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಾ ಅಳುತ್ತಾ ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಬೇಕೆಂದಿದ್ದನೋ, ಅವನನ್ನು ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಕಾರುಣಿಕನು (ಆ ಬಂಧದಿಂದ) ಬಿಡಿಸಲು ತನ್ನ ದೇಶವಾದ ಗಂಧಾರವನ್ನೇ ಸೇರಿ (ಹೇಗೆ) ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿ ಸುಖಿಯಾದನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜಗತ್ತಿನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಸತ್ತಿನಿಂದ ತೇಜೋಬನ್ನಾದಿಮಯವಾದ, ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫ, ರಕ್ತ, ಕೊಬ್ಬು, ಮಾಂಸ, ಎಲುಬು, ಮಜ್ಜೆ, ರೇತಸ್ಸು, ಕ್ರಿಮಿಗಳು, ಮೂತ್ರಪುರೀಷಗಳು ಇವುಗಳುಳ್ಳದ್ದೂ ಶೀತೋಷ್ಣಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ದ್ವಂದ್ವದುಃಖವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆದ ಈ ದೇಹಾರಣ್ಯವನ್ನು - ಮೋಹ ವೆಂಬ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೆಂಡತಿ, ಮಗ, ಸ್ನೇಹಿತ, ದನಕರು, ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು - ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟ(ರೂಪವಾದ)[1] ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳ ಆಶೆ ಯಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಕಳ್ಳರು (ಕರೆತಂದು) - ಹೊಗಿಸಲಾಗಿ ನಾನು ಇಂಥವನ ಮಗನು, ನನಗೆ ಇಂಥವರು ನಂಟರು, ನಾನು ಸುಖಿ, ದುಃಖಿ, ದಡ್ಡನು, ಜಾಣನು, ಧಾರ್ಮಿಕನು, ಬಂಧುಗಳುಳ್ಳವನು, ಹುಟ್ಟಿದೆನು, ಸತ್ತೆನು, ಮುದುಕನಾದೆನು, ಪಾಪಿಯು, ನನ್ನ ಮಗನು ಸತ್ತನು, ನನ್ನ ಧನವು ನಷ್ಟವಾಯಿತು, ಅಯ್ಯೋ ಕೆಟ್ಟೆನು ! ಹೇಗೆ ಬದುಕಿರಲಿ ? ನನಗೆ ಗತಿಯೇನು ? ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡು ವದು ಯಾವದು ? - ಎಂದಿಂತು ಅನೇಕ ಶತಸಹಸ್ರ ಅನರ್ಥ ಸಮೂಹಗಳುಳ್ಳ ವನಾಗಿ ಅಳುತ್ತಾ ಹೇಗೋ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪರಮಕಾರುಣಿಕನಾದ[2]

1. ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ.
2. ಗುರುವಿಗೆ 'ಕಾರುಣಿಕ'ನೆಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುವದು ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂ.ಭಾ. ೩-೧-೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೯೯) ಮಾಂ.ಕಾ.ಭಾ. ೧-೧-೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೩) , ಐ.ಭಾ. ೧-೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೭) ಬೃ.ಭಾ. ೨-೧-೨೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೧೬), ೪-೪-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೯೧)- ಇವನ್ನುನೋಡಿ.

ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತಿರುವ, ಬಂಧನಗಳಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನನ್ನು ಹೇಗೋ ಯಾವಾಗ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಸಂಸಾರವಿಷಯಗಳ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಸಂಸಾರವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ 'ನೀನು ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲ, ಇಂಥವನ ಪುತ್ರನಾಗಿರುವದೇ ಮುಂತಾದ (ಈ) ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆ ಸತ್ತೆಂಬುದುಂಟಲ್ಲ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ - ಎಂದು ಅವಿದ್ಯಾಮೋಹದ ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಳೆಯಲಾಗಿ ಗಂಧಾರದೇಶದ (ಆ) ಪುರುಷನಂತೆಯೇ ತನ್ನದೇ ಆಗಿರುವ ಸದಾತ್ಮನೆಂಬ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು) ಸೇರಿ ಸುಖಿಯೂ ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿದವನೂ ಆಗುವನು - ಎಂಬೀ ವಿಷಯವನ್ನೇ 'ಆಚಾರ್ಯವಂತನಾದ ಪುರುಷನೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೭. ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಏವಮಾಚಾರ್ಯವತಃ ಮುಕ್ತಾವಿದ್ಯಾಭಿನಹನಸ್ಯ ತಾವದೇವ ತಾವಾನೇವ ಕಾಲಃ ಚಿರಂ ಕ್ಷೇಪಃ । ಸದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಸಂಪತ್ತೇರಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ । ಕಿಯಾನ್ ಕಾಲಶ್ಚಿರಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಯಾವನ್ನ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯೇ । ನ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪುರುಷವ್ಯತ್ಯಯೇನ । ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಶರೀರಮಾರಬ್ಧಂ ತಸ್ಯ ಉಪಭೋಗೇನ ಕ್ಷಯಾದ್ ದೇಹಪಾತೋ ಯಾವತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಥ ತದೈವ ಸತ್ ಸಂಪತ್ಸ್ಯೇ ಸಂಪತ್ಸ್ಯತೇ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ । ನ ಹಿ ದೇಹಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸತ್ಸಂಪತ್ತೇಶ್ಚ ಕಾಲಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಯೇನ ಅಥಶಬ್ದ ಆನನ್ತರ್ಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಆಚಾರ್ಯನ (ಉಪದೇಶ)ವುಳ್ಳ ಆ ಇವನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಲು ಅಷ್ಟೇ ಎಂದರೆ ಅಷ್ಟುಕಾಲವೇ ತಡವು, ಕಾಲವಿಲಂಬವು, ಸದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಶೇಷವು.[1] ಎಷ್ಟು ಕಾಲವು

---

1. ಶರೀರವು ಬಿದ್ದುಹೋದಮೇಲೆ ಆಗುವ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರ ತಡ ಎಂದರ್ಥ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಮತ್ತೆ ಶರೀರಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿಮಾತ್ರ ಈ ವಿದೇಹಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಗೌಣಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೃ.ಭಾ. ೪-೪-೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೭೧, ೨೭೫)ವನ್ನು ನೋಡಿ.

ತಡ ? - ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ; 'ಯಾವತ್ ನ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯೇ' (ಎಂಬ ಮೂಲವನ್ನು) ಪುರುಷವಿಪರಿಣಾಮಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವನೋ ಎಂದರ್ಥ(ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).[1] ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ (ಈ) ಶರೀರವು ಆರಬ್ಧವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಉಪಭೋಗದಿಂದಲೇ ಕ್ಷಯವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ದೇಹಪಾತವಾಗುವವರೆಗೆ ಎಂದರ್ಥವೆಂದು ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.[2] (ಅಥ = ತದೈವ) ಆಗಲೇ ಸತ್ತನ್ನು ಸಂಪತ್ಸ್ಯೇ (ಸೇರುವೆನೋ) ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ[3] ಸಂಪತ್ಸ್ಯತೇ ಸಂಪನ್ನನಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದು, ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿ - ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾಲಭೇದವಿರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹಾಗಿದ್ದರೆ ತಾನೆ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆ ಬಳಿಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಆಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು ?

ಚರ್ಚೆ : ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟೆ ?

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ : ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗಲೇಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಜನ್ಮಾಂತರವುಂಟು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೮. ನನು ಯಥಾ ಸದ್ವಿಜ್ಞಾನಾನನ್ತರಮೇವ ದೇಹಪಾತಃ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಶ್ಚ ನ ಭವತಿ ಕರ್ಮಶೇಷವಶಾತ್, ತಥಾ ಅಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಿ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಜನ್ಮಾನ್ತರಸಂಚಿತಾನ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸನ್ತಿ ಇತಿ ತತ್ಫಲೋಪಭೋಗಾರ್ಥಂ ಪತಿತೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರಾನ್ತರಮ್ ಆರಬ್ಧವ್ಯಮ್, ಉತ್ಪನ್ನೇ ಚ ಜ್ಞಾನೇ ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ವಿಹಿತಾನಿ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾನಿ ವಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕರೋತ್ಯೇವ ಇತಿ ತತ್ಫಲೋಪಭೋಗಾರ್ಥಂ ಚ ಅವಶ್ಯಂ

---

1. ನ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯೇ ಎಂದರೆ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದದೆ ಇರುವೆನೋ ಎಂದು ಉತ್ತಮ ಪುರುಷದ ಪ್ರಯೋಗವು ಇದ್ದರೂ ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
2. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಪುರುಷ ವಿಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಈ ಮಾತು ಹೇಳುವದೆಂದು ಟೀಕೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ 'ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಿಮುಕ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ' ಎಂದರೆ ದೇಹದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗುವವರೆಗೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತತರ.
3. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷವಿಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಾವ.

ಶರೀರಾನ್ತರಮ್ ಆರಬ್ಧವ್ಯಮ್ । ತತಶ್ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ತತಃ । ಅಥ ಜ್ಞಾನವತಃ ಕ್ಷೀಯನ್ತೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ತದಾ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಸಮಕಾಲಮೇವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಾತ್ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶರೀರಪಾತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಆಚಾರ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ ಇತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ ಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ । ದೇಶಾನ್ತರಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಾಯಜ್ಞಾನವತ್ ಅನೈಕಾನ್ತಿಕಫಲತ್ವಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಹೇಗೆ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಅರಿವಾದಕೂಡಲೆ ದೇಹವು ಬಿದ್ದು ಹೋಗುವದಾಗಲಿ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಕರ್ಮಶೇಷವಿರುವದರಿಂದ ಆಗದೆ ಇರುವವೋ[1] ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರುವ ಕರ್ಮಗಳು ಇರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಶರೀರವು) ಬಿದ್ದಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾದಮೇಲೂ ಜೀವವಿರುವವರೆಗೂ ವಿಹಿತಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಆ (ಶರೀರ)ದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರ - ಹೀಗಾಗುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಿರಲೇಬೇಕಷ್ಟೆ? ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವದಾದರೆ, ಆಗ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ, ಜ್ಞಾನವು ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಮೋಕ್ಷವು ಆಗಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಶರೀರವು ಬಿದ್ದುಹೋಗಬೇಕಾಗುವದು. ಹಾಗಾದರೆ ಆಚಾರ್ಯನೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವದಾಗಿ 'ಆಚಾರ್ಯನುಳ್ಳ ಪುರುಷನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬ (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ; ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವುಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗವೂ (ಬರುವದು) ;

1: ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ವಿದೇಹಕೈವಲ್ಯ. ಕರ್ಮಶೇಷವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ದೇಹವು ಇದ್ದೇ ಇರುವದಾದ್ದರಿಂದ ವಿದೇಹಕೈವಲ್ಯವಾಗದೆ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಕರ್ಮದೃಷ್ಟಿ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಈಗಲೇ ಅಶರೀರಿಯು, ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬೃ.ಭಾ. ೪-೪-೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೭೮), ೪-೪-೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೭೦ , ೨೭೧) ಇವನ್ನು ನೋಡಿ. ಜ್ಞಾನಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೂರುಕಾಲಕ್ಕೂ ಕರ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ; ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೧೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೨೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಂತೆ (ಈ ಆತ್ಮ) ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ನಿಯತಫಲವಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗುವದಲ್ಲ!

ಅಪ್ರವೃತ್ತಫಲವುಳ್ಳ ಕರ್ಮವೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವಾಗುವದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨೯. ನ । ಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾಪ್ರವೃತ್ತಫಲತ್ವವಿಶೇಷೋಪಪತ್ತೇಃ । ಯದುಕ್ತಮ್ ಅಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಧ್ರುವಫಲತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಶರೀರೇ ಪತಿತೇ ಶರೀರಾನ್ತರಮಾರಬ್ಧವ್ಯಮ್ ಅಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಾರ್ಥಮ್ ಇತಿ। ಏತದಸತ್ । ವಿದುಷಃ 'ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ । ನನು 'ಪುಣ್ಯೋ ವೈ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ' (ಬೃ. ೩-೨-೧೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ । ಸತ್ಯಮೇವಮ್ । ತಥಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಾಮ್ ಅಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಾಂ ಚ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ । ಕಥಮ್ ? ಯಾನಿ ಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯೈರ್ವಿದ್ವಚ್ಛರೀರಮ್ ಆರಬ್ಧಮ್ । ತೇಷಾಮ್ ಉಪಭೋಗೇನೈವ ಕ್ಷಯಃ । ಯಥಾ ಆರಬ್ಧವೇಗಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಮುಕ್ತೇಷ್ವಾದೇರ್ವೇಗಕ್ಷಯಾದೇವ ಸ್ಥಿತಿಃ । ನ ತು ಲಕ್ಷ್ಯವೇಧಸಮಕಾಲಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ನಾಸ್ತೀತಿ ತದ್ವತ್ । ಅನ್ಯಾನಿ ತು ಅಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಿ ಇಹ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೇರೂರ್ಧ್ವಂ ಚ ಕೃತಾನಿ ವಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ ವಾ ಅತೀತಜನ್ಮಾನ್ತರಕೃತಾನಿ ವಾ ಅಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಿ ಜ್ಞಾನೇನ ದಹ್ಯನ್ತೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತೇನೇವ । "ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಭಸ್ಮಸಾತ್ ಕುರುತೇ ತಥಾ" (ಗೀ. ೪-೩೭) ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ[1] । "ಕ್ಷೀಯನ್ತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ" (ಮುಂ. ೨-೨-೮) ಇತಿ ಚಾಽಽಥರ್ವಣೇ । ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ಜೀವನಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಫಲಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಅವಶ್ಯಮೇವ ಫಲೋಪಭೋಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಮುಕ್ತೇಷುವತ್ ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮೇವೋಕ್ತಮ್ ಇತಿ ಯಥೋಕ್ತದೋಷಚೋದನಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೇರೂರ್ಧ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಕರ್ಮಾಭಾವಮ್ ಅವೋಚಾಮ "ಬ್ರಹ್ಮಸಂಸ್ಥೋಽಮೃತತ್ವಮೇತಿ" (೨-೨೩-೧) ಇತ್ಯತ್ರ । ತಚ್ಚ ಸ್ಮರ್ತುಮರ್ಹಸಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಮಾಧಾನ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವುಂಟಾಗಿರುವದು, (ಇನ್ನೂ) ಉಂಟಾಗದೆ ಇರುವದು - ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯವಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಇದರ

---

1. 'ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ವಿವರ) : ಫಲವು (ಇನ್ನೂ) ಉಂಟಾಗದೆ ಇರುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಫಲವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ (ಈ) ಶರೀರವು ಬಿದ್ದುಹೋದಮೇಲೆ (ಇನ್ನೂ) ಫಲವುಂಟಾಗದಿರುವ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವುಂಟಾಗಬೇಕು ಎಂದಿರಲ್ಲ, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ 'ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[1]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- "ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗುತ್ತಾನೆ .... " (ಬೃ. ೩-೨-೧೩) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ (ಇದೆ)ಯಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, ಹಾಗೆಯೇ ಸರಿ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ (ಒಂದು) ವಿಶೇಷವುಂಟು. ಹೇಗೆಂದರೆ, 'ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳು ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿವೆಯೋ, ಯಾವ (ಕರ್ಮ) ಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯ ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ[2], ಅವುಗಳು ಉಪಭೋಗ ದಿಂದಲೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ.[3] ಹೇಗೆ ಗುರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ದ್ದಕ್ಕೆ ವೇಗವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ (ಅದು ಆ) ವೇಗವು ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆಯೋ ; ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದ ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ - (ಇನ್ನು ತನಗೆ) ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ - (ನಾಶವಾಗು) ವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ.[4] ಆದರೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರುವ ಮಿಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಅವಾದರೋ - ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಆಮೇಲೂ[5] ಉಂಟು

1. ಶರೀರವು ಬೀಳುವವರೆಗೇ ತಡ- ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಮಿಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತೆ ಶರೀರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಬ್ರ.ಸೂ. ೪-೧-೧೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೩೧).
2. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಶರೀರವುಂಟೆಂಬುದು ವ್ಯವಹಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ; ಜ್ಞಾನಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶರೀರವೇ ಇಲ್ಲ , ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರವಿರುವದೆಂಬುದು ಮಿಥ್ಯಾಭಿಮಾನ ಮಾತ್ರ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೩೧)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.
4. ಆರಬ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದೊಂದೇ ಕೆಲಸವೇ ಹೊರತು, ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆಯೆ, ಇಲ್ಲವೆ, ಎಂಬುದೇನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದೂ ಹೀಗೆಯೇ.
5. ಇವು ನಿಜವಾಗಿ ಕರ್ಮಾಭಾಸಗಳಾದರೂ ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಗೃಹಸ್ಥನಾದ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಈ ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಾಭಾಸವುಂಟು. ಗೀ.ಭಾ. ೪-೨೦.

ಮಾಡುವ (ಕರ್ಮಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಅವೇ) ಆಗಲಿ, ಹಿಂದಿನ ಬೇರೆಯ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರುವ (ಕರ್ಮ)ಗಳಾಗಲಿ - ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದಿಂದ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ[1] ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದಗ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ''ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬೂದಿರ್ಗೈದುಬಿಡುತ್ತದೆ'' (ಗೀ. ೪-೩೭) ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯೂ (ಇದೆ). ''ಮತ್ತು ಇವನ ಕರ್ಮಗಳೂ ಕ್ಷಯವಾಗುವವು'' (ಮುಂ. ೨-೨-೯) ಎಂದು ಆಥರ್ವಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಬದುಕಿರುವದೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಫಲವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿಯೇ ಫಲಭೋಗವು ಆಗುವದಾದ್ದರಿಂದ ಬಿಟ್ಟಬಾಣದಂತೆ[2] 'ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವನ್ನು ಎತ್ತುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ.[3] ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾದಬಳಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮವು ಇಲ್ಲ - ಎಂದು ''ಬ್ರಹ್ಮಸಂಸ್ಥನು ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ''. (೨-೨೩-೧ ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೯) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಅದನ್ನು (ನೀನು) ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[4]

1. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮಗಳು ದುರಿತವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಕರ್ಮವು ಫಲದಾಯಕವಾಗದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ- ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಹೋಲಿಕೆ. ಜ್ಞಾನವು ಕಾರಕವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೂ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ.
2. ಪ್ರಯೋಜನವು ಮುಗಿದಮೇಲೂ ವೇಗವು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಬಾಣವು ಹೋಗುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ.
3. ಈ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದ ಚರ್ಚೆಯು ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಡೆದದ್ದು. ಹೀಗೆಯೇ ಗೀ.ಭಾ. ೪-೩೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೮೧) , ಮುಂ.ಭಾ. ೨-೨-೯ , ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೧೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೩೩) ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಭೋಗದಿಂದಲೇ ಕ್ಷಯವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಬಾಧಿತವಾದರೂ ಸಂಸ್ಕಾರವಶದಿಂದ ಭೋಗವೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿದು. ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೂರುಕಾಲಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪರಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೧೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೨೮)ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.
4. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಯವು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವನು ತೊಡಗುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಆಚಾರ್ಯನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಣಿಮೆಯೇ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೩॥

೩. ಆ ಈ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು ; ಅದು ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ - ಎನ್ನಲು 'ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೂ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು' ಎಂದನು. 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ!' ಎಂದು (ತಂದೆ) ನುಡಿದನು.

ನಮ್ಮ ಆತ್ಮನನ್ನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೦. ಸ ಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ (ಅಣಿಮೆಯಿದೆ)ಯಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ಕ್ರಮವು ಯಾವದು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೧. ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ವಿದ್ವಾನ್ ಯೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಸತ್ ಸಂಪದ್ಯತೇ ತಂ ಕ್ರಮಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ । ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಚಾರ್ಯವಂತನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ[1] ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು

---

1. ಸಾಮಾನ್ಯರು ಸಾಯುವ ಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಬೇರೆಯೊ , ಅಲ್ಲವೊ ? ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಡಗಿರುವ ಭಾವ.

ವನೋ ಆ ಕ್ರಮವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಭಗವಂತನಾದ ನೀನು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು - ಎಂದು (ಕೇಳಲು ತಂದೆಯು) 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೈದನೆಯ ಖಂಡ

(ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ಕ್ರಮ)

ಮುಮುಕ್ಷುವು ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಕ್ರಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪುರುಷಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯೋತೋಪತಾಪಿನಂ ಜ್ಞಾತಯಃ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ ಜಾನಾಸಿ ಮಾಂ ಜಾನಾಸಿ ಮಾಮಿತಿ ತಸ್ಯ ಯಾವನ್ನ ವಾಙ್ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜಸಿ ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಂ ತಾವಜ್ಜಾನಾತಿ ॥೧॥

೧. ಸೋಮ್ಯನೆ, ನರಳುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಜ್ಞಾತಿಗಳು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ 'ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ, ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ ?' ಎಂದು (ಕೂತುಕೊಂಡು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ). ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುವದಿಲ್ಲವೋ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಅರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಹೊರಗಿನರಿವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೨. ಪುರುಷಂ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಉತ ಉಪತಾಪಿನಂ ಜ್ವರಾದ್ಯುಪತಾಪವನ್ತಂ ಜ್ಞಾತಯೋ ಬಾನ್ಧವಾಃ ಪರಿವಾರ್ಯ ಉಪಾಸತೇ ಮುಮೂರ್ಷುಂ ಜಾನಾಸಿ ಮಾಂ ತವ ಪಿತರಂ ಪುತ್ರಂ ಭ್ರಾತರಂ ವಾ ? ಇತಿ ಪೃಚ್ಛನ್ತಃ । ತಸ್ಯ ಮುಮೂರ್ಷೋ-

ಯ್ಯಾವನ್ನ ವಾಙ್ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜಸಿ ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಮ್ ಇತ್ಯೇತದುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ನರಳುತ್ತಿರುವ ಜ್ವರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರ ಸಂಕಟವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಜ್ಞಾತಿಗಳು, ನೆಂಟರು, ಸಾಯಲಿರುವ (ಅವನನ್ನು) ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು 'ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಾದ, ಮಗನಾದ, ಅಥವಾ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿರುವರು. ಆ ಸಾಯಲಿರುವವನ ವಾಕ್ಕು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ಸೇರುವದಿಲ್ಲವೋ) ಎಂಬಿದೇ (ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ) ಹಿಂದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೦೩ ರಲ್ಲಿ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.[1]

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯದಾಽಸ್ಯ ವಾಙ್ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಾಣ-ಸ್ತೇಜಸಿ ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಮಥ ನ ಜಾನಾತಿ ॥೨॥

೨. ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಇವನ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿ (ಸೇರುವದೋ) ಆಗ ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಮುಮುಕ್ಷುವು ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೩. ಸಂಸಾರಿಣೋ ಯೋ ಮರಣಕ್ರಮಃ ಸ ಏವಾಽಯಂ ವಿದುಷೋಽಪಿ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಕ್ರಮ ಇತ್ಯೇತದಾಹ । ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಂ ತೇಜಸಿ ಸಂಪನ್ನೇಽಥ ನ ಜಾನಾತಿ । ಅವಿದ್ವಾಂಸ್ತು ಸತ ಉತ್ಥಾಯ ಪ್ರಾಗ್ಭಾವಿತಂ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಭಾವಂ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿಭಾವಂ ವಾ ವಿಶತಿ । ವಿದ್ವಾಂಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶ ಜನಿತಜ್ಞಾನದೀಪಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಽಽವರ್ತತ ಇತ್ಯೇಷ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಕ್ರಮಃ॥

1. ಅಲ್ಲಿ ಸಾಯುವವನು ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಂಸಾರಿಗೆ ಯಾವದು ಮರಣಕ್ರಮವೋ ಆ ಇದೇ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿ ಕ್ರಮವು[1] - ಎಂಬಿದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ : ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪನ್ನವಾಗಲು ಆಗ (ಅವನಿಗೆ) ಅರಿವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞನಾದರೋ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಎದ್ದು ಹಿಂದೆ ಭಾವನೆಯಿಂದ (ಉಂಟಾಗಿದ್ದ) ಹುಲಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೋ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ರೂಪವನ್ನೋ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೋ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನದೀಪದಿಂದ ಹೊಳೆದು ಕಾಣುವ[2] ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ - ಎಂಬಿದೇ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯ ಕ್ರಮವು.

ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮತಾಂತರವೂ ಅದರ ಖಂಡನೆಯೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೪. ಅನ್ಯೇ ತು ಮೂರ್ಧನ್ಯಯಾ ನಾಡ್ಯಾ ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಆದಿತ್ಯಾದಿದ್ವಾರೇಣ ಸದ್ಗಚ್ಛನ್ತಿ ಇತ್ಯಾಹುಃ । ತದಸತ್ । ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಫಲಾಭಿಸಂಧಾನೇನ ಗಮನದರ್ಶನಾತ್ । ನ ಹಿ ಸದಾತ್ಮೈಕತ್ವದರ್ಶಿನಃ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಸ್ಯ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಫಲಾದ್ಯನೃತಾಭಿಸಂಧಿರುಪಪದ್ಯತೇ । ವಿರೋಧಾತ್ । ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ಗಮನನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ಸದ್ವಿಜ್ಞಾನಹುತಾಶನವಿಪ್ಲುಷ್ಟತ್ವಾದ್ ಗಮನಾನುಪಪತ್ತಿರೇವ । "ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕೃತಾತ್ಮನಸ್ತ್ವಿಹೈವ ಸರ್ವೇ ಪ್ರವಿಲೀಯನ್ತಿ ಕಾಮಾಃ" (ಮುಂ. ೩-೨-೨) ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಥರ್ವಣೇ । ನದೀಸಮುದ್ರದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ರುತೇಶ್ಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಕೆಲವರಾದರೋ[3] ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಯಿಂದ[4] ಉತ್ಕ್ರಾಂತರಾಗಿ

1. ಉಪಾಸಕರಿಗೂ ಇದೇ ಕ್ರಮ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ವಿಶೇಷ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೭ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೪೪).
2. ಹೃದಯಾಗ್ರದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಉಪಾಸಕನು ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯಮೂಲಕ ನೆತ್ತಿಯ ದ್ವಾರದಿಂದ ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಸೂ.ಭಾ. ೪-೨-೧೭ , ಭಾ.ಭಾ. ೫೪೫) ; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ.
3. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.
4. ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಿಂದ.

ಆದಿತ್ಯನ ಮೂಲಕ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದೇಶ, ಕಾಲ, ನಿಮಿತ್ತ, ಫಲ - ಇವುಗಳ ಅಭಿಸಂಧಿಯಮೂಲಕವೇ (ಲೋಕಾಂತರಕ್ಕೆ) ಗಮನವಾಗುವದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ತೇ ನಾನು-ಎಂಬ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಿಯವನಿಗೆ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಫಲಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅನೃತಾಭಿಸಂಧಿಯು ಹೊಂದುವಂತಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ[1] ? ಏಕೆಂದರೆ (ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಿಗೂ ಅನೃತಾಭಿಸಂಧಿಗೂ) ವಿರೋಧವಿದೆ. ಗಮನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿರುವದರಿಂದ ಗಮನವು ಹೊಂದುವದೇ ಇಲ್ಲ. "ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಪ್ತಕಾಮನಾಗಿರುವ ಕೃತಾತ್ಮನಿಗಾದರೋ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳೂ ಅಡಗಿಹೋಗುತ್ತವೆ" (ಮುಂ. ೩-೨-೨) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಆಥರ್ವಣದಲ್ಲಿದೆ. ನದೀಸಮುದ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ)[2].

ಮುಮುಕ್ಷುವು ಯಾವ ಅಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರುವನೋ ಅದೇ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥೩॥

೩. ಆ ಅಣಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು. ಅದು ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು ; ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ. 'ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ನನಗೆ ಮತ್ತೂ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು' ಎನ್ನಲು 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

ಜ್ಞಾನಿಯು ಕೊನೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೫. ಸ ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ ॥

1. ೬-೧೬-೧ , ೨ರ ಸೂಚನೆಯಿದು.

2. ಅವಿದ್ಯಾಕೃತನಾಮರೂಪಗಳು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಈ ಮುಂಡಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ; ನಾಮರೂಪಗಳಿಲ್ಲದೆ ಗಮನವಾಗಲಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ (ಅಣಿಮೆಯಿದೆ)ಯಲ್ಲ - ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಜ್ಞಾನ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವೇಕೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೬. ಯದಿ ಮರಿಷ್ಯತೋ ಮುಮುಕ್ಷುತಶ್ಚ ತುಲ್ಯಾ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಸ್ತತ್ರ ವಿದ್ವಾನ್ ಸತ್ಸಂಪನ್ನೋ ನಾಽಽವರ್ತತೇ । ಆವರ್ತತೇ ತ್ವವಿದ್ವಾನ್ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಾರಣಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತ್ವಿತಿ ತಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಾಯಲಿರುವವನಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿರುವವನಿಗೂ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿ (ಕ್ರಮವು) ಸಮಾನವಾದರೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ, ಅಜ್ಞನು ಮಾತ್ರ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬಿದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಮತ್ತೂ ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಬೇಕು ! ಎಂದು (ಕೇಳಲು ತಂದೆಯು) 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ !' ಎಂದನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನಾರನೆಯ ಖಂಡ

(ಸತ್ತನ್ನರಿತವನಿಗೆ ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ)

ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವವನ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪುರುಷಗ್ಂ ಸೋಮ್ಯೋತ ಹಸ್ತಗೃಹೀತಮಾನಯನ್ತ್ಯಪಹಾರ್ಷೀತ್ ಸ್ತೇಯಮಕಾರ್ಷೀತ್ ಪರಶುಮಸ್ಮೈ ತಪತೇತಿ ಸ ಯದಿ ತಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ತತ ಏವಾಽನೃತಮಾತ್ಮಾನಂ ಕುರುತೇ ಸೋಽನೃತಾಭಿ-

ಸಂಧೋಽನೃತೇನಾಽಽತ್ಮಾನಮನ್ತರ್ಧಾಯ ಪರಶುಂ ತಪ್ತಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಾತಿ ಸ ದಹ್ಯತೇಽಥ ಹನ್ಯತೇ ॥೧॥

೧. ಸೋಮ್ಯನೆ, (ಒಬ್ಬ) ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕರೆತರುತ್ತಾರೆ ; 'ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಹೋದನು, ಸ್ತೇಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ಇವನಿಗಾಗಿ ಕೊಡಲಿ ಯನ್ನು ಕಾಯಿಸಿರಿ !' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದ ರಿಂದಲೇ ತನ್ನನ್ನು ಸುಳ್ಳುಗಾರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸುಳ್ಳನ್ನು ನಂಬಿ ದವನು, ಸುಳ್ಳಿನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸುಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಆಗ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಸುಳ್ಳನ್ನು ನಂಬಿದವನಿಗೆ ಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೭. ಶೃಣು ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಂ ಚೌರ್ಯಕರ್ಮಣಿ ಸಂದಿಹ್ಯ ಮಾನಂ ನಿಗ್ರಹಾಯ ಪರೀಕ್ಷಣಾಯ ವಾ[1] ಉತ ಅಪಿ ಹಸ್ತಗೃಹೀತಂ ಬದ್ಧಹಸ್ತಮ್ ಆನಯನ್ತಿ ರಾಜಪುರುಷಾಃ । ಕಿಂ ಕೃತವಾನಯಮ್ ? ಇತಿ ಪೃಷ್ಟಾಶ್ಚ ಆಹುಃ ಅಪಹಾರ್ಷೀದ್ ಧನಮಸ್ಯಾಽಯಮ್ । ತೇ ಚಾಽಽಹುಃ । ಕಿಮಪಹರಣಮಾತ್ರೇಣ ಬನ್ಧನಮರ್ಹತಿ ? ಅನ್ಯಥಾ ದತ್ತೇಽಪಿ ಧನೇ ಬನ್ಧನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಇತ್ಯುಕ್ತಾಃ ಪುನರಾಹುಃ । ಸ್ತೇಯಮ್ ಅಕಾರ್ಷೀತ್ ಚೌರ್ಯೇಣ ಧನಮ್ ಅಪಹಾರ್ಷೀದಿತಿ । ತೇಷ್ವೇವಂ ವದತ್ಸು ಇತರೋಽಪಹ್ನುತೇ ನಾಽಹಂ ತತ್ಕರ್ತಾ, ಇತಿ । ತೇ ಚಾಽಽಹುಃ ಸನ್ದಿಹ್ಯಮಾನಂ ಸ್ತೇಯಮಕಾರ್ಷೀಸ್ತ್ವಮ್ ಅಸ್ಯ ಧನಸ್ಯೇತಿ । ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚಾಽಪಹ್ನುವಾನ ಆಹುಃ ಪರಶುಮಸ್ಮೈ ತಪತೇತಿ ಶೋಧಯತ್ವಾತ್ಮಾನಮಿತಿ । ಸ ಯದಿ ತಸ್ಯ ಸ್ತೈನ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ಬಹಿಶ್ಚಾಽಪಹ್ನುತೇ, ಸ ಏವಂಭೂತಸ್ತತ ಏವ ಅನೃತಮ್ ಅನ್ಯಥಾಭೂತಂ[2] ಸನ್ತಮ್ ಅನ್ಯಥಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಕುರುತೇ । ಸ ತಥಾಽನೃತಾಭಿ ಸಂಧೋಽನೃತೇನಾಽಽತ್ಮಾನಮನ್ತರ್ಧಾಯ ವ್ಯವಹಿತಂ ಕೃತ್ವಾ ಪರಶುಂ ತಪ್ತಂ ಮೋಹಾತ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಾತಿ । ಸ ದಹ್ಯತೇ, ಅಥ ಹನ್ಯತೇ ರಾಜಪುರುಷೈಃ ಸ್ವಕೃತೇನಾಽನೃತಾಭಿಸಂಧಿದೋಷೇಣ ॥

---

1. 'ಚ' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವೇ ಮೇಲು. 2. 'ಅನ್ಯಥಾಸನ್ತಮ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು; ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲೋ 'ಅನ್ಯಥಾಭೂತಂ ಸನ್ತಮ್' ಎಂದೇ ಇದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅದು) ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು (ಹೇಳುವೆನು) ಕೇಳು : ಸೋಮ್ಯನೆ, ಕಳ್ಳತನವನ್ನು (ಮಾಡಿರುವನೆಂಬ) ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಪುರುಷನನ್ನು ದಂಡಿಸುವದಕ್ಕೊ, ಅಥವಾ ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವದಕ್ಕೊ,[1] (ಉತ = ಅಪಿ) ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕೈಕಟ್ಟಿ ರಾಜಭೃತ್ಯರು ಕರೆತರುತ್ತಾರೆ. 'ಇವನು ಏನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಲಾಗಿ 'ಇಂಥವನ ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ'. ಆ (ಪೃಚ್ಛಕರು) 'ತೆಗೆದುಕೊಂಡಮಾತ್ರದಿಂದ ಬಂಧಿಸಬಹುದೇನು ? (ಕೂಡದು). ಹಾಗಲ್ಲವಾದರೆ ಹಣವನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದಾಗ (ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ) ಬಂಧಿಸಬೇಕಾಗಿಬರುವದಲ್ಲ !' ಎನ್ನಲಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : 'ಕಳ್ಳತನಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ, ಕದ್ದು ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ'. ಅವರು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲು 'ನಾನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ' ಎಂದು (ಆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆ (ವಿಚಾರಕರು) ಸಂದೇಹಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿದ್ದ (ಪುರುಷನನ್ನು) 'ಇಂಥವನ ಹಣವನ್ನು ಕಳವುಮಾಡಿರುವೆಯೊ ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ 'ಇವನಿಗಾಗಿ (ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವದಕ್ಕೆ)' ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಕಾಯಿಸಿರಿ, ತಾನು ಶುದ್ಧನೆಂದು (ತೋರಿಸಲಿ) !' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಆ ಕಳವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಹೊರಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವನಾದರೆ, ಇಂಥ ಅವನು ಅದರಿಂದಲೇ[2] ತನ್ನನ್ನು ಸುಳ್ಳುಗಾರನನ್ನಾಗಿ (ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ), ತಾನು ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ(ಕೊಂಡು ಹೇಳಿ)ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸುಳ್ಳನ್ನು ನಂಬಿರುವ ಅವನು, ಸುಳ್ಳಿನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಮೋಹದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಸುಳ್ಳನ್ನು ನಂಬಿದ್ದೆಂಬ ತನ್ನ ದೋಷದಿಂದ ಅವನು ಸುಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಅರಸನ ಭೃತ್ಯರಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯದಿ ತಸ್ಯಾಽಕರ್ತಾ ಭವತಿ ತತ ಏವ ಸತ್ಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಕುರುತೇ ಸ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಃ ಸತ್ಯೇನಾಽಽತ್ಮಾನಮನ್ತರ್ಧಾಯ ಪರಶುಂ ತಪ್ತಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಾತಿ ಸ ನ ದಹ್ಯತೇಽಥ ಮುಚ್ಯತೇ ॥೨॥

1. ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವದಕ್ಕೊ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ತಾನು ಕಳ್ಳನಾಗಿದ್ದೂ ಕಳವುಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೊರತೋರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಲೇ.

೨. ಇನ್ನು ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿರದಿದ್ದರೆ, ಅದರಿಂದಲೇ, ತನ್ನನ್ನು ನಿಜವನ್ನು ಹೇಳಿದವನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ನಂಬಿದ ಅವನು ಸತ್ಯದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸುಡಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲ, ಆಗ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಸತ್ಯವನ್ನು ನಂಬಿದವನಿಗೆ ಬಿಡುಗಡೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೮. ಅಥ ಯದಿ ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋಽಕರ್ತಾ ಭವತಿ ತತ ಏವ ಸತ್ಯಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಕುರುತೇ । ಸ ಸತ್ಯೇನ ತಯಾ ಸ್ತೈನ್ಯಾಕರ್ತೃತಯಾ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅನ್ತರ್ಧಾಯ ಪರಶುಂ ತಪ್ತಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಾತಿ ಸ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಃ ಸನ್ ನ ದಹ್ಯತೇ ಸತ್ಯವ್ಯವಧಾನಾತ್ । ಅಥ ಮುಚ್ಯತೇ ಮೃಷಾಭಿಯೋಕ್ತೃಭ್ಯಃ । ತಪ್ತಪರಶುಹಸ್ತತಲ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ತುಲ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ತೇಯಕರ್ತ್ರಕರ್ತ್ರೋರನೃತಾಭಿಸಂಧೋ ದಹ್ಯತೇ ನ ತು ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಆ (ಕಳವನ್ನು) ಮಾಡಿದವನಾಗದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ[1] ತನ್ನನ್ನು ಸತ್ಯವಂತನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸತ್ಯದಿಂದ ಕಳವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸತ್ಯವನ್ನು ನಂಬಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಸುಡಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು ವ್ಯವಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[2] ಆಗ ಸುಳ್ಳುಸುಳ್ಳೇ ತಪ್ಪುಹೊರಸಿದ್ದವರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಕಾದ ಕೊಡಲಿ, ಅಂಗೈ - ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಕಳ್ಳತನಮಾಡಿದವನು, ಮಾಡದವನು - (ಇಬ್ಬರಿಗೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಳ್ಳನ್ನು ನಂಬಿದವನು ಸುಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಸತ್ಯವನ್ನು ನಂಬಿದವನು (ಸುಡಲ್ಪಡು)ವದಿಲ್ಲ.

1. ಕಳ್ಳನಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ಕಳ್ಳನಲ್ಲವೆಂದು ನಿಜವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ.
2. ಸುಳ್ಳು ಕೈಗೂ ಬೆಂಕಿಗೂ ನಡುವೆ ಇದ್ದಾಗ ಬೆಂಕಿಯ ಕಾವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದು ; ನಿಜವು ನಡುವೆಯಿದ್ದಾಗ ಬೆಂಕಿಯ ಕಾವು ಕೈಗೆ ತಟ್ಟದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನಂಬಿದವನಿಗೇ ಮುಕ್ತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಥಾ ತತ್ರ ನಾದಾಹ್ಯೇತೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ಸತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ ತದ್ಧಾಸ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ ॥೩॥

೨. ಆವನು ಹೇಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸುಡಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ) ಇದೆಲ್ಲವೂ ಐತದಾತ್ಮ್ಯವು. ಅದು ಸತ್ಯವು ; ಅದೇ ಆತ್ಮನು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ - ಎನ್ನಲು ಇವನ ಆ (ಉಪದೇಶ)ವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು, ಅರಿತುಕೊಂಡನು.

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರಗ್ರಹಣವಾಗದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩೬. ಸ ಯಥಾ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಸ್ತತ್ರ[1] ತಪ್ತಪರಶುಗ್ರಹಣಕರ್ಮಣಿ ಸತ್ಯವ್ಯವಹಿತಹಸ್ತತಲತ್ವಾತ್ ನಾದಾಹ್ಯೇತ ನ ದಹ್ಯೇತೇತ್ಯೇತತ್ । ಏವಂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧೀತರಯೋಃ ಶರೀರಪಾತಕಾಲೇ (ಚ)[2] ತುಲ್ಯಾಯಾಂ ಸತ್ಸಂಪತ್ತೌ ವಿದ್ವಾನ್ ಸತ್ ಸಂಪದ್ಯ ನ ಪುನರ್ವ್ಯಾಘ್ರದೇವಾದಿದೇಹಗ್ರಹಣಾಯಾಽಽವರ್ತತೇ । ಅವಿದ್ವಾಂಸ್ತು ವಿಕಾರಾನೃತಾಭಿಸಂಧಃ ಪುನರ್ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಭಾವಂ ದೇವತಾದಿಭಾವಂ ವಾ ಯಥಾಕರ್ಮ ಯಥಾಶ್ರುತಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ । ಯದಾತ್ಮಾಭಿಸಂಧ್ಯನಭಿಸಂಧಿಕೃತೇ ಮೋಕ್ಷಬನ್ಧನೇ, ಯಚ್ಚ ಮೂಲಂ ಜಗತಃ, ಯದಾಯತನಾ ಯತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಶ್ಚ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ, ಯದಾತ್ಮಕಂ ಸರ್ವಮ್, ಯಚ್ಚ ಅಜಮಮೃತಮಭಯಂ ಶಿವಮದ್ವಿತೀಯಮ್, ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ತವ । ಅತಸ್ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಹೇ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮಸಕೃದ್ ವಾಕ್ಯಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಂಬಿರುವ (ಪುರುಷನು) ಹೇಗೆ ಆ ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವದೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವು ಮರೆಮಾಡಿದ ಅಂಗೈಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ

---

1. ತತ್ರ ಎಂಬ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.
2. ಈ ಚಕಾರವು ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಸುಡಲ್ಪಡದೆ ಇರುವನೋ[1] - ನಾದಾಹ್ಯೇತ ಎಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ನ ದಹ್ಯೇತ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ಹಾಗೆಯೇ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು (ಅರಿತು) ನಂಬಿರುವವನು, ಮತ್ತೊಬ್ಬನು - (ಈ ಇಬ್ಬ)ರಿಗೂ ಶರೀರಪಾತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರುವದು ಸಮಾನವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಹುಲಿ, ದೇವತೆ - ಮುಂತಾದವರ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ (ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ) ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನಾದರೋ ಕಾರ್ಯವಾದ ಅನೃತವನ್ನು ನಂಬಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹುಲಿ - ಮುಂತಾದದ್ದರ ರೂಪವನ್ನೋ ದೇವತಾದಿಗಳ ರೂಪವನ್ನೋ[2] ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವಾಗಿ[3] ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಯಾವದರ ರೂಪವನ್ನು (ಅರಿತು) ನಂಬುವದು, ನಂಬದಿರುವದು - ಇವುಗಳಿಂದ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳು ಆಗುವವೋ, ಯಾವದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾಗಿರುವದೋ, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಯಾವದನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವೋ, ಯಾವದನ್ನೇ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರುವವೋ[4], ಮತ್ತು ಯಾವದು ಜನ್ಮರಹಿತವೂ ಅಮೃತವೂ ಅಭಯವೂ ಶಿವವೂ ಅದ್ವಿತೀಯವೂ ಆಗಿರುವದೋ[5] ಅದೇ ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು, ಎಲೈ ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ - ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹಲವು ಬಾರಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ತಾನೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೦. ಕಃ ಪುನರಸೌ ಶ್ವೇತಕೇತುಸ್ತ್ವಂಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ? ಯೋಽಹಂ ಶ್ವೇತಕೇತುರುದ್ದಾಲಕಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ಇತಿ ವೇದ, ಆತ್ಮಾನಮಾದೇಶಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ವಾ ವಿಜ್ಞಾಯ ಚ

1. ಸತ್ಯವನ್ನು ನಂಬಿರುವವನನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೂ ಸುಡುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಆಸ್ತಿಕರ ನಂಬಿಕೆ. ಬೆಂಕಿಯ ಸ್ವಭಾವವೇನೂ ಮಾರ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸತ್ಯವಂತನು ಎಂಥ ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆಗೂ ಸಿದ್ಧನಾಗುವನೇ ಹೊರತು ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಿಡುವದಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತೇನೆಂಬ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಲಯವಾದವರು ಮತ್ತೂ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ - ಎಂದು (೬-೯-೩ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿತ್ತು. ಮರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಕ. ೨-೨-೭ರ ಸೂಚನೆ.
4. ೬-೮-೪ರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.
5. ಬೃ. ೪-೫-೨೫ರ ಅರ್ಥದ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹೇಳಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪರಮಾರ್ಥವು , ಮತ್ತು ಅದೇ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಶ್ರುತಮಮತಮವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಪಿತರಂ ಪಪ್ರಚ್ಛ "ಕಥಂ ನು ಭಗವಃ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತಿ" (೬-೧-೩) ಇತಿ । ಸ ಏಷೋಽಧಿಕೃತಃ ಶ್ರೋತಾ ಮನ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ತೇಜೋಽಬನ್ನಮಯಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಪರೈವ ದೇವತಾ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣಾಯ ಆದರ್ಶ ಇವ ಪುರುಷಃ ಸೂರ್ಯಾದಿರಿವ ಜಲಾದೌ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬರೂಪೇಣ । ಸ ಆತ್ಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಕರಣೇಭ್ಯಃ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಂ ಸದ್ರೂಪಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪಿತುಃ ಶ್ರವಣಾನ್ನ ವಿಜಜ್ಞೌ । ಅಥೇದಾನೀಂ ಪಿತ್ರಾ ಪ್ರತಿಬೋಧಿತಃ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೈರ್ಹೇತುಭಿಶ್ಚ ತತ್ಪಿತುರಸ್ಯ ಹ ಕಿಲ ಉಕ್ತಂ ಸದೇವಾಽಹಮಸ್ಮಿ ಇತಿ ವಿಜಜ್ಞೌ ವಿಜ್ಞಾತವಾನ್ । ದ್ವಿರ್ವಚನಮಧ್ಯಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ನೀನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವ[1] ಈ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಯಾರು[2] ?

(ಉತ್ತರ) :- ಯಾವನು 'ನಾನು ಉದ್ದಾಲಕನ ಮಗನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತು - ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನೋ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಆದೇಶವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಮನನ ಮಾಡಿ, ಮತ್ತು ಅರಿತುಕೊಂಡು[3] (ಇದುವರೆಗೆ) ಅಶ್ರುತವೂ ಅಮತವೂ ಅವಿಜ್ಞಾತವೂ ಆಗಿರುವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ[4] ತಂದೆಯನ್ನು "ಭಗವಂತನೆ, ಆ ಆದೇಶವು ಹೇಗಿರುವದೊ !" (೬-೧-೩) ಎಂದು ಕೇಳಿದನೋ, ಆ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಯು[5] ಶ್ರೋತೃವೂ ಮಂತೃವೂ ವಿಜ್ಞಾತೃವೂ ಆಗಿ ತೇಜೋಬನ್ನಮಯವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನು ನಾಮರೂಪಗಳ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕಾಗಿ, ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷನೂ ನೀರೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳೂ (ಒಳಹೊಕ್ಕಿರು)ವಂತೆ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವ

1. ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ವಂ (ನೀನು) ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿತನಾಗಿರುವ.
2. ಅವನ ಸ್ವರೂಪವು ಯಾವದು ?
3. ನಿದಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಕೃತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಜಜ್ಞೌ (ಅರಿತುಕೊಂಡನು) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಅನುಭವವೇ ಇದು.
4. ೬-೧-೩ರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.
5. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯ ಜಿಜ್ಞಾಸುವನ್ನೇ ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ - ಎಂದು ಭಾವ.

ಪರದೇವತೆಯೇ.[1] ಅವನು ತಂದೆಯಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಸದ್ರೂಪನಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮನೇ ತಾನು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಈಗ ತಂದೆಯು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದಲೂ ಹೇತುಗಳಿಂದಲೂ[2] ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ - ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿ ಆ ತಂದೆಯು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು, ಸತ್ತೇ ನಾನು ಎಂಬುದನ್ನು, ಅರಿತುಕೊಂಡನು.[3] ('ಅರಿತು ಕೊಂಡನು' ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತೆಂದು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ).

ಚರ್ಚೆ : ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ
ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಬುದ್ಧಿನಿವೃತ್ತಿಯೇ ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನದ ಫಲ
(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೧. ಕಿಂ ಪುನರತ್ರ ಷಷ್ಠೇ ವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣೇನ ಜನಿತಂ ಫಲಮಾತ್ಮನಿ ? ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋರಧಿಕೃತತ್ವವಿಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಸ್ತಸ್ಯ ಫಲಂ ವಯಮವೋಚಾಮ । ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮರ್ಥಂ ಶ್ರೋತುಂ ಮನ್ತುಂ ಚಾಧಿಕೃತತ್ವಮ್ ಅವಿಜ್ಞಾತವಿಜ್ಞಾನ ಫಲಾರ್ಥಮ್ । ಪ್ರಾಕ್ಚೈತಸ್ಮಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ 'ಅಹಮೇವಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ, ಅಹಮತ್ರಾಧಿಕೃತಃ, ಏಷಾಂ ಚ ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲಮಿಹಾಽಮುತ್ರ ಚ ಭೋಕ್ಷ್ಯೇ, ಕೃತೇಷು ವಾ ಕರ್ಮಸು ಕೃತಕರ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯೇವಂ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋರಧಿಕೃತೋಽಸ್ಮೀತಿ ಆತ್ಮನಿ ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಮಭೂತ್ ತಸ್ಯ 'ಯತ್ ಸಜ್ಜಗತೋ ಮೂಲಮ್ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್, ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯನೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಸ್ಯ ನಿವರ್ತತೇ । ವಿರೋಧಾತ್ ।

1. ೬-೩-೩ರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು. ಶ್ರೋತೃ, ಮಂತೃ- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಕರ್ತೃರೂಪವು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕಿತೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮರೂಪವೇ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಬಿಂಬಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಿಂಬಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವಂತೆ, ಈ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.
2. ಇದನ್ನೇ ಅನುಭವಾಂಗತರ್ಕವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು. ತಾರ್ಕಿಕರು ಒಪ್ಪಿರುವ ಅನುಮಾನತರ್ಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ.
3. ಅರಿತುಕೊಂಡಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಜೀವನು ಪ್ರಮಾತೃತ್ವವನ್ನು ಅಸತ್ಯವೆಂದೂ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೪ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ನ ಹಿ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಅದ್ವಿತೀಯ ಆತ್ಮನಿ ಅಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ವಿಜ್ಞಾತೇ 'ಮಮೇದಮನ್ಯತ್ ಅನೇನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್', 'ಇದಂ ಕೃತ್ವಾ ಅಸ್ಯ ಫಲಂ ಭೋಕ್ಷ್ಯೇ' ಇತಿ ವಾ ಭೇದವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಸತ್ಯಾದ್ವಿತೀಯಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನೇ ವಿಕಾರಾನೃತಜೀವಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ ॥

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಈ ಆರನೆಯ (ಪ್ರಪಾಠಕದಲ್ಲಿ) ವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಫಲವು ಯಾವದು[1] ?

(ಉತ್ತರ) :- ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳಲ್ಲಿ (ನಾನು) ಅಧಿಕೃತನು ಎಂಬ ಅರಿವಿನ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಅದರ ಫಲವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ಮನನಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವದು (ಮೊದಲು) ಅರಿಯದೆ ಇರುವದನ್ನು, ಅರಿಯುವದೆಂಬ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ[2] ಈ ಅರಿವು (ಉಂಟಾಗುವ) ಮುಂಚೆ 'ನಾನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡುವೆನು, ನಾನು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಮತ್ತು ಈ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ (ಪರಲೋಕ)ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವಿಸುವೆನು ; ಅಥವಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ (ನಾನು) ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದೇನು' ಎಂದಿಂತು ಕೃರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾಗಿರುತ್ತೇನೆಂದು ತನ್ನ (ಸ್ವರೂಪದ ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿತ್ತೋ ಅದು, ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆದ ಯಾವ ಸತ್ತು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವೋ 'ಅದೇ ನೀನು' ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ತೊಲಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ (ಎರಡಕ್ಕೂ) ವಿರೋಧವಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು 'ಇವನೇ ನಾನಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಮೇಲೆ 'ನನಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಇದನ್ನು ಇದರಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ' ಎಂದಾಗಲಿ 'ಇದನ್ನು ಮಾಡಿ ಇದರ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವೆನು' ಎಂದಾಗಲಿ ಭೇದದರಿವು[3] ಉಂಟಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ತೆಂಬ ಸತ್ಯವೂ

---

1. ವಾಕ್ಯವು ವಸ್ತುಮಾತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಿದೆಯೆ , ಅಥವಾ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಯೆ ?- ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ವಸ್ತುಬೋಧಕತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬವರ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದೆ.
2. ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದೇ ಶ್ರವಣಮನನಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದಾನೆ. 3. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವವೆಂಬ ಅರಿವು.

ಅದ್ವಿತೀಯವೂ ಆದ ಆತನ ಅರಿವು (ಉಂಟಾದರೆ) ಕಾರ್ಯವೂ ಅನೃತವೂ[1] ಆದ ಜೀವನು ನಾನೆಂಬ ಅರಿವು ತೊಲಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ತ್ವಂಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೨. ನನು 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯತ್ರ ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯೇಽರ್ಥೇ ಸದ್ಬುದ್ಧಿರಾದಿಶ್ಯತೇ ಯಥಾ ಆದಿತ್ಯಮನಆದಿಷು ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧಿಃ[2] । ಯಥಾ ಚ ಲೋಕೇ ಪ್ರತಿಮಾದಿಷು ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಬುದ್ಧಿಸ್ತದ್ವತ್ । ನ ತು ಸದೇವ ತ್ವಮಿತಿ । ಯದಿ ಸದೇವ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಮಾತ್ಮಾನಮ್ ನ ವಿಜಾನೀಯಾದ್ ಯೇನ ತಸ್ಮೈ ತತ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯುಪ ದಿಶ್ಯತೇ ? ನ । ಆದಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ । 'ಆದಿತ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ' (೩-೧೯-೧) ಇತ್ಯಾದೌ ಇತಿಶಬ್ದವ್ಯವಧಾನಾತ್ ನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ । ರೂಪಾದಿ ಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚಾಽಽದಿತ್ಯಾದೀನಾಮ್ । ಆಕಾಶಮನಸೋಶ್ಚ ಇತಿಶಬ್ದವ್ಯವಧಾನಾದೇವ ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮ್ । ಇಹ ತು ಸತ ಏವೇಹ ಪ್ರವೇಶಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತಿ ನಿರಙ್ಕುಶಂ ಸದಾತ್ಮಭಾವಮ್ ಉಪದಿಶತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) ;- 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ತೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು (ಮಾಡಬೇಕೆಂದು) ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಹೇಗೆ ಆದಿತ್ಯ, ಮನಸ್ಸು - ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ[3] ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು (ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆಯೋ), ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ[4] ಪ್ರತಿಮೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು (ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆ).[5] ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು (ಇಲ್ಲಿ) 'ನೀನು ಸತ್ತೇ' ಎಂದು (ಉಪದೇಶಿಸಿರು)

1. ಜೀವತ್ವವು ಕಾರ್ಯವೂ ಅನೃತವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ ; ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯವಾದ ಅನೃತವಾದ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಮತ್ತು ಜೀವನು ನಾನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ತೊಲಗುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
2. ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಆದಿ' ಹೆಚ್ಚು.
3. ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಆಕಾಶ, ನಾಮ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.
4. ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ 5. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ ; ನಿಜವಾಗಿ ಆ ವಸ್ತುವೇ ಆದೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿಯ 'ಅಧ್ಯಾಸ' ಎಂದು ಹೆಸರು.

ವದಿಲ್ಲ. ಶ್ವೇತಕೇತು (ನಿಜವಾಗಿ) ಸತ್ತೇ ಆಗಿದ್ದರೆ (ಅವನು) ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದಾನು ? ಹಾಗೆ (ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ) ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ, ನೀನು ಅದೇ ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿ (ವಿಷಯದ) ವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿಂತ (ಇಲ್ಲಿ), ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : 'ಆದಿತ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮ(ವೆಂಬುದು ಉಪದೇಶವು)' (೩-೧೯-೧) ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯ)ದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಡುವೆ ಬಂದಿರುವದ ರಿಂದ (ಅದು) ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ರೂಪವೇ ಮುಂತಾದ (ಧರ್ಮಗಳು) ಇರುವದರಿಂದಲೂ[1] (ಹೀಗೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗು ತ್ತದೆ). ಆಕಾಶಮನಸ್ಸುಗಳು ಇತಿಶಬ್ದವ್ಯವಧಾನವಿರುವದರಿಂದಲೇ[2] ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಸತ್ತೇ ಈ (ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತ)ದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ(ಮಾಡಿತೆಂದು) ತಿಳಿಸಿ 'ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲದ[3] ಸತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆ.[4]

ಗೌಣವಾಗಿ 'ಅದೇ ನೀನು' ಎಂದಿದೆ ಎಂಬುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೩. ನನು ಪರಾಕ್ರಮಾದಿಗುಣೈಃ ಸಿಂಹೋಽಸಿ ತ್ವಮ್ ಇತಿವತ್ ತತ್ತ್ವಮಸೀತಿ ಸ್ಯಾತ್ । ನ । ಮೃದಾದಿವತ್ ಸದೇಕಮೇವ ಅದ್ವಿತೀಯಂ ಸತ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುಪದೇಶಾತ್ । ನ ಚೋಪಚಾರವಿಜ್ಞಾನಾತ್ "ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್" (೬-೧೪-೨) ಇತಿ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿರುಪದಿಶ್ಯತೇ[5] । ಮೃಷಾತ್ವಾದುಪಚಾರವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ । 'ತ್ವಮಿನ್ದ್ರೋ ಯಮಃ' ಇತಿವತ್ । ನಾಪಿ ಸ್ತುತಿಃ । ಅನುಪಾಸ್ಯತ್ವಾಚ್ಛ್ವೇತಕೇತೋಃ । ನಾಽಪಿ ಸತ್ ಶ್ವೇತಕೇತುತ್ವೋಪದೇಶೇನ ಸ್ತೂಯತೇ[6] । ನ ಹಿ ರಾಜಾ ದಾಸಸ್ತ್ವಮಿತಿ ಸ್ತುತ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ।

1. 'ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ರೂಪಾದಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
2. ೩-೧೮-೧ರಲ್ಲಿ 'ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸಿತೇತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮಮಥಾಧಿದೈವತಮಾಕಾಶೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ.
3. ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಉದಾಹೃತವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.
4. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಬರಿಯ ದೃಷ್ಟ್ಯಧ್ಯಾಸವಲ್ಲ.
5. 'ಉಪದಿಶ್ಯೇತ' ಪಾ॥.
6. 'ಸ್ತೂಯೇತ' ಎಂದು ಪಾ॥

ನಾಪಿ ಸತಃ ಸರ್ವಾತ್ಮನ ಏಕದೇಶನಿರೋಧೋ ಯುಕ್ತಸ್ತ್ವಮಸೀತಿ । ದೇಶಾಧಿಪತೇರಿವ ಗ್ರಾಮಾಧ್ಯಕ್ಷಸ್ತ್ವಮಿತಿ । ನ ಚಾಽನ್ಯಾ ಗತಿರಿಹ ಸದಾತ್ಮತ್ವೋಪದೇಶಾದರ್ಥಾನ್ತರಭೂತಾ ಸಂಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- 'ನೀನು ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ(ವನಾದ್ದರಿಂದ) ಸಿಂಹವೇ ಆಗಿರುವೆ' ಎಂಬಂತೆ 'ಅದೇ ನೀನು' ಎಂಬ (ವಾಕ್ಯವೂ) ಇರಬಹುದಲ್ಲ![1]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ[2] ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆದ ಸತ್ತೇ ಸತ್ಯ - ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ.[3] ಗೌಣವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ "ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ" (೬-೧೪-೨) ಎಂದು ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ (ಎನ್ನುವದೂ) ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ಇಂದ್ರನು, ಯಮನು - ಎಂಬಂತೆ ಗೌಣಜ್ಞಾನವು ಮಿಥ್ಯಾ(ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ).[4] ಇದು ಸ್ತುತಿಯೂ ಅಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ವೇತಕೇತುವು (ಇಲ್ಲಿ) ಉಪಾಸ್ಯನಲ್ಲ.[5] ಸತ್ತನ್ನು ಶ್ವೇತಕೇತುವೆಂದು ಹೊಗಳಿದೆ (ಎಂಬಿದೊ) ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ರಾಜನನ್ನು 'ನೀನು ದಾಸನು' ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸುವದು ಸರಿಯಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮವಾಗಿರುವ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಒಂದಂಶದಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛೇದಮಾಡಿ ಅದೇ ನೀನು ಎಂದು - ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದವನನ್ನು 'ನೀನು ಗ್ರಾಮಾಧ್ಯಕ್ಷನು' ಎನ್ನುವಂತೆ - 'ಅದೇ ನೀನು' ಎನ್ನುವದೂ ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.[6] (ಆದ್ದರಿಂದ) ಸದ್ರೂಪನೇ (ನೀನು) ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ (ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಅರ್ಥವೂ ಹೊಂದುವದಿಲ .

1. ಚೈತನ್ಯ, ನಿತ್ಯತ್ವ- ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿರುವದರಿಂದ ನೀನು ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಗೌಣಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ - ಎನ್ನಬಹುದಲ್ಲ!
2. ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಚಿನ್ನ, ಕಬ್ಬಿಣ- ಇವುಗಳು ಅರ್ಥ.
3. ಕಾರ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆ, ಕಾರಣವೊಂದೇ ಸತ್ಯ- ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಿಳಿಸಿ ಸತ್ತೇ ಸತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದಿಂದ ಜೀವತ್ವವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಂತೆ ಆಗಿದೆ.
4. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಫಲವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. 5. ಉಪಾಸ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವದು ಯುಕ್ತ.
6. ಆದ್ದರಿಂದ ತ್ವಂಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸತ್ತೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅದನ್ನು 'ನೀನು' ಎಂದು ಹೊಗಳಿದೆಯೆನ್ನುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಿಗೆ ಸದ್ರೂಪತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೪. ನನು ಸದಸ್ಮೀತಿ ಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಮಿಹ ಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ಚೋದ್ಯತೇ ನ ತ್ವಜ್ಞಾತಂ ಸದಸೀತಿ ಜ್ಞಾಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನನ್ವಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇಽಪಿ "ಅಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ" (೬-೧-೩) ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್ । ನ । ಸದಸ್ಮೀತಿ ಬುದ್ಧಿವಿಧೇಃ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ । ನ । "ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್" (೬-೧೪-೨) ಇತ್ಯುಪದೇಶಾತ್ । ಯದಿ ಹಿ ಸದಸ್ಮೀತಿ ಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಂ ಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ವಿಧೀಯತೇ ನ ತು ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಸದ್ರೂಪತ್ವಮೇವ ತದಾ ನಾಽಽಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷಃ ವೇದೇತಿ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯೋಪದೇಶೋ ವಾಚ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಯಥಾ "ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್" (?) ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಷು ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಮೇವಾಽಽಚಾರ್ಯವತ್ತ್ವಮಿತಿ ತದ್ವತ್ । 'ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್' ಇತಿ ಚ ಕ್ಷೇಪಕರಣಂ ನ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಸದಾತ್ಮತತ್ತ್ವೇಽವಿಜ್ಞಾತೇಽಪಿ ಸಕೃದ್ಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಕರಣೇ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನ ಚ ತತ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯುಕ್ತೇ 'ನಾಽಹಂ ಸದಿತಿ' ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಜನಿತಾ ಬುದ್ಧಿರ್ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಾ, ನೋತ್ಪನ್ನೇತಿ ವಾ ಶಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್ । ಸರ್ವೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ತತ್ಪರತಯೈವೋಪಕ್ಷಯಾತ್ । ಯಥಾಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿವಿಧಿಜನಿತಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ತವ್ಯತಾಬುದ್ಧೀನಾಮ್ ಅತಥಾರ್ಥತ್ವಮನುತ್ಪನ್ನತ್ವಂ ವಾ ನ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಂ ತದ್ವತ್ ॥

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ) :- 'ಸತ್ತೇ ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ' ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿರುವ ಸತ್ತೇ ನೀನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದರೊ[1] ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಶ್ರುತವಾದದ್ದನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವದು' ಎಂದುಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

1. ಸ್ತುತಿಯೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ತಿನ ಗುಣದ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಸತ್ತೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು - ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅನಂತಗುಣಸಾಮ್ಯದಿಂದ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವಂತೆ- ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ ಎಂದರೊ ? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದು ದೃಷ್ಟ್ಯಧ್ಯಾಸ , ಇದು ಸಂಪತ್ತು. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೬)ನ್ನುನೋಡಿ.

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತೇ ಆಗಿದೇನೆ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವದನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ (ಆ ವಾಕ್ಯವು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ).

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, "ಏಕೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯವಂತನಾದ ಪುರುಷನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ" (೬-೧೪-೨) ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಸತ್ತೇ ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂಬು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ತ್ವಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ (ಜೀವ)ನಿಗೆ ಸದ್ರೂಪತ್ವವನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ) - ಎನ್ನುವದಾದರೆ 'ಆಚಾರ್ಯವಂತನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇರಲಾರದು. ಹೇಗೆ "ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು" (?) ಎಂಬಿದೇ ಮುಂತಾದ (ಸ್ಥಲ)ಗಳಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯನಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಬಂದೊದಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಇಲ್ಲಿಯೂ ಒದಗಿರುತ್ತದೆ).[1] 'ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ' ಎಂದು ವಿಲಂಬವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದೂ ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸದಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಒಂದು ಸಲ (ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮ)ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಬೇಕಾಗುವದು.[2] 'ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದು

1. ಉಪಾಸನೆಯೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಂತೆ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯನು ಬೇಕೇಬೇಕು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯನ ಉಪದೇಶವು ಉಪಾಯವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾನೇ ಆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಲದು, ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದೂ ಅವಶ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗುರುವಿನ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಂ.ಭಾ. ೧-೨-೧೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೭)ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. 'ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ' ಎಂದು ದೇಹಪಾತಕಾಲದವರೆಗೇ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ತಡವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಆಮೇಲೆ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಕೂಡಲೆ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಯಾರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವದಿಲ್ಲ ; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವು ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದೆಂದು ಹೇಳುವದಂತೂ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾದರೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಶೇಷವಿರುವಂತೆ ಮಿಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಫಲವು ಬೇಕೆಂಬ ಶಂಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ; ಅದರ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ 'ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೇ ತಡ' - ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಹೇಳಿದರೆ 'ನಾನು ಸತ್ತಲ್ಲ' ಎಂದು, ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಹೋಗಲಾಡಿಸುವದಕ್ಕೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ, ಅದು ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ[1] ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನಿಟ್ಟು ಮುಗಿದಿವೆ.[2] ಹೇಗೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ವಿಧಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬೀ ಬುದ್ಧಿಗಳು ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ, (ಅವು) ಹುಟ್ಟಲ್ಲ ವೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ[3].

ಸದಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೫. ಯತ್ತೂಕ್ತಂ ಸದಾತ್ಮಾ ಸನ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಕಥಂ ನ ಜಾನೀಯಾದಿತಿ । ನಾಽಸೌ ದೋಷಃ । ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋಽಹಂ ಜೀವಃ (ಕರ್ತಾಭೋಕ್ತಾ) ಇತ್ಯಪಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ವಿಜ್ಞಾನಾದರ್ಶನಾತ್ ಕಿಮು ತಸ್ಯ ಸದಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಮ್[4] ಕಥಮೇವಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ತೇಷಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಂಭವತಿ ? ದೃಶ್ಯತೇ ಚ । ತದ್ವತ್ ತಸ್ಯಾಽಪಿ ದೇಹಾದಿಷು ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿತ್ವಾನ್ನ ಸ್ಯಾತ್ ಸದಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಮ್ । ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಕಾರಾನೃತಾಧಿ-ಕೃತಜೀವಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನನಿವರ್ತಕಮೇ- ವೇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಮಸೀತಿ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ॥

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಸದಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಶ್ವೇತಕೇತುವು) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಹೇಗೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದಾನು ? - ಎಂದು ಕೇಳಿದಿರಲ್ಲ, ಅದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ.

1. ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವದು, ಆ ಜ್ಞಾನವು ಬಾಧಿತವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.
2. ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ , ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಲ್ಲ- ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿದು.
3. ಕರ್ಮವಾಕ್ಯದಂತೆ ಜ್ಞಾನವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುವದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಭಾವ. ಗೀ.ಭಾ. ೨-೨೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೦)ವನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವಂತಿದೆ ; ಅನುವಾದವನ್ನೂ ಅದರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ. 'ಸದಾತ್ಮಾವಿಜ್ಞಾನಮ್'ಎಂಬ ಪಾಠವಿದ್ದರೇ ಹೇಗೋ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಜೀವನು ನಾನು (ಕರ್ತೃವು ಭೋಕ್ತೃವು)[1] ಎಂದುಕೂಡ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅರಿವು ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸದಾತ್ಮನೆಂಬ ಅರಿವು ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು[2] ? ಹೀಗೆ (ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆ (ಯಾದವನು ನಾನೆಂಬ) ವಿಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರ ಅರಿವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸೀತು[3] ? ಆದರೆ (ಅದು ಇರುವದು) ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ.[4] ಅದರಂತೆ ಆ (ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೂ) ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಸದಾತ್ಮನು (ತಾನೆಂಬ) ಅರಿವು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕಾರ್ಯವೂ ಅನೃತವೂ (ಆದ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕೃತ(ನು ತಾನೆಂಬ) ಜೀವಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯತಕ್ಕದ್ದೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

1. ಎಷ್ಟೋ ಜನರಿಗೆ ದೇಹಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ; ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರದಿಂದ ದೇಹ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮನೊಬ್ಬನು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವನು ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ತಾನು ದೇಹವ್ಯತಿರಿಕ್ತನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇಕಿಲ್ಲ? ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು ; ಆ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಕ್ಕೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಬಹುದು.
2. ಸುಖದುಃಖಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿರುವ ಸಂಸಾರಿಯು ನಾನೆಂಬ ಅರಿವು ಆಗುವದೇ ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಾಗ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಸನ್ಮಾತ್ರವು ನಾನೆಂಬ ಅರಿವು ಆಗುವದು ಇನ್ನೂ ಕಷ್ಟವೇ. ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಬ್ಬ ಮಹಾತ್ಮನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಅರಿವು ಆದೀತು. ಗೀ. ೭-೩.
3. ನಾನು ಸರ್ವಥಾ ದೇಹಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೇ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವು ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದರೆ ನಾನು ಕರ್ತೃ, ಫಲಭೋಕ್ತೃ - ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವವಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಅದಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವೆನೆಂಬ ಅರಿವು ಆಗಲಾರದು.
4. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಾಯಿತು - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಒಟ್ಟುವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡುವದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯ ೧-೯೧ ರಿಂದ ೯೪ನೆಯ ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇಲ್ಲಿರಬಹುದೆ?

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

೧-೩. ಶ್ವೇತಕೇತು ಆರುಣೇಯನಿಗೆ ತಂದೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಹೇಳಿದನು. ಅವನು ಹನ್ನೆರಡುವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ವೇದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಾನು ಅನೂಚಾನನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿ ಹಿಂತಿರುಗಿಬಂದನು. ಅವಿನೀತನಾಗಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು "ಇದೇನು, ಹೀಗೆ ಸ್ತಬ್ಧನಾಗಿರುವೆಯಲ್ಲ ! ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತರೆ ಅಶ್ರುತವಾದದ್ದು ಶ್ರುತವಾಗುವದೋ ಅಮತವಾದದ್ದು ಮತವಾಗುವದೋ ಅವಿಜ್ಞಾತವಾದದ್ದು ವಿಜ್ಞಾತವಾಗುವದೋ ಅದರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೀಯೋ ?" ಎಂದು ತಂದೆಯು ಕೇಳಿದನು. "ಆ ಉಪದೇಶವು ಎಂಥದ್ದು ?" - ಎಂದು ಕೇಳಲು ತಂದೆಯು ಇಂತೆಂದನು :

೪-೬. "ಏನಯ್ಯ, ಒಂದು ಮಣ್ಣುಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಅರಿತರೆ ಮಣ್ಣಿನದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಅರಿತಂತೆ ಆಗುವದೋ, ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅರಿತರೆ ಹೇಗೆ ಚಿನ್ನದಿಂದಾದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಒಂದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತಂತಾಗುವದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿರುವೆಯೇನು ?"

೭. "ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಇದು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಹೇಗೆತಾನೆ ಹೇಳದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು ? ಪೂಜ್ಯನಾದ ನೀನೇ ನನಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು" ಎಂದನು.

ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

೧-೪. ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು : ಮೊದಲು ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಸತ್ತೊಂದೇ ಇತ್ತು ; ಅದರಿಂದಲೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆಯಿತು. ಅಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆಗಿದೆ - ಎಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು. ಅದು ಹೇಗೆ ಸರಿಯಾದೀತು ? ಸತ್ತೊಂದೇ ಇದ್ದಿತು. ಅದು ತನ್ನೊಳಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿಕೊಂಡು 'ಬಹುವಾಗುವೇನು ಹುಟ್ಟುವೇನು' - ಎಂದುಕೊಂಡಿತು. ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ತೇಜಸ್ಸಾದ ಅದು ಮತ್ತೆ ಹಾಗೇ ಯೋಚಿಸಿ ಅಪ್ಪನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಆ ಅಪ್ಪು ಯೋಚಿಸಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈಗಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಪ್ಪು, ಅಪ್ಪಿನಿಂದ ಅನ್ನ ಹೀಗೆ ಆಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

೧-೪. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಪಕ್ಷ್ಯಾದಿಭೂತಗಳಿಗೆ ಅಂಡಜ, ಜೀವಜ, ಉದ್ಭಿಜ್ಜ - ಎಂದು ಮೂರು ಬೀಜಗಳು. ಈ ತೇಜೋಬನ್ನಕಾರ್ಯವಾದ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ

ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಸತ್ತೆಂಬ ದೇವತೆಯು ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುವೆನು - ಎಂದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿದೆರಡರ ಬೆರಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಮಾಡಿ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಿತು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

೧-೪. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪುರೂಪವು ತೇಜಸ್ಸಿನದು, ಬಿಳಿಯದು ಅಪ್ಪಿನದು, ಕಪ್ಪಾದದ್ದು ಅನ್ನದ್ದು ; ಹೀಗೆ ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವದು, ರೋಹಿತಾದಿರೂಪತ್ರಯಮಾತ್ರವೇ ಆಗುವದು. ಹೀಗೆಯೇ ಆದಿತ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಮಿಂಚು - ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜೋಽಬನ್ನಗಳ ರೂಪಗಳೇ ಇರುವವು.

೫-೭. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿತ ಹಿಂದಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆಯೇ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡರು. ಯಾವದರಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಈ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ ರೂಪವೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು.

ಈ ತೇಜೋಽಬನ್ನಗಳು ಪುರುಷಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾಗಿರುವವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು :

ಐದನೆಯ ಖಂಡದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಖಂಡ ಪೂರ

೫-೧ ರಿಂದ ೪. ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ : ಅದರಲ್ಲಿ ತೀರ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಭಾಗವು ಪುರೀಷವಾಗುವದು, ನಡುವಿನ ಭಾಗವು ಮಾಂಸವಾಗುತ್ತದೆ, ತೀರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದದ್ದು ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಡಿದ ಅಪ್ಪು ಹೀಗೆಯೇ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ : ಸ್ಥೂಲತಮವಾದದ್ದು ಮೂತ್ರವು, ನಡುವಣ ಭಾಗವು ರಕ್ತವು, ಅಣುತಮವಾದದ್ದು ಪ್ರಾಣವು. ಹೀಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಎಣ್ಣೆತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವೂ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ : ಸ್ಥೂಲತಮವಾದದ್ದು ಎಲುಬು, ನಡುವಣ ಭಾಗವು ಮಜ್ಜೆ, ಅಣುತಮವಾದದ್ದು ವಾಕ್ಕು. ಅಂತೂ ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣವು ಅಮ್ಮಯ, ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವು.

೬-೧ ರಿಂದ ೫. ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಇದನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬೇಕೆನ್ನಲು ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು : ಕಡೆದ ಮೊಸರಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗಿ ಏರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ ? ಇದರಂತೆ ಉಂಡ ಅನ್ನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ ; ಅಪ್ಪಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ, ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ವಾಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣವು ಅಮ್ಮಯ, ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯ.

೭-೧. ಈಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೆಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು : ಅಪ್ಪ, ಈ ಮನುಷ್ಯನು ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳವನು. ನೀನು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳು ಊಟಮಾಡದೆ ಇರು ; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರು ಕುಡಿಯಬಹುದು - ಎಂದನು.

೭-೨ ರಿಂದ ೩. ಶ್ವೇತಕೇತು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳು ಉಪವಾಸದಿಂದಿದ್ದು ಬಂದು "ಏನು ಹೇಳಲಿ ?" ಎಂದನು. "ಋಕ್ಕುಗಳು, ಯಜುಸ್ಸುಗಳು, ಸಾಮುಗಳು - ಇವನ್ನು ಹೇಳು" ಎಂದು ತಂದೆ ಕೇಳಲು ಅವನಿಗೆ ಯಾವದೊಂದೂ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ತಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : "ದೊಡ್ಡ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣಕಿಡಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಏನನ್ನೂ ಬಲವಾಗಿ ಸುಡಲಾರದೆ ಇರುವದೋ ಹಾಗೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವದರಿಂದ ಏನೂ ತೋಚದೆ ಇದೆ. ಊಟಮಾಡು, ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿಯುವದು".

೭-೪ ರಿಂದ ೬. ಮಗನು ಅದರಂತೆ ಊಟಮಾಡಿ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು ; ಕೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿದನು. ತಂದೆಯು "ಅಪ್ಪ, ಉಳಿದಿರುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣಕಿಡಿಯನ್ನೇ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದರೆ ಹೇಗೆ ಅದು ಇನ್ನೂ ಬಲವಾಗಿ ಸುಡುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಕಲೆಯು ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಉರಿಯಿತು ; ಅದರಿಂದಲೇ ವೇದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಈಗ ಅರಿಯುತ್ತಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಮಯವೆಂದೂ ಪ್ರಾಣವು ಅಮ್ಮಯವೆಂದೂ ವಾಕ್ಕು ತೇಜೋಮಯವೆಂದೂ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿದೇನೆ" ಎಂದನು. ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ಈ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತ್ರಿವೃತ್ಕರಣದ ವಿವರವು ತಿಳಿಯಿತು.

ಎಂಟನೆಯ ಖಂಡ

೧-೨. ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ತ್ರಿವೃತ್ಕೃತವಾದ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ ವಿಕಾರಗಳೊಳಗೆ ಅನ್ನವಿಕಾರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದ್ರೂಪಪರದೇವತೆಯು ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ತೇಜೋಽಮ್ಮಯಗಳಾದ ವಾಕ್ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದು, ಆ ಜೀವನು ಆಗ ಮನನದರ್ಶನಶ್ರವಣಾದಿವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸದಾಖ್ಯಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಂತೆಂದನು; "ಅಪ್ಪ, ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ 'ಸ್ವಪಿತಿ' (ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಾಗ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ಲಯವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆ ದಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವ ಹಕ್ಕಿಯು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯವು ಸಿಕ್ಕದೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೇ ಬರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಮನಉಪಾಧಿಕನಾದ ಜೀವನು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

೩-೪. ಇದರಂತೆ ಅಶನಾಯಾ (ಹಸಿವು) ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಪ್ಪಿಗೆ ಹೆಸರು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಅಶಿತವನ್ನು (ಉಂಡದ್ದನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಪ್ಪಿನ ಸಹಾಯದಿಂದಾಗಿರುವ ಶರೀರವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಅನ್ನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಅನ್ನವು ಅಪ್ಪಿನಿಂದ, ಅಪ್ಪು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ, ತೇಜಸ್ಸು ಸತ್ತಿನಿಂದ, ಆಗಿರುವದು. ಈ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸತ್ತೇ ಮೂಲವು, ಸತ್ತೇ ಆಧಾರವು, ಸತ್ತಿನಕಡೆಗೇ ಇವೆಲ್ಲವೂ ತೆರಳುವವು.

೫-೬. ಇನ್ನು ಉದನ್ಯಾ (ಬಾಯಾರಿಕೆ) ಎಂಬ ಮಾತೂ ಹೀಗೆಯೇ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು.

ಕುಡಿದದ್ದನ್ನು ತೇಜಸ್ಸೇ ಒಣಗಿಸಿ ಅತ್ತ ಒಯ್ಯುವದು. ಅನ್ನದಿಂದ ಹೇಗೆ ಈ ಶರೀರವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗಿರುವದೋ ಅಪ್ಪಿನಿಂದಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ಪೆಂಬ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಸತ್ತನ್ನೂ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊ. ಈ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲ ಸತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಿರುವವು.

೬-೭. ಈ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ ಸೇರಿ ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣವಾಗುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಆಗಲೇ ಹೇಳಿರುವೆನಷ್ಟೆ. ಈ ಪುರುಷನು ಸಾಯುವಾಗ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ಸು ಸತ್ತೆಂಬ ಪರ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಈ ಸತ್ತೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಆ ಸತ್ತೇ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಆತ್ಮನು, ಅದೇ ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ, ಅದೇ ನೀನು- ಎಂದು ತಂದೆಯು ಬೋಧಿಸಿದನು.

ಆಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಈ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರೂ ಹಾಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವವರಲ್ಲ! ಇದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸ ಬೇಕು - ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ತಂದೆಯು ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೀಗೆಂದನು :

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

೧-೩. ಜೇನುಹುಳುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಡೆಯಿಂದ ಗಿಡಗಳ ರಸವನ್ನು ತಂದು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಒಂದು ರಸವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿರುವಾಗ ಹೇಗೆ, ಸಿಹಿ, ಹುಳಿ - ಮುಂತಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳು ತಮ್ಮ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜೀವರುಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸದ್ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ 'ನಾವು ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುತ್ತೇವೆ' ಎಂಬ ಅರಿವು ಅವರಿಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹುಲಿ, ಸಿಂಹ - ಮುಂತಾದ ಯಾವಯಾವ ವಾಸನೆ ಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುತ್ತಾರೋ ಆಯಾ ಶರೀರವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

೪. ಹೀಗೆ ಯಾವ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವರೋ ಅದೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆತ್ಮವು, ಅದೇ ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ನೀನು - ಎಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಲು ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಾದರೂ 'ಸತ್ತಿನಿಂದ ನಾನು ಬಂದೆನು' ಎಂದೇಕೆ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ? - ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತು ಕೇಳಿದನು. ತಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

೧-೩. ಗಂಗಾದಿನದಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮೋಡಗಳಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಮಳೆಗರೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ನದಿಯಾಗಿ ಹರಿಯುವವು. ಆ ನದಿಗಳು ಗಂಗೆ, ಸಿಂಧು - ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಕ್ತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಬಂದ

ನದಿಯಿದು - ಎಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. 'ಸತ್ತನ್ನು ಸೇರಿ ಮತ್ತೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಜೀವರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬಂದಿದೇವೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವವು. ಯಾವ ಸತ್ತಿನಿಂದ ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರುವರೋ ಅದೇ ನೀನು.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾದ ಜೀವರು ಅಲೆ, ನೊರೆ, ಗುಳ್ಳೆ - ಮುಂತಾದವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ ನಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಏತಕ್ಕೆ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ ? - ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ತಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮರದ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಡಲಿ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದ ಹೊಡೆದರೂ ಅದರ ರಸವು ಸ್ರವಿಸುವದು. ಆ ಮರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮರದ ಜೀವನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಜೀವನು ಯಾವಯಾವ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೋ ಅದದು ಒಣಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ ; ಆದರೆ ಜೀವನು ಮರದ ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಂತೆ ಜೀವನು ಬಿಟ್ಟ ಶರೀರವು ಸಾಯುವದೇ ಹೊರತು ಜೀವನು ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನೀನು.

ಈಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಸ್ಥೂಲವಾದ ನಾಮರೂಪಗಳ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಲು ಅದಕ್ಕೆ ತಂದೆ ಹೀಗೆಂದನು :

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

೧-೩. ಆಲದಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜವನ್ನು ಒಡೆದು ನೋಡಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೇನೂ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶದಿಂದಲೇ ದೊಡ್ಡದಾದ ಆಲದಮರವು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿರುವದು. ಇದರಂತೆ ಅಣುವಾದ ಸದಾತ್ಮನಿಂದ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿರುವದು. ಆ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನೀನು.

'ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾಗಿ ಈ ಸತ್ತು ಏತಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿಲ್ಲ ?' ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಕೇಳಲು ಅದಕ್ಕೆ ತಂದೆ ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು :

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡಗಳು

೧೩-೧ ರಿಂದ ೩. ಉಪ್ಪಿನ ಹರಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಕರಗಿಹೋಗುವದು. ಆಗ ಅದನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆಯಲು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆ ನೀರನ್ನು ಸವಿದುನೋಡಿದರೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಉಪ್ಪೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಜಗನ್ಮೂಲವಾದ ಸತ್ತನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಸಾಧನದ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ ಇದ್ದರೂ ಉಪಾಯಾಂತರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೧೪-೧ ರಿಂದ ೩. ಹೇಗೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಗಂಧಾರದೇಶದ ಪುರುಷನನ್ನು ಕಳ್ಳರು ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ ತಂದು ನಿರ್ಜನವಾದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಅವನು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿತ್ತ

ತಿರುಗಾಡುತ್ತಾ ಜನರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ದಾರಿಹೋಕನೊಬ್ಬನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ 'ಗಂಧಾರದೇಶವು ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇದೆ, ಈ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗು !' ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಆತನು ವಿವೇಕಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ದಾರಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಗಂಧಾರದೇಶವನ್ನೇ ಸೇರಿಕೊಂಡನು. ಹೀಗೆಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯದವನು ಆಚಾರ್ಯನ ಉಪದೇಶವೆಂಬ ಉಪಾಯದಿಂದ ಆತನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನು. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೂ ಅವನು ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ತನಾಗಿಬಿಡುವನು. ಆ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನೀನು. ಹೀಗೆನ್ನಲು ಶ್ವೇತಕೇತುವು 'ಜ್ಞಾನಿಯು ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ತಂದೆಯು ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು :

ಹದಿನೈದನೆಯ ಖಂಡ

೧-೩. ಜ್ವರಾದಿಗಳಿಂದ ನರಳುತ್ತಾ ಸಾಯಲಾಗಿರುವವನ ಜ್ಞಾತಿಗಳು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು 'ನಾನು ಯಾರು, ಹೇಳು' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಕೊನೆಗೆ ಅವನ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ಸು ಪರದೇವತೆಯಾದ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವಾಗುವದು. ಆ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನೀನು.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಶ್ವೇತಕೇತುವು 'ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನಿಯೂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತಾರಾದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೇಕೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ತಂದೆಯು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದನು :

ಹದಿನಾರನೆಯ ಖಂಡ

೧-೩. ಕಳವುಮಾಡಿರುವನೆಂಬ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಈಡಾದ ಪುರುಷನನ್ನು ಕೈಗೆ ಬೇಡಿಹಾಕಿ ಕರೆತಂದು 'ನೀನು ಇಂಥವನ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಕದ್ದಿರುವೆಯ ?' - ಎಂದು ರಾಜಪುರುಷರು ಕೇಳುವಾಗ ಅವನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಿಜವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕಾದಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ !' ಎಂದು ಅವರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಅವನು 'ನಾನು ಕದ್ದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಸುಳ್ಳೇ ಹೇಳಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಅವನನ್ನು ಬೆಂಕಿ ಸುಡುತ್ತದೆ ; ನಿಜವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ, ಸುಡುವದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಯಾವನು ಸತ್ಯವಾದ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಅರಿತು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ತಂದೆಯು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿದವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವ ಪರಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದನು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ನಾರದನು ಸನತ್ಕುಮಾರನ ಬಳಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಬಂದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಧೀಹಿ ಭಗವ ಇತಿ ಹೋಪಸಸಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರಂ ನಾರದಸ್ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಯದ್ವೇತ್ಥ ತೇನ ಮೋಪಸೀದ ತತಸ್ತ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೀತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ॥೧॥

೧. 'ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು !' ಎಂದು ನಾರದನು ಸನತ್ಕುಮಾರನನ್ನು ಬಳಿಸಾರಿದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು: 'ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ಅದ(ನ್ನು ತಿಳಿಸುವದ)ರಿಂದ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾ ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು.' ಅವನಿಂತೆಂದನು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೭. ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಪ್ರಧಾನಪರಃ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ಸದಾತ್ಮೈಕತ್ವನಿರ್ಣಯಪರತಯೈವ ಉಪಯುಕ್ತಃ । ನ ಸತೋಽರ್ವಾಗ್ವಿಕಾರಲಕ್ಷಣಾನಿ ತತ್ತ್ವಾನಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಿ ಇತ್ಯತಸ್ತಾನಿ ನಾಮಾದೀನಿ ಪ್ರಾಣಾನ್ತಾನಿ ಕ್ರಮೇಣ ನಿರ್ದಿಶ್ಯ ತದ್ದ್ವಾರೇಣ ಅಪಿ ಭೂಮಾಖ್ಯಂ ನಿರತಿಶಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ನಿರ್ದೇಕ್ಷ್ಯಾಮಿ[1] ಶಾಖಾಚನ್ದ್ರನಿದರ್ಶನವದಿತೀಮಂ[2] ಸಪ್ತಮಂ ಪ್ರಪಾಠಕಮ್ ಆರಭತೇ । ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟೇಷು ಹಿ ಸತೋಽರ್ವಾಕ್ತತ್ತ್ವೇಷು ಸನ್ಮಾತ್ರೇ ಚ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಅನ್ಯದಪ್ಯವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸ್ಯಾತ್ । ಸಾ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ವಾ ತಾನಿ ನಿರ್ದಿದಿಕ್ಷತಿ । ಅಥವಾ ಸೋಪಾನಾರೋಹಣವತ್ ಸ್ಥೂಲಾದಾರಭ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಂ ಚ ಬುದ್ಧಿವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತ್ವಾ ತದತಿರಿಕ್ತೇ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯೇ ಅಭಿಷೇಕ್ಷ್ಯಾಮೀತಿ

1. ಇಲ್ಲಿ ಆ॥ ಪಾಠದಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಯು ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟದೆ.
2. 'ದರ್ಶನವತ್' ಎಂದೂ ಪಾ॥

ನಾಮಾದೀನಿ ನಿರ್ದಿದಿಕ್ಷತಿ । ಅಥವಾ ನಾಮಾದ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರವಿಶಿಷ್ಟಾನಿ ತತ್ತ್ವಾನಿ, ಅತಿತರಾಂ ಚ ತೇಷಾಮ್ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತಮಂ ಭೂಮಾಖ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಮಿತಿ ತತ್ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಂ ನಾಮಾದೀನಾಂ ಕ್ರಮೇಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವದರಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವ[1] ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸದಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ (ತತ್ತ್ವವೆಂದು) ನಿರ್ಣಯಿಸುವದರಲ್ಲಿಯೇ ವಿನಿಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಈಚೆಗಿರುವ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು (ಅಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಮವನ್ನು ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಪ್ರಾಣದವರೆಗಿನ ಆ (ತತ್ತ್ವ)ಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಅವುಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದಲೂ 'ಭೂಮ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಿರತಿಶಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶಾಖಾ ಚಂದ್ರನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡೋಣವೆಂದು[2] ಈ ಏಳನೆಯ ಪ್ರಪಾಠಕವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಈಚಿನ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡದೆ ಸತ್ತೊಂದನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೂ ಯಾವದಾದರೊಂದು ತತ್ತ್ವವು ಅವಿಜ್ಞಾತವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಯಾವನಿಗಾದರೂ ಶಂಕೆಯುಂಟಾಗಬಹುದಷ್ಟೆ ? ಅದು ಉಂಟಾಗದಿರಲಿ- ಎಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದಾದರೂ (ಹೇಳಬಹುದು).[3] ಅಥವಾ ಸೋಪಾನವನ್ನು ಏರುವಂತೆ ಸ್ಥೂಲವನ್ನು

1. ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಪ್ರಧಾನಃ, ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಪರಃ -ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು ; 'ಪ್ರಧಾನಪರಃ' ಎಂದಿರಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆರನೆಯ ಪ್ರಪಾಠಕಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವೇ ಪ್ರಧಾನವು ; ಅಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಪ್ರವೇಶ - ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅವನ್ನು ಆತ್ಮೈಕತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ.

2. ಕೊಂಬೆಯಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನಿದಾನೆ ಎಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ನೆಪವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚಂದ್ರನನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ನಾಮಾದಿತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನೆಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆಂದು. ಹಿಂದೆ ಸತ್ತೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥ ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿತ್ತು ; ಈಗ ಭೂಮವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ.

3. ನಾಮಾದಿತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ದ್ವಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ; ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತರೂ ನಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರಬಹುದು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯುಂಟಾಗದಿರಲಿ, ನಾಮಾದಿಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಕಾರವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅರಿತಂತಾಗುವದು ಎಂದು ತಿಳಿಸೋಣ - ಎಂದು ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ - ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಮೊದಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆದ ಬುದ್ಧಿವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ[1] ಅಭಿಷೇಕಮಾಡೋಣ ಎಂದು ನಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಹೊರಟಿದೆ (ಎಂದಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು).[2] ಅಥವಾ ನಾಮಾದಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ತತ್ತ್ವಗಳು, ಅವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದದ್ದು ಭೂಮವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಎಂದು ಅದನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ (ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು).[3]

ನಾರದಸನತ್ಕುಮಾರರ ಕಥೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೭. ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತು ಪರವಿದ್ಯಾಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಾ । ಕಥಮ್ ? ನಾರದೋ ದೇವರ್ಷಿಃ ಕೃತಕರ್ತವ್ಯಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯೋ ಅಪಿ ಸನ್ ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಶುಶೋಚೈವ । ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಮನ್ಯೋಽಲ್ಪವಿಜ್ಜನ್ತುರಕೃತಪುಣ್ಯಾತಿಶಯೋ ಅಕೃತಾರ್ಥ ಇತಿ । ಅಥವಾ ನಾನ್ಯದಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾನ್ನಿರತಿಶಯಶ್ರೇಯಃಸಾಧನಮಸ್ತೀತ್ಯೇತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಸನತ್ಕುಮಾರನಾರದಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಆರಭ್ಯತೇ । ಯೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಸಾಧನಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ನಾರದಸ್ಯ ದೇವರ್ಷೇಃ ಶ್ರೇಯೋ ನ ಬಭೂವ, ಯೇನ ಉತ್ತಮಾಭಿಜನವಿದ್ಯಾವೃತ್ತಸಾಧನಶಕ್ತಿಸಂಪತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಭಿಮಾನಂ ಹಿತ್ವಾ ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷವತ್ ಸನತ್ಕುಮಾರಮ್ ಉಪಸಸಾದ ಶ್ರೇಯಃಸಾಧನಪ್ರಾಪ್ತಯೇ, ಅತಃ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಿತಂ ಭವತಿ ನಿರತಿಶಯಶ್ರೇಯಃಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನತ್ವಮಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾ ಇತಿ ॥

---

1. 'ಸ ಸ್ವರಾಡ್ಭವತಿ' (೭-೨೫-೨) ರ ಸೂಚನೆಯಿದು. 2. ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಪಾಠಕದಲ್ಲಿ ನೇರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತ್ತು ; ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಮವಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
3. ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೂರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಸೋಪಾನಾರೋಹಣ-ನ್ಯಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗೆ ನಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೆಂದೂ ಶಾಖಾಚಂದ್ರನ್ಯಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗೆ ಧ್ಯಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಥವಾ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದೂ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರಮ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಲೂ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಇಲ್ಲಿರುವ) ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಾದರೋ ಪರ(ಬ್ರಹ್ಮ)ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ (ಬಂದಿದೆ). ಹೇಗೆಂದರೆ, ನಾರದನು ದೇವರ್ಷಿಯೂ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದವನೂ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನೂ ಆದರೂ ಆತ್ಮನನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಶೋಕಪಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು ; ಇನ್ನು ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಅಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ ಜೀವನು ಶೋಕಿಸುವನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವದೇನಿದೆ ?- ಎಂದು (ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದೆ). ಅಥವಾ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರೇಯಃಸಾಧನವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ - ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸನತ್ಕುಮಾರನಾರದರ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳೂ ಸಾಧನಗಳೂ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇದ್ದವಾದರೂ[1] ದೇವರ್ಷಿಯಾದ ನಾರದನಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು[2] ಆಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಉತ್ತಮವಾದ ವಂಶ[3], ವಿದ್ಯೆ[4], ನಡತೆ, ಸಾಧನ[5], ಶಕ್ತಿ - ಇವುಗಳಿರುವವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಆತನು) ಸಾಮಾನ್ಯಜನರಂತೆ ಶ್ರೇಯಃಸಾಧನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸನತ್ಕುಮಾರನನ್ನು ಬಳಿಸಾರಿದನಷ್ಟೆ ? ಇದರಿಂದ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಶ್ರೇಯಃಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಂತೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸನತ್ಕುಮಾರನು ನಾರದನನ್ನು ಏನೇನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದೀಯೆ ? - ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೮. ಅಧೀಹಿ ಅಧೀಷ್ವ ಭಗವೋ ಭಗವನ್ ಇತಿ ಹ ಕಿಲ ಉಪಸಸಾದ । 'ಅಧೀಹಿ ಭಗವಃ' ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಃ । ಸನತ್ಕುಮಾರಂ ಯೋಗೀಶ್ವರಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಂ ನಾರದ ಉಪಸನ್ನವಾನ್ । ತಂ ನ್ಯಾಯತ ಉಪಸನ್ನಂ ಹ ಉವಾಚ । ಯತ್ ಆತ್ಮವಿಷಯೇ

1. ಯಾವ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೋ ಆದರ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯೂ, ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳೂ ಇರಬೇಕು. ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಫಲಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ನಾರದನಲ್ಲಿದ್ದವು.
2. ಮೋಕ್ಷವು. 3. ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸಪುತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮವಂಶವಿತ್ತು.
4. ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ವಿದ್ಯಾಸಂಪತ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.
5. ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳಿದ್ದವು.

ಕಿಂಚಿದ್ ವೇತ್ಥ ತೇನ ತತ್ಪ್ರಖ್ಯಾಪನೇನ ಮಾಮುಪಸೀದ । ಇದಮಹಂ ಜಾನ ಇತಿ । ತತೋ ಅಹಂ ಭವತೋ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ತೇ ತುಭ್ಯಮ್ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಇತ್ಯುಕ್ತವತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ನಾರದಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಭಗವ = ಭಗವನ್) ಭಗವಂತನೆ, (ಅಧೀಹಿ= ಅಧೀಷ್ವ) ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು !' ಎಂದು - (ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ) 'ಅಧೀಹಿ ಭಗವಃ' ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರವು[1] - ಯೋಗೀಶ್ವರನೂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನೂ[2] ಆದ ಸನತ್ಕುಮಾರನನ್ನು ನಾರದನು (ಉಪಸಸಾದ = ಉಪಸನ್ನವಾನ್) ಬಳಿಸಾರಿದನು.[3] ನ್ಯಾಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ[4] ಬಳಿಸಾರಿದ ಆ (ನಾರದನನ್ನು ಕುರಿತು) ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು, ಎಂದು- ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದರ ಮೂಲಕ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ (ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ) ಬಾ[5] ; ಅದಕ್ಕಿಂತ (ಆ) ನೀನು ತಿಳಿದಿರುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು. ಹೀಗೆನ್ನಲು ಆ ನಾರದನಿಂತೆಂದನು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಋಗ್ವೇದಂ ಭಗವೋಽಧ್ಯೇಮಿ ಯಜುರ್ವೇದಗ್ಂ ಸಾಮವೇದಮಾಥರ್ವಣಂ ಚತುರ್ಥಮಿತಿಹಾಸಪುರಾಣಂ ಪಞ್ಚಮಂ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಂ ಪಿತ್ರ್ಯಗ್ಂ ರಾಶಿಂ ದೈವಂ ನಿಧಿಂ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಮೇಕಾಯನಂ ದೇವವಿದ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ಭೂತವಿದ್ಯಾಂ ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಂ ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಗ್ಂ ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯಾಮೇತದ್ ಭಗವೋಽಧ್ಯೇಮಿ ॥೨॥

ಸೋಽಹಂ ಭಗವೋ ಮನ್ತ್ರವಿದೇವಾಸ್ಮಿ ನಾಽಽತ್ಮವಿಚ್ಛ್ರುತಗ್ಂ

---

1. ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಬಂದವನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಮಂತ್ರವು ; ತೈ. ೩-೧ರಲ್ಲಿ 'ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.
2. ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೂ. ಬೃ. ೩-೧-೨ನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಉಪಸದನ, ಉಪಕರಣ, ಉಪಗಮನ - ಇವೆಲ್ಲ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದಗಳು.
4. ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ.
5. ಶಿಷ್ಯನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಹ್ಯೇವ ಮೇ ಭಗವದ್ದೃಶೇಭ್ಯಸ್ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿದಿತಿ ಸೋಽಹಂ ಭಗವಃ ಶೋಚಾಮಿ ತಂ ಮಾ ಭಗವಾಞ್ಶೋಕಸ್ಯ ಪಾರಂ ತಾರಯತ್ವಿತಿ ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ಯದ್ವೈ ಕಿಂ ಚೈತದಧ್ಯಗೀಷ್ಠಾ ನಾಮೈವೈತತ್ ॥೩॥

೨-೩. 'ಭಗವಂತನೆ, ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು ; ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು, ಸಾಮವೇದವನ್ನು, ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಆಥರ್ವಣವನ್ನು, ಐದನೆಯದಾದ, ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣವನ್ನು, ವೇದಗಳ ವೇದವನ್ನು, ಪಿತ್ರ್ಯವನ್ನು, ರಾಶಿಯನ್ನು, ದೈವವನ್ನು, ನಿಧಿಯನ್ನು, ವಾಕೋವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಏಕಾಯನವನ್ನು, ದೇವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಭೂತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯೆಯನ್ನು- ಇದನ್ನು ಭಗವಂತನೆ, ಬಲ್ಲೆನು. ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನೆ, ಮಂತ್ರವಿದನೇ ಆಗಿರುವೆನು, ಆತ್ಮವಿದನಾಗಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನಂಥವರಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ಶೋಕವನ್ನು ದಾಟುವನೆಂದು ನಾನು ಕೇಳಿರುತ್ತೇನೆ. ಭಗವಂತನೆ, ಆ ನಾನು ಶೋಕಿಸುತ್ತಿದೇನೆ ; ಆ ನನ್ನನ್ನು ಭಗವಂತನು ಶೋಕದ ಪಾರವನ್ನು ದಾಟಿಸಬೇಕು !' ಎಂದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : 'ಈ ಯಾವದನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೋ ಇದು ನಾಮವೇ.'

ನಾರದನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೯. ಋಗ್ವೇದಂ ಭಗವಃ ಅಧ್ಯೇಮಿ ಸ್ಮರಾಮಿ । ಯದ್ವೇತ್ಥ ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಯಜುರ್ವೇದಂ ಸಾಮವೇದಮ್ ಆಥರ್ವಣಂ ಚತುರ್ಥಂ ವೇದಮ್ । ವೇದಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ । ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಂ ಪಞ್ಚಮಂ ವೇದಮ್ । ವೇದಾನಾಂ ಭಾರತಪಞ್ಚಮಾನಾಂ ವೇದಮ್, ವ್ಯಾಕರಣಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವ್ಯಾಕರಣೇನ ಹಿ ಪದಾದಿವಿಭಾಗಶ ಋಗ್ವೇದಾದಯೋ ಜ್ಞಾಯನ್ತೇ । ಪಿತ್ರ್ಯಂ ಶ್ರಾದ್ಧಕಲ್ಪಮ್ । ರಾಶಿಂ ಗಣಿತಮ್ । ದೈವಮ್ ಉತ್ಪಾತಜ್ಞಾನಮ್ । ನಿಧಿಂ ಮಹಾಕಾಲಾದಿನಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಮ್ । ವಾಕೋವಾಕ್ಯಂ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಮ್ । ಏಕಾಯನಂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮ್ । ದೇವವಿದ್ಯಾಂ ನಿರುಕ್ತಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಾಖ್ಯಸ್ಯ

ವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ । ಶಿಕ್ಷಾಕಲ್ಪಛನ್ದಶ್ಚಿತಯಃ[1], ತಾಃ । ಭೂತವಿದ್ಯಾಂ ಭೂತತನ್ತ್ರಮ್ । ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಂ ಧನುರ್ವೇದಮ್ । ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಂ ಜ್ಯೌತಿಷಮ್ । ಸರ್ಪದೇವಜನ-ವಿದ್ಯಾಮ್, ಸರ್ಪವಿದ್ಯಾಂ ಗಾರುಡಂ ದೇವಜನವಿದ್ಯಾಂ ಗನ್ಧಯುಕ್ತಿನೃತ್ಯಗೀತವಾದ್ಯ-ಶಿಲ್ಪಾದಿವಿಜ್ಞಾನಾನಿ । ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಹೇ ಭಗವಃ ಅಧ್ಯೇಮಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಭಗವಂತನೆ, ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು. 'ಯಾವದನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೋ (ಅದನ್ನು ಹೇಳು)' ಎಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೇಳಿರುವದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯೇಮಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲೆನು ಎಂದು ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಮತ್ತು ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು, ಸಾಮವೇದವನ್ನು, ಆಥರ್ವಣವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೇದವನ್ನು (ಬಲ್ಲೆನು) ; ವೇದಶಬ್ದವು[2] ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ ಆಥರ್ವಣವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೇದವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣವೆಂಬ ಐದನೆಯ ವೇದವನ್ನು (ಬಲ್ಲೆನು) ; ಭಾರತವೇ ಐದನೆಯದಾಗಿರುವ[3] ವೇದಗಳ ವೇದವನ್ನು, ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು (ಬಲ್ಲೆನು) ಎಂದರ್ಥ. ವ್ಯಾಕರಣದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಪದವೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಋಗ್ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ[4] ? ಪಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಶ್ರಾದ್ಧಕಲ್ಪವನ್ನು ; ರಾಶಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಗಣಿತವನ್ನು ; ದೈವವನ್ನು ಎಂದರೆ ಉತ್ಪಾತಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ನಿಧಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಮಹಾಕಾಲವೇ (?) ಮುಂತಾದ ನಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ; ವಾಕೋವಾಕ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ; ಏಕಾಯನವನ್ನು ಎಂದರೆ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು[5] ; ದೇವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ನಿರುಕ್ತವನ್ನು ;

---

1. ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ 'ವಿದ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ' ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯೆಯೇ ಇದ್ದರೂ ಶಿಕ್ಷಾಕಲ್ಪಛನ್ದಶ್ಚಿತಯಃ ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವದು ಹೊಂದುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಂದಿರುವ 'ತಾಃ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ.
2. 'ಶಬ್ದ' ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆಯೆನ್ನುವದಕ್ಕಿಂತ ವೇದವು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವದೇ ಉತ್ತಮ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
3. ಭಾರತವು ಐದನೆಯ ವೇದವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ ; ಶಬ್ದರಾಶಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಇತಿಹಾಸಃ ಪುರಾಣಮ್' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರಕಾರವಾಚಕಗಳಾಗಿ ಬೃ. ಭಾ. ೨-೯-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೬೪) ರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.
4. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳ ವೇದವೆಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣವೇ.
5. ರಾಜನೀತಿ.

(ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು[1]) : ಬ್ರಹ್ಮದ ಎಂದರೆ ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಗಳೆಂಬ (ವೇದದ) ವಿದ್ಯೆಯು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು, ಶಿಕ್ಷಾ, ಕಲ್ಪ, ಛಂದೋಜ್ಞಾನಗಳು[2] ;- ಅವುಗಳನ್ನು (ಎಂದರ್ಥ) ; ಭೂತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಭೂತಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ; ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಧನುರ್ವೇದವನ್ನು ; ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಜ್ಯೌತಿಷವನ್ನು ; ಸರ್ಪದೇವಜನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು : ಸರ್ಪವಿದ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಗಾರುಡವಿದ್ಯೆ[3] ; ದೇವಜನವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. ನೃತ್ಯ, ಗೀತವಾದ್ಯಶಿಲ್ಪಾದಿವಿಜ್ಞಾನಗಳು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ಬಲ್ಲೆನು.

ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೦. ಸೋಽಹಂ ಭಗವಃ ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಜಾನನ್ನಪಿ ಮನ್ತ್ರವಿದೇವಾಽಸ್ಮಿ । ಶಬ್ದಾರ್ಥಮಾತ್ರವಿಜ್ಞಾನವಾನೇವಾಽಸ್ಮೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವೋ ಹಿ ಶಬ್ದೋಽಭಿಧಾನ ಮಾತ್ರಮ್ । ಅಭಿಧಾನಂ ಚ ಸರ್ವಂ ಮನ್ತ್ರೇಷು ಅನ್ತರ್ಭವತಿ ಮನ್ತ್ರವಿದೇವಾಸ್ಮಿ । ಮನ್ತ್ರವಿತ್ ಕರ್ಮವಿತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । "ಮನ್ತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ" (೭-೪-೧) ಇತಿ ಹಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । ನಾಽಽತ್ಮವಿತ್, ನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ವೇದ್ಮಿ । ನನ್ವಾತ್ಮಾಽಪಿ ಮನ್ತ್ರೈಃ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತ ಏವೇತಿ ಕಥಂ ಮನ್ತ್ರವಿಚ್ಚೇನ್ನಾಽಽತ್ಮವಿತ್ ? ನ । ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯಭೇದಸ್ಯ ವಿಕಾರತ್ವಾತ್ ।´ ನ ಚ ವಿಕಾರ ಆತ್ಮಾ ಇಷ್ಯತೇ । ನನ್ವಾತ್ಮಾಪಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದೇನ ಅಭಿಧೀಯತೇ । ನ । "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇ" (ತೈ. ೨-೯), "ಯತ್ರ ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ" (೭-೨೪-೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ । ಕಥಂ ತರ್ಹಿ "ಆತ್ಮೈವಾಽಧಸ್ತಾತ್" (೭-೨೫-೨), "ಸ ಆತ್ಮಾ" (೬-೧೬-೧) ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯನ್ತಿ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । ದೇಹವತಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಭೇದವಿಷಯೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಃ ಶಬ್ದೋ ದೇಹಾದೀನಾಮಾತ್ಮತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಮಾನೇ ಯತ್ ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ತದವಾಚ್ಯಮಪಿ[4] ಪ್ರತ್ಯಾಯಯತಿ । ಯಥಾ ಸರಾಜಿಕಾಯಾಂ ದೃಶ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ಸೇನಾಯಾಂ ಛತ್ರಧ್ವಜಪತಾಕಾದಿವ್ಯವಹಿತೇ ಅದೃಶ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ರಾಜನಿ ಏಷ ರಾಜಾ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಭವತಿ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ । ತತ್ರ 'ಕೋಽಸೌ

---

1. 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮ್' ಎಂಬ ಮಾತು ಮೂಲದಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು.
2. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ ; ಅದನ್ನು ಕೇಳುವದಕ್ಕೇ ನಾರದನು ಬಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷಾದಿಗಳು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.
3. ಹಾವಿನ ವಿಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವ ವಿದ್ಯೆ.
4. 'ಸತ್' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ತತ್ ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ರಾಜಾ ?' ಇತಿ ರಾಜವಿಶೇಷನಿರೂಪಣಾಯಾಂ ದೃಶ್ಯಮಾನೇತರಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಅದೃಶ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ರಾಜನಿ ರಾಜಪ್ರತೀತಿರ್ಭವೇತ್ ತದ್ವತ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸೋಽಹಂ ಮನ್ತ್ರವಿತ್ ಕರ್ಮವಿದೇವ ಅಸ್ಮಿ । ಕರ್ಮಕಾರ್ಯಂ ಚ ಸರ್ವಂ ವಿಕಾರ ಇತಿ ವಿಕಾರಜ್ಞ ಏವಾಽಸ್ಮಿ ನಾಽಽತ್ಮವಿತ್ । ನಾಽಽತ್ಮಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಜ್ಞ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಅತ ಏವೋಕ್ತಮ್ "ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ" (೬-೧೪-೨) ಇತಿ । "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇ" (ತೈ. ೨-೯) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ । ಶ್ರುತಮಾಗಮಜ್ಞಾನಮ್ ಅಸ್ತ್ಯೇವ । ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಮೇ ಮಮ ಭಗವದ್ದೃಶೇಭ್ಯಃ ಯುಷ್ಮತ್ಸದೃಶೇಭ್ಯಃ । ತರತಿ ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ಶೋಕಮ್ ಮನಸ್ತಾಪಮ್ ಅಕೃತಾರ್ಥ ಬುದ್ಧಿತಾಮ್ ಆತ್ಮವಿದಿತಿ । ಅತಃ ಸೋಽಹಮ್ ಅನಾತ್ಮವಿತ್ತ್ವಾದ್ ಹೇ ಭಗವಃ ಶೋಚಾಮಿ । ಅಕೃತಾರ್ಥಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸಂತಪ್ಯೇ ಸರ್ವದಾ । ತಂ ಮಾ ಮಾಂ ಶೋಕಸ್ಯ ಶೋಕಸಾಗರಸ್ಯ ಪಾರಮ್ ಅನ್ತಂ ಭಗವಾನ್ ತಾರಯತು । ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೋಡುಪೇನ ಕೃತಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಮ್ ಆಪಾದಯತು । ಅಭಯಂ ಗಮಯತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಭಗವಂತನೆ, ಆ ನಾನು ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತಿರುವೆನಾದರೂ ಮಂತ್ರವಿದನೇ ಆಗಿರುವೆನು, ಶಬ್ದಾರ್ಥಮಾತ್ರವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡವನೇ ಆಗಿರುವೆನು ಎಂದರ್ಥ. ಶಬ್ದವೆಲ್ಲ ಬರಿಯ ಹೆಸರಷ್ಟೆ ? ಹೆಸರೆಲ್ಲವೂ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರವಿದನೇ ಆಗಿರುವೆನು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವಿದನು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ಎಂದರ್ಥ. "ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳು (ಒಂದಾಗಿರುತ್ತವೆ)" (೭-೪-೧) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ[1] ? (ಮಂತ್ರವಿದನೇ ಹೊರತು) ಆತ್ಮವಿದನಲ್ಲ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವೆನು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಆತ್ಮನೂ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಲೇ ಇರುವನಲ್ಲ ! ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವಿದನಾದರೆ ಆತ್ಮವಿದನಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಿಧಾನ, ಅಭಿಧೇಯ - ಎಂಬ ಭೇದವು ವಿಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ವಿಕಾರವೆಂದು (ಯಾರೂ) ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ.[2]

---

1. ಮಂತ್ರಗಳು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ 'ಅಪರವಿದ್ಯೆ' ಎಂದು ಮುಂಡಕ ೧-೧-೫ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿದ್ಯೆ.

2. ವಾಕ್ಕು ವಿಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹೆಸರು, ಅದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ - ಎಂದು (೬-೧-೪) ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಪ್ರಕೃತಿಯು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅಭಿಧೇಯನಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ಅಭಿಧಾನಾಭಿದೇಯಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾಂ. ಭಾ. ಅವತರಣಿಕೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೧ರಿಂದ ೩)ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಆತ್ಮನೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ[1] ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ "ಯಾವದರಿಂದ ವಾಕ್ಕುಗಳು ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತವೆಯೋ" (ತೈ. ೨-೯). "ಎಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ....." (೭-೨೪-೧) ಮುಂತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ[2].

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಹಾಗಾದರೆ "ಆತ್ಮನೇ ಕೆಳಗೆ" (೭-೨೫-೨). "ಅದೇ ಆತ್ಮನು" (೬-೧೬-೧)- ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದು ಹೇಗೆ ?[3]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ[4] ದೇಹವುಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ (ಆತ್ಮ) ಶಬ್ದವು ದೇಹಾದಿಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆದ ಬಳಿಕ ಯಾವದು ಉಳಿಯುವದೋ ಆ (ತತ್ತ್ವವು)[5] ಅವಾಚ್ಯವಾದರೂ (ಅದನ್ನು) ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.[6] ರಾಜಸಹಿತವಾದ ಸೇನೆಯು ಕಾಣಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಛತ್ರಿ, ಬಾವುಟ, ಪತಾಕೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳು ಮರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ರಾಜನು ಕಾಣಿಸದೆ ಇದ್ದರೂ 'ಇಗೋ, ರಾಜನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದಾನೆ' ಎಂದು (ರಾಜ) ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವದೋ, ಆಗ 'ಈ ರಾಜನೆಂಬವನು ಯಾರು?' ಎಂದು ರಾಜನನ್ನು ಗೊತ್ತಾಗಿ (ತಿಳಿಯಲು) ನೋಡುವಾಗ ಕಾಣಿಸುವ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಬೇರೆಯವನಾದ (ಆ) ರಾಜನು ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ ರಾಜನೆಂಬ ಅರಿವು ಹೇಗೆ ಆಗುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಇದು).[7] ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ನಾನು ಮಂತ್ರವಿದನೇ - ಎಂದರೆ

---

1. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುವದೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇಕೆ ?
2. ಯಾವ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನು ವಿಷಯನಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಭಿಧಾನ, ಅಭಿದೇಯ-ಎಂಬ ಭೇದವ್ಯವಹಾರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಆತ್ಮನು ತಿಳಿಯಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವವಲ್ಲ! - ಎಂದು ಶಂಕೆ.
4. ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.
5. 'ಯತ್ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ಸತ್' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಯಾವದು ಉಳಿಯುವದೋ (ಆ) ಸತ್ತು - ಎಂದು ಅನುವಾದ. 'ಯತ್ಸನ್ಮಾತ್ರಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ತತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಯಾರೋ ಹೀಗೆ (ಭಾಷ್ಯವನ್ನು) ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.
6. ಲಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ, ವಾಚ್ಯವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಸುವದಿಲ್ಲ. ತೈ. ಭಾ. ದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಯನೇ ಹೊರತು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೦೭) ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಬೇಕು.
7. ಅಲ್ಲಿ ರಾಜಶಬ್ದವು ರಾಜನನ್ನು ನೇರಾಗಿ ತೋರಿಸುವದಿಲ್ಲ, ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ; ಆತ್ಮಶಬ್ದವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೇ ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ ; ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ವಿಕಾರವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಕಾರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೇ ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ, ಆತ್ಮವಿದನಾಗಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ಆಚಾರ್ಯ ನನ್ನುಳ್ಳ ಪುರುಷನೇ ಬಲ್ಲನು" (೬-೧೪-೨) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. "ಯಾವದರಿಂದ ವಾಕ್ಕುಗಳು ಹಿಂತಿರುಗುವವೋ" (ತೈ. ೨-೯) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದರಿಯಬೇಕು)[1].

(ಮೇ= ಮಮ) ನನಗೆ ಭಗವಂತನಂಥವರಿಂದ, ತಮ್ಮಂಥವರಿಂದ ಆತ್ಮವಿದನು ಶೋಕವನ್ನು, ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂತಾಪವನ್ನು, (ತಾನು) ಕೃತಾರ್ಥನಲ್ಲವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ, ಮೀರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತವು ಎಂದರೆ ಆಗಮಜ್ಞಾನವು[2] ಇದ್ದೇ ಇದೆ (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್)ಯಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ನಾನು ಆತ್ಮನನ್ನರಿಯದ್ದರಿಂದ, ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ಕೃತಾರ್ಥನಲ್ಲವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಶೋಕಿಸುತ್ತಿರುವೆನು, ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂತಾಪಪಡುತ್ತಿರುವೆನು. ಆ (ಮಾ = ಮಾಂ) ನನ್ನನ್ನು ಶೋಕದ ಶೋಕಸಾಗರದ ಪಾರವನ್ನು ಆಚೆಯ ದಡವನ್ನು ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದೋಣಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸಬೇಕು, ಕೃತಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಬೇಕು, ಅಭಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಬೇಕು - ಎಂದರ್ಥ.

ಸನತ್ಕುಮಾರನ ಉಪದೇಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೧. ತಮೇವಮುಕ್ತವನ್ತಂ ಹ ಉವಾಚ । ಯದ್ವೈ ಕಿಂ ಚ ಏತದ್ ಅಧ್ಯಗೀಷ್ಠಾ ಅಧೀತವಾನಸಿ । ಅಧ್ಯಯನೇನ ತದರ್ಥಜ್ಞಾನಮ್ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ । ಜ್ಞಾತವಾನಸಿ ಇತ್ಯೇತತ್ । ನಾಮೈವೈತತ್ । "ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಮ್" (೬-೧-೪) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ॥

1. ಆಚಾರ್ಯನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು, ವಾಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ -ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಅವಿಷಯನೆಂಬುದನ್ನು ಗುರುವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇತರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯಮೂಲಕವೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಮಂತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಲ್ಲದೆ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಗುರುವನ್ನು ಬಳಿಸಂದು ಸೇವಿಸುವದು - ಮುಂತಾದವೂ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಮುಂ.ಭಾ. ೧-೧-೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭) ನ್ನುನೋಡಿ.
2. ಬಲ್ಲವರ ಉಪದೇಶದಿಂದಾದ ಅರಿವು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು (ಸನತ್ಕುಮಾರ) ನಿಂತೆಂದನು : ನೀನು ಏನೇನು (ಅಧ್ಯಗೀಷ್ಠಾಃ = ಅಧೀತವಾನಸಿ) ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿರುವೆಯೋ ಅಧ್ಯಯನ (ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು) ಆದರರ್ಥದ ಜ್ಞಾನದ ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ - ಅರಿತು ಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ನಾಮವೇ. "ವಿಕಾರವೆಂಬುದು ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಾದದ್ದು, ನಾಮಧೇಯವೇ" (೬-೧-೪) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ).

ನಾಮಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ನಾಮ ವಾ ಋಗ್ವೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ ಸಾಮವೇದ ಆಥರ್ವಣಶ್ಚತುರ್ಥ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಃ ಪಞ್ಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಃ ಪಿತ್ರ್ಯೋ ರಾಶಿರ್ದೈವೋ ನಿಧಿರ್ವಾಕೋವಾಕ್ಯಮೇಕಾಯನಂ ದೇವವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಭೂತವಿದ್ಯಾ ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾ ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾ ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯಾ ನಾಮೈವೈತನ್ನಾಮೋಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೪॥

೪. ಋಗ್ವೇದವು ನಾಮವೇ ; ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಆಥರ್ವಣ, ಐದನೆಯದಾದ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣ, ವೇದಗಳ ವೇದ, ಪಿತ್ರ್ಯ, ರಾಶಿ, ದೈವ, ನಿಧಿ, ವಾಕೋವಾಕ್ಯ, ಏಕಾಯನ, ದೇವವಿದ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ, ಭೂತವಿದ್ಯೆ, ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆ, ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆ, ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯೆ - ಇದು ನಾಮವೇ. ನಾಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ನಾಮವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೨. ನಾಮ ವಾ ಋಗ್ವೇದಃ । ಯಜುರ್ವೇದ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಮೈವೈತತ್ । ನಾಮೋಪಾಸ್ಸ್ವ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧ್ಯಾ । ಯಥಾ ಪ್ರತಿಮಾಂ ವಿಷ್ಣುಬುದ್ಧ್ಯಾ ಉಪಾಸ್ತೇ ತದ್ವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಋಗ್ವೇದವು ನಾಮವೇ. ಯಜುರ್ವೇದವೇ ಮುಂತಾದ ಇದು ನಾಮವೇ.

ನಾಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು - ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆ - ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.[1]

ನಾಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಯಾವನ್ನಾಮ್ನೋ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋ ನಾಮ್ನೋ ಭೂಯ ಇತಿ ನಾಮ್ನೋ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೫॥

೫. ಯಾವನು ನಾಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ನಾಮದ ಗತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ (ಇರುವದೋ) ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ನಾಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ). 'ಭಗವಂತನೆ, ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ?' 'ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಬೇಕು.'

ನಾಮೋಪಾಸನೆಗೆ ನಾಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೩. ಸ ಯಸ್ತು ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಉಪಾಸ್ತೇ ತಸ್ಯ ಯತ್ಫಲಂ ಭವತಿ ತಚ್ಛೃಣು । ಯಾವನ್ನಾಮ್ನೋ ಗತಂ ನಾಮ್ನೋ ಗೋಚರಂ ತತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ ನಾಮವಿಷಯೇ ಅಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರಃ ಕಾಮಚರಣಂ ರಾಜ್ಞ ಇವ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಭವತಿ । ಯೋ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನಾದರೆ ನಾಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ

---

1. ಅದು ಪ್ರತೀಕೋಪಾಸನೆ. ಪ್ರತೀಕಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಅದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು (ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೪); ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು, ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಕದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹಾಕಬಾರದು (ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೫) - ಎಂದು ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಯಾವ ಫಲವು ಆಗುವದೋ ಅದನ್ನು ಕೇಳು. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಾಮದ ಗತಿಯು ಗೋಚರವು (ಇರುವದೋ) ಅಲ್ಲಿ ಆ ನಾಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವು, ರಾಜನಿಗೆ ತನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಚಾರವಿರುವದೋ ಹಾಗೆ, ಇರುವದು. 'ಯೋ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ' ಎಂದು (ಹೇಳಿರುವದು ನಾಮೋಪಾಸನೆಯ) ಉಪಸಂಹಾರವು.

ನಾಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದುಂಟು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೪. ಕಿಮಸ್ತಿ ಭಗವೋ ನಾಮ್ನೋ ಭೂಯಃ ಅಧಿಕತರಂ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟ್ಯರ್ಹಮ್ ಅನ್ಯತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಸನತ್ಕುಮಾರ ಆಹ । ನಾಮ್ನೋ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತ್ಯೇವ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ । ಯದ್ಯಸ್ತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಭಗವಂತನೆ, ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೇನು ? ಇನ್ನೂ ದೊಡ್ಡದು, ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು (ಇದೆಯೇನು) ? - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂದು ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಹೇಳಲು (ನಾರದನು) ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಾನೆ : 'ಇದೆಯಾದರೆ ಭಗವಂತನು ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಬೇಕು'.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ವಾಗ್ವಾವ ನಾಮ್ನೋ ಭೂಯಸೀ ವಾಗ್ವಾ ಋಗ್ವೇದಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯತಿ ಯಜುರ್ವೇದಗ್ಂ ಸಾಮವೇದಮಾಥರ್ವಣಂ ಚತುರ್ಥ-ಮಿತಿಹಾಸಪುರಾಣಂ ಪಞ್ಚಮಂ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಂ ಪಿತ್ರ್ಯಗ್ಂ ರಾಶಿಂ ದೈವಂ ನಿಧಿಂ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಮೇಕಾಯನಂ ದೇವವಿದ್ಯಾಂ

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ಭೂತವಿದ್ಯಾಂ ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಂ ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಗ್ಂ ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯಾಂ ದಿವಂ ಚ ಪೃಥಿವೀಂ ಚ ವಾಯುಂ ಚಾಽಽಕಾಶಂ ಚಾಪಶ್ಚ ತೇಜಶ್ಚ ದೇವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಮನುಷ್ಯಾಗ್ಂಶ್ಚ ಪಶೂಗ್ಂಶ್ಚ ವಯಾಗ್ಂಸಿ ಚ ತೃಣವನಸ್ಪತೀಞ್ಶ್ವಾಪದಾನ್ಯಾಕೀಟ-ಪತಙ್ಗಪಿಪೀಲಕಂ ಧರ್ಮಂ ಚಾಧರ್ಮಂ ಚ ಸತ್ಯಂ ಚಾನೃತಂ ಚ ಸಾಧು ಚಾಽಸಾಧು ಚ ಹೃದಯಜ್ಞಂ ಚಾಽಹೃದಯಜ್ಞಂ ಚ ಯದ್ವೈ ವಾಙ್ನಾಭವಿಷ್ಯನ್ನ ಧರ್ಮೋ ನಾಽಧರ್ಮೋ ವ್ಯಜ್ಞಾಪಯಿಷ್ಯನ್ನ ಸತ್ಯಂ ನಾಽನೃತಂ ನ ಸಾಧು ನಾಽಸಾಧು ನ ಹೃದಯಜ್ಞೋ ನಾಽಹೃದಯಜ್ಞೋ ವಾಗೇವೈತತ್ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯತಿ ವಾಚಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ವಾಕ್ಕೇ ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ವಾಕ್ಕೇ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು, ಸಾಮವೇದವನ್ನು, ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಆಥರ್ವಣವನ್ನು, ಐದನೆಯದಾದ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣವನ್ನು, ವೇದಗಳ ವೇದವನ್ನು, ಪಿತ್ರ್ಯವನ್ನು, ರಾಶಿಯನ್ನು, ದೈವವನ್ನು, ನಿಧಿಯನ್ನು, ವಾಕೋವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಏಕಾಯನವನ್ನು, ದೇವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಭೂತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೂ, ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ, ವಾಯುವನ್ನೂ, ಆಕಾಶವನ್ನೂ, ಅಪ್ಪನ್ನೂ, ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ, ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ, ಪಶುಗಳನ್ನೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ, ಹುಲ್ಲುಮರಗಳನ್ನೂ, ಹಿಂಸ್ರಮೃಗಗಳನ್ನೂ, ಹುಳುಜಿಟ್ಟೆಇರುವೆಯವರೆಗೂ (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ), ಧರ್ಮವನ್ನೂ, ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ, ಸತ್ಯವನ್ನೂ, ಅನೃತವನ್ನೂ, ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೂ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನೂ, ಹೃದಯಜ್ಞವಾದದ್ದನ್ನೂ, ಅಹೃದಯಜ್ಞವಾದದ್ದನ್ನೂ, (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ). ವಾಕ್ಕು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮವಾಗಲಿ ಅಧರ್ಮವಾಗಲಿ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಸತ್ಯವಾಗಲಿ ಅನೃತವಾಗಲಿ, ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ ಕೆಟ್ಟದ್ದಾಗಲಿ, ಹೃದಯಜ್ಞವಾಗಲಿ ಅಹೃದಯಜ್ಞವಾಗಲಿ (ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿರ)ಲಿಲ್ಲ. ವಾಕ್ಕೇ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಕನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ವಾಕ್ಕಿನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೫. ವಾಗ್ವಾವ । ವಾಗಿತೀನ್ದ್ರಿಯಂ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲಾದಿಷ್ವಷ್ಟಸು ಸ್ಥಾನೇಷು ಸ್ಥಿತಂ ವರ್ಣಾನಾಮಭಿವ್ಯಞ್ಜಕಮ್ । ವರ್ಣಾಶ್ಚ ನಾಮ ಇತಿ ನಾಮ್ನೋ ವಾಗ್ಭೂಯಸೀ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಕಾರ್ಯಾದ್ ಹಿ ಕಾರಣಂ ಭೂಯೋ ದೃಷ್ಟಂ ಲೋಕೇ । ಯಥಾ ಪುತ್ರಾತ್ ಪಿತಾ । ತದ್ವತ್ । ಕಥಂ ಚ ವಾಙ್ನಾಮ್ನೋ ಭೂಯಸೀತಿ ? ಆಹ । ವಾಗ್ವಾ ಋಗ್ವೇದಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯತಿ । ಅಯಮೃಗ್ವೇದ ಇತಿ । ತಥಾ ಯಜುರ್ವೇದಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಹೃದಯಜ್ಞಂ ಹೃದಯಪ್ರಿಯಮ್ । ತದ್ವಿಪರೀತಮ್ ಅಹೃದ-ಯಜ್ಞಮ್ । ಯದ್ ಯದಿ ವಾಙ್ನಾಽಭವಿಷ್ಯತ್, ಧರ್ಮಾದಿ ನ ವ್ಯಜ್ಞಾಪಯಿಷ್ಯತ್ । ವಾಗಭಾವೇ ಅಧ್ಯಯನಾಭಾವಃ ಅಧ್ಯಯನಾಭಾವೇ ತದರ್ಥಶ್ರವಣಾಭಾವಃ । ತಚ್ಛ್ರವಣಾಭಾವೇ ಧರ್ಮಾದಿ ನ ವ್ಯಜ್ಞಾಪಯಿಷ್ಯತ್ । ನ ವಿಜ್ಞಾತಮ್ ಅಭವಿಷ್ಯತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಮಾದ್ವಾಗೇವೈತತ್ ಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೇನ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯತಿ । ಅತೋ ಭೂಯಸೀ ವಾಙ್ನಾಮ್ನಃ । ತಸ್ಮಾದ್ ವಾಚಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ಸ್ವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ವಾಕ್ಕೇ'. ವಾಕ್ಕೆಂದರೆ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯವೇ ಮುಂತಾದ ಎಂಟು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯವು. ವರ್ಣಗಳೇ ನಾಮವು ; ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಕು ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು - ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಕಾರಣವು ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮಗನಿಗಿಂತ ತಂದೆಯು (ದೊಡ್ಡವನು). ಹಾಗೆಯೇ (ಇದು). ವಾಕ್ಕು ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂಬುದು ಮತ್ತೂ ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ವಾಕ್ಕೇ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು 'ಇದು ಋಗ್ವೇದವು' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು (ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ) - ಇದೇ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥವು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಹೃದಯಜ್ಞವನ್ನು ಎಂದರೆ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಾಗಿರುವದನ್ನು ; ಹೃದಯಜ್ಞವಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವದನ್ನು. (ಯದ್= ಯದಿ) ವಾಕ್ಕು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವಾಕ್ಕಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲ, ಅಧ್ಯಯನ ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಅರ್ಥದ ಶ್ರವಣವಿಲ್ಲ, ಅದರ ಶ್ರವಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಕೇ

ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆಯಾಗಿ ವಾಕ್ಕು ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಕನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ವಾಗುಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋ ವಾಚಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಯಾವದ್ವಾಚೋ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋ ವಾಚಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋ ವಾಚೋ ಭೂಯ ಇತಿ ವಾಚೋ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ವಾಕ್ಕನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ವಾಕ್ಕಿನ ಗತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ (ಇರುವದೋ) ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ವಾಕ್ಕನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ). 'ಭಗವಂತನೆ, ವಾಕ್ಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ವಾಕ್ಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಬೇಕು.'

ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ವಾಕ್ಕಿನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೬. ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಮನೋಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಮನೋ ವಾವ ವಾಚೋ ಭೂಯೋ ಯಥಾ ವೈ ದ್ವೇ ವಾऽऽಮಲಕೇ ದ್ವೇ ವಾ ಕೋಲೇ ದ್ವೌ ವಾऽಕ್ಷೌ ಮುಷ್ಟಿರನುಭವತ್ಯೇವಂ ವಾಚಂ ಚ ನಾಮ ಚ ಮನೋऽನುಭವತಿ ಸ ಯದಾ ಮನಸಾ ಮನಸ್ಯತಿ ಮನ್ತ್ರಾನಧೀಯೀಯೇತ್ಯಥಾಧೀತೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವೀಯೇತ್ಯಥ ಕುರುತೇ ಪುತ್ರಾಗ್ಂಶ್ಚ ಪಶೂಗ್ಂಶ್ಚೇಚ್ಛೇಯೇತ್ಯಥೇಚ್ಛತ ಇಮಂ ಚ ಲೋಕಮಮುಂ ಚೇಚ್ಛೇಯೇತ್ಯಥೇಚ್ಛತೇ ಮನೋ ಹ್ಯಾತ್ಮಾ ಮನೋ ಹಿ ಲೋಕೋ ಮನೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಮನ ಉಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಮನಸ್ಸೇ ವಾಕ್ಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಹೇಗೆ ಎರಡು ಆಮಲಕಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಎರಡು ಕೋಲಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಎರಡು ಅಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ ವಾಕ್ಕನ್ನೂ ನಾಮವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನು ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವೆನು - ಎಂದು ಮನಸ್ಸುಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ; ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು (ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸುಮಾಡುವನೋ) ಆಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ; ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಇಚ್ಛೆಸುವೆನು ಎಂದು (ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸುಮಾಡುವನೋ ಆಗ) ಇಚ್ಛೆಸುವನು ; ಈ ಲೋಕವನ್ನೂ ಆ ಲೋಕವನ್ನೂ ಇಚ್ಛೆಸುವೆನೆಂದು (ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸುಮಾಡುವನೋ) ಆಗ ಇಚ್ಛೆಸುವನು. ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮನು, ಮನಸ್ಸೇ ಲೋಕವು, ಮನಸ್ಸೇ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಮನಸ್ಸಿನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೭. ಮನೋ ಮನಸ್ಯನವಿಶಿಷ್ಟಮನ್ತಃಕರಣಂ ವಾಚೋ ಭೂಯಃ । ತದ್ಧಿ ಮನಸ್ಯನವ್ಯಾಪಾರವದ್ ವಾಚಂ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪ್ರೇರಯತಿ । ತೇನ ವಾಙ್ಮನಸಿ ಅನ್ತರ್ಭವತಿ । ಯಚ್ಚ ಯಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ತರ್ಭವತಿ ತತ್ ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್ ತತೋ ಭೂಯೋ ಭವತಿ। ಯಥಾ ವೈ ಲೋಕೇ ದ್ವೇ ವಾ ಆಮಲಕೇ ಫಲೇ, ದ್ವೇ ವಾ ಕೋಲೇ ಬದರಫಲೇ, ದ್ವೌ ವಾ ಅಕ್ಷೌ ವಿಭೀತಕಫಲೇ ಮುಷ್ಟಿರನುಭವತಿ ಮುಷ್ಟಿಸ್ತೇ ಫಲೇ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ । ಮುಷ್ಟೌ ಹಿ ತೇ ಅನ್ತರ್ಭವತಃ । ಏವಂ ವಾಚಂ ಚ ನಾಮ ಚ ಆಮಲಕಾದಿವತ್ ಮನೋಽನುಭವತಿ । ಸ ಯದಾ ಪುರುಷೋ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಮನಸಾ ಅನ್ತಃಕರಣೇನ ಮನಸ್ಯತಿ ಮನಸ್ಯನಂ ವಿವಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಃ। ಕಥಮ್ ? ಮನ್ತ್ರಾನ್ ಅಧೀಯೀಯ ಉಚ್ಚಾರಯೇಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ ವಿವಕ್ಷಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಅಥ ಅಧೀತೇ। ತಥಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವೀಯ ಇತಿ ಚಿಕೀರ್ಷಾಬುದ್ಧಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಅಥ ಕುರುತೇ । ಪುತ್ರಾಂಶ್ಚ ಪಶೂಂಶ್ಚ ಇಚ್ಛೇಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೀಚ್ಛಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಾಯಾಽನುಷ್ಠಾನೇನ ಅಥ ಇಚ್ಛತೇ। ಪುತ್ರಾದೀನ್ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾ ಇಮಂ ಚ ಲೋಕಮ್ ಅಮುಂ ಚ ಉಪಾಯೇನ ಇಚ್ಛೇಯ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಾಯಾನುಷ್ಠಾನೇನ ಅಥ ಇಚ್ಛತೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ಮನೋ ಹಿ ಆತ್ಮಾ। ಆತ್ಮನಃ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಚ ಸತಿ ಮನಸಿ ನಾನ್ಯಥಾ ಇತಿ ಮನೋ ಹ್ಯಾತ್ಮಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಮನೋ ಹಿ ಲೋಕಃ। ಸತ್ಯೇವ ಹಿ ಮನಸಿ ಲೋಕೋ ಭವತಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಾಯಾನುಷ್ಠಾನಂ ಚ ಇತಿ ಮನೋ ಹಿ ಲೋಕಃ। ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾನ್ಮನೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ। ಯತ ಏವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಮನ ಉಪಾಸ್ಸ್ವ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮನಸ್ಸು ಮನಸ್ಯನ (ಶಕ್ತಿ)ಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಅಂತಃಕರಣವು ವಾಕ್ಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು, ಮನಸ್ಯನವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳ ಆ (ಅಂತಃಕರಣ)ವಲ್ಲವೆ, ವಾಕ್ಕನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ತೊಡಗಿಸುವದು ? ಆದರಿಂದ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವದು ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನೆಲ್ಲಕಾಯಿಗಳನ್ನು, ಅಥವಾ ಎರಡು ಕೋಲಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಎಗಚೀ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು, ಅಥವಾ ಎರಡು ಅಕ್ಷಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ವಿಭೀತಕ (ತಾರೆಕಾಯಿ)

ಫಲಗಳನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಮುಷ್ಟಿಯು ಆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವದೋ - ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಅವು ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ ? - ಹಾಗೆ ವಾಕ್ಕನ್ನೂ ನಾಮವನ್ನೂ, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು (ಮುಷ್ಟಿಯು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ) ಮನಸ್ಸು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಪುರುಷನು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವನೋ - ಮನಸ್ಯನವೆಂದರೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ; (ಅದನ್ನು ಯಾವಾಗ ಮಾಡುವನೋ) - ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ, ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು (ನಾನು) ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು, ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು ಎಂದಿಂತು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆಮೇಲೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು (ನಾನು) ಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಇಚ್ಛಿಸುವೆನು - ಎಂದು ಪಡೆಯುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ (ಆ) ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಲೋಕವನ್ನೂ ಆ ಲೋಕವನ್ನೂ ಸಾಧನದಿಂದ ಇಚ್ಛಿಸುವೆನು - (ಪಡೆಯುವೆನು) ಎಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದ ಆಮೇಲೆ (ಅವನ್ನು) ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮನು. ಮನಸ್ಸಿದ್ದರೇ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ, (ಇರುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು) ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಇರು)ವದಿಲ್ಲವಾಗಿ 'ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮನು' ಎಂದಿದೆ. ಮನಸ್ಸೇ ಲೋಕವು ; ಮನಸ್ಸು ಇದ್ದರೇ ಲೋಕವೂ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನದ ಅನುಷ್ಠಾನವೂ ಆಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸೇ ಲೋಕವು. ಹೀಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸೇ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಹೀಗಿರುವದಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಮನೋಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋ ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಯಾವನ್ಮನಸೋ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋ ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋ ಮನಸೋ ಭೂಯ ಇತಿ ಮನಸೋ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನ ಗತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ (ಇರುವದೋ), ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ). 'ಭಗವಂತನೆ, ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?', 'ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ'. 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು'.

ಮನೋಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೮. ಸ ಯೋ ಮನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಮನಸ್ಸನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ) ಅವನು - ಇತ್ಯಾದಿ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಸಂಕಲ್ಪಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಂಕಲ್ಪೋ ವಾವ ಮನಸೋ ಭೂಯಾನ್ ಯದಾ ವೈ ಸಂಕಲ್ಪ ಯತೇಽಥ ಮನಸ್ಯತ್ಯಥ ವಾಚಮೀರಯತಿ ತಾಮು ನಾಮ್ನೀರಯತಿ ನಾಮ್ನಿ ಮನ್ತ್ರಾ ಏಕಂ ಭವನ್ತಿ ಮನ್ತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ ॥೧॥

೧. ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಯಾವಾಗ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವನೋ ಆಗ ಮನಸ್ಯನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ; ಆಮೇಲೆ ವಾಕ್ಕನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅದನ್ನು

ನಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾಮದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಒಂದಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳು.

ಸಂಕಲ್ಪದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೫. ಸಂಕಲ್ಪೋ ವಾವ ಮನಸೋ ಭೂಯಾನ್ । ಸಂಕಲ್ಪೋಽಪಿ ಮನಸ್ಯನವತ್ ಅನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯವಿಷಯವಿಭಾಗೇನ ಸಮರ್ಥನಮ್[1] । ವಿಭಾಗೇನ ಹಿ ಸಮರ್ಥಿತೇ (?) ವಿಷಯೇ ಚಿಕೀರ್ಷಾಬುದ್ಧಿರ್ಮನಸ್ಯನಮನನ್ತರಂ[2] ಭವತಿ । ಕಥಮ್ ? ಯದಾ ವೈ ಸಂಕಲ್ಪಯತೇ ಕರ್ತವ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಾನ್ ವಿಭಜತ ಇದಂ ಕರ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್ ಇದಂ ಕರ್ತುಮ್ ಅಯುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ಅಥ ಮನಸ್ಯತಿ 'ಮನ್ತ್ರಾನ್ ಅಧೀಯೀಯ' ಇತ್ಯಾದಿ । ಅಥ ಅನನ್ತರಂ ವಾಚಮ್ ಈರಯತಿ ಮನ್ತ್ರಾದ್ಯುಚ್ಚಾರಣೇ ತಾಂ ಚ ವಾಚಮು ನಾಮ್ನಿ ನಾಮ್ನಾ ಉಚ್ಚಾರಣನಿಮಿತ್ತಂ ವಿವಕ್ಷಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಈರಯತಿ । ನಾಮ್ನಿ ನಾಮಸಾಮಾನ್ಯೇ ಮನ್ತ್ರಾಃ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾಃ ಸನ್ತ ಏಕಂ ಭವನ್ತಿ ಅನ್ತರ್ಭವನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಹಿ ವಿಶೇಷೋಽನ್ತರ್ಭವತಿ । ಮನ್ತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ ಏಕಂ ಭವನ್ತಿ । ಮನ್ತ್ರಪ್ರಕಾಶಿತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕ್ರಿಯನ್ತೇ ನಾಽಮನ್ತ್ರಕಮಸ್ತಿ ಕರ್ಮ । ಯದ್ಧಿ ಮನ್ತ್ರಪ್ರಕಾಶನೇನ ಲಬ್ಧಸತಾಕಂ ತತ್ಕರ್ಮ[3] ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ಇದಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ಅಸ್ಮೈ ಫಲಾಯ ಇತಿ ವಿಧೀಯತೇ । ಯಾಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಕರ್ಮಣಾಂ ದೃಶ್ಯತೇ, ಸಾಪಿ ಮನ್ತ್ರೇಷು ಲಬ್ಧಸತಾಕಾನಾಮೇವ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಮ್ । ನ ಹಿ ಮನ್ತ್ರಾಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಕರ್ಮ ಕಿಂಚಿದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಉತ್ಪನ್ನಂ ದೃಶ್ಯತೇ । ತ್ರಯೀವಿಹಿತಂ ಕರ್ಮೇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ । ತ್ರಯೀಶಬ್ದಶ್ಚ ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಸಮಾಖ್ಯಾ । "ಮನ್ತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ ಕವಯೋ ಯಾನ್ಯಪಶ್ಯನ್" (ಮುಂ. ೧-೨-೧) ಇತಿ ಚಾಥರ್ವಣೇ । ತಸ್ಮಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ಮನ್ತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ ಏಕಂ ಭವನ್ತೀತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಸಂಕಲ್ಪವೂ ಮನಸ್ಯನದಂತೆಯೇ ಅಂತಃಕರಣದ (ಒಂದು) ವೃತ್ತಿ; ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ - ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ

---

1. ಇದು 'ಸಮರ್ಪಣಮ್' ಎಂದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆ? 2. 'ಮನಸ್ಯನಾನನ್ತರಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ. 3. 'ಸತ್ಕರ್ಮ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಗೊತ್ತುಪಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ವಿಂಗಡಿಸಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ, (ಆ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಇದನ್ನು) ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯ ರೂಪವಾದ ಮನಸ್ಯನವು ಅದರ ಬಳಿಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ? ಹೇಗೆಂದರೆ ಯಾವಾಗ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೋ, ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಮುಂತಾದ[1] ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇದನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡೋಣವೆಂದು ಮನಸ್ಯನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ; ಆಮೇಲೆ ವಾಕ್ಕನ್ನು ಮಂತ್ರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಕನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಆ ವಾಕ್ಕನ್ನು ನಾಮದಲ್ಲಿ, ನಾಮದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ, ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ನಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಎಂದರ್ಥ).[2] ನಾಮದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ನಾಮಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಶಬ್ದವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ, ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ.[3] ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ವಿಶೇಷವು ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ? ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳು ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ. ಮಂತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಕರ್ಮವು ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೋ[4] ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಇಂಥ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ (ಕೆಲವು) ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದೂ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕರ್ಮಗಳದ್ದೇ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣವು ; ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗದೆ ಇರುವ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವದು ಕಾಣಬರುವದೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ[5] ? ಕರ್ಮವು ತ್ರಯೀವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತ್ರಯೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಗಳ ಹೆಸರು. "ತಿಳಿದವರು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು

---

1. ಮುಂತಾದ ಎಂದರೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲದ್ದು, ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಮಾಡಬಾರದ್ದು - ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನಸ್ಯನವಾದ ಬಳಿಕ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. 2. ವಾಕ್ಕನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅದನ್ನು ನಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ - ಎಂದರೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ನಾಮವನ್ನುಚ್ಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಶಬ್ದವಿಶೇಷಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ನಾಮವೇ, ನಾಮವು ವಾಕ್ಕಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಮನಸ್ಯನದ್ವಾರದಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನವೆಂದಾಯಿತು.
4. ಮಂತ್ರವು ಕರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.
5. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕಾಣಬರುತ್ತಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು ಆಯಾ ಶಾಖೆಯ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರದಿದ್ದರೂ ಶಾಖಾಂತರದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕಾಣುವ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬವಕ್ಕೂ ಮಂತ್ರವೇ ಮೂಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಕಂಡುಕೊಂಡರೋ' (ಮುಂ. ೧-೨-೧) ಎಂದು ಆಥರ್ವಣದಲ್ಲಿಯೂ (ಇದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳು ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ - ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ.

ಸಂಕಲ್ಪೋಪಾಸನೆಯ ವಿಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾನಿ ಹ ವಾ ಏತಾನಿ ಸಂಕಲ್ಪೈಕಾಯನಾನಿ ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮಕಾನಿ ಸಂಕಲ್ಪೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಸಮಕ್ಲ್ಪತಾಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಸಮಕಲ್ಪೇತಾಂ ವಾಯುಶ್ಚಾಽಽಕಾಶಂ ಚ ಸಮಕಲ್ಪನ್ತಾಽಽಪಶ್ಚ ತೇಜಶ್ಚ ತೇಷಾಗ್ಂ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯೈ ವರ್ಷಗ್ಂ ಸಂಕಲ್ಪತೇ ವರ್ಷಸ್ಯ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯಾ ಅನ್ನಗ್ಂ ಸಂಕಲ್ಪತೇಽನ್ನಸ್ಯ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯೈ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸಂಕಲ್ಪನ್ತೇ ಪ್ರಾಣಾನಾಗ್ಂ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯೈ ಮನ್ತ್ರಾಃ ಸಂಕಲ್ಪನ್ತೇ ಮನ್ತ್ರಾಣಾಗ್ಂ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯೈ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಕಲ್ಪನ್ತೇ ಕರ್ಮಣಾಗ್ಂ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯೈ ಲೋಕಃ ಸಂಕಲ್ಪತೇ ಲೋಕಸ್ಯ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯೈ ಸರ್ವಂ ಸಂಕಲ್ಪತೇ ಸ ಏಷ ಸಂಕಲ್ಪಃ ಸಂಕಲ್ಪಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಇವುಗಳು ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ಏಕಾಯನವುಳ್ಳವು, ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮಕಗಳು, ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವವು. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ, ವಾಯುವೂ ಆಕಾಶವೂ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ, ಅಪ್ಪೂ ತೇಜಸ್ಸೂ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ಷವು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ, ವರ್ಷದ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ನವು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ, ಅನ್ನದ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ, ಪ್ರಾಣಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ, ಮಂತ್ರಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಲೋಕವು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ, ಲೋಕದ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಇದು ಸಂಕಲ್ಪವು. ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಸರ್ವವೂ ಸಂಕಲ್ಪಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬೦. ತಾನಿ ಹ ವಾ ಏತಾನಿ ಮನಆದೀನಿ ಸಂಕಲ್ಪೈಕಾಯನಾನಿ ಸಂಕಲ್ಪ

ಏಕೋಽಯನಂ ಗಮನಂ ಪ್ರಲಯಃ, ಯೇಷಾಂ ತಾನಿ ಸಂಕಲ್ಪೈಕಾಯನಾನಿ । ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮಕಾನಿ ಉತ್ಪತ್ತೌ । ಸಂಕಲ್ಪೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಸ್ಥಿತೌ । ಸಮಕ್ಲಪತಾಂ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಕೃತವತ್ಯಾವಿವ ಹಿ ದ್ಯೌಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಚ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ನಿಶ್ಚಲೇ ಲಕ್ಷ್ಯೇತೇ । ತಥಾ ಸಮಕಲ್ಪೇತಾಂ ವಾಯುಶ್ಚ ಆಕಾಶಂ ಚ । ಏತಾವಪಿ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಕೃತವನ್ತಾವಿವ । ತಥಾ ಸಮಕಲ್ಪನ್ತ ಆಪಶ್ಚ ತೇಜಶ್ಚ । ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ನಿಶ್ಚಲಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ । ಯತಸ್ತೇಷಾಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಂಕ್ಲಪ್ತ್ಯೈ ಸಂಕಲ್ಪನಿಮಿತ್ತಂ ವರ್ಷಂ ಸಂಕಲ್ಪತೇ ಸಮರ್ಥೀ ಭವತಿ । ತಥಾ ವರ್ಷಸ್ಯ ಸಂಕ್ಲಪ್ತ್ಯೈ ಸಂಕಲ್ಪನಿಮಿತ್ತಮ್ ಅನ್ನಂ ಸಂಕಲ್ಪತೇ । ವೃಷ್ಟೇರ್ಹಿ ಅನ್ನಂ ಭವತಿ । ಅನ್ನಸ್ಯ ಸಂಕ್ಲಪ್ತ್ಯೈ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸಂಕಲ್ಪನ್ತೇ । ಅನ್ನಮಯಾ ಹಿ ಪ್ರಾಣಾ ಅನ್ನೋಪಷ್ಟಮ್ಭಕಾಃ । "ಅನ್ನಂ ದಾಮ" (ಬೃ ೨-೨-೧) ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ । ತೇಷಾಂ ಸಂಕ್ಲಪ್ತ್ಯೈ ಮನ್ತ್ರಾ ಸಂಕಲ್ಪನ್ತೇ । ಪ್ರಾಣವಾನ್ ಹಿ ಮನ್ತ್ರಾನ್ ಅಧೀತೇ ನಾಽಬಲಃ । ಮನ್ತ್ರಾಣಾಂ ಹಿ ಸಂಕ್ಲಪ್ತ್ಯೈ ಕರ್ಮಾಣಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಿ ಸಂಕಲ್ಪನ್ತೇಽನುಷ್ಠೀಯಮಾನಾನಿ ಮನ್ತ್ರಪ್ರಕಾಶಿತಾನಿ ಸಮರ್ಥೀ ಭವನ್ತಿ ಫಲಾಯ । ತತೋ ಲೋಕಃ ಫಲಂ ಸಂಕಲ್ಪತೇ । ಕರ್ಮಕರ್ತೃಸಮವಾಯಿತಯಾ ಸಮರ್ಥೀ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಲೋಕಸ್ಯ ಸಮಕ್ಲಪ್ತ್ಯೈ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ಸಂಕಲ್ಪತೇ ಸ್ವರೂಪಾವೈಕಲ್ಯಾಯ । ಏತದ್ಧೀದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗದ್ ಯತ್ಫಲಾವಸಾನಮ್ । ತತ್ಸರ್ವಂ ಸಂಕಲ್ಪಮೂಲಮ್ । ಅತೋ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸ ಏಷ ಸಂಕಲ್ಪಃ । ಅತಃ ಸಂಕಲ್ಪಮುಪಾಸ್ಸ್ವ । ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಫಲಮಾಹ ತದುಪಾಸಕಸ್ಯ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಮನಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದವು ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ಏಕಾಯನವುಳ್ಳವು, ಸಂಕಲ್ಪವೊಂದೇ ಯಾವವಕ್ಕೆ ಅಯನವೋ, ಗಮನವೋ, ಪ್ರಲಯ (ಸ್ಥಾನವೋ), ಅವು ಸಂಕಲ್ಪೈಕಾಯನಗಳು.[1] (ಅವು) ಉತ್ಪತ್ತಿ(ಕಾಲ)ದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪಗಳಾಗಿರುವವು.[2] ಸ್ಥಿತಿ (ಕಾಲ)ದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವವು.[3]

ದ್ಯುಲೋಕವೂ ಪೃಥಿವೀಲೋಕವೂ ಎಂಬ (ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ = ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ) ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ.[4] ಹೀಗೆಯೇ ವಾಯು, ಆಕಾಶ - ಇವು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ, ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು

1. ಸಂಕಲ್ಪವು ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು, ವಾಕ್ಕು, ನಾಮ - ಇವು ಅಡಗುವವು.
2. ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವವು. 3. ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವವು.
4. ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವ.

ಮಾಡಿದಂತೆ ಇವೆ.[1] ಮತ್ತು ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು - (ಇವೂ) ತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ.[2]

ಆ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿ - ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕಲ್ಪದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಮಳೆಯು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ, ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ[3] ; ಹೀಗೆಯೇ ಮಳೆಯ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕಲ್ಪನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅನ್ನವು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯಿಂದಲ್ಲವೆ, ಅನ್ನವಾಗುವದು ? ಅನ್ನದ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ ; ಪ್ರಾಣಗಳು ಅನ್ನಮಯವಾಗಿದ್ದು, ಅನ್ನದ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆಯಲ್ಲವೆ ? "ಅನ್ನವು (ಕಟ್ಟುವ) ಹಗ್ಗವು" (ಬೃ. ೨-೨-೧) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಶ್ರುತಿ ? ಅವುಗಳ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವವು. ಪ್ರಾಣಗಳುಳ್ಳವನು, ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿಯಾನೇ ಹೊರತು ದುರ್ಬಲನು (ಮಾಡ)ಲಾರನು - ಮಂತ್ರಗಳ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ ; ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿ ಫಲ(ವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ) ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ ? ಅದರಿಂದ ಲೋಕವು, ಫಲವು, ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಲೋಕದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತೂ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವಿಕಲವಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಫಲದವರೆಗಿನ ಇದೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸರ್ವಜಗತ್ತೆಂಬುದು ? ಅದೆಲ್ಲವೂ ಸಂಕಲ್ಪಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನದು, ಆ ಈ ಸಂಕಲ್ಪವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಸಂಕಲ್ಪೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಃ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಸಂಕ್ಲಪ್ತಾನ್ ವೈ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಧ್ರುವಾನ್ ಧ್ರುವಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋಽವ್ಯಥಮಾನಾನ-

1. ವಾಯುವೆಂದರೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಅದೂ ಆಕಾಶವೂ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ.
2. ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಚಲನವುಳ್ಳವಾಗಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ನಿಶ್ಚಲವೇ.
3. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಆಗುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ; ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ ಅದರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ವ್ಯಥಮಾನೋಽಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಯಾವತ್ ಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯಃ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವಃ ಸಂಕಲ್ಪಾದ್ಭೂಯ ಇತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೩॥

೩. ಯಾವನು ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಕ್ಲೃಪ್ತವಾದ ಧ್ರುವವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಧ್ರುವವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿ, ಅವ್ಯಥಮಾನವಾದವುಗಳನ್ನು ಅವ್ಯಥಮಾನವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸಂಕಲ್ಪದ ಗತಿಯಿರುವದೋ (ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ) ಅಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುವದು. ಯಾವನು ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ ಈ ಫಲವು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ'. 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

ಸಂಕಲ್ಪೋಪಾಸಕನಿಗೆ ದೊರಕುವ ಲೋಕಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೧. ಸ ಯಃ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧ್ಯಾ ಉಪಾಸ್ತೇ ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತಾನ್ ವೈ ಧಾತ್ರಾ ಅಸ್ಯ ಇಮೇ ಲೋಕಾಃ ಫಲಮಿತಿ ಕ್ಲೃಪ್ತಾನ್ ಸಮರ್ಥಿತಾನ್ ಸಂಕಲ್ಪಿತಾನ್ ಸ ವಿದ್ವಾನ್ ಧ್ರುವಾನ್ ನಿತ್ಯಾನ್ ಅತ್ಯನ್ತಾಧ್ರುವಾಪೇಕ್ಷಯಾ । ಧ್ರುವಶ್ಚ ಸ್ವಯಮ್ । ಲೋಕಿನೋ ಹ್ಯಧ್ರುವತ್ವೇ ಲೋಕೇ ಧ್ರುವಕ್ಲೃಪ್ತಿರ್ವ್ಯರ್ಥಾ ಇತಿ ಧ್ರುವಃ ಸನ್ । ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನ್ ಉಪಕರಣಸಂಪನ್ನಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪಶುಪುತ್ರಾದಿಭಿಃ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ಇತಿ ದರ್ಶನಾತ್ । ಸ್ವಯಂ ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ । ಆತ್ಮೀಯೋಪಕರಣಸಂಪನ್ನಃ । ಅವ್ಯಥಮಾನಾನ್ ಅಮಿತ್ರಾದಿತ್ರಾಸರಹಿತಾನ್ ಅವ್ಯಥಮಾನಶ್ಚ ಸ್ವಯಮ್, ಅಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಾವತ್ ಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ ಗತಂ ಸಂಕಲ್ಪಗೋಚರಃ, ತತ್ರ ಅಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಆತ್ಮನಃ ಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ । ನ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯೇತಿ । ಉತ್ತರಫಲವಿರೋಧಾತ್ । ಯಃ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಸಂಕ್ಲೃಪ್ತಾವಾದ - ಇವನಿಗೆ ಈ ಲೋಕಗಳು ಫಲವು ಎಂದು ಧಾತೃವು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಕ್ಲೃಪ್ತವಾದ - ಸಂಕಲ್ಪಿತವಾದ, ಧ್ರುವವಾದ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಅಧ್ರುವಗಳಾಗಿರುವ (ಲೋಕಗಳಿಗಿಂತ) ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ; (ಲೋಕಗಳನ್ನು), ಆ ಉಪಾಸಕನು ತಾನೂ ಧ್ರುವನಾಗಿ - ಲೋಕವನ್ನು (ಪಡೆದವನು) ಧ್ರುವನಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಲೋಕವು ಧ್ರುವವಾಗಿರಲೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವು. ಆದ್ದರಿಂದ (ತಾನೂ) ಧ್ರುವನಾಗಿ - ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ, ಎಂದರೆ ಉಪಕರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ (ಲೋಕಗಳನ್ನು) ಎಂದರ್ಥ. ಪಶುಪುತ್ರಾದಿ ಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗುವನು ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು) ಕಂಡಿರುವದರಿಂದ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಎಂದರೆ ಈ ಅರ್ಥ) - ತಾನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಉಪಕರಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅವ್ಯಥಮಾನವಾದ, ಶತ್ರುಗಳೇ ಮುಂತಾದವರ ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ (ಲೋಕಗಳನ್ನು) ತಾನು ಅವ್ಯಥಮಾನನಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸಂಕಲ್ಪದ ಗತಿಯಿರುವದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮ ಚಾರವಿರುವದು. ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ (ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಗತಿಯಿರುವದೋ) ಎಂದರ್ಥ ; (ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು) ಎಲ್ಲರ ಸಂಕಲ್ಪದ (ಗತಿಯಿರುವವರೆಗೂ) ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ (ಹೇಳಿರುವ) ಫಲಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದು.[1] 'ಯಾವನು ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

---

1. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರ ಸಂಕಲ್ಪವೂ ಇರುವದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಕಾಮಚಾರ ವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗತಿಯಾಗಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಉಳಿಯುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಹಾಗೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮುಂದೆ ಚಿತ್ತೋಪಾಸನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಐದನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಚಿತ್ತಂ ವಾವ ಸಂಕಲ್ಪಾದ್ಭೂಯೋ ಯದಾ ವೈ ಚೇತಯತೇಽಥ ಸಂಕಲ್ಪಯತೇಽಥ ಮನಸ್ಯತ್ಯಥ ವಾಚಮೀರಯತಿ ತಾಮು ನಾಮ್ನೀರಯತಿ ನಾಮ್ನಿ ಮನ್ತ್ರಾ ಏಕಂ ಭವನ್ತಿ । ಮನ್ತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ ॥೧॥

೧. ಚಿತ್ತವೇ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಯಾವಾಗ ಚೇತನ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆಗ ಮನಸ್ಯನಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಆಮೇಲೆ ವಾಕ್ಕನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ನಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾಮದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ, ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳು.

ಚಿತ್ತದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬೨. ಚಿತ್ತಂ ವಾವ ಸಂಕಲ್ಪಾದ್ ಭೂಯಃ । ಚಿತ್ತಂ ಚೇತಯಿತೃತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಾನುರೂಪಬೋಧವತ್ತ್ವಮ್ ಅತೀತಾನಾಗತವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನ ನಿರೂಪಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಚ । ತತ್ಸಂಕಲ್ಪಾದಪಿ ಭೂಯಃ । ಕಥಮ್ ? ಯದಾ ವೈ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಸ್ತು ಇದಮೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಚೇತಯತೇ ತದಾ ತದಾದಾನಾಯ ವಾ ಅಪೋಹಾಯ ವಾ ಅಥ ಸಂಕಲ್ಪಯತೇ । ಅಥ ಮನಸ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಚಿತ್ತವೇ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಚಿತ್ತವೆಂದರೆ ಅರಿಯುವದು, ಬಂದೊದಗಿದ್ದನ್ನು ಕಾಲಾನುರೂಪವಾಗಿರುವದನ್ನು[1] ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ; ಆಗಿ

1. ಈಗ ಇದು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

ಹೋದ, ಇನ್ನೂ ಬಾರದೆ ಇರುವ, ವಿಷಯದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ (ಚಿತ್ತವೇ). ಅದು ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಯಾವಾಗ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಬಂದೊದಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೊ ಆಗ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದೂರವಿರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಆಗ 'ಮನಸ್ಯನಮಾಡುತ್ತಾನೆ' - ಮುಂತಾದ (ಗ್ರಂಥವು) ಹಿಂದಿನಂತೆ[1] (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು).

ಚಿತ್ತೋಪಾಸನೆಯ ವಿಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾನಿ ಹ ವಾ ಏತಾನಿ ಚಿತ್ತೈಕಾಯನಾನಿ ಚಿತ್ತಾತ್ಮಾನಿ[1] ಚಿತ್ತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ತಸ್ಮಾದ್ಯದ್ಯಪಿ ಬಹುವಿದಚಿತ್ತೋ ಭವತಿ ನಾಽಯಮಸ್ತೀತ್ಯೇವೈನಮಾಹುರ್ಯದಯಂ ವೇದ ಯದ್ವಾ ಅಯಂ ವಿದ್ವಾನ್ನೇತ್ಥಮಚಿತ್ತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಥ ಯದ್ಯಲ್ಪವಿಚ್ಚಿತ್ತವಾನ್ ಭವತಿ ತಸ್ಮಾ ಏವೋತ ಶುಶ್ರೂಷನ್ತೇ ಚಿತ್ತಗ್ಂ ಹ್ಯೇವೈಷಾಮೇಕಾಯನಂ ಚಿತ್ತಮಾತ್ಮಾ ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚಿತ್ತಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೨॥

೨. ಆ ಇವುಗಳು ಚಿತ್ತವೆಂಬ ಏಕಾಯನವುಳ್ಳವು, ಚಿತ್ತಾತ್ಮಗಳು, ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹಳವನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದರೂ ಚಿತ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ, ಇವನು ಇಲ್ಲ ; 'ಇವನು ಏನು ಅರಿತಿರುವನೋ (ಅದೂ ಇಲ್ಲ) ; ಇವನು ಅರಿತಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ಅಚಿತ್ತನಾಗಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಇವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಚಿತ್ತವಂತ-ನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಕೇಳಲಿಚ್ಛಿಸುವರು. ಚಿತ್ತವೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಏಕಾಯನವು ? ಚಿತ್ತವೇ ಆತ್ಮನು, ಚಿತ್ತವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. ಚಿತ್ತವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

1. ೭-೪-೧ ರಂತೆ.
2. ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಚಿತ್ತಾತ್ಮಕಾನಿ ಎಂದಿರಬೇಕೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಂತಿದೆ, ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಚಿತ್ತಾತ್ಮಾನಿ' ಎಂದೇ ಇದೆ.

ಎಲ್ಲವೂ ಚಿತ್ತಮೂಲಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬೩. ತಾನಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೀನಿ ಕರ್ಮಫಲಾನ್ತಾನಿ ಚಿತ್ತೈಕಾಯನಾನಿ ಚಿತ್ತಾತ್ಮಾನಿ ಚಿತ್ತೋತ್ಪತ್ತೀನಿ ಚಿತ್ತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಾನೀತ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ । ಕಿಂ ಚ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮ್ । ಯಸ್ಮಾಚ್ಚಿತ್ತಂ ಸಂಕಲ್ಪಾದಿಮೂಲಂ ತಸ್ಮಾದ್ ಯದ್ಯಪಿ ಬಹುವಿತ್ ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಪರಿಜ್ಞಾನವಾನ್ ಸನ್ ಅಚಿತ್ತೋ ಭವತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಚೇತಯಿತೃತ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಹಿತೋ ಭವತಿ ತಂ ನಿಪುಣಾ ಲೌಕಿಕಾ ನಾಯಮಸ್ತಿ ವಿದ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಅಸತ್ಸಮ ಏವ ಇತ್ಯೇನಮ್ ಆಹುಃ । ಯಚ್ಚಾಽಯಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ವೇದ ಶ್ರುತವಾನ್ ತದಪ್ಯಸ್ಯ ವೃಥೈವೇತಿ ಕಥಯನ್ತಿ । ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಯದ್ಯಯಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್, ಇತ್ಥಮ್ ಏವಮ್ ಅಚಿತ್ತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಮಾದಸ್ಯ ಶ್ರುತಮಪ್ಯಶ್ರುತಮೇವ ಇತ್ಯಾಹುರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಥ ಅಲ್ಪವಿದಪಿ ಯದಿ ಚಿತ್ತವಾನ್ ಭವತಿ ತಸ್ಮೈ ಏತಸ್ಮೈ (ಏವ) ತದುಕ್ತಾರ್ಥ ಗ್ರಹಣಾಯೈವ ಉತ ಅಪಿ ಶುಶ್ರೂಷನ್ತೇ ಶ್ರೋತುಮಿಚ್ಛನ್ತಿ । ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಚಿತ್ತಂ ಹಿ ಏವ ಏಷಾಂ ಸಂಕಲ್ಪಾದೀನಾಮ್ ಏಕಾಯನಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸಂಕಲ್ಪವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕರ್ಮಫಲದವರೆಗಿನವುಗಳು[1] ಚಿತ್ತವೆಂಬ ಏಕಾಯನವುಳ್ಳವು, ಚಿತ್ತಾತ್ಮಗಳು, ಚಿತ್ತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವವುಗಳು, ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವವು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರುವವು - ಎಂಬ (ಇದನ್ನು) ಕೂಡ[2] ಹಿಂದಿನಂತೆ (ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಮತ್ತು ಚಿತ್ತದ (ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವಿದು) ; ಚಿತ್ತವು ಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೂಲವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹಳವನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದರೂ ಬಹು ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದು ಅಚಿತ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ, ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಅರಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವನಾದರೆ, ಅವನನ್ನು ಜಾಣರಾದ ಜನರು 'ಇವನು ಇಲ್ಲ, ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೇ' ಎನ್ನುವರು. ಮತ್ತು ಇವನು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮುಂತಾಗಿ ಏನನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಶ್ರವಣಮಾಡಿರುವನೋ ಅದೂ ಇವನಿಗೆ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆ ? ಎಂದರೆ, ಇವನು ತಿಳಿದವನಾಗಿದ್ದರೆ, (ಇತ್ಥಮ್= ಏವಮ್) ಹೀಗೆ ಅಚಿತ್ತನಾಗಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದೂ ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ದ್ದಲ್ಲ - ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಾದರೂ ಚಿತ್ತವಂತನಾಗಿದ್ದರೆ, ಆ ಇವನಿಗೆ ಅವನು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡುವದಕ್ಕೇ

1. ೭-೪-೨ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದವು. 2. ೭-೪-೨ರ ಭಾಷ್ಯದಂತೆ.

(ಉತ= ಅಪಿ) ಕೂಡ (ಶುಶ್ರೂಷನ್ತೇ=) ಶ್ರವಣಮಾಡಲೆಳಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಚಿತ್ತವೇ ಅಲ್ಲವೆ, 'ಈ ಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಏಕಾಯನವು' ಎಂದು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅರಿಯಬೇಕು.

ಚಿತ್ತಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಚಿತಾನ್ ವೈ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಧ್ರುವಾನ್ ಧ್ರುವಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋಽವ್ಯಥಮಾನಾನ್ ಅವ್ಯಥಮಾನೋಽಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಯಾವಚ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವಶ್ಚಿತ್ತಾದ್ ಭೂಯ ಇತಿ ಚಿತ್ತಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೩॥

೩. ಯಾವನು ಚಿತ್ತವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಚಿತ್ತವಾದ ಧ್ರುವವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಧ್ರುವನಾಗಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿ, ಅವ್ಯಥಮಾನವಾದವನ್ನು ಅವ್ಯಥಮಾನನಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಚಿತ್ತದ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಇವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುವದು. ಯಾವನು ಚಿತ್ತವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ ಈ ಫಲವು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?', 'ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ', 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

ಚಿತ್ತೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಚಿತ್ತಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೪. ಚಿತಾನ್ ಉಪಚಿತಾನ್ ಬುದ್ಧಿಮದ್ಗುಣೈಃ । ಸ ಚಿತ್ತೋಪಾಸಕೋ ಧ್ರುವಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಚೋಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಚಿತ್ತವಾದ, ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೂಡಿರುವ (ಎಂದರ್ಥ). ಆ ಚಿತ್ತೋಪಾಸಕನು, 'ಧ್ರುವವಾದ (ಲೋಕಗಳನ್ನು) .....' ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ.[1]

1. ೭-೪-೩ರಂತೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಆರನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಧ್ಯಾನಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಾವಿಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಧ್ಯಾನಂ ವಾವ ಚಿತ್ತಾದ್ಭೂಯೋ ಧ್ಯಾಯತೀವ ಪೃಥಿವೀ ಧ್ಯಾಯತೀವಾಽನ್ತರಿಕ್ಷಂ ಧ್ಯಾಯತೀವ ದ್ಯೌರ್ಧ್ಯಾಯನ್ತೀವಾಽಽಪೋ ಧ್ಯಾಯನ್ತೀವ ಪರ್ವತಾ ಧ್ಯಾಯನ್ತೀವ ದೇವಮನುಷ್ಯಾಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಯ ಇಹ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಮಹತ್ತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಗ್ಂಶಾ ಇವೈವ ತೇ ಭವನ್ತ್ಯಥ ಯೇಽಲ್ಪಾಃ ಕಲಹಿನಃ ಪಿಶುನಾ ಉಪವಾದಿನಸ್ತೇಽಥ ಯೇ ಪ್ರಭವೋ ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಗ್ಂಶಾ ಇವೈವ ತೇ ಭವನ್ತಿ ಧ್ಯಾನಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಧ್ಯಾನವೇ ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಪೃಥಿವಿಯು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿದೆ, ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿದೆ, ದ್ಯುಲೋಕವು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿದೆ, ಅಪ್ಪು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿದೆ, ಪರ್ವತಗಳು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿವೆ, ದೇವಮನುಷ್ಯರುಗಳು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಮಹತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಂಶರಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಯಾರು ಅಲ್ಪರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ (ಅವರು) ಕಲಹಿಗಳು, ಪಿಶುನರು, ಉಪವಾದಿಗಳು (ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ). ಇನ್ನು ಯಾರು ಪ್ರಭುಗಳೋ ಅವರು ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಂಶರಾಗಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು.

ಧ್ಯಾನದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೫. ಧ್ಯಾನಂ ವಾವ ಚಿತ್ತಾದ್ಭೂಯಃ । ಧ್ಯಾನಂ ನಾಮ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ದೇವತಾದ್ಯಾಲಮ್ಬನೇಷ್ವಚಲೋ ಭಿನ್ನಜಾತೀಯೈರನನ್ತರಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸಂತಾನಃ ।

ಏಕಾಗ್ರತೇತಿ ಯಮಾಹುಃ । ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಫಲತಃ । ಕಥಮ್ ? ಯಥಾ ಯೋಗೀ ಧ್ಯಾಯನ್ ನಿಶ್ಚಲೋ ಭವತಿ ಧ್ಯಾನಫಲಲಾಭೇ । ಏವಂ ಧ್ಯಾಯತೀವ ನಿಶ್ಚಲಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಪೃಥಿವೀ । ಧ್ಯಾಯತೀವಾಽನ್ತರಿಕ್ಷಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ । ದೇವಾಶ್ಚ ಮನುಷ್ಯಾಶ್ಚ ದೇವಮನುಷ್ಯಾಃ । ಮನುಷ್ಯಾ ಏವ ವಾ ದೇವಸಮಾ ದೇವಮನುಷ್ಯಾಃ, ಶಮಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನಾ ಮನುಷ್ಯಾಃ । ದೇವಸ್ವರೂಪಂ ನ ಜಹತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಧ್ಯಾನಂ ತಸ್ಮಾದ್ ಯ ಇಹ ಲೋಕೇ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮೇವ ಧನೈರ್ವಿದ್ಯಯಾ ಗುಣೈರ್ವಾ ಮಹತ್ತಾಂ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ ಧನಾದಿಮಹತ್ತ್ವಹೇತುಂ ಲಭನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಂಶಾ ಇವ । ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಆಪಾದನಮ್ ಆಪಾದಃ । ಧ್ಯಾನಫಲಲಾಭ ಇತ್ಯೇತತ್ । ತಸ್ಯಾಂಶಃ, ಅವಯವಃ ಕಲಾ ಕಾಚಿದ್ । ಧ್ಯಾನಫಲಲಾಭಕಲಾವನ್ತ ಇವೈವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೇ ಭವನ್ತಿ । ನಿಶ್ಚಲಾ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ ನ ಕ್ಷುದ್ರಾ ಇವ । ಅಥ ಯೇ ಪುನರಲ್ಪಾಃ, ಕ್ಷುದ್ರಾಃ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಧನಾದಿಮಹತ್ತ್ವೈಕದೇಶಮ್ ಅಪ್ರಾಪ್ತಾಃ, ತೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಪರೀತಾಃ ಕಲಹಿನಃ ಕಲಹಶೀಲಾಃ । ಪಿಶುನಾಃ ಪರದೋಷೋದ್ಭಾಸಕಾಃ, ಉಪವಾದಿನಃ ಪರದೋಷಂ ಸಾಮೀಪ್ಯಯುಕ್ತಮೇವ ವದಿತುಂ ಶೀಲಂ ಯೇಷಾಂತ ಉಪವಾದಿನಶ್ಚ ಭವನ್ತಿ । ಅಥ ಯೇ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಧನಾದಿನಿಮಿತ್ತಂ ತೇಽನ್ಯಾನ್ ಪ್ರತಿಪ್ರಭವನ್ತೀತಿ ಪ್ರಭವಃ, ವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯರಾಜೇಶ್ವರಾದಯೋ ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಂಶಾ ಇವೇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥಮ್ । ಅತೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಫಲತಃ । ಅತೋ ಭೂಯಶ್ಚಿತ್ತಾತ್ । ಅತಸ್ತದುಪಾಸ್ಸ್ವ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಧ್ಯಾನವೇ ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಧ್ಯಾನವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ದೇವತೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಆಲಂಬನಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಬೇರೆಯ ಜಾತಿಯ (ಪ್ರತ್ಯಯ)ಗಳು ನಡುವೆ ಬಾರದಂತೆ (ಸಾಗಿರುವ) ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರವಾಹವು. ಅದನ್ನು 'ಏಕಾಗ್ರತೆ'ಯೆನ್ನುವರು. ಧ್ಯಾನದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯು ಫಲದಿಂದ ಕಂಡೂಬರುತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಹೇಗೆ ಯೋಗಿಯು[1] ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಧ್ಯಾನದ ಫಲವು ಸಿಕ್ಕಲು ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪೃಥಿವಿಯೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. 'ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿದೆ' ಮುಂತಾದ ಮಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥಭಾಗವೂ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನ (ವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು), ದೇವಮನುಷ್ಯರು ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳೂ ಮನುಷ್ಯರೂ ಎಂದರ್ಥ ; ಅಥವಾ ದೇವಸಮಾನರಾಗಿ

1. ಉಪಾಸಕನು.

ಶಮಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನರಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯರು ದೇವಮನುಷ್ಯರು, ದೇವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಡದೆ (ಇರುವವರು) ಎಂದರ್ಥ.

ಹೀಗೆ ಧ್ಯಾನವು ಹೆಚ್ಚಿನದಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರುಗಳೊಳಗೇ ಧನಗಳಿಂದ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ, ಅಥವಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯಾರು ಮಹತ್ತೆಯನ್ನು, ದೊಡ್ಡತನವನ್ನು, ಪಡೆದಿರುತ್ತಾರೋ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಧನವೇ ಮುಂತಾದ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೋ ಎಂದರ್ಥ. ಅವರು ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಂಶರಂತೆ, ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದೇ ಧ್ಯಾನಾಪಾದವು, ಧ್ಯಾನಫಲದ ಲಾಭವು ಎಂದರ್ಥ ; ಅದರ ಅಂಶವು, ಅವಯವವು, ಒಂದಾನೊಂದು ಕಲೆಯು, (ಇರುವವರಂತೆ). ಧ್ಯಾನಫಲಲಾಭದ ಒಂದು ಕಲೆಯುಳ್ಳವರಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ, ನಿಶ್ಚಲರಾದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಸಣ್ಣ ಜನರಂತೆ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಯಾರು ಅಲ್ಪರೋ ಸಣ್ಣ ಜನರೋ ಧನವೇ ಮುಂತಾದ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕೂಡ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದವರಿಗೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಕಲಹಿಗಳೂ ಜಗಳವಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವರೂ ಪಿಶುನರೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ದೋಷವನ್ನು (ತೆಗೆದು) ಚಾಡಿಹೇಳುವವರೂ ಉಪವಾದಿಗಳೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ದೋಷವನ್ನು ಹತ್ತಿರವೇ ಆಡುವ ಸ್ವಭಾವದವರಾದ ಉಪವಾದಿಗಳಿರುತ್ತಾರಲ್ಲ ಅಂಥವರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಧನಾದಿನಿಮಿತ್ತದ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವವರಿದಾರಲ್ಲ, ಅವರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಭುಗಳಾಗಿರುವವರು ; ವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯನು, ರಾಜನು, ಒಡೆಯನು - ಮುಂತಾದವರಿದಾರಲ್ಲ, (ಅವರು) 'ಧ್ಯಾನಾಪಾದಾಂಶರಂತೆಯೇ' ಎಂದು ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯು ಫಲದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು - ಎಂದು ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ.

ಧ್ಯಾನಬ್ರಹೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ
(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋ ಧ್ಯಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಯಾವದ್ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋ ಧ್ಯಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋ ಧ್ಯಾನಾದ್ ಭೂಯ ಇತಿ ಧ್ಯಾನಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಧ್ಯಾನದ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುವದು. ಯಾವನು ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ'. 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಏಳನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ವಿಜ್ಞಾನಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಾವ ಧ್ಯಾನಾದ್ ಭೂಯೋ ವಿಜ್ಞಾನೇನ ವಾ ಋಗ್ವೇದಂ ವಿಜಾನಾತಿ ಯಜುರ್ವೇದಗ್ಂ ಸಾಮವೇದಮಾಥರ್ವಣಂ ಚತುರ್ಥಮಿತಿಹಾಸಪುರಾಣಂ ಪಞ್ಚಮಂ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಂ ಪಿತ್ರ್ಯಂ ರಾಶಿಂ ದೈವಂ ನಿಧಿಂ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಮೇಕಾಯನಂ ದೇವ-ವಿದ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ಭೂತವಿದ್ಯಾಂ ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಂ ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾಗ್ಂ ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯಾಂ ದಿವಂ ಚ ಪೃಥಿವೀಂ ಚ ವಾಯುಂ ಚಾಕಾಶಂ ಚಾಽಽಪಶ್ಚ ತೇಜಶ್ಚ ದೇವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಮನುಷ್ಯಾಗ್ಂಶ್ಚ ಪಶೂಗ್ಂಶ್ಚ ವಯಾಗ್ಂಸಿ ಚ ತೃಣವನಸ್ಪತೀಞ್ಶ್ವಾಪದಾನ್ಯಾ ಕೀಟಪತಙ್ಗಪಿಪೀಲಿಕಂ ಧರ್ಮಂ ಚಾಧರ್ಮಂ ಚ ಸತ್ಯಂ ಚಾಽನೃತಂ ಚ ಸಾಧು ಚಾಽಸಾಧು ಚ ಹೃದಯಜ್ಞಂ ಚಾಹೃದಯಜ್ಞಂ ಚಾನ್ನಂ ಚ ರಸಂ ಚೇಮಂ ಚ ಲೋಕಮಮುಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನೇನೈವ ವಿಜಾನಾತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು, ಸಾಮವೇದವನ್ನು, ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಆಥರ್ವಣವನ್ನು, ಐದನೆಯದಾದ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣವನ್ನು, ವೇದಗಳ ವೇದವನ್ನು, ಪಿತ್ರ್ಯವನ್ನು, ರಾಶಿಯನ್ನು, ದೈವವನ್ನು, ನಿಧಿಯನ್ನು, ವಾಕೋವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಏಕಾಯನವನ್ನು, ದೇವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಭೂತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಸರ್ಪದೇವಜನವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು, ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ, ವಾಯುವನ್ನೂ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಅಪ್ಪನ್ನೂ. ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ, ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ, ಹುಲ್ಲುಮರಗಳನ್ನೂ, ಹಿಂಸ್ರಮೃಗಗಳನ್ನೂ, ಹುಳುಜಿಟ್ಟೆಇರುವೆಯವರೆಗೂ (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ), ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ, ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಅನೃತವನ್ನೂ, ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೂ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನೂ, ಹೃದಯಜ್ಞವಾದದ್ದನ್ನೂ ಅಹೃದಯಜ್ಞವಾದದ್ದನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ, ರಸವನ್ನೂ, ಈ ಲೋಕವನ್ನೂ ಆ (ಲೋಕ)ವನ್ನೂ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ. ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ವಿಜ್ಞಾನದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬೬. ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಾವ ಧ್ಯಾನಾದ್ ಭೂಯಃ । ವಿಜ್ಞಾನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್ । ತಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಕಾರಣತ್ವಾದ್ ಧ್ಯಾನಾದ್ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮ್ । ಕಥಂ ಚ ತಸ್ಯ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮಿತಿ ? ಆಹ । ವಿಜ್ಞಾನೇನ ವಾ ಋಗ್ವೇದಂ ವಿಜಾನಾತಿ ಅಯಮೃಗ್ವೇದ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ । ಯಸ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಧ್ಯಾನಕಾರಣಮ್ । ತಥಾ ಯಜುರ್ವೇದಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ । ಕಿಂ ಚ ಪಶ್ವಾದೀಂಶ್ಚ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧೌ ಸಾಧ್ವಸಾಧುನೀ ಲೋಕತಃ ಸ್ಮಾರ್ತೇ ವಾ ದೃಷ್ಟವಿಷಯಂ ಚ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾನೇನೈವ ವಿಜಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಮಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ಧ್ಯಾನಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮ್ । ಅತೋ ವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಉಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು. ಅದು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ (ಅದು) ಹೆಚ್ಚು.

ಅದು ಹೆಚ್ಚೆಂಬುದು ಮತ್ತೂ ಹೇಗೆಂದರೆ, ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ವಿ॥ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು - ಇದು ಋಗ್ವೇದವೆಂದು, ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು - ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ[1] ಕಾರಣವು. ಹೀಗೆಯೇ 'ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು' (ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ) - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು)[2] ಮತ್ತು ಪಶ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಲೋಕ(ಸಿದ್ಧವಾದ) ಅಥವಾ ಸ್ಮಾರ್ತವಾದ ಸಾಧ್ವಸಾಧುಗಳನ್ನೂ - ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ - ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ವಿಜ್ಞಾನವು ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ವಿಜ್ಞಾನಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ವಿಜ್ಞಾನವತೋ ವೈ ಸ ಲೋಕಾಞ್ಜ್ಞಾನವತೋಽಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಯಾವದ್ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ ಭೂಯ ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನದ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುವದು. ಯಾವನು ವಿಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಅವನಿಗೆ ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

1. ಗೀ. ಭಾ. ೧೨-೧೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೯೮) ನೋಡಿ.
2. ವಾಕ್ಕಿನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ೭-೨-೧ರಂತೆ ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿಜ್ಞಾನೋಪಾಸಕನಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬೭. ಶೃಣು ಉಪಾಸನಾಫಲಮ್ । ವಿಜ್ಞಾನವತಃ - ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯೇಷು ಲೋಕೇಷು ತಾನ್ ವಿಜ್ಞಾನವತಃ ಲೋಕಾನ್ - ಜ್ಞಾನವತಶ್ಚ ಅಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ವಿಜ್ಞಾನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿಷಯಮ್ ಜ್ಞಾನಮ್ ಅನ್ಯವಿಷಯಂ ನೈಪುಣ್ಯಮ್ । ತದ್ವದ್ಭಿರ್ಯುಕ್ತಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಾವದ್ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವನ್ನು (ಹೇಳುವೆನು) ಕೇಳು. ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ವಿಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವದೋ ಅಂಥ ವಿಜ್ಞಾನವಂತವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿಷಯದ (ತಿಳಿವಳಿಕೆ), ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಮಿಕ್ಕ ವಿಷಯವಾದ ಜಾಣತನವು[1] ; ಅವುಗಳುಳ್ಳವರಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ - ಎಂದರ್ಥ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಿಜ್ಞಾನದ (ಗತಿಯಿರುವದೋ) ಎಂದು ಮುಂತಾದದ್ದು ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು).

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎಂಟನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಬಲಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಬಲಂ ವಾವ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ಭೂಯೋಽಪಿ ಹಿ ಶತಂ ವಿಜ್ಞಾನವತಾ-ಮೇಕೋ ಬಲವಾನಾಕಮ್ಪಯತೇ ಸ ಯದಾ ಬಲೀ ಭವ-

1. ಲೌಕಿಕವಾದ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯವು ಎಂದರ್ಥ. ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರದ ಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಅದರ ಅನುಭವವೆಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪದ್ಧತಿ ; ಆದರೆ ಅದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿರಬೇಕು.

ತ್ಯಥೋತ್ಥಾತಾ ಭವತ್ಯುತ್ತಿಷ್ಠನ್ ಪರಿಚರಿತಾ ಭವತಿ ಪರಿಚರನ್ನುಪಸತ್ತಾ ಭವತ್ಯುಪಸೀದನ್ ದ್ರಷ್ಟಾ ಭವತಿ ಶ್ರೋತಾ ಭವತಿ ಮನ್ತಾ ಭವತಿ ಬೋದ್ಧಾ ಭವತಿ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಭವತಿ ಬಲೇನ ವೈ ಪೃಥಿವೀ ತಿಷ್ಠತಿ ಬಲೇನಾನ್ತರಿಕ್ಷಂ ಬಲೇನ ದ್ಯೌರ್ಬಲೇನ ಪರ್ವತಾ ಬಲೇನ ದೇವಮನುಷ್ಯಾ ಬಲೇನ ಪಶವಶ್ಚ ವಯಾಗ್ಂಸಿ ಚ ತೃಣವನಸ್ಪತಯಃ ಶ್ವಾಪದಾನ್ಯಾಕೀಟಪತಙ್ಗಪಿಪೀಲಕಂ ಬಲೇನ ಲೋಕಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಬಲಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಬಲವೇ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು ನೂರು (ಮಂದಿ)ಯನ್ನೂ ಬಲವಂತನು ನಡುಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಯಾವಾಗ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಾನೊ ಆಗ ಏಳುತ್ತಾನೆ, ಎದ್ದು ಪರಿಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡು ತ್ತಾನೆ, ಪರಿಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಉಪಸತ್ತಿಮಾಡಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಉಪಸತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ನೋಡುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಕೇಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಆಲೋಚಿಸುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಮಾಡುವವ ನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಲದಿಂದಲೇ ಪೃಥಿವಿಯು ನಿಂತಿದೆ ; ಬಲದಿಂದಲೇ ಅಂತರಿಕ್ಷವು, ಬಲದಿಂದಲೇ ದ್ಯುಲೋಕವು, ಬಲದಿಂದಲೇ ಪರ್ವತಗಳು, ಬಲದಿಂದಲೇ ದೇವಮನುಷ್ಯರು, ಬಲದಿಂದಲೇ ಪಶುಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಹುಲ್ಲುಮರಗಳು, ಹಿಂಸ್ರಮೃಗಗಳು, ಹುಳುಜಿಟ್ಟೆ ಇರುವೆಗಳವರೆಗೆ (ಎಲ್ಲವೂ). ಬಲದಿಂದಲೇ ಲೋಕವು ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ಬಲವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಬಲದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬೭. ಬಲಂ ವಾವ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ ಭೂಯಃ । ಬಲಮಿತಿ ಅನ್ನೋಪಯೋಗಜನಿತಂ ಮನಸೋ ವಿಜ್ಞೇಯೇ ಪ್ರತಿಭಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ । ಅನಶನಾದ್ ಋಗಾದೀನಿ "ನ ವೈ ಮಾ ಪ್ರತಿಭಾನ್ತಿ ಭೋಃ" (೬-೭-೨) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಶರೀರೇಽಪಿ ತದೇವೋತ್ಥಾನಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಯಸ್ಮಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನವತಾಂ ಶತಮಪ್ಯೇಕಃ ಪ್ರಾಣೀ ಬಲವಾನ್ ಆಕಮ್ಪಯತೇ । ಯಥಾ ಹಸ್ತೀ ಮತ್ತೋ

ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಶತಂ ಸಮುದಿತಮಪಿ । ಯಸ್ಮಾದೇವಮ್ ಅನ್ನಾದ್ಯುಪಯೋಗ-ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಲಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಪುರುಷೋ ಯದಾ ಬಲೀ ಬಲೇನ ತದ್ವಾನ್ ಭವತಿ ಅಥ ಉತ್ಥಾತಾ ಉತ್ಥಾನಸ್ಯ ಕರ್ತಾ । ಉತ್ತಿಷ್ಠಂಶ್ಚ ಗುರೂಣಾಮಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಪರಿಚರಿತಾ ಪರಿಚರಣಸ್ಯ ಶುಶ್ರೂಷಾಯಾಃ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ । ಪರಿಚರನ್ ಉಪಸತ್ತಾ ತೇಷಾಂ ಸಮೀಪಗತೋಽನ್ತರಙ್ಗಃ ಪ್ರಿಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಪಸೀದಂಶ್ಚ ಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಗಚ್ಛನ್ ಏಕಾಗ್ರತಯಾ ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಚೋಪದೇಷ್ಟು-ರ್ಗುರೋರ್ದ್ರಷ್ಟಾ ಭವತಿ । ತತಸ್ತದುಕ್ತಸ್ಯ ಶ್ರೋತಾ ಭವತಿ । ತತ ಇದಮೇಭಿರುಕ್ತಮ್ ಏವಮುಪಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯುಪಪತ್ತಿತೋ ಮನ್ತಾ ಭವತಿ । ಮನ್ವಾನಶ್ಚ ಬೋದ್ಧಾ ಭವತ್ಯೇವಮೇವೇದಮಿತಿ । ತತ ಏವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ತದುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಅನುಷ್ಠಾತಾ ಭವತಿ । ವಿಜ್ಞಾತಾ ಅನುಷ್ಠಾನಫಲಸ್ಯ ಅನುಭವಿತಾ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಿಂ ಚ ಬಲಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಬಲೇನ ವೈ ಪೃಥಿವೀ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಋಜ್ವರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬಲವೇ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಬಲವೆಂದರೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವದರಿಂದ ಉಂಟಾದ, ಮನಸ್ಸು ವಿಜ್ಞೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು. ಊಟಮಾಡದ್ದರಿಂದ ಋಗಾದಿಗಳು 'ನನಗೆ ತೋಚುವದೇ ಇಲ್ಲ, ಸ್ವಾಮಿ' (೬-೭-೨) ಎಂದು ಶ್ರುತಿ (ಹೇಳುತ್ತಿರು)ವದರಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ). ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಏಳುವದೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅದೇ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನವಂತರಾದ ನೂರು ಮಂದಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬಲವಂತನಾದ ಪ್ರಾಣಿಯು ನಡುಗಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮದಿಸಿದ ಆನೆಯು ಗುಂಪುಕೂಡಿದ ನೂರಾರು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು (ನಡುಗಿಸುತ್ತದೆ). ಅನ್ನವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಬಲವು ಹೀಗಿರುವದಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪುರುಷನು ಯಾವಾಗ ಬಲಿಯು ಬಲವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಏಳುವವನು, ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುವ (ಕ್ರಿಯೆಯ) ಕರ್ತೃ(ವಾಗುತ್ತಾನೆ). ಎದ್ದು (ನಿಂತರೆ) ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನೂ[1] ಪರಿಚರ್ಯೆಮಾಡುವವನು - ಪರಿಚರಣವೆಂದರೆ ಶುಶ್ರೂಷೆಯು, (ಅದನ್ನು) ಮಾಡುವವನು - ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಪರಿಚರ್ಯೆಮಾಡಿದರೆ ಉಪಸತ್ತಿಮಾಡಿದವನು, ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, (ಅವರ) ಅಂತರಂಗವಾಗಿ

1. ಗುರುವು ಎಂದರೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದವನು, ಆಚಾರ್ಯನೆಂದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತನ್ನ ನಡೆನುಡಿಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವದಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುರು.

ಪ್ರಿಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಸತ್ತಿಮಾಡಿದರೆ, ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ, ಏಕಾಗ್ರತೆ ಯಿಂದ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಾದ ಗುರುವನ್ನು ನೋಡುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಇವರು ಹೇಳಿದ ಇದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆಲೋಚಿಸುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನನಮಾಡಿದರೆ 'ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ)' ಎಂದು (ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ) ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವವನು, ನಡೆಯಿಸುವವ ನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು ಆಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಬಲದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯು ಮತ್ತೂ ಏನೆಂದರೆ, ಬಲದಿಂದಲೇ ಪೃಥಿವಿಯು ನಿಂತುಕೊಂಡಿದೆ - ಎಂದು ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ.[1]

ಬಲಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋ ಬಲಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಯಾವದ್ ಬಲಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋ ಬಲಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋ ಬಲಾದ್ಭೂಯ ಇತಿ ಬಲಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಬಲವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬಲದ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುವದು. ಯಾವನು ಬಲವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ (ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಬಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?', 'ಬಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಭಗವಂತನು ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು'.

1. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರ್ಥ

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಅನ್ನಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅನ್ನಂ ವಾವ ಬಲಾದ್ಭೂಯಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಯದ್ಯಪಿ ದಶರಾತ್ರೀರ್ನಾಶ್ನೀಯಾದ್ಯದ್ಯು ಹ ಜೀವೇದಥವಾಽದ್ರಷ್ಟಾಽಶ್ರೋತಾಽಮನ್ತಾಽಬೋದ್ಧಾಽಕರ್ತಾಽವಿಜ್ಞಾತಾ ಭವತ್ಯಥಾಽನ್ನಸ್ಯಾಽಯೀ[1] ದ್ರಷ್ಟಾ ಭವತಿ ಶ್ರೋತಾ ಭವತಿ ಮನ್ತಾ ಭವತಿ ಬೋದ್ಧಾ ಭವತಿ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಭವತ್ಯನ್ನಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಅನ್ನವೇ ಬಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು, ಆದ್ದರಿಂದ ಹತ್ತುರಾತ್ರಿಗಳು ಊಟಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಅದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿ, ಅಶ್ರೋತೃವೂ, ಅಮಂತೃವೂ, ಅಬೋದ್ಧೃವೂ, ಅಕರ್ತೃವೂ, ಅವಿಜ್ಞಾತವೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನು ಅನ್ನದ ಆಯಿಯಾದರೆ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಶ್ರೋತೃವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಮಂತೃವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಬೋದ್ಧೃವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ತೃವಾಗುತ್ತಾನೆ, ವಿಜ್ಞಾತೃವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಅನ್ನದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯೂ ಉಪಾಸನಾವಿಧಿಯೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೯. ಅನ್ನಂ ವಾವ ಬಲಾದ್ ಭೂಯಃ । ಬಲಹೇತುತ್ವಾತ್ । ಕಥಮನ್ನಸ್ಯ ಬಲಹೇತುತ್ವಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಬಲಕಾರಣಮ್ ಅನ್ನಂ ತಸ್ಮಾದ್ ಯದ್ಯಪಿ ಕಶ್ಚಿದ್ದಶರಾತ್ರೀರ್ನಾಶ್ನೀಯಾತ್ ಸೋಽನ್ನೋಪಯೋಗನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಬಲಸ್ಯ ಹಾನ್ಯಾ ಮ್ರಿಯತೇ । ನ ಚೇನ್ಮ್ರಿಯತೇ ಯದ್ಯು ಹ ಜೀವೇತ್ । ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಹಿ ಮಾಸಮಪಿ ಅನಶ್ನನ್ತೋ ಜೀವನ್ತಃ । ಅಥವಾ ಸ ಜೀವನ್ನಪಿ ಅದ್ರಷ್ಟಾ

1. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಪಾಠವಿದು ; 'ಅನ್ನಸ್ಯಾಯ್ಯೈ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದೆ.

ಭವತಿ ಗುರೋರಪಿ । ತತ ಏವಾಶ್ರೋತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವಿಪರೀತಂ ಸರ್ವಂ ಭವತಿ । ಅಥ ಯದಾ ಬಹೂನ್ಯಹಾನಿ ಅನಶಿತೋ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಸು ಅಸಮರ್ಥಃ ಸನ್ ಅನ್ನಸ್ಯ ಆಯೀ । ಆಗಮನಮಾಯಃ । ಅನ್ನಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ ಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ ಸೋಽನ್ನಸ್ಯಾಽಽಯೀ । ಆಯೇ ಇತ್ಯೇತದ್ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಯೇನ । 'ಅಥಾನ್ನಸ್ಯಾಯ್ಯೈ' ಇತ್ಯಪಿ ಪಾಠೇ ಏವಮೇವಾರ್ಥಃ । ದ್ರಷ್ಟೇತ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್ । ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಅನ್ನೋಪಯೋಗೇ ದರ್ಶನಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ನ ತದಪ್ರಾಪ್ತೌ । ಅತೋಽನ್ನಮ್ ಉಪಾಸ್ಸ್ವ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅನ್ನವೇ ಬಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಬಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವು ಬಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನವು ಬಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಿಂದಲೇ ಯಾವನಾದರೂ ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೆ ಊಟಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ, ಅವನು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಬಲವು ಹೋಗಿಬಿಡುವದರಿಂದ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬದುಕಿದ್ದರೆ - ತಿಂಗಳುವರೆಗೆ ಊಟಮಾಡದೆ ಬದುಕಿರುವವರೂ ಕಾಣ ಬರುತ್ತಾರಷ್ಟೆ ? - ಅವನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಗುರುವನ್ನು ಕೂಡ ಕಾಣಲಾರದವ ನಾದರೂ ಆಗುವನು. ಆದರಿಂದ 'ಕೇಳದವನಾಗುವನು' - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಿಂದಿನ (ಗ್ರಂಥ)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗುವದು.[1] ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಬಹುದಿನಗಳವರೆಗೆ ಊಟಮಾಡದೆ ದರ್ಶನವೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾಗದೆ ಅನ್ನದ ಆಯಿಯಾಗುವನೋ - ಆಯವೆಂದರೆ (ಅನ್ನವು) ಬರುವಿಕೆ. ಅನ್ನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ ; ಅದು ಯಾವನಿಗೆ ಇರುವದೋ ಅವನು ಅನ್ನದ ಆಯಿಯು. ಆಯೇ (ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ) ಈ (ಪಾದವು ಆಯೀ ಎಂಬುದರ) ವರ್ಣವನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಆದದ್ದು. ಅನ್ನಸ್ಯ ಆಯ್ಯೈ ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ ; ಏಕೆಂದರೆ '(ಆಗ) ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು (ಅನ್ನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದಾದ) ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ನೋಡುವದು ಮುಂತಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಕಾಣುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಅದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದರೆ (ಕಾಣಬರು)ವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

1. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೋತೃತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಲವು ಅವನಿಗೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಅನ್ನಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋಽನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽನ್ನವತೋ ವೈ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಪಾನವತೋಽಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಯಾವದನ್ನಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾ ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋಽನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋಽನ್ನಾದ್ಭೂಯ ಇತ್ಯನ್ನಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಅನ್ನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಅನ್ನವುಳ್ಳ ಪಾನವುಳ್ಳ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನದ ಗತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಇರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಇವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುವದು. ಯಾವನು ಅನ್ನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನಿಗೆ (ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಅನ್ನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ಅನ್ನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

ಅನ್ನೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಅನ್ನಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೦. ಫಲಂ ಚ । ಅನ್ನವತಃ ಪ್ರಭೂತಾನ್ನಾನ್ ವೈ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಪಾನವತಃ ಪ್ರಭೂತೋದಕಾಂಶ್ಚಾಽನ್ನಪಾನಯೋರ್ನಿತ್ಯಸಂಬನ್ಧಾತ್ ಲೋಕಾನ್ ಅಭಿಸಿಧ್ಯತಿ । ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು (ಅನ್ನೋಪಾಸಕನಿಗೆ) ಫಲವೇನೆಂದರೆ, ಅನ್ನವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಅನ್ನವಿರುವ, ಮತ್ತು ಪಾನವುಳ್ಳ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರುಳ್ಳ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅನ್ನಪಾನಗಳು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಿಕ್ಕ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಅಬ್ಬ್ರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆಪೋ ವಾವಾऽನ್ನಾದ್ಭೂಯಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಯದಾ ಸುವೃಷ್ಟಿರ್ನ ಭವತಿ ವ್ಯಾಧೀಯನ್ತೇ ಪ್ರಾಣಾ ಅನ್ನಂ ಕನೀಯೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಥ ಯದಾ ಸುವೃಷ್ಟಿರ್ಭವತ್ಯಾನನ್ದಿನಃ ಪ್ರಾಣಾ ಭವನ್ತ್ಯನ್ನಂ ಬಹು ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾಪ ಏವೇಮಾ ಮೂರ್ತಾ ಯೇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಯದನ್ತರಿಕ್ಷಂ ಯದ್ದ್ಯೌರ್ಯತ್ ಪರ್ವತಾ ಯದ್ದೇವಮನುಷ್ಯಾ ಯತ್ಪಶವಶ್ಚ ವಯಾಗ್ಂಸಿ ಚ ತೃಣವನಸ್ಪತಯಃ ಶ್ವಾಪದಾನ್ಯಾಕೀಟಪತಙ್ಗ ಪಿಪೀಲಕಮಾಪ ಏವೇಮಾ ಮೂರ್ತಾ ಅಪ ಉಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಅಪ್ಪೇ ಅನ್ನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗ ಸುವೃಷ್ಟಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಪ್ರಾಣಗಳು ಅನ್ನವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವ ದೆಂದು ವ್ಯಾಧಿತವಾಗುತ್ತವೆ ; ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಸುವೃಷ್ಟಿಯಾಗುವದೋ (ಆಗ) ಪ್ರಾಣಗಳು ಅನ್ನವು ಬಹುವಾಗಿ ಆಗುವದೆಂದು ಆನಂದಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಮೂರ್ತವಾದ ಅಪ್ಪೇ, (ಯಾವವೆಂದರೆ) ಈ ಪೃಥಿವಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅಂತರಿಕ್ಷವಿದೆಯಲ್ಲ, ದ್ಯುಲೋಕವಿದೆಯಲ್ಲ, ಪರ್ವತಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ದೇವಮನುಷ್ಯರಿದಾರಲ್ಲ, ಪಶುಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಪಕ್ಷಿಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಹುಲ್ಲುಮರ-ಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಹಿಂಸ್ರಮೃಗಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಹುಳುಜಿಟ್ಟೆಇರುವೆಗಳವರೆವಿಗೂ (ಎಲ್ಲವೂ) ಇವು ಮೂರ್ತವಾದ ಅಪ್ಪೇ. ಅಪ್ಪನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಅಪ್ಪಿನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ, ಉಪಾಸನಾವಿಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೧. ಆಪೋ ವಾವ ಅನ್ನಾದ್ ಭೂಯಸ್ಯಃ । ಅನ್ನಕಾರಣತ್ವಾತ್ । ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸುವೃಷ್ಟಿಃ ಸಸ್ಯಹಿತಾ ಶೋಭನಾ

ವೃಷ್ಟಿಃ ನ ಭವತಿ ತದಾ ವ್ಯಾಧೀಯನ್ತೇ ಪ್ರಾಣಾಃ, ದುಃಖಿನೋ ಭವನ್ತಿ । ಕಿಂನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ? ಆಹ । ಅನ್ನಮಸ್ಮಿನ್ ಸಂವತ್ಸರೇ ನಃ ಕನೀಯೋಽಲ್ಪತರಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ । ಅಥ ಪುನರ್ಯದಾ ಸುವೃಷ್ಟಿರ್ಭವತಿ ತದಾ ಆನನ್ದಿನಃ ಸುಖಿನೋ ಹೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಾಣಿನೋ ಭವನ್ತಿ । ಅನ್ನಂ ಬಹು ಪ್ರಭೂತಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ । ಅಪ್ಸಂಭವತ್ವಾನ್ಮೂರ್ತಸ್ಯ ಅನ್ನಸ್ಯ ಆಪ ಏವ ಇಮಾಃ ಮೂರ್ತಾಃ । ಮೂರ್ತಭೇದಾಕಾರಪರಿಣತಾ ಇತಿ ಮೂರ್ತಾಃ । ಯೇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಯದನ್ತರಿಕ್ಷಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ । ಆಪ ಏವ ಇಮಾ ಮೂರ್ತಾಃ । ಅತೋ ಅಪ ಉಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಪ್ಪೇ ಅನ್ನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವದಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಯಾವಾಗ ಸುವೃಷ್ಟಿಯು, ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಳೆಯು, ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ವ್ಯಾಧಿತ ವಾಗುತ್ತವೆ, ದುಃಖಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಏನು ಕಾರಣ ? ಎಂದರೆ, ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಈ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅನ್ನವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು (ಎಂದಿಗಿಂತ) ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಆಗುವದು - ಎಂದು (ದುಃಖಿಗಳಾಗುವವು). ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಯಾವಾಗ ಸುವೃಷ್ಟಿ ಯಾಗುವದೋ ಆಗ ಅನ್ನವು ನಮಗೆ ಬಹುವಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಗುವದು ಎಂದು ಪ್ರಾಣಗಳು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆನಂದಿಗಳಾಗಿರುವವು, ಸುಖಿಗಳಾಗಿ ಹರ್ಷದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವವು.

ಮೂರ್ತವಾದ ಅನ್ನವು ಅಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈ ಮೂರ್ತಗಳಾದ ಮೂರ್ತವಿಶೇಷಗಳ ಆಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವ ಇವು ಮೂರ್ತವಾದ ಅಪ್ಪೇ. ಈ ಪೃಥಿವಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅಂತರಿಕ್ಷವಿದೆಯಲ್ಲ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲ ಮೂರ್ತವಾದ ಅಪ್ಪೇ.[1] ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ಪನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಅಬ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋಽಪೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೆ ಆಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾಗ್ಂಸ್ತೃಪ್ತಿಮಾನ್ ಭವತಿ ಯಾವದಪಾಂ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ

1. ಹಾಲು, ಮೊಸರು- ಮುಂತಾದ ಆಹುತಿಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿಗಳು ಅಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿವೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು - ಎಂದು ಟೀಕೆ.

ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯೋಽಪೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವೋಽದ್ಭ್ಯೋ ಭೂಯ ಇತ್ಯದ್ಭ್ಯೋ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಅಪ್ಪನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ತೃಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅಪ್ಪಿನ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುವದು. ಯಾವನು ಅಪ್ಪನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ (ಅವನಿಗೆ ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಅಪ್ಪಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ಅಪ್ಪಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

ಅಬ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಕಾಮಸಮೃದ್ಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೨. ಫಲಮ್ । ಸ ಯ ಅಪೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಆಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಕಾಮ್ಯಾನ್ ಮೂರ್ತಿಮತೋ ವಿಷಯಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಅಪ್ಸಂಭವತ್ವಾಚ್ಚ ತೃಪ್ತೇಃ ಅಬುಪಾಸನಾತ್ ತೃಪ್ತಿಮಾಂಶ್ಚ ಭವತಿ । ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಫಲವೇನೆಂದರೆ ಯಾವನು ಅಪ್ಪನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳನ್ನು - ಎಂದರೆ ಕಾಮ್ಯವಾದ ಮೂರ್ತಿವಂತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯು ಅಪ್ಪಿನಿಂದುಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಅಪ್ಪನ್ನುಪಾಸನೆಮಾಡುವದರಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಮಿಕ್ಕದ್ದು (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ತೇಜೋಽಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇಜೋ ವಾವಾದ್ಭ್ಯೋ ಭೂಯಸ್ತದ್ವಾ ಏತದ್ವಾಯುಮಾಗೃಹ್ಯಾಽಽಕಾಶಮಭಿತಪತಿ ತದಾಹುರ್ನಿಶೋಚತಿ ನಿತಪತಿ ವರ್ಷಿಷ್ಯತಿ ವಾ ಇತಿ ತೇಜ ಏವ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾಥಾಽಪಃ ಸೃಜತೇ ತದೇತದೂರ್ಧ್ವಾಭಿಶ್ಚ ತಿರಶ್ಚೀಭಿಶ್ಚ ವಿದ್ಯುದ್ಭಿರಾಹ್ರಾದಾಶ್ಚರನ್ತಿ ತಸ್ಮಾದಾಹುರ್ವಿದ್ಯೋತತೇ ಸ್ತನಯತಿ ವರ್ಷಿಷ್ಯತಿ ವಾ ಇತಿ ತೇಜ ಏವ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾಥಾಽಪಃ ಸೃಜತೇ ತೇಜ ಉಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ||೧||

೧. ತೇಜಸ್ಸೇ ಅಪ್ಪಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಆ ಈ ತೇಜಸ್ಸೇ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು (ನಿಲ್ಲಿಸಿ) ಆಕಾಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಭಿತಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ 'ಬಹಳ ಸೆಕೆಯಾಗಿದೆ, ಸುಡುತ್ತಿದೆ, ಮಳೆಗರೆದೇತೀರುವದು' ಎನ್ನುವರು. ಆ ತೇಜಸ್ಸೇ ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಆ ಬಳಿಕ ಅಪ್ಪನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಇದೇ (ಕಾರ್ಯಾಂತರವೂ ಆಗುತ್ತದೆ). ಮೇಲುಗಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮತ್ತು ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಮಿಂಚುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಗುಡುಗುಗಳು ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಮಿಂಚುತ್ತಿದೆ, ಗುಡುಗುತ್ತಿದೆ, ಮಳೆಗರೆದೇತೀರುವದು" ಎನ್ನುವರು. ಆ ತೇಜಸ್ಸೇ ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಬಳಿಕ ಅಪ್ಪನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ತೇಜಸ್ಸಿನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ, ಉಪಾಸನಾವಿಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೩. ತೇಜೋ ವಾವ ಅದ್ಭ್ಯೋ ಭೂಯಃ । ತೇಜಸೋಽಪ್ಕಾರಣತ್ವಾತ್ । ಕಥಮ್ ಅಪ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ? ಆಹ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಬ್ಯೋನಿಸ್ತೇಜಃ, ತಸ್ಮಾತ್

ತದ್ವಾ ಏತತ್ ತೇಜೋ ವಾಯುಮ್ ಆಗೃಹ್ಯ ಅವಷ್ಟಭ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮನಾ ನಿಶ್ಚಲೀಕೃತ್ಯ ವಾಯುಮ್ ಆಕಾಶಮ್ ಅಭಿತಪತಿ ಆಕಾಶಮ್ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ನುವತ್ ತಪತಿ ಯದಾ ತದಾ ಆಹುರ್ಲೌಕಿಕಾ ನಿಶೋಚತಿ, ಸಂತಪತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಜಗತ್, ನಿತಪತಿ ದೇಹಾನ್, ಅತೋ ವರ್ಷಿಷ್ಯತಿ ವೈ ಇತಿ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕಾರಣಮ್ ಅಭ್ಯುದ್ಯತಂ ದೃಷ್ಟವತಃ ಕಾರ್ಯಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮ್ । ತೇಜ ಏವ ತತ್ ಪೂರ್ವಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಉದ್ಭೂತಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಅಥ ಅನನ್ತರಮ್ ಆಪಃ ಸೃಜತೇ । ಅತೋಽಪ್ಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾದ್ ಭೂಯೋಽದ್ಭ್ಯಸ್ತೇಜಃ । ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್, ತದೇತತ್ ತೇಜ ಏವ ಸ್ತನಯಿತ್ನುರೂಪೇಣ ವರ್ಷಹೇತುರ್ಭವತಿ । ಕಥಮ್ ? ಊರ್ಧ್ವಾಭಿಶ್ಚ ಊರ್ಧ್ವಗಾಭಿರ್ವಿದ್ಯುದ್ಭಿಃ ತಿರಶ್ಚೀಭಿಶ್ಚ ತಿರ್ಯಗ್ಗತಾಭಿಶ್ಚ ಸಹ ಆಹ್ರಾದಾಃ ಸ್ತನಯನಶಬ್ದಾಃ ಚರನ್ತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್ ಆಹುರ್ಲೌಕಿಕಾಃ ವಿದ್ಯೋತತೇ ಸ್ತನಯತಿ ವರ್ಷಿಷ್ಯತಿ ವೈ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥಮ್ । ಅತಸ್ತೇಜ ಉಪಾಸ್ಸ್ವ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ತೇಜಸ್ಸೇ ಅಪ್ಪಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು ; ಏಕೆಂದರೆ ತೇಜಸ್ಸು ಅಪ್ಪಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಅದು) ಅಪ್ಪಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತೇಜಸ್ಸು ಅಪ್ಪಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ, ಆದರಿಂದಲೇ ಆ ಈ ತೇಜಸ್ಸೇ ವಾಯುವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು ನಿಶ್ಚಲ ಗೊಳಿಸಿ ಆಕಾಶವನ್ನು ಅಭಿತಪಿಸುತ್ತದೆ, ಆಕಾಶವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಯಾವಾಗ ತಪಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆಗ ಲೌಕಿಕರು ಇಂತೆನ್ನುವರು : 'ಬಹಳ ಸೆಕೆಯಾಗಿದೆ, ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಯಿಸುತ್ತಿದೆ, ದೇಹಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಸುಡುತ್ತಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮಳೆಯಾಗಿಯೇತೀರುವದು'. ಕಾರಣವು ಎದ್ದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕಂಡವನಿಗೆ ಕಾರ್ಯವಾಗುವದು ಎಂಬ ಅರಿವಾಗುವದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸೇ ಮೊದಲು ತಾನು ಎದ್ದುಕಾಣಿಸಿ ಕೊಂಡು ಆ ಬಳಿಕ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಅಪ್ಪನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವದಾದ್ದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು ಅಪ್ಪಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು.

ಮತ್ತೂ ಏನೆಂದರೆ, ಆ ಈ ತೇಜಸ್ಸೇ ಗುಡುಗಿನ ರೂಪದಿಂದ ಮಳೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮೇಲುಗಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಮಿಂಚುಗಳಿಂದಲೂ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಮಿಂಚುಗಳಿಂದಲೂ ಒಡಗೂಡಿ ಗುಡುಗುಗಳು ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಲೌಕಿಕರು ಇಂತೆನ್ನುವರು ; 'ಮಿಂಚುತ್ತದೆ, ಗುಡುಗುತ್ತದೆ,

ಮಳೆಗರೆದೇತೀರುವದು' ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ತೇಜೋಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಸ್ತೇಜೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ತೇಜಸ್ವೀ ವೈ ಸ ತೇಜಸ್ವತೋ ಲೋಕಾನ್ ಭಾಸ್ವತೋಽಪಹತತಮಸ್ಕಾನಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಯಾವತ್ತೇಜಸೋ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯಸ್ತೇಜೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವಸ್ತೇಜಸೋ ಭೂಯ ಇತಿ ತೇಜಸೋ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿಯೇ (ಆಗುವನು). ಅವನು ತೇಜಸ್ವಂತಗಳಾದ, ಭಾಸ್ವಂತಗಳಾದ ಅಪಹತತಮಸ್ಕಗಳಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ತೇಜಸ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಅವನಿಗೆ ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

ತೇಜೋಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ತೇಜೋವಂತವಾದ ಲೋಕಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೪. ತಸ್ಯ ತೇಜಸ ಉಪಾಸನಫಲಮ್ । ತೇಜಸ್ವೀ ವೈ ಭವತಿ । ತೇಜಸ್ವತ ಏವ ಚ ಲೋಕಾನ್ ಭಾಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶವತೋಽಪಹತತಮಸ್ಕಾನ್ ಬಾಹ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಽಜ್ಞಾನಾದ್ಯಪನೀತತಮಸ್ಕಾನ್ ಅಭಿಸಿಧ್ಯತಿ । ಋಜ್ವರ್ಥಮನ್ಯತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ(ವಿದು). ತೇಜಸ್ವಿಯೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ತೇಜಸ್ವಂತವೇ ಆದ, ಭಾಸ್ವಂತವಾದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ, ಅಪಹತತಮಸ್ಕವಾದ ಹೊರಗಿನ ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಮುಂತಾದ ತಮಸ್ಸು ತೊಲಗಿದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಉಳಿದ (ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಅರ್ಥವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಆಕಾಶಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆಕಾಶೋ ವಾವ ತೇಜಸೋ ಭೂಯಾನಾಕಾಶೇ ವೈ ಸೂರ್ಯಾಚನ್ದ್ರಮಸಾವುಭೌ ವಿದ್ಯುನ್ನಕ್ಷತ್ರಾಣ್ಯಗ್ನಿರಾಕಾಶೇನಾऽऽಹ್ವಯತ್ಯಾಕಾಶೇನ ಶೃಣೋತ್ಯಾಕಾಶೇನ ಪ್ರತಿಶೃಣೋತ್ಯಾಕಾಶೇ ರಮತ ಆಕಾಶೇ ನ ರಮತ ಆಕಾಶೇ ಜಾಯತ ಆಕಾಶಮಭಿಜಾಯತ ಆಕಾಶಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಆಕಾಶವೇ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಬ್ಬರೂ, ಮಿಂಚು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಅಗ್ನಿಯು ; ಆಕಾಶದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ, ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ, ಆಕಾಶದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ರತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅರತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ, ಆಕಾಶದಕಡೆಗೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು.

ಆಕಾಶದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ, ಉಪಾಸನಾವಿಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೫. ಆಕಾಶೋ ವಾವ ತೇಜಸೋ ಭೂಯಾನ್ । ವಾಯುಸಹಿತಸ್ಯ ತೇಜಸಃ ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ವ್ಯೋಮ್ನಃ । 'ವಾಯುಮಾಗೃಹ್ಯ' (೭-೧೧-೧) ಇತಿ ತೇಜಸಾ

ಸಹೋಕ್ತೋ ವಾಯುರಿತಿ ಪೃಥಗಿಹ ನೋಕ್ತಸ್ತೇಜಸಃ । ಕಾರಣಂ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕಾರ್ಯಾದ್ ಭೂಯೋ ದೃಷ್ಟಮ್ । ಯಥಾ ಘಟಾದಿಭ್ಯೋ ಮೃತ್ । ತಥಾ ಆಕಾಶೋ ವಾಯುಸಹಿತಸ್ಯ ತೇಜಸಃ ಕಾರಣಮಿತಿ ತತೋ ಭೂಯಾನ್ । ಕಥಮ್ ? ಆಕಾಶೇ ವೈ ಸೂರ್ಯಾಚನ್ದ್ರಮಸೌ ಉಭೌ ತೇಜೋರೂಪೌ ವಿದ್ಯುತ್, ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ, ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ತೇಜೋರೂಪಾಣಿ ಆಕಾಶೇಽನ್ತಃ । ಯಚ್ಚ ಯಸ್ಯಾನ್ತರ್ವರ್ತಿ ತದಲ್ಪಮ್, ಭೂಯ ಇತರತ್ । ಕಿಂಚ । ಆಕಾಶೇನ ಆಹ್ವಯತಿ ಚ ಅನ್ಯಮನ್ಯಃ । ಆಹೂತಶ್ಚ ಇತರ ಆಕಾಶೇನ ಶೃಣೋತಿ । ಅನ್ಯೋಕ್ತಂ ಚ ಶಬ್ದಮನ್ಯಃ ಪ್ರತಿಶೃಣೋತಿ । ಆಕಾಶೇ ರಮತೇ ಕ್ರೀಡತಿ ಅನ್ಯೋಽನ್ಯಂ ಸರ್ವಃ । ತಥಾ ನ ರಮತೇ ಚ ಆಕಾಶೇ ಬನ್ಧ್ವಾದಿವಿಯೋಗೇ । ಆಕಾಶೇ ಜಾಯತೇ ನ ಮೂರ್ತೇನ ಅವಷ್ಟಬ್ಧೇ । ತಥಾ ಆಕಾಶಮಭಿಲಕ್ಷ್ಯ ಅಙ್ಕುರಾದಿ ಜಾಯತೇ ನ ಪ್ರತಿಲೋಮಮ್ । ಅತ ಆಕಾಶಮುಪಾಸ್ಸ್ವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಕಾಶವೇ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ; ಏಕೆಂದರೆ ವಾಯುಸಹಿತವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೂ ಆಕಾಶವು ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 'ವಾಯುವನ್ನು ಹಿಡಿದು' (೭-೧೧-೧) ಎಂದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಾಯುವನ್ನು ಹೇಳಿತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ (ವಾಯುವನ್ನು) ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವಲ್ಲವೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ ? ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಣ್ಣು (ಹೆಚ್ಚಿನದು). ಹಾಗೆಯೇ ಆಕಾಶವು ವಾಯುಸಹಿತವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ತೇಜೋರೂಪರಾದ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಬ್ಬರೂ (ಇರುತ್ತಾರೆ). ಮಿಂಚು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಅಗ್ನಿ - ಎಂಬ ತೇಜೋರೂಪಗಳೂ ಆಕಾಶದೊಳಗೇ (ಇವೆ). ಯಾವದು ಯಾವದಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ, ಅದು ಅಲ್ಪವು ; (ಅದು ಯಾವದರೊಳಗೆ ಇದೆಯೋ ಆ) ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಮತ್ತು ಆಕಾಶದಿಂದಲೇ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ, ಕರೆದಾಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಆಕಾಶದಿಂದಲೇ (ಅದನ್ನು) ಕೇಳುತ್ತಾನೆ, ಒಬ್ಬನು ಹೇಳಿದ ಶಬ್ದವು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಪ್ರತಿಶ್ರವಣವಾಗುವದೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ರತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಮತ್ತೊಂದ-ರೊಡನೆ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ ; ನಂಟರೇ ಮುಂತಾದವರು ಅಗಲಿದರೆ ಅರತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವದೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆಯೆ ಹೊರತು, ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಲ್ಲ ; ಮತ್ತು ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೇ ಮೊಳಕೆ ಮುಂತಾದದ್ದು

ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಲೋಮವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಆಕಾಶಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಆಕಾಶಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತ ಆಕಾಶವತೋ ವೈ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಪ್ರಕಾಶವತೋಽಸಂಬಾಧಾನುರುಗಾಯವತೋಽಭಿಸಿಧ್ಯತಿ ಯಾವದಾಕಾಶಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯ ಆಕಾಶಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವ ಆಕಾಶಾದ್ಭೂಯ ಇತ್ಯಾಕಾಶಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಆಕಾಶವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆಕಾಶವಂತವಾದ, ಪ್ರಕಾಶವಂತವಾದ, ಅಸಂಬಾಧವಾದ, ಉರುಗಾಯ ವಂತವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಕಾಶದ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ (ಯವರೆಗೆ) ಇವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಆಕಾಶವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಅವನಿಗೆ ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?', 'ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ', 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು'.

ಆಕಾಶೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಆಕಾಶವಂತವಾದ ಲೋಕದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೬. ಫಲಂ ಶೃಣು । ಆಕಾಶವತೋ ವೈ ವಿಸ್ತಾರಯುಕ್ತಾನ್ ಸ ವಿದ್ವಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಪ್ರಕಾಶವತಃ । ಪ್ರಕಾಶಾಕಾಶಯೋರ್ನಿತ್ಯಸಂಬನ್ಧಾತ್ ಪ್ರಕಾಶವತಶ್ಚ ಲೋಕಾನ್ । ಅಸಂಬಾಧಾನ್ । ಸಂಬಾಧನಂ ಸಂಬಾಧಃ । ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೀಡಾ । ತದ್ರಹಿತಾನ್ ಅಸಂಬಾಧಾನ್ । ಉರುಗಾಯವತಃ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣಗತೀನ್, ವಿಸ್ತೀರ್ಣಪ್ರಚಾರಾನ್ । ಲೋಕಾನ್ ಅಭಿಸಿಧ್ಯತಿ । ಯಾವದಾಕಾಶಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಫಲವನ್ನು ಕೇಳು ; ಆಕಾಶವಂತವಾದ ವಿಸ್ತಾರಯುಕ್ತವಾದ, ಲೋಕಗಳನ್ನೇ, ಆ ಉಪಾಸಕನು ಪ್ರಕಾಶವಂತವಾದ ಪ್ರಕಾಶಾಕಾಶಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧವಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವಾದ, ಅಸಂಬಾಧವಾದ - ಸಂಬಾಧವೆಂದರೆ ಸಂಬಾಧಿಸುವದು, ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಆಗುವ ತೊಂದರೆ, ಅದು ಇಲ್ಲದ ಅಸಂಬಾಧವಾದ ಉರುಗಾಯವಂತವಾದ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾದ ಗತಿಯುಳ್ಳ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾದ ಪ್ರಚಾರವುಳ್ಳ , ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. 'ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಕಾಶದ (ಗತಿಯಿರುವದೋ)', ಮುಂತಾದ (ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಸ್ಮರಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ್ಮರೋ[1] ವಾವಾಽಽಕಾಶಾದ್ಭೂಯಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಯದ್ಯಪಿ ಬಹವ ಆಸೀರನ್ನ ಸ್ಮರನ್ತೋ ನೈವ ತೇ ಕಂಚನ ಶೃಣುಯುರ್ನ ಮನ್ವೀರನ್ನ ವಿಜಾನೀರನ್ ಯದಾ ವಾವ ತೇ ಸ್ಮರೇಯುರಥ ಶೃಣುಯುರಥಮನ್ವೀರನ್ನಥ ವಿಜಾನೀರನ್ ಸ್ಮರೇಣ ವೈ ಪುತ್ರಾನ್ ವಿಜಾನಾತಿ ಸ್ಮರೇಣ ಪಶೂನ್ ಸ್ಮರಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಸ್ಮರವೇ ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದ ಬಹುಮಂದಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರೂ ಅವರು ಏನನ್ನೂ ಶ್ರವಣಮಾಡಲಾರರು, ಮನನಮಾಡಲಾರರು, ಅರಿಯಲಾರರು. ಯಾವಾಗ ಅವರು ಸ್ಮರಣೆಮಾಡು ವರೋ ಆಗ ಶ್ರವಣಮಾಡಿಯಾರು, ಆಗ ಮನನಮಾಡಿಯಾರು, ಆಗ

1. 'ಸ್ಮರೋ ವಾಕಾಶಾದ್' ಎಂಬ ಪಾಠವು ಕೆಲವು ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

ಅರಿತುಕೊಂಡಾರು. ಸ್ಮರದಿಂದಲೇ ಪುತ್ರರನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಸ್ಮರದಿಂದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ಮರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಸ್ಮರಣದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ, ಉಪಾಸನಾವಿಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೭. ಸ್ಮರೋ ವಾವ ಆಕಾಶಾದ್ ಭೂಯಃ । ಸ್ಮರಣಂ ಸ್ಮರೋಽನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮಃ । ಸ ಆಕಾಶಾದ್ ಭೂಯಾನಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ಲಿಙ್ಗವ್ಯತ್ಯಯೇನ । ಸ್ಮರ್ತುಃ ಸ್ಮರಣೇ ಹಿ ಸತಿ ಆಕಾಶಾದಿಸರ್ವಮ್ ಅರ್ಥವತ್ । ಸ್ಮರಣವತೋ ಭೋಗ್ಯತ್ವಾತ್, ಅಸತಿ ತು ಸ್ಮರಣೇ ಸದಪಿ ಅಸದೇವ । ಸತ್ತ್ವಕಾರ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ನಾಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ಮೃತ್ಯಭಾವೇ ಶಕ್ಯಮ್ ಆಕಾಶಾದೀನಾಮವಗನ್ತುಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಆಕಾಶಾದ್ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮ್ । ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮ್ । ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ಯದ್ಯಪಿ ಸಮುದಿತಾ ಬಹವ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಆಸೀರನ್ ಉಪವಿಶೇಯುಃ । ತೇ ತತ್ರಾಽಽಸೀನಾಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾಷಿತಮಪಿ ನ ಸ್ಮರನ್ತಶ್ಚೇತ್ ಸ್ಯುರ್ನೈವ ತೇ ಕಂಚನ ಶಬ್ದಂ ಶೃಣುಯುಃ । ತಥಾ ನ ಮನ್ವೀರನ್ । ಮನ್ತವ್ಯಂ ಚೇತ್ ಸ್ಮರೇಯುಸ್ತದಾ ಮನ್ವೀರನ್ ಸ್ಮೃತ್ಯಭಾವಾತ್ ನ ಮನ್ವೀರನ್ ತಥಾ ನ ವಿಜಾನೀರನ್ । ಯದಾ ವಾವ ತೇ ಸ್ಮರೇಯುರ್ಮನ್ತವ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾತವ್ಯಂ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಚ ಅಥ ಶೃಣುಯುಃ, ಅಥ ಮನ್ವೀರನ್ ಅಥ ವಿಜಾನೀರನ್ । ತಥಾ ಸ್ಮರೇಣ ವೈ ಮಮ ಪುತ್ರಾ ಏತೇ ಇತಿ ಪುತ್ರಾನ್ ವಿಜಾನಾತಿ, ಸ್ಮರೇಣ ಪಶೂನ್ । ಅತೋ ಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ ಸ್ಮರಮ್ ಉಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸ್ಮರವೇ ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಸ್ಮರವು ಎಂದರೆ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಂತಃಕರಣಧರ್ಮವು. ಅದು ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. (ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಭೂಯಃ ಎಂಬುದನ್ನು) ಭೂಯಾನ್ ಎಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[1] ಸ್ಮರಿಸುವವನಿಗೆ ಸ್ಮರಣೆಯಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಆಕಾಶವೇ ಮುಂತಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವದು ? ಏಕೆಂದರೆ (ಅದೆಲ್ಲವೂ) ಸ್ಮರಣೆಯುಳ್ಳವನಿಗೇ ಭೋಗ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೋ ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೇ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದ್ದದ್ದರ ಕಾರ್ಯವು (ಅದರಲ್ಲಿ)ರುವದಿಲ್ಲ. ಸ್ಮೃತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಕಾಶಾದಿಗಳು ಇರುವವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಕೂಡ ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಮರಣವು ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು.

1. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಮರಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಲುಮಂದಿ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರೂ ಕೂತುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮಾತನ್ನು ಕೂಡ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುತ್ತಾರಾದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಶಬ್ದವೂ ಕೇಳಿಸಲೇ ಆರದು ; ಮಂತವ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಆಗ ಮನನಮಾಡಿಯಾರು.[1] (ಆದರೆ) ಸ್ಮೃತಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ (ಈಗ) ಮನನಮಾಡಲಾರರು. ಹಾಗೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಯಾವಾಗ ಅವರು ಮಂತವ್ಯವನ್ನು ವಿಜ್ಞಾತವ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೋತವ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವರೋ ಆಗ ಕೇಳಿಯಾರು, ಮನನಮಾಡಿಯಾರು, ಆಗ ಅರಿತಾರು. ಮತ್ತು ಸ್ಮರದಿಂದಲೇ 'ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿವರು' ಎಂದು ಪುತ್ರರನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಸ್ಮರದಿಂದ ಪಶುಗಳನ್ನು (ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ), ಆದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ಮರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಸ್ಮರಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಃ ಸ್ಮರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಯಾವತ್ ಸ್ಮರಸ್ಯ ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯಃ ಸ್ಮರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವಃ ಸ್ಮರಾದ್ಭೂಯ ಇತಿ ಸ್ಮರಾದ್ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಸ್ಮರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸ್ಮರದ ಗತಿಯಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೂ) ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಸ್ಮರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಫಲವಿದು. 'ಭಗವಂತನೆ, ಸ್ಮರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ಸ್ಮರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೮. ಉಕ್ತಾರ್ಥಮನ್ಯತ್ ॥

---

1. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆಯೋ ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕದ್ದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಆಶಾಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆಶಾ ವಾವ ಸ್ಮರಾದ್ ಭೂಯಸ್ಯಾಶೇದ್ಧೋ ವೈ ಸ್ಮರೋ ಮನ್ತ್ರಾನಧೀತೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರುತೇ ಪುತ್ರಾಗ್ಂಶ್ಚ ಪಶೂಗ್ಂಶ್ಚೇಚ್ಛತ ಇಮಂ ಚ ಲೋಕಮಮುಂ ಚೇಚ್ಛತ ಆಶಾಮುಪಾಸ್ಸ್ವೇತಿ ॥೧॥

೧. ಆಶೆಯೇ ಸ್ಮರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಆಶೇದ್ಧನಲ್ಲವೆ, ಸ್ಮರನಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ, ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಆ (ಲೋಕ) ವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ ? ಆಶೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಆಶೆಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ, ಉಪಾಸನಾವಿಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೯. ಆಶಾ ವಾವ ಸ್ಮರಾದ್ ಭೂಯಸೀ । ಆಶಾ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಸ್ತ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾ । ಆಶಾ ತೃಷ್ಣಾ ಕಾಮ ಇತಿ ಯಾಮಾಹುಃ ಪರ್ಯಾಯೈಃ । ಸಾ ಚ ಸ್ಮರಾದ್ ಭೂಯಸೀ । ಕಥಮ್ ? ಆಶಯಾ ಹಿ ಅನ್ತಃಕರಣಸ್ಥಯಾ ಸ್ಮರತಿ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯಮ್ । ಆಶಾವಿಷಯರೂಪಂ ಸ್ಮರನ್ ಅಸೌ ಸ್ಮರೋ ಭವತಿ । ಅತಃ ಆಶೇದ್ಧಃ ಆಶಯಾ ಅಭಿವರ್ಧಿತಃ ಸ್ಮರಭೂತಃ ಸ್ಮರನ್ ಋಗಾದೀನ್ ಮನ್ತ್ರಾನ್ ಅಧೀತೇ । ಅಧೀತ್ಯ ಚ ತದರ್ಥಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯೋ ವಿಧೀಂಶ್ಚ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರುತೇ ತತ್ಫಲಾಶಯೈವ । ಪುತ್ರಾಂಶ್ಚ ಪಶೂಂಶ್ಚ ಕರ್ಮಫಲಭೂತಾನ್ ಇಚ್ಛತೇ ಅಭಿವಾಞ್ಛತಿ । ಆಶಯೈವ

ತತ್ಸಾಧನಾನಿ ಅನುತಿಷ್ಠತಿ । ಇಮಂ ಚ ಲೋಕಮ್ ಆಶೇದ್ಧ ಏವ ಸ್ಮರನ್ ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ ಹೇತುಭಿರಿಚ್ಛತೇ । ಅಮುಂ ಚ ಲೋಕಮ್ ಆಶೇದ್ಧಃ ಸ್ಮರನ್ ತತ್ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನೇನ ಇಚ್ಛತೇ । ಅತ ಆಶಾರಶನಾವಬದ್ಧಂ ಸ್ಮರಾಕಾಶಾದಿನಾಮ-ಪರ್ಯನ್ತಂ ಜಗಚ್ಚಕ್ರೀಭೂತಂ ಪ್ರತಿಪ್ರಾಣಿ । ಅತ ಆಶಾಯಾಃ ಸ್ಮರಾದಪಿ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಶಾಮ್ ಉಪಾಸ್ಸ್ವ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಶೆಯೇ ಸ್ಮರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಆಶೆ ಎಂದರೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಬಯಕೆ. ಆಶೆ, ತೃಷ್ಣೆ, ಕಾಮ - ಎಂದು ಇದನ್ನೇ ಪರ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಸ್ಮರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಆಶೆಯಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸ್ಮರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಶೆಯ ವಿಷಯದ ರೂಪವನ್ನು ನೆನೆಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇವನು ಸ್ಮರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಶೇದ್ಧನಾಗಿ ಆಶೆಯಿಂದ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಸ್ಮರನಾಗಿ ಋಗಾದಿಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಅದರ ಫಲದ ಆಶೆಯಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಮಫಲವಾಗಿರುವ ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ, ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಆಶೆಯಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ (ಕರ್ಮಗಳನ್ನು) ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಆಶೇದ್ಧನಾಗಿಯೇ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು, ಲೋಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ (ಬೇಕಾದ) ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ.[1] ಆ ಲೋಕವನ್ನು ಆಶೇದ್ಧನಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವದರಿಂದ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಶೆಯೆಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಸ್ಮರಾಕಾಶವೇ ಮುಂತಾಗಿ ನಾಮದವರೆಗಿನ ಜಗತ್ತು ಪ್ರತಿಜೀವನಿಗೂ ಚಕ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಶೆಯು ಸ್ಮರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಶೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು.

ಆಶಾಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಆಶಾಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೆ ಆಶಯಾಽಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಕಾಮಾಃ ಸಮೃಧ್ಯನ್ತ್ಯಮೋಘಾ ಹಾಸ್ಯಾಶಿಷೋ ಭವನ್ತಿ ಯಾವದಾಶಾಯಾ

1. ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಗತಂ ತತ್ರಾಽಸ್ಯ ಯಥಾಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಯ ಆಶಾಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇಽಸ್ತಿ ಭಗವ ಆಶಾಯಾ ಭೂಯ ಇತ್ಯಾಶಾಯಾ ವಾವ ಭೂಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತನ್ಮೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತ್ವಿತಿ ॥೨॥

೨. ಯಾವನು ಆಶೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಆಶೆಯಿಂದ ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ ಸಮೃದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವನ ಆಶೆಗಳು ಅಮೋಘವಾಗುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಶೆಯ ಗತಿ(ಯಿರುವದೋ), ಅಲ್ಲಿ(ಯವರೆಗೆ) ಅವನಿಗೆ ಯಥಾಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಆಶೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಅವನಿಗೆ ಫಲವಿದು). 'ಭಗವಂತನೆ, ಆಶೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' 'ಆಶೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.' 'ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು.'

ಆಶೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಮಾವಾಪ್ತಿಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೦. ಯಸ್ತು ಆಶಾಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಉಪಾಸ್ತೇ ಶೃಣು ತಸ್ಯ ಫಲಮ್ । ಆಶಯಾ ಸದಾ ಉಪಾಸಿತಯಾ ಅಸ್ಯ ಉಪಾಸಕಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಕಾಮಾಃ ಸಮೃಧ್ಯನ್ತಿ ಸಮೃದ್ಧಿಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ । ಅಮೋಘಾ ಅಸ್ಯ ಆಶಿಷಃ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಃ ಸರ್ವಾ ಭವನ್ತಿ । ಯತ್ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ ಅವಶ್ಯಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಾವದಾಶಾಯಾ ಗತಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಆಶೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ (ಆಗುವ) ಫಲವನ್ನು ಕೇಳು. ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ ಆಶೆಯಿಂದ ಈ ಉಪಾಸಕನ ಎಲ್ಲಾ ಆಶೆಗಳೂ ಸಮೃದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ, ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಇವನ ಆಶೆಗಳು ಬಯಕೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವವು, ಅವನು ಯಾವಯಾವದನ್ನು ಬಯಸುವನೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಶೆಯ ಗತಿಯಿರುವದೋ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ಗ್ರಂಥವು) ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು).

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೈದನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಪ್ರಾಣಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪ್ರಾಣೋ ವಾವ[1] ಆಶಾಯಾ ಭೂಯಾನ್ ಯಥಾ ವಾ ಅರಾ ನಾಭೌ ಸಮರ್ಪಿತಾ ಏವಮಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣೇ ಸರ್ವಗ್ಂ ಸಮರ್ಪಿತಂ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣೇನ ಯಾತಿ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಂ ದದಾತಿ ಪ್ರಾಣಾಯ ದದಾತಿ ಪ್ರಾಣೋ ಹ ಪಿತಾ ಪ್ರಾಣೋ ಮಾತಾ ಪ್ರಾಣೋ ಭ್ರಾತಾ ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ವಸಾ ಪ್ರಾಣ ಆಚಾರ್ಯಃ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ॥೧॥

೧. ಪ್ರಾಣನೇ ಆಶೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನವನು. ಹೇಗೆ ಹಾರೆಕೋಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಈ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರಾಣನಿಂದಲೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣನೇ ತಂದೆ, ಪ್ರಾಣನೇ ತಾಯಿ, ಪ್ರಾಣನೇ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನು, ಪ್ರಾಣನೇ ಒಡಹುಟ್ಟಿದಾಕೆ, ಪ್ರಾಣನೇ ಆಚಾರ್ಯನು, ಪ್ರಾಣನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು.

ಪ್ರಾಣನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೧. ನಾಮೋಪಕ್ರಮಮ್ ಆಶಾನ್ತಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತ್ವೇನ ನಿಮಿತ್ತ ನೈಮಿತ್ತಿಕತ್ವೇನ ಚ ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂಯಸ್ತಯಾ ಅವಸ್ಥಿತಂ ಸ್ಮೃತಿನಿಮಿತ್ತಸದ್ಭಾವಂ,

1. ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ವಾ ಆಶಾಯಾ ಎಂದೇ ಇದೆ ; ಆದರೆ ವಾವ ಎಂದು ಎರಡು ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿದೆ, ಹಿಂದೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಾವ ಎಂದೆ ಇದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೮ರಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೩೬) 'ಅದೋ ವಾವ ಪ್ರಾಣಾದ್ಭೂಯಃ' ಎಂದು ಅನುಕರಣವಾಕ್ಯವಿರುವದೂ ವಾವ ಎಂಬುದೇ ಪಾಠವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾಗಿದೆ.

ಆಶಾರಶನಾಪಾಶೈರ್ವಿಪಾಶಿತಮ್ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತೋ ಬಿಸಮಿವ ತನ್ತುಭಿರ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣೇ ಸಮರ್ಪಿತಮ್, ಯೇನ ಚ ಸರ್ವತೋ ವ್ಯಾಪಿನಾ ಅನ್ತರ್ಬಹಿರ್ಗತೇನ ಸೂತ್ರೇ[1] ಮಣಿಗಣಾ ಇವ ಸೂತ್ರೇಣ ಗ್ರಥಿತಂ ವಿಧೃತಂ ಚ, ಸ ಏಷ ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾಯಾ ಭೂಯಾನ್ । ಕಥಮಸ್ಯ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮಿತಿ ? ಆಹ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಸಮರ್ಥಯಂಸ್ತದ್ಭೂಯಸ್ತ್ವಮ್ । ಯಥಾ ವೈ ಲೋಕೇ ರಥಚಕ್ರಸ್ಯ ಅರಾ ರಥನಾಭೌ ಸಮರ್ಪಿತಾಃ ಸಂಪ್ರೋತಾಃ । ಸಂಪ್ರವೇಶಿತಾ ಇತ್ಯೇತತ್, ಏವಮ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಲಿಙ್ಗ ಸಂಘಾತರೂಪೇ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮನಿ ದೈಹಿಕೇ ಮುಖ್ಯೇ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರಾ ದೇವತಾ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣಾಯ ಆದರ್ಶಾದೌ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬವತ್ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾ ಅನುಪ್ರವಿಷ್ಟಾ, ಯಶ್ಚ ಮಹಾರಾಜಸ್ಯೇವ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರೀ ಈಶ್ವರಸ್ಯ "ಕಸ್ಮಿನ್ನ್ವಹಮುತ್ಕ್ರಾನ್ತ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಕಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಯಾಮೀತಿ ಸ ಪ್ರಾಣಮಸೃಜತ" (ಪ್ರ. ೬-೩,೪) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ, ಯಸ್ತು ಛಾಯೇವಾಽನುಗತ ಈಶ್ವರಮ್ ; "ತದ್ಯಥಾ ರಥಸ್ಯಾಽರೇಷು ನೇಮಿರರ್ಪಿತೋ ನಾಭಾವರಾ ಅರ್ಪಿತಾ ಏವಮೇವೈತಾ ಭೂತಮಾತ್ರಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಪಿತಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಮಾತ್ರಾಃ ಪ್ರಾಣೇಽರ್ಪಿತಾಃ ಸ ಏಷ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ" (ಕೌ. ೩-೮) ಇತಿ ಕೌಷೀತಕಿನಾಮ್ । ಅತ ಏವಮಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣೇ ಸರ್ವಂ ಯಥೋಕ್ತಮ್ ಸಮರ್ಪಿತಮ್, ಅತಃ ಸ ಏಷ ಪ್ರಾಣೋಽಪರತನ್ತ್ರ ಪ್ರಾಣೇನ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯೈವ ಯಾತಿ ನಾನ್ಯಕೃತಂ ಗಮನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಸ್ವಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಂ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದಜಾತಂ ಪ್ರಾಣ ಏವ ನ ಪ್ರಾಣಾದ್ ಬಹಿರ್ಭೂತಮಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥಃ । ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಂ ದದಾತಿ । ಯದ್ ದದಾತಿ ತತ್ ಸ್ವಾತ್ಮಭೂತಮೇವ । ಯಸ್ಮೈ ದದಾತಿ ತದಪಿ ಪ್ರಾಣಾಯೈವ । ಅತಃ ಪಿತ್ರಾದ್ಯಾಖ್ಯೋಽಪಿ ಪ್ರಾಣ ಏವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನಾಮವನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಶೆಯವರೆಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವದಿಂದಲೂ ನಿಮಿತ್ತನೈಮಿತ್ತಿಕಭಾವದಿಂದಲೂ[2] ಮುಂದುಮುಂದಿನದು ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದಾಗಿರುವ, ಸ್ಮೃತಿನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದಾದ, ಆಶೆ ಎಂಬ ಹಗ್ಗದ ಬಿಗಿತಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುವಡೆದಿರುವ, ಎಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಕಮಲದ ನಾಳವು ತಂತುಗಳಿಂದ (ಬಿಗಿವಡೆದಿರುವ ಎಲ್ಲವೂ) ಯಾವ

1. ಈ ಮಾತು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.
2. ಉಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವವು ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿದೆ, ನಿಮಿತ್ತನೈಮಿತ್ತಿಕ ಭಾವವು ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಬಂದುಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಯಾವ (ಪ್ರಾಣನು) ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನು - ದಾರವು ಮಣಿ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು (ಕಟ್ಟಿರುವಂತೆ)- ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವನೋ[1], ಆ ಈ ಪ್ರಾಣನೇ ಆಶೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನವನು.

ಈ (ಪ್ರಾಣನು) ಹೆಚ್ಚಿನವನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ, ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಇವನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ : ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಹಾರೆಕೋಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ ಪೋಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ, ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತವೆಯೋ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಲಿಂಗಸಂಘಾತರೂಪನಾದ ಪ್ರಜ್ಞಾತನಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ - ಯಾವನಲ್ಲಿ (ಸದಾಖ್ಯವಾದ) ಪರದೇವತೆಯು ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು (ಹೊಗುವಂತೆ) ಜೀವನೆಂಬ ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವದೋ[2] ಮತ್ತು ಯಾವನು ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಂತೆ "ಯಾವನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ನಾನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುವೆನೋ ಯಾವನು ನಿಂತಿದ್ದರೆ ನಾನೂ ನಿಂತಿರುವೆನೋ (ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ) ಅವನು ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು" (ಪ್ರ. ೬-೩,೪) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯೋ, ಮತ್ತು ಯಾವನು (ಮನುಷ್ಯನನ್ನು) ನೆರಳಿನಂತೆ ಈಶ್ವರ(ನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೋ[3], "ಹೇಗೆ ಗಾಡಿಯ ಹಾರೆಕೋಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಳಿಯು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದೋ, ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಹಾರೆಕೋಲುಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಭೂತಮಾತ್ರೆಗಳು ಪ್ರಜ್ಞಾಮಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವು, ಪ್ರಜ್ಞಾಮಾತ್ರೆಗಳು ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವು, ಆ ಈ ಪ್ರಾಣನೇ

1. ಸೂತ್ರಾತ್ಮನಾದ ಪ್ರಾಣನು ಜಗತ್ತಿನ ಭಾಗಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವದಕ್ಕೂ ಚದರಿಹೋಗದಂತಿರುವದಕ್ಕೂ ಕಾರಣನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ೬-೩-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೬೪)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಯಾವ ಲಿಂಗರೂಪವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಮನನದರ್ಶನಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಾಣನೆಂದಿದೆ. ೬-೮-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೮೪) ವನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಪ್ರ. ೩-೩ರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.

ಪ್ರಜ್ಞಾತನು''[1] (ಕೌ. ೩-೯) ಎಂದು ಕೌಷೀತಕಿಗಳ (ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇದೆ) ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ - ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲವೂ[2] ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಈ ಪ್ರಾಣನು ಪರವಶನಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ; ಹೋಗುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವನಿಗಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಬಂದದ್ದಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಫಲಸಮೂಹವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನೇ, ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಹೊರಚ್ಚಾಗಿರುವದು (ಯಾವದೂ) ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು (ಈ) ಪ್ರಕರಣದ ಅರ್ಥವು. ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ; ಯಾವದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೋ ಅದು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ, (ಮತ್ತು) ಯಾರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೋ ಅದೂ ಪ್ರಾಣನಿಗೇ (ಕೊಡುತ್ತಾನೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ತಂದೆ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿರುವವನೂ ಪ್ರಾಣನೇ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯದಿ ಪಿತರಂ ವಾ ಮಾತರಂ ವಾ ಭ್ರಾತರಂ ವಾ ಸ್ವಸಾರಂ ವಾಽಽಚಾರ್ಯಂ ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ವಾ ಕಿಂಚಿದ್ಭೃಶಮಿವ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಧಿಕ್ತ್ವಾಸ್ತ್ವಿತ್ಯೇವೈನಮಾಹುಃ ಪಿತೃಹಾ ವೈ ತ್ವಮಸಿ ಮಾತೃಹಾ ವೈ ತ್ವಮಸಿ ಭ್ರಾತೃಹಾ ವೈ ತ್ವಮಸಿ ಸ್ವಸೃಹಾ ವೈ ತ್ವಮಸ್ಯಾಚಾರ್ಯಹಾ ವೈ ತ್ವಮಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹಾ ವೈ ತ್ವಮಸೀತಿ ॥೨॥

೨. ಅವನು ತಂದೆಯನ್ನಾಗಲಿ ತಾಯಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನನ್ನಾಗಲಿ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳನ್ನಾಗಲಿ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನಾಗಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನಾಗಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬಲವಾಗಿ ಪ್ರತಿಹೇಳುವದಾದರೆ ನಿನಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ ! ನೀನು ಪಿತೃಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಿದ್ದೀಯೆ, ನೀನು ಮಾತೃಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಿದ್ದೀಯೆ, ನೀನು ಭ್ರಾತೃಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಿದ್ದೀಯೆ, ನೀನು ಸ್ವಸೃಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಿದ್ದೀಯೆ,

1. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೩೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೪೪) ರಲ್ಲಿ ಇದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಉಪಹಿತನಾದ ಆತನನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಪರವೆಂದು ಉದಾಹರಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. ನಾಮಾದಿಯಾಗಿ ಆಶಾಂತವಾಗಿರುವದೆಲ್ಲವೂ ಎಂದರ್ಥ.

ನೀನು ಆಚಾರ್ಯಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಿದ್ದೀಯೆ, ನೀನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದವನಿದ್ದೀಯೆ' ಎಂದೇ ಹೇಳುವರು.

ಪ್ರಾಣನೇ ಪಿತ್ರಾದಿಗಳೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೨. ಕಥಂ ಪಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥೋತ್ಸರ್ಗೇಣ ಪ್ರಾಣವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಸತಿ ಪ್ರಾಣೇ ಪಿತ್ರಾದಿಷು ಪಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತದುತ್ಕ್ರಾನ್ತೌ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಾತ್ । ಕಥಂ ತದಿತಿ ? ಆಹ । ಸ ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪಿತ್ರಾದೀನಾಮ್ ಅನ್ಯತಮಂ ಯದಿ ತಂ ಭೃಶಮಿವ ತದನನುರೂಪಮಿವ ಕಿಂಚಿದ್ವಚನಂ ತ್ವಂಕಾರಾದಿಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ತದಾ ಏನಂ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾ ಆಹುರ್ವಿವೇಕಿನಃ ಧಿಕ್ ತ್ವಾ ಅಸ್ತು । 'ಧಿಗಸ್ತು ತ್ವಾಮ್' ಇತ್ಯೇವಮ್ । ಪಿತೃಹಾ ವೈ ತ್ವಂ ಪಿತುರ್ಹನ್ತೇತ್ಯಾದಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ತಂದೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು (ಅವು) ಪ್ರಾಣವಿಷಯವೆಂದು (ಹೇಳಿದ್ದು) ಹೇಗೆ ? - ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ; ಪ್ರಾಣವಿರುವಾಗ ತಂದೆಯೇ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ, ಆ (ಪ್ರಾಣವು) ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇದು ಸರಿ).

ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಅವನು ಎಂದರೆ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ತಂದೆಯೇ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ನೀನು ತಾನು ಮುಂತಾದ್ದರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದರೆ, ಆಗ ಅವನನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ವಿವೇಕಿಗಳು (ಧಿಕ್ ತ್ವಾ ಅಸ್ತು = ಧಿಗಸ್ತು ತ್ವಾಮ್) 'ನಿನಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ !' ಎನ್ನುವರು, ನೀನು ಪಿತೃಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನೇ ಇದ್ದೀಯೆ, ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದವನು - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಎನ್ನುವರು).

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯದ್ಯಪ್ಯೇನಾನುತ್ಕ್ರಾನ್ತಪ್ರಾಣಾಞ್ಛೂಲೇನ ಸಮಾಸಂ ವ್ಯತಿಷಂದಹೇನ್ನೈವೈನಂ ಬ್ರೂಯುಃ ಪಿತೃಹಾಽಸೀತಿ ನ

ಮಾತೃಹಾಽಸೀತಿ ನ ಭ್ರಾತೃಹಾಽಸೀತಿ ನ ಸ್ವಸೃಹಾಽಸೀತಿ ನಾಽಽಚಾರ್ಯಹಾಽಸೀತಿ ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹಾಽಸೀತಿ ॥೩॥

೩. ಇನ್ನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತಪ್ರಾಣರಾದ ಇವರನ್ನು ಶೂಲದಿಂದ ಸಮಾಸಮಾಡಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಸುಟ್ಟರೂ ಇವನನ್ನು ಪಿತೃಹತ್ಯ ಮಾಡಿದವನಾಗಿದೀಯೆ ಎನ್ನುವದಿಲ್ಲ, ಮಾತೃಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಾಗಿದೀಯೆ (ಎನ್ನು)ವದಿಲ್ಲ, ಭ್ರಾತೃಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದವನಾಗಿದೀಯೆ (ಎನ್ನು)ವದಿಲ್ಲ, ಸ್ವಸೃಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಾಗಿದೀಯೆ (ಎನ್ನು)ವದಿಲ್ಲ, ಆಚಾರ್ಯಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಾಗಿದೀಯೆ (ಎನ್ನು)ವದಿಲ್ಲ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನಾಗಿದೀಯೆ (ಎನ್ನು)ವದಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೩. ಅಥ ಏನಾನೇವ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಪ್ರಾಣಾನ್ ತ್ಯಕ್ತದೇಹನಾಥಾನ್ ಯದ್ಯಪಿ ಶೂಲೇನ ಸಮಾಸಂ ಸಮಸ್ಯ ವ್ಯತಿಷಂದಹೇತ್ ವ್ಯತ್ಯಸ್ಯ ಸಂದಹೇತ್ ಏವಮಪಿ ಅತಿಕ್ರೂರಂ ಕರ್ಮಸಮಾಸವ್ಯತ್ಯಾಸಾದಿಪ್ರಕಾರೇಣ ದಹನಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ದೇಹಸಂಬದ್ಧ-ಮೇವ ಕುರ್ವಾಣಂ ನೈವೈನಂ ಬ್ರೂಯುಃ ಪಿತೃಹಾ ಇತ್ಯಾದಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ವಯ-ವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮ್ ಅವಗಮ್ಯತ ಏತತ್ ಪಿತ್ರಾದ್ಯಾಖ್ಯೋಽಪಿ ಪ್ರಾಣ ಏವೇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತಪ್ರಾಣರಾಗಲು ದೇಹದ ಒಡೆಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರಾಗಲು ಇವರನ್ನೇ ಶೂಲದಿಂದ ಸಮಾಸಮಾಡಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ, (ವ್ಯತಿಷಂದಹೇತ್) ಬೇರೆ ಬೇರೆಮಾಡಿ (ಬಿಡಿಸಿ) ಸುಟ್ಟರೂ[1] (ಹೀಗೆ) ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವದು, ಬಿಡಿಸುವದು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅದೇ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ದಹನರೂಪವಾದ ಇಂಥ ಅತಿಕ್ರೂರಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾದರೂ ಇವನನ್ನು ಪಿತೃಹತ್ಯೆಮಾಡಿದವನು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಎನ್ನರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಈ ತಂದೆ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳವನೂ ಪ್ರಾಣನೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನು ಅತಿವಾದಿಯಾಗುವನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯೇವೈತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭವತಿ ಸ ವಾ ಏಷ ಏವಂ

1. 'ಸಮಸ್ಯ ವ್ಯತಿಷನ್ದಹೇತ್ ವ್ಯತ್ಯಸ್ಯ ಸಂದಹೇತ್' ಎಂಬುದರ ಕನ್ನಡವಿದು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ನಮಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ.

ಪಶ್ಯನ್ನೇವಂ ಮನ್ವಾನ ಏವಂ ವಿಜಾನನ್ನತಿವಾದೀ ಭವತಿ ತಂ ಚೇದ್ಬ್ರೂಯುರತಿವಾದ್ಯಸೀತ್ಯತಿವಾದ್ಯಸ್ಮೀತಿ ಬ್ರೂಯಾನ್ನಾ ಪಹ್ನುವೀತ ||೪||

೪. ಪ್ರಾಣನೇ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ಯಾವನು) ಹೀಗೆಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಹೀಗೆ ಮನನಮಾಡಿರುವನೋ, ಹೀಗೆ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನೋ - ಆ ಇವನು ಅತಿವಾದಿಯಾಗುವನು. ಅವನನ್ನು ಅತಿವಾದಿಯಾಗಿರುವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರಾದರೆ ಅತಿವಾದಿಯಾಗಿರುವೆನು ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು, ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬಾರದು.

ಪ್ರಾಣನೇ ನಾನೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅತಿವಾದಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೪. ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯೇವ ಏತಾನಿ ಪಿತ್ರಾದೀನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭವತಿ ಚಲಾನಿ ಸ್ಥಿರಾಣಿ ಚ । ಸ ವಾ ಏಷ ಪ್ರಾಣವಿತ್ ಏವಂ ಯಥೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಪಶ್ಯನ್ ಫಲತೋಽನುಭವನ್, ಏವಂ ಮನ್ವಾನಃ ಉಪಪತ್ತಿಭಿಶ್ಚಿನ್ತಯನ್, ಏವಂ ವಿಜಾನನ್ ಉಪಪತ್ತಿಭಿಃ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಏವಮೇವ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಂ ಕುರ್ವನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಮನನವಿಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಂ ಹಿ ಸಂಭೂತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋ ನಿಶ್ಚಿತೋ ದೃಷ್ಟೋ ಭವೇತ್ । ಅತ ಏವಂ ಪಶ್ಯನ್ ಅತಿವಾದೀ ಭವತಿ ನಾಮಾದ್ಯಾಶಾನ್ತಮ್ ಅತೀತ್ಯ ವದನಶೀಲೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಂ ಚೇದ್ ಬ್ರೂಯುಃ । ತಂ ಯದ್ಯೇವಮತಿವಾದಿನಂ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವೈಃ ಶಬ್ದೈಃ ನಾಮಾದ್ಯಾಶಾನ್ತಮ್ ಅತೀತ್ಯ ವರ್ತಮಾನಂ ಪ್ರಾಣಮೇವಂ ವದನ್ತಂ ಏವಂ ಪಶ್ಯನ್ತಮ್ ಅತಿವದನಶೀಲಮ್ ಅತಿವಾದಿನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತಮ್ಬಪರ್ಯನ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜಗತಃ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮಾ ಅಹಮಿತಿ ಬ್ರುವಾಣಂ ಯದಿ ಬ್ರೂಯುರತಿವಾದ್ಯಸೀತಿ । ಬಾಢಮ್, ಅತಿವಾದ್ಯಸ್ಮೀತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ನಾಽಪಹ್ನುವೀತ । ಕಸ್ಮಾದ್ ಹಿ ಅಸೌ ಅಪಹ್ನುವೀತ ? ಯತ್ಪ್ರಾಣಂ ಸರ್ವೇಶ್ವರಮ್ ಅಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಉಪಗತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ತಂದೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಈ ಚಲಸ್ಥಿರ (ಭೂತ)ಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಈ ಪ್ರಾಣವಿದನು ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡು ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ, ಹೀಗೆ ಮನನಮಾಡುತ್ತಾ ಉಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ

ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಅರಿಯುತ್ತಾ ಉಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ. ಮನನವಿಜ್ಞಾನಗಳೆರಡೂ ಸೇರಿಯಲ್ಲವೆ, ನಿಶ್ಚಿತವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದು[1] ? ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಕಂಡುಕೊಂಡವನು ಅತಿವಾದಿಯಾಗುವನು, ನಾಮಾದಿಯಾಗಿ ಆಶೆಯವರೆಗೆ (ಇರುವದೆಲ್ಲವನ್ನೂ) ಮೀರಿ ನುಡಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ. ಅವನನ್ನು ಹೀಗೆನ್ನುವದಾದರೆ - ಹೀಗೆ ಅತಿವಾದಿಯಾಗಿರುವ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ನಾಮಾದಿಯಾಗಿ ಆಶೆಯವರೆಗೆ (ಇರುವದನ್ನೆಲ್ಲ) ಮೀರಿರುವವನಾಗಿ ಪ್ರಾಣನೇ ಆಗಿರುವ, ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಹೀಗೆ ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವ ಅತಿವದನಸ್ವಭಾವದ ಅತಿವಾದಿಯಾದ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸ್ತಂಬದವರೆಗಿನ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಆತ್ಮನಾದ ಪ್ರಾಣನೇ ನಾನು - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಅವನನ್ನು - 'ಅತಿವಾದಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೆ' ಎನ್ನುವದಾದರೆ, 'ನಿಜ ಅತಿವಾದಿಯಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬಾರದು. ಅವನು ಏತಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಅಲ್ಲಗಳೆದಾನು ? ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಇವನೇ ನಾನು ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನಲ್ಲವೆ ?[2]

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನಾರನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಅತಿವಾದಿಯಾಗಬೇಕು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏಷ ತು ವಾ ಅತಿವದತಿ ಯಃ ಸತ್ಯೇನಾಽತಿವದತಿ ಸೋಽಹಂ ಭಗವಃ ಸತ್ಯೇನಾಽತಿವದಾನೀತಿ ಸತ್ಯಂ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮಿತಿ ಸತ್ಯಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ||೧||

1. ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಬರಿಯ ಮನನವು ಸಾಲದು, ಆದರ ಅನುಭವವೂ ಬೇಕು.
2. ಮನ್ವಾನಃ, ವಿಜಾನನ್ - ಎಂಬಿವು ಸಾಧನಗಳು, ಪಶ್ಯನ್ - ಎಂಬುದು ಫಲರೂಪವಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ - ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಆದರೆ ಯಾರು ಸತ್ಯದಿಂದ ಅತಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ (ನಿಜವಾಗಿ) ಅತಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾನೆ. 'ಭಗವಂತನೆ, ಆ ನಾನು ಸತ್ಯದಿಂದ ಅತಿವಾದಮಾಡುವೆನು.' 'ಸತ್ಯವೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.' 'ಭಗವಂತನೆ, ಸತ್ಯವನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೫. ಸ ಏಷ ನಾರದಃ ಸರ್ವಾತಿಶಯಂ ಪ್ರಾಣಂ ಸ್ವಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಾತಃ ಪರಮಸ್ತೀತಿ ಉಪರರಾಮ । ನ ಪೂರ್ವವತ್ 'ಕಿಮಸ್ತಿ ಭಗವಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ ಭೂಯಃ' ಇತಿ ಪಪ್ರಚ್ಛ । ಯತಸ್ತಮೇವಂ ವಿಕಾರಾನೃತಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನೇನ ಪರಿತುಷ್ಟಮ್ ಅಕೃತಾರ್ಥಂ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಾತಿ-ವಾದಿನಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯಮಾನಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಶಿಷ್ಯಂ ಮಿಥ್ಯಾಗ್ರಹವಿಶೇಷಾದ್ ವಿಪ್ರಚ್ಯಾವಯನ್ ಆಹ ಭಗವಾನ್ ಸನತ್ಕುಮಾರಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ನಾರದನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪ್ರಾಣನೇ ತನ್ನ ಆತ್ಮನು, ಸರ್ವರ ಆತ್ಮನು - ಎಂಬಿದನ್ನು ಕೇಳಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ(ದೇನೂ) ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸುಮ್ಮನಾದನು. ಮುನ್ನಿನಂತೆ 'ಭಗವಂತನೆ, ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ವಿಕಾರವಾದ ಅನೃತಬ್ರಹ್ಮದ[1] ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಅಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ತಾನು ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯದಿಂದ ಅತಿವಾದಿಯಾಗಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಎಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಆ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಆ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು[2] ಭಗವಂತನಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರನಿಂತೆಂದನು :

ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೬. ಏಷ ತು ವಾ ಅತಿವದತಿ ಯಮಹಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ನ ಪ್ರಾಣವಿದತಿವಾದೀ

1. ಪ್ರಾಣನು ಆತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ, ವಿಕಾರವು, ನಾಮಧೇಯವು - ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಾಣನೂ ಅನೃತವೇ.
2. ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ನೀಗಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು - ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಆಚಾರ್ಯನ ಧರ್ಮದ ಸೂಚನೆ.

ಪರಮಾರ್ಥತಃ । ನಾಮಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಂ ತು ತಸ್ಯ ಅತಿವಾದಿತ್ವಮ್ । ಯಸ್ತು ಭೂಮಾಖ್ಯಂ ಸರ್ವಾತಿಕ್ರಾನ್ತಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಂ ವೇದ ಸೋಽತಿವಾದೀ ಇತ್ಯತ ಆಹ । ಏಷ ತು ವಾ ಅತಿವದತಿ ಯಃ ಸತ್ಯೇನ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯ-ವಿಜ್ಞಾನವತ್ತಯಾ ಅತಿವದತಿ । ಸೋಽಹಂ ತ್ವಾಂ ಪ್ರಪನ್ನೋ ಭಗವನ್ ಸತ್ಯೇನ ಅತಿವದಾನಿ । ತಥಾ ಮಾಂ ನಿಯುನಕ್ತು ಭಗವಾನ್ ಯಥಾ ಅಹಂ ಸತ್ಯೇನ ಅತಿವದಾನಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಯದ್ಯೇವಂ ಸತ್ಯೇನ ಅತಿವದಿತುಮಿಚ್ಛಸಿ ಸತ್ಯಮೇವ ತು ತಾವದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮ್ । ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ ನಾರದಃ । ತಥಾಽಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಸತ್ಯಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೇ ವಿಶೇಷೇಣ ಜ್ಞಾತುಮಿಚ್ಛೇಯಂ ತ್ವತ್ತೋಽಹಮಿತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ[1] ನಾನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವವನೇ ಅತಿವಾದಿಯು, ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರಿತಿರುವವನು ನಿಜವಾದ ಅತಿವಾದಿಯಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆ (ಪ್ರಾಣವಿದನು) ಅತಿವಾದಿಯೆಂಬುದು ನಾಮಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಹೇಳಿದ್ದು). ಆದರೆ ಯಾರು ಭೂಮವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿರುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು, ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ, ಅವನೇ (ನಿಜವಾದ) ಅತಿವಾದಿಯು - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. ಆದರೆ ಯಾವನು ಸತ್ಯದಿಂದ, ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡವನಾಗಿ, ಅತಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನೇ ಅತಿವಾದಿಯು. 'ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನೆ, ನಿನ್ನನ್ನು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತೇನೆ, ಸತ್ಯದಿಂದ ಅತಿವಾದಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸುವೆನು. ಹಾಗಾದರೆ ನಾನು ಸತ್ಯದಿಂದ ಅತಿವಾದಮಾಡಿದವನಾಗುವೆನೋ ಹಾಗೆ ಭಗವಂತನು ನನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟುಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಸತ್ಯದಿಂದ ಅತಿವಾದಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸುವೆಯಾದರೆ, ಮೊದಲು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದು ಹೇಳಲು ನಾರದನೆನ್ನುತ್ತಾನೆ : 'ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ, ಹಾಗಾದರೆ ಭಗವಂತನೆ, ಸತ್ಯವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವೆನು, ನಿನ್ನಿಂದ (ಸತ್ಯವನ್ನೇ) ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವೆನು.'

1. ಆದರೆ, 'ಸತ್ಯವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು' - ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಇದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವಿಷಯವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು (ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೮ ಭಾ. ಭಾ. ೨೩೯) ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೇಳನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಸತ್ಯವಾದಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾ ವೈ ವಿಜಾನಾತ್ಯಥ ಸತ್ಯಂ ವದತಿ ನಾವಿಜಾನನ್ ಸತ್ಯಂ ವದತಿ ವಿಜಾನನ್ನೇವ ಸತ್ಯಂ ವದತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ||೧||

೧. ಯಾವಾಗ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಆಗ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ; ಅರಿಯದಿರುವವನು ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಅರಿತವನೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತೇನೆ.'

ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯದ ವಿಜ್ಞಾನವು ಸತ್ಯವದನಕ್ಕೆ ಹೇತು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೭. ಯದಾ ವೈ ಸತ್ಯಂ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ವಿಜಾನಾತಿ ಇದಂ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಸತ್ಯಮಿತಿ, ತತೋಽನೃತಂ ವಿಕಾರಜಾತಂ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ಹಿತ್ವಾ ಸರ್ವವಿಕಾರಾವಸ್ಥಂ ಸದೇವೈಕಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ತದೇವಾಥ ವದತಿ ಯದ್ವದತಿ । ನನು ವಿಕಾರೋಽಪಿ ಸತ್ಯಮೇವ । "ನಾಮರೂಪೇ ಸತ್ಯಂ ತಾಭ್ಯಾಮಯಂ ಪ್ರಾಣಶ್ಛನ್ನಃ" (ಬೃ ೧-೬-೩), "ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್" (ಬೃ ೨-೧-೨೦) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ । ಸತ್ಯಮುಕ್ತಂ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ವಿಕಾರಸ್ಯ । ನ ತು ಪರಮಾರ್ಥಾಪೇಕ್ಷಮುಕ್ತಮ್, ಕಿಂ ತರ್ಹೀನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯತ್ವಾಪೇಕ್ಷಂ ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚೇತಿ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದ್ದ್ವಾರೇಣ ಚ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಸ್ಯೋಪಲಬ್ಧಿರ್ವಿವಕ್ಷಿತೇತಿ "ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್" (ಬೃ. ೨-೩-೬) ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ । ಇಹಾಽಪಿ ತದಿಷ್ಟಮೇವ । ಇಹ ತು ಪ್ರಾಣವಿಷಯಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಾಭಿಮಾನಾದ್ ವ್ಯುತ್ಥಾಪ್ಯ ನಾರದಂ ಯತ್ ಸದೇವ ಸತ್ಯಂ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಭೂಮಾಖ್ಯಂ ತದ್ವಿಜ್ಞಾಪಯಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯೇಷ ವಿಶೇಷತೋ ವಿವಕ್ಷಿತೋಽರ್ಥಃ ।

ನಾಽವಿಜಾನನ್ ಸತ್ಯಂ ವದತಿ ಯಸ್ತ್ವವಿಜಾನನ್ ವದತಿ ಸೋಽಗ್ನ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇನ ಅಗ್ನ್ಯಾದೀನ್ ಪರಮಾರ್ಥಸದ್ರೂಪಾನ್ ಮನ್ಯಮಾನೋ ವದತಿ ನ ತು ತೇ ರೂಪತ್ರಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಸನ್ತಿ । ತಥಾ ತಾನ್ಯಪಿ ರೂಪಾಣಿ ಸದಪೇಕ್ಷಯಾ ನೈವ ಸನ್ತಿ ಇತ್ಯತೋ ನಾವಿಜಾನನ್ ಸತ್ಯಂ ವದತಿ । ವಿಜಾನನ್ನೇವ ಸತ್ಯಂ ವದತಿ । ನ ಚ ತತ್ ಸತ್ಯವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಅವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತಮ್ ಅಪ್ರಾರ್ಥಿತಂ ಜಾಯತ[1] ಇತ್ಯಾಹ - ವಿಜ್ಞಾನಂ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮ್ ಇತಿ। ಯದ್ಯೇವಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ । ಏವಂ ಸತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಣಾಂ ಕರೋತ್ಯನ್ತಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಹೇತುತ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವಾಗ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇದು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಸತ್ಯವು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ವಾಚಾರಮ್ಭಣವಾದ ವಿಕಾರಸಮೂಹವಾದ ಅನೃತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯಾವ ವಿಕಾರದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಇರುವದು ಸತ್ತೆಂಬ ಒಂದೇ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ[2], ಆಗ ಅವನು ಹೇಳುವಾಗ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ವಿಕಾರವೂ ಸತ್ಯವೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ''ನಾಮರೂಪಗಳು ಸತ್ಯವು, ಅವುಗಳಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣನು ಮರೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ'' (ಬೃ. ೧-೬-೩), ''ಪ್ರಾಣಗಳು ಸತ್ಯವಷ್ಟೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಈತನು ಸತ್ಯವು'' (ಬೃ. ೨-೧-೨೦) ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆಯಲ್ಲ !

(ಸಮಾಧಾನ) :- ನಿಜ, ವಿಕಾರವು ಸತ್ಯವೆಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ; ಆದರೆ ಪರಮಾರ್ಥ(ದೃಷ್ಟಿ)ಯಿಂದ (ಅದನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿವೆ ಎಂಬ (ದೃಷ್ಟಿ)ಯಿಂದ ಸತ್ತೂ ತ್ಯತ್ತೂ ಆಗಿದೆಯಾಗಿ ಸತ್ಯವು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ[3]. ಅದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು (ಅಲ್ಲಿ) ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ

1. 'ಜ್ಞಾಯತೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.
2. ವಿಕಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿವೆಯಾಗಿ ಹಗ್ಗವೇ ಹಾವು, ನೀರಿನ ಕೋಡಿ - ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಪಿತರೂಪದಿಂದ ತೋರುವಂತೆ, ಸತ್ತೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ತೇಜಸ್ಸು, ಅಪ್ಪು, ಅನ್ನ - ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ - ಎಂದರ್ಥ.
3. ಸತ್ತೆಂದರೆ ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ತೇಜಸ್ಸುಗಳು, ತ್ಯತ್ತೆಂದರೆ ವಾಯ್ವಂತರಿಕ್ಷಗಳು ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯ'ವೆಂದು ಕರೆದಿದೆ.

"ಪ್ರಾಣಗಳು ಸತ್ಯವಷ್ಟೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಈತನು ಸತ್ಯವು" (ಬೃ. ೨-೩-೬) ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.[1] ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಇಷ್ಟವೇ ; ಆದರೆ ಪ್ರಾಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಇದೇ) ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನಾರದನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಭೂಮವೆಂಬ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವಾಗಿರುವ ಸತ್ತೇ ಇದೆಯಲ್ಲ[2], ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡೋಣವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವು.

ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವವನು ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾರನು. ಯಾವನು ಅರಿಯದೆ ನುಡಿಯುವವನೋ ಅವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸದ್ರೂಪಗಳಿವೆ ಎಂದು ಎಣಿಸಿಕೊಂಡೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ; ಆದರೆ ಅವು ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಜವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.[3] ಹೀಗೆಯೇ ಆ (ಮೂರು) ರೂಪಗಳೂ ಸತ್ತಿಗಿಂತ (ಬೇರೆಯಾ)ಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅರಿಯದೆ ಇರುವವನು ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಅರಿತವನೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[4]

ಆ ಸತ್ಯದ ಅರಿವು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ, (ಅದಕ್ಕಾಗಿ) ಇಚ್ಛೆಮಾಡದೆ ಉಂಟಾಗಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ, ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ, 'ಭಗವಂತನೆ, ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು (ನಾರದನೆಂದನು). ಹೀಗೆಯೇ ಸತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೃತಿಯವರೆಗೂ[5] ಇರುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಹಿಂದಿನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

1. ಪ್ರಾಣಗಳು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸತ್ತು ಮತ್ತು ತ್ಯತ್ತು - ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯ'ವೆನಿಸಿವೆ. ಆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಯಾವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿವೆಯೋ ಆ ಆತ್ಮನು ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವು ಎಂದರ್ಥ. ಬಿಸಿನೀರಿನ ಬಿಸಿಯು ಬೆಂಕಿಯೇ ಎಂದಂತೆ ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನಿಜವಾಗಿ ಸತ್ಯವು, ಅದನ್ನೇ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮವೆಂದಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವೆಂದಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದಿದೆ, ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿ ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ.
3. ೬-೪-೧ರ ಸೂಚನೆ.
4. ಆಯಾ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಆಯಾ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದರೂ 'ಇದು ಬರಿಯ ತೋರಿಕೆ. ಇದರ ಆಧಾರ ಸತ್ಯವು ಬೇರೆಯಿದೆ' ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವವನೇ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.
5. ೭-೧೬ನೆಯ ಖಂಡವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಮನನದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾ ವೈ ಮನುತೇಽಥ ವಿಜಾನಾತಿ ನಾಽಮತ್ವಾ ವಿಜಾನಾತಿ ಮತ್ವೈವ ವಿಜಾನಾತಿ ಮತಿಸ್ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯೇತಿ ಮತಿಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ॥೧॥

೧. ಯಾವಾಗ ಮನನಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಮನನಮಾಡದೆ ಅರಿಯಲಾರನು, ಮನನಮಾಡಿಯೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮತಿಯನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ಮತಿಯನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

ಮನನವು ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೇತು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮೮. ಯದಾ ವೈ ಮನುತ ಇತಿ । ಮತಿಃ ಮನನಂ ತರ್ಕಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವಾಗ ಮನನಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಮತಿ ಎಂದರೆ ಮನನವು, ತರ್ಕವು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮನನಸಿದ್ಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾ ವೈ ಶ್ರದ್ದಧಾತ್ಯಥ ಮನುತೇ ನಾಽಶ್ರದ್ದಧನ್ಮನುತೇ ಶ್ರದ್ದಧದೇವ

ಮನುತೇ ಶ್ರದ್ಧಾ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯೇತಿ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ॥೧॥

೧. ಯಾವಾಗ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಮನನಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡದವನು ಮನನಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡು-ವವನೇ ಮನನಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಮನನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪೯. ಮನ್ತವ್ಯವಿಷಯೇ ಆದರಃ ಆಸ್ತಿಕ್ಯಬುದ್ಧಿಃ ಶ್ರದ್ಧಾ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮನನಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಆದರವೇ, ಆಸ್ತಿಕ್ಯಬುದ್ಧಿಯೇ, ಶ್ರದ್ಧೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಶ್ರದ್ಧಾಸಿದ್ಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾ ವೈ ನಿಸ್ತಿಷ್ಠತ್ಯಥ ಶ್ರದ್ದಧಾತಿ ನಾನಿಸ್ತಿಷ್ಠಞ್ಛ್ರದ್ದಧಾತಿ ನಿಸ್ತಿಷ್ಠನ್ನೇವ ಶ್ರದ್ದಧಾತಿ ನಿಷ್ಠಾ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯೇತಿ ನಿಷ್ಠಾಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ॥೧॥

೧. ಯಾವಾಗ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದವನು ಶ್ರದ್ಧೆಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ನಿಷ್ಠೆಯಿದ್ದವನೇ ಶ್ರದ್ಧೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

ನಿಷ್ಠೆಯು ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೯೦. ನಿಷ್ಠಾ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಾದಿತತ್ಪರತ್ವಂ[1] ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನಿಷ್ಠೆಯೆಂದರೆ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ತತ್ಪರನಾಗಿರುವದು.[2]

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಕೃತಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಠೆಯ ಸಿದ್ಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾ ವೈ ಕರೋತ್ಯಥ ನಿಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ನಾಽಕೃತ್ವಾ ನಿಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಕೃತ್ವೈವ ನಿಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಕೃತಿಸ್ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯೇತಿ ಕೃತಿಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ||೧||

೧. ಯಾವಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೊ ಆಗ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮಾಡದೆ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಮಾಡಿಯೇ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕೃತಿಯನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ಕೃತಿಯನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

ಕೃತಿಯು ನಿಷ್ಠೆಗೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೯೧. ಯದಾ ವೈ ಕರೋತಿ | ಕೃತಿರಿನ್ದ್ರಿಯಸಂಯಮಃ ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರ್ಯತಾಕರಣಂ ಚ | ಸತ್ಯಾಂ ಹಿ ತಸ್ಯಾಂ ನಿಷ್ಠಾದೀನಿ ಯಥೋಕ್ತಾನಿ ಭವನ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾನಾವಸಾನಾನಿ ||

1. 'ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಾದಿಃ ತತ್ಪರತ್ವಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ.
2. ಗೀ. ಭಾ. ೪-೩೯ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಕೃತಿ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮವು ಮತ್ತು ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರ್ಯತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಆ ಕೃತಿಯಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ನಿಷ್ಠೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ (ವಿಜ್ಞಾನಾಂತವಾದ ಸಾಧನಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು) ?

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಸುಖಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೃತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾ ವೈ ಸುಖಂ ಲಭತೇಽಥ ಕರೋತಿ ನಾಽಸುಖಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕರೋತಿ ಸುಖಮೇವ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕರೋತಿ ಸುಖಂ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮಿತಿ ಸುಖಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ॥೧॥

೧. ಯಾವಾಗ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಸುಖವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ಸುಖವನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಕೃತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೯೨. ಸಾಽಪಿ ಕೃತಿಃ ಯದಾ ಸುಖಂ ಲಭತೇ । ಸುಖಂ ನಿರತಿಶಯಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಲಬ್ಧವ್ಯಂ ಮಯಾ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ ತದಾ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಫಲಸುಖಾ ಕೃತಿಃ, ತಥೇಹಾಪಿ ನಾಸುಖಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕರೋತಿ । ಭವಿಷ್ಯದಪಿ ಫಲಂ 'ಲಬ್ಧ್ವಾ' ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ತದುದ್ದಿಶ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ । ಅಥೇದಾನೀಂ ಕೃತ್ಯಾದಿಷು

ಉತ್ತರೋತ್ತರೇಷು ಸತ್ಸು ಸತ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಇತಿ ನ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಾಯ ಪೃಥಗ್ಯತ್ನಃ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ತತ ಇದಮುಚ್ಯತೇ । ಸುಖಂ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ । ಸುಖಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೇ ಇತ್ಯಭಿಮುಖೀಭೂತಾಯ ಆಹ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಕೃತಿಯು ಯಾವಾಗ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಿಗಿಲಿಲ್ಲದ ಸುಖವನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಆಗುತ್ತದೆ - ಎಂದರ್ಥ. ದೃಷ್ಟಫಲದಿಂದಾಗುವ ಸುಖದಿಂದ (ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಕೃತಿಯು ಹೇಗೆ (ಆಗುವದೋ) ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. (ಸುಖವೆಂಬ) ಫಲವು ಮುಂದೆ ಆಗುವದಾದರೂ (ಅದನ್ನು) ಪಡೆದುಕೊಂಡು - ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿಯೇ ತೊಡಗುವದಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಈಗ ಕೃತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಮುಂದುಮುಂದಿನವು ಇದ್ದರೆ ಸತ್ಯವು ತಾನೇ ತೋರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅರಿವಿಗಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಬಂದೊದಗಿತಷ್ಟೆ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸುಖವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ಸುಖವನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಅಭಿಮುಖನಾದ (ನಾರದನಿಗೆ) ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತಿದಾನೆ :

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಭೂಮವೇ ಸುಖವು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ವೈ ಭೂಮಾ ತತ್ಸುಖಂ ನಾಲ್ಪೇ ಸುಖಮಸ್ತಿ ಭೂಮೈವ ಸುಖಂ ಭೂಮಾ ತ್ವೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯ ಇತಿ ಭೂಮಾನಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ ಇತಿ ॥೧॥

೧. ಯಾವದು ಭೂಮವೋ ಅದೇ ಸುಖವು, ಅಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲ, ಭೂಮವೇ ಸುಖವು, ಭೂಮವನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. 'ಭಗವಂತನೆ, ಭೂಮವನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

ಭೂಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖವಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೯೩. ಯೋ ವೈ ಭೂಮಾ ಮಹತ್, ನಿರತಿಶಯಂ ಬಹು ಇತಿ ಪರ್ಯಾಯಾಃ । ತತ್ ಸುಖಮ್ । ತತೋಽರ್ವಾಕ್ ಸಾತಿಶಯತ್ವಾತ್ ಅಲ್ಪಮ್ । ಅತಃ ತಸ್ಮಿನ್ನಲ್ಪೇ ಸುಖಂ ನಾಽಸ್ತಿ । ಅಲ್ಪಸ್ಯ ಅಧಿಕತೃಷ್ಣಾಹೇತುತ್ವಾತ್ । ತೃಷ್ಣಾ ಚ ದುಃಖಬೀಜಮ್ । ನ ಹಿ ದುಃಖಬೀಜಂ ಸುಖಂ ದೃಷ್ಟಂ ಜ್ವರಾದಿ ಲೋಕೇ । ತಸ್ಮಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ನಾಲ್ಪೇ ಸುಖಮಸ್ತೀತಿ । ಅತೋ ಭೂಮೈವ ಸುಖಮ್ । ತೃಷ್ಣಾದಿ ದುಃಖಬೀಜತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಭೂಮ್ನಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವದು ಭೂಮವೋ, - (ಭೂಮ) ದೊಡ್ಡದು, ಮಿಗಿಲಿಲ್ಲದ್ದು, ಬಹಳ ಎಂಬಿವು ಪರ್ಯಾಯ (ಶಬ್ದ)ಗಳು - ಅದೇ ಸುಖವು. ಅದರಿಂದೀಚೆಗೆ ಇರುವದು, ತನಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಿರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಪವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಅಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸುಖವು ಇರುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪವು ಹೆಚ್ಚಿನದರ ತೃಷ್ಣೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತೃಷ್ಣೆ ಎಂಬುದು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜ್ವರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಸುಖವಾಗಿರುವದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲ - ಎಂಬುದು ಸರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂಮವೇ ಸುಖವು ; ಏಕೆಂದರೆ ತೃಷ್ಣೆಯೇ ಮುಂತಾದ ದುಃಖಕಾರಣಕ್ಕೆ ಭೂಮದಲ್ಲಿ ಸಂಭವವಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಭೂಮವೇ ಅಮೃತ, ಅಲ್ಪವೇ ಮರ್ತ್ಯ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯತ್ರ ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಚ್ಛೃಣೋತಿ ನಾನ್ಯದ್ವಿಜಾನಾತಿ ಸ ಭೂಮಾಽಥ ಯತ್ರಾಽನ್ಯತ್ಪಶ್ಯತ್ಯನ್ಯಚ್ಛೃಣೋತ್ಯನ್ಯದ್ವಿಜಾನಾತಿ ತದಲ್ಪಂ ಯೋ ವೈ ಭೂಮಾ ತದಮೃತಮಥ ಯದಲ್ಪಂ ತನ್ಮರ್ತ್ಯಗ್ಂ ಸ ಭಗವಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಸ್ವೇ ಮಹಿಮ್ನಿ ಯದಿ ವಾ ನ ಮಹಿಮ್ನೀತಿ ॥೧॥

೧. ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣದಿರುವನೋ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳದಿರುವನೋ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯದಿರುವನೋ ಅದು ಭೂಮವು. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ ಅದು ಅಲ್ಪವು. ಯಾವದು ಭೂಮವೋ ಅದು ಅಮೃತವು, ಇನ್ನು ಯಾವದು ಅಲ್ಪವೋ ಅದು ಮರ್ತ್ಯವು. ಭಗವಂತನೆ, ಆ (ಭೂಮವು) ಏತರ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವದು ? ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವದು, ಅಥವಾ ಮಹಿಮೆಯ ಮೇಲೂ ನಿಂತಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಭೂಮದ ಲಕ್ಷಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭೪. ಕಿಂಲಕ್ಷಣೋಽಸೌ ಭೂಮೇತಿ ? ಆಹ । ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಭೂಮ್ನಿ ತತ್ತ್ವೇ ನಾಽನ್ಯದ್ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ಅನ್ಯೇನ ಕರಣೇನ ದ್ರಷ್ಟಾಽನ್ಯೋ ವಿಭಕ್ತೋ ದೃಶ್ಯಾತ್ ಪಶ್ಯತಿ । ತಥಾ ನಾನ್ಯತ್ ಶೃಣೋತಿ । ನಾಮರೂಪಯೋರೇವ ಅನ್ತರ್ಭಾವಾತ್ ವಿಷಯಭೇದಸ್ಯ ತದ್ಗ್ರಾಹಕಯೋರೇವ ಇಹ ದರ್ಶನಶ್ರವಣಯೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್, ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಚೋಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥತ್ವೇನ । ಮನನಂ ತು ಅತ್ರೋಕ್ತಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ

ನಾನ್ಯನ್ಮನುತ ಇತಿ । ಪ್ರಾಯಶೋ ಮನನಪೂರ್ವಕತ್ವಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ । ತಥಾ ನಾನ್ಯದ್ ವಿಜಾನಾತಿ । ಏವಂಲಕ್ಷಣೋ ಯಃ ಸ ಭೂಮಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಭೂಮದ ಲಕ್ಷಣವು ಯಾವದು ? - ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಎಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಯಾವ ಭೂಮವೆಂಬ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ರಷ್ಟವ್ಯವನ್ನು, ಮತ್ತೊಂದು ಕರಣದಿಂದ, ದೃಶ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದ್ರಷ್ಟೃವು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ[1] ; ಹೀಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲವೋ - ವಿಷಯ ಭೇದ(ಗಳೆಲ್ಲವೂ) ನಾಮರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವ ದರ್ಶನಶ್ರವಣಗಳನ್ನು ಮಿಕ್ಕವುಗಳಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದೆ[2] - ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಮನನಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಮನನವನ್ನೇನೊ - ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಏಕೆಂದರೆ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ[3] ಮನನಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ವಿಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೋ, - ಹೀಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದು ಯಾವದೋ ಅದು ಭೂಮವು.

ಚರ್ಚೆ : ಭೂಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವದೇ ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೫. ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೋ ಭೂಮ್ನಿ ಉಚ್ಯತೇ, 'ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ, ಅಥಾನ್ಯನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ, ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯೇತತ್ । ಕಿಂ ಚಾತಃ ? ಯದ್ಯನ್ಯದರ್ಶನಾದ್ಯಭಾವಮಾತ್ರಮ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತದಾ ದ್ವೈತಸಂವ್ಯವಹಾರವಿಲಕ್ಷಣೋ ಭೂಮಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಅಥಾಽನ್ಯದರ್ಶನವಿಶೇಷಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಾ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದೋಽಭ್ಯುಪಗತೋ ಭವೇತ್ । ಯದ್ಯೇವಂ ಕೋ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ? ನನ್ವಯಮೇವ ದೋಷಃ

---

1. ದ್ವೈತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವವು ; ಆದರೆ ಅದ್ವೈತವಾದ ಭೂಮದಲ್ಲಿ ಆ ಭೇದವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಬೃ. ಭಾ. ೨-೪-೧೪ ಭಾ. ಭಾ. ೩೭೬, ೩೭೭ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ದರ್ಶನ, ಶ್ರವಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 3. ಶ್ರವಣದಿಂದಲೇ ಕೆಲವುವೇಳೆ ಅರಿತುಕೊಂಡುಬಿಡಬಹುದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಂದಿದೆ.

ಸಂಸಾರಾನಿವೃತ್ತಿಃ । ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದೋ ಹಿ ಸಂಸಾರ ಇತಿ । ಆತ್ಮೈಕತ್ವ ಏವ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದಃ ಸಂಸಾರವಿಲಕ್ಷಣಃ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । ಆತ್ಮನೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷೈಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಶಬ್ದಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯದರ್ಶನಾದ್ಯಭಾವೋಕ್ತಿಪಕ್ಷೇಽಪಿ 'ಯತ್ರ' ಇತಿ 'ಅನ್ಯನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ' ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷಣೇ ಅನರ್ಥಕೇ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ ಚೇತ್ । ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಲೋಕೇ ಯತ್ರ ಶೂನ್ಯೇ ಗೃಹೇ ಅನ್ಯನ್ನ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ತಮ್ಭಾದೀನ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ನ ನ ಪಶ್ಯತೀತಿ ಗಮ್ಯತೇ । ಏವಮಿಹಾಪಿ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಇತ್ಯೇಕತ್ವೋಪದೇಶಾತ್ ಅಧಿಕರಣಾಧಿಕರ್ತವ್ಯಭೇದಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ತಥಾ ಸದೇಕಮೇವಾಽದ್ವಿತೀಯಂ ಸತ್ಯಮ್ ಇತಿ ಷಷ್ಠೇ ನಿರ್ಧಾರಿತತ್ವಾತ್ । "ಅದೃಶ್ಯೇಽನಾತ್ಮ್ಯೇ" (ತೈ. ೨-೭), "ನಸಂದೃಶೇ ತಿಷ್ಠತಿ ರೂಪಮಸ್ಯ" (ತೈ. ನಾ. ೧-೩), "ವಿಜ್ಞಾತಾರಮರೇ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್" (೨-೪-೧೪) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ದರ್ಶನಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ । 'ಯತ್ರ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಅನರ್ಥಕಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್ । ನ । ಅವಿದ್ಯಾಕೃತಭೇದಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ಸತ್ಯೈಕತ್ವಾದ್ವಿತೀಯತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಪ್ರಕೃತಾಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸದೇಕಮೇವಾಽದ್ವಿತೀಯಮ್ ಇತಿ ಸಂಖ್ಯಾದ್ಯನರ್ಹಮಪ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಏವಂ ಭೂಮ್ನಿ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಯತ್ರೇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಮ್ ಅನ್ಯದರ್ಶನಾನುವಾದೇನ ಚ ಭೂಮ್ನಸ್ತದಭಾವತ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ 'ನಾನ್ಯತ್ಪಶ್ಯತಿ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರೋ ಭೂಮ್ನಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಇಲ್ಲಿ 'ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ' ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯ) ದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದೆಂಬುದು ಭೂಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ ವೆಂದಿದೆಯೆ, ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ[1] ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯೆ ?

(ಏಕದೇಶಿ) :- ಈ (ಚರ್ಚೆ)ಯಿಂದ ಏನು (ಪ್ರಯೋಜನ)[2] ?

---

1. ತೈತ್ತಿರೀಯಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ (ತೈ. ೨-೧, ಭಾ. ಭಾ. ೧೦೦) ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಾಗ ಇದೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಖಂಡಿಸಿದೆ.
2. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಆಗಲಿ ; ಆತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ - ಎಂದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಏನು ಅನಿಷ್ಟವಾದೀತು ? - ಎಂದು ಭಾವ.

(ಕೇಳಿದವ) :- ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದಾದರೆ, ಆಗ ದ್ವೈತವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ಭೂಮವು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವದು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಒಂದಾನೊಂದು ಅನ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ - ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದಾದರೆ, ಆಗ ಒಂದೇ (ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

(ಏಕದೇಶಿ) :- ಹೀಗೆಂದಾದರೆ[1] ಯಾವ ದೋಷವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಸಂಸಾರವು ತೊಲಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬಿದೇ ದೋಷವಲ್ಲವೆ ? ಕ್ರಿಯಾಕಾರಫಲಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸಂಸಾರವೆಂಬುದು ?

(ಏಕದೇಶಿ) :- ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದ ವಿರುವದು ಸಂಸಾರಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದೇ.[2]

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕಾಣುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪುವದೆಂಬುದು ಬರಿಯ ಮಾತಾಗುವದು.[3]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಇಲ್ಲವೆಂದಿದೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ 'ಎಲ್ಲಿ' ಎಂಬ ಮತ್ತು 'ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುತ್ತವೆ.[4] 'ಯಾವ ಬರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ

---

1. ಮತ್ತೊಂದನ್ನರಿಯುವದಿಲ್ಲ, ತನ್ನನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ - ಎಂದಾದರೆ.
2. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಒಂದೇ ಆಗಿಯೂ ಇವೆಯೆಂಬ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಖಂಡಿಸಿರುವದನ್ನು ಬೃ.ಭಾ. ೪-೩-೨೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೮ರಿಂದ ೨೩೧ರವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥ)ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.
3. ಉಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳುಂಟಾಗಬಹುದು ; ಬರಿಯ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ವಿಕಲ್ಪಮಾತ್ರವಾಗುವದು. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವಿಕಲ್ಪದಿಂದಾದ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೪-೬ರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಎಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಭೂಮದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ ; ಆದರೆ ಭೂಮವು ಏತಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಲ್ಲ. 'ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಇದ್ದರೆ ಹೊಂದುವದು ; ಆದರೆ ಭೂಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ - ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇವು ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣಗಳೆಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೆ ಯಾವದನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ' (ಅದೇ ಇಂಥವನ ಮನೆಯು) ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕಂಬವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ತನ್ನನ್ನೂ ನೋಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ - ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೆ[1] ? ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ (ಆಗಬಹುದಲ್ಲ) !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ 'ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದು (ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರ) ಏಕತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣ, ಅಧಿಕರ್ತವ್ಯ - ಎಂಬ ಭೇದವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.[2] ಮತ್ತು ತನಗೆರಡನೆಯದಲ್ಲದ ಸತ್ತೊಂದೇ ಸತ್ಯವು ಎಂದು ಆರನೆಯ (ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.[3] "ಅದೃಶ್ಯವೂ ಅನಾತ್ಮ್ಯವೂ" (ತೈ. ೨-೭), "ನೋಡುವದಕ್ಕೆ ಈತನಿಗೆ ರೂಪವಿಲ್ಲ" (ತೈ.ನಾ. ೧-೩), "ಎಲೆ, ವಿಜ್ಞಾತೃವನ್ನು ಏತರಿಂದ ಅರಿತಾನು ?" (ಬೃ. ೨-೪-೧೪) - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ (ಪ್ರಮಾಣ)ದಿಂದ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದರ್ಶನವೇ ಮುಂತಾದ (ಕ್ರಿಯೆಯು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ(ವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ).

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- 'ಎಲ್ಲಿ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತಲ್ಲ[4] !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ ಭೇದದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿರುವ[5] ಏಕತ್ವ, ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವ - ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಏಕವೇ, ಅದ್ವಿತೀಯವೇ -

1. ಈ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ನಿಷೇಧವೇ ಹೊರತು ತಾನು, ಕಂಬ ಮುಂತಾದವು - ಇವುಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾರೂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ ಭೂಮದಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಹೇಳುವದು ತಪ್ಪಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಜೀವನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವನು ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವನು - ಎಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.
3. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕದೆಲ್ಲವೂ ಅಸತ್ಯವೆಂದಾಯಿತು ; ಅಂಥ ಸತ್ಯಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನೋಡುವದು - ಮುಂತಾದದ್ದು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವದು ಹೇಗೆ ಸರಿಯಾದೀತು ? - ಎಂದು ಭಾವ.
4. ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಣಾದಿಭೇದವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? - ಎಂದು ಭಾವ. 'ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ' ಎಂಬುದೂ ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.
5. ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಾಚ್ಯವಾದ ಎಂದರ್ಥ.

ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಸತ್ತನ್ನು ಹೇಳುವೆವೋ[1] ಹೀಗೆಯೇ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವ ಭೂಮದಲ್ಲಿ 'ಎಲ್ಲಿ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಹೇಳಿದೆ). ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವರೆಂಬುದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭೂಮದಲ್ಲಿ ಅದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಹಾಕಿದೆ).[2] ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರವು ಭೂಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಒಟ್ಟರ್ಥವು.[3]

ಭೂಮವು ಅಮೃತ, ಅನಾತ್ಮವು ಮರ್ತ್ಯವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೬. ಅಥ ಯತ್ರ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯೇ ಅನ್ಯೋಽನ್ಯೇನಾಽನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತೀತಿ ತದಲ್ಪಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಲಭಾವಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನದೃಶ್ಯಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಬೋಧಾತ್ ತತ್ಕಾಲಭಾವೀತಿ ತದ್ವತ್ । ತತ ಏವ ತನ್ಮರ್ತ್ಯಂ ವಿನಾಶಿ ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತುವ ದೇವ । ತದ್ವಿಪರೀತೋ ಭೂಮಾ ಯಸ್ತದಮೃತಮ್ । ತಚ್ಛಬ್ದೋಽಮೃತತ್ವಪರಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಒಬ್ಬನು, ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ, ಅದು ಅಲ್ಪವು ; ಅವಿದ್ಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಮಾತ್ರ) ಇರತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ

---

1. ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಒಂದು, ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೇಯವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಇದು ಏಕತ್ವಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ್ದು - ಎಂದು ಅತದ್ಧರ್ಮವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿ ಸತ್ತನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಸತ್ತೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಅಸದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದು; ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತು ಎಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿರುವದಿಲ್ಲ.
2. ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅನ್ಯದರ್ಶನಾದಿಗಳು ಭೂಮದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಆ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
3. ಸಂಖ್ಯಾದ್ಯಭಾವವಾಗಲಿ ಅನ್ಯದರ್ಶನಾದ್ಯಭಾವವಾಗಲಿ ಭೂಮದಲ್ಲಿದೆಯೆಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಾವವು ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾ ವಿಷಯವಾದ ಸಂಸಾರಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಸ್ತು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರತಕ್ಕದ್ದೋ (ಹಾಗೆ) ಎಂದರ್ಥ.[1] ಆದ್ದರಿಂದಲೇ[2] ಅದು ಮರ್ತ್ಯವು, ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತುವಿನಂತೆಯೇ ವಿನಾಶವಾಗತಕ್ಕದ್ದು.[3] ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದದ್ದು ಭೂಮವು, ಅದು ಅಮೃತವು. ಇಲ್ಲಿ ತತ್ (ಅದು) ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[4]

ಭೂಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೯೭. ಸ ತರ್ಹಿ ಏವಂಲಕ್ಷಣೋ ಭೂಮಾ ಹೇ ಭಗವನ್ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತವನ್ತಂ ನಾರದಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಸನತ್ಕುಮಾರಃ, ಸ್ವೇ ಮಹಿಮ್ನೀತಿ । ಸ್ವೇ ಆತ್ಮೀಯೇ ಮಹಿಮ್ನಿ । ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೇ ವಿಭೂತೌ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋ ಭೂಮಾ । ಯದಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಮ್ ಇಚ್ಛಸಿ ಕ್ವಚಿತ್ । ಯದಿ ವಾ ಪರಮಾರ್ಥಮೇವ ಪೃಚ್ಛಸಿ ನ ಮಹಿಮ್ನ್ಯಪಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋಽನಾಶ್ರಿತೋ ಭೂಮಾ ಕ್ವಚಿದಪೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಸ್ವರೂಪದ ಆ ಭೂಮವು, ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ನಾರದನಿಗೆ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಸ್ವಂತಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ, ಸ್ವಂತವಾದ ಎಂದರೆ ತನ್ನದೇ ಆದ

---

1. ಅವಿದ್ಯೆಯು ಕಾಲದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೇ ಕಾಲವೂ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಲಭಾವಿ ಎಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದ್ದರೆ ತೋರುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.
2. ಅಲ್ಪವಾದ್ದರಿಂದಲೇ, ಅವಿದ್ಯಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತುಗಳು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ, ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ; ಸ್ವಪ್ನವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ - ಎಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನವು ಕಾಲದ ಆಧಾರದಿಂದ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಆಯಾ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೇ ಅದರದರ ಪ್ರಪಂಚದ ಕಾಲವು ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತುವು ನಿಜವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದ ವಿನಾಶವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ ; ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ತೋರಿ ಎಚ್ಚರದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
4. ಭೂಮಾ ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗಶಬ್ದವಾದ್ದರಿಂದ ತತ್ ಎಂಬ ನಪುಂಸಕಶಬ್ದವು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಲಾರದು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅಮೃತತ್ವವೆಂಬ ನಪುಂಸಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ, ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ[1] (ಆ) ಭೂಮವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಅದು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾದರೆ (ಇದು ಉತ್ತರವು).[2] ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆಯಾದರೆ, ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. (ಆ) ಭೂಮವು ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದದ್ದು, ಎಲ್ಲಿ(ಯಾವದನ್ನೂ) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಭೂಮವು ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾರಹಿತವೇ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಗೋಽಅಶ್ವಮಿಹ ಮಹಿಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಹಸ್ತಿಹಿರಣ್ಯಂ ದಾಸಭಾರ್ಯಂ ಕ್ಷೇತ್ರಾಣ್ಯಾಯತನಾನೀತಿ ನಾಹಮೇವಂ ಬ್ರವೀಮಿ ಬ್ರವೀಮೀತಿ ಹೋವಾಚಾಽನ್ಯೋ ಹ್ಯನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ॥೨॥

೨. 'ಗೋಽಅಶ್ವವನ್ನು ಹಸ್ತಿಹಿರಣ್ಯವನ್ನು ದಾಸಭಾರ್ಯವನ್ನು ಹೊಲಗಳನ್ನು ಮನೆಗಳನ್ನು ಮಹಿಮೆಯೆನ್ನುವರು. ನಾನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ ? (ಹೀಗೆ) ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಭೂಮವು ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭. ಯದಿ ಸ್ವಮಹಿಮ್ನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋ ಭೂಮಾ ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠ ಉಚ್ಯತೇ ? ಶೃಣು । ಗೋಽಅಶ್ವಾದಿ ಇಹ ಮಹಿಮೇತಿ ಆಚಕ್ಷತೇ । ಗಾವಶ್ಚ ಅಶ್ವಾಶ್ಚ ಗೋಽಅಶ್ವಂ ದ್ವಂದ್ವೈಕವದ್ಭಾವಃ । ಸರ್ವತ್ರ ಗವಾಶ್ವಾದಿಮಹಿಮಾ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ತದಾಶ್ರಿತಃ, ತತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಶ್ಚೈತ್ರೋ ಭವತಿ । ಯಥಾ ನಾಽಹಮೇವಂ ಸ್ವತೋಽನ್ಯಂ ಮಹಿಮಾನಮ್ ಆಶ್ರಿತೋ ಭೂಮಾ ಚೈತ್ರವತ್ ಇತಿ ಬ್ರವೀಮಿ । ಅತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನ ಅನ್ಯೋ ಹಿ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ವ್ಯವಹಿತೇನ ಸಂಬನ್ಧಃ । ಕಿಂ ತು ಏವಂ ಬ್ರವೀಮಿ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಸ ಏವೇತ್ಯಾದಿ ॥

---

1. ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಆತನ ಮಹಿಮೆಯೇ, ಇದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇರುತ್ತಾನೆ.
2. ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಉತ್ತರವು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಭೂಮವು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯಾದರೆ (ಅದು) ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯಲ್ಲ, (ಇದು) ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ? ಎಂದರೆ ಕೇಳು ! ಗೋ ಅಶ್ವಾದಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಹಿಮೆ - ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಎತ್ತುಗಳೂ ಕುದುರೆಗಳೇ ಗೋಅಶ್ವವು : (ಇದು) ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವ (ಸಮಾಸವು). ಗವಾಶ್ವಾದಿಯೇ[1] ಮಹಿಮೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಚೈತ್ರನು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೋ[2], ಹಾಗೆ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಭೂಮವು ಚೈತ್ರನಂತೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ[3]. 'ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ?' ಎಂಬುದನ್ನು ಈ (ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ) ಹೇತುವಾಗಿ ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ (ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು)[4]. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು 'ಸ ಏವ' ಎಂಬಿದೇ ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದನು[5].

1. ಎತ್ತುಗಳೂ ಕುದುರೆಗಳೂ, ಆನೆ ಹಣಕಾಸು, ಆಳುಕಾಳು ಹೆಂಡಿರು, ಹೊಲಗಳು, ಮನೆಗಳು -ಇಂಥವುಗಳನ್ನೇ ಒಬ್ಬನ ಮಹಿಮೆಯೆನ್ನುವರು. ಇವುಗಳಿದ್ದವನೇ ದೊಡ್ಡವನೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು.
2. ಚೈತ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ - ಎನ್ನುವಾಗ ಆತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ದೊಡ್ಡವನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದಾನೆ - ಎಂದೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ.
3. ಭೂಮಕ್ಕಿಂತ ಮಹಿಮೆಯು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದೇನೂ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ; ಆ ಮಹಿಮೆಯು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.
4. 'ನಾಹಮೇವಂ ಬ್ರವೀಮಿ' ಆದಮೇಲೆ 'ಬ್ರವೀಮಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ ; ನಡುವೆಯಿರುವ ಮಾತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾಹಮೇವಂ ಬ್ರವೀಮಿ, ಅನ್ಯೋ ಹಿ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಎಂದು ಸಂಬಂಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿತ್ತು -ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ.
5. ಇದು ಬ್ರವೀಮಿ - ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ; ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತೇನೆ - ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರ್ಥ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಭೂಮವೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ, ನೋಡುವಾತನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಏವಾಽಧಸ್ತಾತ್ ಸ ಉಪರಿಷ್ಟಾತ್ ಸ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಸ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಸ ಉತ್ತರತಃ ಸ ಏವೇದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಿತ್ಯಥಾ-ತೋಽಹಂಕಾರಾದೇಶ ಏವಾಽಹಮೇವಾಽಧಸ್ತಾದಹಮುಪರಿಷ್ಟಾ-ದಹಂ ಪಶ್ಚಾದಹಂ ಪುರಸ್ತಾದಹಂ ದಕ್ಷಿಣತೋಽಹಮುತ್ತರ-ತೋಽಹಮೇವೇದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ॥೧॥

೧. ಅದೇ ಕೆಳಗೆ, ಅದೇ ಮೇಲೆ, ಅದೇ ಹಿಂದೆ, ಅದೇ ಮುಂದೆ, ಅದೇ ಬಲಕ್ಕೆ, ಅದೇ ಎಡಕ್ಕೆ, ಅದೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ. ಇನ್ನು ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರಾದೇಶವೇ. ನಾನೇ ಕೆಳಗೆ, ನಾನೇ ಮೇಲೆ, ನಾನೇ ಹಿಂದೆ, ನಾನೇ ಮುಂದೆ, ನಾನೇ ಬಲಕ್ಕೆ, ನಾನೇ ಎಡಕ್ಕೆ, ನಾನೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ.

ಭೂಮವೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದರಿಂದ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೮. ಕಸ್ಮಾತ್ ಪುನಃ ಕ್ವಚಿನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏವ ಭೂಮಾ ಅಧಸ್ತಾತ್ । ನ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯದ್ ವಿದ್ಯತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಉಪರಿಷ್ಟಾದಿತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಸತಿ ಭೂಮ್ನೋಽನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಭೂಮಾ ಹಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಸ್ಯಾತ್, ನ ತು ತದಸ್ತಿ । ಸ ಏವ ತು ಸರ್ವಮ್ । ಅತಸ್ತಸ್ಮಾತ್[1] ಅಸೌ ನ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ॥

1. ಯತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ; ಹಾಗಿದ್ದಂತೆ ಭಾವಿಸಿಯೇ ಕನ್ನಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಅತಃ ಎಂದೇ ಇದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಾದರೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ (ಇದು) ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಭೂಮವೇ ಕೆಳಗೆ ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ, ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದ್ದೀತು ? ಇದರಂತೆ ಮೇಲೆ ಮುಂತಾದದ್ದು (ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಭೂಮಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ಇದ್ದಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಭೂಮವು (ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ) ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬೇಕು ? ಆದರೆ ಅಂಥದ್ದು ಇಲ್ಲ, ಅದೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗಿದೆಯಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಭೂಮವು) ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಭೂಮವು ದ್ರಷ್ಟೃವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೯. ಯತ್ರ ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯಧಿಕರಣಾಧಿಕರ್ತವ್ಯತಾನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಸ ಏವಾಽಧಸ್ತಾದಿತಿ ಚ ಪರೋಕ್ಷನಿರ್ದೇಶಾತ್ । ದ್ರಷ್ಟುರ್ಜೀವಾದನ್ಯೋ ಭೂಮಾ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ಕಸ್ಯಚಿನ್ಮಾ ಭೂತ್ ಇತ್ಯತೋಽಥಾನನ್ತರಮ್[1] ಅಹಂಕಾರಾ ದೇಶೋಽಹಂಕಾರೇಣ ಆದಿಶ್ಯತ ಇತ್ಯಹಂಕಾರಾದೇಶಃ । ದ್ರಷ್ಟುರನನ್ಯತ್ವದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಭೂಮೈವ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇಽಹಂಕಾರೇಣ 'ಅಹಮೇವಾಽಧಸ್ತಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ' (೭-೨೪-೧) ಎಂದು ಅಧಿಕರಣಾಧಿ ಕರ್ತವ್ಯಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ[2] 'ಅದೇ ಕೆಳಗೆ' ಎಂದು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ[3] ನೋಡುವ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭೂಮವು ಬೇರೆಯಿರಬಹುದು - ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯು ಯಾರಿಗೂ ಆಗದಿರಲೆಂದು ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಇನ್ನು ಆ ಬಳಿಕ ಅಹಂಕಾರಾದೇಶವು[4] - ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಪದೇಶ

1. 'ಇತ್ಯತೋಽನನ್ತರಮ್' ಎಂದು ಆ॥ ಪಾಠ; 'ಇತಿ ಅಥಾತ ಅನನ್ತರಮ್' ಎಂದು ವಾ॥ ತೆ॥ ಪಾಠ. ನಾವು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪಾಠವು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಮೂಲಕ್ಕೂ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗಿದೆ.
2. ಎಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ - ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಹಿಡಿದರೆ, ಭೂಮದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಇರುತ್ತಾನೆಂದಾಗಿ ಭೂಮಜೀವರುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯೆಂದಾಗುತ್ತದೆ ; 'ಅದೇ ಕೆಳಗೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮವು ಜೀವನ ಕೆಳಗೆ ಇದೆಯೆಂದಾಗಿ ಆಗಲೂ ಭೂಮ ಜೀವರು ಬೇರೆಬೇರೆಯೆಂದು ಆಗುತ್ತಾರೆ.
3. ತನಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರಬೇಕಷ್ಟೆ?
4. 'ಅಹಂಕಾರಾದೇಶ ಏವ' ಎಂಬ ಏವಕಾರವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ; ಅಥವಾ ಬರೆದವರು ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾಡುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರಾದೇಶವು - ನೋಡುವ (ಜೀವ)ನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮವನ್ನೇ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ 'ನಾನೇ ಕೆಳಗೆ'- ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯದಿಂದ) ತಿಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಭೂಮಾತ್ಮನಿರ್ದೇಶ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥಾತ ಆತ್ಮಾದೇಶ ಏವಾಽಽತ್ಮೈವಾಧಸ್ತಾದಾತ್ಮೋಪರಿಷ್ಟಾದಾತ್ಮಾ ಪಶ್ಚಾದಾತ್ಮಾ ಪುರಸ್ತಾದಾತ್ಮಾ ದಕ್ಷಿಣತ ಆತ್ಮೋತ್ತರತ ಆತ್ಮೈವೇದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ಸ ವಾ ಏಷ ಏವಂ ಪಶ್ಯನ್ನೇವಂ ಮನ್ವಾನ ಏವಂ ವಿಜಾನನ್ನಾತ್ಮರತಿರಾತ್ಮಕ್ರೀಡ ಆತ್ಮಮಿಥುನ ಆತ್ಮಾನನ್ದಃ ಸ ಸ್ವರಾಡ್ ಭವತಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಅಥ ಯೇಽನ್ಯಥಾತೋ ವಿದುರನ್ಯರಾಜಾನಸ್ತೇ ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕಾ ಭವನ್ತಿ ತೇಷಾಗ್ಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷ್ವಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ॥೨॥

೨. ಇನ್ನು ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಾದೇಶವೇ. ಆತ್ಮನೇ ಕೆಳಗೆ, ಆತ್ಮನೇ ಮೇಲೆ ; ಆತ್ಮನೇ ಹಿಂದೆ, ಆತ್ಮನೇ ಮುಂದೆ ; ಆತ್ಮನೇ ಬಲಕ್ಕೆ, ಆತ್ಮನೇ ಎಡಕ್ಕೆ ; ಆತ್ಮನೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ. ಹೀಗೆಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡವನಾಗಿ, ಹೀಗೆ ಮನನಮಾಡಿ, ಹೀಗೆ ಅರಿತುಕೊಂಡ, ಅವನೇ ಆತ್ಮರತಿಯು, ಆತ್ಮಕ್ರೀಡನು, ಆತ್ಮಮಿಥುನನು, ಆತ್ಮಾನಂದನು. ಅವನು ಸ್ವಾರಾಜನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಯಾರು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವರೋ, (ಅವರು) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನಿರುವವರು, ಅವರು ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕರಾಗುವರು. ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮಾದೇಶವೇತಕ್ಕೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೦. ಅಹಂಕಾರೇಣ ದೇಹಾದಿಸಂಘಾತೋಽಪಿ ಆದಿಶ್ಯತೇಽವಿವೇಕಿಭಿರಿತ್ಯತಃ, ತದಾಶಙ್ಕಾ ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯತೋ[1]ಽಥಾನನ್ತರಮ್ ಆತ್ಮಾದೇಶಃ ಆತ್ಮನೈವ ಕೇವಲೇನ ಸತ್ಸ್ವರೂಪೇಣ ಶುದ್ಧೇನ ಆದಿಶ್ಯತೇ ಆತ್ಮೈವ ಸರ್ವತಃ ಸರ್ವಮಿತಿ ॥

1. ಈ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ದೇಹಾದಿಸಂಘಾತವನ್ನು ಅವಿವೇಕಿಗಳು ವ್ಯಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಅದೇ (ಭೂಮವೆಂಬ) ಆಶಂಕೆಯು ಆಗದಿರಲೆಂಬ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಇನ್ನು ಈ ಬಳಿಕ ಆತ್ಮಾದೇಶವು ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ[1], ಕೇವಲ ಸದ್ರೂಪನಾದ ಶುದ್ಧ(ರೂಪನಾದ) ಆತ್ಮನಿಂದ, ಆತ್ಮನೇ ಎಲ್ಲಾಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವನೆಂದು ಉಪದೇಶಮಾಡಲಾಗುವದು.

ಭೂಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೧. ಏವಮ್ ಏಕಮಜಂ ಸರ್ವತೋ ವ್ಯೋಮವತ್ ಪೂರ್ಣಮನ್ಯ-ಶೂನ್ಯಂ ಪಶ್ಯನ್, ಸ ವಾ ಏಷ ವಿದ್ವಾನ್ ಮನನವಿಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಮ್ । ಆತ್ಮರತಿಃ ಆತ್ಮನ್ಯೇವ ರತಿಃ ರಮಣಂ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಯಮಾತ್ಮರತಿಃ । ತಥಾ ಆತ್ಮಕ್ರೀಡಃ । ದೇಹಮಾತ್ರಸಾಧನಾ ರತಿಃ, ಬಾಹ್ಯಸಾಧನಾ ಕ್ರೀಡಾ । ಲೋಕೇ ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಖಿಭಿಶ್ಚ ಕ್ರೀಡತಿ ಇತಿ ದರ್ಶನಾತ್ । ನ ತಥಾ ವಿದುಷಃ ; ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತಮೇವ ಉಭಯಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಮಿಥುನಂ ದ್ವಂದ್ವಜನಿತಂ ಸುಖಮ್ । ತದಪಿ ದ್ವಂದ್ವನಿರಪೇಕ್ಷಮ್ ಅಸ್ಯ[2] ವಿದುಷಃ । ತಥಾ ಆತ್ಮಾನನ್ದಃ ಶಬ್ದಾದಿನಿಮಿತ್ತ ಆನನ್ದೋಽವಿದುಷಾಮ್ । ನ ತಥಾ ಅಸ್ಯ ವಿದುಷಃ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಆತ್ಮನಿಮಿತ್ತಮೇವ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರೇಣ ಚ । ದೇಹಜೀವಿತಭೋಗಾದಿನಿಮಿತ್ತಬಾಹ್ಯ ವಸ್ತುನಿರಪೇಕ್ಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ ಏವಂಲಕ್ಷಣೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಜೀವನ್ನೇವ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯೇಽಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪತಿತೇಽಪಿ ದೇಹೇ ಸ್ವರಾಡೇವ ಭವತಿ । ಯತ ಏವಂ ಭವತಿ ತತ ಏವ ತಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ । ಪ್ರಾಣಾದಿಷು ಪೂರ್ವಭೂಮಿಷು 'ತತ್ರಾಸ್ಯ' ಇತಿ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಕಾಮಚಾರತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯರಾಜತ್ವಂ ಚ ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ಸಾತಿಶಯತ್ವಾತ್ । ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಸ್ವಾರಾಜ್ಯ ಕಾಮಚಾರತ್ವಾನುವಾದೇನ ತತ್ತನ್ನಿವೃತ್ತಿರಿಹೋಚ್ಯತೇ ಸ ಸ್ವರಾಡ್ ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ಅಥ ಪುನಃ ಯೇಽನ್ಯಥಾ ಅತಃ ಉಕ್ತದರ್ಶನಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ಯಥೋಕ್ತಮೇವ ವಾ ಸಮ್ಯಙ್ನ ವಿದುಃ, ತೇಽನ್ಯರಾಜಾನೋ ಭವನ್ತಿ । ಅನ್ಯಃ ಪರೋ ರಾಜಾ ಸ್ವಾಮೀ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಅನ್ಯರಾಜಾನಸ್ತೇ । ಕಿಂ ಚ ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕಾಃ ಕ್ಷಯ್ಯೋ ಲೋಕೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕಾಃ । ಭೇದದರ್ಶನಸ್ಯ ಅಲ್ಪವಿಷಯತ್ವಾತ್ । ಅಲ್ಪಂ ಚ

1. ಆತ್ಮಾದೇಶ ಏವ ಎಂಬ ಏವಪಾಠಕ್ಕೆ ಇದು ಅರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.
2. ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ತನ್ಮರ್ತ್ಯಮ್ ಇತ್ಯವೋಚಾಮ । ತಸ್ಮಾದ್ ಯೇ ದ್ವೈತದರ್ಶಿನಃ ತೇ ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕಾಃ। ಸ್ವದರ್ಶನಾನುರೂಪ್ಯೇಣೈವ ಭವನ್ತಿ । ಅತ ಏವ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಅಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಒಂದೂ ಜನ್ಮರಹಿತವೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶದಂತೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವದೂ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲದ್ದೂ ಆಗಿರುವ (ಆತ್ಮನನ್ನು) ಮನನವಿಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವ ಆ ಈ ಜ್ಞಾನಿಯು ಆತ್ಮರತಿಯು ; ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ರತಿಯು, ಎಂದರೆ ರಮಿಸುವದು, ಯಾವನಿಗಿರುವದೋ ಆ ಈತನು ಆತ್ಮರತಿಯು. ಇದರಂತೆ ಆತ್ಮಕ್ರೀಡನು ; ದೇಹವೊಂದನ್ನೇ ಸಾಧನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಆಡುವದು) ರತಿಯು, ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನವನ್ನು (ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಡುವದು) ಕ್ರೀಡೆ, 'ಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆಯೂ ಸ್ನೇಹಿತರೊಡನೆಯೂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದಾನೆ' ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವದು) ಕಂಡುಬಂದಿರುವದರಿಂದ (ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ) ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಹೀಗಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ (ರತಿ, ಕ್ರೀಡೆ-) ಇವೆರಡೂ ಆಗುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಮಿಥುನವೆಂದರೆ ದ್ವಂದ್ವನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುವ ಸುಖವು ; ಅದೂ ಈ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾನಂದನು ; ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಶಬ್ದಾದಿನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆ, ಈ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಹಾಗಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ (ಆಗುವದು). ದೇಹವು ಬದುಕಿರುವದು, ಭೋಗ - ಇವೇ ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನು ಎಂದರ್ಥ. **ಇಂಥ ಲಕ್ಷಣದವನಾದ ಈ ಜ್ಞಾನಿಯು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದು ದೇಹವು ಬಿದ್ದಬಳಿಕವೂ ಸ್ವರಾಜನೇ ಆಗಿರುವನು.**[1] ಹೀಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಹಿಂದಿನ ಭೂಮಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ' ಎಂದು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಕಾಮಚಾರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.[2] (ಅಲ್ಲಿ) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನಿರುವನೆಂಬುದೂ

1. ಈಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬೇರೆ, ಸತ್ತಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಬೃ.ಭಾ. ೪-೪-೬, ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೧ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಆಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನಾಮಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ನಾಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕಾಮಚಾರವಿರುವದು, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ ವಾಕ್ಕಿನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವವಿಲ್ಲ.

ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[1] ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ಸಾತಿಶಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ.[2] ತಾನೇ ಬಂದೊದಗಿರುವ ಕಾಮಚಾರತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಯಾ (ಕಾಮಚಾರತ್ವದ) ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು 'ಅವನು ಸ್ವರಾಜನಾಗುವನು' ಎಂದು ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.[3]

ಇನ್ನು ಇದಕ್ಕಿಂತ (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವ (ಭೂಮ)ದರ್ಶನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ,[4] (ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವರೋ) ಅಥವಾ (ಈ) ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯಾರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿಲ್ಲವೋ, ಅವರು ಅನ್ಯರಾಜರಾಗುವರು. ಅನ್ಯನು ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಯಾರಿಗೆ ರಾಜನೋ ಒಡೆಯನೋ ಅವರು ಅನ್ಯರಾಜರು ; (ಅಂಥ ಅನ್ಯರಾಜ)ರಾಗುವರು. ಮತ್ತು ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕರಾಗುವರು. ನಾಶವಾಗುವ ಲೋಕವು ಯಾರದೋ ಅವರು ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕರು ; ಏಕೆಂದರೆ ಭೇದದರ್ಶನವು ಅಲ್ಪವಿಷಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.[5] ಅಲ್ಪವಾದದ್ದು ಮರ್ತ್ಯವು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆವಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರು ದ್ವೈತವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವರೋ ಅವರು ಕ್ಷಯ್ಯಲೋಕರು, ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ (ನಾಶವಾಗುವ ಲೋಕವುಳ್ಳವರು) ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಖಂಡ

(ಭೂಮವಿದ್ಯೆ)

ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯೈವಂ ಪಶ್ಯತ ಏವಂ ಮನ್ವಾನಸ್ಯೈವಂ ವಿಜಾನತ

1. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಅವನು ವಶವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಆಯಾ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥದಿಂದ ಹಾಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 2. ಅವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದುಂಟು.
3. ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಕಾಮಚಾರತ್ವವಿರುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.
4. ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದು, ಕೇಳುವದು - ಮುಂತಾಗಿ ಭಿನ್ನದೃಷ್ಟಿಗಳಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. 5. ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಿಷಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮತಃ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮತ ಆಶಾಽಽತ್ಮತಃ ಸ್ಮರ ಆತ್ಮತ ಆಕಾಶ ಆತ್ಮತಸ್ತೇಜ ಆತ್ಮತ ಆಪ ಆತ್ಮತ ಆವಿರ್ಭಾವತಿರೋಭಾವಾವಾತ್ಮತೋಽನ್ನ ಮಾತ್ಮತೋ ಬಲಮಾತ್ಮತೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮತೋ ಧ್ಯಾನಮಾತ್ಮತಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾತ್ಮತಃ ಸಂಕಲ್ಪ ಆತ್ಮತೋ ಮನ ಆತ್ಮತೋ ವಾಗಾತ್ಮತೋ ನಾಮಾಽತ್ಮತೋ ಮನ್ತ್ರಾ ಆತ್ಮತಃ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಾತ್ಮತ ಏವೇದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ॥೧॥

೧. ಹೀಗೆ ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವ, ಹೀಗೆ ಮನನಮಾಡಿರುವ, ಹೀಗೆ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಆ ಈತನಿಗೆ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆಶೆ, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಸ್ಮರವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆಕಾಶವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ತೇಜಸ್ಸು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಅಪ್ಪು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆವಿರ್ಭಾವತಿರೋಭಾವಗಳು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಅನ್ನವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಬಲವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ವಿಜ್ಞಾನವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಧ್ಯಾನವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಚಿತ್ತವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಸಂಕಲ್ಪವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ವಾಕ್ಕು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ನಾಮವು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಮಂತ್ರಗಳು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಗಳು, ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ.

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರವು ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೨. ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ । ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ವಿದುಷಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಾಕ್ ಸದಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಸ್ವಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಸತಃ ಪ್ರಾಣಾದೇರ್ನಾಮಾನ್ತಸ್ಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಲಯೌ ಅಭೂತಾಮ್ । ಸದಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನೇ ತು ಸತಿ ಇದಾನೀಂ ಸ್ವಾತ್ಮತ ಏವ ಸಂವೃತ್ತೌ । ತಥಾ ಸರ್ವೋಽಪ್ಯನ್ಯೋ ವ್ಯವಹಾರಃ ಆತ್ಮತ ಏವ ವಿದುಷಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ' ಮುಂತಾದ (ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು : ಆ ಈತನಿಗೆ ಎಂದರೆ) ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನ ವಿಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವ ಮುಂಚೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ

ಸತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದ (ತತ್ತ್ವದಿಂದ) ಪ್ರಾಣಾದಿನಾಮಾಂತವಾದ (ವಸ್ತು)ಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಲಯಗಳುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಸದಾತ್ಮನ ವಿಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಲಾಗಿ ಈಗ (ಅವು) ತನ್ನ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಎಂದಾದವು. ಹೀಗೆಯೇ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ (ಆಗುತ್ತಿರುವದು).[1]

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯೂ ಸಾಧನವೂ
(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕೋ ನ ಪಶ್ಯೋ ಮೃತ್ಯುಂ ಪಶ್ಯತಿ ನ ರೋಗಂ ನೋತ ದುಃಖತಾಗ್ಂ ಸರ್ವಗ್ಂ ಹ ಪಶ್ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಮಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಶ ಇತಿ । ಸ ಏಕಧಾ ಭವತಿ ತ್ರಿಧಾ ಭವತಿ ಪಞ್ಚಧಾ ಸಪ್ತಧಾ ನವಧಾ ಚೈವ ಪುನಶ್ಚೈಕಾದಶಃ ಸ್ಮೃತಃ ಶತಂ ಚ ದಶ ಚೈಕಶ್ಚ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಚ ವಿಂಶತಿರಾಹಾರಶುದ್ಧೌ ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಃ ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧೌ ಧ್ರುವಾ ಸ್ಮೃತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಲಮ್ಭೇ ಸರ್ವಗ್ರನ್ಥೀನಾಂ ವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಸ್ತಸ್ಮೈ ಮೃದಿತಕಷಾಯಾಯ ತಮಸಸ್ಪಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ ಭಗವಾನ್ ಸನತ್ಕುಮಾರಸ್ತಗ್ಂ ಸ್ಕನ್ದ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ತಗ್ಂ ಸ್ಕನ್ದ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ॥೨॥

೨. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು : "ಪಶ್ಯನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ, ರೋಗವನ್ನು (ಕಾಣು)ವದಿಲ್ಲ, ದುಃಖತ್ವವನ್ನು (ಕಾಣು)ವದಿಲ್ಲ. ಪಶ್ಯನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಸರ್ವಥಾ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ." ಅವನು ಒಂದೇತೆರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ, ಐದು ಬಗೆ, ಏಳು ಬಗೆ, ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆ, ಮತ್ತೆ ಹನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯೆನಿಸುವನು ;

1. ಪ್ರಾಣಾದಿನಾಮಾಂತವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯೆಂದೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನ ತತ್ತ್ವಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ಅವಕ್ಕಿಂತ ಸ್ಥೂಲತರವಾಗಿರುವವೆಂದೂ ದ್ವೈತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಗಿತ್ತು. ಆಗ ಅವುಗಳು ತನಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಬೇರೆಯಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿವೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿತ್ತು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವದೊಂದೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಲಯಗಳು ತನ್ನ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆಯೆಂಬ ಅರಿವಾಯಿತು. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ತೋರುತ್ತಿರುವವೆಂದೂ ಅವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಇರವು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಂತು.

ನೂರು, ಹತ್ತು, ಒಂದು, ಸಾವಿರ, ಇಪ್ಪತ್ತು. ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯಾಗಲು ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ, ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯಾಗಲು ನಿತ್ಯವಾದ ಸ್ಮೃತಿ, ಸ್ಮೃತಿಲಂಭವಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಿಗಳ ವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷ. ಆ ಮೃದಿತಕಷಾಯನಿಗೆ ಭಗವಂತನಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ತಮಸ್ಸಿನ ಆಚೆಯ ದಡವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಕಂದನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಕಂದನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಜ್ಞಾನದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೩. ಕಿಂಚ ತದೇತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ಏಷ ಶ್ಲೋಕೋ ಮನ್ತ್ರೋಽಪಿ ಭವತಿ । ನ ಪಶ್ಯಃ । ಪಶ್ಯತೀತಿ ಪಶ್ಯಃ । ಯಥೋಕ್ತದರ್ಶೀ ವಿದ್ವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಮೃತ್ಯುಂ ಮರಣಂ ರೋಗಂ ಜ್ವರಾದಿ ದುಃಖತಾಂ ದುಃಖಭಾವಂ ಚಾಪಿ ನ ಪಶ್ಯತಿ । ಸರ್ವಂ ಹ ಸರ್ವಮೇವ ಸ ಪಶ್ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ । ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಸರ್ವಮ್ । ತತಃ ಸರ್ವಮ್ ಆಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಶಃ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರೈರಿತಿ । ಕಿಂಚ ಸ ವಿದ್ವಾನ್ ಪ್ರಾಕ್ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಭೇದಾತ್ ಏಕಧೈವ ಭವತಿ, ಏಕಧೈವ ಚ ಸನ್ ತ್ರಿಧಾದಿಭೇದೈರನನ್ತಭೇದಪ್ರಕಾರೋ ಭವತಿ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ । ಪುನಃ ಸಂಹಾರಕಾಲೇ ಮೂಲಮೇವ ಸ್ವಂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಮ್ ಏಕಧಾಭಾವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಏವ ಇತಿ ವಿದ್ಯಾಂ ಫಲೇನ ಪ್ರರೋಚಯನ್ ಸ್ತೌತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರವೂ ಇರುತ್ತದೆ : ಪಶ್ಯನು - ನೋಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಪಶ್ಯನು, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ (ತತ್ತ್ವವನ್ನು) ಕಂಡುಕೊಂಡ ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಂದರ್ಥ. - ಮೃತ್ಯುವನ್ನೂ ಸಾವನ್ನೂ (ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ); ಜ್ವರವೇ ಮೊದಲಾದ ರೋಗವನ್ನೂ ದುಃಖತ್ವವನ್ನೂ ದುಃಖಭಾವವನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ - ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಎಲ್ಲವೆಂದು ಆ ಪಶ್ಯನು - ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಆದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರ್ವಥಾ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರವು).

ಮತ್ತು ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಒಳಭೇದವು ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಅನಂತಭೇದಪ್ರಕಾರಗಳುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂಲವಾಗಿರುವ

ತನ್ನ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಏಕಧಾಭಾವವನ್ನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ[1] - ಎಂದು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಫಲೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಸವಿಗೊಳಿಸಿ ಹೊಗಳುತ್ತಿದಾನೆ.

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೪. ಅಥೇದಾನೀಂ ಯಥೋಕ್ತಾಯಾ ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸಮ್ಯಗವಭಾಸ ಕಾರಣಂ ಮುಖಾವಭಾಸಕಾರಣಸ್ಯೇವ ಆದರ್ಶಸ್ಯ ವಿಶುದ್ಧಿಕಾರಣಂ ಸಾಧನಮ್ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ । ಆಹಾರಶುದ್ಧೌ । ಆಹ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾಹಾರಃ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನಂ ಭೋಕ್ತುರ್ಭೋಗಾಯ ಆಹ್ರಿಯತೇ । ತಸ್ಯ ವಿಷಯೋಪಲಬ್ಧಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಶುದ್ಧಿರಾಹಾರಶುದ್ಧಿಃ । ರಾಗದ್ವೇಷಮೋಹದೋಷೈರಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಂ[2] ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಯಾಮ್ ಆಹಾರಶುದ್ಧೌ ಸತ್ಯಾಂ ತದ್ವತೋಽನ್ತಃಕರಣಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಶುದ್ಧಿಃ, ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ಭವತಿ । ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧೌ ಚ ಸತ್ಯಾಂ ಯಥಾವಗತೇ ಭೂಮಾತ್ಮನಿ ಧ್ರುವಾ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಸ್ಮೃತಿಃ, ಅವಿಸ್ಮರಣಂ ಭವತಿ । ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಲಬ್ಧಾಯಾಂ ಸ್ಮೃತಿಲಮ್ಭೇ ಸತಿ ಸರ್ವೇಷಾಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತಾನರ್ಥಪಾಶರೂಪಣಾಮ್ ಅನೇಕಜನ್ಮಾನ್ತರಾನುಭವ ಭಾವನಾಕಠಿನೀಕೃತಾನಾಂ ಹೃದಯಾಶ್ರಯಾಣಾಂ ಗ್ರನ್ಥೀನಾಂ ವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಃ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಮೋಕ್ಷಣಂ ವಿನಾಶೋ ಭವತಿ[3] । ಯತ ಏತದುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಯಥೋಕ್ತಮ್ ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಮೂಲಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈಗ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿದ್ಯೆಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ (ಸಾಧನ)ವನ್ನು - ಮುಖವು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿಯ ವಿಶುದ್ಧಿಕಾರಣವಾದ ಸಾಧನದಂತಿರುವ (ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಸಾಧನವನ್ನು) - ಉಪದೇಶಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ ; ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯಾಗಲು - ಆಹಾರವೆಂದರೆ ಆಹರಣ ಮಾಡಲ್ಪಡುವಿಕೆ - ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳ ಅರಿವು ; ಭೋಕ್ತೃವಿನ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ತರಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವದಲ್ಲ, (ಅದು). ಆ ವಿಷಯಗಳ ಅರಿವಿನ ರೂಪವಾದ ವಿಜ್ಞಾನದ

1. ಮತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಹೀಗೆ ಏಕಧಾಭಾವವೂ ಅನಂತಭೇದಭಾವವೂ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.
2. 'ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವು ಮೇಲು.
3. ಇಲ್ಲಿ 'ಭವತೀತಿ' ಎಂದಿರುವ ಅಚ್ಚಿನಪಾಠದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ಶುದ್ಧಿಯೇ ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯು. ರಾಗದ್ವೇಷಮೋಹಗಳೆಂಬ ದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧ-ವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನವು ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯುಂಟಾಗಲಾಗಿ - ಅದನ್ನುಳ್ಳ ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಸತ್ತ್ವದ ಶುದ್ಧಿಯು, ನೈರ್ಮಲ್ಯವು, ಉಂಟಾಗುವದು - ಮತ್ತು ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯಾಗಲಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವ ಭೂಮಾತನಲ್ಲಿ ಧ್ರುವವಾದ, ಕಡಿವಡೆಯದ, ಸ್ಮೃತಿಯು ಎಂದರೆ ಅವಿಸ್ಮರಣವು,[1] ಉಂಟಾಗುವದು. ಅದು ದೊರಕುವದೆಂಬ ಸ್ಮೃತಿಲಂಭವಾದರೆ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ ಅನರ್ಥಪಾಶಗಳ ರೂಪವಾಗಿರುವ, ಅನೇಕಜನ್ಮಾಂತರಗಳ ಅನುಭವದಿಂದ ಭಾವನೆಮಾಡಿಮಾಡಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೃದಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗ್ರಂಥಿಗಳೆಲ್ಲವುಗಳ ವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷವು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವದು, ವಿನಾಶವು ಆಗುವದು.[2] ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಈ (ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೇ) ಮುಂತಾದದ್ದು ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದು (ಆಗುವದಕ್ಕೆ) ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯೇ ಮೂಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೫. ಸರ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಮ್ ಅಶೇಷತ ಉಕ್ತ್ವಾ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾಮ್ ಉಪಸಂಹರತಿ ಶ್ರುತಿಃ । ತಸ್ಮೈ ಮೃದಿತಕಷಾಯಾಯ ವಾರ್ಕ್ಷಾದಿರಿವ ಕಷಾಯೋ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿದೋಷಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ರಞ್ಜನಾರೂಪತ್ವಾತ್ ಸ ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಾ-ಭ್ಯಾಸರೂಪಕ್ಷಾರೇಣ ಕ್ಷಾಲಿತೋ ಮೃದಿತಃ ವಿನಾಶಿತಃ ಯಸ್ಯ ನಾರದಸ್ಯ ತಸ್ಮೈ ಯೋಗ್ಯಾಯ ಮೃದಿತಕಷಾಯಾಯ ತಮಸೋಽವಿದ್ಯಾಲಕ್ಷಣಾತ್ ಪಾರಂ ಪರಾಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವಂ ದರ್ಶಯತಿ ದರ್ಶಿತವಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕೋಽಸೌ ? ಭಗವಾನ್ । "ಉತ್ಪತ್ತಿಂ ಪ್ರಲಯಂ ಚೈವ ಭೂತಾನಾಮಾಗತಿಂ ಗತಿಮ್ । ವೇತ್ತಿ

1. ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವದು ಎಂದರ್ಥ. 'ಅನುಸ್ಮರಣಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ಮರಣವು, ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದುಂಟಾಗುವ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವು ಎಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾದ ಬಳಿಕ ಆತ್ಮಸ್ಮೃತಿಸಂತಾನವನ್ನೇನೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ-ದ್ದಿಲ್ಲ, ಅದು ತಾನೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೃ. ಭಾ. ೧-೪-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩.೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಗ್ರಂಥಿಯೆಂದರೆ ಹೃದಯವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಬಲವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನೆಗಳ ರಾಶಿಯೇ ; ಆತ್ಮದರ್ಶನದಿಂದ ಇದು ಆತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಹೋಗುವದನ್ನು ಗ್ರಂಥಿಭೇದವೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು. ಮುಂ ಭಾ. ೨-೨-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೮೩) ನ್ನು ನೋಡಿ.

ವಿದ್ಯಾಮವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಸ ವಾಚ್ಯೋ ಭಗವಾನಿತಿ'' । (ವಿ. ಪು. ೬-೫-೭೮) ಏವಂ-ಧರ್ಮಾ ಸನತ್ಕುಮಾರಃ । ತಮೇವ ಸನತ್ಕುಮಾರಂ ದೇವಂ ಸ್ಕನ್ದ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಕಥಯನ್ತಿ ತದ್ವಿದಃ । ದ್ವಿರ್ವಚನಮ್ ಅಧ್ಯಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ಹೇಳಿ ಶ್ರುತಿಯು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆ ಮೃದಿತಕಷಾಯನಿಗೆ ಮರದ (ಬಣ್ಣವೇ) ಮುಂತಾದದ್ದರಂತಿರುವ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿದೋಷವೇ ಕಷಾಯವು, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಸತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ರಂಗನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಯಾವ ನಾರದನ ಆ (ಕಷಾಯವು) ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಾಭ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ಕ್ಷಾರದಿಂದ ತೊಳೆದು ಮೃದಿತವಾಗಿತ್ತೋ, ನಾಶವಾಗಿತ್ತೋ[1] ಆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಮೃದಿತಕಷಾಯನಾದ (ನಾರದನಿಗೆ) ಅವಿದ್ಯಾರೂಪದ ತಮಸ್ಸಿನ ಆಚೆಯ ದಡವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪರಮಾರ್ಥ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ, ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಎಂದರ್ಥ. ಆ (ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟವನು), ಯಾರು ? ಭಗವಂತನಾದ - "ಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಲಯವನ್ನೂ ಗತಿಯನ್ನೂ ಆಗತಿಯನ್ನೂ, ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ (ಯಾವನು) ಬಲ್ಲನೋ ಆತನನ್ನು ಭಗವಂತನೆಂದು ಕರೆಯಬೇಕು.'' (ವಿ.ಪು. ೬-೫-೭೮) ಎಂಬೀ ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಸನತ್ಕುಮಾರನು. ಅದೇ ದೇವನಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರನನ್ನು 'ಸ್ಕಂದನು' ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಆತನನ್ನು ಸ್ಕಂದನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ(ಯನ್ನು ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕೆ .

1. ಈ ಸಾಧನವನ್ನು ಕಷಾಯಗಳನ್ನು ಪಕ್ವಗೊಳಿಸುವದು ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ

ಇಲ್ಲಿ ನಾಮಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾಂತವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಅನಂತವಾದ ಭೂಮಬ್ರಹ್ಮದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

ನಾರದನು ಸನತ್ಕುಮಾರನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. "ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿರುವದನ್ನು ಹೇಳು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು" ಎಂದು ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲು ಅದರಂತೆ ನಾರದನು ತನಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಋಗ್ವೇದಾದಿಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ "ಭಗವಂತನೆ, ನಾನು ಬರಿಯ ಕರ್ಮೋಪಯುಕ್ತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನರಿತಿರುವೆನೇ ಹೊರತು ಆತ್ಮನನ್ನರಿತು ಕೊಂಡಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡವನಿಗೆ ಶೋಕವು ತೊಲಗುವದೆಂದು ದೊಡ್ಡವರಿಂದ ಕೇಳಿರುತ್ತೇನೆ. ದಯವಿಟ್ಟು ನನಗೆ ಶೋಕದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು" ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು.

ಸನತ್ಕುಮಾರನು "ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿರುವದೆಲ್ಲವೂ ನಾಮವೇ. ನಾಮವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡು; ಅದರಿಂದ ನಾಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಿಹಾರವು ಬರುವದು" ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಆಗ ನಾರದನು "ಭಗವಂತನೆ, ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದುಂಟೆ?" ಎಂದು ಕೇಳಲು ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಾಕ್ಕು ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ಎರಡರಿಂದ ಹದಿನೈದರವರೆಗಿನ ಖಂಡಗಳು

ಹೀಗೆಯೇ ವಾಕ್ಕು, ಮನಸ್ಸು, ಸಂಕಲ್ಪ, ಚಿತ್ತ, ಧ್ಯಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಅನ್ನ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು, ಆಕಾಶ, ಸ್ಮರ, ಆಶೇ, ಪ್ರಾಣ - ಎಂಬ ಹದಿಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳ ಸ್ವರೂಪ, ಮಹಿಮೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದರ ಫಲ - ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದನು. ಇವು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವವು. ಮುಂದೆಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವವು ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದು ; ಆಯಾ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದವನೇ ಆಯಾ ತತ್ತ್ವದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವವಿರುವದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದವನು ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಅತಿವಾದಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ - ಎಂದು ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಗಳಿದನು.

ಹದಿನಾರರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದರವರೆಗಿನ ಖಂಡಗಳು

ನಾರದನು ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮುಂದೆ 'ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇದೆಯೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇಕೊಡಬೇಕೆಂದು ತಾನೇ ಉಪದೇಶಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು.

"ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಅತಿವಾದಮಾಡುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಅತಿವಾದಿಯು. ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದೇ ವಿಜ್ಞಾನವು. ಆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮನನವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ, ಅದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠೆಯೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯವೂ, ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಯೂ, ಅವಶ್ಯವು ; ಅದಕ್ಕೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ನಿರತಿಶಯಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ನಿಶ್ಚಯವೇ ಕಾರಣವು. ಆ ಸುಖವೆಂಬುದು ಭೂಮವೇ, ಅಲ್ಪವಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂಮವನ್ನೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು" ಎಂದು ಬೋಧಿಸಿದ ಸನತ್ಕುಮಾರನ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಭೂಮಜ್ಞಾನವೇ ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದು ನಾರದನು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು.

"ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದರ ಅರಿವೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ಭೂಮವು, ಅದೇ ಅಮೃತವಾದದ್ದು ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಅಲ್ಪವು, ಮರ್ತ್ಯವು. ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನಿರುವದು ; ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಅದು ನಿರಾಧಾರವಾಗಿರುವದು, ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ದ್ವೈತವೂ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಭೂಮವೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ; ಅದೇ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು. ಆದರೆ ಅದು ನಾನು ಎಂದು ಜನರು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ದೇಹಾದಿಸಂಘಾತವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ತಿರುಳಾಗಿರುವ ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಭೂಮವು. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮನನವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವಾತನಿಗೆ ನಿರಂಕುಶವಾದ ಕಾಮಚಾರವಿರುವದು, ಅವನು ಸ್ವಯಂರಾಜನಾಗಿರುವನು ; ಮಿಕ್ಕವರಂತೆ ಅವನ ಲೋಕಗಳು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಅವನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನಿರುವದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಖಂಡ

ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಮನನವಿಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಯಾಗಿ ನಾಮಾಂತವಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವವೆಂಬ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನ ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ರೋಗ, ದುಃಖ - ಮುಂತಾದ ಅನರ್ಥಗಳು ಯಾವವೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ ; ಆತನೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ತಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನಂತಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ತೋರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಆತನದು.

ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯು, ಎಂದರೆ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನವು, ಅತ್ಯವಶ್ಯವು. ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದು;, ಅದು ಉಂಟಾದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನಾಗ್ರಂಥಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವವು - ಎಂದು ಭಗವಂತನಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿರಹಿತನಾದ ನಾರದನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ಆ ಸನತ್ಕುಮಾರನೇ ಸ್ಕಂದನು ಎಂದು ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ದಹರವಿದ್ಯೆ)

ಅಧ್ಯಾಯಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೬. ಯದ್ಯಪಿ ದಿಗ್ದೇಶಕಾಲಾದಿಭೇದಶೂನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸದೇಕಮೇವಾ-ದ್ವಿತೀಯಮ್, ಆತ್ಮೈವೇದಂ ಸರ್ವಮ್ ಇತಿ ಚ ಷಷ್ಠಸಪ್ತಮಯೋರಧಿಗತಮ್, ತಥಾಪೀಹ ಮನ್ದಬುದ್ಧೀನಾಂ ದಿಗ್ದೇಶಾದಿಭೇದವದ್ ವಸ್ತು ಇತ್ಯೇವಂಭಾವಿತಾ ಬುದ್ಧಿರ್ನ ಶಕ್ಯತೇ ಸಹಸಾ ಪರಮಾರ್ಥವಿಷಯಾ ಕರ್ತುಮ್ ಇತಿ ಅನಧಿಗಮ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ತದಧಿಗಮಾಯ ಹೃದಯಪುಣ್ಡರೀಕದೇಶ ಉಪದೇಷ್ಟವ್ಯಃ । ಯದ್ಯಪಿ ಸತ್ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರತ್ಯಯೈಕವಿಷಯಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ಚಾಽಽತ್ಮ ತತ್ತ್ವಮ್, ತಥಾಪಿ ಮನ್ದಬುದ್ಧೀನಾಂ ಗುಣವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯಕಾಮಾದಿಗುಣವತ್ತ್ವಂ ಚ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತಥಾ ಯದ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿವಿಷಯೇಭ್ಯಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಉಪರಮೋ ಭವತಿ, ತಥಾಪಿ ಅನೇಕಜನ್ಮವಿಷಯ ಸೇವಾಭ್ಯಾಸಜನಿತಾ ವಿಷಯವಿಷಯಾ ತೃಷ್ಣಾ ನ ಸಹಸಾ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಸಾಧನವಿಶೇಷೋ ವಿಧಾತವ್ಯಃ । ತಥಾ ಯದ್ಯಪಿ ಆತ್ಮೈಕತ್ವವಿದಾಂ ಗನ್ತೃಗಮನಗನ್ತವ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಅವಿದ್ಯಾದಿದೇಹ[1]ಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತಕ್ಷಯೇ ಗಗನ ಇವ ವಿದ್ಯುತ್, ಉದ್ಭೂತ ಇವ ವಾಯುಃ, ದಗ್ಧೇನ್ಧನ ಇವಾಽಗ್ನಿಃ, ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯೇವ ನಿರ್ವೃತಿಃ[2], ತಥಾಪಿ ಗನ್ತೃಗಮನಾದಿವಾಸಿತಬುದ್ಧೀನಾಂ ಹೃದಯದೇಶಗುಣವಿಶಿಷ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕಾನಾಂ ಮೂರ್ಧನ್ಯಯಾ ನಾಡ್ಯಾ ಗತಿರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ ಇತ್ಯಷ್ಟಮಃ ಪ್ರಪಾಠಕ ಆರಭ್ಯತೇ । ದಿಗ್ದೇಶಗುಣಗತಿಫಲಭೇದಶೂನ್ಯಂ ಹಿ ಪರಮಾರ್ಥಸದದ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮನ್ದಬುದ್ಧೀನಾಮ್ ಅಸದಿವ ಪ್ರತಿಭಾತಿ । ಸನ್ಮಾರ್ಗಸ್ಥಾಸ್ತಾವದ್ ಭವನ್ತು, ತತಃ ಶನೈಃ ಪರಮಾರ್ಥಸದಪಿ ಗ್ರಾಹಯಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಮನ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ ॥

1. ''ಶೇಷ'' ಎಂಬುದನ್ನು 'ದೇಹ' ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.
2. 'ನಿವೃತ್ತಿಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ನಿರ್ವೃತಿಃ' ಎಂದು ತೆ॥ ಪಾಠಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬ್ರಹ್ಮವು ದಿಕ್ಕು, ದೇಶ ಕಾಲ - ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲದ್ದು; ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆದ ಸತ್ತು.[1] ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ[2] - ಎಂದು ಆರನೆಯ ಏಳನೆಯ (ಪ್ರಪಾಠಕ)ಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿದದ್ದಾಯಿತು ಎಂಬುದು ನಿಜವೇ ; ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಮಂದಬುದ್ಧಿಗಳಾದವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕು, ದೇಶ - ಮುಂತಾದ ಭೇದವುಳ್ಳದ್ದೇ ವಸ್ತು ಎಂದೇ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಪರಮಾರ್ಥವಿಷಯವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವಂತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಆ) ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ[3] ಹೃದಯ ಪುಂಡರೀಕವೆಂಬ ದೇಶವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಸತ್ತೆಂಬ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರತ್ಯಯವೊಂದಕ್ಕೇ ವಿಷಯವೂ ನಿರ್ಗುಣವಾದದ್ದೂ (ಆಗಿದೆ), ನಿಜ ; ಆದರೂ ಮಂದಮತಿಗಳಾದವರಿಗೆ (ಅದು) ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುಬೇಕೆಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಉಪರತಿಯು ತಾನೇ ಆಗುತ್ತದೆ, ನಿಜ ; ಆದರೂ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ 'ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದುಂಟಾದ ವಿಷಯವಿಷಯವಾದ ತೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸುವದು ಆಗಲಾರದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನವಿಶೇಷವನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವವರಿಗೆ ಹೋಗುವವನು, ಹೋಗುವಿಕೆ, ಹೋಗಿ ಸೇರಬೇಕಾದದ್ದು - ಇವುಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಮುಂತಾದ ದೇಹಸ್ಥಿತಿಗೆ[4] (ಅವಶ್ಯವಾಗಿರುವ) ನಿಮಿತ್ತವು ಕ್ಷಯವಾಗಲು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ, ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಗಾಳಿಯಂತೆ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟಿರುವ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ, ತಮ್ಮ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ವೃತಿಯಾಗುವದು[5]

1. ೬-೨-೧ನ್ನು ನೋಡಿ. 2. ೭-೨೫-೧ನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.
4. 'ಅವಿದ್ಯಾದಿಶೇಷಸ್ಥಿತಿ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶೇಷವು ಇರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅವಿದ್ಯಾವಿಶೇಷಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಕ್ಷಯೇ' ಎಂದು ಆ॥ ಮುದ್ರಿತಕೋಶದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದೆ. ನಾವು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯದ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲ.
5. ಮೋಕ್ಷಸುಖವು ಎಂದರ್ಥ. 'ನಿವೃತ್ತಿಃ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ 'ಆತ್ಮನಿ' ಎಂಬ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುವದು ಕಷ್ಟ.

ನಿಜ, ಆದರೂ ಗಂತೃಗಮನಾದಿವಾಸನೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯವರಾಗಿ ಹೃದಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವರಿಗೆ ನೆತ್ತಿಯನಾಡಿಯ ಮೂಲಕ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಎಂಟನೆಯ ಪ್ರಪಾಠಕವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ದಿಕ್ಕು, ದೇಶ, ಗುಣ, ಗತಿ, ಫಲ - ಎಂಬ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲದ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ತಾದ ಅದ್ವಯಬ್ರಹ್ಮವು ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆ ಅಸತ್ತೆಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಮೊದಲು ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವವರಾಗಿರಲಿ, ಆಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ತನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆನು ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.[1]

ದಹರೋಪಾಸನಾವಿಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯದಿದಮಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ದಹರಂ ಪುಣ್ಡರೀಕಂ ವೇಶ್ಮ ದಹರೋಽಸ್ಮಿನ್ನನ್ತರಾಕಾಶಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಯದನ್ತಸ್ತದನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಂ ತದ್ವಾವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮಿತಿ ॥೧॥

೧. ಇನ್ನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ ದಹರವಾದ ಪುಂಡರೀಕವೆಂಬ ವೇಶ್ಮವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರೊಳಗೆ ದಹರವಾದ ಆಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಯಾವದಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣಮಾಡಬೇಕು, ಅದನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೭. ಅಥ ಅನನ್ತರಂ ಯದಿದಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮ್ ದಹರಮ್ ಅಲ್ಪಂ ಪುಣ್ಡರೀಕಂ ಪುಣ್ಡರೀಕಸದೃಶಂ ವೇಶ್ಮೇವ ವೇಶ್ಮ । ದ್ವಾರಪಾಲಾದಿಮತ್ತ್ವಾತ್ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಸ್ಯ ಪುರಮ್ । ರಾಜ್ಞೋಽನೇಕಪ್ರಕೃತಿಮದ್ ಯಥಾ ಪುರಮ್, ತಥಾ ಇದಮ್ ಅನೇಕೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಭಿಃ ಸ್ವಾಮ್ಯರ್ಥಕಾರಿಭಿ-ರ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮ್ । ಪುರೇ ಚ ವೇಶ್ಮ ರಾಜ್ಞೋ ಯಥಾ ತಥಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಶರೀರೇ ದಹರಂ ವೇಶ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಲಬ್ಧ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶಾಲಗ್ರಾಮಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಹಿ ಸ್ವವಿಕಾರಶುಙ್ಗೇ ದೇಹೇ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣಾಯ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಸದಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವೇನಾಽಽತ್ಮನಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಹೃದಯಪುಣ್ಡರೀಕೇ ವೇಶ್ಮನಿ ಉಪಸಂಹೃತಕರಣೈ-

1. ಈ ಸವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಮೇಲೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಏಳರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡರವರೆಗಿನ ಖಂಡಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗುವದು.

ಬಾಹ್ಯವಿಷಯವಿರಕ್ತೈರ್ವಿಶೇಷತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸತ್ಯಸಾಧನಾಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತೈಃ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಗುಣವದ್ ಧ್ಯಾಯಮಾನೈರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥಃ । ದಹರೋಽಲ್ಪತರಃ, ಅಸ್ಮಿನ್ ದಹರೇ ವೇಶ್ಮನಿ । ವೇಶ್ಮನೋಽಲ್ಪತ್ವಾತ್ ತದನ್ತರ್ವರ್ತಿನೋಽಲ್ಪತರತ್ವಮ್[1] । ಅನ್ತರಾಕಾಶಃ ಆಕಾಶಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ । "ಆಕಾಶೋ ವೈ ನಾಮ" (೮-೧೪-೧) ಇತಿ ಹಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । ಆಕಾಶ ಇವ ಅಶರೀರಾತ್ವಾತ್, ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಸರ್ವಗತತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾಚ್ಚ । ತಸ್ಮಿನ್ ಆಕಾಶಾಖ್ಯೇ ಯದನ್ತಃ ಮಧ್ಯೇ ತದನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಮ್ । ತದ್ವಾವ ತದೇವ ಚ ವಿಶೇಷೇಣ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮ್ । ಗುರ್ವಾಶ್ರಯಶ್ರವಣಾದ್ಯುಪಾಯೈರನ್ವಿಷ್ಯ ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣೀಯಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ ಬಳಿಕ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ದಹರವಾದ ಅಲ್ಪವಾದ ಪುಂಡರೀಕವಾದ ಕಮಲದಂತಿರುವ, ವೇಶ್ಮದಂತಿರುವ ವೇಶ್ಮವು, ದ್ವಾರಪಾಲಕರೇ ಮುಂತಾದವರಿರುವದರಿಂದ[2] ಅರಮನೆಯಂತಿರುವ (ಸ್ಥಾನ)ವಿದೆಯಲ್ಲ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ - ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಪುರವು, ರಾಜನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಜೆಗಳಿರುವ ಪುರವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅನೇಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಒಡೆಯನ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ (ಪದಾರ್ಥ)ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವದರಿಂದ (ಇದು) ಬ್ರಹ್ಮಪುರವು.[3] ಪುರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ರಾಜನ ಅರಮನೆಯಿರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವೆಂಬ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದಹರವಾದ ಅರಮನೆ, ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವು ಎಂದರ್ಥ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶಾಲಗ್ರಾಮವು ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಇದು).[4] ಈ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಶುಂಗವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ[5] ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸತ್ತೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜೀವನೆಂಬ ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ[6]

---

1. ಇದರ ಮುಂದಿನ 'ವೇಶನಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನವಶ್ಯವೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. ೩-೧೩-೬ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪುರುಷರ ಸೂಚನೆಯಿದು.
3. ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಜೀವಪುರವೋ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರವೋ ? - ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರವೇ ಎಂದು ೧-೩-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೬) ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಆದರ ವಾಸಸ್ಥಾನವೆಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
4. ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಆದರ ವಾಸಸ್ಥಾನವೆಂದಿದೆ - ಎಂದು ಭಾವ.
5. ೬-೮-೩ರ ಸೂಚನೆಯಿದು.
6. ೬-೩-೩ರಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜೀವನ ಪುರವನ್ನೇ ತನ್ನ ಪುರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ಹೃದಯವೆಂಬ ವೇಶದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿದೆ - ಎಂದು ಭಾವ.

ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹೃದಯಪುಂಡರೀಕವೆಂಬ ವೇಶ್ಮದಲ್ಲಿ[1] ಕರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರಾಗಿರುವ[2], ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಸತ್ಯ - ಎಂಬ ಸಾಧನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದವರಾಗಿ[3] ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು[4] ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ[5] ಎಂಬುದು (ಈ) ಪ್ರಕರಣದ ಅರ್ಥವು.

ದಹರವಾದ ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಪವಾದ ಈ ದಹರವೇಶ್ಮದಲ್ಲಿರುವ - ವೇಶ್ಮವು ಅಲ್ಪತರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರೊಳಗಿರುವ (ಆಕಾಶವು) ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಪವಾಗಿದೆ (ಎಂದು ಭಾವ) - (ಅ) ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ - ಆಕಾಶವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮವು. "ಆಕಾಶವೆಂಬುದು (ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಾಹಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು)" (೮-೧೪-೧) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದೆ ? ಆಕಾಶದಂತೆ ಅಶರೀರವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಸರ್ವಗತವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಆಕಾಶವು ಬ್ರಹ್ಮವು). ಆ ಆಕಾಶವೆಂಬ (ಬ್ರಹ್ಮ)ದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ, ಅದರ ನಡುವೆ ಯಾವ(ದಿದೆಯೋ) ಅದನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣಮಾಡಬೇಕು.[6] (ತದ್ವಾವ = ತದೇವ) ಅದನ್ನೇ ಗುರ್ವಾಶ್ರಯ, ಶ್ರವಣ - ಮುಂತಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಿ[7] ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಮಾಡಬೇಕು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು[8] - ಎಂದರ್ಥ.

1. ಇದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದು ವೇಶ್ಮವೆನಿಸಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.
2. ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಹೃದಯಪುಂಡರೀಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುವದೋ ಅದನ್ನು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯವಿರಕ್ತರಾದವರೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬಲ್ಲರು.
3. ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದೆ.
4. ಸತ್ಯಕಾಮಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ.
5. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದು ಅವಶ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೩-೫೯ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
6. ಹುಡುಕಬೇಕು, ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.
7. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳೇ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನ್ವೇಷಣ.
8. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಉಪಾಸನಾರೂಪವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು.

ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಂ ಚೇದ್ ಬ್ರೂಯುರ್ಯದಿದಮಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ದಹರಂ ಪುಣ್ಡರೀಕಂ ವೇಶ್ಮ ದಹರೋಽಸ್ಮಿನ್ನನ್ತರಾಕಾಶಃ ಕಿಂ ತದತ್ರ ವಿದ್ಯತೇ ಯದನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಂ ಯದ್ವಾವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮಿತಿ ಸ ಬ್ರೂಯಾತ್॥೨॥

ಯಾವಾನ್ ವಾ ಅಯಮಾಕಾಶಸ್ತಾವಾನೇಷೋಽನ್ತರ್ಹೃದಯ ಆಕಾಶ ಉಭೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಅನ್ತರೇವ ಸಮಾಹಿತೇ ಉಭಾವಗ್ನಿಶ್ಚ ವಾಯುಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಾಚನ್ದ್ರಮಸಾವುಭೌ ವಿದ್ಯುನ್ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ಯಚ್ಚಾಸ್ಯೇಹಾಸ್ತಿ ಯಚ್ಚ ನಾಸ್ತಿ ಸರ್ವಂ ತದಸ್ಮಿನ್ ಸಮಾಹಿತಮಿತಿ ॥೩॥

೨-೩ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು "ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದಹರವಾದ ಪುಂಡರೀಕವೇಶ್ಮವಿರುವದೋ, ಇದರಲ್ಲಿ (ಯಾವ) ದಹರಾಕಾಶ ವಿರುವದೋ, ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವದನ್ನು (ಅದನ್ನೇ) ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಬೇಕು, (ಅದನ್ನೇ) ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದಿರೋ ಅಂಥದ್ದು ಯಾವ ದಿರುತ್ತದೆ ?" ಎಂದು (ಅವರು) ಕೇಳಿದರೆ ಅವನು ಹೀಗೆನ್ನಬೇಕು : "ಈ ಆಕಾಶವು ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗಿದೆಯೋ ಹೃದಯದೊಳಗಿರುವ ಈ ಆಕಾಶವು ಅಷ್ಟೇ (ಇರುವದು). ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡೂ ಸಮಾಹಿತ ವಾಗಿರುವವು ; ಅಗ್ನಿಯೂ ವಾಯುವೂ ಇಬ್ಬರೂ, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಬ್ಬರೂ, ವಿದ್ಯುತ್ತೂ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ, ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಇವನದಾಗಿ ಯಾವದಿರುವದೋ ಮತ್ತು ಯಾವದು ಇಲ್ಲವೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ, ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮಾಹಿತವಾಗಿರುವದು."

ಶಂಕೆ ; ಅಲ್ಪವಾದ ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುವದೇನು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦೧೮. ತಂ ಚೇದೇವಮ್ ಉಕ್ತವನ್ತಮ್ ಆಚಾರ್ಯಂ ಯದಿ ಬ್ರೂಯುಃ ಅನ್ತೇವಾಸಿನಶ್ಚೋದಯೇಯುಃ । ಕಥಮ್ ? ಯದಿದಮ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇ ಅನ್ತರ್ದಹರಂ ಪುಣ್ಡರೀಕಮ್ ವೇಶ್ಮ, ತತೋಽಪ್ಯನ್ತಃ ಅಲ್ಪತರ ಏವಾಕಾಶಃ । ಪುಣ್ಡರೀಕ ಏವ ವೇಶ್ಮನಿ ತಾವತ್ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್ ? ಕಿಂ ತತೋಽಲ್ಪತರೇ ಖೇ ಯದ್

ಭವೇದ್ ಇತ್ಯಾಹುಃ । ದಹರೋಽಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ತರಾಕಾಶಃ ಕಿಂ ತದತ್ರ ವಿದ್ಯತೇ ? ನ ಕಿಂಚನ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ। ಯದಿ ನಾಮ ಬದರಮಾತ್ರಂ ಕಿಮಪಿ ವಿದ್ಯತೇ, ಕಿಂ ತಸ್ಯಾಽನ್ವೇಷಣೇನ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸನೇನ ವಾ ಫಲಂ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತುಃ ಸ್ಯಾತ್ ? ಅತೋ ಯತ್ ತತ್ರ ಅನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಂ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಂ ವಾ ನ ತೇನ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ಇತ್ಯುಕ್ತವತಃ ಸ ಆಚಾರ್ಯೋ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವಚನಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಶಿಷ್ಯರು ಹೀಗೆಂದರೆ, ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ - ಹೇಗೆ (ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ? ಎಂದರೆ), ಈ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪುರದ ಒಳಗೆ ದಹರವಾದ ಪುಂಡರೀಕವೇಶ್ಮವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೂ ಒಳಗಿರುವ ಆಕಾಶವು ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಪತರ ವಾಗಿಯೇ (ಇರುವದು). ಪುಂಡರೀಕವೆಂಬ ವೇಶ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲು ಏನಿದ್ದೀತು ? (ಇನ್ನು) ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಏನಿದ್ದೀತು ? ಎಂದರೆ, ಇದರಲ್ಲಿರುವ ದಹರಾಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿರುವದಾದರೂ ಏನು ? ಯಾವದೂ ಇರಲಾರದು - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಯಗಚಿಕಾಯಿನಷ್ಟು ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುವದರಿಂದ ಯಾವ ಫಲವು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ಆದೀತು ? ಆದ್ದರಿಂದ (ತತ್=ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಅನ್ವೇಷಣಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದಾಗಲಿ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದಾಗಲಿ (ಯಾವ ದಿದ್ದರೂ) ಅದರಿಂದ (ಯಾವ) ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ - ಎಂದೆನ್ನುವ (ಆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ) ಆಚಾರ್ಯನು ಹೀಗೆನ್ನಬೇಕು - ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯ ವಚನವು.

ಹೃದಯಾಕಾಶದ ಮಹತ್ತ್ವ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೯. ಶೃಣುತ । ತತ್ರ ಯದ್ ಬ್ರೂಥ ಪುಣ್ಡರೀಕಾನ್ತಃಖಸ್ಯ[1] ಅಲ್ಪತ್ವಾತ್ ತತ್ಸ್ಥಮ್ ಅಲ್ಪತರಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ । ತದಸತ್ । ನ ಹಿ ಖಂ ಪುಣ್ಡರೀಕವೇಶ್ಮಗತಂ ಪುಣ್ಡರೀಕಾದಲ್ಪತರಂ ಮತ್ವಾ ಅವೋಚಂ ದಹರೋಽಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ತರಾಕಾಶ ಇತಿ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಪುಣ್ಡರೀಕಮಲ್ಪಮ್, ತದನುವಿಧಾಯಿ ತತ್ಸ್ಥಮನ್ತಃಕರಣಂ ಪುಣ್ಡರೀಕಾಕಾಶ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಮ್ । ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಶುದ್ಧೇ ಸಂಹೃತಕರಣಾನಾಂ ಯೋಗಿನಾಂ ಸ್ವಚ್ಛೆ ಇವೋದಕೇ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬರೂಪಮ್ ಆದರ್ಶ ಇವ ಶುದ್ಧೇ ಸ್ವಚ್ಛಂ ವಿಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಃ-ಸ್ವರೂಪಾವಭಾಸಂ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ದಹರೋಽಸ್ಮಿನ್ನನ್ತರಾಕಾಶ

1. 'ಅನ್ತಸ್ಥಸ್ಯ ಖಸ್ಯ' ವಾ॥

ಇತ್ಯವೋಚಾಮ[1] ಅನ್ತಃಕರಣೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಮ್ । ಸ್ವತಸ್ತು ಯಾವಾನ್ ವೈ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಪರಿಮಾಣತಃ ಅಯಮಕಾಶೋ ಭೌತಿಕಃ, ತಾವಾನ್ ಏಷೋಽನ್ತರ್ಹೃದಯ ಆಕಾಶಃ । ಯಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಂ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಂ ಚ ಅವೋಚಾಮ । ನಾಪ್ಯಾಕಾಶತುಲ್ಯಪರಿಮಾಣತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಾವಾನ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನುರೂಪಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನ್ತರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ । ಕಥಂ ಪುನರ್ನಾಽಽಕಾಶ-ಸಮಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ ? "ಯೇನಾಽಽವೃತಂ ಖಂ ಚ ದಿವಂ ಮಹೀಂ ಚ" (ತೈ. ನಾ. ೧), "ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ" (ತೈ. ೨-೧), "ಏತಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲ್ವಕ್ಷರೇ ಗಾರ್ಗ್ಯಾಕಾಶಃ" (ಬೃ ೩-೮-೧೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ । ಕಿಂ ಚ, ಉಭೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಬ್ರಹ್ಮಾಕಾಶೇ ಬುದ್ಧ್ಯುಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟೇ ಅನ್ತರೇವ ಸಮಾಹಿತೇ ಸಮ್ಯಕ್ ಆಹಿತೇ ಸ್ಥಿತೇ । "ಯಥಾ ವಾ ಅರಾ ನಾಭೌ" (೭-೧೫-೧) ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಹಿ[2] । ತಥಾ ಉಭಾವಗ್ನಿಶ್ಚ ವಾಯುಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಯಚ್ಚಾಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಆತ್ಮೀಯತ್ವೇನ ದೇಹವತೋಽಸ್ತಿ ವಿದ್ಯತ ಇಹ ಲೋಕೇ । ತಥಾ ಯಚ್ಚ ಆತ್ಮೀಯತ್ವೇನ ನ ವಿದ್ಯತೇ ನಷ್ಟಂ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ನ ತ್ವತ್ಯನ್ತಮೇವ ಅಸತ್ । ತಸ್ಯ ಹೃದಾಕಾಶೇ[3] ಸಮಾಧಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕೇಳಿರಿ. ಪುಂಡರೀಕದೊಳಗಿನ ಆಕಾಶವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರೊಳಗಿನದು ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಪವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಲ್ಲ,[4] ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪುಂಡರೀಕವೇಶ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾಶವನ್ನು ಅಲ್ಪತರವೆಂದೆಣಿಸಿ 'ಇದರೊಳಗಿರುವ ದಹರಾಕಾಶವು' ಎಂದೇನು ನಾನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಪುಂಡರೀಕವು ಅಲ್ಪವಾಗಿದೆ, ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಃಕರಣವು

1. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅವೋಚಮ್' ಎಂದೇ ಇದ್ದು ಬರೆದವರು 'ಅವೋಚಾಮ' ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿರಬಹುದೆ ?
2. 'ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂದೋ 'ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂದೋ ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.
3. ಹೃದ್ಯಾಕಾಶೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.
4. ಈ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವು ಏನೋ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗಿರಬೇಕು ; ಏಕೆಂದರೆ ಶಿಷ್ಯರು ಪುಂಡರೀಕವೇ ಅಲ್ಪ, ಅದರೊಳಗಿನ ಆಕಾಶವು ಅಲ್ಪತರ - ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದೊಳಗಿನದು ಅಲ್ಪತರ ಎಂದಂತೆ ಅನುವಾದಮಾಡಿದಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ವಾಕ್ಯಶೇಷಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವಾಗಿಲ್ಲ.

ಪುಂಡರೀಕಾಕಾಶಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[1] ಆ ವಿಶುದ್ಧವಾದ (ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ) ಕರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿ (ನೋಡುವ) ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ[2] ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಶುದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪವು (ಕಾಣಬರು)ವಂತೆ, ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ವಿಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವಭಾಸವು ಅಷ್ಟೇ ಪರಿಮಾಣದ್ದಾಗಿ[3] ಬ್ರಹ್ಮವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದರೊಳಗಿನ ದಹರಾಕಾಶವು, ಎಂದು ಅಂತಃಕರಣೋಪಾಧಿಯ ನಿಮಿತ್ತವ(ನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು) ಹೇಳಿದೆವು.[4] ತಾನುತಾನಾದರೋ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭೌತಿಕಾಕಾಶವು ಪರಿಮಾಣದಿಂದ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವದೋ ಈ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಆಕಾಶವೂ ಅಷ್ಟೇ ; ಅದರಲ್ಲಿಯೇ[5] ಅನ್ವೇಷಣಮಾಡಬೇಕು, ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದು ಹೇಳಿದೆವು. (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ 'ಅಷ್ಟೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ (ಹಾಗೆಂದಿದೆ).[6]

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಬ್ರಹ್ಮವು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಮವೇ ಎಂದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ?

(ಉತ್ತರ) :- "ಯಾವದರಿಂದ ಆಕಾಶವೂ ದ್ಯುಲೋಕವೂ ಭೂಮಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವದೋ" (ತೈ. ನಾ. ೧), "ಆ ಈ ಆತ್ಮನಿಂದ ಆಕಾಶವುಂಟಾಯಿತು"

1. ಇಲ್ಲಿ ಪುಂಡರೀಕಾಕಾಶವೆಂದರೆ ಪುಂಡರೀಕದೊಳಗಿನ ಭೂತಾಕಾಶವೇ, ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ.
2. ಉಪಾಸಕರಿಗೆ.   3. ಆ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.
4. ಹೃದಯದಿಂದಾಚೆಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅವೋಚಾಮ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ 'ಹೇಳಿದೆವು' ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಲಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾನುಗುಣವಾಗಿ 'ಅವೋಚಮ್' ಎಂದಿದ್ದರೆ 'ಹೇಳಿದೆನು' ಎಂದೇ ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕಾಗುವದು.
5. ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದಹರಾಕಾಶವು ಭೂತವಲ್ಲ, ಜೀವನೂ ಅಲ್ಲ - ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೪ರಿಂದ ೨೧ರವರೆಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೮) ನೋಡಿ.
6. ಇದು ಅಲ್ಪತ್ವನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ಆಕಾಶದಷ್ಟೇ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೨೧ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ತೈ. ೨-೧), "ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು (ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ)" (ಬೃ. ೩-೮-೧೧)[1] ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ).

ಮತ್ತು ದ್ಯುಲೋಕ, ಪೃಥಿವಿ - ಎಂಬೀ ಎರಡೂ ಈ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಳಗೇ ಸಮಾಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ, (ಸಮ್ಯಕ್=) ಚೆನ್ನಾಗಿ (ಆಹಿತೇ=) ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ, ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. "ಹೇಗೆ ಹಾರೆಕೋಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ" (೭-೧೫-೧) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೆ[2] ? ಇದರಂತೆ 'ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು - ಎರಡೂ' ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥವು (ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.[3] ಈ ದೇಹವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನದಾಗಿ ಯಾವದು ಇದೆಯೋ, ಇರುತ್ತದೆಯೋ, ಮತ್ತು ಯಾವದು ತನ್ನದಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ - (ಅದೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಮಾಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ) ಕಳೆದುಹೋದದ್ದು ಮುಂದೆ ಆಗಲಿರುವದು - ಇವುಗಳನ್ನು 'ಇರುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಅಸತ್ತಾಗಿರುವದನ್ನು (ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲ) ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಅಸತ್ತಾಗಿರುವದು) ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ[4] ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.[5]

ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಶರೀರದ ದೋಷಗಳು ಸೋಂಕವು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಂ ಚೇದ್ ಬ್ರೂಯುರಸ್ಮಿಗ್ಂಶ್ಚೇದಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಸರ್ವಗ್ಂ ಸಮಾಹಿತಗ್ಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವೇ ಚ ಕಾಮಾ

1. ಇಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮವು ವ್ಯಾಪಕವೆಂದಿರುವದರಿಂದ ಭೂತಾಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ವ್ಯಾಪಕವೆಂದು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.
2. ಹಿಂದೆ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದೆಯಾದರೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಣವು ಇರುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿರುವದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರಬಹುದು. ಈ ಅರನಾಭಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ನೇರಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಕೊಟ್ಟಿರುವದಕ್ಕೆ ಬೃ. ೨-೫-೧೫ನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಅರಿಯಬೇಕೆಂದರ್ಥ.
4. ಹೃದ್ಯಾಕಾಶೇ (ಹೃದಯವೆಂಬ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ) ಎಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ; ಆ ಪಾಠವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಆಕಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
5. ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಅಸತ್ತಾಗಿರುವದು ಏತರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಯದೈತಜ್ಜರಾ ವಾಽಽಪ್ನೋತಿ ಪ್ರಧ್ವಗ್ ಂಸತೇ ವಾ ಕಿಂ ತತೋಽತಿಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ ॥೪॥

ಸ ಬ್ರೂಯಾನ್ನಾಸ್ಯ ಜರಯೈತಜ್ಜೀರ್ಯತಿ ನ ವಧೇನಾಸ್ಯ ಹನ್ಯತ ಏತತ್ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮಸ್ಮಿನ್ ಕಾಮಾಃ ಸಮಾಹಿತಾ ಏಷ ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶೋಕೋ ವಿಜಿಘತ್ಸೋಽಪಿಪಾಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪೋ ಯಥಾ ಹ್ಯೇವೇಹ ಪ್ರಜಾ ಅನ್ವಾವಿಶನ್ತಿ ಯಥಾನುಶಾಸನಂ ಯಂ ಯಮನ್ತಮಭಿಕಾಮಾ ಭವನ್ತಿ ಯಂ ಜನಪದಂ ಯಂ ಕ್ಷೇತ್ರಭಾಗಂ ತಂ ತಮೇವೋಪಜೀವನ್ತಿ ॥೫॥

೪-೫. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು "ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಾಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ (ಸಮಾಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ), ಯಾವಾಗ ಇದನ್ನು ಜರೆಯು ಬಂದು ಸೇರುವದೋ, ಅಥವಾ (ಯಾವಾಗ ಇದು) ಪ್ರಧ್ವಂಸವಾಗುವದೋ ಆಗ ಏನು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಅವನು ಹೀಗೆನ್ನಬೇಕು : "ಇದರ ಜರೆಯಿಂದ ಇದು ಜೀರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಇದರ ವಧೆಯಿಂದ ಇದು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಇದು ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಮಗಳು ಸಮಾಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೂ ವಿಜರನೂ ವಿಮೃತ್ಯುವೂ ವಿಶೋಕನೂ ವಿಜಿಘತ್ಸನೂ, ಅಪಿಪಾಸನೂ ಸತ್ಯಕಾಮನೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೂ ಆದ ಆತ್ಮನು. ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಥಾನುಶಾಸನವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ ಯಾವಯಾವ ಅಂತವನ್ನು, ಯಾವ (ಯಾವ) ಜನಪದವನ್ನು, ಯಾವ (ಯಾವ) ಕ್ಷೇತ್ರಭಾಗವನ್ನು, ಕಾಮಿಸುವವರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ ಅದದನ್ನೇ ಉಪಜೀವಿಸುತ್ತಿರುವರೋ (ಹಾಗೆ ಅಜ್ಞರು)."

ಶಂಕೆ : ಶರೀರವು ನಾಶವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೦. ತಂ ಚೇತ್ ಏವಮುಕ್ತವನ್ತಂ ಬ್ರೂಯುಃ ಪುನರನ್ತೇವಾಸಿನಃ, ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚೇತ್ ಯಥೋಕ್ತೇ ಚೇತ್ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೋಪಲಕ್ಷಿತಾನ್ತರಾಕಾಶ

ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಸಮಾಹಿತಮ್, ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವೇ ಚ ಕಾಮಾಃ । ಕಥಮಾಚಾರ್ಯೇಣಾಽನುಕ್ತಾಃ ಕಾಮಾ ಅನ್ತೇವಾಸಿಭಿರುಚ್ಯನ್ತೇ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । "ಯಚ್ಚಾಸ್ಯೇಹಾಸ್ತಿ ಯಚ್ಚ ನಾಸ್ತಿ" (೮-೩-೩) ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಏವ ಹಿ ಆಚಾರ್ಯೇಣ ಕಾಮಾಃ । ಅಪಿ ಚ ಸರ್ವಶಬ್ದೇನ ಚೋಕ್ತಾ ಏವ ಕಾಮಾಃ । ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲ ಏತತ್ ಶರೀರಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಖ್ಯಂ ಜರಾವಲೀಪಲಿತಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ವಯೋಹಾನಿರ್ವಾ ಆಪ್ನೋತಿ, ಶಸ್ತ್ರಾದಿನಾ ವಾ ವೃಕ್ಣಂ ಪ್ರಧ್ವಂಸತೇ ವಿಸ್ರಂಸತೇ ವಿನಶ್ಯತಿ ಕಿಂ ತತೋಽನ್ಯದತಿಶಿಷ್ಯತೇ । ಘಟಾಶ್ರಿತಕ್ಷೀರದಧಿಸ್ನೇಹಾದಿವದ್ ಘಟನಾಶೇ ದೇಹನಾಶೇಽಪಿ ದೇಹಾಶ್ರಯಮ್ ಉತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವನಾಶಾತ್ ನಶ್ಯತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಏವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನಾಶೇ ಕಿಂ ತತೋಽನ್ಯದ್ ಯಥೋಕ್ತಾತ್, ಅತಿಶಿಷ್ಯತೇ ಅವತಿಷ್ಠತೇ ? ನ ಕಿಂಚಿದವತಿಷ್ಠತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದ ಆತನನ್ನು ಕುರಿತು ಶಿಷ್ಯರು ಮತ್ತೆ ಹೀಗೆಂದರೆ : ಆಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಅಂತರಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ ; ಇದೆಲ್ಲವೂ - ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ - ಸಮಾಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ -

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಆಚಾರ್ಯನು ಹೇಳದೆ ಇರುವ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಇವನದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವದಿರುವದೋ, ಯಾವದು ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ" (೮-೩-೩) ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯನು ಕಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ; ಮತ್ತು 'ಎಲ್ಲವೂ' (೮-೩-೩) ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಯಾವಾಗ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವೆಂಬ ಶರೀರವನ್ನು ಜರೆಯು ತಲೆನರೆಯಾಗುವದೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ, ಅಥವಾ ವಯಸ್ಸಾದ (ರೂಪದ ಮುಪ್ಪು), ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ ; ಅಥವಾ ಶಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಗಾಯಗೊಂಡು ಪ್ರಧ್ವಂಸವಾಗುವದೋ, ಸಡಿಲವಾಗುವದೋ, ನಾಶವಾಗುವದೋ, (ಆಗ) ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾವದು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು ? ಗಡಿಗೆಯು ನಾಶವಾಗಲಾಗಿ ಗಡಿಗೆಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಜಿಡ್ಡು - ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ದೇಹವು ನಾಶವಾದರೂ - ದೇಹವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದು ಹಿಂದುಹಿಂದಿನದು ನಾಶವಾದರೆ ಮುಂದುಮುಂದಿನದು ನಾಶ

ವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.[1] ಹೀಗೆ ನಾಶವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ - ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ[2] ಯಾವದು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು, ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವದು ? ಏನೂ ಉಳಿಯುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶರೀರದ ದೋಷಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಆದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ ಇವೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೧. ಏವಮನ್ತೇವಾಸಿಭಿಶ್ಚೋದಿತಃ ಸ ಆಚಾರ್ಯೋ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತನ್ಮತಿಮಪನಯನ್ । ಕಥಮ್ ? ಅಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ಜರಯಾ ಏತದ್ ಯಥೋಕ್ತಮ್ ಅನ್ತರಾಕಾಶಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಂ ಸಮಾಹಿತಂ ನ ಜೀರ್ಯತಿ ದೇಹವನ್ನ ವಿಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಚಾಸ್ಯ ವಧೇನ ಶಸ್ತ್ರಾದಿಘಾತೇನ ಏತದ್ ಹನ್ಯತೇ ಯಥಾಕಾಶಮ್ । ಕಿಮು ತತೋಽಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಮ್ ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶಂ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿದೋಷೈರ್ನ ಸ್ಪೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಥಂ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿದೋಷೈರ್ನ ಸ್ಪೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಏತಸ್ಮಿನ್ನವಸರೇ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತತ್ ಪ್ರಕೃತವ್ಯಾಸಙ್ಗೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ನೋಚ್ಯತೇ । ಇನ್ದ್ರವಿರೋಚನಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಯಾಮ್ ಉಪರಿಷ್ಟಾದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೋ ಯುಕ್ತಿತಃ । ಏತತ್ ಸತ್ಯಮ್ ಅವಿತಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಪುರಮ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮ್ । ಶರೀರಾಖ್ಯಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ತತ್ತು ಅನೃತಮೇವ । "ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಮ್" (೬-೧-೪, ೫, ೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ತದ್ವಿಕಾರೇ ಅನೃತೇಽಪಿ ದೇಹಶುಙ್ಗೇ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮ್ । ಸತ್ಯಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮ್ ಏತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ । ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಾಸ್ಪದತ್ವಾತ್ । ಅತೋಽಸ್ಮಿನ್ ಪುಣ್ಡರೀಕೋಪಲಕ್ಷಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಸರ್ವೇ ಕಾಮಾ ಯೇ ಬಹಿರ್ಭವದ್ಭಿಃ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯನ್ತೇ ತೇಽಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಸಮಾಹಿತಾಃ । ಅತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಾಯಮೇವ ಅನುತಿಷ್ಠತ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯತೃಷ್ಣಾಂ ತ್ಯಜತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

---

1. ದೇಹವಿರುವವರೆಗೆ ಆದರ ಒಂದು ಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹವೇ ನಾಶವಾದರೆ ಮತ್ತೇನೂ ಉಳಿಯಲಾರದು ; ಗಡಿಗೆಯೊಡೆದ ಮೇಲೆ ಆದನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಹಾಲು ನಾಶವಾಗುವದು, ಆದನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೊಸರೂ ನಾಶವಾಗುವದು, ಆದನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜಿಡ್ಡೂ ನಾಶವಾಗುವದು. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಆದರ ಜಿಡ್ಡು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ಶರೀರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ - ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಶಿಷ್ಯರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿ ಆ ಆಚಾರ್ಯನು ಅವರ (ತಪ್ಪು) ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಹೀಗೆನ್ನಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಈ ದೇಹದ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಂತರಾಕಾಶವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಇದೆಲ್ಲವು ಸಮಾಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ (ಅದು) ಜೀರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ದೇಹದಂತೆ ಮುಪ್ಪಾಗುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದರ್ಥ. ಇದರ ವಧೆಯಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು (ಕೊಂದದ್ದ)ರಿಂದ ಇದು ಆಕಾಶದಂತೆಯೇ ಹತವಾಗದೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಆ (ಆಕಾಶ)ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಾಗಿರುವ ಅಶಬ್ದವೂ ಅಸ್ಪರ್ಶವೂ ಆಗಿರುವ (ಈ) ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ದೋಷಗಳು ಸೋಂಕುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು ? ಎಂದರ್ಥ. ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ದೋಷಗಳು (ಅದನ್ನು) ಸೋಂಕುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದೊದಗಿದರೂ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ (ವಿಷಯದಿಂದ) ವಿಕ್ಷೇಪವಾಗದಿರಲೆಂದು[1] ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ (ಅದನ್ನು) ಯುಕ್ತಿಸಹಿತವಾಗಿ[2] ಹೇಳುವೆವು.

ಇದು ಸತ್ಯವಾದ ಹುಸಿಯಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವು ; ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಪುರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವು. ಶರೀರವೆಂಬುದಾದರೋ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವು. ಅದು (ನಿಜವಾಗಿ) ಅನೃತವೇ, "ವಿಕಾರವು ವಾಚಾರಂಭಣವಾದ ಹೆಸರೇ" (೬-೧-೪, ೫, ೬) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಹಾಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ತನ್ನ ವಿಕಾರವಾದ ದೇಹಶುಂಗವು ಅನೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ (ಆ ದೇಹವು) ಬ್ರಹ್ಮಪುರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವು. ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವಾದರೋ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಆಸ್ಪದವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[3] ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಂಡರೀಕೋಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾಮಗಳು, ನೀವು ಹೊರಗೆ (ಸಿಕ್ಕುವವೆಂದು) ಬಯಸುತ್ತಿರುವಿರಲ್ಲ ಅವು,

1. ಪ್ರಕೃತವಿಷಯವು ಉಪಾಸನೆ ; ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತತ್ತ್ವವಿಚಾರದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗದೆ ಇರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. 2. ನಿಜವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಅಶರೀರನೇ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತಿ.

3. ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವದನ್ನಲ್ಲವೆ, ಪುರವೆನ್ನುವರು ? ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪಿತವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಸ್ಪದವು ಎಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪುರವೆಂದಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಈ ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಾಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿರಿ, ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯ ತೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಬಿಡಿರಿ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ದಹರಾತ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ
(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೨. ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಭವತಾಂ ಸ್ವರೂಪಮ್ । ಶೃಣುತ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ । ಅಪಹತಃ ಪಾಪ್ಮಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಖ್ಯೋ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಯಮ್ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ । ತಥಾ ವಿಜರೋ ವಿಗತಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುಶ್ಚ । ತದುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಮೇವ ''ನ ವಧೇನಾಸ್ಯ ಹನ್ಯತ'' ಇತಿ । ಕಿಮರ್ಥಂ ಪುನರುಚ್ಯತೇ ? ಯದ್ಯಪಿ ದೇಹಸಂಬನ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ಜರಾಮೃತ್ಯುಭ್ಯಾಂ ನ ಸಂಬಧ್ಯತೇ । ಅನ್ಯಥಾಽಪಿ ಸಂಬನ್ಧಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ । ವಿಶೋಕೋ ವಿಗತಶೋಕಃ । ಶೋಕೋ ನಾಮ ಇಷ್ಟಾದಿ[1] ವಿಯೋಗನಿಮಿತ್ತೋ ಮಾನಸಃ ಸಂತಾಪಃ । ವಿಜಿಘತ್ಸೋ ವಿಗತಾಶನೇಚ್ಛಃ । ಅಪಿಪಾಸಃ, ಅಪಾನೇಚ್ಛಃ । ನನ್ವಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವೇನ ಜರಾದಯಃ ಶೋಕಾನ್ತಾಃ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾ ಏವ ಭವನ್ತಿ । ಕಾರಣಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ । ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಕಾರ್ಯಾ ಹಿ ತ ಇತಿ । ಜರಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ವಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ ಕಾರ್ಯಾಭಾವೇ ವಿದ್ಯಮಾನಯೋರಪ್ಯಸತ್ವಮತ್ವಮಿತಿ ಪೃಥಕ್ಪ್ರತಿಷೇಧೋಽನರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಸತ್ಯಮೇವಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಾನನ್ದವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನನ್ದೋ ಯಥೇಶ್ವರೇ ''ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ'' (ಬೃ ೩-೯-೭) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ತಥಾ ಅಧರ್ಮಕಾರ್ಯ-ಜರಾದಿವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಽಪಿ ಜರಾದಿದುಃಖಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯೇತ । ಅತೋ ಯುಕ್ತಸ್ತನ್ನಿವೃತ್ತಯೇ ಜರಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಭ್ಯಾಂ ಪೃಥಕ್ಪ್ರತಿಷೇಧಃ । ಜರಾದಿಗ್ರಹಣಂ ಸರ್ವದುಃಖೋಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ । ಪಾಪನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ತು ದುಃಖಾನಾಮ್ ಆನನ್ತ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯಾಽಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಸರ್ವದುಃಖಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಂ ಯುಕ್ತಮೇವ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವವಚನಮ್ । ಸತ್ಯಾ ಅವಿತಥಾ ಕಾಮಾ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ ಸತ್ಯಕಾಮಃ । ವಿತಥಾ ಹಿ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಕಾಮಾಃ । ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತದ್ವಿಪರೀತಾಃ । ತಥಾ ಕಾಮಹೇತವಃ ಸಂಕಲ್ಪಾ ಅಪಿ ಸತ್ಯಾ ಯಸ್ಯ ಸ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ । ಸಂಕಲ್ಪಾಃ ಕಾಮಾಶ್ಚ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಾ

1. ಈ ಆದಿಶಬ್ದವು ಹೆಚ್ಚು; ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಈಶ್ವರಸ್ಯ । ಚಿತ್ರಗುವತ್ । ನ ಸ್ವತಃ । 'ನೇತಿ ನೇತಿ' (ಬೃ ೨-೩-೬) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣ ಏವಾಽಽತ್ಮಾ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಗುರುಭ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರತಶ್ಚ ಆತ್ಮಸಂವೇದ್ಯತಯಾ ಚ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಕಾಮೈಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ನಿಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು.[1] ಅವನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿರಿ : (ಅವನು) ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನು - ಯಾವನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವೆಂಬ ಪಾಪವು ಅಪಹತ ವಾಗಿದೆಯೋ[2] ಆ ಇವನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನು ; ಮತ್ತು ವಿಜರನು ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲ ದವನು, ವಿಮೃತ್ಯುವೂ ಆದವನು ; 'ಇದರ ವಧೆಯಿಂದ ಅವನು ಹತನಾಗುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (ಹಾಗಾದರೆ) ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವದೇಕೆ ? ಎಂದರೆ, ದೇಹಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮುಪ್ಪುಸಾವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನಾದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರಬಹುದು - ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಹೇಳಿದೆ). ವಿಶೋಕನು, ಎಂದರೆ ಶೋಕವಿಲ್ಲದವನು. ಶೋಕವೆಂದರೆ ಇಷ್ಟವೇ (ಮುಂತಾದದ್ದರ)[3] ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂತಾಪವು. ವಿಜಿಘತ್ಸನು, ಎಂದರೆ ತಿನ್ನುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಅಪಿಪಾಸನು, ಕುಡಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದವನು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಶೋಕದವರೆಗಿನ (ದೋಷ)ಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಂತೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದೆ. ಅವುಗಳು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಷ್ಟೆ ? ಅಥವಾ ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಲು (ಆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು) ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿರುವದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದಲ್ಲವೆ ?

---

1. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪವೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.
2. ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಇದ್ದು ನಾಶವಾದವನು ಎಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ; ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನಾಶವಾಗಿರುವ, ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಗಳುಳ್ಳವನು.
3. ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಆದಿ' ಎಂಬ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚು ; ಇಷ್ಟವಿಯೋಗಾದಿ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟದ ಅಗಲುವಿಕೆ ಮುಂತಾದದ್ದರ, ಎಂದರೆ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ - ಎಂದಾದರೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಲೇಖಕರ ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದ ಈಗಿನ ಪಾಠವು ಬಂದಿದ್ದರೂ ಬಂದಿರಬಹುದಾಗಿದೆ.

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ). ಆದರೂ "ವಿಜ್ಞಾನವು ಆನಂದವೂ ಆದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವು" (ಬೃ. ೩-೯-೭) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು (ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಹೇಗೆ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯವಾದ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪರಮೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನಂದವೂ (ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ) ಹಾಗೆ ಅಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದವುಗಳ ದುಃಖದ ಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ(ವಾಗಿಯೂ) ಇರಬಹುದಲ್ಲ ! - ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಶಂಕೆ)ಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದು ಯುಕ್ತವು. (ಇಲ್ಲಿ) ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ದುಃಖಕ್ಕೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ. ಪಾಪನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುವ ದುಃಖಗಳಾದರೆ ಅನಂತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳು (ಎಲ್ಲ)ವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದು ಆಗಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ (ಆಗಿದೆ).

ಸತ್ಯವಾದ ಹುಸಿಯಾಗದ ಕಾಮವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಇವನು ಸತ್ಯಕಾಮನು. ಸಂಸಾರಿಗಳ ಕಾಮಗಳು ಹುಸಿಯಾಗುವವಲ್ಲವೆ ? ಈಶ್ವರನ (ಕಾಮ)ಗಳು ಅವಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದವುಗಳು. ಇದರಂತೆ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಸಂಕಲ್ಪಗಳೂ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಯಾವನಿಗೆ ಇರುವವೋ ಅವನು ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನು. ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪಗಳೂ ಕಾಮಗಳೂ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆದವುಗಳು ; ಚಿತ್ರಗು (ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ)ದಂತೆ[1] (ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಸ್ವತಃ (ಅವನಿಗೆ ಕಾಮಸಂಕಲ್ಪಗಳಿರು)ವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ "ನೇತಿ ನೇತಿ" (ಬೃ. ೨-೩-೬) ಹಾಗಲ್ಲ, ಹಾಗಲ್ಲ ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದೆ.

(ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಗುರುಗಳಿಂದಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಿ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಕಾಮರಾದವರು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

1. ಈ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳು ಹೇಗೆ ಪುರುಷನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಮಾದಿಗಳೂ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆತ್ಮನ ವಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೩. ನ ಚೇದ್ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಕೋ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ? ಶೃಣುತಾತ್ರ ದೋಷಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ । ಯಥಾ ಹ್ಯೇವೇಹ ಲೋಕೇ ಪ್ರಜಾ ಅನ್ವಾವಿಶನ್ತಿ ಅನುವರ್ತನ್ತೇ ಯಥಾನುಶಾಸನಮ್ । ಯಥೇಹ ಪ್ರಜಾ ಅನ್ಯಂ ಸ್ವಾಮಿನಂ ಮನ್ಯಮಾನಾಃ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾಮಿನೋ ಯಥಾ ಯಥಾ ಅನುಶಾಸನಂ ತಥಾ ತಥಾ ಅನ್ವಾವಿಶನ್ತಿ । ಕಿಮ್ ? ಯಂ ಯಮನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯನ್ತಂ ಜನಪದಂ ಕ್ಷೇತ್ರಭಾಗಂ ಚ ಅಭಿಕಾಮಾಃ ಅರ್ಥಿನ್ಯೋ ಭವನ್ತಿ ಆತ್ಮಬುದ್ಧ್ಯನುರೂಪಂ ತಂ ತಮೇವ ಚ ಪ್ರತ್ಯನ್ತಾದಿಮ್ ಉಪಜೀವನ್ತೀತಿ ಏಷ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯದೋಷಂ ಪ್ರತಿ ಪುಣ್ಯಫಲೋಪಭೋಗೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಇವನನ್ನು) ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಏನು ದೋಷ ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದೋಷ(ವೇನೆಂಬುದನ್ನು) ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ (ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ), ಕೇಳಿರಿ. ಹೇಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಥಾನುಶಾಸನವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ ಅನುವರ್ತಿಸುವರೋ, ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಒಡೆಯನನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಆ ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ (ಆಗುವದೋ) ಹಾಗೆ ಹಾಗೆ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೋ- ಏನನ್ನು (ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ) ? ಎಂದರೆ, ಯಾವಯಾವ ಅಂತವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು (ಯಾವಯಾವ) ಜನಪದವನ್ನು ಮತ್ತು (ಯಾವಯಾವ) ಕ್ಷೇತ್ರಭಾಗವನ್ನು ಕಾಮಿಸುವವರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ (ಯಾವ ಯಾವದನ್ನು) ಬಯಸುತ್ತಾರೋ, ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಾದಿಗಳನ್ನೇ (ಹೇಗೆ) ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ- (ಹಾಗೆ) ಎಂಬುದಿದು ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ(ವಿದೆ) ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು.[1]

ದಹರೋಪಾಸನೆಯ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥೇಹ ಕರ್ಮಜಿತೋ ಲೋಕಃ ಕ್ಷೀಯತ ಏವಮೇವಾಮುತ್ರ ಪುಣ್ಯಜಿತೋ ಲೋಕಃ ಕ್ಷೀಯತೇ ತದ್ಯ ಇಹಾऽऽತ್ಮಾನಮನನುವಿದ್ಯ

---

1. ಒಡೆಯನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಷ್ಟನ್ನೇ ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು ಅವನ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಭೋಗಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು.

ವ್ರಜನ್ತ್ಯೇತಾಗ್ಂಶ್ಚ ಸತ್ಯಾನ್ ಕಾಮಾಂಸ್ತೇಷಾಗ್ಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷ್ವಕಾಮಚಾರೋ ಭವತ್ಯಥ ಯ ಇಹಾऽऽತ್ಮಾನಮನುವಿದ್ಯ ವ್ರಜನ್ತ್ಯೇತಾಗ್ಂಶ್ಚ ಸತ್ಯಾನ್ ಕಾಮಾಗ್ಂಸ್ತೇಷಾಗ್ಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ||೬||

೬. ಅಲ್ಲಿ (ಇದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು) : ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಜಿತವಾದ ಲೋಕವು ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಜಿತವಾದ ಲೋಕವು ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರೊಳಗೆ ಯಾರು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಈ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ ; ಇನ್ನು ಯಾರು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಈ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ.

ಅಜ್ಞರ ಪುಣ್ಯಭೋಗವು ಕ್ಷಯವಾಗತಕ್ಕದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೪. ಅಥಾನ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ತತ್ಕ್ಷಯಂ ಪ್ರತಿ ತದ್ಯಥೇಹ ಇತ್ಯಾದಿಃ । ತತ್ ತತ್ರ ಯಥಾ ಇಹ ಲೋಕೇ ತಾಸಾಮೇವ ಸ್ವಾಮ್ಯನುಶಾಸನಾನುವರ್ತಿನೀನಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸೇವಾದಿ(ಕರ್ಮ)[1]ಜಿತೋ ಲೋಕಃ ಪರಾಧೀನೋಪಭೋಗಃ ಕ್ಷೀಯತೇ ಅನ್ತವಾನ್ ಭವತಿ । ಅಥ ಇದಾನೀಂ ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಮ್ ಉಪಸಂಹರತಿ । ಏವಮೇವ ಅಮುತ್ರ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಪುಣ್ಯಜಿತೋ ಲೋಕಃ ಪರಾಧೀನೋಪಭೋಗಃ ಕ್ಷೀಯತ ಏವೇತಿ । ಉಕ್ತೋ ದೋಷ ಏಷಾಮಿತಿ ವಿಷಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ತದ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ತತ್ ತತ್ರ ಯೇ ಇಹ ಅಸ್ಮಿಲ್ಲೋಕೇ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಣೋಃ ಅಧಿಕೃತಾ ಯೋಗ್ಯಾಃ ಸನ್ತ ಆತ್ಮಾನಂ ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದಿಷ್ಟಮ್ ಅನನುವಿದ್ಯ ಯಥೋಪದೇಶಮ್ ಅನು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾಮ್ ಅಕೃತ್ವಾ ವ್ರಜನ್ತಿ ದೇಹಾದಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಯನ್ತಿ । ಯ ಏತಾಂಶ್ಚ ಯಥೋಕ್ತಾನ್ ಸತ್ಯಾನ್ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಕಾರ್ಯಾಂಶ್ಚ ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ಥಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಅನನುವಿದ್ಯ ವ್ರಜನ್ತಿ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಅಕಾಮಚಾರೋऽಸ್ವತಂತ್ರತಾ ಭವತಿ । ಯಥಾ ರಾಜಾನುಶಾಸನಾನುವರ್ತಿನೀನಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

1. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಇರಬೇಕಿತ್ತು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಅದು ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತದ್ಯಥೇಹ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ). (ತತ್= ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ, (ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ). ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಅದೇ ಪ್ರಜೆಗಳ (ಕರ್ಮಜಿತವಾದ)[1] ಸೇವಾದಿಗಳಿಂದ ಪಡೆದು ಕೊಂಡಿರುವ ಲೋಕವು ಪರಾಧೀನವಾದ ಉಪಭೋಗವು ಹೇಗೆ ಕ್ಷಯ ವಾಗುವದೋ ಕೊನೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗುವದೋ - ಇನ್ನು ಈಗ ದಾರ್ಷ್ಟಾಂತಿಕವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಲಿದಾನೆ - ಹಾಗೆಯೇ ಆ (ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಲೋಕವೂ ಪರಾಧೀನವಾದ ಉಪಭೋಗವೂ ಕ್ಷಯವಾಗಿಯೇ ತೀರುವದು. (ಈ) ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಇಂಥವರಿಗೆ ಎಂದು ವಿಷಯವನ್ನು (ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿ) ತದ್ಯೇ ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯ)ದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದಾನೆ : (ತತ್ = ತತ್ರ) ಅವರೊಳಗೆ ಯಾರು ಇಲ್ಲಿ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರುಗಳಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ, ಉಪದೇಶಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ,[2] ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೋ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳುತ್ತಾರೋ, ಮತ್ತು ಯಾರು ಈ ಸತ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಗಳ ಕಾರ್ಯವಾದ, ತಮ್ಮ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ[3] ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಕಾಮಚಾರವು, ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಇರುತ್ತದೆ,[4] ಹೇಗೆ ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ (ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವದೋ ಹಾಗೆ) ಎಂದರ್ಥ.

1. ಮೂಲದಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕರ್ಮಜಿತೋ ಎಂಬದರ ಅನುವಾದವಿದು.
2. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನೂ ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು 'ಅನುವಿದ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ 'ಅನು' ತೋರಿಸುವದೆಂದು ಭಾವ.
3. ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿ ಕೊಂಡವರಿಗೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
4. ಪರಾಧೀನವಾಗಿಯೇ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅದು ಕ್ಷಯವೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ದಹರೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೫. ಅಥ ಯೇಽನ್ಯೇ ಇಹ ಲೋಕೇ ಆತ್ಮಾನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಮ್ ಅನುವಿದ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮಸಂವೇದ್ಯತಾಮ್ ಆಪಾದ್ಯ ವ್ರಜನ್ತಿ ಯಥೋಕ್ತಾಂಶ್ಚ ಸತ್ಯಾನ್ ಕಾಮಾನ್, ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ರಾಜ್ಞ ಇವ ಸಾರ್ವಭೌಮಸ್ಯೇಹ ಲೋಕೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು (ಇವರಿಗಿಂತ) ಬೇರೆಯವರಾದ ಯಾರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ (ಅರಿತುಕೊಂಡು) ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ರಾಜನಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆ) ಕಾಮಚಾರವಿರುತ್ತದೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ದಹರವಿದ್ಯೆ)

ದಹರವಿದ್ಯೋಪಾಸಕನಿಗೆ ನಿರಂಕುಶಕಾಮಚಾರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯದಿ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ ಪಿತರಃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತೇನ ಪಿತೃಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೧॥

ಅಥ ಯದಿ ಮಾತೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ ಮಾತರಃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತೇನ ಮಾತೃಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೨॥

ಅಥ ಯದಿ ಭ್ರಾತೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ

ಭ್ರಾತರಃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತೇನ ಭ್ರಾತೃಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೩॥

ಅಥ ಯದಿ ಸ್ವಸೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ ಸ್ವಸಾರಃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತೇನ ಸ್ವಸೃಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ॥೪॥

ಅಥ ಯದಿ ಸಖಿಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ ಸಖಾಯಃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತೇನ ಸಖಿಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೫॥

ಅಥ ಯದಿ ಗನ್ಧಮಾಲ್ಯಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ ಗನ್ಧಮಾಲ್ಯೇ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠತಸ್ತೇನ ಗನ್ಧಮಾಲ್ಯಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೬॥

ಅಥ ಯದ್ಯನ್ನಪಾನಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯಾನ್ನ ಪಾನೇ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠತಸ್ತೇನಾನ್ನಪಾನಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೭॥

ಅಥ ಯದಿ ಗೀತವಾದಿತ್ರಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ ಗೀತವಾದಿತ್ರೇ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠತಸ್ತೇನ ಗೀತವಾದಿತ್ರಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೮॥

ಅಥ ಯದಿ ಸ್ತ್ರೀಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವಾಽಸ್ಯ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತೇನ ಸ್ತ್ರೀಲೋಕೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೯॥

೧. ಅವನು ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಪಿತೃಗಳು ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ; ಪಿತೃಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೨. ಇನ್ನು ಮಾತೃಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ತಾಯಿಯರು ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ; ಆ ಮಾತೃ ಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತಾನೆ.

೩. ಇನ್ನು ಭ್ರಾತೃಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ; ಆ ಭ್ರಾತೃಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೪. ಇನ್ನು ಸ್ವಸೃಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರು ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ; ಆ ಸ್ವಸೃಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೫. ಇನ್ನು ಸಖಿಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಗೆಳೆಯರು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ; ಆ ಸಖಿಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೬. ಇನ್ನು ಗಂಧಮಾಲ್ಯಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಗಳು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ; ಆ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೭. ಇನ್ನು ಅನ್ನಪಾನಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನಪಾನಗಳು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವವು ; ಆ ಅನ್ನಪಾನ ಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೮. ಇನ್ನು ಗೀತವಾದಿತ್ರಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಗೀತವಾದಿತ್ರಗಳು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ; ಆ ಗೀತವಾದಿತ್ರಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೯. ಇನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಲೋಕಕಾಮನಾಗುವನಾದರೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಹೆಂಡಿರು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ; ಆ ಸ್ತ್ರೀಲೋಕದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಮುಕ್ತನಾದ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಕಾಮಸಿದ್ಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೬. ಕಥಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ ।

ಯ ಆತ್ಮಾನಾಂ ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಂ ಹೃದಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತವಾನ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಸಾಧನಸಂಪನ್ನಃ ಸನ್, ತತ್ಸ್ಥಾಂಶ್ಚ ಸತ್ಯಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸ ತ್ಯಕ್ತ ದೇಹೋ ಯದಿ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮಃ । ಪಿತರೋ ಜನಯಿತಾರಃ, ತ ಏವ ಸುಖ ಹೇತುತ್ವೇನ ಭೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಲೋಕಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ । ತೇಷು ಕಾಮೋ ಯಸ್ಯ । ತೈಃ ಪಿತೃಭಿಃ ಸಂಬನ್ಧೇಚ್ಛಾ ಯಸ್ಯ ಭವತಿ ತಸ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರಾದೇವ ಪಿತರಃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ, ಆತ್ಮಸಂಬನ್ಧಿತಾಮ್ ಆಪದ್ಯನ್ತೇ । ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವತಯಾ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾತ್ ಈಶ್ವರಸ್ಯೇವ । ತೇನ ಪಿತೃಲೋಕೇನ ಭೋಗೇನ ಸಂಪನ್ನಃ ಸಂಪತ್ತಿರಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ತಯಾ ಸಮೃದ್ಧಃ, ಮಹೀಯತೇ ಪೂಜ್ಯತೇ ವರ್ಧತೇ ವಾ । ಮಹಿಮಾನಮ್ ಅನುಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ (ಅವನಿಗೆ) ಹೇಗೆ ಕಾಮಚಾರವಾಗುತ್ತದೆ ? - ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ : ಯಾವನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಸಾಧನಗಳಿಂದೊಡ ಗೂಡಿದವನಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಲಕ್ಷಣದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ (ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುವನೋ), ಅವನು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಮೇಲೆ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮನಾಗಿದ್ದರೆ - ಪಿತೃಗಳು ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದವರು[1] ; ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಿ ಭೋಗ್ಯರಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವರನ್ನೇ ಲೋಕವೆಂದಿದೆ. ಆ (ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾವನಿಗೆ ಕಾಮವಿರುವದೋ, ಪಿತೃಗಳೊಡನೆ ಸಂಬದ್ಧ(ವಾಗಬೇಕೆಂಬ) ಇಚ್ಛೆಯು ಯಾವನಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ, ಅವನಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ[2] ಪಿತೃಗಳು ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುವರು, ತನಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದವರಾಗುವರು ; ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನಂತೆ ಅವನೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾಗಿರು ತ್ತಾನೆ,[3] ಆ ಪಿತೃಲೋಕವೆಂಬ ಭೋಗದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಸಂಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಆದರಿಂದ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡು ತ್ತಾನೆ ; ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ (ಎಂದಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು).

---

1. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ತಂದೆಗಳಾಗಿದ್ದವರು.
2. ಇವು ಬರಿಯ ಮಾನಸಸಂಕಲ್ಪಜವೇ ಆದರೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕರವಾಗಿರುವ ವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೪-೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೯೮)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಮುಂದೆ (೮-೩-೩)ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.
3. ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪರಾದರೂ ಇವರಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರ ೪-೪-೧೭ರಿಂದ ೨೧ರವರೆಗಿನ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ.

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಸದ್ವಿಷಯಕಾಮಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೭. ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ । ಮಾತರೋ ಜನಯಿತ್ರ್ಯೋಽತೀತಾಃ ಸುಖಹೇತುಭೂತಾಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ । ನ ಹಿ ದುಃಖಹೇತುಭೂತಾಸು ಗ್ರಾಮಸೂಕರಾದಿಜನ್ಮನಿಮಿತ್ತಾಸು ಮಾತೃಷು ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಯೋಗಿನ ಇಚ್ಛಾ ತತ್ಸಂಬನ್ಧೋ ವಾ ಯುಕ್ತಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕ (ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಸಮಾನ(ವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು). ಮಾತೃಗಳು ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ (ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು) ಹಡೆದವರು, ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದವರು (ಎಂದು) ಅರ್ಥವಶದಿಂದ (ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು). ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವನಾದ ಯೋಗಿಗೆ[1] ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದ, ಊರಹಂದಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತರಾಗಿದ್ದ ತಾಯಿಯರಲ್ಲಿ[2] ಇಚ್ಛೆಯಾಗಲಿ, ಅದರ ಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ (ಆಗುವದು) ಯುಕ್ತವಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಕಾಮಚಾರಫಲದ ಉಪಸಂಹಾರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಂ ಯಮನ್ತಮಭಿಕಾಮೋ ಭವತಿ ಯಂ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ । ಸೋಽಸ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠತಿ ತೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತೇ ॥೧೦॥

೧೦. ಯಾವಯಾವ ಅಂತವನ್ನು ಕಾಮಿಸುವವನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೋ, ಅದು ಇವನಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುವದು. ಅದರಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಹಿತನಾಗುತಾನೆ.

1. ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಇಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯರಲ್ಲಿ ಎಂದಿರುವದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ತಂದೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಸುಖಹೇತುವಾಗಿದ್ದವರೇ ಉಪಾಸಕನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯರಾಗುವರು.

ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ಯವಾಗಿರುವವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೮. ಯಂ ಯಮನ್ತಂ ಪ್ರದೇಶಮ್ ಅಭಿಕಾಮೋ ಭವತಿ, ಯಂ ಚ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ಯಥೋಕ್ತವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಽಪಿ ಸೋಽಸ್ಯಾನ್ತಃ ಪ್ರಾಪ್ತುಮಿಷ್ಟಃ ಕಾಮಶ್ಚ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠತ್ಯಸ್ಯ । ತೇನ ಇಚ್ಛಾವಿಘಾತತಯಾ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಚ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹೀಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಯಾವಯಾವ ಅಂತವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಾಮಿಸುವನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೋ, ಆ ಇವನು ಪಡೆಯಲೆಳಸಿದ ಅಂತವು ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಇವನಿಗೆ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವದು. ಆದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ, ಇಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವು ದೊರಕುವದರಿಂದಲೂ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ 'ಮಹಿತನಾಗುವನು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ದಹರವಿದ್ಯೆ)

ಸತ್ಯಕಾಮಗಳಿಗೆ ಅನೃತದ ಮುಸುಕು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತ ಇಮೇ ಸತ್ಯಾಃ ಕಾಮಾ ಅನೃತಾಪಿಧಾನಾಸ್ತೇಷಾಗ್ಂ ಸತ್ಯಾನಾಗ್ಂ ಸತಾಮನೃತಮಪಿಧಾನಂ ಯೋ ಯೋ ಹ್ಯಸ್ಯೇತಃ ಪ್ರೈತಿ ನ ತಮಿಹ ದರ್ಶನಾಯ ಲಭತೇ ॥೧॥

೧. ಆ ಈ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳು ಅನೃತದ ಮುಸುಕುಳ್ಳವು. ಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಕ್ಕೆ ಅನೃತವು ಮುಚ್ಚಳವು ; ಯಾವಯಾವನು ಇಲ್ಲಿಂದ

ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ತೃಷ್ಣೆಯೂ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರವೂ ಸತ್ಯಕಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧೯. ಯಥೋಕ್ತಾತ್ಮಧ್ಯಾನಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಧಕಾನಾಮ್ ಉತ್ಸಾಹಜನನಾರ್ಥಮ್ ಅನುಕ್ರೋಶನ್ತೀ ಆಹ । ಕಷ್ಟಮಿದಂ ಖಲು ವರ್ತತೇ ಯತ್ ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ಥಾಃ ಶಕ್ಯಪ್ರಾಪ್ಯಾ ಅಪಿ ತ ಇಮೇ ಸತ್ಯಾಃ ಕಾಮಾಃ ಅನೃತಾಪಿಧಾನಾಃ, ತೇಷಾಮ್ ಆತ್ಮಸ್ಥಾನಾಂ ಸ್ವಾಶ್ರಯಾಣಾಮೇವ ಸತಾಮ್ ಅನೃತಂ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯೇಷು ಸ್ತ್ರ್ಯನ್ನಭೋಜನಾಚ್ಛಾದನಾದಿಷು ತೃಷ್ಣಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪ್ರ[1]ಚಾರತ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಅನೃತಮ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ತನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಸತ್ಯಾನಾಂ ಕಾಮಾನಾಮ್ ಅಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ಅಪಿಧಾನಮಿವ ಅಪಿಧಾನಮ್ । ಕಥಮ್ ಅನೃತಾಪಿಧಾನನಿಮಿತ್ತಂ ತೇಷಾಮ್ ಅಲಾಭ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಯೋ ಯೋ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ಯ ಜನ್ತೋಃ ಪುತ್ರೋ ಭ್ರಾತಾ ವಾ ಇಷ್ಟ ಇತಃ ಅಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೈತಿ ಪ್ರಗಚ್ಛತಿ ಮ್ರಿಯತೇ ತಮ್ ಇಷ್ಟಂ ಪುತ್ರಂ ಭ್ರಾತರಂ ವಾ ಸ್ವಹೃದಯಾಕಾಶೇ ವಿದ್ಯಮಾನಮಪಿ ಇಹ ಪುನರ್ದರ್ಶನಾಯ ಇಚ್ಛನ್ನಪಿ ನ ಲಭತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಧ್ಯಾನವನ್ನೂ ಸಾಧನವನ್ನೂ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕೆಂದು ಕನಿಕರದಿಂದ (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. ತಮ್ಮ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಈ ಸತ್ಯಕಾಮಗಳು ಅನೃತದ ಮುಸುಕುಳ್ಳವು ಎಂಬುದು ಎಂಥ ಕಷ್ಟದ ಮಾತು ! ಆತ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವಾದರೂ ಅನೃತವು, ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಾದ ಹೆಂಡತಿ, ಅನ್ನದೂಟ, ಬಟ್ಟೆಬರೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ತೃಷ್ಣೆಯೂ ಅದರ ನಿಮಿತ್ತ ದಿಂದಾದ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರವೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುವದರಿಂದ (ಅವನ್ನು) ಅನೃತವೆಂದಿದೆ[2] - ಆ (ಅನೃತದ) ನಿಮಿತ್ತ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳು ದೊರಕದೆ

1. 'ಪ್ರಚಾರ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರ ಹೆಚ್ಚು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು.
2. ಅನೃತವೆಂದರೆ ಕಾಮವು ಮತ್ತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು - ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿರುವದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವದರಿಂದ ಅನೃತವು. ಇಲ್ಲಿ ಅನೃತವೆಂದರೆ ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ವಿವರಣೆಗೆ ಆಧಾರವೇ ಇಲ್ಲ.

ಇರುವದರಿಂದ (ಅವಕ್ಕೆ ಅದು) ಮುಸುಕಿನಂತೆ ಇದೆಯಾಗಿ (ಅದನ್ನು) ಮುಸುಕು (ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ).

ಅನೃತವೆಂಬ ಮುಸುಕಿನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆ (ಕಾಮಗಳು) ದೊರಕದೆ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಹೇಗೆಂದರೆ, ಈ ಜೀವನಿಗೆ ಇಷ್ಟನಾದ ಮಗನೋ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನೋ ಯಾವಯಾವನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಈ ಲೋಕದಿಂದ (ಪ್ರೈತಿ = ಪ್ರಗಚ್ಛತಿ) ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಸಾಯುತ್ತಾನೋ ಆ ಇಷ್ಟನಾದ ಮಗನನ್ನಾಗಲಿ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನನ್ನಾಗಲಿ (ಅವನು) ತನ್ನ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಮಗಳಿರುತ್ತವೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯೇ ಚಾಸ್ಯೇಹ ಜೀವಾ ಯೇ ಚ ಪ್ರೇತಾ ಯಚ್ಚಾನ್ಯದಿಚ್ಛನ್ನ ಲಭತೇ ಸರ್ವಂ ತದತ್ರ ಗತ್ವಾ ವಿನ್ದತೇಽತ್ರ ಹ್ಯಸ್ಯೈತೇ ಸತ್ಯಾಃ ಕಾಮಾಃ ಅನೃತಾಪಿಧಾನಾಸ್ತದ್ಯಥಾಪಿ ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿಂ ನಿಹಿತಮಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾ ಉಪರ್ಯುಪರಿ ಸಂಚರನ್ತೋ ನ ವಿನ್ದೇಯುರೇವಮೇವೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾ ಅಹರಹರ್ಗಚ್ಛನ್ತ್ಯ ಏತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ನ ವಿನ್ದನ್ತ್ಯನೃತೇನ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯೂಢಾಃ ॥೨॥

೨. ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಜೀವರು ಮತ್ತು ಯಾವ ಸತ್ತ (ಜೀವರು), ಮತ್ತು ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು - (ಇವನ್ನು) ಇಚ್ಛಿಸಿ(ದರೂ) ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಿರುವನೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಇವನ ಈ ಸತ್ಯಕಾಮಗಳು ಅನೃತದ ಮುಸುಕುಳ್ಳ(ವಾಗಿವೆ) ? ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿಯನ್ನು ಅಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರು ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಪಡೆಯದೆ ಇರುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸರ್ವಪ್ರಜೆಗಳೂ ದಿನದಿನವೂ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವರು. ಅನೃತದಿಂದಲ್ಲವೆ, ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು ?

ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೦. ಅಥ ಪುನರ್ಯೇ ಚಾಽಸ್ಯ ವಿದುಷೋ ಜನ್ತೋರ್ಜೀವಾಃ ಜೀವನ್ತಿ ಇಹ ಪುತ್ರಾ ಭ್ರಾತ್ರಾದಯೋ ವಾ, ಯೇ ಚ ಪ್ರೇತಾ ಮೃತಾ ಇಷ್ಟಾಃ ಸಂಬನ್ಧಿನೋ ಯಚ್ಚಾನ್ಯದಿಹ ಲೋಕೇ ವಸ್ತ್ರಾನ್ನಪಾನಾದಿ ರತ್ನಾದಿ ವಾ ವಸ್ತು ಇಚ್ಛನ್ ನ ಲಭತೇ । ತತ್ಸರ್ವಮ್ ಅತ್ರ ಹೃದಯಾಕಾಶಾಖ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಗತ್ವಾ ಯಥೋಕ್ತೇನ ವಿಧಿನಾ ವಿನ್ದತೇ ಲಭತೇ। ಅತ್ರ ಅಸ್ಮಿನ್ ಹಾರ್ದಾಕಾಶೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ಯ ಏತೇ ಯಥೋಕ್ತಾಃ ಸತ್ಯಾಃ ಕಾಮಾ ವರ್ತನ್ತೇ ಅನೃತಾಪಿಧಾನಾಃ । ಕಥಮಿವ ತದನ್ಯಾಯ್ಯಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ತತ್ ತತ್ರ ಯಥಾಽಪಿ ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿಂ ಹಿರಣ್ಯಮೇವ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣಾಯ ನಿಧಾತೃಭಿರ್ನಿಧೀಯತ ಇತಿ ನಿಧಿಃ । ತಂ ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿಂ ನಿಹಿತಂ ಭೂಮೇರಧಸ್ತಾತ್ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಮ್ ಅಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾ ನಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರೈರ್ನಿಧಿಕ್ಷೇತ್ರಮ್ ಅಜಾನನ್ತಃ, ತೇ ನಿಧೇರುಪ-ರ್ಯುಪರಿ ಸಂಚರನ್ತೋಽಪಿ ನಿಧಿಂ ನ ವಿನ್ದೇಯುಃ ಶಕ್ಯವೇದನಮಪಿ । ಏವಮೇವ ಇಮಾ ಅವಿದ್ಯಾವತ್ಯಃ ಸರ್ವಾ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾ ಯಥೋಕ್ತಂ ಹೃದಯಾಕಾಶಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಲೋಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ, ತಮ್ । ಅಹರಹಃ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಗಚ್ಛನ್ತ್ಯೋಽಪಿ ಸುಷುಪ್ತಕಾಲೇ ನ ವಿನ್ದನ್ತಿ ನ ಲಭನ್ತೇ ಏಷೋಽಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕಭಾವಮ್ ಆಪನ್ನೋಽಸ್ಮ್ಯದ್ಯ ಇತಿ । ಅನೃತೇನ[1] ಯಥೋಕ್ತೇನ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೂಢಾಃ ಹೃತಾಃ ಸ್ವರೂಪಾತ್ ಅವಿದ್ಯಾದಿದೋಷೈರ್ಬಹಿರಪಕೃಷ್ಟಾಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಕಷ್ಟಮಿದಂ ವರ್ತತೇ ಜನ್ತೂನಾಂ ಯತ್ ಸ್ವಾಯತ್ತಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಲಭ್ಯತೇ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಜೀವನ ಜೀವರುಗಳು, ಇಲ್ಲಿ ಬದುಕಿರುವ ಮಕ್ಕಳು ಅಥವಾ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಯಾರಿರುವರೋ, ಮತ್ತು ಯಾರು ಇಷ್ಟರಾದ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಹೊರಟುಹೋಗಿರುವರೋ ಸತ್ತಿರುವರೋ, ಮತ್ತು ಇನ್ನು ಯಾವದು ಬಟ್ಟೆ, ಅನ್ನಪಾನ - ಮುಂತಾದದ್ದು ಅಥವಾ ರತ್ನವೇ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಇರುವನೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಹೃದಯಾಕಾಶವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಸೇರಿದಾಗ[2] (ವಿನ್ದತೇ = ಲಭತೇ) ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳವನು. (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ,

1. ಇದರ ಮುಂದಿನ ಹಿ ಬೇಕಿಲ್ಲ.	2. ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸೇರಿದಾಗ.

ಈ ಹಾರ್ದಾಕಾಶದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಇವನ ಈ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳು ಅನೃತದ ಮುಸುಕುಳ್ಳವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ?

(ಅವು ಸಿಕ್ಕುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ), ಅದು ಹೇಗೆ ಅನ್ಯಾಯವು ? ಎಂಬುದನ್ನು (ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ : (ತತ್ = ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿಯನ್ನು - ಚಿನ್ನವೇ, ಮತ್ತೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದು ಇಡುವವರು (ನೆಲದ) ಕೆಳಗೆ ಇಡುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ನಿಧಿ(ಯೆನಿಸುವದು). ಆ ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿಯನ್ನು - ನೆಲದ ಕೆಳಗೆ ನಿಹಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಹಾಕಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಅಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರು ನಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ[1] ನಿಧಿಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದವರು (ಇದಾರಲ್ಲ), ಅವರು ನಿಧಿಯ ಮೇಲೆಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುತ್ತಾರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಅವಿದ್ಯಾವಂತರಾದ ಈ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಹೃದಯಾಕಾಶವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು - ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಲೋಕವೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು.[2] ಅದನ್ನು ದಿನದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರೂ[3]- ಇಗೋ, ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಈಗ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಸೇರದೆ ಇರುವರು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಅನೃತದಿಂದಲ್ಲವೆ, (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವರು, ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾದೋಷದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.[4] ಆದ್ದರಿಂದ ಜಂತುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಧೀನವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವುಕೂಡ ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! (ಅಯ್ಯೋ !) ಇದೆಂಥ ಕಷ್ಟದ ಮಾತು ! - ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯ) ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೃದಯಶಬ್ದನಿರುಕ್ತಿಯಿಂದ ದಹರಾಕಾಶಪ್ರಸಿದ್ಧಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ವಾ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಹೃದಿ ತಸ್ಯೈತದೇವ ನಿರುಕ್ತಗ್ಂ ಹೃದ್ಯಯಮಿತಿ ತಸ್ಮಾದ್ಧೃದಯಮಹರಹರ್ವಾ ಏವಂವಿತ್ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮೇತಿ॥೩॥

1. ಇಂಥಲ್ಲಿ ನಿಧಿಯಿದೆ ಎಂದು ಅಂಜನಾದಿಗಳಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ.
2. ಸತ್ಯಲೋಕವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.
3. ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಾಗುವದೆಂದು ೬-೮-೧ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ದಹರವು ಬ್ರಹ್ಮವೇ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೫.
4. ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳೇ ಅನೃತವು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೃತವೆಂದರೆ ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆಯೆಂದೂ ಅಪಿಧಾನವೆಂದರೆ ಅದರ ಆವರಣಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಈಚಿನ ಕೆಲವರು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತವು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೂ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವು.

೩. ಆ ಈ ಆತ್ಮನೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ(ಹೇಳಿದವನು). ಅದಕ್ಕೆ ಹೃದಿ ಅಯಮ್ ಎಂಬುದೇ ನಿರುಕ್ತವು, ಆದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಹೃದಯವು. ಹೀಗೆಂದರಿತುಕೊಂಡಿರುವವನು ದಿನದಿನವೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ.

ಹೃದಯಾಕಾಶವು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೃದಯನಾಮನಿರ್ವಚನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೧. ಸ ವೈ । ಯ ಆತ್ಮಾऽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಃ, ವೈಶಬ್ದೇನ ತಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ । ಏಷಃ ವಿವಕ್ಷಿತ ಆತ್ಮಾ ಹೃದಿ ಹೃದಯಪುಣ್ಡರೀಕೇ ಆಕಾಶ ಶಬ್ದೇನಾಭಿಹಿತಃ । ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಹೃದಯಸ್ಯ ಏತದೇವ ನಿರುಕ್ತಮ್ ನಿರ್ವಚನಮ್ ನಾನ್ಯತ್ । ಹೃದಿ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ವರ್ತತ ಇತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯಮ್ । ಹೃದಯನಾಮನಿರ್ವಚನಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾऽಪಿ ಸ್ವಹೃದಯ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆತ್ಮನೇ - 'ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನಾದ ಆತ್ಮನು' (೮-೧-೫) ಎಂದು ಯಾವನು ಪ್ರಕೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು (ಅವನೇ ಎಂದು) ವೈಶಬ್ದದಿಂದ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿವಕ್ಷಿತನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಪುಂಡರೀಕದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದವನು. ಆ ಈ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇದೇ ನಿರುಕ್ತವು, ನಿರ್ವಚನವು, ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ, (ಹೃದಿ) ಹೃದಯದಲ್ಲಿ (ಅಯಮ್) ಈ ಆತ್ಮನು ಇರುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯವು ; ಹೃದಯನಾಮನಿರ್ವಚನದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು (ಇರುವನೆಂದು) ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಾಮನಿರ್ವಚನಜ್ಞಾನಿಗೆ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೨. ಅಹರಹರ್ವೈ ಪ್ರತ್ಯಹಮ್ ಏವಂವಿದ್ ಹೃದ್ಯಯಮಾತ್ಮೇತಿ ಜಾನನ್ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಂ ಹಾರ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಏತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ । ನನ್ವನೇವಂವಿದಪಿ ಸುಷುಪ್ತಕಾಲೇ ಹಾರ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಏವ । (ಸುಷುಪ್ತಕಾಲೇ)[1] 'ಸತಾ

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ; ಅ॥ ವಾ॥ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ಸೋಮ್ಯ ತದಾ ಸಂಪನ್ನಃ' (೬-೮-೧) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಬಾಢಮೇವಮ್ । ತಥಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವಿಶೇಷಃ । ಯಥಾ ಜಾನನ್ ಅಜಾನಂಶ್ಚ ಸರ್ವೋಽ ಜನ್ತುಃ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮೈವ, ತಥಾಽಪಿ ತತ್ತ್ವಮಸೀತಿ ಪ್ರತಿಬೋಧಿತೋಽ ವಿದ್ವಾನ್ ಸದೇವ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ಮೀತಿ ಜಾನನ್ ಸದೇವ ಭವತಿ । ಏವಮೇವ ವಿದ್ವಾನ್ ಅವಿದ್ವಾಂಶ್ಚ ಸುಷುಪ್ತೇ ಯದ್ಯಪಿ ಸತ್ಸಂಪದ್ಯತೇ, ತಥಾಪಿ ಏವಂವಿದೇವ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮೇತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ದೇಹಪಾತೇಽಪಿ ವಿದ್ಯಾಫಲಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿತ್ವಾದ್ ಇತ್ಯೇಷ ವಿಶೇಷಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ದಿನದಿನವೂ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹೀಗೆಂದರಿತುಕೊಂಡಿರುವವನು, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮ(ನಿರುವ)ನೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವವನು[1], ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಹಾರ್ದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಹೀಗೆಂದರಿತುಕೊಳ್ಳದವನೂ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾರ್ದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿಯೇಸೇರುತ್ತಾನಲ್ಲ ? (ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ) 'ಸೋಮ್ಯನೆ, ಆಗ ಸತ್ತಿನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' (೬-೮-೧) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, ಹೀಗೆಯೇ. ಆದರೂ ವಿಶೇಷವುಂಟು. ಹೇಗೆ ಅರಿತುಕೊಂಡವನೂ ಅರಿಯದೆ ಇರುವವನೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವನೂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮವೇ (ಆಗಿರುತ್ತಾ)ನಾದರೂ 'ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನಿಯೇ ಸತ್ತೇ (ನಾನು) ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲ - ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಸತ್ತೇ ಆಗುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನೂ ಮಾಡದವನೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ನಿಜ ; ಆದರೂ ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನೇ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹಪಾತವಾದ ಮೇಲೂ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ - ಎಂಬಿದು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಶೇಷವು.[2]

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಏಷ ಸಂಪ್ರಸಾದೋಽಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತ ಏಷ

1. ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು.
2. ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಫಲವು ಹೇಗೋ ದಾರ್ಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಫಲವು ಹಾಗೆ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಮ ಸತ್ಯಮಿತಿ ||೪||

೪. ಇನ್ನು ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದನಿದಾನಲ್ಲ, (ಅವನು) ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವನೇ ಆತ್ಮನು - ಎಂದನು. ಇದೇ ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವೆಂಬುದು ನಾಮವು.

ದಹರೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಆಗುವ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೩. ಸುಷುಪ್ತಕಾಲೇ ಸ್ವೇನ ಆತ್ಮನಾ ಸತಾ ಸಂಪನ್ನಃ[1] ಸನ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಸೀದತೀತಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋರ್ವಿಷಯೇನ್ದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಜಾತಂ ಕಾಲುಷ್ಯಂ ಜಹಾತೀತಿ ಸಂಪ್ರಸಾದಶಬ್ದೋ ಯದ್ಯಪಿ ಸರ್ವಜನ್ತೂನಾಂ ಸಾಧಾರಣಃ, ತಥಾಪಿ 'ಏವಂವಿತ್ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮೇತಿ' ಇತಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್, 'ಏಷ ಸಂಪ್ರಸಾದಃ' ಇತಿ ಸಂನಿಹಿತವದ್ ಯತ್ನವಿಶೇಷಾತ್ ಸಃ । ಅಥ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಹಿತ್ವಾ ಅಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಶರೀರಾತ್ಮಭಾವನಾಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ತು ಆಸನಾದಿವ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಇತೀಹ ಯುಕ್ತಮ್ । 'ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ । ನ ಹಿ ಅನ್ಯತ ಉತ್ಥಾಯ ಸ್ವರೂಪಂ ಸಂಪತ್ತವ್ಯಮ್ । ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಹಿ ತನ್ನ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಂ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾತ್ । ಪರಂ ಪರಮಾತ್ಮಲಕ್ಷಣಂ ವಿಜ್ಞಪ್ತಿಸ್ವಭಾವಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಉಪಸಂಪದ್ಯ । ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮ್ ಉಪಗಮ್ಯೇತ್ಯೇತತ್ । ಸ್ವೇನ ಆತ್ಮೀಯೇನ ರೂಪೇಣ ಅಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ । ಪ್ರಾಗೇತಸ್ಯಾಃ ಸ್ವರೂಪಸಂಪತ್ತೇಃ, ಅವಿದ್ಯಯಾ ದೇಹಮೇವಾಪರಂ ರೂಪಮ್ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಉಪಗತಃ ಇತಿ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಇದಮುಚ್ಯತೇ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣೇತಿ । ಅಶರೀರತಾ ಹಿ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವರೂಪಮ್ । ಯತ್ ಸ್ವಂ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಃ ಸ್ವರೂಪಮ್ ಆಪದ್ಯತೇ ಸಂಪ್ರಸಾದಃ, ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ । ''ಸ ಬ್ರೂಯಾತ್'' (೮-೧-೫) ಇತಿ ಯಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ನಿಯುಕ್ತೋಽನ್ತೇವಾಸಿಭ್ಯಃ । ಕಿಂ ಚ ಏತದಮೃತಮ್ ಅವಿನಾಶಿ ಭೂಮ ''ಯೋ ವೈ ಭೂಮಾ ತದಮೃತಮ್'' (೭-೨೪-೧) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ ಏವಾಽಭಯಮ್ । ಭೂಮ್ನೋ ದ್ವಿತೀಯಾಭಾವಾತ್ । ಅತ ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ॥

1. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಸತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಒಂದಾಗಿರುವವನಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗದಿಂದುಂಟಾದ ಕಲ್ಮಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ[1] 'ಸಂಪ್ರಸಾದ'ನೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು[2] ನಿಜ. ಆದರೂ 'ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ' (೮-೩-೩) ಎಂದು (ಉಪಾಸಕನೇ) ಪ್ರಕೃತನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ 'ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದನು' ಎಂದು ಹತ್ತಿರವಿರುವಂತೆ (ಶ್ರುತಿಯು) ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ (ಹೇಳಿರು)ವದರಿಂದಲೂ ಅವನೇ[3] (ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರಸಾದನು. ಅವನು) ಇನ್ನು ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು, ಶರೀರವೇ ತಾನೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂದರ್ಥ.[4] ಆಸನವನ್ನು (ಬಿಟ್ಟೇಳು)ವಂತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಎಂದೇನೂ (ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬುದು) ಯುಕ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ (ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ)' ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಹಾಕಿದೆ). ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಎದ್ದು ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಏಕೆಂದರೆ (ಹೊಸದಾಗಿ) ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದಾದರೆ (ಅದು) ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ[5] ? ಹೆಚ್ಚಿನ, ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಚೈತನ್ಯಸ್ವಭಾವದ, ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸೇರಿ - ಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಸ್ವವಾದ ತನ್ನ[6] ರೂಪದಿಂದ

---

1. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ಸಂಸಾರದ ಕಲ್ಮಷವು. ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮೋಪಾಧಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಚ್ಛನೇ.
2. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರೂ ಜೀವರು ಅದನ್ನು ಅರಿಯರು ಎಂದು ೬-೯-೧ರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳಿಗೂ ಸದ್ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.
3. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿರುವದು ಯಾವ ಸ್ವಚ್ಛಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಆ ಸ್ವರೂಪವೇ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿ-ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಎಂದು ಉಪಾಸ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಭಾವ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೨೦.
4. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೇ ತಾನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಭಾವ.
5. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿರುವ ರೂಪವನ್ನೇನೂ ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ.
6. ಇದು ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮೀಯೇನ ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದವು ; ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ತನ್ನ ರೂಪವು ಇರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರೂಪೇಣ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಆತ್ಮೀಯವೆಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ[1] ; ಈ ಸ್ವರೂಪಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ದೇಹವೆಂಬ ಅಪರರೂಪವನ್ನೇ ತಾನೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ 'ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ'[2] ಎಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅಶರೀರತ್ವವೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವು ? ಯಾವ ತನ್ನ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವರೂಪವನ್ನು (ಈ) ಸಂಪ್ರಸಾದನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದನು. "ಅವನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೀಗೆನ್ನಬೇಕು" (೮-೧-೫) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಯಾವ (ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ) ಕಟ್ಟುಮಾಡಿತ್ತೋ (ಅವನು ಹೇಳಿದನು ಎಂದರ್ಥ). ಮತ್ತು ಇದೇ ಅಮೃತವು, ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದ ಭೂಮವು ; "ಭೂಮವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಅಮೃತವು" (೭-೨೪-೧) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಭಯವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಭೂಮಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯದು ಇರುವದಿಲ್ಲ.[3] ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು.[4]

ಉಪಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೪. ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಮ ಅಭಿಧಾನಮ್ । ಕಿಂ ತತ್ ? ಸತ್ಯಮಿತಿ । ಸತ್ಯಂ ಹಿ ಅವಿತಥಂ ಬ್ರಹ್ಮ । "ತತ್ಸತ್ಯಂ ಸ ಆತ್ಮಾ" (೬-೮-೭) ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಥ ಕಿಮರ್ಥಮಿದಂ ನಾಮ ಪುನರುಚ್ಯತೇ ? ತದುಪಾಸನವಿಧಿಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಾಮವು ಹೆಸರು. ಯಾವದದು ? ಸತ್ಯವು ಎಂಬಿದು.

1. ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿರುವದು ಮೊದಲು ತನ್ನ ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದನು ಎಂಬ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಭಾವನೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು. ನಿಜವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೭ (ಭಾ. ಭಾ.೨೬೬).
2. 'ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ' ಎಂಬ ಪಾಠದ ಅನುವಾದವಿದು. 'ಪರಮಿತಿ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನದು ಅಪರರೂಪವು, ಇದು ಪರವು ಎಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. 3. ಎರಡನೆಯದಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಭಯ ?
4. ಯಾವದು ಅನಂತವೋ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮ. ತೈ. ೨-೧. ಇದನ್ನೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಿರುವದು ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಬ್ರಹ್ಮವು ಸತ್ಯವು, ಹುಸಿಯಲ್ಲದ್ದು, ಅಲ್ಲವೆ ? "ಅದೇ ಸತ್ಯವು, ಅದೇ ಆತ್ಮನು" (೬-೮-೭) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ ?

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿರುವದೇಕೆ ?

(ಉತ್ತರ) :- ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವದನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಸತ್ಯನಾಮಾಕ್ಷರಗಳ ಮಹಿಮೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾನಿ ಹ ವಾ ಏತಾನಿ ತ್ರೀಣ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ ಸತೀಯಮಿತಿ ತದ್ಯತ್ ಸತ್ತದಮೃತಮಥ ಯತ್ತಿ ತನ್ಮರ್ತ್ಯಮಥ ಯದ್ಯಂ ತೇನೋಭೇ ಯಚ್ಛತಿ ಯದನೇನೋಭೇ ಯಚ್ಛತಿ ತಸ್ಮಾದ್ಯಮಹರಹರ್ವಾ ಏವಂವಿತ್ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮೇತಿ ॥೫॥

೫. ಆ ಈ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು, 'ಸ, ತೀ, ಯಮ್' ಎಂಬಿವು. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಸತ್ತೋ ಅದು ಅಮೃತವು ; ಇನ್ನು ಯಾವದು ತಿ ಎಂಬುದೋ ಅದು ಮರ್ತ್ಯವು ; ಇನ್ನು ಯಾವದು ಯಮ್ ಎಂಬುದೋ ಅದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ ; ಇದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಯಮ್. ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ದಿನದಿನವೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಸತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಹಿಮೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೫. ತಾನಿ ಹ ವಾ ಏತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಮಾಕ್ಷರಾಣಿ ತ್ರೀಣ್ಯೇತಾನಿ ಸ ತೀ ಯಮ್ ಇತಿ । ಸಕಾರಃ, ತಕಾರಃ, ಯಮ್ ಇತಿ ಚ । ಈಕಾರಸ್ತಕಾರೇ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥೋಽನುಬನ್ಧಃ । ಹ್ರಸ್ವೇನೈವಾಕ್ಷರೇಣ ಪುನಃ ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶಾತ್ ತೇಷಾಮ್ । ತತ್ ತತ್ರ ಯತ್ ಸತ್ ಸಕಾರಃ, ತದಮೃತಮ್ । ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಮೃತವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಅಮೃತ ಏವ । ಸಕಾರಸ್ತಕಾರಾನ್ತೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ । ಅಥ ಯತ್ ತಿ ತಕಾರಃ ತನ್ಮರ್ತ್ಯಮ್ । ಅಥ ಯದ್ ಯಮ್ ಅಕ್ಷರಮ್, ತೇನ ಅಕ್ಷರೇಣ ಅಮೃತಮರ್ತ್ಯಾಖ್ಯೇ ಪೂರ್ವೇ ಉಭೇ ಅಕ್ಷರೇ ಯಚ್ಛತಿ

ಯಮಯತಿ[1] ನಿಯಮಯತಿ ವಶೀಕರೋತಿ ಆತ್ಮನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅನೇನ ಯಮಿತ್ಯೇತೇನ ಉಭೇ ಯಚ್ಛತಿ ತಸ್ಮಾದ್ ಯಮ್ । ಸಂಯತೇ ಇವ ಹಿ ಏತೇನ ಯಮಾ ಲಕ್ಷ್ಯೇತೇ । ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಾಕ್ಷರಸ್ಯಾಪಿ ಇದಮಮೃತಾದಿ ಧರ್ಮವತ್ತ್ವಂ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಮ್, ಕಿಮುತ ನಾಮವತ ಇತಿ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವಾಯ ಸ್ತೂಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮನಿರ್ವಚನೇನೈವ । ನಾಮವತೋ ವೇತ್ತಾ ಏವಂವಿತ್ ಅಹರಹರ್ವಾ ಏವಂವಿತ್ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮೇತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಇವು ಬ್ರಹ್ಮದ ನಾಮಾಕ್ಷರಗಳು, ಸ ತೀ ಯಮ್ ಎಂದು ಸಕಾರ, ತಕಾರ, ಯಮ್ - ಎಂಬೀ ಮೂರು. (ಇಲ್ಲಿ ಸ ತೀ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ತಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಈಕಾರವು ಉಚ್ಚಾರಣೆಗಾಗಿ (ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ) ಅನುಬಂಧವು[2] ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶಮಾಡುವಾಗ (ತಿ ಎಂದು) ಹ್ರಸ್ವದಿಂದಲೇ (ಹೇಳಿದೆ. ತತ್= ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ ಎಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಸಕಾರವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅಮೃತವು ; ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಮೃತವನ್ನು ಹೇಳುವದರಿಂದ ಅಮೃತವೇ. (ಇಲ್ಲಿ) ಸಕಾರವನ್ನು ತಕಾರಾಂತ ವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ತಿ ಎಂಬ ತಕಾರವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮರ್ತ್ಯವು. ಇನ್ನು ಯಮ್ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಅಮೃತ, ಮರ್ತ್ಯ, ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು (ಯಚ್ಛತಿ =) ಹಿಡಿತಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಯಮನಮಾಡು ತ್ತಾನೆ, ನಿಯಮನಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಸ್ವಾಧೀನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಯಮ್ ಎಂಬೀ (ಅಕ್ಷರದಿಂದ) ಎರಡನ್ನೂ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಯಮ್. ಈ ಯಮ್ ಎಂಬ(ಕ್ಷರ)ದಿಂದ (ಅವೆರಡೂ) ಸಂಯತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆಯಲ್ಲವೆ ?

ಬ್ರಹ್ಮನಾಮದ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಈ ಅಮೃತತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳಿರುವ ಮಹಾಭಾಗ್ಯವಿದೆ, ಇನ್ನು ನಾಮವುಳ್ಳ (ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ) ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು ? ಎಂದು ನಾಮನಿರ್ವಚನದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸ್ಯವೆಂದು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊಗಳಿದೆ. ನಾಮವುಳ್ಳ (ಬ್ರಹ್ಮ)ವನ್ನು ಅರಿತವನು ಹೀಗೆಂದರಿತವನು, 'ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ದಿನದಿನವೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಹೇಳಿ)ದ್ದಾಗಿದೆ.

1. ಈ ಮಾತು ಅ॥ವಾ॥ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.
2. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರವು.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ದಹರವಿದ್ಯೆ)

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಆತ್ಮಾ ಸ ಸೇತುರ್ವಿಧೃತಿರೇಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಮಸಂಭೇದಾಯ ನೈತಗ್ಂ ಸೇತುಮಹೋರಾತ್ರೇ ತರತೋ ನ ಜರಾ ನ ಮೃತ್ಯುರ್ನ ಶೋಕೋ ನ ಸುಕೃತಂ ನ ದುಷ್ಕೃತಗ್ಂ ಸರ್ವೇ ಪಾಪ್ಮಾನೋಽತೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ಹ್ಯೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ॥೧॥

೧. ಇನ್ನು (ಈ) ಆತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನು ಈ ಲೋಕಗಳ ಅಸಂಭೇದಕ್ಕೆ ಸೇತುವು, ವಿಧೃತಿಯು. ಈ ಸೇತುವನ್ನು ಅಹೋರಾತ್ರಗಳು ದಾಟವು. ಮುಪ್ಪು (ದಾಟದು), ಸಾವು (ದಾಟದು), ಶೋಕವು (ದಾಟದು), ಸುಕೃತವು (ದಾಟದು), ದುಷ್ಕೃತವು (ದಾಟದು). ಇವನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪ್ಮಗಳೂ ಅತ್ತ ಸರಿಯುವವು ; ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮವಲ್ಲವೆ ?

ಉಪಾಸಕನು ಪಡೆಯುವ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೬. ಅಥ ಯ ಆತ್ಮೇತಿ । ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಯಃ ಸಂಪ್ರಸಾದಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೈರುಕ್ತೈರನುಕ್ತೈಶ್ಚ ಗುಣೈಃ ಪುನಃ ಸ್ತೂಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನ ಸಂಬನ್ಧಾರ್ಥಮ್ । ಯ ಏಷ ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣ ಆತ್ಮಾ ಸ ಸೇತುರಿವ ಸೇತುಃ । ವಿಧೃತಿರ್ವಿಧರಣಃ । ಅನೇನ ಹಿ ಸರ್ವಂ ಜಗದ್ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಿಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಫಲಾದಿಭೇದನಿಯಮೈಃ ಕರ್ತುರನುರೂಪಂ ವಿದಧತಾ ವಿಧೃತಮ್ । ಅಧ್ರಿಯಮಾಣಂ ಹೀಶ್ವರೇಣ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ವಿನಶ್ಯೇದ್ಯತಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಸೇತುರ್ವಿಧೃತಿಃ। ಕಿಮರ್ಥಂ ಸ ಸೇತುರಿತಿ ? ಆಹ । ಏಷಾಂ ಭೂರಾದೀನಾಂ ಲೋಕಾನಾಂ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಫಲಾಶ್ರಯಾಣಾಮ್ ಅಸಂಭೇದಾಯ ಅವಿದಾರಣಾಯ । ಅವಿನಾಶಾಯೇತ್ಯೇತತ್ । ಕಿಂವಿಶಿಷ್ಟಶ್ಚಾಸೌ ಸೇತುರಿತಿ ? ಆಹ - ನೈತಂ, ಸೇತುಮ್

ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅಹೋರಾತ್ರೇ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜನಿಮತಃ ಪರಿಚ್ಛೇದಕೇ ಸತೀ ನೈತಂ ತರತಃ। ಯಥಾ ಅನ್ಯೇ ಸಂಸಾರಿಣಃ ಕಾಲೇನ ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿಲಕ್ಷಣೇನ ಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯಾ ನ ತಥಾ ಅಯಂ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ। "ಯಸ್ಮಾದರ್ವಾಕ್ ಸಂವತ್ಸರೋಽಹೋಭಿಃ ಪರಿವರ್ತತೇ" (ಬೃ ೪-೪-೧೬) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್। ಅತ ಏವೈನಂ ನ ಜರಾ ತರತಿ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ತಥಾ ನ ಮೃತ್ಯುರ್ನ ಶೋಕೋ ನ ಸುಕೃತಂ ನ ದುಷ್ಕೃತಮ್। ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತೇ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ। ಪ್ರಾಪ್ತಿರತ್ರ ತರಣಶಬ್ದೇನ ಅಭಿಪ್ರೇತಾ, ನಾತಿಕ್ರಮಣಮ್। ಕಾರಣಂ ಹ್ಯಾತ್ಮಾ। ನ ಶಕ್ಯಂ ಹಿ ಕಾರಣಾತಿಕ್ರಮಣಂ ಕರ್ತುಂ ಕಾರ್ಯೇಣ। ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿ ಚ ಸರ್ವಂ ಸತಃ ಕಾರ್ಯಮ್। ಅನ್ಯೇನ ಹಿ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿರತಿಕ್ರಮಣಂ ವಾ ಕ್ರಿಯೇತ। ನ ತು ತೇನೈವ ತಸ್ಯ। ನ ಹಿ ಘಟೇನ ಮೃತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ, ಅತಿಕ್ರಮ್ಯತೇ ವಾ। ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಂ "ಏಷ[1] ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ" (೮-೧-೫) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪಾಪ್ಮಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧ ಉಕ್ತ ಏವ, ತಥಾಪೀಹಾಽಯಂ ವಿಶೇಷಃ, ನ ತರತೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಅವಿಶೇಷೇಣ ಜರಾದ್ಯಭಾವಮಾತ್ರಮ್ ಉಕ್ತಮ್। ಅಹೋರಾತ್ರಾದ್ಯಾ ಉಕ್ತಾ ಅನುಕ್ತಾಶ್ಚಾಽನ್ಯೇ ಸರ್ವೇ ಪಾಪ್ಮಾನ ಉಚ್ಯನ್ತೇ। ಅತೋಽಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಸೇತೋರ್ನಿವರ್ತನ್ತೇಽಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ಹ್ಯೇಷ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಲೋಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಉಕ್ತಃ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಅಥ ಯ ಆತ್ಮಾ' ಎಂದು (ಮುಂತಾಗಿರುವ) ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಸ್ವರೂಪದ ಸಂಪ್ರಸಾದನಿದಾನಲ್ಲ[2], ಅವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು[3] ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಮತ್ತು ಹೇಳದೆ ಇರುವ- ಗುಣಗಳಿಂದ (ವರ್ಣಿಸಿ) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧನದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು (ಮಾಡಿಕೊಡು)ವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಹೊಗಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವರೂಪದ ಆತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನು ಸೇತುವು, ಸೇತುವಿನಂತಿರುವವನು. ವಿಧೃತಿಯು, ವಿಧಾರಣಮಾಡಿರುವವನು. ಈ (ಸೇತು)ವಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸರ್ವಜಗತ್ತೂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಿಗಳ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲವೇ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಧಾನಮಾಡುತ್ತಿರು

1. 'ಯ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.
2. ಉಪಾಸಕನಿರುವನಲ್ಲ, ಎಂದರ್ಥ.
3. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು.

ವದರಿಂದ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ?[1] ಈಶ್ವರನು ಇದನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ವಿಶ್ವವೂ ವಿನಾಶವಾದೀತಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ವಿಧೃತಿಯಾದ ಸೇತು. ಯಾವ (ಫಲ)ಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಸೇತು (ವಿನಂತಿದಾನೆ) ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ : ಕರ್ತೃಕರ್ಮಫಲಾಶ್ರಯಗಳಾದ ಈ ಭೂರಾದಿಲೋಕಗಳ ಅಸಂಭೇದಕ್ಕೆ, ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಿರುವದಕ್ಕೆ, ವಿನಾಶವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇವನು ಎಂಥ ಸೇತು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಸೇತುವನ್ನು ಅಹೋರಾತ್ರಗಳು, ಹುಟ್ಟುವದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಗಳಾಗಿರುವವಾದರೂ ಇದನ್ನು ತಾರಣಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಅಹೋರಾತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ[2] ಲಕ್ಷಣದ ಕಾಲದಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರಾಗಿರುವರೋ, ಹಾಗೆ ಇವನು ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. "ಯಾವನಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಸಂವತ್ಸರನು ದಿನಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವನೋ..." (ಬೃ. ೪-೪-೧೬) ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವನನ್ನು ಮುಪ್ಪು (ನ ತರತಿ = ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ) ಮುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತು ಸಾವು (ಮುಟ್ಟು)ವದಿಲ್ಲ, ಶೋಕವು (ಮುಟ್ಟು)ವದಿಲ್ಲ, ಸುಕೃತವು (ಮುಟ್ಟು)ವದಿಲ್ಲ, ದುಷ್ಕೃತವು (ಮುಟ್ಟು)ವದಿಲ್ಲ. ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತಗಳೆಂದರೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ತರಣವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ (ಬಂದು) ಮುಟ್ಟುವದು ಎಂಬುದೇ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ, ಮೀರುವದಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆ ? ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವದು ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಅಹೋರಾತ್ರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಕಾರ್ಯವು. ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಲ್ಲವೆ, ಸೇರುವದು ಅಥವಾ ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವದು - ಇವನ್ನು ಮಾಡೀತು ? ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು (ಸೇರಲಾರದು, ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲೂ ಆರದು). ಗಡಿಗೆಯು ಮಣ್ಣನ್ನು ಸೇರುವದಾಗಲಿ, ಮೀರುವದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹಿಂದೆ "ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ" (೮-೧-೫) ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪಾಪ್ಮಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಈ (ವಿಶೇಷವಿದೆ ; ಏನೆಂದರೆ) ತರಣ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು (ಅದಕ್ಕೆ) ಪ್ರಾಪ್ತಿ ವಿಷಯನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಅಲ್ಲಿಯೋ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದವು ಇಲ್ಲ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿತ್ತು. ಅಹೋರಾತ್ರವೇ

1. ಕರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈತನೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೩೮. ಇಲ್ಲಿ ಸೇತು ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೇನೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೩೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಮುಂತಾದ ಎಂದರೆ ತಿಥ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣದ ಕಾಲವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

ಮುಂತಾದ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಮತ್ತು ಹೇಳದೆ ಇರುವ - ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಾಪ್ಮಗಳು ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಇವನಿಂದ, ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಸೇತುವಿನಿಂದ ಸರ್ವಪಾಪಗಳೂ (ಅವನನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆಯೇ) ಅತ್ತ ಸರಿಯುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು, ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಲೋಕವು. ಅಪಹತಪಾಪ್ಮವೆಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ?

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದಾಗುವ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಗ್‌ಂ ಸೇತುಂ ತೀರ್ತ್ವಾಽನ್ಧಃ ಸನ್ನನನ್ಧೋ ಭವತಿ ವಿದ್ಧಃ ಸನ್ನವಿದ್ಧೋ ಭವತ್ಯುಪತಾಪೀ ಸನ್ನನುಪತಾಪೀ ಭವತಿ ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಗ್‌ಂ ಸೇತುಂ ತೀರ್ತ್ವಾಽಪಿ ನಕ್ತಮಹರೇವಾಭಿ ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಸಕೃದ್ವಿಭಾತೋ ಹ್ಯೇವೈಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ॥೨॥

೨. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಸೇತುವನ್ನು ತರಣಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡನಾಗಿದ್ದವನು ಕುರುಡನಲ್ಲವಾಗುವನು, ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನು ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದವನಾಗುವನು, ಉಪತಾಪಿಯಾಗಿದ್ದವನು ಅನುಪತಾಪಿ ಯಾಗುವನು ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಸೇತುವನ್ನು ತರಣಮಾಡಿದರೆ ರಾತ್ರೆಯೂ ಹಗಲೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಹೊಳೆಯುವದಲ್ಲವೆ ?

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದರೆ ಸಕಲದೋಷಗಳೂ ತೊಲಗುವವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೭. ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಪಾಪ್ಮಕಾರ್ಯಮ್ ಆನ್ಧ್ಯಾದಿ ಶರೀರವತಃ ಸ್ಯಾತ್, ನ ತ್ವಶರೀರಸ್ಯ ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಸೇತುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅನನ್ಧೋ ಭವತಿ ದೇಹವತ್ತ್ವೇ ಪೂರ್ವಮ್ ಅನ್ಧೋಽಪಿ ಸನ್ । ತಥಾ ವಿದ್ಧಃ ಸನ್ ದೇಹವತ್ತ್ವೇ ಸ ದೇಹವಿಯೋಗೇ ಸೇತುಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅವಿದ್ಧೋ ಭವತಿ । ತಥಾ ಉಪತಾಪೀ ರೋಗಾದ್ಯುಪತಾಪವಾನ್ ಸನ್ ಅನುಪತಾಪೀ ಭವತಿ । ಕಿಂ ಚ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಹೋರಾತ್ರೇ ನ ಸ್ತಃ ಸೇತೌ ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಂ ಸೇತುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನಕ್ತಮಪಿ ತಮೋರೂಪಂ ರಾತ್ರಿರಪಿ ಸರ್ವಮ್ ಅಹರೇವ

ಅಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ । ವಿಜ್ಞಾನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವರೂಪಮ್ ಅಹರಿವಾಹಃ ಸದೈಕರೂಪಂ ವಿದುಷಃ ಸಂಪದ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸಕೃದ್ವಿಭಾತಃ ಸದಾ ವಿಭಾತಃ ಸದಾ ಏಕರೂಪಃ ಹಿ[1] ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಏಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ॥

(ಅರ್ಥ)

ಪಾಪದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಕುರುಡು ಮುಂತಾದದ್ದು ಶರೀರವಿದ್ದವನಿಗೆ ಆದೀತಲ್ಲದೆ ಅಶರೀರನಿಗೆ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಸೇತುವನ್ನು ತರಣಮಾಡಿದರೆ, ಸೇರಿದರೆ, ದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾಗ ಹಿಂದೆ ಕುರುಡನಾಗಿದ್ದರೂ, (ಈಗ) ಕುರುಡನಲ್ಲದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ದೇಹವಿದ್ದಾಗ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನು ದೇಹವು ತೊಲಗಲು ಸೇತುವನ್ನು ಸೇರಿದರೆ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದವನಾಗುವನು. ಮತ್ತು ಉಪತಾಪಿಯು ಎಂದರೆ ರೋಗವೇ ಮುಂತಾದ್ದರಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವವ ನಾಗಿದ್ದರೂ (ಆಗ) ಅನುಪತಾಪಿಯಾಗುವನು. ಮತ್ತು (ಈ) ಸೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಹಗಲುರಾತ್ರೆಗಳಿರುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಸೇತುವನ್ನು ತರಣಮಾಡಿದರೆ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕತ್ತಲೆಯ ರೂಪದ ರಾತ್ರೆಯು ಕೂಡ ಎಲ್ಲವೂ ಹಗಲೇ ಆಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ ; ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವರೂಪವು ಹಗಲೇ ಎಂದರೆ ಹಗಲಿನಂತೆಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ರೂಪದ್ದಾಗಿ (ಈ) ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ - ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಹೊಳೆಯುವದು, ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ (ಚೈತನ್ಯ) ರೂಪದಿಂದ ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿರುವದಲ್ಲವೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ?

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿಗೇ ಈ ಫಲವು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯ ಏವೈತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣಾಽನುವಿನ್ದನ್ತಿ ತೇಷಾಮೇವೈಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಸ್ತೇಷಾಗ್ಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ॥೩॥

೩. ಇಲ್ಲಿ ಯಾರು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವರೋ ಅವರಿಗೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು. ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವಿರುವದು.

1. ಈ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಬಹುಮುಖ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೨೮. ತತ್ ತತ್ರ ಏವಂ ಸತಿ ಏತಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯತೃಷ್ಣಾತ್ಯಾಗೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಮನು ವಿನ್ದನ್ತಿ ಸ್ವಾತ್ಮಸಂವೇದ್ಯತಾಮ್ ಆಪಾದಯನ್ತಿ ಯೇ ತೇಷಾಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನವತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ । ನಾನ್ಯೇಷಾಂ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯಸಂಪರ್ಕಜಾತತೃಷ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಮ್ ಏತತ್ ಸಾಧನಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್= ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ, ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ, ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯದ ತೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಬಿಡುವದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಯಾರು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವರೋ ತಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೋ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕರಿಗೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು (ದೊರಕುವದು) ; ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ತೃಷ್ಣೆಯುಂಟಾದ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಕೂಡ (ದೊರಕುವದಿಲ್ಲ) ಎಂದರ್ಥ. 'ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವಿರುವದು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಪರಮಸಾಧನವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಐದನೆಯ ಖಂಡ

(ದಹರವಿದ್ಯೆ)

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸ್ತುತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯದ್ಯಜ್ಞ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಹ್ಯೇವ ಯೋ ಜ್ಞಾತಾ ತಂ ವಿನ್ದತೇಽಥ ಯದಿಷ್ಟ

ಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ
ಹ್ಯೇವೇಷ್ಟ್ವಾಽಽತ್ಮಾನಮನುವಿನ್ದತೇ ॥೧॥

೧. ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಯಜ್ಞವೆನ್ನುವರೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಯಾವನು ಜ್ಞಾತೃವೋ ಅವನು ಅದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ? ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಇಷ್ಟವೆನ್ನುವರೋ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಯಲ್ಲವೆ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ?

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨೯. ಯ ಆತ್ಮಾ ಸೇತುತ್ವಾದಿಗುಣೈಃ ಸ್ತುತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಜ್ಞಾನ ಸಹಕಾರಿಸಾಧನಾನ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಖ್ಯಂ ವಿಧಾತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾಹ । ಯಜ್ಞಾದಿಭಿಶ್ಚ ತತ್ ಸ್ತೌತಿ ಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸೇತುತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಲಾಯಿತೋ ಅವನನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನಾಂತರವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವದಕ್ಕೆಂದು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆ (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ)ವನ್ನು (ಅವಶ್ಯವಾಗಿ) ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞವೇ ಮುಂತಾದ (ರೂಪ)ಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಗಳುತ್ತಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಯಜ್ಞ, ಇಷ್ಟ

೬೩೦. ಅಥ ಯದ್ ಯಜ್ಞ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಲೋಕೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನಂ ಕಥಯನ್ತಿ ಶಿಷ್ಟಾಃ, ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ । ಯಜ್ಞಸ್ಯಾಪಿ ಯತ್ ಫಲಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾನ್ ಲಭತೇ । ಅತೋ ಯಜ್ಞೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವೇತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್ । ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಯಜ್ಞ ಇತಿ ? ಆಹ । ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣೈವ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಯೋ ಜ್ಞಾತಾ ಸ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯಾಪಿ ಪಾರಂಪರ್ಯೇಣ

ಫಲಭೂತಂ ವಿನ್ದತೇ ಲಭತೇ । ತತೋ ಯಜ್ಞೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವೇತಿ । ಯೋ ಜ್ಞಾತಾ ಇತ್ಯಕ್ಷರಾನುವೃತ್ತೇಃ ಯಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ । ಅಥ ಯದಿಷ್ಟಮಿತಿ ಆಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ । ಕಥಮ್ ? ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣೈವ ಸಾಧನೇನ ತಮ್ ಈಶ್ವರಮ್ ಇಷ್ಟ್ವಾ ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ಅಥವಾ ಏಷಣಾಮಾತ್ಮವಿಷಯಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಅನುವಿನ್ದತೇ । ಏಷಣಾದಿಷ್ಟಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಯಜ್ಞವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವರೋ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು[1] ಶಿಷ್ಟರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರೋ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಯಜ್ಞದ ಫಲವು ಯಾವದೋ ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವುಳ್ಳವನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞವೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಯಜ್ಞವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? - ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಯಾವನು ಜ್ಞಾತೃವಾಗಿರುವನೋ ಅವನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಫಲಭೂತವಾಗಿರುವ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು (ವಿನ್ದತೇ = ಲಭತೇ) ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞವೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. (ಯೋ ಜ್ಞಾತಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಯಾವನು ಜ್ಞಾತೃವಾಗಿರುವನೋ ಎಂಬದರ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅನುವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಯಜ್ಞವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ.[2]

ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಇಷ್ಟವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ, ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧನದಿಂದಲೇ (ಇಷ್ಟ್ವಾ =) ಪೂಜಿಸಿ ಅಥವಾ ಆತ್ಮವಿಷಯವಾದ ಏಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಏಷಣೆಮಾಡುವದರಿಂದ ಇಷ್ಟವೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ.[3]

1. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಯಜ್ಞವು ಸಾಧನ.
2. ಯಜ್ಞದ ಫಲವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವದೊಂದು, 'ಯೋ ಜ್ಞಾತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಯಕಾರಜ್ಞಕಾರಗಳು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿರುವದೊಂದು - ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ.
3. 'ಇಷ್ಟಿ'ಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ 'ಇಷ್ಟಿ'ಯಿಂದ (ಪೂಜೆಯಿಂದ), ಅಥವಾ ಏಷಣೆಯಿಂದ (ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ)ಲೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯತ್ಸತ್ರಾಯಣಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಹ್ಯೇವ ಸತ ಆತ್ಮನಸ್ತ್ರಾಣಂ ವಿನ್ದತೇಽಥ ಯನ್ಮೌನಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಹ್ಯೇವಾಽಽತ್ಮಾನಮನುವಿದ್ಯ ಮನುತೇ ॥೨॥

೨. ಇನ್ನು ಸತ್ರಾಯಣವೆನ್ನುವರಲ್ಲ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸತ್ತಿನಿಂದ ತನ್ನ ತ್ರಾಣವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ? ಇನ್ನು ಮೌನವೆನ್ನುವರಲ್ಲ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಮನನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ?

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಸತ್ರಾಯಣಮೌನಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೧. ಅಥ ಯತ್ ಸತ್ರಾಯಣಮಿತಿ ಆಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ ತಥಾ । ಸತಃ ಪರಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ, ಆತ್ಮನಸ್ತ್ರಾಣಂ ರಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನೇನ ವಿನ್ದತೇ । ಅತಃ ಸತ್ರಾಯಣಶಬ್ದಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ । ಅಥ ಯನ್ಮೌನಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣೈವ ಸಾಧನೇನ ಯುಕ್ತಃ ಸನ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯಾಭ್ಯಾಮ್ ಅನುವಿದ್ಯ ಪಶ್ಚಾನ್ಮನುತೇ ಧ್ಯಾಯತಿ । ಅತೋ ಮೌನಶಬ್ದಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಸತ್ರಾಯಣವೆಂದು[1] ಕರೆಯುವರೋ ಅದು ಹಾಗೆ[2] ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಸತ್ತಿನಿಂದ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ತನ್ನ ತ್ರಾಣವನ್ನು

1. 'ಬಹುಯಜಮಾನರುಗಳು ಮಾಡುವ ವೈದಿಕಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸತ್ರಾಯಣವೆಂಬ ಹೆಸರು' - ಎಂದು ಟೀಕೆ.
2. 'ಯಜ್ಞ, ಇಷ್ಟಗಳು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ' ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಸತ್ರಾಯಣವೆಂದು ಪರಂಪರಾಸಾಧನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯುವದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು; ಆಗ ವಾ॥ಪಾಠದಂತೆ 'ತಥಾ' ಎಂಬುದು ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುತದೆ.

ರಕ್ಷಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.[1] ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ರಾಯಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಮೌನವೆನ್ನುವರೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧನದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರುಗಳಿಂದ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಆ ಬಳಿಕ ಮನನಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೌನಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವದೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯದನಾಶಕಾಯನಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತದೇಷ ಹ್ಯಾತ್ಮಾ ನ ನಶ್ಯತಿ ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣಾನುವಿನ್ದತೇಽಥ ಯದರಣ್ಯಾಯನಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ತದರಶ್ಚ[2] ಹ ವೈ ಣ್ಯಶ್ಚಾರ್ಣವೌ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ತೃತೀಯಸ್ಯಾಮಿತೋ ದಿವಿ ತದೈರಂಮದೀಯಗ್‌ಂ ಸರಸ್ತದಶ್ವತ್ಥಃ ಸೋಮಸವನಸ್ತದಪರಾಜಿತಾ ಪೂರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಭುವಿಮಿತಗ್‌ಂ ಹಿರಣ್ಮಯಮ್ ॥೩॥

೩. ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಅನಾಶಕಾಯನವೆನ್ನುವರೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಯಾವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ (ಆ) ಈ ಆತ್ಮನು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಅರಣ್ಯಾಯನವೆನ್ನುವರೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಅಲ್ಲಿ ಅರವೂ ಣ್ಯವೂ ಎಂಬ ಅರ್ಣವಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿಂದ ಮೂರನೆಯದಾದ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಐರಂಮದೀಯ ಸರಸ್ಸು. ಅಲ್ಲಿ ಸೋಮಸವನ ಅಶ್ವತ್ಥವು. ಅಪರಾಜಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪುರವು, ಪ್ರಭುವಿಮಿತವಾದ ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ (ಮಂಟಪವು.)

1. 'ಸತ್ ತ್ರ' ಎಂದು ಸತ್ರಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸತ್ರಾಯಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಸತ್ (ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ) ತ್ರಾಣ (ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು) ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದಿದೆ. ಇದೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೇ.

2. 'ತದರಶ್ಚ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಭಾಷ್ಯಾನುಗುಣವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅನಾಶಕಾಯನ, ಅರಣ್ಯಾಯನ - ಇವೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩೨. ಅಥ ಯದನಾಶಕಾಯನಮ್ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ । ಯಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣಾಽನುವಿನ್ದತೇ । ಸ ಏಷ ಹಿ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನವತೋ ನ ನಶ್ಯತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ಅನಾಶಕಾಯನಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ । ಅಥ ಯದರಣ್ಯಾಯನಮ್ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ । ಅರಣ್ಯಶಬ್ದಯೋರರ್ಣವಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವತೋಽಯನಾದರಣ್ಯಾಯನಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್ । ಯೋ ಜ್ಞಾನಾದ್ ಯಜ್ಞಃ, ಏಷಣಾದಿಷ್ಟಮ್, ಸತಸ್ತ್ರಾಣಾತ್ ಸತ್ರಾಯಣಮ್, ಮನನಾನ್ಮೌನಮ್, ಅನಶನಾದನಾಶಕಾಯನಮ್, ಅರಣ್ಯಯೋ-ರ್ಗಮನಾದರಣ್ಯಾಯನಮ್ - ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಮಹದ್ಭಿಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೈಃ ಸ್ತುತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಪರಮಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಂ ಸಾಧನಮ್ ಇತ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾ ಯತ್ನತೋ ರಕ್ಷಣೀಯಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಅನಾಶಕಾಯನವೆನ್ನುವರೋ[1] ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಯಾವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಆ ಈ ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧನವುಳ್ಳವನಿಗೆ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಾಶ ಕಾಯನವೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಇನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಅರಣ್ಯಾಯನ[2]ವೆನ್ನುವರೋ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಅರ, ಣ್ಯ - ಎಂಬ ಶಬ್ದ (ವಾಚ್ಯ)ಗಳಾದ ಅರ್ಣವಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯವುಳ್ಳವನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಅರಣ್ಯಾಯನವು.

ಯಾವನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ..... ಯಜ್ಞವು[3], ಏಷಣೆಮಾಡುವದರಿಂದ ಇಷ್ಟವು, ಸತ್ತಿನಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಸತ್ರಾಯಣವು, ಮನನಮಾಡುವದರಿಂದ ಮೌನವು, ನಾಶವಾಗದಿರುವದರಿಂದ ಅನಾಶಕಾಯನವು, ಅರ ಮತ್ತು ಣ್ಯ - ಇವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಿಸುವದರಿಂದ ಅರಣ್ಯಾಯನವು - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮಹಾ ಮಹಾಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಗಳಿಂದ (ಇದನ್ನು) ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣವಾದ ಸಾಧನವು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಇದನ್ನು ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

---

1. ಉಪವಾಸತತ್ಪರನಾಗಿರುವದು. 2. ಅರಣ್ಯವಾಸತತ್ಪರನಾಗಿರುವದು.
3. ಭಾ. ಭಾ. ೬೩೦ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ವೈಭವ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೩೩. ತತ್ ತತ್ರ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಅರಶ್ಚ ಹ ವೈ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಣ್ಯಶ್ಚ ಅರ್ಣವೌ ಸಮುದ್ರೌ । ಸಮುದ್ರೋಪಮೇ ವಾ ಸರಸೀ । ತೃತೀಯಸ್ಯಾಂ ಭುವಮ್ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಂ ಚಾಪೇಕ್ಷ್ಯ ತೃತೀಯಾ ದ್ಯೌಃ । ತಸ್ಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಯಾಮ್ ಇತಃ ಅಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾದಾರಭ್ಯ ಗಣ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ದಿವಿ । ತತ್ ತತ್ರೈವ ಚ ಐರಮ್ ಇರಾ ಅನ್ನಮ್, ತನ್ಮಯ ಐರೋ ಮಣ್ಡಃ । ತೇನ ಪೂರ್ಣಮ್ ಐರಂ ಮದೀಯಮ್ । ತದುಪಯೋಗಿನಾಂ ಮದಕರಂ ಹರ್ಷೋತ್ಪಾದಕಂ ಸರಃ । ತತ್ರೈವ ಚ ಅಶ್ವತ್ಥೋ ವೃಕ್ಷಃ ಸೋಮಸವನೋ ನಾಮತಃ । ಸೋಮೋಽಮೃತಂ ತನ್ನಿಃಸ್ರವೋಽಮೃತಸ್ರವಃ ಇತಿ ವಾ । ತತ್ರೈವ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ (ಪರೈಃ) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನರಹಿತೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನವದ್ಭ್ಯೋಽನ್ಯೈಃ ನ ಜೀಯತ ಇತಿ ಅಪರಾಜಿತಾ ನಾಮ ಪೂಃ ಪುರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ । ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಚ ಪ್ರಭುಣಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಮಿತಂ ನಿರ್ಮಿತಂ, ತಚ್ಚ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ಸೌವರ್ಣಂ ಪ್ರಭುವಿಮಿತಂ 'ಮಣ್ಡಪಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್= ತತ್ರ) ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಅರವೆಂದು (ವೈ=) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ಮತ್ತು ಣ್ಯ (ವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ) ಅರ್ಣವಗಳು, ಸಮುದ್ರಗಳು ; ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದಂತಿರುವ ಸರೋವರಗಳು ; ಮೂರನೆಯದಾದ - ಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಮೂರನೆಯ ದ್ಯುಲೋಕವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಗಣಿಸಿದರೆ ಮೂರನೆಯದಾದ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಅರ್ಣವಗಳಿವೆ). ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಐರವು - ಇರಾ ಎಂದರೆ ಅನ್ನವು, ತನ್ಮಯವಾದ ಐರವು ಎಂದರೆ (ಅದರ ಸಾರವು) - ಅದರಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಐರಂಮದೀಯವಾದ ಎಂದರೆ ಅದನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿದವರಿಗೆ ಮದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಹರ್ಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸರೋವರವು (ಇದೆ). ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸೋಮಸವನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷವು ; ಅಥವಾ ಸೋಮವೆಂದರೆ ಅಮೃತವು, ಅದನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಮೃತಸ್ರಾವಿಯಾದ (ವೃಕ್ಷವು) ಎಂದಾದರೂ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು). ಮತ್ತು ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪರರಿಂದ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿರುವದಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನವುಳ್ಳವರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗದ್ದರಿಂದ ಅಪರಾಜಿತಾ ಎಂಬ (ಪೂಃ = ಪುರೀ) ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಬ್ರಹ್ಮನ ಪುರಿ(ಯಿದೆ). ಮತ್ತು ಪ್ರಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಿತವಾದ, ನಿರ್ಮಿತವಾದ, ಮತ್ತು

ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಪ್ರಭುವಿಮಿತವಾದ 'ಮಂಟಪವು' (ಇದೆ) ಎಂದು ವಾಕ್ಯಶೇಷವು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯ ಏವೈತಾವರಂ ಚ ಣ್ಯಂ ಚಾಽರ್ಣವೌ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣಾಽನುವಿನ್ದನ್ತಿ ತೇಷಾಮೇವೈಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಸ್ತೇಷಾಗ್ಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ ॥೪॥

೪. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅರ, ಮತ್ತು ಣ್ಯ - ಎಂಬ ಅರ್ಣವಗಳನ್ನು ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ ಅವರಿಗೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು. ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರ ವಿರುವದು.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩೪. ತತ್ ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಏತೌ ಅರ್ಣವೌ ಯೌ ಅರಣ್ಯಾಖ್ಯೌ ಉಕ್ತೌ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಸಾಧನೇನ ಅನುವಿನ್ದನ್ತಿ ಯೇ ತೇಷಾಮೇವ ಏಷ ಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ। ತೇಷಾಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನವತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕಾಮಚಾರೋ ಭವತಿ। ನಾನ್ಯೇಷಾಮ್ ಅಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಪರಾಣಾಂ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾಸಕ್ತಬುದ್ಧೀನಾಂ ಕದಾಚಿದಪೀತ್ಯರ್ಥಃ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್ = ತತ್ರ) ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅರ, ಣ್ಯ - ಎಂದು ಹೇಳಿತಲ್ಲ, (ಆ) ಈ ಅರ್ಣವಗಳನ್ನು ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಾಧನದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ ಅವರಿಗೆ, (ಹಿಂದೆ) ವಿವರಿಸಿತಲ್ಲ, (ಆ) ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು (ದೊರಕುವದು). ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧನವುಳ್ಳ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವುಂಟಾಗುವದು. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಪರರಲ್ಲದ, ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ (ದೊರಕದು) ಎಂದರ್ಥ.[1]

1. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಹಿತವಾದ ಉಪಾಸನೆಯೇ ವೀರ್ಯವಂತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಪರ್ಯಂತವಾದ ಪೂರ್ಣಫಲವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರಜನ್ಯವಾದ ಸರ್ವಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವದು - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಚರ್ಚೆ : ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೊಗಳಿದೆಯೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩೫. ನನ್ವತ್ರ ತ್ವಮಿನ್ದ್ರಃ, ತ್ವಂ ಯಮಃ, ತ್ವಂ ವರುಣಃ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಯಥಾ ಕಶ್ಚಿತ್, ಸ್ತೂಯತೇ ಮಹಾರ್ಹಃ, ಏವಮ್ ಇಷ್ಟಾದಿಭಿಃ ಶಬ್ದೈರ್ನ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿವಿಷಯತೃಷ್ಣಾನಿವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹಮ್ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾತ್ ತದೇವ ಇಷ್ಟಾದಿಭಿಃ ಸ್ತೂಯತ ಇತಿ ಕೇಚಿತ್ । ನ । ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಬಾಹ್ಯವಿಷಯತೃಷ್ಣಾಪಹೃತಚಿತ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ । "ಪರಾಞ್ಚಿ ಖಾನಿ ವ್ಯತೃಣತ್ಸ್ವಯಂಭೂಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಪರಾಙ್ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ತರಾತ್ಮನ್" (ಕಾ. ೨-೧-೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಶತೇಭ್ಯಃ । ಜ್ಞಾನಸಹಕಾರಿಕಾರಣಂ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿ ವಿಷಯತೃಷ್ಣಾನಿವೃತ್ತಿಸಾಧನಂ ವಿಧಾತವ್ಯಮೇವೇತಿ ಯುಕ್ತೈವ ತತ್ಸ್ತುತಿಃ । ನನು ಚ ಯಜ್ಞಾದಿಭಿಃ ಸ್ತುತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಿತಿ ಯಜ್ಞಾದೀನಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನತ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ । ಸತ್ಯಂ ಗಮ್ಯತೇ, ನ ತ್ವಿಹ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ ಯಜ್ಞಾದೀನಾಂ ಸಾಧನತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಯಜ್ಞಾದಿಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಸ್ತೂಯತೇ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನತ್ವಮಪೇಕ್ಷ್ಯ । ಯಥಾ ಇನ್ದ್ರಾದಿಭಿಃ ರಾಜಾ । ನ ತು ಯತ್ರೇನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ತತ್ರೈವ ರಾಜ್ಞ ಇತಿ, ತದ್ವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ) :- ಇಲ್ಲಿ 'ನೀನು ಇಂದ್ರನು', 'ನೀನು ಯಮನು', 'ನೀನು ವರುಣನು' - ಎಂದು ಮಹಾರ್ಹನಾದವನೊಬ್ಬನನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೊಗಳುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಷ್ಟವೇ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬರಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ತೃಷ್ಣೆಯ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೊಗಳಿದೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಇಷ್ಟಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು (ಹೇಳುತ್ತಿದಾರಲ್ಲ) !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಯಾದ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ತೃಷ್ಣೆಯು ಅಪಹರಿಸಿದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಲಾರದು. "ಸ್ವಯಂಭುವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೊರಮುಖವಾಗಿ ಕೊರೆದಿರುತ್ತಾನೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಒಳಗಿನ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿಲ್ಲ" (ಕಾ. ೨-೧-೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ನೂರಾರು

ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು[1] (ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು), ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣವಾದ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿ ವಿಷಯದ ತೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ನೀಗಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದೆಂಬ ಸಾಧನವನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೊಗಳಿರುವದು ಯುಕ್ತವೇ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ).

(ಶಂಕೆ) :- ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳೆಂದು ಹೊಗಳಿರುವದರಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನವೆಂದಾಗುವದಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, ಆಗುವದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಸಾಧನವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇನೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅವು ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದೆ. ಹೇಗೆ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ರಾಜನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜನ (ವ್ಯಾಪಾರವು ಎಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ), ಹಾಗೆಯೇ (ಇದು).

ಚರ್ಚೆ : ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮಾನಸಮಾತ್ರವೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩೬. ಯ ಇಮೇಽರ್ಣವಾದಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಲೌಕಿಕಾಃ ಸಂಕಲ್ಪಜಾಶ್ಚ ಪಿತ್ರಾದಯೋ ಭೋಗಾಃ, ತೇ ಕಿಂ ಪಾರ್ಥಿವಾ ಆಪ್ಯಾಶ್ಚ, ಯಥಾ ಇಹ ಲೋಕೇ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ತದ್ವತ್ ಅರ್ಣವವೃಕ್ಷಪೂಃಸ್ವರ್ಣಮಣ್ಡಪಾನಿ, ಆಹೋಸ್ವಿನ್ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಾಣೀತಿ ? ಕಿಂ ಚಾತಃ ? ಯದಿ ಪಾರ್ಥಿವಾ ಆಪ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ಥೂಲಾಃ ಸ್ಯುಃ, ಹೃದ್ಯಾಕಾಶೇ ಸಮಾಧಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಪುರಾಣೇ ಚ ಮನೋಮಯಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಶರೀರಾದೀನೀತಿ ವಾಕ್ಯಂ ವಿರುಧ್ಯೇತ । ''ಅಶೋಕಮಹಿಮಮ್'' (ಬೃ ೫-೧೦-೧) ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಶ್ರುತಯಃ । ನನು ಸಮುದ್ರಾಃ ಸರಿತಃ ಸರಾಂಸಿ ವಾಪ್ಯಃ ಕೂಪಾ ಯಜ್ಞಾ ವೇದಾ ಮನ್ತ್ರಾದಯಶ್ಚ ಮೂರ್ತಿಮನ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮ್ ಉಪತಿಷ್ಠನ್ತ ಇತಿ ಮಾನಸತ್ವೇ ವಿರುಧ್ಯೇತ ಪುರಾಣಸ್ಮೃತಿಃ । ನ । ಮೂರ್ತಿಮತ್ತ್ವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರೂಪಾಣಾಮೇವ ತತ್ರ ಗಮನಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೂರ್ತಿವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸಾಗರಾದೀನಾಂ ಮೂರ್ತ್ಯನ್ತರಂ ಸಾಗರಾದಿಭಿರುಪಾತ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗನ್ತೃ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್ । ತುಲ್ಯಾಯಾಂ ಚ ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಯಥಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಏವ ಮಾನಸ್ಯ ಆಕಾರವತ್ಯಃ ಪುಂಸ್ತ್ರ್ಯಾದ್ಯಾ ಮೂರ್ತಯೋ ಯುಕ್ತಾಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ । ಮಾನಸದೇಹಾನುರೂಪ್ಯಸಂಬನ್ಧೋಪಪತ್ತೇಃ । ದೃಷ್ಟಾ ಹಿ ಮಾನಸ್ಯ ಏವ ಆಕಾರವತ್ಯಃ ಪುಂಸ್ತ್ರ್ಯಾದ್ಯಾ ಮೂರ್ತಯಃ ಸ್ವಪ್ನೇ । ನನು ತಾ ಅನೃತಾ ಏವ । ''ತ ಇಮೇ ಸತ್ಯಾಃ

1. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿಲ್ಲ.

ಕಾಮಾಃ'' (೮-೩-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ತಥಾ ಸತಿ ವಿರುಧ್ಯೇತ । ನ । ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ[1] । ಮಾನಸಾ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಾದ್ಯಾಕಾರಾಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ । ನನು ಜಾಗ್ರದ್ವಾಸನಾರೂಪಾಃ ಸ್ವಪ್ನದೃಶ್ಯಾ ನ ತು ತತ್ರ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಯಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿದ್ಯನ್ತೇ । ಅತ್ಯಲ್ಪಮಿದಮುಚ್ಯತೇ । ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯಾ ಅಪಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯಾಭಿನಿರ್ವೃತ್ತಾ ಏವ । ಸದೀಕ್ಷಾಭಿನಿರ್ವೃತ್ತತೇಜೋಽಬನ್ನಮಯತ್ವಾಜ್ಜಾಗರಿತವಿಷಯಾಣಾಮ್ । ಸಂಕಲ್ಪಮೂಲಾ ಹಿ ಲೋಕಾ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್ ''ಸಮಕ್ಲೃಪತಾಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ'' (೭-೪-೨) ಇತ್ಯತ್ರ । ಸರ್ವಶ್ರುತಿಷು ಚ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಲಯಶ್ಚ ತತ್ರೈವ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ''ಯಥಾ ವಾ ಅರಾ ನಾಭೌ'' (೭-೧೫-೧) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉಚ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಾನ್ಮಾನಸಾನಾಂ ಬಾಹ್ಯಾನಾಂ ಚ ವಿಷಯಾಣಾಮ್ ಇತರೇತರಕಾರ್ಯಕಾರಣತ್ವಮ್ ಇಷ್ಯತ ಏವ ಬೀಜಾಙ್ಕುರವತ್ । ಯದ್ಯಪಿ ಬಾಹ್ಯಾ ಏವ ಮಾನಸಾ ಮಾನಸಾ ಏವ ಚ ಬಾಹ್ಯಾ ನಾನೃತತ್ವಂ ತೇಷಾಂ ಕದಾಚಿದಪಿ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಭವತಿ । ನನು ಸ್ವಪ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಸ್ಯ ಅನೃತಾ ಭವನ್ತಿ ವಿಷಯಾಃ । ಸತ್ಯಮೇವ । ಜಾಗ್ರದ್ಬೋಧಾಪೇಕ್ಷಂ ತು ತದನೃತತ್ವಂ ನ ಸ್ವತಃ । ತಥಾ ಸ್ವಪ್ನಬೋಧಾಪೇಕ್ಷಂ ಚ ಜಾಗ್ರದ್ದೃಷ್ಟವಿಷಯಾನೃತತ್ವಂ ನ ಸ್ವತಃ । ವಿಶೇಷಾಕಾರಮಾತ್ರಂ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತಮ್ ಇತಿ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಮನೃತಮ್, ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ । ತಾನ್ಯಪಿ ಆಕಾರವಿಶೇಷತೋಽನೃತಂ ಸ್ವತಃ ಸನ್ಮಾತ್ರರೂಪತಯಾ ಸತ್ಯಮ್ । ಪ್ರಾಕ್ಸದಾತ್ಮಪ್ರತಿಬೋಧಾತ್ ಸ್ವವಿಷಯೇಽಪಿ ಸರ್ವಂ ಸತ್ಯಮೇವ ಸ್ವಪ್ನದೃಶ್ಯಾ ಇವೇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ । ತಸ್ಮಾನ್ಮಾನಸಾ ಏವ ಬ್ರಾಹ್ಮಲೌಕಿಕಾ ಅರಣ್ಯಾದಯಃ ಸಂಕಲ್ಪಜಾಶ್ಚ ಪಿತ್ರಾದಯಃ ಕಾಮಾಃ । ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಭೋಗವತ್ ಅಶುದ್ಧಿರಹಿತತ್ವಾತ್ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಯಾ ಇತಿ ನಿರತಿಶಯಸುಖಾಃ ಸತ್ಯಾಶ್ಚೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಭವನ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ[2] । ಸತತ್ತ್ವಾತ್ಮಪ್ರತಿಬೋಧೇಽಪಿ ರಜ್ಜ್ವಾಮಿವ ಕಲ್ಪಿತಾಃ ಸರ್ಪಾದಯಃ ಸದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪತಾಮೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಸದಾತ್ಮನಾ ಸತ್ಯಾ ಏವ ಭವನ್ತಿ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಂಶಯ) :- ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಅರ್ಣವಾದಿಗಳೂ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಪಿತ್ರಾದಿಭೋಗಗಳೂ - ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವವಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಣವಗಳು, ವೃಕ್ಷಗಳು, ಪುರ, ಸ್ವರ್ಣಮಂಡಪ ಇವುಗಳಂತೆಯೇ - ಪಾರ್ಥಿವಗಳೂ ಆಪ್ಯಗಳೂ ಆಗಿರುವವೊ, ಅಥವಾ ಬರಿಯ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯಗಳೊ ?

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಈ (ವಿಚಾರ)ದಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ?

---

1. 'ಸತ್ತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.
2. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

(ಉತ್ತರ) :- (ಅವು) ಪಾರ್ಥಿವಗಳಾಗಿ ಆಪ್ಯವಾಗಿರುವ ಸ್ಥೂಲವಸ್ತುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೆ (ಅವು) ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಎಂದು ೮-೩-೧ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಶರೀರಾದಿಗಳು ಮನೋಮಯವಾಗಿರುವವೆಂದು (ಹೇಳುವ) ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ[1] ವಿರೋಧವಾಗುವದು. "ಶೋಕವಿಲ್ಲದ್ದು ಹಿಮವಲ್ಲದ್ದು" (ಬೃ. ೫-೧೦-೧) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ (ವಿರೋಧವಾಗುವದು).

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- (ಅವು) ಮಾನಸವೇ ಆದರೆ ಸಮುದ್ರಗಳೂ ನದಿಗಳೂ ಸರೋವರಗಳೂ ಬಾವಿಗಳೂ (ಕೆರೆ)ಕಟ್ಟೆಗಳೂ ಯಜ್ಞಗಳೂ ವೇದಗಳೂ ಮಂತ್ರಾದಿಗಳೂ ಮೂರ್ತಿಮಂತವಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವವು - ಎಂಬ ಪುರಾಣಸ್ಮೃತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದಲ್ಲ !

(ಸಮಾಧಾನ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಮೂರ್ತಿಮಂತವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ರೂಪದಿಂದಲೇ (ಅವು) ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವವೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಗರಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆಕಾರಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ಸಾಗರಾದಿಗಳು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಇರುತ್ತವೆಂದೂ ಅದೇ) ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಹೇಗೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮಾನಸವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಪುರುಷರು, ಸ್ತ್ರೀಯರು - ಮುಂತಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತ ; ಏಕೆಂದರೆ ಮಾನಸ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ (ಆಕಾರಗಳ) ಸಂಬಂಧವೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು, ಸ್ತ್ರೀಯರು - ಮುಂತಾದ ಮಾನಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಸಾಕಾರವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವವಷ್ಟೆ ?

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಆ (ಸ್ವಪ್ನ ಮೂರ್ತಿಗಳು) ಹುಸಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ಹಾಗಾದರೆ "ಆ ಈ ಸತ್ಯವಾದ ಕಾಮಗಳು" (೮-೩-೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೇ - ಮುಂತಾದ ಆಕಾರಗಳುಳ್ಳವಾಗಿರುವದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆಯಷ್ಟೆ ?[2]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸ್ವಪ್ನದೃಶ್ಯಗಳು ಎಚ್ಚರದ ವಾಸನೆಯ ರೂಪಗಳೇ ; ಆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ

1. ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿರುತ್ತದೆ, ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇರಲೂಬಹುದು, ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಇರುಬಹುದು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೪-೧೨ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೇ ಸಾಕಾರವುಳ್ಳ ವಿಷಯಗಳಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಿದು.

ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಮುಂತಾದವರು (ನಿಜವಾಗಿ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲವೆ ?[1]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದು ತೀರ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯಗಳೂ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಆದವುಗಳೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯಗಳೂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಈಕ್ಷಣದಿಂದಾದ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳ ವಿಕಾರವಾಗಿರುತ್ತವೆ.[2] ಲೋಕಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದಲ್ಲವೆ, "ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿರುತ್ತವೆ" (೭-೪-೨) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಲಯವನ್ನೂ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ "ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಹಾರೆಕೋಲುಗಳು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ" (೭-೧೫-೧) ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಮಾನಸವಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಬೀಜಾಂಕುರದಂತೆ ಪರಸ್ಪರಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಇಷ್ಟವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.[3] ಬಾಹ್ಯ(ವಿಷಯ)ಗಳೇ ಮಾನಸ (ವಿಷಯಗಳು), ಮಾನಸ(ವಿಷಯ)ಗಳೇ ಬಾಹ್ಯಗಳು[4] - ಎಂಬಿದು ನಿಜವೇ ಆದರೂ[5] ಅವುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮ(ರೂಪ)ದಲ್ಲಿ ಅನೃತತ್ವವು ಎಂದಿಗೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.[6]

---

1. ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ.
2. ಇಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರದ್ವಸ್ತುಗಳು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಆಗಿವೆ ಎಂದರೆ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಜೀವನ ಮನಸ್ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾರೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಸತ್ತಿನ ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿವೆ ಎಂದಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಸೃಷ್ಟಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಸಂಕಲ್ಪವೂ ಮಾನಸವೇ ; ಸಮಷ್ಟಿಮನಸ್ಸೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ. ತೇಜೋಬನ್ನಗಳು ಮಾನಸವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವಾಪ್ನವಿಷಯಗಳಂತೆ ಅವೂ ಚೈತನ್ಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಭಾವ.
3. "ಸತ್ತಿನ ಈಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದದ್ದೇ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ ; ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದದ್ದು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂವಿತ್ತೇ (ಅರಿವೇ) ತನ್ನ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ವಿವರ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿರವಯವವಾದ ಸನ್ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸಂವಿತ್ತಿನ ವಿವರ್ತವಾದರೂ ಈ ಅನಿರ್ವಚನೀಯನಿಮಿತ್ತನೈಮಿತ್ತಿಕಭಾವವು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ" - ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ವಿವರಣಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.
4. ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳು ಮಾನಸಭಾವಗಳಿಗೂ ಮಾನಸಭಾವಗಳು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳಿಗೂ - ಬೀಜವು ಮೊಳಕೆಗೂ ಆ ಮೊಳಕೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಬೀಜಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂತೆ - ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬಿದು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ.
5. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಟೀಕಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದೆ ; ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಎರಡೂ ಅನೃತವಾದರೂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನೊಪ್ಪಿದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಗ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.   6. ತೋರುವ ರೂಪದಿಂದ ಹುಸಿಯಾದರೂ ಆತ್ಮನೇ ಅವುಗಳ ನಿಜ ; ಆ ರೂಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಅವು ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯವೇ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ವಿಷಯಗಳು ಎಚ್ಚತ್ತವನಿಗೆ ಅನೃತವಾಗುವವಲ್ಲ! .

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ. ಆ ಅನೃತತ್ವವು ಎಚ್ಚರದ ಅರಿವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಃ ಅಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ವಿಷಯಗಳು ಅನೃತವಾಗುವದೂ[1] ಸ್ವಪ್ನದ ಅರಿವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಃ ಅಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ (ವಿಷಯಗಳಿಗೂ) ವಿಶೇಷಾಕಾರವು ಮಾತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಯದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಕಾರವು ವಾಚಾರಂಭಣವಾದ ಹೆಸರೇ, ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯವು.[2] ಆ ರೂಪಗಳೂ ಆಯಾ ಆಕಾರದಿಂದ ಅನೃತವು, ಸ್ವತಃ ಎಂದರೆ ಸನ್ಮಾತ್ರರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯವೇ. ಸದ್ರೂಪಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಸ್ವಪ್ನದೃಶ್ಯಗಳಂತೆ ತನ್ನ ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯವೇ.[3] ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅರ, ಣ್ಯ - ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದುಂಟಾದ ಪಿತ್ರಾದಿಕಾಮಗಳೂ ಮಾನಸವೇ. (ಅವು) ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಭೋಗದಂತೆ ಅಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವುಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾದವುಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈಶ್ವರರಾದವರಿಗೆ[4] ನಿರತಿಶಯ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವುಗಳೂ ಸತ್ಯವಾದವುಗಳೂ[5] ಆಗಿರುತ್ತವೆ[6]. ಸತ್ತೆಂಬ ಸತ್ಯಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸರ್ಪಾದಿಗಳು (ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ)

1. ಎಚ್ಚರದ ವಿಷಯಗಳು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅನೃತವಾಗುವದೆಂದರೆ ಅವು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವದು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದ ವಿಷಯಗಳು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾಗುವಂತೆ ಎಚ್ಚರದ ವಿಷಯಗಳೇನೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದ ಪರಾಮರ್ಶವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ.
2. ೬-೪-೧ನ್ನೂ ಅದರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ.
3. ಸ್ವಪ್ನದೃಶ್ಯಗಳು ಸ್ವಪ್ನಕಾಲಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪದಾರ್ಥಗಳು ವ್ಯವಹಾರವಿರುವವರೆಗೂ ಸತ್ಯವೇ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯವ್ಯವಹಾರವು ಸ್ವಾಪ್ನವ್ಯವಹಾರದಂತೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವವರೆಗೂ ಸತ್ಯವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೩೬)ನ್ನು ನೋಡಿ. 4. ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ.
5. ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತ್ಯವಾಗಿರುವವುಗಳು, ಅರ್ಥಕ್ರಿಯೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವುಗಳು.
6. ಇದರ ಮುಂದೆ ಇರುವ 'ಇತ್ಯರ್ಥಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚೆಂದೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲಾಕ್ಷರವನ್ನೇನೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಲ್ಲ. ಚರ್ಚೆಯ ವಿಷಯದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ, ಅಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ.

ಸದಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವಾದ್ದರಿಂದ ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿರುತವೆ.[1]

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಆರನೆಯ ಖಂಡ

(ದಹರವಿದ್ಯೆ)

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩೭. ಯಸ್ತು ಹೃದಯಪುಣ್ಡರೀಕಗತಂ ಯಥೋಕ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಸಾಧನಸಂಪನ್ನಸ್ತ್ಯಕ್ತಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾನೃತತೃಷ್ಣಃ ಸನ್ ಉಪಾಸ್ತೇ, ತಸ್ಯೇಯಂ ಮೂರ್ಧನ್ಯಯಾ ನಾಡ್ಯಾ ಗತಿರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ ನಾಡೀಖಣ್ಡ ಆರಭ್ಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನಾದರೆ ಹೃದಯಪುಂಡರೀಕದಲ್ಲಿರುವ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಸಾಧನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅನೃತವಾದ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ತೃಷ್ಣೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನಿಗೆ ಈ ನೆತ್ತಿಯ ನಾಡಿಯಿಂದ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಈ) ನಾಡೀಖಂಡವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಹೃದಯನಾಡಿಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಾ ಏತಾ ಹೃದಯಸ್ಯ ನಾಡ್ಯಸ್ತಾಃ ಪಿಙ್ಗಲಸ್ಯಾಣಿಮ್ನಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ಶುಕ್ಲಸ್ಯ ನೀಲಸ್ಯ ಪೀತಸ್ಯ ಲೋಹಿತಸ್ಯೇತ್ಯಸೌ ವಾ ಆದಿತ್ಯಃ ಪಿಙ್ಗಲ ಏಷ ಶುಕ್ಲ ಏಷ ನೀಲ ಏಷ ಪೀತ ಏಷ ಲೋಹಿತಃ ॥೧॥

1. ಎಲ್ಲವೂ ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಸತ್ಯ, ತನ್ನ ವಿಶೇಷವಾದ ಆಕಾರದಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆ - ಎಂಬುದೇ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತ.

೧. ಇನ್ನು ಈ ಹೃದಯದ ನಾಡಿಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಅವು ಪಿಂಗಲವಾದ, ಅಣುವಾದ, (ರಸದಿಂದ ತುಂಬಿದವುಗಳಾಗಿ), ಬಿಳಿಯ, ಕಪ್ಪಾದ, ಹಳದಿಯ, ಕೆಂಪಾದ (ರಸದಿಂದ ತುಂಬಿದವುಗಳಾಗಿ) ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಆದಿತ್ಯನೇ ಪಿಂಗಲನು, ಇವನೇ ಬಿಳಿಯವನು, ಇವನೇ ಕರಿಯವನು, ಇವನೇ ಹಳದಿಯವನು, ಇವನೇ ಕೆಂಪು.

ಹೃದಯನಾಡಿಗಳ ವರ್ಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩೮. ಅಥ ಯಾ ಏತಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾ ಹೃದಯಸ್ಯ ಪುಣ್ಡರೀಕಾಕಾರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಸಂಬನ್ಧಿನ್ಯೋ ನಾಡ್ಯಃ, ಹೃದಯಮಾಂಸಪಿಣ್ಡಾತ್ ಸರ್ವತೋ ವಿನಿಃಸೃತಾ ಆದಿತ್ಯಮಣ್ಡಲಾದಿವ ರಶ್ಮಯಃ, ತಾಶ್ಚೈತಾಃ ಪಿಙ್ಗಲಸ್ಯ ವರ್ಣವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ, ಅಣಿಮ್ನಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮರಸಸ್ಯ ರಸೇನ ಪೂರ್ಣಾ, ತದಾಕಾರಾ ಏವ ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ವರ್ತನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥ ಶುಕ್ಲಸ್ಯ ನೀಲಸ್ಯ ಪೀತಸ್ಯ ಲೋಹಿತಸ್ಯ ಚ ರಸಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಾ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್ । ಸೌರೇಣ ತೇಜಸಾ ಪಿತ್ತಾಖ್ಯೇನ ಪಾಕಾಭಿನಿರ್ವೃತ್ತೇನ ಕಫೇನ ಅಲ್ಪೇನ ಸಂಪರ್ಕಾತ್ ಪಿಙ್ಗಲಂ ಭವತಿ । ಸೌರಂ ತೇಜಃ ಪಿತ್ತಾಖ್ಯಮ್ । ತದೇವ ವಾತಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ ನೀಲಂ ಭವತಿ । ತದೇವ ಚ ಕಫಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ ಶುಕ್ಲಮ್ । ಕಫೇನ ಸಮತಾಯಾಂ ಪೀತಮ್ । ಶೋಣಿತಬಾಹುಲ್ಯೇನ ಲೋಹಿತಮ್ । ವೈದ್ಯಕಾದ್ವಾ ವರ್ಣವಿಶೇಷಾ ಅನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಾಃ ಕಥಂ ಭವನ್ತೀತಿ । ಶ್ರುತಿಸ್ತು ಆಹ ಆದಿತ್ಯಸಂಬನ್ಧಾದೇವ ತತ್ತೇಜಸೋ ನಾಡೀಷು ಅನುಗತಸ್ಯ ಏತೇ ವರ್ಣವಿಶೇಷಾ ಇತಿ । ಕಥಮ್ ? ಅಸೌ ವಾ ಆದಿತ್ಯಃ ಪಿಙ್ಗಲೋ ವರ್ಣತಃ । ಏಷ ಆದಿತ್ಯಃ ಶುಕ್ಲೋಽಪಿ । ಏಷ ನೀಲಃ, ಏಷ ಪೀತಃ, ಏಷ ಲೋಹಿತ ಆದಿತ್ಯ ಏವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ, ಪುಂಡರೀಕಾಕಾರದ ಹೃದಯವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಾಸ್ಥಾನದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ನಾಡಿಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ ರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಹೃದಯಮಾಂಸಪಿಂಡದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಹೊರಟಿವೆಯಲ್ಲ. ಆ ಈ ನಾಡಿಗಳು ಪಿಂಗಲವಾದ (ಕಂದುಬಣ್ಣವೆಂಬ) ವರ್ಣ ವಿಶೇಷದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಅಣುವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಾದ ರಸದಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಆಕಾರದಿಂದ (ತಿಷ್ಠನ್ತಿ = ವರ್ತನ್ತೇ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿವೆಯಲ್ಲ - ಎಂದರ್ಥ.

ಇದರಂತೆ ಬಿಳುಪಾದ, ಕಪ್ಪಾದ, ಹಳದಿಯ, ಕೆಂಪಾದ 'ರಸದಿಂದ ತುಂಬಿರುವ' ಎಂದು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪಿತ್ತವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸೂರ್ಯಸಂಬಂಧಿಯಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ[1] ಪಾಕದಿಂದುಂಟಾದ ಕಫವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಿತ್ತವೆಂಬ ಸೌರತೇಜಸ್ಸು ಬೆರಕೆಯಾಗಲು ಕಂದುಬಣ್ಣವಾಗುವದು. ಅದೇ ವಾತವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವಾಗ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವದು. ಅದೇ ಕಫವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವಾಗ ಬಿಳುಪಾಗಿರುವದು. ಕಫಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿ (ವಾತವೂ ಬೆರಕೆಯಾಗಿದ್ದರೆ) ಹಳದಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ರಕ್ತವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಈ ವರ್ಣವಿಶೇಷಗಳು ಹೇಗೆ ಆಗುವವೆಂಬುದನ್ನು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[2] ಶ್ರುತಿಯೇನೋ ಸೂರ್ಯನ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಆ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಈ ವರ್ಣವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[3] ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಕಂದು, ಈ ಆದಿತ್ಯನೇ ಬಿಳುಪಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ ; ಇವನೇ ಕಪ್ಪು, ಇವನೇ ಹಳದಿ, ಈ ಆದಿತ್ಯನೇ ಕೆಂಪು.[4]

ನಾಡಿಗಳಿಗೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಸಂಬಂಧ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾ ಮಹಾಪಥ ಆತತ ಉಭೌ ಗ್ರಾಮೌ ಗಚ್ಛತೀಮಂ ಚಾಮುಂ ಚೈವಮೇವೈತಾ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ರಶ್ಮಯ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಗಚ್ಛನ್ತೀಮಂ ಚಾಮುಂ ಚಾಽಮುಷ್ಮಾದಾದಿತ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಾಯನ್ತೇ ತಾ ಆಸು ನಾಡೀಷು ಸೃಪ್ತಾ ಆಭ್ಯೋ ನಾಡೀಭ್ಯಃ ಪ್ರತಾಯನ್ತೇ ತೇಽಮುಷ್ಮಿನ್ನಾದಿತ್ಯೇ ಸೃಪ್ತಾಃ ॥೨॥

೨. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಹಾಪಥವು ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಎರಡು ಊರುಗಳನ್ನು - ಈ (ಊರು), ಆ (ಊರು) ಎರಡನ್ನೂ - ಸೇರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ

1. ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತವು ಅನ್ನರಸಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ರಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
2. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ.
3. ವೈದ್ಯಕಕ್ಕೂ ಅದಕ್ಕೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.
4. ನಾಡೀರಸಗಳ ವರ್ಣದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬೃ. ೪-೩-೨೦ನ್ನು ನೋಡಿ. ನಾಡಿಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬೃ. ಭಾ. ೪-೪-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೪)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಆದಿತ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳು ಈ (ಲೋಕ), ಆ (ಲೋಕ) - ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿವೆ, ಅವು ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾದುಹೋಗಿವೆ ; ಈ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿವೆ, ಅವು ಆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಹಾದುಹೋಗಿವೆ.

ನಾಡಿಗಳಿಗೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ರಶ್ಮಿಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩೯. ತಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ನಾಡೀಭಿಃ ಕಥಂ ಸಂಬನ್ಧ ಇತ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮ್ ಆಹ। ತತ್ ತತ್ರ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಮಹಾನ್ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಃ ಪನ್ಥಾ ಮಹಾಪಥ ಆತತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಃ, ಉಭೌ ಗ್ರಾಮೌ ಗಚ್ಛತಿ ಇಮಂ ಚ ಸಂನಿಹಿತಮ್ ಅಮುಂ ಚ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ದೂರಸ್ಥಮ್, ಏವಂ[1] ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಮಹಾಪಥ ಉಭೌ ಗ್ರಾಮೌ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ, ಏವಮೇವ ಏತಾ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ರಶ್ಮಯ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಅಮುಂ ಚಾದಿತ್ಯಮಣ್ಡಲಮ್ ಇಮಂ ಚ ಪುರುಷಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ, ಉಭಯತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಯಥಾ ಮಹಾಪಥಃ। ಕಥಮ್ ? ಅಮುಷ್ಮಾತ್ ಆದಿತ್ಯಮಣ್ಡಲಾತ್ ಪ್ರತಾಯನ್ತೇ ಸಂತತಾ ಭವನ್ತಿ। ತಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮ್ ಆಸು ಪಿಙ್ಗಲಾದಿವರ್ಣಾಸು ಯಥೋಕ್ತಾಸು ನಾಡೀಷು ಸೃಪ್ತಾ ಗತಾಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಆಭ್ಯೋ ನಾಡೀಭ್ಯಃ ಪ್ರತಾಯನ್ತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಸನ್ತಾನಭೂತಾಃ ಸತ್ಯಸ್ತೇಽಮುಷ್ಮಿನ್। ರಶ್ಮೀನಾಮುಭಯಲಿಙ್ಗತ್ವಾತ್ ತೇ ಇತ್ಯುಚ್ಯನ್ತೇ ॥[2]

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ (ಆದಿತ್ಯ)ನಿಗೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ನಾಡಿಗಳೊಡನೆ ಹೇಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ? ಎಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ (ಶ್ರುತಿಯು) ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : (ತತ್= ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಪಥವು ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಯು ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡು (ಉದ್ದಕ್ಕೆ) ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಎರಡು ಊರುಗಳನ್ನು ಸೇರಿರುವದೋ, ಈ ಹತ್ತಿರದ (ಊರು), ಆ ಆತ್ತಲಿರುವ ದೂರದ (ಊರು) - ಎರಡು ಊರುಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಯು ಎರಡು ಊರುಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿರುವದೆಂಬೀ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿರುವದಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ

1. ಈ ಮಾತು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ ; ಅಥವಾ 'ಯಥಾಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ.....ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಇತಿ' ಎಂದಿದ್ದರೂ ಆಗಬಹುದಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. 'ಆದಿತ್ಯೇ ಸೃಪ್ತಾಃ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಆದಿತ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳು ಆ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ, ಈ ಪುರುಷ - ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ. ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಯಂತೆ ಎರಡನ್ನೂ ಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಿಂದ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿವೆ, ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಪಿಂಗಲವೇ ಮುಂತಾದ ಬಣ್ಣಗಳ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾದುಹೋಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿವೆ ; ಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿವೆ, ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವವುಗಳಾಗಿ ಅವು ಆ (ಆದಿತ್ಯ)ನಲ್ಲಿ ಹಾದುಹೋಗಿರುತ್ತವೆ. ರಶ್ಮಿ (ಶಬ್ದವು) ಉಭಯಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ (ಅವನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ತೇ (ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಮಾತಿನಿಂತ) ಕರೆದಿದೆ.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರವೇಶ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯತ್ರೈತತ್ ಸುಪ್ತಃ ಸಮಸ್ತಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನ ವಿಜಾನಾತ್ಯಾಸು ತದಾ ನಾಡೀಷು ಸೃಪ್ತೋ ಭವತಿ ತಂ ನ ಕಶ್ಚನ ಪಾಪ್ಮಾ ಸ್ಪೃಶತಿ ತೇಜಸಾ ಹಿ ತದಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ ||೩||

೩. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಸುಪ್ತನಾಗಿ, ಸಮಸ್ತನಾಗಿ, ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವನೋ, ಆಗ ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಯಾವ ಪಾಪವು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ; ಆಗ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ದಹರಾಕಾಶವನ್ನೇ ಸೇರಿರುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೦. ತತ್ ತತ್ರ ಏವಂ ಸತಿ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಏತತ್ ಸ್ವಪನಮ್ ಅಯಂ ಜೀವಃ ಸುಪ್ತೋ ಭವತಿ । ಸ್ವಾಪಸ್ಯ ದ್ವಿಪ್ರಕಾರತ್ವಾದ್ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಮಸ್ತ ಇತಿ । ಉಪಸಂಹೃತಸರ್ವಕರಣವೃತ್ತಿಃ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಅತೋ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಸಂಪರ್ಕ-ಜನಿತಕಾಲುಷ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವತಿ । ಅತ ಏವ ಸ್ವಪ್ನಂ ವಿಷಯಾಕಾರಾಭಾಸಂ ಮಾನಸಂ ಸ್ವಪ್ನಪ್ರತ್ಯಯಂ ನ ವಿಜಾನಾತಿ । ನಾಽನುಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದೈವಂ ಸುಪ್ತೋ ಭವತಿ ಆಸು ಸೌರತೇಜಃಪೂರ್ಣಾಸು ಯಥೋಕ್ತಾಸು ನಾಡೀಷು ತದಾ ಸೃಪ್ತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ನಾಡೀಭಿರ್ದ್ವಾರಭೂತಾಭಿ-

ಹೃದಯಾಕಾಶಂ ಗತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಹ್ಯನ್ಯತ್ರ ಸತ್ಸಂಪತ್ತೇಃ ಸ್ವಪ್ನಾದರ್ಶನ-ಮಸ್ತೀತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ 'ನಾಡೀಷು' ಇತಿ ಸಪ್ತಮೀ ತೃತೀಯಯಾ ಪರಿಣಮ್ಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್= ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಈ ಜೀವನು ಸುಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ,[1] ನಿದ್ರೆಯು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ 'ಸಮಸ್ತನಾಗಿ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ ; ಕರಣವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೋ ಎಂದರ್ಥ.[2] ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದುಂಟಾದ ಕೊಳಕು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೋ[3] (ಎಂದರ್ಥ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ[4] ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಎಂದರೆ ವಿಷಯಾಕಾರದಂತಿರುವ ಮಾನಸವಾದ ಸ್ವಪ್ನಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು[5] ಅರಿಯದಿರುವನೋ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರ್ಥ.

ಎಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸುಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೌರತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು, ಒಳಹೊಕ್ಕವ(ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ). ನಾಡಿಗಳನ್ನು ದ್ವಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನು ಸೇರಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.[6] ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯಾಗದೆ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಇರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಬೀ ಸಪ್ತಮಿಯನ್ನು (ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಎಂದು) ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

---

1. ಆಟವನ್ನು ಆಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬಂತೆ ಈ ಪ್ರಯೋಗ.
2. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಂತಃಕರಣದ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆದೇ ಇರುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ವಿಷಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಷಯಾಭಾಸಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೆಂಬ
4. ಸಮಸ್ತನೂ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ.
5. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾದ ಆತ್ಮನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಬೃ. ಭಾ. ೪-೩-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೬)ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.
6. ಇಲ್ಲಿ ನಾಡೀದ್ವಾರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹೊಗಳಿದೆಯೇ ಹೊರತು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವದಕ್ಕಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೫) ನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಯಾವಾಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೬)ರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಸುಷುಪ್ತಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೧. ತಂ ಸತಾ ಸಂಪನ್ನಂ ನ ಕಶ್ಚನ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪಃ ಪಾಪ್ಮಾ ಸ್ಪೃಶತಿ[1] । ಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ತದಾ ಆತ್ಮನಃ । ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯವಿಶಿಷ್ಟಂ ಹಿ ಸುಖದುಃಖಕಾರ್ಯಪ್ರದಾನೇನ ಪಾಪ್ಮಾ ಸ್ಪೃಶತಿ[2] । ನ ತು ಸತ್ಸಂಪನ್ನಂ ಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಂ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಪಾಪ್ಮಾ ಸ್ಪ್ರಷ್ಟುಮ್ ಉತ್ಸಹತೇ । ಅವಿಷಯತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯೋ ಹಿ ಅನ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ಭವತಿ, ನ ತ್ವನ್ಯತ್ವಂ ಕೇನಚಿತ್ ಕುತಶ್ಚಿದಪಿ ಸತ್ಸಂಪನ್ನಸ್ಯ । ಸ್ವರೂಪಪ್ರಚ್ಯವನಂ ತು ಆತ್ಮನೋ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥಾಂ ಪ್ರತಿ ಗಮನಂ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಪ್ರತಿಬೋಧಃ, ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಬೀಜಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಹುತಾಶದಾಹನಿಮಿತ್ತಮ್ ಇತ್ಯವೋಚಾಮ ಷಷ್ಠ ಏವ । ತದಿಹಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮ್ । ಯದ್ಯೇವಂ ಸುಪ್ತಃ ಸೌರೇಣ ತೇಜಸಾ ಹಿ[3] ತದಾ ನಾಡ್ಯನ್ತರ್ಗತೇನ ಸರ್ವತಃ ಸಂಪನ್ನೋ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಭವತಿ । ಅತೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಾಡೀದ್ವಾರೈರ್ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಭೋಗಾಯ ಅಪ್ರಸೃತಾನಿ ಕರಣಾನಿ ಅಸ್ಯ ತದಾ ಭವನ್ತಿ । ತಸ್ಮಾದ್ ಅಯಂ ಕರಣಾನಾಂ ನಿರೋಧಾತ್ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯೇವಾಽವಸ್ಥಿತಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನ ವಿಜಾನಾತೀತಿ ಯುಕ್ತಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸತ್ತಿನೊಡನೆ ಸಂಪನ್ನನಾದ (ಜೀವನನ್ನು) ಯಾವದೊಂದು ಒಂದಿಷ್ಟೂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಪಾಪವು ಸೋಂಕುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಆತ್ಮನು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನನ್ನಲ್ಲವೆ, ಸುಖದುಃಖಗಳೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಾಪವು ಸೋಂಕುತ್ತದೆ[4] ? ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಸತ್ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವನನ್ನು ಯಾವದೊಂದು ಪಾಪವೂ ಸೋಂಕಲಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನು ಅದಕ್ಕೆ) ವಿಷಯನಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿರಬಹುದು ; ಆದರೆ ಸತ್ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಯಾವದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅ

1. ಇದರ ಮುಂದಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದವು ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. ಇಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಯೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ.
3. ಇಲ್ಲಿ 'ತದಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.
4. ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಯಾವನೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲಾರನು, ಅದರ ಫಲವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲ.

ಇರುವದಿಲ್ಲ.[1] (ಸುಷುಪ್ತನಾದವನು ಮತ್ತೆ) ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಜಾರಿಬೀಳುವದು ಮಾತ್ರ ಎಂದರೆ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬರುವದು, ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಿಯುವದು - (ಇದು) ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಬೀಜವು[2] ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋಗದೆ ಇರುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಎಂದು ಆರನೆಯ (ಪ್ರಪಾಠಕ)ದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ.[3] ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಸುಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಆಗ ನಾಡಿಯೊಳಗಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲ್ಲವೆ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ, ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ[4] ಚಕ್ಷುಸೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ನಾಡಿಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕರಣಗಳು ಆಗ ಹೊರಟುಬರದೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರಣಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದಲೇ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವು.[5]

1. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣ, ಇಂದ್ರಿಯ, ವಿಷಯ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದುಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೃ. ಭಾ. ೪-೩-೨೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೬)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಸುಷುಪ್ತನಿಗೆ ಕರ್ಮದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಜ್ಞಾನವಾದಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲಾರವು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಜೀವರಿಗೆ ಅವುಗಳು ವಾಸನಾರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಬೀಜವೆಂದರೆ 'ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಭಾಷ್ಯಾಧಾರವಿರುವದಿಲ್ಲ.
3. ಸತ್ಸಂಪತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ತಾವು ಸದ್ರೂಪರೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನೆಯು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುವದೆಂದು ೬-೯-೩ರ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೦೮) ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ.
4. ತೇಜಸ್ಸು ಕರಣಗಳನ್ನು ಮುಸುಕಿಕೊಂಡು ಮಂಕುಮಾಡಿರುವದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವೇ ಎಂದೂ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೮ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಆಗ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವದರಿಂದ ಕರಣವ್ಯಾಪಾರವಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವದು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಆ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸರಿ.
5. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೂ ಹೊಂದುವಂತಿದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉಪಾಸಕನ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಮನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯತ್ರೈತದಬಲಿಮಾನಂ ನೀತೋ ಭವತಿ ತಮಭಿತ ಆಸೀನಾ ಆಹುರ್ಜಾನಾಸಿ ಮಾಂ ಜಾನಾಸಿ ಮಾಮಿತಿ ಸ ಯಾವದಸ್ಮಾ-ಚ್ಛರೀರಾದನುತ್ಕ್ರಾನ್ತೋ ಭವತಿ ತಾವಜ್ಜಾನಾತಿ ॥೪॥

ಅಥ ಯತ್ರೈತದಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾದುತ್ಕ್ರಾಮತ್ಯಥೈತೈರೇವ ರಶ್ಮಿಭಿರೂರ್ಧ್ವಮಾಕ್ರಮತೇ ಸ ಓಮಿತಿ ವಾ ಹೋದ್ವಾ ಮೀಯತೇ ಸ ಯಾವತ್ ಕ್ಷಿಪ್ಯೇನ್ಮನಸ್ತಾವದಾದಿತ್ಯಂ ಗಚ್ಛತ್ಯೇತದ್ವೈ ಖಲು ಲೋಕದ್ವಾರಂ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರಪದನಂ ನಿರೋಧೋಽವಿದುಷಾಮ್ ॥೫॥

೪. ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಅಬಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಳಿತವರು 'ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ, ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗದೆ ಇರುವನೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

೫. ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಈ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದಲೇ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಓಮ್ ಎನ್ನುತ್ತಲೋ ಮೇಲಕ್ಕೋ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಎಷ್ಟು ಬೇಗ ಮನಸ್ಸುಹಾಕುವನೋ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಲೋಕದ್ವಾರವು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತಡೆಯೂ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ)ಯಷ್ಟೆ?

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೨. ತತ್ರ ಏವಂ ಸತಿ ಅಥ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಅಬಲಿಮಾನಮ್ ಅಬಲಭಾವಂ ದೇಹಸ್ಯ ರೋಗಾದಿನಿಮಿತ್ತಂ ಜರಾದಿನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ ಕೃಶೀಭಾವಮೇತತ್ ನಯನಂ ನೀತಃ ಪ್ರಾಪಿತೋ ದೇವದತ್ತೋ ಭವತಿ ಮುಮೂರ್ಷುರ್ಯದಾ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಮ್ ಅಭಿತಃ ಸರ್ವತೋ ವೇಷ್ಟಯಿತ್ವಾ

ಆಸೀನಾ ಜ್ಞಾತಯಃ ಆಹುಃ ಜಾನಾಸಿ ಮಾಂ ತವ ಪುತ್ರಂ ಜಾನಾಸಿ ಮಾಂ ಪಿತರಂ ಚೇತ್ಯಾದಿ । ಸ ಮುಮೂರ್ಷುಃ, ಯಾವತ್ ಅಸ್ಮಾತ್ ಶರೀರಾತ್ ಅನುತ್ಕ್ರಾನ್ತೋಽನಿರ್ಗತೋ ಭವತಿ ತಾವತ್ ಪುತ್ರಾದೀನ್ ಜಾನಾತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಬಲಿತ್ವವನ್ನು ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ದೇಹಕ್ಕೆ ರೋಗಾದಿಗಳು ಬಂದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೋ[1] ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದವು ಬಂದದ್ದರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೋ ಕೃಶತ್ವವನ್ನು - (ಏತತ್ ನಯನಮ್) ಹೀಗೆ ದೇವದತ್ತನು[2] ಹೊಂದಿದವನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಎಂದರೆ ಯಾವಾಗ ಸಾಯ-ಲಾಗುತ್ತಾನೋ ಎಂದರ್ಥ. (ಆಗ) ಅವನ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವ ಜ್ಞಾತಿಗಳು 'ನಿನ್ನ ಮಗನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ ?' 'ತಂದೆಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ ?'[3] ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಆ ಸಾಯಲಿರುವ (ಪುರುಷನು) ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೋ (ಶರೀರವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಮಗನೇ ಮುಂತಾ-ದವರನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಉಪಾಸಕನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೩. ಅಥ ಯತ್ರ ಯದಾ ಏತದಿತಿ[4] ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ । ಅಸ್ಮಾತ್ ಶರೀರಾತ್ ಉತ್ಕ್ರಾಮತಿ, ಅಥ ತದಾ, ಏತೈರೇವ ಯಥೋಕ್ತಾಭಿಃ ರಶ್ಮಿಭಿಃ ಊರ್ಧ್ವಮ್ ಆಕ್ರಮತೇ ಯಥಾಕರ್ಮಜಿತಂ ಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ ಅವಿದ್ವಾನ್ । ಇತರಸ್ತು ವಿದ್ವಾನ್ ಯಥೋಕ್ತಸಾಧನಸಂಪನ್ನಃ ಸ ಓಮಿತಿ ಓಂಕಾರೇಣ ಆತ್ಮಾನಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ವಾ ಹ ಏವ ಉದ್ವಾ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಾ ವಿದ್ವಾಂಶ್ಚೇತ್ ಇತರಸ್ತಿರ್ಯಙ್ ವಾ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಮೀಯತೇ ಪ್ರಮೀಯತೇ ಗಚ್ಛತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ ವಿದ್ವಾನ್

---

1. ಶರೀರದೌರ್ಬಲ್ಯನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಜೀವನಿಗೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯ, ಸ್ವತಃ ಇಲ್ಲ. ಬೃ. ಭಾ. ೪-೪-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೨). 2. ಈ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕ್ರಮವು ಉಪಾಸಕರಿಗೂ ಮಿಕ್ಕವರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.
3. ಗುರುತಿಸಿ ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ - ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿದು. ೬-೧೫-೧ರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.
4. 'ಏತತ್ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮಿತಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್ ಯಾವತ್ ಕ್ಷಿಪ್ಯೇನ್ಮನಃ । ಯಾವತಾ ಕಾಲೇನ ಮನಸಃ ಕ್ಷೇಪಃ ಸ್ಯಾತ್ ತಾವತಾ ಕಾಲೇನ ಆದಿತ್ಯಂ ಗಚ್ಛತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ತು ತಾವತ್ಯೆವ ಕಾಲೇನ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಕಿಮರ್ಥಮ್ ಆದಿತ್ಯಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಏತದ್ವೈ ಖಲುಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಸ್ಯ ದ್ವಾರಂ ಯ ಆದಿತ್ಯಸ್ತೇನ ದ್ವಾರಭೂತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಗಚ್ಛತಿ ವಿದ್ವಾನ್ । ಅತೋ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರಪದನಮ್ । ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಅನೇನ ದ್ವಾರೇಣೇತಿ ಪ್ರಪದನಮ್ । ನಿರೋಧನಂ ನಿರೋಧಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ಆದಿತ್ಯಾದ್ ಅವಿದುಷಾಂ ಭವತೀತಿ ನಿರೋಧಃ । ಸೌರೇಣ ತೇಜಸಾ ದೇಹ ಏವ ನಿರುದ್ಧಾಃ ಸನ್ತೋ ಮೂರ್ಧನ್ಯಯಾ ನಾಡ್ಯಾ ನೋತ್ಕ್ರಮನ್ತ ಏವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । "ವಿಷ್ವಙ್ಙನ್ಯಾ" (೮-೬-೬) ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು (ಯತ್ರ = ಯದಾ) ಯಾವಾಗ - (ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಏತತ್ (ಹೀಗೆ) ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವು - ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೋ (ಅಥ = ತದಾ) ಆಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಇದೇ ರಶ್ಮಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ[1] ಮೇಲಕ್ಕೆ ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಜ್ಞನು ತನ್ನ ತನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ; ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಸಾಧನಯುಕ್ತನಾದ ಉಪಾಸಕನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನು ಓಮ್ ! ಎಂದು ಓಂಕಾರದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ (ಉದ್ವಾ = ಊರ್ಧ್ವಂ) ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೆ ಮೇಲಕ್ಕೋ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನಾದರೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿಯೋ (ಮೀಯತೇ = ಪ್ರಮೀಯತೇ) ಸಾಯುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಲಿರುವಾಗ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಷ್ಟುಬೇಗ ಹಾಕುವನೋ, (ಅವನ) ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಷ್ಟುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವದಾದೀತೋ ಅಷ್ಟುಕಾಲದೊಳಗೆ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ, ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಬೇಗನೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ ; ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅಷ್ಟೇ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಎಂಬುದೇನೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ.[2]

1. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಕೂಡ ಈ ನಾಡೀರಶ್ಮಿಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸುಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದೆಂದಿದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೯ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ದಹರೋಪಾಸಕರು ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇಗನೇ ಎಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಏತೈರೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವದಲ್ಲದೆ ರಶ್ಮಿಗಳು ಅವಶ್ಯವೆನ್ನುವದು, ಅರ್ಚಿರಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವದು - ಎಂಬ ಎರಡು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧.

(ಅವನು) ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : ಈ ಆದಿತ್ಯನಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ದ್ವಾರವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಆ ದ್ವಾರವಾಗಿರುವ (ಆದಿತ್ಯನ ಮೂಲಕವಾಗಿ) ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಕನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ (ಇದು) ಪ್ರಪದನವು ; ಈ ದ್ವಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ (ಇದು) ಪ್ರಪದನವು, (ಸೇರಿಸತಕ್ಕದ್ದು). ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಈ ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ನಿರೋಧವು (ತಡೆಯು) ಆಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇವನು (ಅವರಿಗೆ) ನಿರೋಧನವು, ತಡೆಯು. ಸೌರ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ (ಅವರು) ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ತಡೆದಿಡಲ್ಪಡುವರಾದ್ದರಿಂದ ನೆತ್ತಿಯ ನಾಡಿಯಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತರಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.[1] 'ಮಿಕ್ಕವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ದ್ವಾರಗಳಾಗಿರುವವು)' ಎಂಬ (ಮುಂದಿನ) ಶ್ಲೋಕ (ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).[2]

ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಿಂದ ಗತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ -

ಶತಂ ಚೈಕಾ ಚ ಹೃದಯಸ್ಯ ನಾಡ್ಯಸ್ತಾಸಾಂ ಮೂರ್ಧಾನಮಭಿನಿಃಸೃತೈಕಾ । ತಯೋರ್ಧ್ವಮಾಯನ್ನಮೃತತ್ವಮೇತಿ ವಿಷ್ವಙ್ಙನ್ಯಾ ಉತ್ಕ್ರಮಣೇ ಭವನ್ತ್ಯುತ್ಕ್ರಮಣೇ ಭವನ್ತಿ ॥೬॥

೬. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು : "ನೂರೂ ಒಂದೂ ಹೃದಯದ ನಾಡಿಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು ; ಮಿಕ್ಕವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಆಗುವವು, ಉತ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಆಗುವವು."

1. ಆದಿತ್ಯನು ಅವರಿಗೆ ತಡೆಯೆಂದದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಅವರು ಹೋಗುವರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳೇ ಆ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅವರು ಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.
2. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಿಂದ ಗಮನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದಲೇ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯೊಂದೇ ಅಮೃತತ್ವನಾಡಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೪. ತತ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಯಥೋಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಏಷ ಶ್ಲೋಕೋ ಮನ್ತ್ರೋ ಭವತಿ। ಶತಂ ಚ ಏಕಾ ಚ । ಏಕೋತ್ತರಶತಂ ನಾಡ್ಯಃ ಹೃದಯಸ್ಯ ಮಾಂಸಪಿಣ್ಡಭೂತಸ್ಯ ಸಂಬನ್ಧಿನ್ಯಃ ಪ್ರಧಾನತೋ ಭವನ್ತಿ। ಆನನ್ತ್ಯಾದ್ ದೇಹನಾಡೀನಾಮ್ । ತಾಸಾಮ್ ಏಕಾ ಮೂರ್ಧಾನಮ್ ಅಭಿನಿಃಸೃತಾ ವಿನಿರ್ಗತಾ । ತಯಾ ಊರ್ಧ್ವಮ್ ಆಯನ್ ಗಚ್ಛನ್ ಅಮೃತತ್ವಮ್ ಅಮೃತಭಾವಮ್ ಏತಿ । ವಿಷ್ವಙ್ ನಾನಾಗತಯಃ ತಿರ್ಯಗ್ವಿಸರ್ಪಿಣ್ಯಃ ಊರ್ಧ್ವಗಾಶ್ಚ ಅನ್ಯಾ ನಾಡ್ಯೋ ಭವನ್ತಿ ಸಂಸಾರಗಮನದ್ವಾರಭೂತಾ ನ ತು ಅಮೃತತ್ವಾಯ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಉತ್ಕ್ರಮಣೇ ಏವ, ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಭವನ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ದ್ವಿರಭ್ಯಾಸಃ ಪ್ರಕರಣಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಂತ್ರವು ಇದೆ : ನೂರೂ ಒಂದೂ - ನೂರೊಂದು - ನಾಡಿಗಳು ಮಾಂಸಪಿಂಡವಾದ ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ನಾಡಿಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವವು (ಎಂದರ್ಥ) ; ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹನಾಡಿಗಳು ಅನಂತ(ವಾಗಿವೆ). ಆ (ನಾಡಿಗಳೊಳಗೆ) ಒಂದು ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು (ಅಭಿನಿಃಸೃತಾ = ವಿನಿರ್ಗತಾ) ಹೊರಹೊರಟಿದೆ. ಆ (ನಾಡಿ) ಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ (ಆಯನ್ = ಗಚ್ಛನ್) ಹೋಗುವವನು ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಅಮೃತಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಗತಿಗಳುಳ್ಳ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾದಿರುವ, ಮೇಲಕ್ಕೂ ಹೋಗಿರುವ ಮಿಕ್ಕ ನಾಡಿಗಳು ಸಂಸಾರಗಮನಕ್ಕೆ ದ್ವಾರವಾದ (ನಾಡಿಗಳೇ ಹೊರತು) ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ (ದ್ವಾರ)ಗಳಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗೆ (ಬರಿಯ) ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗಾಗಿಯೇ (ಅವು) ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ('ಉತ್ಕ್ರಮಣೇ ಭವನ್ತಿ' ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ (ಹೇಳಿರುವದು ಈ) ಪ್ರಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು (ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ).

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ
ಒಂದರಿಂದ ಆರರವರೆಗಿನ ಖಂಡಗಳ ಸಾರ

ಈ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ದಹರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಒಂದನೆಯ ಖಂಡ

ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪುರವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ದಹರವಾದ ಪುಂಡರೀಕವೆಂಬ ಮನೆಯಿದೆ, ಆದರೊಳಗಿನ ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಯಾವದಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ''ಇದರಲ್ಲಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ ?'' ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರು ಕೇಳಿದರೆ ''ಹೊರಗಿರುವ ಆಕಾಶದಷ್ಟೂ ಆ ಆಕಾಶವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು, ಅಗ್ನಿವಾಯುಗಳು, ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸರು, ಮಿಂಚು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವು ಅದರೊಳಗೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದು'' ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಬೇಕು.

''ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ, ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳು ಇರುವದಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪಾಗಲಿ ಸಾವಾಗಲಿ ಬಂದರೆ ಆಮೇಲೆ ಏನೂ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ!'' ಎಂದು ಅವರು ಕೇಳಬಹುದು. ''ಇದರ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲ, ಇದರ ಸಾವಿನಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾವಿಲ್ಲ ; ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನು, ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನು, ವಿಜರನು, ವಿಮೃತ್ಯು, ವಿಶೋಕನು, ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನು, ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಸತ್ಯಕಾಮನು, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನು. ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದವರು ಪರವಶರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಫಲವು ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪುಣ್ಯಫಲವೂ ನಾಶವಾಗುವದು. ಆದರೆ ಯಾರು ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ದೊರೆಯುವವು'' ಎನ್ನಬೇಕು.

ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

ಈ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಪಿತೃಲೋಕ, ಮಾತೃಲೋಕ, ಭ್ರಾತೃಲೋಕ, ಸ್ವಸೃಲೋಕ, ಗಂಧಮಾಲ್ಯಲೋಕ, ಗೀತವಾದಿತ್ರಲೋಕ, ಸ್ತ್ರೀಲೋಕ - ಹೀಗೆ ಯಾವಯಾವದರ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾದರೂ ಅದದು ಅವನಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವದು. ಅದರ ಭೋಗದಿಂದ ಅವನು ಪೂಜ್ಯನೂ ಮಹಿಮಾವಂತನೂ ಆಗುವನು.

ಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಕಾಮಗಳಿಗೆ ವಿಷಯತೃಷ್ಣೆ ಎಂಬ ಅನೃತವೇ ಮುಸುಕು.

ಆ ಅನೃತಕ್ಕೆ ವಶರಾದವರಿಗೆ ಆ ಕಾಮಗಳು ಹೋದರೆ ಮತ್ತೆ ಸಿಗದೆ ಇರುವವು. ಆದರೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವರಿಗೆ ದೊರಕುವವು. ಅರಿಯದವರು ಚಿನ್ನದ ನಿಕ್ಷೇಪವಿರುವ ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೇ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದು ಅವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇರುವಂತೆ ಮಿಕ್ಕ ಜೀವರು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಇರುವರು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವರನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತೃಷ್ಣಾರೂಪವಾದ ಅನೃತವು ಹೊರಕ್ಕೆದಬ್ಬುವದು.

ಈ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಆತ್ಮನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ 'ಹೃದಯಮ್' (ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇವನು) ಎಂಬುದೇ ನಿರ್ವಚನವು. ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ದಿನದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದಹರಾಕಾಶವೆಂಬ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದನು ಈ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಶರೀರಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ನಿಲ್ಲುವನು, ಇವನೇ ಆತ್ಮನು - ಎಂಬುದು ಗುರುವಚನವು. ಇದೇ ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು ; ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು.

ಈ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ 'ಸತ್ಯ' ಎಂಬುದು ನಾಮವು ; ಸ, ತ್, ಯ - ಎಂಬ ಮೂರಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಸತ್ ಎಂಬುದು ಅಮೃತವು, ತ್ ಎಂಬುದು ಮರ್ತ್ಯವು, ಯ ಎಂಬುದು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿಡುವದು. ಹೀಗೆ ಸತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ದಿನದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

ಈ ಆತ್ಮನು ಸೇತು ವಿಧೃತಿಯು, ಈ ಲೋಕಗಳು ನಾಶವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ಮಫಲದಾತೃವು. ಈ ಸೇತುವನ್ನು ಅಹೋರಾತ್ರಗಳು ಮುಟ್ಟವು, ಜರಾಮೃತ್ಯುಗಳಾಗಲಿ ಶೋಕವಾಗಲಿ ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತಗಳಾಗಲಿ ಸೋಂಕವು. ಇದರಿಂದೀಚೆಗೇ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳೂ ಸರಿಯುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು.

ಈ ಸೇತುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ಕುರುಡನು ಇನ್ನು ಕುರುಡನಲ್ಲ, ಗಾಯಗೊಂಡವನು ಗಾಯಗೊಂಡವನಲ್ಲ, ನರಳುವವನು ನರಳುವವನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೇತುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ರಾತ್ರಿಯೂ ಹಗಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಬೆಳಗುತ್ತಲೇ ಇರುವದು.

ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ದಕ್ಕುವದು. ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಚಾರವಿರುವದು.

ಐದನೆಯ ಖಂಡ

ಯಜ್ಞವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವನು ಜ್ಞಾತೃವೋ ಆ ಲೋಕವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟವೆಂಬುದೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಯಜನಮಾಡಿಯೇ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ರಾಯಣವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತ್ರಾಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ. ಮೌನವೆಂಬುದೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಮನನಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಸಾಧನ. ಅನಾಶಕಾಯನವೆಂಬುದೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅರ, ಣ್ಯ - ಎಂಬ ಸರೋವರಗಳು, ಊಟಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಮದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಐರಂಮದೀಯಸರೋವರ, ಸೋಮಾಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ದೊರಕದ ಅಪರಾಜಿತಪುರ, ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಿರಣ್ಮಯಮಂಡಪ - ಇವೆಲ್ಲ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಭೋಗಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಉಪಾಸಕರಿಗೇ ದೊರಕುವದು ; ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇರುವದು.

ಆರನೆಯ ಖಂಡ

ಹೃದಯದಿಂದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಬಣ್ಣದ ರಸಗಳು ಹರಿಯುವ ನಾಡಿಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಯ ಹಾಗೆ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳು ಹೃದಯವನ್ನೂ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ಕೂಡಿಸುತ್ತವೆ. ಸುಷುಪ್ತನಾಗಿರುವಾಗ ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಹೊಕ್ಕು ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಅಂಟುವದಿಲ್ಲ.

ಶರೀರದೌರ್ಬಲ್ಯದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಯುವ ಕಾಲವು ಬರಲು ಆಗ ಈ ಉಪಾಸಕನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ಹೊರಟು ದಹರಾಕಾಶರೂಪಿಯಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಟು ಆದಿತ್ಯನ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಹೃದಯದಿಂದ ಅನೇಕನಾಡಿಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ನೆ ಎಂಬ ನಾಡಿಯು ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವದು. ಅದರ ಮೂಲಕ ಸಾಧಕನಾದ ದಹರಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕನು ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಉಳಿದ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತರಾಗುವ ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂಸಾರಗತಿಯೇ ಆಗುವದು.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಏಳನೆಯ ಖಂಡ

(ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯನಿರೂಪಣದಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವನಿರ್ಧಾರಣ)

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೫. "ಅಥ ಯ ಏಷ ಸಂಪ್ರಸಾದೋಽಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಽಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತ ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" (೮-೩-೪) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಕೋಽಸೌ ಸಂಪ್ರಸಾದಃ ? ಕಥಂ ವಾ ತಸ್ಯಾಧಿಗಮೋ ಯಥಾ ಸೋಽಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಽಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ । ಯೇನ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಽಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಕಿಂಲಕ್ಷಣ ಆತ್ಮಾ ? ಸಂಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಚ ದೇಹಸಂಬನ್ಧೀನಿ ಪರರೂಪಾಣಿ, ತತೋ ಯದನ್ಯತ್ ಕಥಂ ಸ್ವರೂಪಮ್ ? ಇತ್ಯೇತೇಽರ್ಥಾ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ ಇತ್ಯುತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥ ಆರಭ್ಯತೇ । ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತು ವಿದ್ಯಾಗ್ರಹಣಸಂಪ್ರದಾನವಿಧಿಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಾ ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಾ ಚ ರಾಜಸೇವಿತಂ ಪಾನೀಯಮ್ ಇತಿವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

"ಇನ್ನು ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದನಿದ್ದಾನಲ್ಲ, (ಅವನು) ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಎದ್ದು ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಸ್ವವಾದ[1]ರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವನೇ ಆತ್ಮನು ; ಇದೇ ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವು" (೮-೩-೪) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದನೆಂಬುವನು ಯಾರು ? ಅವನು ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಎದ್ದು ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಸ್ವವಾದರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುವಂತೆ, ಅವನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಹೇಗೆ ? ಯಾವ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೋ ಆ ಆತ್ಮನು ಎಂಥ ಸ್ವರೂಪದವನು ? ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರಸಾದನಿಗೆ ದೇಹಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವು ಪರರೂಪಗಳಷ್ಟೆ, ಅವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂಬೀ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

1. ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದ ಎಂದರ್ಥ ; ಸ್ವಂತವಾದ, ತನ್ನದಾದ ಎಂದಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅದೆಲ್ಲ ಸ್ವಂತವೇ, ತನ್ನದೇ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೪-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೯೧)ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ) ಕಥೆಯಾದರೋ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಬಗೆ, (ಮತ್ತು ಹೇಳಿ)ಕೊಡುವ ರೀತಿ - ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ, ಮತ್ತು 'ಈ ನೀರು ರಾಜರು ಸೇವಿಸಿದ್ದು' ಎಂಬಂತೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯ ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶೋಕೋ ವಿಜಿಘತ್ಸೋಽಪಿಪಾಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಃ ಸ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ ಸ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ ಯಸ್ತಮಾತ್ಮಾನಮನುವಿದ್ಯ ವಿಜಾನಾತೀತಿ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ॥೧॥

೧. ಯಾವ ಆತ್ಮನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೂ ವಿಜರನೂ ವಿಮೃತ್ಯುವೂ ವಿಶೋಕನೂ ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನೂ ಸತ್ಯಕಾಮನೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೂ ಆಗಿರುವನೋ ಅವನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣ ಮಾಡಬೇಕು, ಅವನನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವಾತನು ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನುವೇದನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ (ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ) - ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನಂತೆ.

ಆತ್ಮಲಕ್ಷಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೬. ಯ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶೋಕೋ ವಿಜಿಘತ್ಸಃ ಅಪಿಪಾಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ, ಯಸ್ಯೋಪಾಸನಾಯ ಉಪಲಬ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಹೃದಯಪುಣ್ಡರೀಕಮಭಿಹಿತಮ್, ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಮಾಃ ಸಮಾಹಿತಾಃ ಸತ್ಯಾ ಅನೃತಾಪಿಧಾನಾಃ, ಯದುಪಾಸನಸಹಭಾವಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಸಾಧನಮ್ ಉಕ್ತಮ್, ಉಪಾಸನಫಲಭೂತಕಾಮಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ ಚ ಮೂರ್ಧನ್ಯಯಾ ನಾಡ್ಯಾ ಗತಿರಭಿಹಿತಾ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶೈರ್ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ। ಸ ವಿಶೇಷೇಣ ಜ್ಞಾತುಮೇಷ್ಟವ್ಯೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ। ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾಮ್ ಆಪಾದಯಿತವ್ಯಃ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವ ಆತ್ಮನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೋ, ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದವನೋ ಸಾವಿಲ್ಲದವನೋ ಶೋಕರಹಿತನೋ ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನೋ ನೀರಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನೋ ಸತ್ಯಕಾಮನೋ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೋ,[1] ಯಾವನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡ ಬೇಂದು ಹೃದಯಪುಂಡರೀಕ(ವೆಂಬ ಸ್ಥಾನವನ್ನು) ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯೋ ಯಾವ (ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಅನೃತವೆಂಬ ಮುಸುಕಿನಿಂದ (ಮರೆಯಾಗಿರುವ) ಸತ್ಯಕಾಮಗಳು ಇರುತ್ತವೆಯೋ, ಯಾವ (ಆತ್ಮನ) ಉಪಾಸನೆಯ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತೋ[2] ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವಾದ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಡುನೆತ್ತಿಯ ನಾಡಿಯಿಂದ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತೋ, ಅವನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣಮಾಡಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರುಗಳ ಉಪದೇಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆ ಮಾಡಬೇಕು, ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕು.[3]

ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನದ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೭. ಕಿಂ ತಸ್ಯ ಅನ್ವೇಷಣಾದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸನಾಚ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಸ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಲೋಕಾನ್ ಆಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ ಯಸ್ತಮಾತ್ಮಾನಂ

1. ಸವಿಶೇಷನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಗೆ ಯಾವ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಆಕಾರೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿರುವದು ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೧೫ನ್ನು ನೋಡಿ. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇ ಹೊರತು ಅವೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೇ ಸೇರಿದವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಅಮೃತ, ಅಭಯ - ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವದು ಇದಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಸೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ನಿರ್ಗುಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೩-೩೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೯೪)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಆ ಉಪಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಆ ಆತ್ಮನೇ ನಾನು ಎಂಬ ನೇರವಾದ ಅರಿವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದಾದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ಸಾಲದು - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಯಥೋಕ್ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶೇನ ಅನ್ವಿಷ್ಯ[1] ವಿಜಾನಾತಿ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾಮ್ ಆಪಾದಯತಿ ತಸ್ಯೈತತ್ ಸರ್ವಲೋಕಕಾಮಾವಾಪ್ತಿಃ ಸರ್ವಾತ್ಮತಾಫಲಂ ಭವತಿ ಇತಿ ಹ ಕಿಲ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆವನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಿ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಏನಾಗುವದು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಅವನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನು ಈ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಹುಡುಕಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾನೋ ಆವನಿಗೆ ಈ ಸರ್ವಲೋಕಕಾಮಾವಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವ(ರೂಪ)[2] ಫಲವು ಆಗುವದು ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು (ಹ = ಕಿಲ) ಹೇಳಿದನಂತೆ.

ಅನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ ಎಂಬುದು ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೮. ಅನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ ಇತಿ ಚೈಷ ನಿಯಮವಿಧಿರೇವ ನಾಪೂರ್ವವಿಧಿಃ । ಏವಮ್ ಅನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ದೃಷ್ಟಾರ್ಥತ್ವಾದನ್ವೇಷಣವಿಜಿಜ್ಞಾಸನಯೋಃ । ದೃಷ್ಟಾರ್ಥತ್ವಂ ಚ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯತಿ "ನಾಽಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ" (೮-೯-೧, ೮-೧೦-೨, ೮-೧೧-೨) ಇತ್ಯನೇನ ಅಸಕೃತ್ । ಪರರೂಪೇಣ ಚ ದೇಹಾದಿಧರ್ಮೈರವಗಮ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವರೂಪಾಧಿಗಮೇ ವಿಪರೀತಾಧಿಗಮನಿವೃತ್ತಿರ್ದೃಷ್ಟಂ ಫಲಮ್ ಇತಿ ನಿಯಮಾರ್ಥತ್ವೈವಾಽಸ್ಯ ವಿಧೇರ್ಯುಕ್ತಾ ನ ತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಾಮಿವ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವಮಿಹ ಸಂಭವತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಬೇಕು, ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು - ಎಂಬುದು ನಿಯಮ

---

1. ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅನುವಿದ್ಯ' ಎಂಬುದರ ಬದಲು 'ಅನ್ವಿಷ್ಯ' ಎಂದಿದ್ದರೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ-ಎಂದು ಕೆಲ ವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ೩ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನುವಿದ್ಯ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಇದೆ.
2. ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುವದೆಂದರೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನೂ ಆಗಿರುವೆನೆಂಬ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ. ಬೃ. ಭಾ. ೩-೯-೨೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೯).

ವಿಧಿಯೇ ಹೊರತು ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯಲ್ಲ.[1] ಹೀಗೆಯೇ ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಬೇಕು, ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದರ್ಥ[2] ; ಏಕೆಂದರೆ (ಈ) ಅನ್ವೇಷಣೆವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಫಲವಿದೆ.[3] "ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೋಗವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ" (೮-೯-೧, ೮-೧೦-೨, ೮-೧೧-೨) ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯದಿಂದ (ಶ್ರುತಿಯು) ಮುಂದೆ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ (ಇವುಗಳಿಗೆ) ದೃಷ್ಟಫಲವೇ (ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂಬುದನ್ನು) ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.[4] ದೇಹವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ತೊಲಗುವದೆಂಬ ದೃಷ್ಟಫಲವಾಗುವದಾದ್ದರಿಂದ[5] ಈ ವಿಧಿಗೆ ನಿಯಮಾರ್ಥವನ್ನು (ಹೇಳುವದೇ) ಯುಕ್ತವೇ ಹೊರತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ[6] ಇಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಧೋಭಯೇ ದೇವಾಸುರಾ ಅನುಬುಬುಧಿರೇ ತೇ ಹೋಚುರ್ಹನ್ತ ತಮಾತ್ಮಾನಮನ್ವಿಚ್ಛಾಮೋ ಯಮಾತ್ಮಾನಮನ್ವಿಷ್ಯ ಸರ್ವಾಗ್‍ಂಶ್ಚ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೧) ಬೃ. ಭಾ. ೧-೪-೭ರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿಷಯದ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೩೫ರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ) ನೋಡಿರಿ.
2. ವಿಷಯರೂಪದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಸಾಲದು ; ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿರೂಪನು ನಾನು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ಎಂದರ್ಥ.
3. ದಹರವಿದ್ಯೆಯಂತೆ ಲೋಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ.
4. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುವ ಫಲವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗಮಕವಿದು.
5. ದೇಹಾದಿಗಳು ನಾನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಆದ ಅನರ್ಥವು ಅಪಹತ ಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು ನಾನೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಾಗ ತೊಲಗುವದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಫಲವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿದೆ.
6. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಂತೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಲ್ಲ ; ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಫಲವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ; ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದಮೇಲೆಯೇ ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲವು ದೊರಕಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯೇ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತ.

ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನಿತೀನ್ದ್ರೋ ಹೈವ ದೇವಾನಾಮಭಿಪ್ರವವ್ರಾಜ ವಿರೋಚನೋಽಸುರಾಣಾಂ ತೌ ಹಾಽಸಂವಿದಾನಾವೇವ ಸಮಿತ್ಪಾಣೀ ಪ್ರಜಾಪತಿಸಕಾಶಮಾ-ಜಗ್ಮತುಃ ॥೨॥

೨. ಅದನ್ನು ದೇವಾಸುರರುಗಳಿಬ್ಬರೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಅವರು "ಒಳ್ಳೆಯದು, ಯಾವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕ ಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹುಡುಕೋಣ!" ಎಂದುಕೊಂಡರು. ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ ಇಂದ್ರನೇ ಹೋದನು, ಅಸುರರೊಳಗೆ ವಿರೋಚನು (ಹೋದನು). ಅವರು (ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಅರಿಯದೆಯೇ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪೯. 'ತದ್ಧೋಭಯೇ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಪ್ರಯೋಜನಮುಕ್ತಮ್ । ತದ್ ಹ ಕಿಲ ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ವಚನಮ್ ಉಭಯೇ ದೇವಸುರಾಃ, ದೇವಾಶ್ಚಾಸುರಾಶ್ಚ ದೇವಾಸುರಾಃ । ಅನು ಪರಮ್ಪರಾಗತಂ ಸ್ವಕರ್ಣಗೋಚರಾಪನ್ನಮನುಬುಬುಧಿರೇ ಅನುಬುದ್ಧವನ್ತಃ । ತೇ ಚ ಏತತ್ ಪ್ರಜಾಪತಿವಚೋ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಕಿಮ್ ಅಕುರ್ವನ್ನಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ತೇ ಹೋಚುಃ ಉಕ್ತವನ್ತೋಽನ್ಯೋನ್ಯಂ ದೇವಾಃ ಸ್ವಪರಿಷದಿ, ಅಸುರಾಶ್ಚ । ಹನ್ತ ಯದ್ಯನುಮತಿರ್ಭವತಾಂ ಪ್ರಜಾಪತಿನೋಕ್ತಂ ತಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅನ್ವಿಚ್ಛಾಮೋ ಅನ್ವೇಷಣಂ ಕುರ್ಮಃ । ಯಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಅನ್ವಿಷ್ಯ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಲೋಕಾನ್ ಆಪ್ನೋತಿ, ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ । ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಇನ್ದ್ರೋ ಹೈವ ರಾಜೈವ ಸ್ವಯಂ ದೇವಾನಾಮ್ ಇತರಾನ್ ದೇವಾಂಶ್ಚ ಭೋಗಪರಿಚ್ಛದಂ ಚ ಸರ್ವಂ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ಶರೀರಮಾತ್ರೇಣೈವ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪ್ರತಿ ಅಭಿಪ್ರವವ್ರಾಜ ಪ್ರಗತವಾನ್ । ತಥಾ ವಿರೋಚನೋಽಸುರಣಾಮ್ । ವಿನಯೇನ ಗುರವೋ ಅಭಿಗನ್ತವ್ಯಾಃ ಇತ್ಯೇತದ್ ದರ್ಶಯತಿ । ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಾಜ್ಯಾಚ್ಚ ಗುರುತರಾ ವಿದ್ಯೇತಿ । ಯತೋ ದೇವಾಸುರರಾಜೌ ಮಹಾಭೋಗಾರ್ಹೌ[1] ಸನ್ತೌ ತಥಾ ಗುರುಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗತವನ್ತೌ ।

1. 'ಮಹಾರ್ಹ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಹ' ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ತೌ ಹ ಕಿಲ ಅಸಂವಿದಾನಾವೇವ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಂವಿದಮಕುರ್ವಾಣೌ ವಿದ್ಯಾಫಲಂ ಪ್ರತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಮ್ ಈರ್ಷ್ಯಾಂ ದರ್ಶಯನ್ತೌ ಸಮಿತ್ಪಾಣೀ ಸಮಿದ್ಭಾರಹಸ್ತೌ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಕಾಶಮ್ ಆಜಗ್ಮತುಃ, ಆಗತವನ್ತೌ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ತದ್ಧೋಭಯೇ' (ಅದನ್ನು ಇಬ್ಬರೂ) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಕಥೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹಿಂದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೪೫ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ದೇವಾಸುರರಿಬ್ಬರೂ - ದೇವತೆಗಳೂ ಅಸುರರು ದೇವಾಸುರರು (ಅವರಿಬ್ಬರೂ) - (ಅನು =) ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಂದು ತಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದದ್ದನ್ನು (ಅನುಬುಬುಧಿರೇ = ಅನುಬುದ್ಧವನ್ತಃ) ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಅವರು ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಏನು ಮಾಡಿದರು ? - ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅವರು ದೇವತೆಗಳೂ ಅಸುರರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡರಂತೆ. "(ಹನ್ತ =) ನೀವು ಒಪ್ಪುವದಾದರೆ, ಯಾವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹುಡುಕಿ (ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ) ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ, ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿರುವ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು (ಅನ್ವಿಚ್ಛಾಮಃ = ಅನ್ವೇಷಣಂ ಕುರ್ಮಃ) ಹುಡುಕೋಣ !" ಹೀಗೆಂದು ಇಂದ್ರನು, ದೇವತೆಗಳ ರಾಜನು ತಾನೇ, ಮಿಕ್ಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಭೋಗಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅತ್ತಿಟ್ಟು ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಬರಿಯ ಶರೀರದೊಡನೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ (ಅಭಿಪ್ರವವ್ರಾಜ = ಪ್ರಗತವಾನ್) ಹೊರಟನು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಸುರರೊಳಗೆ ವಿರೋಚನನು ತಾನೇ ಹೊರಟನು.

ಗುರುಗಳ ಬಳಿಗೆ ವಿನಯದಿಂದ ಹೋಗಬೇಕು, ಎಂಬಿದನ್ನು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಿನದು - ಎಂಬಿದನ್ನೂ (ಶ್ರುತಿಯು) ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ದೇವಾಸುರರ ರಾಜರುಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದರೂ ಹಾಗೆ ಗುರುವಿನ ಬಳಿಗೆ (ವಿನಯದಿಂದ) ಹೋದರು.

ಅವರಿಬ್ಬರೂ (ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ) ತಿಳಿಯದಂತೆಯೇ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಯನ್ನು ಕೊಡದೆಯೇ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಈರ್ಷ್ಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ[1] ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಗಳಾಗಿ ಸಮಿತ್ತಿನ ಸಿವುಡನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಸಾಮೀಪ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದರು, ಬಂದವರಾದರು.

1. ಆ ಫಲವು ತಮಗೇ ಮೊದಲು ಆಗಬೇಕು, ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಆಗಬಾರದು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೌ ಹ ದ್ವಾತ್ರಿಗ್ಂಶತಂ ವರ್ಷಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೂಷತುಸ್ತೌ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ತಾವವಾಸ್ತಮಿತಿ ತೌ ಹೋಚತುರ್ಯ ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶೋಕೋ ವಿಜಿಘತ್ಸೋಽಪಿಪಾಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಃ ಸ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ ಸ ಸರ್ವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ ಯಸ್ತಮಾತ್ಮಾನಮನುವಿದ್ಯ ವಿಜಾನಾತೀತಿ ಭಗವತೋ ವಚೋ ವೇದಯನ್ತೇ ತಮಿಚ್ಛನ್ತಾವವಾಸ್ತಮಿತಿ ॥೩॥

೩. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ಏನನ್ನು ಬಯಸಿ (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ)ದಿಂದಿದ್ದೀರಿ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅವರು 'ಯಾವ ಆತ್ಮನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೋ ವಿಜರನೂ ವಿಮೃತ್ಯುವೂ ಶೋಕರಹಿತನೂ ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನೂ ನೀರಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನೂ ಸತ್ಯಕಾಮನೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೂ ಆಗಿರುವನೋ ಅವನನ್ನೇ ಅನ್ವೇಷಣೆಮಾಡಬೇಕು. ಅವನನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವನು ಅವನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು' ಎಂಬ ಭಗವಂತನಾದ (ನಿನ್ನ) ವಚನವನ್ನು (ಶಿಷ್ಟರು) ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರುತ್ತೇವೆ' ಎಂದರು.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಮೇಲೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೦. ತೌ ಹ ಗತ್ವಾ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತಂ ವರ್ಷಾಣಿ ಶುಶ್ರೂಷಾಪರೌ ಭೂತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್ ಊಷತುಃ, ಉಷಿತವನ್ತೌ। ಅಭಿಪ್ರಾಯಜ್ಞಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ತೌ ಉವಾಚ। ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ತೌ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಇಚ್ಛನ್ತೌ ಅವಾಸ್ತಮ್ ಉಷಿತವನ್ತೌ ಯುವಾಮ್ ? ಇತಿ। ಇತ್ಯುಕ್ತೌ ತೌ ಹ ಊಚತುಃ। 'ಯ ಆತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಗವತೋ

ವಚೋ ವೇದಯನ್ತೇ ಶಿಷ್ಟಾಃ । ಅತಸ್ತಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಜ್ಞಾತುಮಿಚ್ಛನ್ತೌ ಅವಾಸ್ತಮಿತಿ । ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಸಮೀಪಾಗಮನಾತ್ ಅನ್ಯೋನ್ಯಮ್ ಈರ್ಷ್ಯಾಯುಕ್ತೌ ಅಭೂತಾಮ್ ತಥಾಽಪಿ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಗೌರವಾತ್ ತ್ಯಕ್ತರಾಗದ್ವೇಷ-ಮೋಹೇರ್ಷ್ಯಾದಿದೋಷಾವೇವ ಭೂತ್ವಾ ಊಷತುಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಪ್ರಜಾಪತೌ । ತೇನೇದಂ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಿತಮ್ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಗೌರವಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವರು (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಹೋಗಿ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. (ಅವರ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂತೆಂದನು : ಏನನ್ನಿಚ್ಛಿಸುವವರಾಗಿ, ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದು (ಅದನ್ನು) ಇಚ್ಛಿಸಿ ನೀವು (ಅವಾಸ್ತಮ್ = ಉಷಿತವನ್ತೌ) ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ ? ಹೀಗೆನ್ನಲು " 'ಯಾವ ಆತ್ಮನು' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಭಗವಂತನಾದ ನಿನ್ನ ವಚನವನ್ನು ಶಿಷ್ಟರು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವವರಾಗಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೇವೆ" ಎಂದರು.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬರುವ ಮುಂಚೆ ಒಬ್ಬರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು (ನಿಜ) ; ಆದರೂ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನದ ಗೌರವದಿಂದ ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಮೋಹ, ಈರ್ಷ್ಯೆ - ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಈ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.[1]

ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಉಪದೇಶ : ದ್ರಷ್ಟೃವೇ ಬ್ರಹ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೌ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಥ ಯೋಽಯಂ ಭಗವೋಽಪ್ಸು ಪರಿಖ್ಯಾಯತೇ ಯಶ್ಚಾಯಮಾದರ್ಶೇ

---

1. ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದರು, ಈಗ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾದರು - ಎಂದು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಕತಮ ಏಷ ಇತ್ಯೇಷ ಉ ಏವೈಷು ಸರ್ವೇಷ್ವನ್ತೇಷು ಪರಿಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ||೪||

೪. ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂತೆಂದನು : 'ಈ ಪುರುಷನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಇವನೇ ಆತ್ಮನು , ಇದೇ ಅಮೃತವು, ಇದೇ ಅಭಯವು, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು.' 'ಹಾಗಾದರೆ, ಭಗವಂತನೆ, ಈ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ ಈತನು, ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ ಈತನು, (ಇವರಲ್ಲಿ) ಇವನು ಯಾರು ?' 'ಎಲ್ಲಾ ಅಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವನೇ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ' ಎಂದನು.

ಅಕ್ಷಿಪುರುಷನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಗಳು

೭೫೧. ತೌ ಏವಂ ತಪಸ್ವಿನೌ ಶುದ್ಧಕಲ್ಮಷೌ ಯೋಗ್ಯೌ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಹ । ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷಃ ನಿವೃತ್ತಚಕ್ಷುರ್ಭಿರ್ಮೃದಿತ ಕಷಾಯೈಃ ದೃಶ್ಯತೇ ಯೋಗಿಭಿರ್ದ್ರಷ್ಟಾ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾದಿ ಗುಣೋಽಯಮ್ ಅವೋಚಂ ಪುರಾ ಅಹಂ ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಸರ್ವಲೋಕಕಾಮಾ ವಾಪ್ತಿಃ । ಏತದಮೃತಂ ಭೂಮಾಖ್ಯಮ್ । ಅತ ಏವಾಭಯಮ್ । ಅತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮ ವೃದ್ಧತಮಮಿತಿ । ಅಥೈತತ್ ಪ್ರಜಾಪತಿನೋಕ್ತಮ್ ಅಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಇತಿ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಛಾಯಾರೂಪಂ ಪುರುಷಂ ಜಗೃಹತುಃ । ಗೃಹೀತ್ವಾ ಚ ದೃಢೀ ಕರಣಾಯ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪೃಷ್ಟವನ್ತೌ । ಅಥ ಯೋಽಯಂ ಹೇ ಭಗವಃ ಅಪ್ಸು ಪರಿಖ್ಯಾಯತೇ ಪರಿ ಸಮನ್ತಾತ್ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಯಶ್ಚಾಯಂ ಆದರ್ಶೇ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಾಕಾರಃ ಪ್ರತಿಖ್ಯಾಯತೇ ಖಡ್ಗಾದೌ ಚ ಕತಮ ಏಷ ಏಷಾಂ ಭಗವದ್ಭಿರುಕ್ತಃ ? ಕಿಂ ವಾ ಏಕ ಏವ ಸರ್ವೇಷ್ವಿತಿ ? ಏವಂ ಪೃಷ್ಟಃ ಪ್ರಜಾಪತಿ ರುವಾಚ । ಏಷ ಉ ಏವ ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಮಯೋಕ್ತ ಇತ್ಯೇತತ್ ಮನಸಿ ಕೃತ್ವಾ ಏಷು ಸರ್ವೇಷು ಅನ್ತೇಷು ಮಧ್ಯೇಷು ಪರಿಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಕಲ್ಮಷರಾಗಿ[1] ಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದ[2] ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ

1. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಿಂದ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ.
2. ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ತಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದ.

ನೋಡಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಇಂತೆಂದನು : ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು[1] ಮೃದಿತಕಷಾಯರಾಗಿರುವ[2] ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ[3] ಕಾಣಬರುತ್ತಾನಲ್ಲ[4] ಈ ದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ ಇವನೇ ಹಿಂದೆ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಆತ್ಮನು, ಇವನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವಲೋಕಕಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದು. ಇದೇ ಭೂಮವೆಂಬ ಅಮೃತವು, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಇದೇ) ಅಭಯವು, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಇದೇ) ಬ್ರಹ್ಮವು, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು.

ಆಗ ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದ 'ಈ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ನೆರಳಿನಾಕಾರದ ಪುರುಷನನ್ನೇ (ಆತ್ಮನೆಂದು ಅವರಿಬ್ಬರೂ) ಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಮತ್ತು (ತಾವು) ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದರು : ಹಾಗಾದರೆ ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ ಈತನು, ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಆಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ ಈತನು - ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ಹೇಳಿದ ಈ (ಆತ್ಮನು) ಯಾರು ? ಅಥವಾ ಇವೆಲ್ಲದರೊಳಗೂ (ಅವನು) ಒಬ್ಬನೇಯೋ ?[5] ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಲು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃವಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನನ್ನೇ ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು,[6] ಇಂತೆಂದನು : ಈತನೇ ಈ ಸರ್ವ ಅಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ - ಎಂದನು.

1. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹಿಮೆಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ. ಕ. ೨-೧-೧.
2. ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಂದ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ೭-೨೬-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೦೫).
3. ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಮಾಡುವವರಿಗೆ.
4. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಾನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ ; ಏಕೆಂದರೆ ದ್ರಷ್ಟೃವು ದೃಶ್ಯನಾಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ೪-೧೫-೧, (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೧) ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೭, (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೭) ಇವುಗಳ ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ.
5. ಛಾಯಾಪುರುಷನು ಅಕ್ಷಿಪುರುಷನಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೪)ವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಛಾಯಾಪುರುಷನನ್ನೇ ಅಮೃತಾಭಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದರೆ ಅವನು ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದನೆಂದಾಗುತ್ತದೆ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೨೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೭).
6. ನಾನು ಈತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೇನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು, ಆದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ 'ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದಾನೆಯೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೫೨. ನನು ಕಥಂ ಯುಕ್ತಂ ಶಿಷ್ಯಯೋರ್ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣಮ್ ಅನುಜ್ಞಾತಂ ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ವಿಗತದೋಷಸ್ಯ ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಸತಃ ? ಸತ್ಯಮೇವಮ್ । ನಾನುಜ್ಞಾತಮ್ । ಕಥಮ್ ? ಆತ್ಮನ್ಯಧ್ಯಾರೋಪಿತಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಮಹತ್ತ್ವಬೋದ್ಧೃತ್ವೌ ಹಿ ಇನ್ದ್ರವಿರೋಚನೌ, ತಥೈವ ಚ ಪ್ರಥಿತೌ ಲೋಕೇ । ತೌ ಯದಿ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಮೂಢೌ ಯುವಾಂ ವಿಪರೀತಗ್ರಾಹಿಣೌ ಇತ್ಯುಕ್ತೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್, ತತಸ್ತಯೋಶ್ಚಿತ್ತೇ ದುಃಖಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತಜ್ಜನಿತಾಚ್ಚ ಚಿತ್ತಾವಸಾದಾತ್ ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನಶ್ರವಣಗ್ರಹಣಾವಧಾರಣಂ ಪ್ರತಿ ಉತ್ಸಾಹವಿಘಾತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತೋ ರಕ್ಷಣೀಯೌ ಶಿಷ್ಯೌ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ । ಗೃಹ್ಣೀತಾಂ ತಾವತ್ತತ್ ಉದಶರಾವದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಅಪನೇಷ್ಯಾಮೀತಿ ಚ । ನನು ನ ಯುಕ್ತಮೇಷ ಉ ಏವ ಇತ್ಯನೃತಂ ವಕ್ತುಮ್ । ನ ಚಾನೃತಮುಕ್ತಮ್ । ಕಥಮ್ ? ಆತ್ಮನೋಕ್ತೋ ಅಕ್ಷಿಪುರುಷೋ ಮನಸಿ ಸನ್ನಿಹಿತತರಃ ಶಿಷ್ಯಗೃಹೀತಾತ್ ಛಾಯಾತ್ಮನಃ, ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚಾಭ್ಯನ್ತರಃ । "ಸರ್ವಾನ್ತರಃ" (ಬೃ ೩-೫-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ತಮೇವಾವೋಚತ್ ಏಷ ಉ ಏವೇತಿ । ಅತೋ ನಾನೃತಮುಕ್ತಮ್ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ । ತಥಾ ಚ ತಯೋರ್ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿ ಆಹ[1] ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಶಿಷ್ಯರುಗಳ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು (ಸರಿ ಎಂದು) ಒಪ್ಪುವದು (ಯಾವ) ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಆಚಾರ್ಯನಾದ[2] ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತ ?

(ಪರಿಹಾರ) : ನಿಜ, ಹೀಗೆ (ಸರಿ, ಆದರೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು) ಒಪ್ಪಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯನ್ನೂ (ವಿಷಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ) ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವರೆಂಬುದನ್ನೂ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.[3] ಹಾಗೆಂದೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂಥವರಿಗೆ

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನ ಖಂಡದ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಾಮರ್ಶಕ. ಇದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅವತರಣಿಕೆಯಾಗಿಯೇ ವಾ॥ ಪಾಠದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ.
2. ದೋಷಗಳಿದ್ದವರು ತಿಳಿಯದೆ ಹೇಳಬಹುದು, ತಿಳಿದುತಿಳಿದೂ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳ ಬಹುದು, ಆದರೆ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವನಾದವನು ಹೇಳಲಾರನು ; ಶಿಷ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಆಚಾರ್ಯನಂತೂ ಎಂದಿಗೂ ಹೇಳಲಾರನು ಎಂದು ಭಾವ.
3. ನಿಜವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಮಹತ್ತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ, ವಿಷಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ನೀವು ಮೂಢರು, ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಿ !' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ; ಆದರಿಂದ ಚಿತ್ತವು ಕುಸಿದು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವದು, (ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು) ಕೇಳುವದು, ಗ್ರಹಿಸುವದು, ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು - ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಸಾಹವು ನಾಶವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು (ಹಾಗೆಯೇ) ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಈಗ್ಗೆ ಅದನ್ನು (ಹಾಗೆಯೇ) ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಿ, (ಆದನ್ನು)[1] ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವೆನು ಎಂದೂ (ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ).

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- 'ಈತನೇ (ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ)' ಎಂದು ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲವಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ತಾನು ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷಿಪುರುಷನು ಶಿಷ್ಯರು ಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಛಾಯಾತ್ಮನಿಗಿಂತ (ಅವನ) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಳಗೆ ಇರುತ್ತಾನೆ ; ಏಕೆಂದರೆ "ಸರ್ವಾಂತರನು" (ಬೃ. ೩-೫-೧) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ.[2] ಅವನನ್ನೇ "ಈತನೇ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ[3] ; ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸುಳ್ಳುಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಅವರ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದಾನೆ ?[4]

1. ಇಲ್ಲಿರುವ ತತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮಧ್ಯಮಣಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.
2. ಈತನೇ ಎಂದು ಏತಚ್ಛಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
3. ಈ ದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಆತ್ಮನೇ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡುವವರಿಗೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಆಕಾರವನ್ನು ನೋಡುವದಕ್ಕೂ ಈ ಅಕ್ಷ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತನಾದ ದ್ರಷ್ಟೃವೇ ಬೇಕು ; ಇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ಕಾಣಿಸುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.
4. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎಂಟನೆಯ ಖಂಡ

(ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯನಿರೂಪಣ)

ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಉದಶರಾವ ಆತ್ಮಾನಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಯದಾತ್ಮನೋ ನ ವಿಜಾನೀಥಸ್ತನ್ಮೇ ಪ್ರಬ್ರೂತಮಿತಿ ತೌ ಹೋಽದಶರಾವೇಽವೇಕ್ಷಾಂಚಕ್ರಾತೇ ತೌ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಕಿಂ ಪಶ್ಯಥ ಇತಿ ತೌ ಹೋಚತುಃ ಸರ್ವಮೇವೇದಮಾವಾಂ ಭಗವ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯಾವ ಆ ಲೋಮಭ್ಯ ಆ ನಖೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತಿರೂಪಮಿತಿ ॥೧॥

೧. 'ಉದಶರಾವದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮನ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಏನು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವಿರೋ ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ'. ಅವರು ಉದಶರಾವದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು. ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ನಿಮಗೆ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ ?' ಎಂದನು. ಅವರು 'ಭಗವಂತನೆ, ನಾವು ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೂದಲುಗಳವರೆಗೂ ಉಗುರುಗಳವರೆಗೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇವೆ' ಎಂದರು.

ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದರ್ಶನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೩. ಉದಶರಾವೇ ಉದಕಪೂರ್ಣೇ ಶರಾವಾದೌ ಆತ್ಮಾನಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಅನನ್ತರಂ ಯತ್ತತ್ರ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯನ್ತೌ (ಆತ್ಮನಃ)[1] ನ ವಿಜಾನೀಥಃ, ತನ್ಮೇ ಮಮ ಪ್ರಬ್ರೂತಮ್ ಆಚಕ್ಷೀಯಾಥಾಮ್ । ಇತ್ಯುಕ್ತೌ ತೌ ಹ ತಥೈವ ಉದಶರಾವೇ ಅವೇಕ್ಷಾಂ ಚಕ್ರಾತೇ ಅವೇಕ್ಷಣಂ ಚಕ್ರತುಃ। ತಥಾ ಕೃತವನ್ತೌ ತೌ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಕಿಂ ಪಶ್ಯಥಃ ? ಇತಿ ? ನನು 'ತನ್ಮೇ ಪ್ರಬ್ರೂತಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಉದಶರಾವೇ ಅವೇಕ್ಷಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರಜಾಪತಯೇ ನ ನಿವೇದಿತಮ್ 'ಇದಮ್ ಆವಾಭ್ಯಾಂ ನ

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುತ್ತದೆ.

ವಿದಿತಮ್' ಇತಿ । ಅನಿವೇದಿತೇ ಚ ಅಜ್ಞಾನಹೇತೌ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಕಿಂ ಪಶ್ಯಥ ಇತಿ । ತತ್ರ ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ । ಉಚ್ಯತೇ । ನೈವ ತಯೋಃ 'ಇದಮಾವ-ಯೋರವಿದಿತಮ್' ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ಅಭೂತ್ । ಛಾಯಾತ್ಮನಿ ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಶ್ಚಿತ ಏವಾಽಽಸೀತ್ । ಯೇನ ವಕ್ಷ್ಯತಿ "ತೌ ಹ ಶಾನ್ತಹೃದಯೌ ಪ್ರವವ್ರಜತುಃ" (೮-೮-೩) ಇತಿ । ನ ಹಿ ಅನಿಶ್ಚಿತೇ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಶಾನ್ತಹೃದಯತ್ವಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ । ತೇನ ನೋಚತುಃ 'ಇದಮಾವಾಭ್ಯಾಮ್ ಅವಿದಿತಮ್' ಇತಿ । ವಿಪರೀತಗ್ರಾಹಿಣೌ ಚ ಶಿಷ್ಯೌ ಅನುಪೇಕ್ಷಣೀಯೌ ಇತಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಪಪ್ರಚ್ಛ 'ಕಿಂ ಪಶ್ಯಥ ?' ಇತಿ । ವಿಪರೀತನಿಶ್ಚಯಾಪನಯಾಯ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ "ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೌ" (೮-೮-೨) ಇತ್ಯೇವಮಾದಿ । ತೌ ಹೋಚತುಃ । ಸರ್ವಮೇವೇದಮಾವಾಂ ಭಗವ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯಾವಃ ಆ ಲೋಮಭ್ಯ ಆ ನಖೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತಿರೂಪಮ್ ಇತಿ । ಯಥೈವ ಆವಾಂ ಹೇ ಭಗವಃ ಲೋಮನಖಾದಿಮನ್ತೌ ಸ್ವಃ, ಏವಮೇವ ಇದಂ ಲೋಮ ನಖಾದಿಸಹಿತಮ್ ಆವಯೋಃ ಪ್ರತಿರೂಪಮ್ ಉದಶರಾವೇ ಪಶ್ಯಾವಃ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಉದಶರಾವದಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿದ ಶ್ರಾವೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ[1] ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಆ ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ (ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಯಾವದು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲವೋ ಅದನ್ನು (ಮೇ = ಮಮ) ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ, ತಿಳಿಸಿರಿ ಎಂದು (ಪ್ರಜಾಪತಿಯು) ಹೇಳಲು ಅವರು ಹಾಗೆಯೇ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ (ಅವೇಕ್ಷಾಂ ಚಕ್ರಾತೇ = ಅವೇಕ್ಷಣಂ ಕೃತವನ್ತೌ) ನೋಡಿ ಕೊಂಡರು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಬಂದ) ಅವರನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ನಿಮಗೆ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ ?' ಎಂದನು.

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- 'ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ 'ಇದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನಕಾರಣವನ್ನು (ಅವರು) ತಿಳಿಸದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ನಿಮಗೆ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಇಲ್ಲಿ (ಅವನ) ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವೇನು ?

(ಉತ್ತರ) :- ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. 'ಇದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯು

1. ಇಲ್ಲಿ 'ಆದಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ಮೂಲದಲ್ಲಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯದು ; ಪಾತ್ರೆಯು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದರೂ ಹಾಕಿರಬಹುದು.

ಅವರಿಗೆ ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಛಾಯಾತ್ಮನೇ ಆತ್ಮನೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು[1] ಅವರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೇ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ಅವರು ಶಾಂತಹೃದಯರಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದರು" (೮-೮-೩) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಪ್ರಶಾಂತಹೃದಯರಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದಲಾರದಷ್ಟೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ (ಅವರು) 'ನಮಗೆ ಇದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿಕೆಯುಳ್ಳವರಾದ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು (ಪ್ರಜಾಪತಿಯು) 'ನಿಮಗೆ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ ?' ಎಂದು ತಾನೇ ಕೇಳಿದನು. ಈ ತಪ್ಪುನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಕಳೆದುಹಾಕುವದಕ್ಕೆ "ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ" (೮-೮-೨) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಮುಂದೆ) ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ.[2]

ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಇಂತೆಂದರು : "ಭಗವಂತನೆ, ನಾವು ಇದೆಲ್ಲ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕೂದಲುಗಳವರೆಗೂ ಉಗುರುಗಳವರೆಗೂ (ಎಲ್ಲದರ) ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನೂ - ಹೇಗೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಪೂಜ್ಯರೇ ಕೂದಲೂ ಉಗುರುಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದೇವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಕೂದಲು ಉಗುರು ಸಹಿತರಾದ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಪ್ರತಿಬಂಬವನ್ನು ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಲಿದ್ದೇವೆ" ಎಂದರು.

ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೌ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೌ ಸುವಸನೌ ಪರಿಷ್ಕೃತೌ ಭೂತ್ವೋದಶರಾವೇಽವೇಕ್ಷೇಥಾಮಿತಿ ತೌ ಹ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೌ ಸುವಸನೌ ಪರಿಷ್ಕೃತೌ ಭೂತ್ವೋದಶರಾವೇಽವೇಕ್ಷಾಂ ಚಕ್ರಾತೇ ತೌ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಕಿಂ ಪಶ್ಯಥ ಇತಿ ॥೨॥

೨. ಅವರನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂತೆಂದನು : 'ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಸುವಸನರಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕೃತರಾಗಿ ಉದಶರಾವದಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ.' ಅವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಸುವಸನರಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕೃತರಾಗಿ ಉದಶರಾವದಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. ಅವರನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ನಿಮಗೆ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ?' ಎಂದನು.

---

1. ನಮ್ಮದೇ ಈ ನೆರಳು, ಆದ್ದರಿಂದ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನು ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
2. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕೆಂದು ತಾನೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡಿಸಿದ್ದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೪. ತೌ ಹ ಪುನಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಛಾಯಾತ್ಮನಿಶ್ಚಯಾಪನಯನಾಯ । ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೌ ಯಥಾ ಸ್ವಗೃಹೇ ಸುವಸನೌ ಮಹಾರ್ಹವಸ್ತ್ರ ಪರಿಧಾನೌ ಪರಿಷ್ಕೃತೌ ಛಿನ್ನಲೋಮನಖೌ ಚ ಭೂತ್ವಾ ಉದಶರಾವೇ ಪುನರೀಕ್ಷೇಥಾಮ್[1] ಇತಿ । ಇಹ ಚ ನಾದಿದೇಶ 'ಯದಜ್ಞಾತಂ ತನ್ಮೇ ಪ್ರಬ್ರೂತಮ್' ಇತಿ । ಕಥಂ ಪುನರನೇನ ಸಾಧ್ವಲಂಕಾರಾದಿಕೃತ್ವಾ ಉದಶರಾವೇ ಅವೇಕ್ಷಣೇನ ತಯೋಶ್ಛಾಯಾತ್ಮಗ್ರಹೋಽಪನೀತಃ ಸ್ಯಾತ್ ? ಸಾಧ್ವಲಂಕಾರಸುವಸನಾದೀನಾಮ್ ಆಗನ್ತುಕಾನಾಂ ಛಾಯಾಕರತ್ವಮ್ ಉದಶರಾವೇ ಯಥಾ ಶರೀರಸಂಬದ್ಧಾನಾಮ್, ಏವಂ ಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಛಾಯಾಕರತ್ವಮ್ ಪೂರ್ವಂ ಬಭೂವ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ । ಶರೀರೈಕದೇಶಾನಾಂ ಚ ಲೋಮನಖಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವೇನಾಭಿಪ್ರೇತಾನಾಮ್ ಅಖಣ್ಡಿತಾನಾಂ ಛಾಯಾಕರತ್ವಂ ಪೂರ್ವಮಾಸೀತ್ । ಛಿನ್ನೇಷು ಚ ನೈವ ಲೋಮನಖಾದಿಚ್ಛಾಯಾ ದೃಶ್ಯತೇ । ಅತಃ ಲೋಮನಖಾದಿವತ್ ಶರೀರಸ್ಯಾಪ್ಯಾಗಮಾಪಾಯಿತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಉದಶರಾವಾದೌ ದೃಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಚ ದೇಹಸ್ಯ ಅನಾತ್ಮತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್ । ಉದಶರಾವಾದೌ ಛಾಯಾಕರತ್ವಾತ್ । ದೇಹಸಂಬದ್ಧಾಲಂಕಾರಾದಿವತ್ । ನ ಕೇವಲಮ್ ಏತಾವತ್ । ಏತೇನ ಯಾವತ್ ಕಿಂಚಿದಾತ್ಮೀಯತ್ವಾಭಿಮತಂ ಸುಖದುಃಖರಾಗದ್ವೇಷಮೋಹಾದಿ ಚ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಾತ್ ನಖಲೋಮಾದಿವದನಾತ್ಮಾ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮ್ । ಏವಮ್ ಅಶೇಷಮಿಥ್ಯಾಗ್ರಹಾಪನಯನಿಮಿತ್ತೇ ಸಾಧ್ವಲಂಕಾರಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಉಕ್ತೇ ಶ್ರುತ್ವಾ ತಥಾ ಕೃತವತೋರಪಿ ಛಾಯಾತ್ಮವಿಪರೀತಗ್ರಹೋ ನಾಪಜಗಾಮ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವದೋಷೇಣೈವ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನೌ ಇನ್ದ್ರವಿರೋಚನೌ ಅಭೂತಾಮಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ, ತೌ ಪೂರ್ವವದೇವ ದೃಢನಿಶ್ಚಯೌ ಪಪ್ರಚ್ಛ 'ಕಿಂ ಪಶ್ಯಥಃ' ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಛಾಯಾತ್ಮನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಇಂತೆಂದನು : "ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ

1. 'ಅವೇಕ್ಷೇಥಾಮ್' ಎಂದೇ ಮೊದಲು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು 'ಈಕ್ಷೇಥಾಮ್' ಎಂದು ಲೇಖಕರು ಬರೆದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೇನೊ.

ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಸುವಸನರಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊದೆದುಕೊಂಡು, ಪರಿಷ್ಕೃತರಾಗಿ ಕೂದಲುಗಳನ್ನೂ ಉಗುರುಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆಸಿಹಾಕಿಕೊಂಡವರಾಗಿ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ.'' ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಏನು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲವೋ ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಲಿಲ್ಲ.[1]

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಹೀಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಛಾಯೆಯೇ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಅವರ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಹೇಗೆ ತೊಲಗೀತು ?

(ಉತ್ತರ) :- ಆಗಂತುಕವಾಗಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಂಕಾರ, ಒಳ್ಳೆಯ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಮುಂತಾದವು ಹೇಗೆ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ ನೆರಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಶರೀರವೂ ಕೂಡ ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ನೆರಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಬಗೆದಿದ್ದ, ಕೂದಲು ಉಗುರು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕುವದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ - ಛಾಯಾಕರತ್ವವಿತ್ತು ; ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಕೂದಲು, ಉಗುರು - ಮುಂತಾದವುಗಳ ನೆರಳು (ಈಗ) ಕಾಣಿಸುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೂದಲು, ಉಗುರು - ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಶರೀರವು ಕೂಡ ಹೋಗೀ ಬಂದೂ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತಾದ್ದರಿಂದ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದೂ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ದೇಹವೂ ಅನಾತ್ಮವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ; ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹಸಂಬದ್ಧವಾದ ಅಲಂಕಾರಾದಿಗಳಂತೆಯೇ (ಇವೂ) ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಂತೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆರಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇದರಿಂದ ಯಾವ ಯಾವದು ತನ್ನದೆಂದು ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವದೋ (ಆ) ಸುಖದುಃಖರಾಗದ್ವೇಷ ಮೋಹಾದಿಗಳುಕೂಡ, ಆಗಂತುಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಉಗುರು ಕೂದಲುಗಳಂತೆ ಅನಾತ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಾಧ್ವಲಂಕಾರಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಲು (ಅದನ್ನು) ಕೇಳಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಛಾಯಾತ್ಮವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವು ಹೋಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಆದರಿಂದ ಯಾವದೋ ಒಂದು ತಮ್ಮ ದೋಷದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅವರ ತಪ್ಪುತಿಳುವಳಿಕೆಯು ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ[1] ನಿಮಗೆ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರು ಹಿಂತಿರುಗಿಹೋದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೌ ಹೋಚತುರ್ಯಥೈವೇದಮಾವಾಂ ಭಗವಃ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೌ ಸುವಸನೌ ಪರಿಷ್ಕೃತೌ ಸ್ವ ಏವಮೇವೇಮೌ ಭಗವಃ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೌ ಸುವಸನೌ ಪರಿಷ್ಕೃತಾವಿತ್ಯೇಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮ-ಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತೌ ಹ ಶಾನ್ತಹೃದಯೌ ಪ್ರವವ್ರಜತುಃ ॥೩॥

೧. ಅವರು ಇಂತೆಂದರು : 'ಭಗವಂತನೆ, ನಾವು ಹೇಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಸುವಸನರಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕೃತರಾಗಿರುತ್ತೇವೋ ಹೀಗೆಯೇ ಭಗವಂತನೆ, ಇವರೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಸುವಸನರಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕೃತರಾಗಿ(ರುತ್ತಾರೆ)'. (ಅವನು) 'ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ಇದೇ ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು' ಎಂದನು. ಅವರು ಶಾಂತಹೃದಯರಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮತ್ತೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಹೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಾದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೫. ತೌ ತಥೈವ ಪ್ರತಿಪನ್ನೌ ಯಥೈವೇದಮಿತಿ ಪೂರ್ವವತ್ । ಯಥಾ ಸಾಧ್ವಲಂಕಾರಾದಿವಿಶಿಷ್ಟೌ ಆವಾಂ ಸ್ವಃ, ಏವಮೇವ ಇಮೌ ಛಾಯಾತ್ಮಾನಾವಿತಿ ಸುತರಾಂ ವಿಪರೀತನಿಶ್ಚಯೌ ಬಭೂವತುಃ । ಯಸ್ಯ ಆತ್ಮನೋ ಲಕ್ಷಣಂ 'ಯ ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ' (೮-೭-೧) ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಮಾಣಯೋಃ[2] 'ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ' (೮-೭-೪) ಇತಿ

1. ಇನ್ನೊಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ಇವರ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಅನ್ವಿಷ್ಯಮಾಣಯೋಃ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮನಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ತದ್ವಿಪರೀತಗ್ರಹಾಪನಯಾಯ ಉದಶರಾವಸಾಧ್ವಲಂಕಾರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಽಪಿ ಅಭಿಹಿತೇ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಬೋಧಾದ್ ವಿಪರೀತಗ್ರಹೋ ನಾಪಗತಃ । ಅತಃ ಸ್ವದೋಷೇಣ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರತಿಬದ್ಧೌ ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯೌ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ಯಥಾಭಿಪ್ರೇತಮೇವ ಆತ್ಮಾನಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾಯ ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದ ಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಪೂರ್ವವತ್ । ನ ತು ತದಭಿಪ್ರೇತ ಮಾತ್ಮಾನಮ್ । 'ಯ ಆತ್ಮಾ' (೮-೭-೧) ಇತ್ಯಾದ್ಯಾತ್ಮಲಕ್ಷಣಶ್ರವಣೇನ, ಅಕ್ಷಿಪುರುಷ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ, ಉದಶರಾವಾದ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತೌ ತಾವತ್ । ಮದ್ವಚನಂ ಸರ್ವಂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸ್ಮರತೋಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕ್ಷಯಾಚ್ಚ ಸ್ವಯಮೇವ ಆತ್ಮವಿಷಯೇ ವಿವೇಕೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಮನ್ವಾನಃ ಪುನರ್ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದೇಶೇ ಚ ತಯೋಃ ಚಿತ್ತದುಃಖೋತ್ಪತ್ತಿಂ ಪರಿಜಿಹೀರ್ಷನ್ ಕೃತಾರ್ಥಬುದ್ಧಿತಯಾ ಗಚ್ಛನ್ತಾವಪಿ ಉಪೇಕ್ಷಿತವಾನ್ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ। ತೌ ಹ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನೌ ಶಾನ್ತಹೃದಯೌ ತುಷ್ಟಹೃದಯೌ ಕೃತಾರ್ಥಬುದ್ಧೀ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ತು ಶಮ ಏವ । ಶಮಶ್ಚೇತ್ ತಯೋರ್ಜಾತೋ ವಿಪರೀತಗ್ರಹೋ ವಿಗತೋಽಭವಿಷ್ಯತ್ । ಪ್ರವವ್ರಜತುಃ ಗತವನ್ತೌ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವರು ಹಾಗೆಯೇ, ಇದು ಹೇಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದು, ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಹೇಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಂಕಾರವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ನಾವು ಇರುವೆವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಎರಡು ಛಾಯಾತ್ಮಗಳೂ (ಇವೆ) ಎಂದು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೇ ವಿಪರೀತವಾದ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವರಾದರು.[1]

ಯಾವ ಆತ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು[2] "ಯಾವ ಆತ್ಮನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೋ" (೮-೭-೧) ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮತ್ತೆ ಆ (ಆತ್ಮನ) ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ "ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಈ ಪುರುಷನು ಕಾಣಬರುತ್ತಿರುವನೋ" (೮-೭-೪) ಎಂದು ನೇರಾಗಿಯೇ[3] ಆತ್ಮನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಅವರ ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಂಕಾರ - ಇವುಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದಮೇಲೂ[4] ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಿಪರೀಜ್ಞಾನವು

---

1. ವಿರೋಚನನ ದೇಹಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಯೂ ಇಂದ್ರನ ಛಾಯಾತ್ಮವಿಚಾರವೂ ಇನ್ನೂ ಬಲಗೊಂಡವು ಎಂದರ್ಥ. 2. ಮೊದಲು ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದನು.
3. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ದ್ರಷ್ಟೃವು ಎಂದು ವಿಶೇಷಣರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಿದನು.
4. ಛಾಯಾಪುರುಷನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೂ ಅಲಂಕೃತಪುರುಷರ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೂ ಹೇಳಿದನು.

ತೊಲಗಲಿಲ್ಲ.[1] ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವದೋ ಒಂದು ತಮ್ಮ ದೋಷದಿಂದ (ಇವರ) ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದುಕೊಂಡು (ತನಗೆ) ಅಭಿಪ್ರೇತನಾಗಿದ್ದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ[2] ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಇವನೇ ಆತ್ಮನು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು ; ಇದು ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಹೇಳಿದನೇ ಹೊರತು ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಾಗಿದ್ದ ಆತ್ಮನನ್ನು[3] (ಹೇಳ)ಲಿಲ್ಲ. "ಯಾವ ಆತ್ಮನು" (೮-೭-೧) ಎಂಬ ಆತ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಕ್ಷಿ ಪುರುಷನ ಶ್ರವಣದಿಂದಲೂ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದಲೂ[4] ಸದ್ಯಕ್ಕೆ (ಇವರು) ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾರೆ.[5] ನನ್ನ ಮಾತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ[6] ಪ್ರತಿಬಂಧವು ಕ್ಷಯವಾದರೆ ಆತ್ಮವಿಷಯದ ವಿವೇಕವು ತಾನೇ ಆಗುತ್ತದೆ - ಎಂದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ (ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರಿ) ಎಂದು ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಾಗಬಹುದಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾದೆವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಅವರನ್ನು) ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಿದನು.[7]

ಆ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರು ಶಾಂತಹೃದಯರಾಗಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಕೃತಾರ್ಥರಾದೆವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು (ನಿಜವಾದ) ಶಮವೇ (ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾ)ಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಮವೇ ಆಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ

1. ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೇ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೆ ಶರೀರ, ಛಾಯೆ - ಇವನ್ನೇ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಿದರು.
2. ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುವ ಕೂಟಸ್ಥಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದನು. ಏಷಃ ಎಂಬ ಮಾತು ಇದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
3. ದೇಹವನ್ನು ಅಥವಾ ಅದರ ನೆರಳನ್ನು.
4. ಆಗಮದಿಂದ ಆತ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ; ಆತ್ಮನು ದೇಹವಾಗಲಿ ಛಾಯಾಪುರುಷನಾಗಲಿ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ.
5. ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಾಗಿರುವ ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಎಂದಿಗೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಾರದು.
6. ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನದಂದುಕೊಂಡರೆ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿತಾಂಶಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬಾಧಿತವಾಗಬೇಕು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೨, (ಭಾ. ಭಾ. ೫೦೬).
7. ಇವರು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಲಿ ಎಂದೇನೂ ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಅವರಿಗೆ ಆಗಿದ್ದ ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣವು ತೊಲಗಿಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು[1] - ಹೋದರು, ಹೊರಟು ಹೋದವರಾದರು.

ದೇಹಾತ್ಮವಾದದ ನಿಂದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೌ ಹಾಽನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚಾಽನುಪಲಭ್ಯಾಽಽತ್ಮಾನಮನನು ವಿದ್ಯ ವ್ರಜತೋ ಯತರ ಏತದುಪನಿಷದೋ ಭವಿಷ್ಯನ್ತಿ ದೇವಾ ವಾಽಸುರಾ ವಾ ತೇ ಪರಾಭವಿಷ್ಯನ್ತೀತಿ ಸ ಹ ಶಾನ್ತಹೃದಯ ಏವ ವಿರೋಚನೋಽಸುರಾಞ್ಜಗಾಮ ತೇಭ್ಯೋ ಹೈತಾಮುಪನಿಷದಂ ಪ್ರೋವಾಚಾಽಽತ್ಮೈವೇಹ ಮಹಯ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಪರಿಚರ್ಯ ಆತ್ಮಾನಮೇವೇಹ ಮಹಯನ್ನಾತ್ಮಾನಂ ಪರಿಚರನ್ನುಭೌ ಲೋಕಾವವಾಪ್ನೋತೀಮಂ ಚಾಮುಂ ಚೇತಿ ॥೪॥

೪. ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು "ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ) ಯಾರು, ದೇವತೆಗಳೇ ಆಗಲಿ, ಅಸುರರೇ ಆಗಲಿ, ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಳ್ಳವರಾಗುವರೋ ಅವರು ಸೋತುಹೋಗುವರು" ಎಂದನು. ಆ ವಿರೋಚನನು ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿಯೇ ಅಸುರರನ್ನು ಹೋಗಿ (ಸೇರಿ)ದನು. ಅವರಿಗೆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಹೇಳಿದನು : 'ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಮಹೀಕರಣ ಮಾಡಬೇಕು, ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಪರಿಚರಣ ಮಾಡಬೇಕು ; ಆತ್ಮವನ್ನು ಮಹೀಕರಣಮಾಡಿ, ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಪರಿಚರಣಮಾಡುವವನು ಈ (ಲೋಕ) ಮತ್ತು ಆ (ಲೋಕ) ಎರಡುಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ'.

ವಿರೋಚನನ ನಿಶ್ಚಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೫೭. ಏವಂ ತಯೋರ್ಗತಯೋರಿನ್ದ್ರವಿರೋಚನಯೋಃ, ರಾಜ್ಞೋ-ರ್ಭೋಗಾಸಕ್ತಯೋಃ ಯಥೋಕ್ತವಿಸ್ಮರಣಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ

1. ಪರಮಶಾಂತಿಯು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ದೊರಕತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಂತರಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚನೇನ ಚ ಚಿತ್ತದುಃಖಂ ಪರಿಜಿಹೀರ್ಷುಸ್ತೌ ದೂರಂ ಗಚ್ಛನ್ತೌ ಅನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ 'ಯ ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ' (೮-೭-೧) ಇತ್ಯಾದಿವಚನವದ್ ಏತದಪಿ ಅನಯೋಃ ಶ್ರವಣಗೋಚರತ್ವಮ್ ಏಷ್ಯತೀತಿ ಮತ್ವಾ ಉವಾಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ । ಅನುಪಲಭ್ಯ ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಅನನುವಿದ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಚ ಅಕೃತ್ವಾ ವಿಪರೀತನಿಶ್ಚಯೌ ಚ ಭೂತ್ವಾ ಇನ್ದ್ರವಿರೋಚನೌ ಏತೌ ವ್ರಜತಃ, ಗಚ್ಛೇಯಾತಾಮ್ । ಅತೋ ಯತರೇ ದೇವಾ ವಾ ಅಸುರಾ ವಾ ಕಿಂ ವಿಶೇಷಿತೇನ ? ಏತದುಪನಿಷದಃ - ಆಭ್ಯಾಂ ಯಾ ಗೃಹೀತಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಸೇಯಮ್ ಉಪನಿಷದ್ ಯೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಮ್ ಅಸುರಾಣಾಂ ವಾ ತೇ ಏತದುಪನಿಷದಃ - ಏವಂವಿಜ್ಞಾನಾಃ ಏತನ್ನಿಶ್ಚಯಾ ಭವಿಷ್ಯನ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೇ ಕಿಮ್ ? ಪರಾಭವಿಷ್ಯನ್ತಿ ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗಾತ್ ಪರಾಭೂತಾ ಬಹಿರ್ಭೂತಾ ವಿನಷ್ಟಾ ಭವಿಷ್ಯನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ವಗೃಹಂ ಗಚ್ಛತೋಃ ಸುರಾಸುರರಾಜಯೋಃ ಯೋಽಸುರರಾಜಃ ಸ ಹ ಶಾನ್ತಹೃದಯ ಏವ ಸನ್ ವಿರೋಚನಃ, ಅಸುರಾನ್ ಜಗಾಮ । ಗತ್ವಾ ಚ ತೇಭ್ಯೋಽಸುರೇಭ್ಯಃ ಶರೀರಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಃ ಯಾ ಉಪನಿಷತ್ ತಾಮ್ ಏತಾಮ್ ಉಪನಿಷದಂ ಪ್ರೋವಾಚ ಉಕ್ತವಾನ್ ದೇಹಮಾತ್ರಮೇವಾಽಽತ್ಮಾ ಪಿತ್ರಾ ಉಕ್ತ ಇತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮೈವ ದೇಹ ಇಹ ಲೋಕೇ ಮಹಯ್ಯಃ ಪೂಜನೀಯಃ । ತಥಾ ಪರಿಚರ್ಯಃ ಪರಿಚರಣೀಯಃ । ತಥಾ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಇಹ ಲೋಕೇ ದೇಹಂ ಮಹಯನ್ ಪರಿಚರಂಶ್ಚ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಅವಾಪ್ನೋತಿ ಇಮಂ ಚಾಮುಂ ಚ । ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಯೋರೇವ ಸರ್ವೇ ಲೋಕಾಃ ಕಾಮಾಶ್ಚಾ ಅನ್ತರ್ಭವನ್ತೀತಿ ರಾಜ್ಞೋಽಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಆ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರು ಹೊರಟುಹೋಗಲಾಗಿ ರಾಜರುಗಳು ಭೋಗಾಸಕ್ತರಾಗಲು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ (ಉಪದೇಶವು) ಮರೆತುಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಿ ಎದುರಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಚಿತ್ತದುಃಖವುಂಟಾಗುವದರಿಂದ (ಅದನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅವರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವದನ್ನು ಕಂಡು "ಯಾವ ಆತ್ಮನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೋ" (೮-೭-೧) ಮುಂತಾದ ವಚನದಂತೆ ಈ (ವಾಕ್ಯವೂ) ಇವರ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವದೆಂದೆಣಿಸಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಇಂತೆಂದನು : (ನಾನು) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಲಕ್ಷಣದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಮತ್ತು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ತಮಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ[1] (ಇದಕ್ಕೆ) ವಿಪರೀತವಾದ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿ ಈ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರು ಹೋಗುತ್ತಿದಾರೆ; ಹೋಗಿಬಿಡ

1. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳದೆ.

ಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವರಲ್ಲಿ) ಯಾರು - ಇಂಥವರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದೇನು ? ದೇವತೆಗಳಾಗಲಿ ಅಸುರರಾಗಲಿ, ಈವುಪನಿಷತ್ತುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಸುರರಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿರುವದೋ ಅವರು ಈವುಪನಿಷತ್ತುಳ್ಳವರು - ಈ ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಈ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆಗುವರೋ ಎಂದರ್ಥ. ಅವರು ಏನು ? (ಎಂದರೆ ಅವರು) ಸೋಲುವರು ; ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪರಾಭೂತರಾಗಿ ಹೊರಬ್ಬಾಗಿ ವಿನಷ್ಟರಾಗುವರು ಎಂದರ್ಥ.

ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಾಸುರರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರರಾಜನಾದ ವಿರೋಚನನಿದ್ದನಲ್ಲ, ಅವನು ಶಾಂತಹೃದಯನೇ ಆಗಿ ಅಸುರರ ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು. ಹೋಗಿ ಆ ಅಸುರರಿಗೆ ಶರೀರವೇ ಆತ್ಮನೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ (ರೂಪದ) ಉಪನಿಷತ್ತಿತ್ತಲ್ಲ, ಆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು[1] ಹೇಳಿದನು. ದೇಹಮಾತ್ರವೇ ಪಿತೃ(ವಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು) ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ಹೇಳಿದವನಾದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮವೇ, ದೇಹವೇ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹೀಕರ್ತವ್ಯವಾದದ್ದು, ಗೌರವಿಸತಕ್ಕದ್ದು ; ಮತ್ತು ಪರಿಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ಸೇವಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಾದ ದೇಹವನ್ನೇ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹೀಕರಿಸಿದರೆ, ಪರಿಚರಣಮಾಡಿದರೆ, ಈ (ಲೋಕ) ಮತ್ತು ಆ (ಲೋಕ), ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಎಂದನು). ಸರ್ವಲೋಕಗಳೂ ಕಾಮಗಳೂ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಗಳೊಳಗೇ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು (ಅಸುರ)ರಾಜನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಸುರರ ಉಪನಿಷತ್ತು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಾದಪ್ಯದ್ಯೇಹಾದದಾನಮಶ್ರದ್ದಧಾನಮಯಜಮಾನಮಾಹು ರಾಸುರೋ ಬತೇತ್ಯಸುರಾಣಾಂ ಹ್ಯೇಷೋಪನಿಷತ್ ಪ್ರೇತಸ್ಯ ಶರೀರಂ ಭಿಕ್ಷಯಾ ವಸನೇನಾಽಲಂಕಾರೇಣೇತಿ ಸಗ್ಂಸ್ಕುರ್ವನ್ತ್ಯೇತೇನ ಹ್ಯಮುಂ ಲೋಕಂ ಜೇಷ್ಯನ್ತೋ ಮನ್ಯನ್ತೇ ॥೫॥

೫. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗಲೂ ದಾನಮಾಡದವನನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಮಾಡದವನನ್ನು ಯಾಗಮಾಡದವನನ್ನು 'ಅಯ್ಯೋ, ಅಸುರನು !' ಎನ್ನುವರು. ಇದು

---

1. ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಇದು ಉಪನಿಷದಾಭಾಸಮಾತ್ರ.

ಅಸುರರ ಉಪನಿಷತ್ತಲ್ಲವೆ ? ಸತ್ತವನ ಶರೀರವನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ವಸನದಿಂದಲೂ ಅಲಂಕಾರದಿಂದಲೂ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ ; ಇದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆ ಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವೆವೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ?

ದೇಹಾತ್ಮವಾದವೇ ಅಸುರರ ಉಪನಿಷತ್ತು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೭. ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಸಂಪ್ರದಾಯೋಽದ್ಯಾಪಿ ಅನುವರ್ತತ ಇತಿ । ಇಹ ಲೋಕೇ ಅದದಾನಂ ದಾನಮಕುರ್ವಾಣಮ್ ಅವಿಭಾಗಶೀಲಮ್, ಅಶ್ರದ್ದಧಾನಂ ಸತ್ಕಾರ್ಯೇಷು ಶ್ರದ್ಧಾರಹಿತಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಅಯಜಮಾನಮ್ ಅಯಜನಸ್ವಭಾವಮ್ ಆಹುಃ 'ಆಸುರಃ ಖಲ್ವಯಂ ಯತ ಏವಂಸ್ವಭಾವೋ ಬತ' ಇತಿ ಖಿದ್ಯಮಾನಾ ಆಹುಃ ಶಿಷ್ಟಾಃ । ಅಸುರಾಣಾಂ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಶ್ರದ್ದಧಾನತಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಏಷಾ ಉಪನಿಷತ್ । ತಯಾ ಉಪನಿಷದಾ ಸಂಸ್ಕೃತಾಃ ಸನ್ತಃ ಪ್ರೇತಸ್ಯ ಶರೀರಂ ಕುಣಪಂ ಭಿಕ್ಷಯಾ ಗನ್ಧಮಾಲ್ಯಾನ್ನಾದಿಲಕ್ಷಣಯಾ ವಸನೇನ ವಸ್ತ್ರಾದಿನಾ ಆಚ್ಛಾದನಾದಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಅಲಂಕಾರೇಣ ಧ್ವಜಪತಾಕಾದಿಕರಣೇನ ಇತಿ ಏವಂ ಸಂಸ್ಕುರ್ವನ್ತಿ। ಏತೇನ ಕುಣಪಸಂಸ್ಕಾರೇಣ ಅಮುಂ ಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಂ ಲೋಕಂ ಜೇಷ್ಯನ್ತೋ ಮನ್ಯನ್ತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಈಗಲೂ ನಡೆದುಕೊಂಡುಬಂದಿದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೊಡದಿರುವವನನ್ನೂ ದಾನಮಾಡದೆ ಇರುವವ ನನ್ನೂ (ತನ್ನ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ) ಹಂಚದೆ ಇರುವ ಸ್ವಭಾವದವನನ್ನೂ, ಶ್ರದ್ಧೆಮಾಡದವನನ್ನೂ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದವನನ್ನೂ, ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಾಗಮಾಡದವನನ್ನೂ ಯಾಗಮಾಡದ ಸ್ವಭಾವದವನನ್ನೂ 'ಇವನು ಅಸುರ ನಲ್ಲವೆ ? ಏಕೆಂದರೆ ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ[1], ಅಯ್ಯೋ' ಎಂದು (ಆಗ ಹತ್ತಿರ)ವಿರುವ ಶಿಷ್ಟರು ದುಃಖಿತರಾಗಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಮಾಡದಿರುವದೇ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣದ ಇದು ಅಸುರರ ಉಪನಿಷತ್ತಲ್ಲವೆ ? ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತರಾಗಿ[2]

1. ಯಜ್ಞದಾನತಪಸ್ಸು ಮುಂತಾದವು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ದೈವಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವು, ಯಾರಿಗೆ ದೇಹವೇ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿರುವದೋ ಅವರಿಗೆ ಈ ಸ್ವಭಾವವಿರುವದಿಲ್ಲ.
2. ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದೇ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಸತ್ತವನ ಶರೀರವನ್ನೂ ಹೆಣವನ್ನೂ ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಗಂಧ, ಹೂ, ಅನ್ನ - ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಲೂ ವಸನದಿಂದಲೂ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೊದಿಕೆಯೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ (ಬಟ್ಟೆಯಿಂದಲೂ) ಅಲಂಕಾರದಿಂದಲೂ ಧ್ವಜ, ಪತಾಕೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವದರಿಂದಲೂ ಇಂತು ಹೀಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶವಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಆ ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವೆವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯನಿರೂಪಣ)

ಇಂದ್ರನು ಛಾಯಾತ್ಮವಾದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೇನ್ದ್ರೋಽಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ದೇವಾನೇತದ್ಭಯಂ ದದರ್ಶ ಯಥೈವ ಖಲ್ವಯಮಸ್ಮಿಞ್ಛರೀರೇ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೇ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೋ ಭವತಿ ಸುವಸನೇ ಸುವಸನಃ ಪರಿಷ್ಕೃತೇ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಏವಮೇವಾಽಯಮಸ್ಮಿನ್ನನ್ಧೇಽನ್ಧೋ ಭವತಿ ಸ್ರಾಮೇ ಸ್ರಾಮಃ ಪರಿವೃಕ್ಣೇ ಪರಿವೃಕ್ಣೋಽಸ್ಯೈವ ಶರೀರಸ್ಯ ನಾಶಮನ್ವೇಷನಶ್ಯತಿ ॥೧॥

ನಾಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ[1] ಸ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಃ ಪುನರೇಯಾಯ ತಗ್ಂ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಮಘವನ್ ಯಚ್ಛಾನ್ತಹೃದಯಃ ಪ್ರಾವ್ರಾಜೀಃ ಸಾರ್ಧಂ ವಿರೋಚನೇನ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಪುನರಾಗಮ ಇತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ಯಥೈವ ಖಲ್ವಯಂ ಭಗವೋಽಸ್ಮಿಞ್ಛರೀರೇ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೇ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೋ ಭವತಿ ಸುವಸನೇ ಸುವಸನಃ ಪರಿಷ್ಕೃತೇ ಪರಿಷ್ಕೃತಃ ಏವಮೇವಾಽಯಮಸ್ಮಿನ್ನನ್ಧೇಽನ್ಧೋ ಭವತಿ

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಾ॥ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ಸ್ರಾಮೇ ಸ್ರಾಮಃ ಪರಿವೃಕ್ಣೇ ಪರಿವೃಕ್ಣೋऽಸ್ಯೈವ ಶರೀರಸ್ಯ ನಾಶಮನ್ವೇಷ ನಶ್ಯತಿ ನಾऽಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ　॥೨॥

೧-೨. ಇನ್ನು ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರದೆಯೇ ಈ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು : ಹೇಗೆ ಇದು ಈ ಶರೀರವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತವಾದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತವಾಗುವದೋ, ಸುವಸನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ ಸುವಸನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದೋ, ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು ಈ (ಶರೀರವು) ಕುರುಡಾಗಿದ್ದರೆ ಕುರುಡಾಗಿರುವದು, ಸ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ರಾಮವಾಗಿರುವದು, ಪರಿವೃಕ್ಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಿವೃಕ್ಣವಾಗಿರುವದು. ಈ ಶರೀರವು ನಾಶವಾದರೆ (ಅದನ್ನೇ) ಅನುಸರಿಸಿ ತಾನೂ ನಾಶವಾಗುವದು. ನನಗೆ (ಇದರಲ್ಲಿ) ಭೋಗ್ಯವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ಮಘವಂತನೆ, ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿ ವಿರೋಚನನೊಡನೆ ಹೋದೆಯಲ್ಲ, ಏನನ್ನು ಬಯಸಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದೆ ?' ಎಂದನು. ಅವನು 'ಭಗವಂತನೆ, ಹೇಗೆ ಇದು ಈ ಶರೀರವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತವಾದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವದೋ, ಸುವಸನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ ಸುವಸನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದೋ, ಪರಿಷ್ಕೃತವಾದರೆ ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿರುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇದು ಈ (ಶರೀರವು) ಕುರುಡಾಗಿದ್ದರೆ ಕುರುಡಾಗಿರುವದು, ಸ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ರಾಮವಾಗಿರುವದು, ಪರಿವೃಕ್ಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಿವೃಕ್ಣವಾಗಿರುವದು. ಈ ಶರೀರವು ನಾಶವಾದರೆ (ಅದನ್ನೇ) ಅನುಸರಿಸಿ ತಾನೂ ನಾಶವಾಗುವದು. ನನಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಭೋಗ್ಯವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದನು.

ಇಂದ್ರನು ದೇಹಚ್ಛಾಯಾತ್ಮವಾದದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಕಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೮. ಅಥ ಹ ಕಿಲ ಇನ್ದ್ರಃ ಅಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ದೇವಾನ್ ದೈವ್ಯಾ ಅಕ್ರೌರ್ಯಾದಿಸಂಪದಾ ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಗುರೋರ್ವಚನಂ ಪುನಃಪುನಃ ಸ್ಮರನ್ನೇವ ಗಚ್ಛನ್ ಏತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಭಯಂ ಸ್ವಾತ್ಮಗ್ರಹಣನಿಮಿತ್ತಂ[1] ದದರ್ಶ ದೃಷ್ಟವಾನ್ । ಉದಶರಾವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಯದರ್ಥೋऽನ್ಯಾಯ ಉಕ್ತಃ, ತದೇಕದೇಶೋ ಮಘವತಃ

1. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಪ್ರತ್ಯಭಾದ್ ಬುದ್ಧೌ। ಯೇನ ಛಾಯಾತ್ಮಗ್ರಹಣೇ ದೋಷಂ ದದರ್ಶ। ಕಥಮ್ ? ಯಥೈವ ಖಲು ಅಯಮ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೇ ಛಾಯಾತ್ಮಾಽಪಿ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತೋ ಭವತಿ ಸುವಸನೇ ಚ ಸುವಸನಃ ಪರಿಷ್ಕೃತೇ ಪರಿಷ್ಕೃತಃ । ಯಥಾ ನಖಲೋಮಾದಿದೇಹಾವಯವಾಪಗಮೇ ಛಾಯಾತ್ಮಾಽಪಿ ಪರಿಷ್ಕೃತೋ ಭವತಿ ನಖಲೋಮಾದಿರಹಿತೋ ಭವತಿ । ಏವಮೇವಾಯಂ ಛಾಯಾತ್ಮಾಽಪಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ನಖಲೋಮಾದಿಭಿರ್ದೇಹಾವಯವತ್ವಸ್ಯ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನ್ಧೇ ಚಕ್ಷುಷೋಽಪಗಮೇ ಅನ್ಧೋ ಭವತಿ । ಸ್ರಾಮೇ ಸ್ರಾಮಃ । ಸ್ರಾಮಃ ಕಿಲ ಏಕನೇತ್ರಃ। ತಸ್ಯಾನ್ಧತ್ವೇನ ಗತತ್ವಾತ್ ಚಕ್ಷುರ್ನಾಸಿಕಾ ವಾ ಯಸ್ಯ ಸದಾ ಸ್ರವತಿ ಸ ಸ್ರಾಮಃ। ಪರಿವೃಕ್ಣಃ ಛಿನ್ನಹಸ್ತಃ, ಛಿನ್ನಪಾದೋ ವಾ । ಸ್ರಾಮೇ ಪರಿವೃಕ್ಣೇ ವಾ ದೇಹೇ ಛಾಯಾತ್ಮಾಽಪಿ ತಥಾ ಭವತಿ । ತಥಾ ಅಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ನಾಶಮನು ಏಷ ನಶ್ಯತಿ । ಅತೋ ನಾಹಮತ್ರ ಅಸ್ಮಿನ್ ಛಾಯಾತ್ಮದರ್ಶನೇ ದೇಹಾತ್ಮದರ್ಶನೇ ವಾ ಭೋಗ್ಯಂ ಫಲಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರದೆಯೇ - ಅಕ್ರೌರ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ದೈವಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ[1] ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಗುರುವಚನವನ್ನು ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತಾ - ತನ್ನ ಆತ್ಮಗ್ರಹಣದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ[2] ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು. ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದನೋ[3] ಆದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವು[4] ಇಂದ್ರನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯಿತು ; ಆದರಿಂದ ಛಾಯಾತ್ಮಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು. ಹೇಗೆಂದರೆ ? ಹೇಗೆ ಈ ಶರೀರವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತವಾದರೆ ಈ ಛಾಯಾತ್ಮವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವದೋ, ಸುವಸನವುಳ್ಳದ್ದಾದರೆ ಸುವಸನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದೋ, ಪರಿಷ್ಕೃತವಾದರೆ ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿರುವದೋ, ಹೇಗೆ ಉಗುರು ಕೂದಲು ಮುಂತಾದ ದೇಹಾವಯವಗಳು ಹೋದರೆ ಛಾಯಾತ್ಮವೂ

---

1. ಗೀತೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ದೈವಸಂಪತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
2. ನೆರಳನ್ನೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ ; ಸ್ವಾತ್ಮಾಗ್ರಹಣ ಎಂದು ಪಾಠವಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕು.
3. ಆಗಮಾಪಾಯವುಳ್ಳದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅನಾತ್ಮನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದನು. 4. ದೇಹವೂ ಛಾಯೆಯೂ ಅನಾತ್ಮವೆಂಬ ಭಾಗವು.

ಪರಿಷ್ಕೃತವಾಗಿರುವದೋ ಎಂದರೆ ಉಗುರು ಕೂದಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿರುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಛಾಯಾತ್ಮವು ಈ ಶರೀರವು - ದೇಹದ ಅವಯವ ವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು (ಕಣ್ಣು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೂ) ಉಗುರು, ಕೂದಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಗಿರುವದರಿಂದ - ಕುರುಡಾದರೆ ಕಣ್ಣು ಹೋದರೆ (ತಾನೂ) ಕುರುಡಾಗುವದು. ಸ್ರಾಮವಾದರೆ ಸ್ರಾಮವಾಗುವದು. ಸ್ರಾಮವೆಂದರೆ ಒಕ್ಕಣ್ಣನು ; ಆ (ಅರ್ಥವು) ಅಂಧ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದ ರಿಂದ ಕಣ್ಣೋ ಮೂಗೋ ಯಾವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸೋರುತ್ತಿರುವದೋ ಅವನು ಸ್ರಾವನು. ಪರಿವೃಕ್ಣನು ಎಂದರೆ ಕೈಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗಿರುವ (ಮೋಟುಗೈಯನು), ಅಥವಾ ಕಾಲುಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ (ಹೆಳವನು). ದೇಹವು ಸ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಪರಿವೃಕ್ಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಛಾಯಾತ್ಮವು ತಾನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವದು. ಮತ್ತು ಈ ದೇಹವು ನಾಶವಾದರೆ ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿ ತಾನೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಈ ಛಾಯಾತ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೇಹಾತ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ[1] ಭೋಗವೂ ಫಲವೂ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೫೯. ಏವಂ ದೋಷಂ ದೇಹಚ್ಛಾಯಾತ್ಮದರ್ಶನೇಽಧ್ಯವಸ್ಯ ಸ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ವಸ್ತುಂ ಪುನರೇಯಾಯ । ತಂ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ । ಮಘವನ್ ಯತ್ ಶಾನ್ತಹೃದಯಃ ಪ್ರಾವ್ರಾಜೀಃ ಪ್ರಗತವಾನಸಿ ವಿರೋಚನೇನ ಸಾರ್ಧಂ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಪುನರಾಗಮ ಇತಿ ? ವಿಜಾನನ್ನಪಿ ಪುನಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಇನ್ದ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಯೇ 'ಯದ್ವೇತ್ಥ ತೇನ ಮೋಪಸೀದ' (೭-೧-೧) ಇತಿ ಯದ್ವತ್ । ತಥಾ ಚ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರಕಟಮ್ ಅಕರೋತ್ ಯಥೈವ ಖಲು ಅಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ । ಏವಮೇವ ಇತಿ ಚಾನ್ವಮೋದತ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ದೇಹಚ್ಛಾಯಾತ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದನು.

1. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಛಾಯಾತ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಆತ್ಮನಿರಬೇಕೆಂದು ಹೊಳೆದಿತ್ತೆಂದು ಭಾವ.

ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ಮಘವಂತನೆ, ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿ ವಿರೋಚನನೊಡನೆ ಹೋಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಏನನ್ನು ಬಯಸಿ ಬಂದಿರುವೆ ?' ಎಂದನು. (ತನಗೆ) ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ "ಏನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದೀಯೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾ" (೭-೧-೧) ಎಂದಂತೆ ಇಂದ್ರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರ ಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಹೇಳಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು "ಹೇಗೆ ಇವನು...." ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಇಂದ್ರನು) ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ಹೀಗೇ ಸರಿ' ಎಂದು (ಅದನ್ನು) ಒಪ್ಪಿದನು.

ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರ ಮತಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೬೦. ನನು ತುಲ್ಯೇ ಅಕ್ಷಿಪುರುಷಶ್ರವಣೇ ದೇಹಚ್ಛಾಯಾಮ್ ಇನ್ದ್ರೋಽಗ್ರಹೀದಾತ್ಮೇತಿ, ದೇಹಮೇವ ತು ವಿರೋಚನಃ । ತತ್ ಕಿಂನಿಮಿತ್ತಮ್ ? ತತ್ರ ಮನ್ಯನ್ತೇ[1] । ಯಥಾ ಇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಉದಶರಾವಾದಿಪ್ರಜಾಪತಿವಚನಂ ಸ್ಮರತೋ ದೇವಾನ್ ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ಆಚಾರ್ಯೋಕ್ತಬುದ್ಧ್ಯಾ ಛಾಯಾತ್ಮಗ್ರಹಣಂ ತತ್ರ ದೋಷದರ್ಶನಂ ಚ ಅಭೂತ್ ನ ತಥಾ ವಿರೋಚನಸ್ಯ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ದೇಹ ಏವ ಆತ್ಮದರ್ಶನಂ ನಾಪಿ ತತ್ರ ದೋಷದರ್ಶನಂ ಬಭೂವ । ತದ್ವದೇವ ವಿದ್ಯಾಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರತಿಬನ್ಧ ದೋಷಾಲ್ಪತ್ವಬಹುತ್ವಾಪೇಕ್ಷಮ್ ಇನ್ದ್ರವಿರೋಚನಯೋಶ್ಛಾಯಾತ್ಮದೇಹಯೋ ರ್ಗ್ರಹಣಮ್ । ಇನ್ದ್ರೋಽಲ್ಪದೋಷತ್ವಾದ್ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಶ್ರದ್ದಧಾನ ತಯಾ ಜಗ್ರಾಹ । ಇತರಃ ಛಾಯಾನಿಮಿತ್ತಂ ದೇಹಂ ಹಿತ್ವಾ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಜಗ್ರಾಹ ಪ್ರಜಾಪತಿನೋಕ್ತೋಽಯಮಿತಿ । ದೋಷಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ಕಿಲ ನೀಲಾನೀಲಯೋರಾದರ್ಶೇ ದೃಶ್ಯಮಾನಯೋರ್ವಾಸಸೋರ್ಯನ್ನೀಲಂ ತನ್ಮಹಾ- ರ್ಹಮಿತಿ ಛಾಯಾನಿಮಿತ್ತಂ ವಾಸ ಏವೋಚ್ಯತೇ ನ ಚ್ಛಾಯಾ, ತದ್ವದಿತಿ ವಿರೋಚನಾಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಸ್ವಚಿತ್ತಗುಣದೋಷವಶಾದೇವ ಹಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾವಧಾರಣಂ ತುಲ್ಯೇಽಪಿ ಶ್ರವಣೇ ಖ್ಯಾಪಿತಂ 'ದಾಮ್ಯತ', 'ದತ್ತ', 'ದಯಧ್ವಮ್', ಇತಿ ದಕಾರಮಾತ್ರಶ್ರವಣಾದ್ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ । ನಿಮಿತ್ತಾನ್ಯಪಿ ತದನುಗುಣಾನ್ಯೇವ ಸಹಕಾರೀಣಿ ಭವನ್ತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಅಕ್ಷಿಪುರುಷನ (ವಿಷಯದ) ಶ್ರವಣವು (ಇಬ್ಬರಿಗೂ) ಸಮಾನ ವಾದರೂ ಇಂದ್ರನು ದೇಹದ ನೆರಳನ್ನೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದನು ; ವಿರೋಚನ ನಾದರೋ ದೇಹವನ್ನೇ (ಆತ್ಮನೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದನಲ್ಲ), ಇದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವೇನು ?

1. 'ಮನ್ಯತೇ' ಎಂದು ಪಾ॥

(ಉತ್ತರ) :- ಇಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲವರ ಮತವೇನೆಂದರೆ[1], ಹೇಗೆ ಇಂದ್ರನು ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯೇ ಮುಂತಾದ (ವಿಷಯದ) ಪ್ರಜಾಪತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ[2] ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರದೆಯೇ ಆಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವದೂ ಆಯಿತೋ ಹಾಗೆ ವಿರೋಚನನಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಂಟಾಯಿತು, ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷದೃಷ್ಟಿಯೂ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆಯೇ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದ ದೋಷವು ಅಲ್ಪವಾಗಿದ್ದದ್ದು, ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದದ್ದು[3] - ಇವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರವಿರೋಚನರುಗಳು ಛಾಯಾತ್ಮ, ದೇಹ - ಇವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ದೋಷವು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತೇ (ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನೇ[4] ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಟ್ಟು ಗ್ರಹಿಸಿದನು.[5] ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ವಿರೋಚನನು) ದೋಷವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಛಾಯೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ದೇಹವನ್ನೇ ಇದೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣೆಯಿಂದ[6] ಗ್ರಹಿಸಿದನು.

ಹೇಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ಕಪ್ಪು, ಕಪ್ಪಿಲ್ಲದ್ದು - ಹೀಗೆ (ಎರಡು) ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಕಪ್ಪಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದರೆ ನೆರಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ನೆರಳನ್ನಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹಾಗೆಯೇ (ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಎಂದು ವಿರೋಚನನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಚಿತ್ತದ ಗುಣದೋಷಗಳ ವಶದಿಂದಲ್ಲವೆ, ದಕಾರಮಾತ್ರಶ್ರವಣದಿಂದ 'ದಮಮಾಡಿರಿ',

1. 'ಮನ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಮತವೇನೆಂದರೆ ಎಂದರ್ಥ. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ.
2. ಆಚಾರ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಮರಣೆಯು ತತ್ತ್ವವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.
3. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಂತಃಕರಣದೋಷವು ಅಲ್ಪವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ವಿರೋಚನನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅಡ್ಡಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
4. ಕಾಣಿಸುವದು ಛಾಯೆಯಾದ್ದರಿಂದ 'ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಮಾತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ.
5. ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅಂಗವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.
6. ಕಾಣಿಸುವದು ಛಾಯೆಯಾದರೂ ದೇಹವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಉದ್ದೇಶವು - ಎಂದು ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು.

'ದಾನಮಾಡಿರಿ', 'ದಯೆಮಾಡಿರಿ' - ಎಂದು ಶ್ರವಣವೇನೋ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಬೇರೆಬೇರೆಯ) ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರೆಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ[1] ತಿಳಿಸಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ನಿಮಿತ್ತಗಳೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಸಹಕಾರಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.[2]

ಇಂದ್ರನು ಮತ್ತೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿದ್ದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏವಮೇವೈಷ ಮಘವನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈತಂ ತ್ವೇವ ತೇ ಭೂಯೋಽನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ವಸಾಪರಾಣಿ ದ್ವಾತ್ರಿಗ್‌ಂಶತಂ ವರ್ಷಾಣೀತಿ ಸ ಹಾಪರಾಣಿ ದ್ವಾತ್ರಿಗ್‌ಂಶತಂ ವರ್ಷಾಣ್ಯುವಾಸ ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ ॥೩॥

೩. 'ಮಘವಂತನೆ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ. ಆದರೆ ಈ (ಆತ್ಮ)ನನ್ನೇ ನಿಮಗೆ ಮತ್ತೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವೆನು. ಮತ್ತೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳು (ಇಲ್ಲಿ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರು ಎಂದನು. ಅವನು ಮತ್ತೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ)ವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ (ಪ್ರಜಾಪತಿ) ಇಂತೆಂದನು :

ಮತ್ತೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರು ಎಂದು ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬೧. ಏವಮೇವೈಷ ಮಘವನ್ ಸಮ್ಯಕ್ ತ್ವಯಾ ಅವಗತಂ ನ ಛಾಯಾ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯುವಾಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ । ಯೋ ಮಯೋಕ್ತ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಕೃತಃ ಏತಮೇವ ಆತ್ಮಾನಂ ತು ತೇ ಭೂಯಃ ಪೂರ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಪಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ, ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಕೃದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ದೋಷರಹಿತಾನಾಮ್ ಅವಧಾರಣವಿಷಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಪಿ ನಾಗ್ರಹೀಃ, ಅತಃ ಕೇನಚಿದ್ ದೋಷೇಣ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಗ್ರಹಣ

---

1. ಬೃ. ೫-೨-೩. 2. ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವ ನಿಮಿತ್ತಗಳೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ಸಹಕಾರಿ ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ರವಣಾರ್ಥವು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. 'ಶ್ರವಣಮಾಡಿದವರ ಚಿತ್ತಗುಣದೋಷಾಲ್ಪತ್ವಬೃಹತ್ವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯುಕ್ತಿಗಳೂ ತೋರುವವು' ಎಂದು ಟೀಕೆ.

ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ತ್ವಮ್ । ಅತಃ ತತ್ಕ್ಷಪಣಾಯ ವಸಾಽಪರಾಣಿ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತಂ ವರ್ಷಾಣಿ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತಥಾ ಉಷಿತವತೇ ಕ್ಷಪಿತದೋಷಾಯ ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಘವಂತನೆ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ; ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದೀಯೆ, ಛಾಯೆಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲ - ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದನು. ನಾನು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಆತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ, ಈ ಆತ್ಮನನ್ನೇ[1] ಮತ್ತೂ, ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವೆನು. ಒಂದು ಸಲ ವಿವರಿಸಿದ್ದು ದೋಷರಹಿತರಾದವರಿಗೆ ಅವಧಾರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ[2] (ಅದನ್ನು) ಗ್ರಹಿಸಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವದೋ ದೋಷದಿಂದ ನಿನ್ನ ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದೆ (ಎನ್ನಬೇಕು). ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ದೋಷವನ್ನು) ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯದಿಂದ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರು ಎಂದು ನುಡಿದು ಆದರಂತೆ (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ) ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ದೋಷಕ್ಷಯವಾಗಲು ಅವನಿಗೆ (ಪ್ರಜಾಪತಿ)ಯಿಂತೆಂದನು :

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

(ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯನಿರೂಪಣ)

ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ, ಇಂದ್ರನ ಅಸಂತೋಷ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯ ಏಷ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮಹೀಯಮಾನಶ್ಚರತ್ಯೇಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸ ಹ ಶಾನ್ತಹೃದಯಃ ಪ್ರವವ್ರಾಜ ಸ ಹಾಽಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ದೇವಾನೇತದ್ಭಯಂ ದದರ್ಶ ತದ್ಯದ್ಯಪೀದಗ್ಂ ಶರೀರಮನ್ಧಂ ಭವತ್ಯನನ್ಧಃ ಸ ಭವತಿ ಯದಿ ಸ್ರಾಮಮಸ್ರಾಮೋ ನೈಷೋಽಸ್ಯ ದೋಷೇಣ ದುಷ್ಯತಿ ॥೧॥

1. ನಾನು ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ, ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದ ಆತ್ಮನನ್ನಲ್ಲ.
2. ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದ್ದರೂ.

ನ ವಧೇನಾಽಸ್ಯ ಹನ್ಯತೇ ನಾಽಸ್ಯ ಸ್ರಾಮ್ಯೇಣ ಸ್ರಾಮೋ ಘ್ನನ್ತಿ ತ್ವೇವೈನಂ ವಿಚ್ಛಾದಯನ್ತೀವಾಽಪ್ರಿಯವೇತ್ತೇವ ಭವತ್ಯಪಿ ರೋದಿತೀವ ನಾಽಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ ॥೨॥

೧-೨. 'ಯಾವ ಇವನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಹೀಕೃತನಾಗಿ ಚರಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ಆತ್ಮನು. ಇದೇ ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು.' ಅವನು ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅವನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರದೆಯೇ ಈ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು. ಆ ಈ ಶರೀರವು ಕುರುಡಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನು ಕುರುಡಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಸ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಸ್ರಾಮನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ; ಇದರ ದೋಷದಿಂದ ಇವನು ದೂಷಿತನಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಇದರ ಕೊಲೆಯಿಂದ ಅವನು ಹತನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಇದರ ಸ್ರಾಮ್ಯದಿಂದ ಸ್ರಾಮನೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ, ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ ; (ಇವನು) ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಅಳುವಂತೆಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೋಗ್ಯವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಪ್ನದ ವಿಮರ್ಶೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೬೨. ಯ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ "ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ" (೮-೭-೪) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ, ಏಷ ಸಃ । ಕೋಽಸೌ ? ಯಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮಹೀಯಮಾನಃ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪೂಜ್ಯಮಾನಃ, ಚರತಿ ಅನೇಕವಿಧಾನ್ ಸ್ವಪ್ನಭೋಗಾನ್ ಅನುಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಇತಿ ಹೋವಾಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ । ಸ ಹ ಏವಮುಕ್ತಃ ಶಾನ್ತಹೃದಯಃ ಪ್ರವವ್ರಾಜ । ಸ ಹ ಅಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ದೇವಾನ್ ಪೂರ್ವವತ್ ಅಸ್ಮಿನ್ನಪ್ಯಾತ್ಮನಿ ಭಯಂ ದದರ್ಶ । ಕಥಮ್ ? ತದಿದಂ ಶರೀರಂ ಯದ್ಯಪ್ಯನ್ಧಂ ಭವತಿ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮಾ ಯಃ, ಅನನ್ಧಃ ಸ ಭವತಿ । ಯದಿ ಸ್ರಾಮಮಿದಂ ಶರೀರಮ್, ಅಸ್ರಾಮಶ್ಚ ಸ ಭವತಿ । ನೈವೈಷಃ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮಾ ಅಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ದೋಷೇಣ ದುಷ್ಯತಿ । ನಾಪಿ ಅಸ್ಯ ವಧೇನ ಸ ಹನ್ಯತೇ ಛಾಯಾತ್ಮವತ್ । ನ ಚಾಽಸ್ಯ ಸ್ರಾಮ್ಯೇಣ ಸ್ರಾಮಃ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮಾ ಭವತಿ । ಯತ್ ಅಧ್ಯಾಯಾದೌ ಆಗಮಮಾತ್ರೇಣ ಉಪನ್ಯಸ್ತಂ

"ನಾಸ್ಯ ಜರಯೈತಜ್ಜೀರ್ಯತಿ" (೮-೧-೫) ಇತ್ಯಾದಿ ತದಿಹ ನ್ಯಾಯೇನ ಉಪಪಾದಯಿತುಮುಪನ್ಯಸ್ತಮ್ । ನ ತಾವದಯಂ ಛಾಯಾತ್ಮವದ್ ದೇಹದೋಷ-ಯುಕ್ತಃ । ಕಿಂ ತು ಘ್ನನ್ತಿ ತ್ವೇವ ಏನಮ್ । ಏವಶಬ್ದ ಇವಾರ್ಥೇ । ಘ್ನನ್ತೀವೈನಂ ಕೇಚನ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ನ ತು ಘ್ನನ್ತ್ಯೇವೇತಿ । ಉತ್ತರೇಷು ಇವಶಬ್ದದರ್ಶನಾತ್ । 'ನಾಸ್ಯ ವಧೇನ ಹನ್ಯತ' ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ಘ್ನನ್ತಿ ತ್ವೇವ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನೈವಮ್ । ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪ್ರಮಾಣೀಕುರ್ವತೋಽನೃತವಾದಿತ್ವಾಪಾದನಾನುಪಪತ್ತೇಃ "ಏತದ ಮೃತಮ್" ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಜಾಪತಿವಚನಂ ಕಥಂ ಮೃಷಾ ಕುರ್ಯಾದಿನ್ದ್ರಸ್ತು ಪ್ರಮಾಣೀಕುರ್ವನ್ ? ನನು ಛಾಯಾಪುರುಷೇ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಉಕ್ತೇ "ಅಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ನಾಶಮನ್ವೇಷ ನಶ್ಯತಿ" (೮-೯-೨) ಇತಿ ದೋಷಮಭ್ಯದಧಾತ್ । ತಥಾ ಇಹಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್ । ನೈವಮ್ । ಕಸ್ಮಾತ್ ? "ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ" (೮-೭-೪) ಇತಿ ನ ಛಾಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿನೋಕ್ತ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ ಮಘವಾನ್ । ಕಥಮ್ ? ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣೇ ಪೃಷ್ಟೇ ಯದಿ ಛಾಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಉಕ್ತಃ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ ತದಾ ಕಥಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತ್ಯ ಪುನಃ ಶ್ರವಣಾಯ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿರ್ಗಚ್ಛೇತ್ ? ಜಗಾಮ ಚ । ತಸ್ಮಾನ್ನ ಛಾಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಉಕ್ತ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ದ್ರಷ್ಟಾಽಕ್ಷಿಣಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ । ತಥಾ ವಿಚ್ಛಾದಯನ್ತೀವ ವಿದ್ರಾವಯನ್ತೀವ ತಥಾ ಚ ಪುತ್ರಾದಿಮರಣನಿಮಿತ್ತಮ್ ಅಪ್ರಿಯವೇತ್ತೇವ ಭವತಿ । ಅಪಿ ಚ ಸ್ವಯಮಪಿ ರೋದಿತೀವ । ನನ್ವಪ್ರಿಯಂ ವೇತ್ತ್ಯೇವ, ಕಥಂ ವೇತ್ತೇವೇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ನ । ಅಮೃತಾಭಯತ್ವವಚನಾನುಪಪತ್ತೇಃ । "ಧ್ಯಾಯತೀವ" (ಬೃ ೪-೩-೭) ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ । ನನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । ಶರೀರಾತ್ಮತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವದ್ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಂಭವಾತ್ । ತಿಷ್ಠತು ತಾವದಪ್ರಿಯ ವೇತ್ತೇವ ನ ವಾ ಇತಿ । ನಾಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಇಷ್ಟಂ ಫಲಂ ನೋಪಲಭ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

"ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಇವನು" (೮-೭-೪) ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯ)ದಿಂದ ಯಾವ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದಾಗಿದೆಯೋ ಅವನು ಇವನೇ. (ಇವನೇ ಎಂದರೆ) ಅವನು ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಹೀಕೃತನಾಗಿ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗಿ ಚರಿಸುತ್ತಿರುವನೋ, ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಸ್ವಪ್ನಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವನೋ (ಅವನು)

ಎಂದರ್ಥ. 'ಇವನೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದನು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಹಿಂದಿನ ಇದೇ ವಾಕ್ಯದರ್ಥಕ್ಕೆ) ಸಮಾನ(ವಾಗಿದೆ).

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಆ ಇಂದ್ರನು ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅವನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರದೆಯೇ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆ ಶರೀರವು ಕುರುಡಾದರೂ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನು ಅನಂಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ; ಈ ಶರೀರವು ಸ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನು ಅಸ್ರಾಮನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮನು ಈ ದೇಹದ ದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತನಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ.

ಇದರ ಕೊಲೆಯಿಂದ ಅವನು ಛಾಯಾತ್ಮನಂತೆ ಹತನಾಗುವದೂ ಇಲ್ಲ ; ಇದರ ಸ್ರಾಮತ್ವದಿಂದ (ಆ) ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮನು ಸ್ರಾಮನೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ. (ಈ) ಅಧ್ಯಾಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ "ಇದರ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ಇದು ಮುಪ್ಪಾಗುವದಿಲ್ಲ" (೮-೧-೫) ಎಂದು ಆಗಮಮಾತ್ರದಿಮದ ಹೇಳಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊಂದಿಸಿ ತೋರಿಸು ವದಕ್ಕೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದೆ.[1]

ಅಂತೂ ಈ (ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮನು) ಛಾಯಾತ್ಮನಂತೆ ದೇಹದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವನ್ನು 'ಘ್ನನ್ತಿ ತ್ವೇವೈನಮ್' ; ಇಲ್ಲಿ ಏವಶಬ್ದವು ಇವ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಯಾರೋ) ಕೆಲವರು ಇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ (ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ) ಎಂದು (ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು) ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಕೊಂದೇಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ಎಂದು (ಅರ್ಥಮಾಡ)ಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ (ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ) ಇವಶಬ್ದವೇ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- 'ಇದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವದರಿಂದ (ಇವನು) ಹತನಾಗುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಕೊಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ಯಾರೊ) ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆಂದೇ (ಅರ್ಥವಾಗಲಿ) ![2]

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಪ್ರಮಾಣ (ಭೂತ)ನೆಂದು ಎಣಿಸಿರುವ (ಇಂದ್ರನು ಅವನು) ಸುಳ್ಳುಹೇಳುವವನೆಂದು ಮಾಡುವದು ಹೊಂದು

1. ಉಪದೇಶರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದಗೊಳಿಸುವ ಅನುಭವಾಂಗ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಶ್ರುತ್ಯನುಗೃಹೀತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೧೮)ನ್ನುನೋಡಿ.
2. ಶರೀರವನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಅವನು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ಕೊಂದರೆ ನಾಶವಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ ? - ಎಂದು ಭಾವ.

ವದಿಲ್ಲ "ಇದು ಅಮೃತವು..." ಎಂಬೀ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆ (ಪ್ರಜಾಪತಿಯು) ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಣಿಸುರುವ ಇಂದ್ರನು - ಹೇಗೆತಾನೆ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡಾನು ?

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಛಾಯಾಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಲಾಗಿ "ಈ ಶರೀರವು ನಾಶವಾದರೆ ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಇವನೂ ನಾಶವಗುವನು" (೮-೯-೨) ಎಂದು ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದನಲ್ಲ ? ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಬಹುದಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಈ ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ" (೮-೭-೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಘವಂತನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೇ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ (ಆತ್ಮನನ್ನು) ಕೇಳಲು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (ಅವನು) ಎಣಿಸಿದ್ದನಾದರೆ, ಆಗ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತಿಳಿದ (ಇಂದ್ರನು) ಮತ್ತೂ ಶ್ರವಣಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ಹೇಗೆತಾನೆ ಹೋದಾನು ? ಆದರೆ (ಹಾಗೆ) ಹೋದನು[1]. ಆದ್ದರಿಂದ ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು (ಅವನು) ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ.[2] ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃವೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ನಾವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುತ್ತೇವೆ.[3]

ಇದರಂತೆ (ವಿಚ್ಛಾದಯನ್ತೀವ = ವಿದ್ರಾವಯನ್ತೀವ) ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ, ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಪುತ್ರಾದಿಗಳು ಸತ್ತದ್ದೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ತಾನು ಅಳುತ್ತಿರುವಂತಿರುತ್ತಾನೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಯೇತೀರುತ್ತಾನೆ ; (ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ) ಅರಿಯುವಂತಿರುತ್ತಾನೆ (ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದು) ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. (ಇದು) ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಆತ್ಮನು)

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದ ಆತ್ಮನು ಛಾಯಾತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದೇ ಅವನ ಮತವೆಂದಾಯಿತು.
2. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಬಂದಿರುತ್ತಾನೆ.
3. ದೃಶ್ಯತೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೋಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದರೆ ಛಾಯಾತ್ಮನೆಂದಾಗುತಿತು.

ಅಮೃತನು, ಅಭಯನು - ಎಂಬ ವಚನವು (ಆಗ) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.[1] "ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತಿರುತ್ತಾನೆ" (ಬೃ. ೪-೩-೭) ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಇದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- (ಇದು) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಶರೀರವನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು (ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ)ದಂತೆ (ಇದೂ) ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಿರುವನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಹಾಗಿರಲಿ. ಇಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭೋಗ್ಯವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಾದರೂ ಇಷ್ಟಫಲವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮತ್ತೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ
(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಃ ಪುನರೇಯಾಯ ತಗ್ಂ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಮಘವನ್ ಯಚ್ಛಾನ್ತಹೃದಯಃ ಪ್ರಾವ್ರಾಜೀಃ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಪುನರಾಗಮ ಇತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ತದ್ಯದ್ಯಪೀದಂ ಭಗವಃ ಶರೀರಮನ್ಧಂ ಭವತ್ಯನನ್ಧಃ ಸ ಭವತಿ ಯದಿ ಸ್ರಾಮಮಸ್ರಾಮೋ ನೈವೈಷೋಽಸ್ಯ ದೋಷೇಣ ದುಷ್ಯತಿ ||೩||

ನ ವಧೇನಾಽಸ್ಯ ಹನ್ಯತೇ ನಾಽಸ್ಯ ಸ್ರಾಮ್ಯೇಣ ಸ್ರಾಮೋ ಘ್ನನ್ತಿ ತ್ವೇವೈನಂ ವಿಚ್ಛಾದಯನ್ತೀವಾಪ್ರಿಯವೇತ್ತೇವ ಭವತ್ಯಪಿ ರೋದಿತೀವ ನಾಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತ್ಯೇವಮೇವೈಷ ಮಘವನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈತಂ ತ್ವೇವ ತೇ ಭೂಯೋಽನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ವಸಾಪರಾಣಿ ದ್ವಾತ್ರಿಗ್ಂಶತಂ ವರ್ಷಾಣೀತಿ ಸ ಹಾಪರಾಣಿ ದ್ವಾತ್ರಿಗ್ಂಶತಂ ವರ್ಷಾಣ್ಯುವಾಸ ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ ||೪||

1. ಅಭಯವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಿಯಾನುಭವರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವು ಇರಲಾರದು ಎಂದು ಭಾವ. 'ವೇತ್ತೃತ್ವವು ವಿಕಾರವಾದರೆ ಅಮೃತತ್ವವಿರಲಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಮೃದಾದಿಗಳಂತೆ ಆವನಿಗೆ ವಿನಾಶಿಯೆಂದಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಶಬ್ದವೇ ಯುಕ್ತ' ಎಂದು ಟೀಕೆ.

೩-೪. ಅವನು ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು 'ಮಘವಂತನೆ, ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಏನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ ?' ಎಂದನು. ಅವನು 'ಭಗವಂತನೆ, ಆ ಈ ಶರಿರವು ಕುರುಡಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನು ಅನಂಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಸ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಸ್ರಾಮವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ; ಇವನು ಇದರ ದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತನಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಇದರ ವಧೆಯಿಂದ ಹತನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಇದರ ಸ್ರಾಮ್ಯದಿಂದ ಸ್ರಾಮನಾಗುವದಿಲ್ಲ.[1] ಆದರೆ ಇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ, ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ, ಅಪ್ರಿಯವನ್ನನುಭವಿಸುವಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ, ಅಳುವಂತೆಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭೋಗ್ಯವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದನು. ಮಘವಂತನೆ, 'ಇವನು ಹಾಗೆಯೇ. ಆದರೆ ಈತನನ್ನೇ ನಿನಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವೆನು ; ಮತ್ತೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು' ಎಂದನು. ಅವನು ಮತ್ತೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಇಂತೆಂದು ಹೇಳಿದನು :

ಮತ್ತೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರು ಎಂದು ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬೩. ಏವಮೇವೈಷಃ । ತವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ । ಆತ್ಮನೋಽಮೃತಾಭಯಗುಣವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿರುಕ್ತಮಪಿ ನ್ಯಾಯತೋ ಮಯಾ ಯಥಾವನ್ನಾವಧಾರಯತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವವತ್ ಅಸ್ಯ ಅದ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಾರಣಮಸ್ತೀತಿ ಮನ್ವಾನಃ, ತತ್ಕ್ಷಪಣಾಯ ವಸಾಽಪರಾಣಿ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತಂ ವರ್ಷಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿದೇಶ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ । ತಥಾ ಉಷಿತವತೇ ಕ್ಷಪಿತಕಲ್ಮಷಾಯ ಆಹ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇವನು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ) ; ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ (ಹೀಗೆಯೇ) ಎಂದು ವಾಕ್ಯಶೇಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಅಮೃತ, ಅಭಯ - ಎಂಬ ಗುಣವುಳ್ಳವನೆಂದು

1. ಇದರಿಂದ ಎಚ್ಚರದ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಇವನು ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು.

(ಪ್ರಜಾಪತಿಯ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುತ್ತದೆ.[1] ನಾನು ಎರಡು ಸಲ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿದರೂ ಇದ್ದಂತೆ ಇವನು (ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ), ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಈಗಲೂ ಅಡ್ಡಿಯಾದ ಕಾರಣವು ಇದೆ ಎಂದು ಎಣಿಸಿದವನಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು (ಮಾಡಿಕೊಂ)ಡಿರು - ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟನು. ಹಾಗೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದು (ಚಿತ್ತ)ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ಇವ)ನಿಗೆ (ಅವನು) ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ :

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

(ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯನಿರೂಪಣ)

ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶವೂ, ಇಂದ್ರನ ಅಸಂತೋಷವೂ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯತ್ರೈತತ್ ಸುಪ್ತಃ ಸಮಸ್ತಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನ ವಿಜಾನಾತ್ಯೇಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚೈತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸ ಹ ಶಾನ್ತಹೃದಯಃ ಪ್ರವವ್ರಾಜ ಸ ಹಾಽಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ದೇವಾನೇತದ್ ಭಯಂ ದದರ್ಶ ನಾಹ ಖಲ್ವಯಮೇವಗ್ಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಜಾನಾತ್ಯಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ನೋ ಏವೇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ವಿನಾಶ-ಮೇವಾಪೀತೋ ಭವತಿ ನಾಽಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ ॥೧॥

೧. 'ಅಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಸುಪ್ತನಾಗಿ ಸಮಸ್ತನಾಗಿ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವನೋ (ಆ) ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ಇದೇ

1. ಆತ್ಮನು ಅಮೃತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಅದು ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಇಂದ್ರನ ಶಂಕೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಅಮೃತಾಭಯಸ್ವರೂಪನು.

ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು' ಎಂದನು. ಅವನು ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅವನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರದೆಯೇ ಈ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು. "ಇವನು ನಾನು ಇಂಥವನಾಗಿರುವೆನು ಎಂದಿಂತು ಈಗ ಅರಿತಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ, ಈ ಭೂತಗಳನ್ನು ಅರಿತಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ವಿನಾಶವನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ, ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ (ಯಾವ) ಭೋಗ್ಯವೂ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ."

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೪. ಪೂರ್ವವತ್ 'ಏತಂ ತ್ವೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉಕ್ತ್ವಾ 'ತದ್ಯತ್ರೈತತ್ ಸುಪ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ವಾಕ್ಯಮ್ । ಅಕ್ಷಿಣಿ ಯೋ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಚ ಮಹೀಯಮಾನಶ್ಚರತಿ ಸ ಏಷ ಸುಪ್ತಃ ಸಮಸ್ತಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನ ವಿಜಾನಾತಿ ಏಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚ ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರೇತಮೇವ । ಮಘವಾಂಸ್ತತ್ರಾಪಿ ದೋಷಂ ದದರ್ಶ । ಕಥಮ್ ? ನಾಹ ನೈವ ಸುಷುಪ್ತಸ್ಥೋಽಪಿ ಆತ್ಮಾ ಖಲು ಅಯಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಸಮ್ಯಗಿದಾನೀಂ ಚ ಆತ್ಮಾನಂ ಜಾನಾತಿ ನೈವಂ ಜಾನಾತಿ । ಕಥಮ್ ? ಅಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ನೋ ಏವೇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಚ ಇತಿ । ಯಥಾ ಜಾಗ್ರತಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಾ । ಅತೋ ವಿನಾಶಮೇವ ವಿನಾಶಮಿವೇತಿ ಪೂರ್ವವದ್ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ । ಅಪೀತೋಽಪಿಗತೋ ಭವತಿ । ವಿನಷ್ಟ ಇವ ಭವತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಜ್ಞಾನೇ ಹಿ ಸತಿ ಜ್ಞಾತುಃ ಸದ್ಭಾವೋಽವಗಮ್ಯತೇ ನಾಽಸತಿ ಜ್ಞಾನೇ । ನ ಚ ಸುಷುಪ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ದೃಶ್ಯತೇ । ಅತೋ ವಿನಷ್ಟ ಇವೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ನ ತು ವಿನಾಶಮೇವ ಆತ್ಮನೋ ಮನ್ಯತೇ । ಅಮೃತಾಭಯವಚನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಚ್ಛನ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ[1] 'ಇವನನ್ನೇ ನಿನಗೆ (ಮತ್ತೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವೆನು)' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿ (ಪ್ರಜಾಪತಿಯು) 'ಅಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಸುಪ್ತನಾಗಿ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಹೇಳಿರುವ) ವಾಕ್ಯವನ್ನು (ಹಿಂದೆಯೇ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.[2]

1. ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಈ ದೋಷವಿರುವದು ನಿಜ ; ಆದರೆ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಇದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಆಗಲೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೇನಾದರೂ ನಿನಗೆ ಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

2. ೮-೭-೩ರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಯಾವನು ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುವನೋ, ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ (ಯಾವನು) ಮಹಿತನಾಗಿ ಚರಿಸುತ್ತಿರುವನೋ, ಆ ಇವನೇ ಸುಪ್ತನಾಗಿ ಸಮಸ್ತನಾಗಿ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ಇದೇ ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು - ಎಂದು ತನಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತನಾಗಿದ್ದ (ಆತ್ಮನನ್ನೇ) ಹೇಳಿದನು.[1] ಮಘವಂತನು ಅಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವನ್ನೇ ಕಂಡನು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತನಾಗಿರುವ ಈ ಆತ್ಮನು ಕೂಡ ಈಗಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು (ನಾಹ = ನೈವ) ಅರಿತಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಾನು ಇಂಥವನು ಎಂದಾಗಲಿ, ಈ ಭೂತಗಳನ್ನಾಗಲಿ ತಿಳಿದಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ (ವಿನಾಶವನ್ನೇ), ವಿನಾಶವನ್ನೇ - ಎಂದಿರುವದನ್ನು 'ವಿನಾಶಮಿವ' ವಿನಾಶವನ್ನು (ಅಪೀತಃ= ಅಪಿಗತಃ) ಹೊಂದಿದವನಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ (ಅರ್ಥ) ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[2] ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಜ್ಞಾತೃವು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವದು ? ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಗೊತ್ತಾಗು)ವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸುಷುಪ್ತನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ (ಅವನು) ವಿನಷ್ಟನಾದಂತೆಯೇ ಎಂದು (ಇಂದ್ರನ) ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅಮೃತಾಭಯವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹಿಡಿದ (ಇಂದ್ರನು) ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿನಾಶವೇ (ಆಯಿತೆಂದು) ತಿಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರನು ಮತ್ತೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಂತದ್ದು (ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಃ ಪುನರೇಯಾಯ ತಗ್ಂ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಮಘವನ್ ಯಚ್ಛಾನ್ತಹೃದಯಃ ಪ್ರಾವ್ರಾಜೀಃ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಪುನರಾಗಮ ಇತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ನಾಹ ಖಲ್ವಯಂ ಭಗವ ಏವಗ್ಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಜಾನಾತ್ಯಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ನೋ ಏವೇಮಾನಿ

1. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಭಿಮತನಾಗಿದ್ದ ವಿಶೇಷಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ; ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದನು.
2. ಏಕೆಂದರೆ ಅಮೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿನಾಶವು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರನು ತನಗೆ ತೋರಿದ ಅನುಭವದಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ; ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನಗೆ ಸಂಮತನಾದ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನೇ ಅಮೃತಾಭಯಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭೂತಾನಿ ವಿನಾಶಮೇವಾಪೀತೋ ಭವತಿ ನಾಽಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ ॥೨॥

ಏವಮೇವೈಷ ಮಘವನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೈತಂ ತ್ವೇವ ತೇ ಭೂಯೋಽನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ನೋ ಏವಾನ್ಯತ್ರೈತಸ್ಮಾದ್ ವಸಾಪರಾಣಿ ಪಞ್ಚ ವರ್ಷಾಣೀತಿ ಸ ಹಾಪರಾಣಿ ಪಞ್ಚ ವರ್ಷಾಣ್ಯುವಾಸ ತಾನ್ಯೇಕಶತಗ್ಂ ಸಂಪೇದುರೇತತ್ತದ್ಯದಾಹುರೇಕ ಶತಗ್ಂ ಹ ವೈ ವರ್ಷಾಣಿ ಮಘವಾನ್ ಪ್ರಜಾಪತೌ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮುವಾಸ ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ ॥೩॥

೨. ಅವನು ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂತೆಂದನು : "ಮಘವಂತನೆ, ಶಾಂತಹೃದಯನಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಏನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ ?" ಎಂದನು. ಅವನು "ಭಗವಂತನೆ, ಇವನು ನಾನು ಇಂಥವನು ಎಂದಿಂತು ಈಗ ತನ್ನನ್ನು ಅರಿತಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ, ಈ ಭೂತಗಳನ್ನು (ಅರಿತಿರು)ವದೇ ಇಲ್ಲ; ವಿನಾಶವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದವನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೋಗ್ಯವೂ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ" ಎಂದನು.

೩. "ಮಘವಂತನೆ, ಇವನು ಹೀಗೆಯೇ. ಆದರೆ ಈತನನ್ನೇ ನಿನಗೆ ಮತ್ತೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವೆನು, ಇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವನನ್ನು ಹೇಳುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಐದು ವರ್ಷಗಳು ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು." ಅವನು ಮತ್ತೂ ಐದು ವರ್ಷಗಳು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವು ನೂರೊಂದಾದವು. ಇದನ್ನೇ "ನೂರೊಂದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೇ ಮಘವಂತನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು" ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವನಿಗೆ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದನು :

ಇನ್ನೂ ಐದು ವರ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರುವಂತೆ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಹೇಳಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬೫. ಪೂರ್ವವತ್ ಏವಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಆಹ । ಯೋ ಮಯೋಕ್ತಸ್ತ್ರಿಭಿಃ

ಪರ್ಯಾಯೈಃ, ತಮೇವೈತಂ ನೋ ಏವ ಅನ್ಯತ್ರ ಏತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯಂ ಕಂಚನ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಏತಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ । ಸ್ವಲ್ಪಸ್ತು ದೋಷಸ್ತವಾವಶಿಷ್ಟಃ । ತತ್ಕ್ಷಪಣಾಯ ವಸಾಪರಾಣಿ ಅನ್ಯಾನಿ ಪಞ್ಚ ವರ್ಷಾಣಿ । ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸ ತಥಾ ಚಕಾರ । ತಸ್ಮೈ ಮೃದಿತಕಷಾಯಾದಿದೋಷಾಯ ಸ್ಥಾನತ್ರಯದೋಷಸಂಬನ್ಧರಹಿತಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವರೂಪಮ್ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಮಘವತೇ ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ । ತಾನ್ಯೇಕಶತಂ ಸಂಪೇದುಃ ಸಂಪನ್ನಾನಿ ಬಭೂವುಃ । ಯದಾಹುರ್ಲೋಕೇ ಶಿಷ್ಟಾ ಏಕಶತಂ ಹ ವೈ ವರ್ಷಾಣಿ ಮಘವಾನ್ ಪ್ರಜಾಪತೌ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮುವಾಸ ಇತಿ ತದೇತದ್ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತಮ್ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದರ್ಶಿತಮಿತಿ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾತೋಽಪಸೃತ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಉಚ್ಯತೇ । ಏವಂ ಕಿಲ ಏತದಿನ್ದ್ರ[1]ತ್ವಾದಪಿ ಗುರುತರಮ್, ಇನ್ದ್ರೇಣಾಪಿ ಮಹತಾ ಯತ್ನೇನ ಏಕೋತ್ತರವರ್ಷಶತಕೃತಾಯಾಸೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್ । ಅತೋ ನಾತಃಪರಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಾನ್ತರಮಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಸ್ತೌತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮೊದಲಿನಂತೆ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿ (ಪ್ರಜಾಪತಿಯು) ಇಂತೆಂದನು : 'ಮೂರು ಪರ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ನಾನು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ, ಆ ಇವನನ್ನೇ - ಈ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ; ಬೇರೆ ಯಾವನನ್ನೂ ಅಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಇವನನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವೆನು. ಆದರೆ ನಿನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೋಷವು (ಇನ್ನೂ) ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅದನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ಐದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು.' ಹೀಗೆನ್ನಲು ಅವನು ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದನು.

ಕಷಾಯವೇ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆತನಿಗೆ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯದ ದೋಷದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಅಪಹತ ಪಾಪ್ಮತ್ವವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು, ಆ ಮಘವಂತನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಇವು ನೂರೊಂದು ವರ್ಷಗಳಾದವು, (ನೂರೊಂದನ್ನು) ಸೇರಿದವಾದವು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟರು 'ನೂರೊಂದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಮಘವಂತನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು' ಎನ್ನುವರಲ್ಲ, ಆ ಇದನ್ನೇ 'ಮೂವತ್ತೆರಡು (ವರ್ಷಗಳ)ವರೆಗೆ' (೮-೯-೩) ಮುಂತಾದ (ಗ್ರಂಥದಿಂದ) ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ(ರೂಪ)ದಿಂದ ಇತ್ತ ಬಂದು ಶ್ರುತಿಯು (ತನ್ನ ರೂಪ)ದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : ಹೀಗೆ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಇಂದ್ರತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ

1. 'ಏತತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತತ್ ಎಂದು ವಾ॥

ಹೆಚ್ಚಿನದು, ಇಂದ್ರನುಕೂಡ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ನೂರೊಂದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಆಯಾಸಪಟ್ಟು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡನು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೊಗಳಿರುತದೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

(ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಾತೀತಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ)

ಅಶರೀರಾತ್ಮನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಮಘವನ್ ಮರ್ತ್ಯಂ ವಾ ಇದಗ್ಂ ಶರೀರಮಾತ್ತಂ ಮೃತ್ಯುನಾ ತದಸ್ಯಾಮೃತಸ್ಯಾಶರೀರಸ್ಯಾಽತ್ಮನೋಽಧಿಷ್ಠಾನಮಾತ್ತೋ ವೈ ಸಶರೀರಃ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಾಭ್ಯಾಂ ನ ವೈ ಸಶರೀರಸ್ಯ ಸತಃ ಪ್ರಿಯಾ ಪ್ರಿಯಯೋರಪಹತಿರಸ್ತ್ಯಶರೀರಂ ವಾವ ಸನ್ತಂ ನ ಪ್ರಿಯಾ ಪ್ರಿಯೇ ಸ್ಪೃಶತಃ ॥೧॥

೧. ಮಘವಂತನೆ, ಈ ಶರೀರವು ಮರ್ತ್ಯವು, ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಆತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಈ ಅಮೃತನಾದ ಅಶರೀರನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು. ಸಶರೀರನು ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆತ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ ? ಸಶರೀರನಾದವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳ ಅಪಹತಿಯು ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಶರೀರನೇ ಆಗಿರುವವನನ್ನು ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಸೋಂಕಲಾರದು.

ಮರ್ತ್ಯವಾದ ಶರೀರವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬೬. ಮಘವನ್ ಮರ್ತ್ಯಂ ವೈ ಮರಣಧರ್ಮಿ ಇದಂ ಶರೀರಮ್ । ಯನ್ಮನ್ಯಸೇ ಅಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಾದಿಲಕ್ಷಣಃ, ಸಂಪ್ರಸಾದಲಕ್ಷಣ ಆತ್ಮಾ ಮಯೋಕ್ತೋ ವಿನಾಶಮೇವಾಪೀತೋ ಭವತೀತಿ । ಶೃಣು ತತ್ರ ಕಾರಣಮ್ । ಯದಿದಂ ಶರೀರಂ ವೈ

ಯತ್ ಪಶ್ಯಸಿ ತದೇತನ್ಮರ್ತ್ಯಂ ವಿನಾಶಿ । ತಚ್ಚ ಆತ್ತಂ ಮೃತ್ಯುನಾ ಗ್ರಸ್ತಂ ಸತತಮೇವ । ಕದಾಚಿದೇವ ಮ್ರಿಯತ ಇತಿ ಮರ್ತ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ನ ತಥಾ ಸಂತ್ರಾಸೋ ಭವತಿ ಯಥಾ ಗ್ರಸ್ತಮೇವ ಸದಾ ವ್ಯಾಪ್ತಮೇವ ಮೃತ್ಯುನಾ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷ ಉಚ್ಯತೇ[1] । 'ಆತ್ತಂ ಮೃತ್ಯುನಾ' ಇತಿ । ಕಥಂ ನಾಮ ದೇಹಾಭಿಮಾನತೋ ವಿರಕ್ತಃ ಸನ್ನಿವರ್ತೇತ[2] ಇತಿ । ಶರೀರಮ್ ಇತಿ ಅತ್ರ ಸಹೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಭಿರುಚ್ಯತೇ । ತಚ್ಛರೀರಮ್ ಅಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ತ್ರಿಸ್ಥಾನತಯಾ ಗಮ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಅಮೃತಸ್ಯ ಮರಣಾದಿದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಧರ್ಮವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಅಮೃತಸ್ಯ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಅಶರೀರತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಪುನರಶರೀರಸ್ಯೇತಿ ವಚನಂ ವಾಯ್ವಾದಿವತ್ ಸಾವಯವತ್ವಮೂರ್ತಿಮತ್ತ್ವೇ ಮಾ ಭೂತಾಮಿತ್ಯಾತ್ಮನಃ[3] । ಆತ್ಮನೋ ಭೋಗಾಧಿಷ್ಠಾನಮ್ । ಆತ್ಮನೋ ವಾ ಸತ ಈಕ್ಷಿತುಃ ತೇಜೋಽಬನ್ನಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಉತ್ಪನ್ನಮ್ ಅಧಿಷ್ಠಾನಮ್ । ಜೀವರೂಪೇಣ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸದೇವ ಅಧಿತಿಷ್ಠತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ವಾ ಅಧಿಷ್ಠಾನಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಘವಂತನೆ, ಈ ಶರೀರವು ಮರ್ತ್ಯವೇ, ಮರಣಧರ್ಮಿಯೇ ಅಷ್ಟೆ. ಕಣ್ಣೆಂಬ ಆಧಾರವುಳ್ಳವನೂ ಸಂಪ್ರಸಾದಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಆತ್ಮನನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಿದೆನೆಂದು (ಅವನು) ವಿನಾಶವನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೀಯಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು (ಹೇಳುವೆನು) ಕೇಳು. ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ. ಆ ಇದು ಮರ್ತ್ಯವು, ವಿನಾಶಿಯು. ಮತ್ತು ಇದು ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಆತ್ತವು, ಯಾವಾಗಲೂ ಗ್ರಸ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಯಾವಾಗಲೋ ಒಮ್ಮೆಯೇ ಸಾಯುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮರ್ತ್ಯವು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಯಾವಾಗಲೂ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಗ್ರಸ್ತವೇ ಆಗಿದೆ, ವ್ಯಾಪ್ತವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆಗುವಷ್ಟು ಅಂಜಿಕೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಆತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗಾದರೂ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ದೇಹಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಲಿ ಎಂದು (ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ). 'ಶರೀರವು' ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಮನಸ್ಸುಗಳೊಡನೆಯೇ (ಶರೀರವನ್ನು) ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಶರೀರವು ಈ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುವ ಸಂಪ್ರಸಾದನಿಗೆ ಅಮೃತನಾದ ಎಂದರೆ ಸಾವೇ ಮುಂತಾದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ

1. 'ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ॥ ಪಾಠವೇ ಮೇಲು.
2. ನಿವರ್ತತೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.
3. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ ; ವಾ॥ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲ.

ಮನೋಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ಎಂದರ್ಥ ; ಅಮೃತನಾದ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಅಶರೀರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಮತ್ತೆ 'ಅಶರೀರನಾದ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ವಾಯ್ವಾದಿಗಳಂತೆ[1] ಸಾವಯವತ್ವಮೂರ್ತಿಮತ್ತ್ವಗಳೂ (ಇವನಿಗೆ) ಆಗಬಾರದೆನ್ನುವದಕ್ಕಾಗಿ. (ಇಂಥ ಅಮೃತನಾದ ಅಶರೀರನಾದ) - ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗಾಧಿಷ್ಠಾನವು.[2] ಅಥವಾ ಆತ್ಮನಾದ ಸತ್ತೆಂಬ ಈಕ್ಷಿತೃವಿನಿಂದ ತೇಜೋಬನ್ನಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು.[3] ಅಥವಾ ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಸತ್ತೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಆತ್ಮನ) ಅಧಿಷ್ಠಾನವು (ಎಂದಾದರೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು)[4] .

ಸಶರೀರನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ತಪ್ಪವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬೭. **ಯಸ್ಯೇದಮೀದೃಶಂ ನಿತ್ಯಮೇವ ಮೃತ್ಯುಗ್ರಸ್ತಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಜನಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯವತ್ ಅಧಿಷ್ಠಾನಮ್, ತದಧಿಷ್ಠಿತಸ್ತದ್ವಾನ್ ಸಶರೀರೋ ಭವತಿ I ಅಶರೀರಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ತದೇವಾಹಂ ಶರೀರಂ ಶರೀರಮೇವ ಚಾಹಮ್ ಇತ್ಯವಿವೇಕಾತ್ಮಭಾವಃ ಸಶರೀರತ್ವಮ್ I ಅತ ಏವ ಸಶರೀರಃ ಸನ್ ಆತ್ತೋ ಗ್ರಸ್ತಃ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಾಭ್ಯಾಮ್ I ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್ I ತಸ್ಯ ಚ ನ ವೈ ಸಶರೀರಸ್ಯ ಸತಃ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಯೋರ್ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಸಂಯೋಗವಿಯೋಗನಿಮಿತ್ತಯೋರ್ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಸಂಯೋಗವಿಯೋಗೌ ಮಮ ಇತಿ ಮನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಅಪಹತಿರ್ವಿನಾಶ ಉಚ್ಛೇದಃ ಸಂತತಿರೂಪಯೋರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ॥**[5]

---

1. ಮುಂದೆ ೮-೧೨-೨ರಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ; ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಮೂರ್ತಗಳು.
2. ಜೀವನು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಎಂದರೆ 'ಆಶ್ರಯ' ವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಶರೀರಾಭಿಮಾನದಿಂದಲೇ ಭೋಗವು ಸಾಧ್ಯ.
3. ಈಕ್ಷಿತೃವಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದುಬಂದಿದೆ, 'ಅಧಿತಿಷ್ಠತ್ಯಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು, ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ಎಂದರ್ಥ ; ಆಗ ಸದಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಇದು ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊರಡುತ್ತದೆ.
4. ಸತ್ತೇ ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಈಗಲೂ ಸದ್ರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಹೊರಡುತ್ತದೆ.
5. ಇಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನಿಗೆ ಈ ಇಂಥ ನಿತ್ಯವೂ ಮೃತ್ಯುಗ್ರಸ್ತವಾದ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವದರಿಂದ[1] ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿರುವದೋ, ಅದರಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸಶರೀರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆತ್ಮನು ಅಶರೀರ ಸ್ವಭಾವನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಆ ಶರೀರವೇ ನಾನು, ನಾನು ಶರೀರವೇ ಎಂದು ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಆಗಿರುವ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಭಾವವೇ ಸಶರೀರತ್ವವು.[2] ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಶರೀರನಾಗಿ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆತ್ತ(ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ), ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[3] ಹೀಗೆ ಸಶರೀರನಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಸಂಯೋಗ ವಿಯೋಗಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುವ - ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗ ಗಳು ನನಗೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ (ಸಶರೀರನಿಗೆ) ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳ ಅಪಹತಿಯು, ವಿನಾಶವು, ಸಂತತವಾಗಿರುವ ಅವುಗಳ ಕಡಿದುಹೋಗುವಿಕೆಯು[4] ಇಲ್ಲ.

ಅಶರೀರನಾದವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಸೋಂಕವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬೮. ತಂ ಪುನರ್ದೇಹಾಭಿಮಾನಾದ್[5] ಅಶರೀರಸ್ವರೂಪವಿಜ್ಞಾನೇನ ನಿವರ್ತಿತಾವಿವೇಕಜ್ಞಾನಮ್ ಅಶರೀರಂ ವಾವ[6] ಸನ್ತಂ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ನ ಸ್ಪೃಶತಃ । ಸ್ಪೃಶಿಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಬಧ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಿಯಂ ನ ಸ್ಪೃಶತಿ ಅಪ್ರಿಯಂ ನ ಸ್ಪೃಶತೀತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ ಭವತಿ । "ನ ಮ್ಲೇಚ್ಛಾಶುಚ್ಯಧಾರ್ಮಿಕೈಃ ಸಹ ಸಂಭಾಷೇತ" (ಗೌ. ಧ. ೧-೯-೧೭) ಇತಿ ಯದ್ವತ್ । ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಕಾರ್ಯೇ ಹಿ ತೇ । ಅಶರೀರತಾ ತು ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ತತ್ರ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರಸಂಭವಾತ್ ತತ್ಕಾರ್ಯ

1. ಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಿಯವೂ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಅಪ್ರಿಯವೂ ಗಂಟುಬೀಳುತ್ತದೆ.
2. ಶರೀರಾತ್ಮರ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸವೇ ಸಶರೀರತ್ವವೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ಅಧ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೮)ನ್ನುನೋಡಿ.
3. ಶರೀರವಿದ್ದು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಬಂದೊದಗದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.
4. ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಸಂತತವಾಗಿ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರುವವು. ಆಗಾಗಿನ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಹೋದರೂ ಸಂತತಿಯು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದರ್ಥ.
5. ಇಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಮುಕ್ತಂ', 'ನಿವೃತ್ತಂ' - ಇಂಥ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಶಬ್ದವು ಬೇಕಾಗಿದೆ.
6. ಈ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬಹುದು.

ಭಾವೋ ದೂರತ ಏವ ಇತ್ಯತೋ ನ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ಸ್ಪೃಶತಃ । ನನು ಯದಿ ಪ್ರಿಯಮಪಿ ಅಶರೀರಂ ನ ಸ್ಪೃಶತೀತಿ[1] ಯನ್ಮಘವತಾ ಉಕ್ತಂ ಸುಷುಪ್ತಸ್ಥೋ ವಿನಾಶಮೇವ ಅಪೀತೋ ಭವತೀತಿ ತದೇವೇಹಾಪ್ಯಾಪನ್ನಮ್ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಕಾರ್ಯಯೋಃ ಶರೀರಸಂಬನ್ಧಿನೋಃ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಯೋಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ಅಶರೀರಂ ನ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ಸ್ಪೃಶತ ಇತಿ । ಆಗಮಾಪಾಯಿನೋರ್ಹಿ ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದೋ ದೃಷ್ಟಃ । ಯಥಾ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಃ, ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಃ ಇತಿ । ನ ತ್ವಗ್ನೇರುಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಯೋಃ ಸ್ವಭಾವಭೂತಯೋರಗ್ನಿನಾ ಸ್ಪರ್ಶ ಇತಿ ಭವತಿ । ತಥಾ ಅಗ್ನೇಃ ಸವಿತುರ್ವಾ ಉಷ್ಣಪ್ರಕಾಶವತ್ ಸ್ವರೂಪಭೂತಸ್ಯ ಆನನ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಸ್ಯಾಪಿ ನೇಹ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ । "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" (ಬೃ ೩-೯-೨೮-೭), "ಆನನ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮ" (ತೈ. ೩-೬) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ । ಇಹಾಪಿ 'ಭೂಮೈವ ಸುಖಮ್' (೭-೨೩-೧) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ॥[2]

೨೯)

ಆದರೆ ದೇಹಾಭಿಮಾನದಿಂದ (ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ) ಅಶರೀರವಾದ (ತನ್ನ) ಸ್ವರೂಪದ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವಿವೇಕಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಶರೀರನಾಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ,[3] ಅವನನ್ನು ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಸೋಂಕಲಾರವು. ಇಲ್ಲಿ 'ಸೋಂಕು' ಎಂಬುದು ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುತ್ತದೆ ; ಪ್ರಿಯವು ಸೋಂಕಲಾರದು, ಅಪ್ರಿಯವು ಸೋಂಕಲಾರದು - ಎರಡು (ಬೇರೆಬೇರೆಯ) ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. "ಮ್ಲೇಚ್ಛಾಶುಚ್ಯಧಾರ್ಮಿಕರೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣಮಾಡಬಾರದು" (ಗೌ. ಧ. ೧-೯-೧೭) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು).[4] ಆ (ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು) ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯಗಳಷ್ಟೆ ? ಅಶರೀರತ್ವವಾದರೆ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ.[5]

---

1. ಈ ಇತಿಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು.
2. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥಮಾತ್ರ.
3. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಸಂಬಂಧವು ತನಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ತುರೀಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.
4. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮ್ಲೇಚ್ಛರು ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಬಹುದು, ಮ್ಲೇಚ್ಛಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಇರುವಾಗ ಮಾತನಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೊಡನೆಯೂ ಮಾತನಾಡಬಾರದು ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
5. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ.೪೨)ದಲ್ಲಿ ಅಶರೀರತ್ವವೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದೂ ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯವು (ಅದು) ಎಂಬುದು ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ (ಉಳಿಯಿತು). ಆದ್ದರಿಂದ (ಅಶರೀರನನ್ನು) ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಸೋಂಕಲಾರವು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಅಶರೀರನಾದವನನ್ನು ಪ್ರಿಯವೂ ಸೋಂಕುವದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ದಾದರೆ 'ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ವಿನಾಶವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಮಘವಂತನು ಹೇಳಿದ್ದನಲ್ಲ, ಅದೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದೊದಗಿತಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಈ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಶರೀರನನ್ನು ಪ್ರಿಯಾ ಪ್ರಿಯಗಳು ಸೋಂಕಲಾರವು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬೇಕೆಂಬುದೇ (ಇಲ್ಲಿ) ವಿವಕ್ಷಿತ ವಾಗಿದೆ. ಆಗಮಾಪಾಯಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದವು (ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗು ವದು) ಕಂಡುಬಂದಿದೆ ? ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶ, ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶ - ಎಂದು (ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ). ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಬೆಂಕಿಗೆ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರುವ ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶವು ಬೆಂಕಿಗೆ (ಆಗುತ್ತದೆ) ಎಂದೇನೂ (ಪ್ರಯೋಗ) ವಾಗುವದಿಲ್ಲ.[1] ಹೀಗೆ ಬೆಂಕಿಗೆ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ (ಇರುವ) ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳಂತೆ (ಆತ್ಮನ) ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಆನಂದವೆಂಬ ಪ್ರಿಯವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಅಲ್ಲಗಳೆದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ ಆದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವು" (ಬೃ. ೩-೯-೨೮-೭), "ಆನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮ" (ತೈ. ೩-೬) ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ (ಆನಂದವು ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿರುತ್ತದೆ) ; ಇಲ್ಲಿಯೂ (೭-೨೩-೧) ಭೂಮವೇ ಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸಂವೇದ್ಯಾನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬೯. ನನು ಭೂಮ್ನಃ ಪ್ರಿಯಸ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಸಂವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ ವಾ ನಿತ್ಯಸಂವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ ನಿರ್ವಿಶೇಷತಾ ಇತಿ ನೇನ್ದ್ರಸ್ಯ ತದಿಷ್ಟಮ್ । "ನಾಹ ಖಲ್ವಯಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಜಾನಾತ್ಯಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ನೋ ಏವೇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ವಿನಾಶಮೇವಾಪೀತೋ ಭವತಿ ನಾಹಮತ್ರ ಭೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ" (೮-೧೧-೨) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತದ್ಧಿ ಇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಇಷ್ಟಂ ಯದ್ ಭೂತಾನಿ ಚ ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ಜಾನಾತಿ ನ ಚಾಽಪ್ರಿಯಂ ಕಿಂಚಿದ್ ವೇತ್ತಿ, ಸ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳು ಬೆಂಕಿಸೂರ್ಯರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಅವುಗಳು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೋಂಕಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ ಯೇನ ಜ್ಞಾನೇನ । ಸತ್ಯಮೇತದಿಷ್ಟಮಿನ್ದ್ರಸ್ಯ "ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಮತ್ತೋಽನ್ಯಾನಿ, ಲೋಕಾಃ ಕಾಮಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಮತ್ತೋಽನ್ಯೇ, ಅಹಮೇಷಾಂ ಸ್ವಾಮೀ" ಇತಿ । ನ ತ್ವೇತದಿನ್ದ್ರಸ್ಯ ಹಿತಮ್ । ಹಿತಂ ಚ ಇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ವ್ಯೋಮವದಶರೀರಾತ್ಮತಯಾ ಸರ್ವಭೂತಲೋಕ ಕಾಮಾತ್ಮತ್ವೋಪಗಮೇನ ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ತದ್ ಹಿತಮ್ ಇನ್ದ್ರಾಯ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಅಭಿಪ್ರೇತಮ್ । ನ ತು ರಾಜ್ಞೋ ರಾಜ್ಯಾಪ್ತಿವದನ್ಯತ್ವೇನ । ತತ್ರೈವಂ ಸತಿ ಕಂ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಆತ್ಮೈಕತ್ವೇ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಪ್ರಿಯವಾದ ಭೂಮವು ಒಂದೇ ಆದರೆ (ಅದು) ಅಸಂವೇದ್ಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ, ಅಥವಾ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯಸಂವೇದ್ಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ[1] (ಅದರಲ್ಲಿ) ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅದು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದದ್ದಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ "ಇವನು ಈ 'ನಾನು ಇಂಥವನು' ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಈ ಭೂತಗಳನ್ನು (ಅರಿತುಕೊಂಡಿರು)ವದೇ ಇಲ್ಲ, ವಿನಾಶವನ್ನೇ ಹೊಂದಿರು ತ್ತಾನೆ ; ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೋಗ್ಯವೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ" (೮-೧೧-೨) ಎಂದು (ಇಂದ್ರನು) ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಭೂತಗಳನ್ನೂ ತನ್ನನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು ಯಾವದನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಬಾರದು ; ಅವನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ-[2] ಎಂಬಿದಲ್ಲವೆ, ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ನಿಜ, "ಈ ಭೂತಗಳು ನನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ, ಲೋಕಗಳೂ ಕಾಮಗಳೂ ಎಲ್ಲವೂ ನನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ, ಇವುಗಳಿಗೆ ನಾನು ಸ್ವಾಮಿಯು" ಎಂಬಿದೇ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹಿತವಲ್ಲ. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹಿತವಾದದ್ದು ಯಾವದೋ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಕಾಶದಂತೆ ಅಶರೀರಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಲೋಕಕಾಮಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಾಗಿರು ವದರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟೋ ಆ ಹಿತವನ್ನೇ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು

1. ಆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮಾನಂದವು ಸಂವೇದ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬೃ. ಭಾ. ೩-೯-೨೮(ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಯೇನ' ಎಂದಿರುವದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಕನ್ನಡಿಸಿದೆ ; ಆದರೆ ಯೇನ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎಂಬುದು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ರಾಜನಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ (ಅವನಿಗಿಂತ) ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತ)ವಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಏತರಿಂದ ಅರಿಯಬೇಕು ? ಇವು ಭೂತಗಳು, ನಾನು ಇಂಥವನು ಎಂದು (ಹೇಗೆ ಅರಿಯಬೇಕು)[1] ?

ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಗತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೦. ನನ್ವಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ''ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ವಾ ಯಾನೈರ್ವಾ'' (೮-೧೨-೩) ''ಸ ಯದಿ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮಃ'' (೮-೨-೧), ''ಸ ಏಕಧಾ ಭವತಿ....'' (೭-೨೬-೨) ಇತ್ಯಾದ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಶ್ರುತಯೋಽನುಪಪನ್ನಾಃ । ನ । ಸರ್ವಾತ್ಮನಃ ಸರ್ವಫಲ ಸಂಬನ್ಧೋಪಪತ್ತೇರವಿರೋಧಾತ್ । ಮೃದ ಇವ ಸರ್ವಘಟಕರಕಕುಣ್ಡಾದ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ನನು ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವೇ ದುಃಖಸಂಬನ್ಧೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್ । ನ । ದುಃಖಸ್ಯಾಪಿ ಆತ್ಮತ್ವೋಪಗಮಾತ್ ಅವಿರೋಧಃ । ಆತ್ಮನಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪನಾನಿಮಿತ್ತಾನಿ ದುಃಖಾನಿ ರಜ್ಜ್ವಾಮಿವ ಸರ್ಪಾದೀನಿ[2] ಕಲ್ಪನಾನಿಮಿತ್ತಾನಿ । ಸಾ ಚಾಽವಿದ್ಯಾ ಅಶರೀರಾತ್ಮೈಕತ್ವ ಸ್ವರೂಪದರ್ಶನೇನ ದುಃಖನಿಮಿತ್ತಾ ಉಚ್ಛಿನ್ನಾ ಇತಿ ದುಃಖಸಂಬನ್ಧಾಶಙ್ಕಾ ನ ಸಂಭವತಿ । ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಸಂಕಲ್ಪನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ತು ಕಾಮಾನಾಮ್ ಈಶ್ವರದೇಹಸಂಬನ್ಧಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಮಾನಸಾನಾಮ್ । ಪರ ಏವ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವೋಪಾಧಿದ್ವಾರೇಣ ಭೋಕ್ತಾ ಇತಿ ಸರ್ವಾವಿದ್ಯಾಕೃತಸಂವ್ಯವಹಾರಾಣಾಂ ಪರ ಏವಾಽಽತ್ಮಾ ಆಸ್ಪದಂ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತೀತಿ ವೇದಾನ್ತಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ[3] ''ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದಾಗಲಿ ಯಾನಗಳಿಂದಾಗಲಿ'' (೮-೧೨-೩), ''ಅವನು ಪಿತೃಲೋಕಗಳ ಕಾಮವುಳ್ಳವನಾದರೆ'' (೮-೨-೧),[4]

1. ಬೃ. ೨-೪-೧೪ರ ಸೂಚನೆ. 2. 'ಸರ್ಪಾದಿಕಲ್ಪನಾ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲು.

3. ತನಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಲೋಕಕಾಮಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ.

4. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವದಾದರೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಾರದೆ ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

"ಅವನು ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ...." (೭-೨೬-೨) - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಶ್ರುತಿಗಳು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿರುವ (ಮುಕ್ತ)ನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಫಲಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಆಗಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಮಣ್ಣಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಗಡಿಗೆಗಳು, ಕುಡಿಕೆಗಳು, ಕುಂಡಗಳು - ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದಂತೆಯೇ (ಇದು.)[1]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- (ಮುಕ್ತನು) ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದರೆ (ಅವನಿಗೆ) ದುಃಖದ ಸಂಬಂಧವು ಆಗಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದುಃಖಕ್ಕೂ (ಅವನು) ಆತ್ಮನೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹಾವು ಮುಂತಾದವುಗಳು ಕಲ್ಪನೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿರುವವೋ, ಹಾಗೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾ ಕಲ್ಪನೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ದುಃಖಗಳು ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ದುಃಖಕಾರಣವಾದ ಆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅಶರೀರನಾದ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ (ನಾನು) ಎಂದು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ನಾಶವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ದುಃಖಸಂಬಂಧವೂ (ಆಗಬಹು ದೆಂಬ) ಆಶಂಕೆಯು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ.[2] ಆದರೆ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಸಂಕಲ್ಪನಿಮಿತ್ತ ದಿಂದಾಗಿರುವ ಮಾನಸಕಾಮಗಳಿಗೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರದೇಹಸಂಬಂಧ ವಿರುತ್ತದೆ.[3] ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವರ ಸತ್ತ್ವಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿದ್ವಾರದಿಂದ

1. ಮಣ್ಣು ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ; ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಯಾವಾದನ್ನೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಗುಣವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗುವ ಫಲವೂ ಇವನಿಗೇ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.
2. ಜ್ಞಾನಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದುಃಖವು ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ.
3. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವೇನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. "ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವು ಎಂದರೆ ರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು; ಮಾಯೆಯ ಏಕದೇಶವಾದ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸಂಕಲ್ಪಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕಾಮಗಳೆಂಬ ಐಶ್ವರ್ಯವಿಶೇಷಗಳು ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರಾಭಿಧ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಮನೋಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧರಿಗೆ ಈಶ್ವರಸ್ವಭಾವ ಸಂಬಂಧವು ಮಾಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶುದ್ಧಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾಗುವ ಕಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಯಾರಿಗೇ ಆದರೂ ಅವುಗಳಿಂದಾದ ಆನಂದವು ಜ್ಞಾನಿಗೇ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೊಗಳಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಸಾಕಾಗಿದೆ. ಬೃ. ಭಾ. ೩-೯-೨೮-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೯ನ್ನು) ನೋಡಿ. ಮುಂದೆ ೮-೧೨-೩ರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೭೮)ವನ್ನೂ ನೋಡಿ.

ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.[1] ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಸ್ಪದನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತವು.[2]

ಚರ್ಚೆ : ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಪ್ರತಿಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿದನೆ ?

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ : ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಆತ್ಮರುಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೧. ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಛಾಯಾಪುರುಷ ಏವ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಉಕ್ತಃ । ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಯೋಶ್ಚ ಅನ್ಯ ಏವ । ನ ಪರೋಽಪಹತ ಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಃ । ವಿರೋಧಾತ್ ಇತಿ ಕೇಚಿನ್ಮನ್ಯನ್ತೇ । ಛಾಯಾದ್ಯಾತ್ಮನಾಂ ಚೋಪದೇಶೇ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಆಚಕ್ಷತೇ । ಆದಾವೇವ ಉಚ್ಯಮಾನೇ ಕಿಲ ದುರ್ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಾತ್ ಪರಸ್ಯಾಽಽತ್ಮನಃ, ಅತ್ಯನ್ತಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾಸಕ್ತಚೇತಸೋಽತ್ಯನ್ತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುಶ್ರವಣೇ ವ್ಯಾಮೋಹೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ । ಯಥಾ ಕಿಲ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಚನ್ದ್ರಂ ದಿದರ್ಶಯಿಷುರ್ವೃಕ್ಷಂ ಕಂಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ ಆದೌ ದರ್ಶಯತಿ ಪಶ್ಯಾಮುಮ್, ಏಷ ಚನ್ದ್ರ ಇತಿ । ತತೋಽನ್ಯಂ ತತೋಽಪ್ಯನ್ಯಂ ಗಿರಿಮೂರ್ಧಾನಂ ಚ ಚನ್ದ್ರಸಮೀಪಸ್ಥಮ್ ಏಷ ಚನ್ದ್ರ ಇತಿ । ತತೋಽಸೌ ಚನ್ದ್ರಂ ಪಶ್ಯತಿ । ಏವಮೇತದ್ ಯ ಏಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ತ್ರಿಭಿಃ ಪರ್ಯಾಯೈರ್ನ ಪರ ಇತಿ । ಚತುರ್ಥೇ ತು ಪರ್ಯಾಯೇ ದೇಹಾನ್ಮರ್ತ್ಯಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಅಶರೀರತಾ ಮಾಪನ್ನೋ ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವರೂಪಮ್ । ಯಸ್ಮಿನ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷೇ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭಿರ್ಜಕ್ಷತ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣೋ ಭವತಿ ಸ ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಃ ಪರ ಉಕ್ತಃ ಇತಿ ಚಾಽಽಹುಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

''ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ'' (೮-೭-೪) ಎಂದು ಛಾಯಾ ಪುರುಷನನ್ನೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ, ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ(ಬೇರೆಯ ಪುರುಷ)ನನ್ನೇ (ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ). ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ

1. ಭೋಕ್ತೃವಿನ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪವೇ ಪರಮಾತ್ಮನು.
2. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಉತ್ತಮಫಲಗಳೂ ಆಗುವವೆಂದು ಹೊಗಳುವದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪರ(ಮಾತ್ಮನನ್ನು) ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ (ಹಾಗೆಂದರೆ) ವಿರೋಧವಾಗುತ್ತದೆ -[1] ಎಂದು ಕೆಲವರು[2] ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಛಾಯಾ (ಪುರುಷನೇ) ಮುಂತಾದ ಆತ್ಮರುಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಯೋಜನ (ವಿದೆಯೆಂದು ಅವರು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಹೊರಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ (ಇಂದ್ರನಿಗೆ) ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗದೆ ಇರಲೆಂಬುದು (ಪ್ರಯೋಜನವು). ಹೇಗೆ ಬಿದಿಗೆಯ ದಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆನ್ನುವವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಮರವನ್ನು - 'ಇದನ್ನು ನೋಡು, ಇವನೇ ಚಂದ್ರನು' - ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನೂ, ಆಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯನ್ನೂ 'ಇವನೇ ಚಂದ್ರನು' ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ''ಈ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ...'' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮೂರು ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು (ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು) ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮರ್ತ್ಯವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೆದ್ದು ಅಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವರೂಪನಾದ ಯಾವ ಉತ್ತಮಪುರುಷನಲ್ಲಿ[3] ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ ನಗುತ್ತಾ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಾ ಇರುವನೋ ಆ - ಉತ್ತಮಪುರುಷನಾದ ಪರ(ಮಾತ್ಮನನ್ನು) ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

1. 'ಒಬ್ಬನೇ ಅವಸ್ಥಾವಂತನಾಗಿರುವದು, ಮತ್ತು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನಾಗಿರುವದು - ಎಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವು' ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದು ಹೊರಟು ಜೀವನನ್ನೂ ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನೂ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮನನ್ನೂ ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನನ್ನೂ ಹೇಳಿದರೆ ತನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.
2. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೮)ರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂಬವರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆ; ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರದರ್ಶನನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ''ಏತಂ ತ್ವೇವ'' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏತಚ್ಛಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಇಷ್ಟುಮಟ್ಟಿನ ಭೇದವು ಏತಕ್ಕಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪಂಡಿತರು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.
3. ೮-೧೨-೩ರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.

7ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೨. ಸತ್ಯಂ ರಮಣೀಯಾ ತಾವದಿಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಶ್ರೋತುಮ್ । ನ ತ್ವರ್ಥೋಽಸ್ಯ ಗ್ರನ್ಥಸ್ಯೈವಂ ಸಂಭವತಿ । ಕಥಮ್ ಅಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಪನ್ಯಸ್ಯ ಶಿಷ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಛಾಯಾತ್ಮನಿ ಗೃಹೀತೇ ತಯೋಸ್ತದ್ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣಂ ಮತ್ವಾ ತದಪನಯಾಯ ಉದಶರಾವೋಪನ್ಯಾಸಃ, 'ಕಿಂ ಪಶ್ಯಥ' (೮-೮-೧) ಇತಿ ಚ ಪ್ರಶ್ನಃ ಸಾಧ್ವಲಂಕಾರೋಪದೇಶಶ್ಚಾನರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾದ್ ಯದಿ ಛಾಯಾತ್ಮೈವ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಅಕ್ಷಿಣಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಪದಿಷ್ಟಃ । ಕಿಂಚ ಯದಿ ಸ್ವಯಮುಪದಿಷ್ಟ ಇತಿ ಗ್ರಹಣಸ್ಯಾಪ್ಯಪನಯಕಾರಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮ ಗ್ರಹಣಯೋರಪಿ ತದಪನಯಕಾರಣಂ ಚ ಸ್ವಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ । ನ ಚೋಕ್ತಮ್ ತೇನ । ತೇನ ಮನ್ಯಾಮಹೇ ನಾಕ್ಷಿಣಿ ಚ್ಛಾಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿನೋಪದಿಷ್ಟಃ[1] । ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್ ಅಕ್ಷಿಣಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಚೇದ್ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಪದಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್, ತತ ಇದಂ ಯುಕ್ತಂ 'ಏತಂ ತ್ವೇವ ತೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ದ್ರಷ್ಟುರೇವೋಪದೇಶಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನಿಜ, ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಕೇಳುವದಕ್ಕೇನೋ ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ''ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ'' (೮-೭-೪) ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಶಿಷ್ಯರಿಬ್ಬರು ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಅವರಿಗೆ (ಉಂಟಾಗಿದ್ದ) ಆ ವಿಪರೀತಗ್ರಹಣವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು, 'ನಿಮಗೆ ಏನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ?' (೮-೮-೧) ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು - (ಇದೆಲ್ಲವೂ) 'ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನಲ್ಲ' ಎಂದು ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವನೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು. ಮತ್ತು ತಾನೇ ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವದರಿಂದ (ಅವರು) ಹಾಗೆ ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮರುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿಯೂ ಆ (ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು)

1. ಇಲ್ಲೊಂದು ''ಇತಿ'' ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ತೆಗೆದುಹಾಕುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಾನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಆದರೆ (ಹಾಗೆ) ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಛಾಯಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಉಪದೇಶಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತೇನೆಂದರೆ, ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ದ್ರಷ್ಟೃವೇ ಉಪದಿಷ್ಟನಾಗಿರುವನೆಂದಾದರೆ, ಆಗ 'ಇವನನ್ನೇ ನಿನಗೆ (ಮತ್ತೂ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವೆನು)' ಎಂದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ದ್ರಷ್ಟೃವನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಾಗುವದು.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೩. ಸ್ವಪ್ನೇ ನ ದ್ರಷ್ಟಾ ಉಪದಿಷ್ಟ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । 'ಅಪಿ ರೋದಿತೀವ'. 'ಅಪ್ರಿಯವೇತ್ತೇವ' ಇತ್ಯುಪದೇಶಾತ್ । ನ ಚ ದ್ರಷ್ಟುರನ್ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮಹೀಯಮಾನಶ್ಚರತಿ । ''ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ'' (ಬೃ ೪-೩-೯) ಇತಿ ನ್ಯಾಯತಃ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸಧೀರ್ಭವತಿ ತಥಾಪಿ ನ ಧೀಃ ಸ್ವಪ್ನಭೋಗೋಪಲಬ್ಧಿಂ ಪ್ರತಿ ಕರಣತ್ವಂ ಭಜತೇ । ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಪಟಚಿತ್ರವಜ್ಜಾಗ್ರದ್ವಾಸನಾಶ್ರಯಾ ದೃಶ್ಯೈವ ಧೀರ್ಭವತೀತಿ ನ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಟ್ವಬಾಧಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್ । ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋರ್ಭೂತಾನಿ ಚ ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ಜಾನಾತಿ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ, ಅಯಮಹಮಸ್ಮಿ - ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್ 'ನಾಹ ಖಲ್ವಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ । ತಥಾ ಚೇತನಸ್ಯೈವ ಅವಿದ್ಯಾನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಸಶರೀರತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಯೋರಪಹತಿರ್ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತಸ್ಯೈವಾಽಶರೀರಸ್ಯ ಸತೋ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ಸಶರೀರತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತಯೋಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಯುಕ್ತಃ ''ಅಶರೀರಂ ವಾವ ಸನ್ತಂ ನ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ಸ್ಪೃಶತಃ'' (೮-೧೨-೧) ಇತಿ । ಏಕಶ್ಚಾಽಽತ್ಮಾ ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾನ್ತಯೋರ್ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವದಸಙ್ಗಃ ಸಂಚರತೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಳುವಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ', 'ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ' (೮-೧೦-೪) ಎಂದು (ದ್ರಷ್ಟೃವನ್ನು) ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ.[1] ದ್ರಷ್ಟೃವಿಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಯಾರೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ

1. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಅಂತೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಹಿತನಾಗಿ ಚರಿಸುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ.[1] ಏಕೆಂದರೆ "ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು" (ಬೃ. ೪-೩-೯) ಎಂದು ನ್ಯಾಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ (ಅವನು ದ್ರಷ್ಟೃವೆಂದೇ) ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಧೀಯುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ನಿಜ.[2] ಆದರೂ ಧೀಯು ಸ್ವಪ್ನದ ಭೋಗವನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕರಣವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಧೀಯು ಜಾಗ್ರದ್ವಾಸನೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ[3] ದೃಶ್ಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಟ್ವಕ್ಕೆ (ಅದರಿಂದ) ಬಾಧಕವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.[4]

ಇನ್ನೊಂದೇನೆಂದರೆ, ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ 'ಇವುಗಳು ಭೂತಗಳು, ನಾನು ಇಂಥವನು' - ಎಂದು ಭೂತಗಳನ್ನೂ ತನ್ನನ್ನೂ ಅರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಬಂದೊದಗಿದ್ದರೆ 'ಇವನು (ಈಗ)...' (೮-೧೧-೨) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಅಂಥ ಅರಿವನ್ನು) ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದು ಯುಕ್ತವಾಗುವದು.[5] ಮತ್ತು ಚೇತನನಾಗಿರುವ (ಆತ್ಮ)ನಿಗೆ ಸಶರೀರತ್ವವಿರುವಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾನಿಮಿತ್ತವಾದ 'ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳ ಅಪಹತಿಯಿರುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೇ ವಿದ್ಯೆಯು ಬರಲು ಅಶರೀರತ್ವವುಂಟಾದಾಗ - ಸಶರೀರತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದ (ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳ) 'ಅಶರೀರನಾಗಿರುವವನನ್ನು ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಸೋಂಕಲಾರವು' ಎಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದು ಯುಕ್ತವು.[6] ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನೇ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯದಂತೆ ಅಸಂಗನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[7]

---

1. ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ಆತ್ಮನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ ; ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ವಾಸನಾಮಯಪ್ರಮಾತೃವೊಬ್ಬನೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.
2. ಬೃ. ಮಾ. ೪-೧-೭ರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.
3. ಎಚ್ಚರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಿದು.
4. ಬೃ. ಭಾ. ೪-೩-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೬)ನ್ನು ನೋಡಿ.
5. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ ; ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಪ್ರಾಪ್ತನಿಷೇಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ ಎನ್ನಬೇಕು.
6. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸಶರೀರತ್ವ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಶರೀರತ್ವ - ಎಂದಾದರೆ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯ ನಿಷೇಧವು ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತನಿಷೇಧವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.
7. ಬೃ. ೪-೩-೧೮ನ್ನು ನೋಡಿ. ಇದರಿಂದಲೂ ಜಾಗ್ರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೇ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದೂ ತುರೀಯನಾದ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದೆಯೆಂದೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ತುರೀಯನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೭೪. ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಸಂಪ್ರಸಾದಃ ಶರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭಿಃ ರಮಮಾಣೋ ಭವತಿ ಸೋಽನ್ಯಃ ಸಂಪ್ರಸಾದಾತ್ ಅಧಿಕರಣನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷ ಇತಿ । ತದಪ್ಯಸತ್ । ಚತುರ್ಥೇಽಪಿ ಪರ್ಯಾಯೇ ಏತಂ ತ್ವೇವ ತ ಇತಿ ವಚನಾತ್ । ಯದಿ ತತೋಽನ್ಯೋಽಭಿಪ್ರೇತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವವದೇತಂ ತ್ವೇವ ತ ಇತಿ ನ ಬ್ರೂಯಾನ್ಮೃಷಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಕಿಂಚಾನ್ಯತ್ । ತೇಜೋಽಬನ್ನಾದೀನಾಂ ಸ್ರಷ್ಟುಃ ಸತಃ ಸ್ವವಿಕಾರದೇಹಶುಙ್ಗೇ ಪ್ರವೇಶಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾಯ ಪುನಸ್ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಇತ್ಯುಪದೇಶೋ ಮೃಷಾ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ । 'ತಸ್ಮಿನ್ ತ್ವಂ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭೀ ರನ್ತಾ ಭವಿಷ್ಯಸಿ' ಇತಿ ಯುಕ್ತ ಉಪದೇಶೋಽಭವಿಷ್ಯತ್ ಯದಿ ಸಂಪ್ರಸಾದಾತ್ ಅನ್ಯ ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷೋ ಭವೇತ್ । ತಥಾ ಭೂಮ್ನಿ 'ಅಹಮೇವ' (೭-೨೫-೨) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ಯ "ಆತ್ಮೈವೇದಂ ಸರ್ವಮ್" ಇತಿ ನೋಪಸಮಹರಿಷ್ಯದ್ ಯದಿ ಭೂಮಾ ಜೀವಾದನ್ಯೋಽಭವಿಷ್ಯತ್ "ನಾನ್ಯೋಽತೋಽಸ್ತಿ ದ್ರಷ್ಟಾ" (ಬೃ ೩-೭-೨೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾಚ್ಚ । ಸರ್ವಶ್ರುತಿಷು ಚ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೋ ನಾಭವಿಷ್ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾ ಚೇತ್ ಸರ್ವಜನ್ತೂನಾಂ ಪರ ಆತ್ಮಾ ನ ಭವೇತ್ । ತಸ್ಮಾತ್, ಏಕ ಏವ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಕರಣೇ ಸಿದ್ಧಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಸಂಪ್ರಸಾದನು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೆದ್ದು ಯಾವನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಗಳೊಡನೆ ರಮಿಸುತ್ತಾ ಇರುವನೋ ಆ (ತುರೀಯನು) ಸಂಪ್ರಸಾದನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ, (ಅವನನ್ನೇ 'ಆವನಲ್ಲಿ' ಎಂದು) ಅಧಿಕರಣ(ವಾಗಿ) ತಿಳಿಸಿರುವ ಉತ್ತಮಪುರುಷನು - ಎಂದು (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿತ್ತಷ್ಟೆ, ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ "ಇವನನ್ನೇ ನಿನಗೆ (ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವೆನು)" (೮-೧೧-೩) ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆ (ಸಂಪ್ರಸಾದನಿಗಿಂತ) ಬೇರೆ ಯಾವನೊಬ್ಬನು (ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ) ಅಭಿಪ್ರೇತನಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು 'ಇವನನ್ನೇ ನಿನಗೆ (ಹೇಳುವೆನು)' ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸುಳ್ಳುಸುಳ್ಳೇ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.[1] ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾತು. ತೇಜೋಬನ್ನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಸತ್ತು ತನ್ನ ವಿಕಾರವಾದ ದೇಹಶುಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿತೆಂದು ತಿಳಿಸಿ (ಹಾಗೆ) ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ (ಶ್ವೇತಕೇತುವಿನ ರೂಪದ ಆತ್ಮನಿಗೆ) 'ಅದೇ

1. ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಮುಖ್ಯಗಮಕವು.

ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಉಪದೇಶವೂ ಸುಳ್ಳಾಗಬೇಕಾಗುವದು.[1] ಆ (ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ) ನೀನು ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವೆ ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವದೇ - ಸಂಪ್ರಸಾದನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮಪುರುಷನು ಅನ್ಯನಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ - ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು[2], ಮತ್ತು ಭೂಮದ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ "ನಾನೇ (ಕೆಳಗೆ)" (೭-೨೫-೧) ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು "ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ" (೭-೨೫-೨) ಎಂದು - ಭೂಮವು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ - ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.[3] "ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ದ್ರಷ್ಟ್ರವಿಲ್ಲ" (ಬೃ. ೩-೭-೨೩) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರ(ಬ್ರಹ್ಮ)ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.[4] ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (ಹೇಳಿರುವವನು) ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.[5]

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಿತ್ವವು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೫. ನ ಚಾಽಽತ್ಮನಃ ಸಂಸಾರಿತ್ವಮ್ । ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಸ್ತತ್ವಾದಾತ್ಮನಿ ಸಂಸಾರಸ್ಯ । ನ ಹಿ ರಜ್ಜುಶುಕ್ತಿಕಾಗಗನಾದಿಷು ಸರ್ಪರಜತಮಲಾದೀನಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾಧ್ಯಸ್ತಾನಿ

1. ಜೀವನು ಬೇರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೇರೆ - ಎಂಬವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶರೀರಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಆಗಿರುವ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ "ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ" ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವದು ತಪ್ಪಾಗುವದು.
2. "ಈಗ ಆಗಿರುವೆ" ಎನ್ನಬಾರದು ನೀನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವೆ - ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ೮-೧೨-೩ರಲ್ಲಿ 'ತತ್ರ' ಎಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ; ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.
3. ಭೂಮವೂ ಆತ್ಮನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೇ ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯೆಂದಾಗುವದು.
4. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆದಿರುವದೂ ಒಂದು ಗಮಕ ; ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿ ಹೀಗೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೃ. ಭಾ. ೨-೧-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧೧) ನೋಡಿ.
5. ನಮ್ಮ ಆತ್ಮನೇ ನಿಜವಾಗಿ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನಾಗಿದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇ ಚಕ್ಷುಷಿ ಪುರುಷಃ ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಉತ್ತಮಪುರುಷನವರೆಗೂ ಹೇಳಿದೆ ; ಬೇರೆಬೇರೆ ಆತ್ಮರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ - ಎಂದರ್ಥ.

ತೇಷಾಂ ಭವನ್ತೀತಿ । ಏತೇನ ಸಶರೀರಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಯೋರಪಹತಿರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ಯಚ್ಚ ಸ್ಥಿತಮ್ ಅಪ್ರಿಯವೇತ್ತೇವೇತಿ (೮-೧೦-೪) ನಾಪ್ರಿಯ ವೇತ್ತೈವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ । ಏವಂ ಚ ಸತಿ ಸರ್ವಪರ್ಯಾಯೇಷು 'ಏತದಮೃತ ಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ವಚನಮ್, ಯದಿ ವಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಚ್ಛದ್ಮ ರೂಪಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇರ್ವಚನಂ ಸತ್ಯಮೇವ ಭವೇತ್ । ನ ಚ ತತ್ ಕುತರ್ಕಬುದ್ಧ್ಯಾ ಮೃಷಾಕರ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ತತೋ ಗುರುತರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ನನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ದುಃಖಾದ್ಯಪ್ರಿಯವೇತ್ತೃತ್ವಮ್ ಅವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯನುಭೂಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ನ । ಜರಾದಿರಹಿತೋ[1] ಜೀರ್ಣೋಽಹಂ ಜಾತೋಽಹಮ್ ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಗೌರಃ ಕೃಷ್ಣೋ ಮೃತ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವವತ್ ತದುಪಪತ್ತೇಃ । ಸರ್ವಮಪ್ಯೇತತ್ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್ । ಅಸ್ತ್ವೇವೈತದೇವಂ ದುರವಗಮಮ್ । ಯೇನ ದೇವರಾಜೋಽಪ್ಯದಶರಾವಾದಿದರ್ಶಿತಾವಿನಾಶಯುಕ್ತಿರಪಿ ಮುಮೋಹೈವಾತ್ರ ವಿನಾಶಮೇವಾಽಪೀತೋ ಭವತೀತಿ । ತಥಾ ವಿರೋಚನೋ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯೋಽಪಿ ದೇಹಮಾತ್ರಾತ್ಮದರ್ಶನೋ ಬಭೂವ । ತಥಾ ಇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಆತ್ಮವಿನಾಶಭಯಸಾಗರ ಏವ ವೈನಾಶಿಕಾ ನ್ಯಮಜ್ಜನ್ । ತಥಾ ಸಾಂಖ್ಯಾ ದ್ರಷ್ಟಾರಂ ದೇಹಾದಿವ್ಯರಿಕ್ತಮವಗಮ್ಯಾಪಿ ತ್ಯಕ್ತಾಗಮಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ ಮೃತ್ಯುವಿಷಯ ಏವ ಅನ್ಯತ್ವದರ್ಶನೇ ತಸ್ಥುಃ । ತಥಾಽನ್ಯೇ ಕಾಣಾದಾದಿದರ್ಶನಾಃ ಕಷಾಯರಕ್ತಮಿವ ಕ್ಷಾರಾದಿಭಿರ್ವಸ್ತ್ರಂ ನವಭಿರಾತ್ಮಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಮ್ ಆತ್ಮದ್ರವ್ಯಂ ವಿಶೋಧಯಿತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ । ತಥಾ ಅನ್ಯೇ ಕರ್ಮಿಣೋ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾಪಹೃತಚೇತಸೋ ವೇದಪ್ರಮಾಣಾ ಅಪಿ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಮ್ ಆತ್ಮೈಕತ್ವಂ ಸ್ವವಿನಾಶಮಿವ[2] ಇನ್ದ್ರವನ್ಮನ್ಯಮಾನಾಃ ಘಟೀಯನ್ತ್ರವದ್ ಆರೋಹಾವರೋಹಪ್ರಕಾರೈರನಿಶಂ ಬಮ್ಭ್ರಮನ್ತಿ । ಕಿಮನ್ಯೇ ಕ್ಷುದ್ರಜನ್ತವೋ ವಿವೇಕಹೀನಾಃ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಬಹಿರ್ವಿಷಯಾಪಹೃತಚೇತಸಃ । ತಸ್ಮಾದಿದಂ ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವಬಾಹ್ಯೈಷಣೈರನನ್ಯಶರಣೈಃ ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜಕೈರತ್ಯಾಶ್ರಮಿಭಿರ್ವೇದಾನ್ತವಿಜ್ಞಾನಪರೈರೇವ ವೇದನೀಯಂ ಪೂಜ್ಯತಮೈಃ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಂ ಚೇಮಂ ಸಂಪ್ರದಾಯಮ್ ಅನುಸರದ್ಭಿರುಪನಿಬದ್ಧಂ ಪ್ರಕರಣಚತುಷ್ಟಯೇನ । ತಥಾಽನುಶಾಸತ್ಯದ್ಯಾಪಿ ತ ಏವ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ॥

1. ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.
2. 'ಸ್ವ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ; ವಾ ಪಾಠದ ಸವಿನಾಶಮಿವ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಮೇಲು. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಸಾರಿತ್ವವೂ (ನಿಜವಾಗಿ) ಇಲ್ಲ.[1] ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಸಾರವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[2] ಹಗ್ಗ, ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪು, ಆಕಾಶ - ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾದ ಹಾವು, ಬೆಳ್ಳಿ, ಕಲ್ಮಷ - ಮುಂತಾದವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.[3] ಇದರಿಂದ ಸಶರೀರನಾದವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳ ಅಪಹತಿಯಿಲ್ಲ - ಎಂಬ (ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು) ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.[4] "ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ" (೮-೧೦-೪) ಎಂದಿತ್ತಲ್ಲ, (ಅಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ) ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನೇ ಅಲ್ಲ - ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಇದು ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು, ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವು' ಎಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ವಚನವು ಅಥವಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ನೆಪದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ವಚನವು[5], ಸತ್ಯವೇ ಆಗುವದು. ಅದನ್ನು ಕುತರ್ಕಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸುಳ್ಳುಮಾಡುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ಶ್ರುತಿಗಿಂತ) ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ.[6]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ದುಃಖವೇ ಮುಂತಾದ ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದು, ತಪ್ಪದೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ[7] !

---

1. ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇ ಸಂಸಾರಿತ್ವವೆಂಬ ವಿರೋಧವಾಗುವದಲ್ಲ! - ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿದು.
2. ಜೀವತ್ವವು ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿದೆ, ಜೀವನು ನಿಜವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ - ಎಂದು ಭಾವ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೭)ನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಅಧ್ಯಸ್ತದ ಗುಣವು ಅಥವಾ ದೋಷವು ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಆಸ್ಪದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಸೂ. ಅಧ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ.೪)ವನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಸಶರೀರತ್ವವೂ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳೂ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿವೆ, ಅಧ್ಯಾಸದಶೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ತಪ್ಪವು ಎಂದು ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೆಂದು ಭಾವ.
5. ಶ್ರುತಿಯೇ ಇಂದ್ರಪ್ರಜಾಪತಿಸಂವಾದರೂಪದಿಂದ ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ - ಎಂದರಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪೌರುಷೇಯ - ಎಂದು ಭಾವ.
6. ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವನ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವವನ್ನೇ ಕಳೆಯುವದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವ್ಯವಹಾರವನ್ನೇ ಕಳೆಯುವ ಅಂತ್ಯಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಗೀ. ಭಾ. ೨-೬೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೯)ವನ್ನು ನೋಡಿ.
7. ಯಾರಿಗೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಿಯವೇತ್ತತ್ವವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧ - ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಕನ ಭಾವ.

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದದ್ದಿಲ್ಲದವನು,[1] ನಾನು ಮುದುಕನಾದೆನು, ಹುಟ್ಟಿದೆನು, ಆಯುಷ್ಮಂತನು, ಬೆಳ್ಳಗಿರುವವನು, ಕಪ್ಪಗಿರುವವನು, ಸತ್ತೆನು - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವದಂತೆಯೇ ಆ ಅನುಭವವೂ ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ.[2]

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವೇ ಅಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದು ಹೀಗೆ ದುರ್ಜ್ಞೇಯವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.[3] ಏಕೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳ ರಾಜನು ಕೂಡ[4] ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ವಿನಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಮೇಲೂ 'ವಿನಾಶವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ' (೮-೧೧-೩) ಎಂದು ಈ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮೋಹವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನು. ಹೀಗೆಯೇ ವಿರೋಚನನು ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ವಂಶದವನೂ ಆದರೂ ದೇಹಮಾತ್ರವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಾದನು. (ಮತ್ತು) ಹೀಗೆಯೇ ಇಂದ್ರನಂತೆ ಆತ್ಮನು ನಾಶವಾಗುವನೆಂಬ ಭಯಸಾಗರದಲ್ಲಿಯೇ ವೈನಾಶಿಕರು ಮುಳುಗಿದರು.[5] ಇದರಂತೆ ಸಾಂಖ್ಯರು ದ್ರಷ್ಟ್ರುವು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ

1. ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವದಂತೆ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವವೂ ಆಭಾಸವೆಂಬುದೇ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿದೆ.
2. ಆಭಾಸವಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಯು ಸುಷುಪ್ತ್ಯನುಭವದಿಂದ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಗಳ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಗಳು ಅಂಟುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಯುಕ್ತ. ದೇಹಧರ್ಮದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಧರ್ಮಗಳೂ ಅಧ್ಯಸ್ತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೀ. ಭಾ. ೧೩-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೫) ವನ್ನು ನೋಡಿ. ದುಃಖಿತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿತೃವಾದ ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತೈ. ಭಾ. ೩-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೨) ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೦೭) - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಗಳು ಕಲ್ಪಿತಾತ್ಮನ ವಿಷಯವೆಂಬುದನ್ನು ಬೃ. ಭಾ. ೧-೪-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೫)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
3. ಅಂತಃಕರಣದೋಷದಿಂದ ಹೀಗೆ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದರ್ಥ.
4. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಚಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದರೂ.
5. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಕ್ಷಣಿಕವಿಜ್ಞಾನವಾದವನ್ನೂ ಶೂನ್ಯವಾದವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು.

ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡಮೇಲೂ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಮೃತ್ಯುವಿಷಯವಾದ ಅನ್ಯತ್ವದರ್ಶನದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತರು.[1] ಮತ್ತು ಬೇರೆಯವರಾದ ಕಾಣಾದಾದಿದರ್ಶನದವರು ಕಷಾಯದಿಂದ ರಂಗು ಬಳಿದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕ್ಷಾರವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ (ತೊಳೆಯುವದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ) ಒಂಬತ್ತು ಆತ್ಮಗುಣಗಳಿಂದ[2] ಕೂಡಿದ ಆತ್ಮದ್ರವ್ಯವನ್ನು ವಿಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರು.[3] ಮತ್ತು ಬೇರೆಯವರಾದ ಕರ್ಮಿಗಳೂ ವೇದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು (ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು)ವವರಾದರೂ[4] ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವಾದ ಆತ್ಮೈಕ್ಯವು ತಮ್ಮ ವಿನಾಶವೇ ಎಂದು[5] ಇಂದ್ರನಂತೆ ಬಗೆದು, (ನೀರಿನ) ಯಾತದಂತೆ ಏರಿಳಿತದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವರು.[6] ಇನ್ನು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಅಪಹೃತರಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಾಗಿ ವಿವೇಕಹೀನರಾದ ಮಿಕ್ಕ ಅಲ್ಪಜೀವರುಗಳ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

೭

ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಹೊರಗಿನ ಏಷಣೆಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದದಿರುವ, ಪರಮಹಂಸಪರಿವ್ರಾಜಕರಾದ, ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿಗಳಾದ, ವೇದಾಂತವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವರಿಗೇ ಇದು ತಿಳಿಯಬರತಕ್ಕದ್ದು, ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಪೂಜ್ಯತಮರು ಪ್ರಕರಣ

1. ಆತ್ಮಭೇದವನ್ನೂ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಭೇದವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿದರು ; ಆದರೆ ಮೃತ್ಯುಭಯಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದರು.
2. ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ವಿಷಯವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ವಿಷಯಿಯಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಂಟಿರುವವೆಂದು ಅವರ ಕುಕಲ್ಪನೆ.
3. ಆತ್ಮನು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದುಃಖರಹಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಅವರ ಕಲ್ಪನೆ.
4. ಮೀಮಾಂಸಕರು ತಾರ್ಕಿಕರಂತೆ ಕೇವಲತರ್ಕವನ್ನು ನಂಬುವದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಬಾಹ್ಯದೃಷ್ಟಿಯವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೂ ತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.
5. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಾತ್ಮಕಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವು, ನಾವು ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃಸ್ವರೂಪರು - ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವದೇ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ನಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ನಾಶವೇ ಆಗುವದು - ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಸವಿನಾಶಮ್' ಎಂಬ ಪಾ|| ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ 'ಸ್ವವಿನಾಶಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠವು ಮೇಲೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಮಾಂ.ಕಾ.ಭಾ. ೪-೪೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೭)ನ್ನು ನೋಡಿ.
6. ಮಿಥ್ಯಾಸಂಸಾರದುಃಖವನ್ನೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿರುವರು.

ಚತುಷ್ಟಯದಲ್ಲಿ[1] (ಇದನ್ನು) ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈಗಲೂ ಅವರೇ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಬಲ್ಲರೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲ.[2]

ಅಶರೀರಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಕಾರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಶರೀರೋ ವಾಯುರಭ್ರಂ ವಿದ್ಯುತ್ ಸ್ತನಯಿತ್ನುರಶರೀರಾಣ್ಯೇತಾನಿ ತದ್ಯಥೈತಾನ್ಯಮುಷ್ಮಾದಾಕಾಶಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪ ಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯನ್ತೇ ॥೨॥

ಏವಮೇವೈಷ ಸಂಪ್ರಸಾದೋಽಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಉತ್ತಮಪುರುಷಃ ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯೇತಿ ಜಕ್ಷತ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ವಾ ಯಾನೈರ್ವಾ ಜ್ಞಾತಿಭಿರ್ವಾ ನೋಪಜನಗ್ಂ ಸ್ಮರನ್ನಿದಗ್ಂ ಶರೀರಗ್ಂ ಸ ಯಥಾ ಪ್ರಯೋಗ್ಯ ಆಚರಣೇ ಯುಕ್ತ ಏವಮೇವಾಽಯಮಸ್ಮಿಞ್ಛರೀರೇ ಪ್ರಾಣೋಯುಕ್ತಃ ॥೩॥

೨-೩. ವಾಯು ಅಶರೀರವು ; ಮೋಡ, ಮಿಂಚು, ಗುಡುಗು - ಇವುಗಳೂ ಅಶರೀರಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇವು ಆ ಆಕಾಶದಿಂದ ಎದ್ದು ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದನು ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಎದ್ದು ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅವನು ಉತ್ತಮ ಪುರುಷನು. ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ನಗುತ್ತಾ, ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾ, ರಮಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿಂದಲೋ ಯಾನಗಳಿಂದಲೋ ಜ್ಞಾತಿಗಳಿಂದಲೋ ಉಪಜನವಾದ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ (ಹೇಗೆ)

---

1. 'ಸ್ಥಾನತ್ರಯ ಮತ್ತು ತುರೀಯ' - ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಪ್ರಕರಣಚತುಷ್ಟಯವು ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವೇದಾಂತಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀ ಗೌಡಪಾದರವರು ಆಗಮಪ್ರಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ.
2. ಈಗಲೂ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ವಿರಕ್ತರೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲರು.

ಪ್ರಯೋಗ್ಯವು ಆಚರಣದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೬. ತತ್ರ ಅಶರೀರಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಶರೀರೇಣ ಅವಿಶೇಷತಾಂ ಸಶರೀರತಾಮೇವ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಶರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಯಥಾ ಅಭಿನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ, ತಥಾ ವಕ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಉಚ್ಯತೇ । ಅಶರೀರೋ ವಾಯುಃ । ಅವಿದ್ಯಮಾನಂ ಶಿರಃಪಾಣ್ಯಾದಿಮಚ್ಛರೀರಮ್ ಅಸ್ಯೇತಿ ಅಶರೀರಃ । ಕಿಂಚಾಭ್ರಂ ವಿದ್ಯುತ್, ಸ್ತನಯಿತ್ನುರಿತ್ಯೇತಾನಿ ಚ ಅಶರೀರಾಣಿ । ತತ್ ತತ್ರ ಏವಂ ಸತಿ ವರ್ಷಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾವಸಾನೇ ಯಥಾ ಅಮುಷ್ಮಾದಿತಿ ಭೂಮಿಷ್ಠಾ ಶ್ರುತಿಃ ದ್ಯುಲೋಕಸಂಬನ್ಧಿನಮ್ ಆಕಾಶದೇಶಂ ವ್ಯಪದಿಶತಿ । ಏತಾನಿ ಯಥೋಕ್ತಾನಿ ಆಕಾಶಸಮಾನರೂಪತಾಮ್ ಆಪನ್ನಾನಿ ಸ್ವೇನ ವಾಯ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ಅಗೃಹ್ಯಮಾಣಾನಿ ಆಕಾಶಾಖ್ಯತಾಂ ಗತಾನಿ, ಯಥಾ ಸಂಪ್ರಸಾದೋಽವಿದ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಶರೀರಾತ್ಮಭಾವಮೇವ ಆಪನ್ನಃ । ತಾನಿ ಚ ತಥಾಭೂತಾನಿ ಅಮುಷ್ಮಾದ್ ದ್ಯುಲೋಕಸಂಬನ್ಧಿನಃ ಆಕಾಶದೇಶಾತ್ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ವರ್ಷಣಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾಭಿನಿರ್ವೃತ್ತಯೇ । ಕಥಮ್ ? ಶಿಶಿರಾಪಾಯೇ ಸಾವಿತ್ರಂ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಃ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ಗ್ರೈಷ್ಮಕಮ್ ಉಪಸಂಪದ್ಯ । ಸಾವಿತ್ರಮಭಿತಾಪಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಆದಿತ್ಯಾಭಿತಾಪೇನ ಪೃಥಗ್ಭಾವಮ್ ಆಪಾದಿತಾಃ ಸನ್ತಃ ಸ್ವೇನ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಪುರೋವಾತಾದಿವಾಯುರೂಪೇಣ ಸ್ತಿಮಿತಭಾವಂ ಹಿತ್ವಾ, ಅಭ್ರಮಪಿ ಭೂಮಿಪರ್ವತಹಸ್ತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ, ವಿದ್ಯುದಪಿ ಸ್ವೇನ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲತಾದಿ ಚಪಲರೂಪೇಣ, ಸ್ತನಯಿತ್ನುರಪಿ ಸ್ವೇನ ಗರ್ಜಿತಾಶನಿರೂಪೇಣ - ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾವೃಡಾಗಮೇ ಸ್ವೇನ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಅಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯನ್ತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಅಶರೀರನಾಗಿರುವ ಸಂಪ್ರಸಾದನು, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಶರೀರದ ಸಮಾನತ್ವವನ್ನು, ಸಶರೀರತ್ವವನ್ನೇ, ಪಡೆದಿದ್ದು, ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೆದ್ದು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿ(ಯನ್ನು ಪಡೆಯುವನೆಂಬುದನ್ನು) ತಿಳಿಸಬೇಕು - ಎಂದು (ಅದಕ್ಕೆ) ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ವಾಯುವು ಅಶರೀರವು ; ತಲೆ, ಕೈ - ಮುಂತಾದವುಗಳಿರುವ ಶರೀರವು ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಶರೀರವು, ಮತ್ತು ಮೋಡ, ಮಿಂಚು, ಗುಡುಗು - ಎಂಬಿವುಗಳೂ ಅಶರೀರಗಳೇ. (ತತ್= ತತ್ರ) ಇದು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮಳೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಮುಗಿಯಲು ಹೇಗೆ ಆ - ನೆಲದಮೇಲೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ (ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ) ಶ್ರುತಿಯು ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶವನ್ನು (ಆ ಆಕಾಶದಿಂದ) ಎಂದು ತೋರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ತಮ್ಮದಾದ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳ ರೂಪದಿಂದ ತೋರದೆ ಇದ್ದು - ಸಂಪ್ರಸಾದನು ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರಾತ್ಮಭಾವವನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುವಂತೆ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಹೇಳಿದ (ವಾಯ್ವಾದಿಗಳು), ಹೀಗಿರುವ - ಈ (ವಾಯ್ವಾದಿಗಳು) ಆ ದ್ಯುಲೋಕಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಆಕಾಶದ ದೇಶದಿಂದ - ಮಳೆಗರೆಯುವದೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ - ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವವೋ (ಎಂದರ್ಥ). ಹೇಗೆಂದರೆ, ಶಿಶಿರ ಋತುವು ಹೋಗಲು ಸೂರ್ಯನ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ (ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು) ಸೇರಿ, ಸೂರ್ಯನ (ಬಿಸಿಲಿನ) ತಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸೂರ್ಯನ ಕಾವಿನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ, ಮುಂಗಾಳಿಯೇ ಮುಂತಾದ ವಾಯುರೂಪದಿಂದ ; ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ (ಮೊದಲನೆಯ) ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ; ಮೋಡವು ಭೂಮಿ, ಪರ್ವತ, ಆನೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ, ಮಿಂಚೂ ಬಳ್ಳಿಬೆಳಕೇ ಮುಂತಾದ ಚಪಲ ರೂಪದಿಂದ ; ಗುಡುಗೂ ತನ್ನ ಗರ್ಜನೆ, ಆಲಿಕಲ್ಲು - ಇವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ, ಮಳೆಗಾಲವು ಬರುತ್ತಲೂ (ಹೀಗೆ) ತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ (ಹೇಗೆ) ಸಿದ್ಧವಾಗುವವೋ-

ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದವನೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷನು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೭. ಯಥಾಽಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ವಾಯ್ವಾದೀನಾಮಾಕಾಶಾದಿಸಾಮ್ಯಗಮನವತ್ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಶರೀರಸಾಮ್ಯಮಾಪನ್ನೋ 'ಅಹಮಮುಷ್ಯ ಪುತ್ರಃ, ಜಾತೋ ಜೀರ್ಣೋ ಮರಿಷ್ಯೇ, ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಕಾರಮ್', ಪ್ರಜಾಪತಿನೇವ ಮಘವಾನ್, ಯಥೋಕ್ತೇನ ಕ್ರಮೇಣ ನಾಽಸಿ ತ್ವಂ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಧರ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಇತಿ ಪ್ರತಿಬೋಧಿತಃ ಸನ್, ಸ ಏಷ ಸಂಪ್ರಸಾದೋ ಜೀವಃ । ಅಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾದಾಕಾಶಾದಿವ ವಾಯ್ವಾದಯಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ,

ದೇಹಾದಿವಿಲಕ್ಷಣಂ ಆತ್ಮನೋ ರೂಪಮ್ ಅವಗಮ್ಯ, ದೇಹಾತ್ಮಭಾವನಾಂ ಹಿತ್ವಾ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಸದಾತ್ಮನೈವ ಅಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ । ಸ ಯೇನ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಸಂಪ್ರಸಾದೋಽಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರತಿಬೋಧಾತ್[1], ಭ್ರಾನ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾತ್ ಸರ್ಪೋ ಭವತಿ ಯಥಾ ರಜ್ಜುಃ ಪಶ್ಚಾತ್ ಕೃತಪ್ರಕಾಶಾ ರಜ್ಜ್ವಾತ್ಮನಾ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಅಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತ ಏವಮ್[2] । ಸ ಉತ್ತಮಪುರುಷಃ । ಉತ್ತಮಶ್ಚಾಸೌ ಪುರುಷಶ್ಚೇತಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷಃ । ಸ ಏವೋತ್ತಮಪುರುಷಃ । ಅಕ್ಷಿಸ್ವಪ್ನಪುರುಷೌ ವ್ಯಕ್ತೌ, ಅವ್ಯಕ್ತಶ್ಚ ಸುಷುಪ್ತಃ ಸಮಸ್ತಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನಃ । ಅಶರೀರಶ್ಚ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣೇತ್ಯೇಷಾಮ್, ಏಷ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಽವಸ್ಥಿತಃ, ಕ್ಷರಾಕ್ಷರೌ ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತೌ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷಃ । ಕೃತನಿರ್ವಚನೋ ಹ್ಯಯಂ ಗೀತಾಸು ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆ) - ವಾಯ್ವಾದಿಗಳು ಆಕಾಶಾದಿ ಸಮಾನತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತೆ - ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ 'ನಾನು ಇಂಥವನ ಮಗನು, ಹುಟ್ಟಿದೆನು, ಮುದುಕನಾದೆನು, ಸಾಯುವೆನು' ಎಂಬೀ ಪ್ರಕಾರದ ಶರೀರದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, (ಆಚಾರ್ಯನಿಂದ) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮದಿಂದ[3] 'ನೀನು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನಲ್ಲ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಬೋಧಿತನಾದವನಾಗಿ, ಆ ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದನು, ಜೀವನು, ಈ ಶರೀರದಿಂದ - ವಾಯ್ವಾದಿಗಳು ಆಕಾಶದಿಂದ (ಹೇಗೆ ಏಳುತ್ತವೆಯೋ) ಹಾಗೆ - ಎದ್ದು ದೇಹಾದಿವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು, ದೇಹವೇ ತಾನೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು[4] - ಎಂದರ್ಥ.

---

1. ತದ್ಭ್ರಾನ್ತಿ ಎಂದು ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠ ; ಅಲ್ಲಿ ತತ್ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. ಇದನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೇ ಸೇರಿಸುವದು ಉತ್ತಮ ; ಇದರ ಮುಂದೆ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ಚ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ. 3. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷಣಕ್ರಮದಿಂದ.
4. ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳುವದು - ಎಂದರೆ ಸಾಯುವದಲ್ಲ ; ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಿಯುವದೇ ; ಇದರಂತೆ ಸ್ವರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಈ ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾಗಿ, ಕೇವಲಾತ್ಮನೇ ತಾನೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವದೇ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೬)ವನ್ನು, ಸೂ. ಭಾ. ೪-೪-೧ರಿಂದ ೩ರಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

(ಶರೀರದಿಂದ ಎದ್ದು) ತನ್ನದೇ ಆದ ರೂಪದಿಂದ, ಸದ್ರೂಪದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ - ಎಂಬೀ (ವಾಕ್ಯವನ್ನು) ಹಿಂದೆ[1] ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಆ ಸಂಪ್ರಸಾದನು ಯಾವ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೋ - ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಂಟಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಹಗ್ಗವು ಭ್ರಾಂತಿನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಹೇಗೆ ಹಾವಾಗಿರುವದೋ, ಆಮೇಲೆ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ತೋರಿಸಲು ಹಗ್ಗದ ರೂಪದ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದಲೇ (ಹೇಗೆ) ಸಿದ್ಧವಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ (ಯಾವ ರೂಪದಿಂದ ಇವನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೋ) - ಅವನು ಉತ್ತಮಪುರುಷನು ; ಉತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷನಾದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷನು. ಅವನೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷನು. ಅಕ್ಷಿಸ್ವಪ್ನಪುರುಷರು ವ್ಯಕ್ತರು, ಸುಷುಪ್ತನೂ ಸಮಸ್ತನೂ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನೂ ಆಗಿರುವ (ಪುರುಷನು) ಅವ್ಯಕ್ತನು ; ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನಲ್ಲ, ಇವನು ಇವುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ತನ್ನರೂಪದಿಂದ (ಯಾವಾಗಲೂ) ಅಶರೀರನು ಕ್ಷರಾಕ್ಷರರೆಂಬ ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತ[2] (ಪುರುಷರು) ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಉತ್ತಮಪುರುಷನು. ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯಷ್ಟೆ[3] ?

ಮುಕ್ತಾತ್ಮನ ಐಶ್ವರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭೮. ಸ ಸಂಪ್ರಸಾದಃ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ತತ್ರ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಸ್ವಸ್ಥತಯಾ ಸರ್ವಾತ್ಮಭೂತಃ ಪರ್ಯೇತಿ । ಕ್ವಚಿದಿನ್ದ್ರಾದ್ಯಾತ್ಮನಾ ಜಕ್ಷದ್ ಹಸನ್ ಭಕ್ಷಯನ್ ವಾ ಭಕ್ಷ್ಯಾನ್ ಉಚ್ಚಾವಚಾನ್ ಈಪ್ಸಿತಾನ್, ಕ್ವಚಿನ್ಮನೋಮಾತ್ರೈಃ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವ ಸಮುತ್ಥಿತೈರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಲೌಕಿಕೈರ್ವಾ ಕ್ರೀಡನ್ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭಿಃ, ರಮಮಾಣಶ್ಚ ಮನಸೈವ । ನೋಪಜನಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಯೋರನ್ಯೋನ್ಯೋಪಗಮೇನ ಜಾಯತ ಇತಿ ಉಪಜನಮ್ । ಆತ್ಮಭಾವೇನ ವಾ ಆತ್ಮಸಾಮೀಪ್ಯೇನ ಜಾಯತ ಇತ್ಯುಪಜನಮ್ ಇದಂ ಶರೀರಮ್ । ತನ್ನ ಸ್ಮರನ್ । ತತ್ಸ್ಮರಣೇ ಹಿ ದುಃಖಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ । ದುಃಖಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ । ನನ್ವನುಭೂತಂ ಚೇನ್ನ ಸ್ಮರೇದಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ಮುಕ್ತಸ್ಯ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಯೇನ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿನಾ ಜನಿತಮ್, ತಚ್ಚ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿ ವಿದ್ಯಯಾ ಉಚ್ಛೇದಿತಮ್ । ಅತಸ್ತನ್ನಾನುಭೂತಮೇವೇತಿ ನ ತದಸ್ಮರಣೇ

---

1. ೮-೩-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೨೩)ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

2. ಇಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳೊಳಗೆ ಆಧಿದೈವಿಕಾದಿಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಮಾಂ.ಭಾ. ಮಂ. ೩, (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨)ನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಗೀ. ೧೫-೧೬, ೧೭, ೧೮ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಹಾನಿಃ । ನ ಹ್ಯುನ್ಮತ್ತೇನ ಗ್ರಹಗೃಹೀತೇನ ವಾ ಯದನುಭೂತಂ ತದುನ್ಮಾದಾದ್ಯಪಗಮೇಽಪಿ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ತಥಾ ಇಹಾಪಿ ಸಂಸಾರಿಭಿರವಿದ್ಯಾ-ದೋಷವದ್ಭಿರ್ಯದನುಭೂಯತೇ ತತ್ಸರ್ವಾತ್ಮಾನಮ್ ಅಶರೀರಂ ನ ಸ್ಪೃಶತಿ । ಅವಿದ್ಯಾನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್ । ಯೇ ತೂಚ್ಛಿನ್ನದೋಷೈರ್ಮೃದಿತಕಷಾಯೈರ್ಮಾನಸಾಃ ಸತ್ಯಾಃ ಕಾಮಾಃ ಅನೃತಾಪಿಧಾನಾ ಅನುಭೂಯನ್ತೇ ವಿದ್ಯಾಭಿವ್ಯಙ್ಗ್ಯತ್ವಾತ್ ತ ಏವ ಮುಕ್ತೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಭೂತೇನ ಸಂಬಧ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ತುತಯೇ ನಿರ್ದಿಶ್ಯನ್ತೇ । ಅತಃ ಸಾಧ್ವೇತದ್ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ 'ಯ ಏತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ' (೮-೧೨-೫) ಇತಿ । ಯತ್ರ ಕ್ವಚನ ಭವನ್ತೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಹಿ ತೇ ಲೋಕೇ ಭವನ್ತೀತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಚ್ಯನ್ತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸಂಪ್ರಸಾದನು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ (ಆ) ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ[1] ಸ್ವಸ್ಥನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು[2] ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ರೂಪದಿಂದ (ಜಕ್ಷತ್=) ನಗುತ್ತಾ, ಅಥವಾ ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ, ಅಥವಾ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಎದ್ದುಬಂದಿರುವ ಕೇವಲ ಮಾನಸವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದಿಗಳೊಡನೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ರಮಿಸುತ್ತಾ, ಉಪಜನವಾದ - ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಸೇರುವದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದಾದ್ದರಿಂದ (ಶರೀರವು) ಉಪಜನವು ; ಅಥವಾ ಆತ್ಮನ (ಉಪ)ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮಭಾವದಿಂದಲೇ (ಜಾಯತೇ) ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಶರೀರವು ಉಪಜನವು - ಇದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ದುಃಖವೇ ಆಗುವದಲ್ಲವೆ ? ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ದುಃಖಾತ್ಮಕವೇ ಆಗಿದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- (ಹಿಂದೆ) ಅನುಭವಿಸಿದ (ಶರೀರವನ್ನು) ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತನು ಸರ್ವಜ್ಞನಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗುವದಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಯಾವ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ

1. ಉತ್ತಮಪುರುಷನು ಆಧಾರವಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಆಧೇಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ; ಆ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಿಂದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೭೨)ರಲ್ಲಿಯೇ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ.
2. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ.

(ಅದು) ಉಂಟಾಗಿತ್ತೋ[1] ಆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು (ನಿಜವಾಗಿ) ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ನೆನಪಿಲ್ಲದೆಹೋದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ (ಯಾವ) ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹುಚ್ಚನಾಗಿದ್ದವನು ಅಥವಾ ಗ್ರಹಾವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದವನು ಏನನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದನೋ ಅದನ್ನು ಹುಚ್ಚು ಮುಂತಾದದ್ದು ಹೋದ ಮೇಲೂ ಸ್ಮರಿಸತಕ್ಕದ್ದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿದ್ಯಾದೋಷವುಳ್ಳ ಸಂಸಾರಿಗಳಾದವರು ಯಾವದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರೊ ಅದು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಅಶರೀರನನ್ನು ಸೋಂಕಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನಲ್ಲಿ) ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೋಷರಹಿತರಾಗಿ ಮೃದಿತ ಕಷಾಯರಾದವರು ಅನೃತಾಪಿಧಾನವುಳ್ಳ ಯಾವ ಸತ್ಯಕಾಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರೋ (ಅವು) ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳವವಾದ್ದರಿಂದ[2] ಅವುಮಾತ್ರವೇ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸಂಬದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆಯಾಗಿ[3] ಅವನ್ನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ (ಇಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ[4] (೮-೧೨-೫ ರಲ್ಲಿ) "ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವಲ್ಲ, ಈ (ಕಾಮಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ)" ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹಾಕಿರುವದು (ಸರಿಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ). ಅವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿದ್ದರು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಲೋಕದಲ್ಲಲ್ಲವೆ[5], ಅವು ಇರುತ್ತವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವು) ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವೆಂದಿದೆ.

---

1. ಅನುಭೂತವಾಗಿತ್ತೋ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಶರೀರವು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೋರುತ್ತಿತ್ತೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲ - ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರಬಹುದು. ಸಶರೀರತ್ವವು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕೃತವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಉಪಾಸನೆಯೂ ವಿದ್ಯೆಯೇ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ದುಃಖಾತ್ಮಕವಾದ ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಭೋಗಗಳ ಆನಂದವು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆಗುವವೆಂದು ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ ಅಕಾಮಹತನೂ ಆದವನ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಸಕಲಾನಂದಗಳೂ ಅಡಕವಾಗಿರುವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತೈ. ಭಾ. ೨-೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦೦)ನ್ನು ನೋಡಿ.
3. ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನಿಯ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ಭಾ. ಭಾ. ೬೬೮ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
4. ಹೀಗೆ ಸಗುಣೋಪಾಸಕರ ಫಲವನ್ನು ಜ್ಞಾನದ ಸ್ತುತಿಗೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದಲೇ.
5. ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರ್ಥ.

ದ್ವಿತೀಯಾಭಾವವಿದ್ದರೂ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೭೯. ನನು ಕಥಮೇಕಃ ಸನ್ "ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಚ್ಛೃಣೋತಿ ನಾನ್ಯದ್ವಿಜಾನಾತಿ ಸ ಭೂಮಾ" (೭-೨೪-೧), "ಕಾಮಾಂಶ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಲೌಕಿಕಾನ್ ಪಶ್ಯನ್ ರಮತ"[1] (೮-೧೨-೫) ಇತಿ ಚ ವಿರುದ್ಧಮ್ ? ಯದ್ಯೇಕೋ ಯಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಕ್ಷಣೇ ಪಶ್ಯತಿ ಸ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಕ್ಷಣೇ ನ ಪಶ್ಯತಿ ಚೇತಿ ? ನೈಷ ದೋಷಃ । ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್ । ದ್ರಷ್ಟುರ್ದೃಷ್ಟೇರವಿಪರಿಲೋಪಾತ್ ಪಶ್ಯನ್ನೇವ ಭವತಿ । ದ್ರಷ್ಟುರನ್ಯತ್ವೇನ ಕಾಮಾನಾಮಭಾವಾನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ಚೇತಿ । ಯದ್ಯಪಿ ಸುಷುಪ್ತೇ ತದುಕ್ತಂ ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವೈಕತ್ವಾತ್ ಸಮಾನೋ ದ್ವಿತೀಯಾಭಾವಃ । "ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್" (ಬೃ ೨-೪-೧೪) ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮೇವ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದು "(ಎಲ್ಲಿ) ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೊ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೊ ಅದು ಭೂಮವು" (೭-೨೪-೧), (ಎಂದೂ) 'ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ' (೮-೧೨-೫) ಎಂದೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ (ಹೇಳಿದ್ದು) ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ? ಒಬ್ಬನೇ ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂದಂತೆ (ಅಲ್ಲವೆ, ಇದು) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಯಾವ ಲೋಪವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ; ದ್ರಷ್ಟೃವಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಮಗಳು (ಯಾವವೂ) ಇಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ ಕಾಣುವದೂ ಇಲ್ಲ' (ಬೃ. ೪-೩-೨೩)[2] ಎಂದು ಪರಿಹರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸುಷುಪ್ತಿಯ ವಿಷಯವಾದರೂ ಮುಕ್ತನೂ[3] ಎಲ್ಲದರೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುತದೆ.

1. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರ.
2. ಆತ್ಮನು ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅವನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಅವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೪-೧೬ನ್ನು ನೋಡಿ.

"(ಅಲ್ಲಿ) ಏತರಿಂದ ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿಯಾನು ?" (ಬೃ. ೪-೫-೧೫) ಎಂದೂ (ಅಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.[1]

ಅಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೦. ಅಶರೀರಸ್ವರೂಪೋಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸನ್ ಕಥಮೇಷ ಪುರುಷೋಽಕ್ಷಿಣಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ? ತತ್ರ ಯಥಾಽಸಾವಕ್ಷಿಣಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ದೃಶ್ಯತೇ ತದ್ವಕ್ತವ್ಯಮಿತೀದಮಾರಭ್ಯತೇ । ತತ್ರ ಕೋ ಹೇತುರಕ್ಷಿಣಿ ದರ್ಶನ ಇತಿ ? ಆಹ । ಸ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಯಥಾ ಪ್ರಯೋಗ್ಯಃ । ಪ್ರಯೋಗ್ಯಪರೋ ವಾ ಸಶಬ್ದಃ । ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗ್ಯಃ । ಅಶ್ವೋ ಬಲೀವರ್ದೋ ವಾ । ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಆಚರತ್ಯನೇನೇತ್ಯಾಚರಣಃ ರಥೋಽನೋ ವಾ । ತಸ್ಮಿನ್ ಆಚರಣೇ ಯುಕ್ತಃ, ತದಾಕರ್ಷಣಾಯ । ಏವಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ರಥಸ್ಥಾನೀಯೇ ಪ್ರಾಣಃ ಪಞ್ಚವೃತ್ತಿಃ, ಇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಸಂಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿದ್ವಯ ಸಂಮೂರ್ಛಿತಾತ್ಮಾ ಯುಕ್ತಃ ಸ್ವಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗನಿಮಿತ್ತಂ ನಿಯುಕ್ತಃ । "ಕಸ್ಮಿನ್ನ್ವಹಮುತ್ಕ್ರಾನ್ತ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಕಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಯಾಮಿ" (ಪ್ರ. ೬-೩) ಇತೀಶ್ವರೇಣ ರಾಜ್ಞೇವ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರೀ ದರ್ಶನಶ್ರವಣಚೇಷ್ಟಾವ್ಯಾಪಾರೇಽಧಿಕೃತಃ । ತಸ್ಯೈವ ತು ಮಾತ್ರೈಕದೇಶಶ್ಚಕ್ಷುರಿನ್ದ್ರಿಯಂ ರೂಪೋಪಲಬ್ಧಿದ್ವಾರಭೂತಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಶರೀರಸ್ವರೂಪನೂ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣದವನೂ ಆದ ಈ ಪುರುಷನು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ[2] ? ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಈತನು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೇರಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಾನೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಈ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ; ಆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗ್ಯವು - ಅಥವಾ (ಆ ಪ್ರಯೋಗ್ಯವು

1. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವದೇ ಯುಕ್ತ ; ಆದರೂ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಸಗುಣೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲಕ್ಕೂ ಭೋಕ್ತೃವಾದವನು ನಿಜವಾಗಿ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆ ಫಲವೂ ಆಗುವದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.	2. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯದ ದೋಷವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬರುವದಲ್ಲ!- ಎಂದು ಭಾವ.

ಎಂದು) ಸಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವೆಂದಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. (ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ) ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ಎತ್ತು ಪ್ರಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವದು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗ್ಯವು) - ಯಾವದರಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವರೋ ಆ (ಕುದುರೆ) ಗಾಡಿಯು ಅಥವಾ ಬಂಡಿಯು ಆಚರಣವೆನಿಸು ವದು. ಆ ಆಚರಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಎಳೆಯುವದಕ್ಕೆ - ನೊಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ರಥದಂತಿರುವ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಂಚವೃತ್ತಿಗಳುಳ್ಳ, ಇಂದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿ ಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪ್ರಾಣವು ಎಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು (ಶಕ್ತಿ)ಗಳು ಸೇರಿರುವ ಆತ್ಮನಾದ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮವು, ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ತನ್ನ ಕರ್ಮಫಲದ ಉಪಭೋಗದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ನಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ;[1] ''ಯಾವದು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾದರೆ ನಾನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುವೆನು, ಅಥವಾ ಯಾವದು ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವೆನು'' (ಪ್ರ. ೬-೩) ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ನೋಡಿ ಪರಮೇಶ್ವರನು - ರಾಜನು ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವಂತೆ - ನೋಡುವದು, ಕೇಳುವದು, ಮತ್ತು ಕೆಲಸದ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ರೂಪವನ್ನು ನೋಡುವದಕ್ಕೆ ದ್ವಾರವಾಗಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೊ, ಆ ಪ್ರಾಣದ್ದೇ ಮಾತ್ರೆಯು, ಏಕದೇಶವು.[2]

ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನದು, ವಿಶೇಷದರ್ಶನವು ಕರಣದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯತ್ರೈತದಾಕಾಶಮನುವಿಷಣ್ಣಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ ಚಾಕ್ಷುಷಃ ಪುರುಷೋ ದರ್ಶನಾಯ ಚಕ್ಷುರಥ ಯೋ ವೇದೇದಂ ಜಿಘ್ರಾಣೀತಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ಗನ್ಧಾಯ ಘ್ರಾಣಮಥ ಯೋ ವೇದೇದಮಭಿವ್ಯಾಹರಾಣೀತಿ

---

1. ''ಸ ಏಷ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ'' (ಕೌ. ೩-೮) ಎಂಬ ಕೌಷೀತಕ್ಯುಪನಿಷತ್ತಿನ ಸೂಚನೆಯಿದು. ಇಲ್ಲಿ ''ಇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಸಂಯುಕ್ತಃ'' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ೧-೩-೩, ೪ರ ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆಯೆಂದೂ ಪ್ರಾಣನನ್ನೂ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ಎಣಿಸಿದೆಯೆಂದೂ ಟೀಕೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಕರಣಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಆತ್ಮನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೆಂದೂ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ಈ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಅದು ಒಪ್ಪಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ.
2. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ರೂಪವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗುವದು.

ಸ ಆತ್ಮಾಽಭಿವ್ಯಾಹಾರಾಯ ವಾಗಥ ಯೋ ವೇದೇದಗ್ಂ
ಶೃಣವಾನೀತಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ಶ್ರವಣಾಯ ಶ್ರೋತ್ರಮ್ ॥೪॥
ಅಥ ಯೋ ವೇದೇದಂ ಮನ್ವಾನೀತಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ಮನೋಽಸ್ಯ ದೈವಂ
ಚಕ್ಷುಃ ಸ ವಾ ಏಷ ಏತೇನ ದೈವೇನ ಚಕ್ಷುಷಾ ಮನಸೈತಾನ್
ಕಾಮಾನ್ ಪಶ್ಯನ್ ರಮತೇ ಯ ಏತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ॥೫॥

೪-೫. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಈ ಆಕಾಶವನ್ನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಅನುಸರಿಸಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಆ ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನು ; ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು. ಇನ್ನು ಇದನ್ನು ಮೂಸೋಣವೆಂದು ಯಾವನು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಆತ್ಮನು, ಗಂಧಕ್ಕೆ ಘ್ರಾಣವು ; ಇನ್ನು ಯಾವನು ಇದನ್ನು ನುಡಿಯೋಣವೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಆತ್ಮನು, ನುಡಿಯುವದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಕು ; ಇನ್ನು ಇದನ್ನು ಕೇಳೋಣವೆಂದು ಯಾವನು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಆತ್ಮನು, ಕೇಳುವದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರವು. ಇನ್ನು ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಮನನಮಾಡೋಣವೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಆತ್ಮನು, ಅವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ದೈವಚಕ್ಷುಸ್ಸು. ಆ ಇವನು ದೈವಚಕ್ಷುಸ್ಸಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವವಲ್ಲ, ಆ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಅಶರೀರಾತ್ಮನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಬಗೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೧. ಅಥ ಯತ್ರ ಕೃಷ್ಣತಾರೋಪಲಕ್ಷಿತಮ್ ಆಕಾಶಂ ದೇಹಚ್ಛಿದ್ರಮ್ ಅನುವಿಷಣ್ಣಮ್ ಅನುಷಕ್ತಮ್, ಅನುಗತಂ ಚಕ್ಷುಃ,[1] ತತ್ರ ಸ ಪ್ರಕೃತೋ ಅಶರೀರ ಆತ್ಮಾ ಚಾಕ್ಷುಷಃ, ಚಕ್ಷುಷಿ ಭವ ಇತಿ ಚಾಕ್ಷುಷಃ ಪುರುಷಃ[2] ತಸ್ಯ ದರ್ಶನಾಯ ರೂಪೋಪಲಬ್ಧಯೇ ಚಕ್ಷುಃ ಕರಣಮ್ । ಯಸ್ಯ ತತ್ ದೇಹಾದಿಭಿಃ ಸಂಹತತ್ವಾತ್ ಪರಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟುರರ್ಥೇ, ಸೋಽತ್ರ ಚಕ್ಷುಷಿ ದರ್ಶನೇನ ಲಿಙ್ಗೇನ ದೃಶ್ಯತೇ ಪರೋಽಶರೀರೋಽಸಂಹತಃ । ಅಕ್ಷಿಣಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಉಕ್ತಮ್ ಸರ್ವೇನ್ದ್ರಿಯದ್ವಾರೋಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ । ಸರ್ವವಿಷಯೋಪಲಬ್ಧಾ ಹಿ ಸ ಏವೇತಿ ।

1. ಈ ಮಾತು ಮೂಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.
2. ಈ ಮಾತು ಮೂಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿರಬೇಕಿತು.

ಸ್ಫುಟೋಪಲಬ್ಧಿಹೇತುತ್ವಾತ್ತು 'ಅಕ್ಷಿಣಿ' ಇತಿ ವಿಶೇಷವಚನಂ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಷು । "ಅಹಮದರ್ಶಮಿತಿ ತತ್ಸತ್ಯಂ ಭವತಿ" (ಬೃ ೪-೧-೪ .?)[1] ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಅಥಾಪಿ ಯೋಽಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ ವೇದ । ಕಥಮ್ ? ಇದಂ ಸುಗನ್ಧಿ ದುರ್ಗನ್ಧಿ ವಾ ಜಿಘ್ರಾಣೀತಿ । ಅಸ್ಯ ಗನ್ಧಂ ವಿಜಾನೀಯಾಮ್ ಇತಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ತಸ್ಯ ಗನ್ಧಾಯ ಗನ್ಧವಿಜ್ಞಾನಾಯ ಘ್ರಾಣಮ್ । ಅಥ ಯೋ ವೇದ ಇದಂ ವಚನಮ್ ಅಭಿವ್ಯಾಹರಾಣೀತಿ ವದಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಸ ಆತ್ಮಾ । ಅಭಿವ್ಯಾಹರಣಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಯೇ ಕರಣಂ ವಾಗಿನ್ದ್ರಿಯಮ್ । ಅಥ ಯೋ ವೇದ ಇದಂ ಶೃಣವಾನೀತಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ಶ್ರವಣಾಯ ಶ್ರೋತ್ರಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕರಿಗುಡ್ಡೆಯಿಂದುಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಆಕಾಶವನ್ನು ದೇಹರಂಧ್ರವನ್ನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಅನುಸರಿಸಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಅಶರೀರನಾದ ಆತ್ಮನು ಚಾಕ್ಷುಷನಾದ - ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಚಾಕ್ಷುಷನೆನಿಸುವ - ಪುರುಷ (ನಾಗಿರುವನು). ಅವನಿಗೆ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ರೂಪವನ್ನರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಕರಣವು.[2] ಅದು ದೇಹಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂಹತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಯಾವ ದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಾಗಿರುವದೋ, ಆ ಅಶರೀರನೂ ಅಸಂಹತನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದರ್ಶನವೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾನೆ.[3]

"ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ" ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿರುವದು ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ದ್ವಾರಗಳಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನೇ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳ ಉಪಲಬ್ಧೃವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರು

1. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥಮಾತ್ರವೆಂದರೆ ನಾವು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಾನಾಂಕವು ಸರಿ ; ಅಲ್ಲಿ ಪಾಠವು "ಅಥಾದ್ರಾಕ್ಷಮಿತಿ ತತ್ಸತ್ಯಂ ಭವತಿ"ಎಂದೇ ಇದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವದು ಶ್ರುತ್ಯಕ್ಷರವೇ ಆದರೆ ನಮಗೆ ಆ ವಾಕ್ಯವು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.
2. ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನು ಕರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನೆನಿಸಿರುವನು, ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಅವನು ಅಶರೀರನೇ ಎಂದರೆ ದೇಹಕರಣರಹಿತನೇ.
3. ಸಂಹತವಾದದ್ದರ ವ್ಯಾಪಾರವು ಅಸಂಹತವಾದ ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಸಂಹತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ದರ್ಶನದ ಫಲವು ಅಸಹಂತನಾದ ಅಶರೀರಾತ್ಮನಿಗಾಗಿ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುವವನು ಎಂದು ಅಶರೀರಾತ್ಮನು ಕಂಡುಬರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ 'ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆ ಎಂಬುದೇನೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕು.

ವದರಿಂದ[1] ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ' ಎಂದೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ''ನಾನು ಕಂಡೆನು ಎಂದು (ಹೇಳುತ್ತಾನಲ್ಲ) ಅದು ಸತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ'' (ಬೃ. ೪-೧-೪) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).

(ಅಥ= ಅಪಿ) ಮತ್ತು ಯಾವನು ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ - ಹೇಗೆ (ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ) ಎಂದರೆ - ಈ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ (ವಸ್ತು)ವನ್ನು ಮೂಸೋಣ, ಇದರ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ ಎಂದು (ಯಾವನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ) ಅವನು ಆತ್ಮನು. ಅವನಿಗೆ ವಾಸನೆಗೆ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಘ್ರಾಣವು. ಮತ್ತು ಈ ವಚನವನ್ನು ನುಡಿಯೋಣ ಹೇಳೋಣ - ಎಂದು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಆತ್ಮನು ; ನುಡಿಯುವದೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆ ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು ಕರಣವು. ಇನ್ನು ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಕೇಳೋಣ ಎಂದು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಆತ್ಮನು ; ಕೇಳುವದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರವು.

ಅರಿವೇ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೨. ಅಥ ಯೋ ವೇದ ಇದಂ ಮನ್ವಾನೀತಿ ಮನನವ್ಯಾಪಾರಮ್ ಇನ್ದ್ರಿಯಾಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಂ ಕೇವಲಂ ಮನ್ವಾನೀತಿ ವೇದ ಸ ಆತ್ಮಾ । ಮನನಾಯ ಮನಃ । ಯೋ ವೇದ ಸ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಾದ್ ವೇದನಮಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಅವಗಮ್ಯತೇ । ಯಥಾ ಯಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಸ ಆದಿತ್ಯಃ, ಯೋ ದಕ್ಷಿಣತೋ ಯಃ ಪಶ್ಚಾತ್, ಯ ಉತ್ತರತೋ ಯ ಊರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಸ ಆದಿತ್ಯಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪಃ ಸ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ । ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾನಿರ್ವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಾನಿ ತು ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಾನಿ । ಇದಂ ಚಾಽಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದವಗಮ್ಯತೇ, ಆತ್ಮನಃ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರ ಏವ ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವಂ ನ ತು ವ್ಯಾಪೃತತಯಾ । ಯಥಾ ಸವಿತುಃ, ಸತ್ತಾಮಾತ್ರ ಏವ ಪ್ರಕಾಶನಕರ್ತೃತ್ವಂ ನ ತು ವ್ಯಾಪೃತತಯೇತಿ, ತದ್ವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಮನನಮಾಡೋಣ, ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದ ಬರಿಯ ಮನನವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡೋಣ ಎಂದು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಆತ್ಮನು ; ಮನನಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು.

1. ಮಿಕ್ಕ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟತರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

"ಯಾವನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಆತ್ಮನು" ಎಂದಿಂತು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದರಿಂದ ಅರಿವೇ ಇವನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಯಾವನು ಮುಂದುಗಡೆ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಆದಿತ್ಯನು, ಯಾವನು ಬಲಕ್ಕೆ, ಯಾವನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ, ಯಾವನು ಎಡಕ್ಕೆ ಯಾವನು ಮೇಲಕ್ಕೆ (ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ) ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ಆದಿತ್ಯನು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನು ಪ್ರಕಾಶ ಸ್ವರೂಪನು ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆಯೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಇದು). ನೋಡುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೇ ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಗಳು (ಇರುತ್ತವೆ), ಮತ್ತು ಆತ್ಮನ ಇರವುಮಾತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಹೊರತು (ಆಯಾ) ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದಲ್ಲ ಎಂಬಿದೂ ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯನ ಇರವು ಮಾತ್ರವೇ ಬೆಳಗುವದೆಂಬ (ಕ್ರಿಯೆಗೆ) ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವದೇ ಹೊರತು (ಬೆಳಗುವ) ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಇದು).

ಮುಕ್ತನಿಗೆ ದೈವಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸರ್ವಕಾಮಾವಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೮೩. ಮನೋಽಸ್ಯಾಽಽತ್ಮನಃ ದೈವಮ್ ಅಪ್ರಾಕೃತಮ್ ಇತರೇನ್ದ್ರಿಯೈರ ಸಾಧಾರಣಂ ಚಕ್ಷುಃ । ಚಷ್ಟೇ ಪಶ್ಯತಿ ಅನೇನೇತಿ ಚಕ್ಷುಃ । ವರ್ತಮಾನಕಾಲ-ವಿಷಯಾಣಿ ಚೇನ್ದ್ರಿಯಾನಿ । ಅತೋಽದೈವಾನಿ ತಾನಿ । ಮನಸ್ತು ತ್ರಿಕಾಲ-ವಿಷಯೋಪಲಬ್ಧಿಕರಣಂ ಮೃದಿತದೋಷಂ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ಯವಹಿತಾದಿಸರ್ವೋಪಲಬ್ಧಿ-ಕರಣಂ ಚ ಇತಿ ದೈವಂ ಚಕ್ಷುರುಚ್ಯತೇ । ಸ ವೈ ಮುಕ್ತಃ ಸ್ವರೂಪಾಪನ್ನೋ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋವಿಯುಕ್ತಃ, ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಮಾಪನ್ನಃ ಸನ್ ವಿಷ ವ್ಯೋಮವದ್ ವಿಶುದ್ಧಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರೋ ಮನಉಪಾಧಿಃ[1] ಸನ್ ಏತೇನೈವೇಶ್ವರೇಣ ಮನಸಾ ಏತಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸವಿತೃಪ್ರಕಾಶವನ್ನಿತ್ಯಪ್ರತತೇನ ದರ್ಶನೇನ ಪಶ್ಯನ್ ರಮತೇ । ಕಾನ್ ಕಾಮಾನಿತಿ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ । ಯ ಏತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ[2] ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿವದ್ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾಸಜ್ಞಾನ್ನೃತೇನಾಪಿಹತಾಃ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರಲಭ್ಯಾಃ ತಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮನಸ್ಸು ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದೈವವಾದ, ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತವಲ್ಲದ ಮಿಕ್ಕ

---

1. 'ಸರ್ವೇಶ್ವರೋ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.
2. "ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಲೋಕೇ" ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಂತಲ್ಲದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಇದರಿಂದ (ಚಷ್ಟೇ) ಕಾಣುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದ ವಿಷಯಗಳೇ ಇರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ಅದೈವಗಳು. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ಮೂರು ಕಾಲದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಕರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ವ್ಯವಹಿತವೂ (ಆಗಿರುವ ವಸ್ತುವೇ) ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದನ್ನು) ದೈವಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಎಂದಿದೆ.

ಆ ಮುಕ್ತನು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿದ್ದ ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು - ಇವುಗಳಿಲ್ಲದವನಾಗಿ, ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿರುವ ಈ ಆಕಾಶದಂತೆ ನಿರ್ಮಲನಾಗಿರುವ (ಮುಕ್ತನು) ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ[1] ಈ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಈ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶದಂತೆ ನಿತ್ಯವೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದರ್ಶನದಿಂದ[2] ಕಾಣುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಯಾವ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿಯಂತೆ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಆಸಂಗವೆಂಬ ಅನೃತದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವಾಗಿ[3] ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರವಾಗಿರುವವಲ್ಲ, (ಆ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವನು) ಎಂದರ್ಥ.

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾದ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಂ ವಾ ಏತಂ ದೇವಾ ಆತ್ಮಾನಮುಪಾಸತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ತೇಷಾಗ್ಂ ಸರ್ವೇ ಚ ಲೋಕಾ ಆತ್ತಾಃ ಸರ್ವೇ ಚ ಕಾಮಾಃ ಸ ಸರ್ವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಗ್ಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ ಯಸ್ತಮಾತ್ಮಾನಮನುವಿದ್ಯ ವಿಜಾನಾತೀತಿ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ॥೬॥

1. ಬದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾಗ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಕ್ತಿಯು ಪರಿಮಿತವಾಗಿತ್ತು, ಈಗ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.
2. ಈ ದರ್ಶನವು ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
3. ವಿಷಯಾಸಂಗದಿಂದಲೇ ಅವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವವೆಂಬುದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೬. ಆ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೂ ಸ್ವಾಯತ್ತವಾಗಿವೆ, ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ (ಸಿಕ್ಕಿರುತ್ತವೆ). ಯಾವನು ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು - ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನು, ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನು.

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವಲೋಕಕಾಮಗಳೂ ದೊರಕಿವೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೪. ಯಸ್ಮಾದೇಷ ಇನ್ದ್ರಾಯ ಪ್ರಜಾಪತಿನೋಕ್ತ ಆತ್ಮಾ, ತಸ್ಮಾತ್ ತತಃ ಶ್ರುತ್ವಾತಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಅದ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ದೇವಾ ಉಪಾಸತೇ । ತದುಪಾಸನಾಚ್ಚ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇ ಚ ಲೋಕಾ ಆತ್ತಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಸರ್ವೇ ಚ ಕಾಮಾಃ । ಯದರ್ಥಂ ಹಿ ಇನ್ದ್ರ ಏಕಶತಂ ವರ್ಷಾಣಿ ಪ್ರಜಾಪತೌ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್ ಉವಾಸ ತತ್ಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದೇವೈಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ತದ್ಯುಕ್ತಂ ದೇವಾನಾಂ ಮಹಾಭಾಗ್ಯತ್ವಾತ್, ನ ತ್ವಿದಾನೀಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್ ಅಲ್ಪಜೀವಿತತ್ವಾತ್, ಮನ್ದತರಪ್ರಜ್ಞತ್ವಾಚ್ಚ ಸಂಭವತೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇದಮುಚ್ಯತೇ ಸ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ ಇದಾನೀಂತನೋಽಪಿ । ಕೋಽಸೌ ? ಇನ್ದ್ರಾದಿವತ್ ಯಸ್ತಮಾತ್ಮಾನಮನುವಿದ್ಯ ವಿಜಾನಾತೀತಿ ಹ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಕಿಲ ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ । ಅತಃ ಸರ್ವೇಷಾಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ತುಲ್ಯೈವ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ದ್ವಿರ್ವಚನಂ ಪ್ರಕರಣಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಈಗಲೂ ದೇವತೆಗಳು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಆ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಆ (ದೇವತೆ)ಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೂ ಸ್ವಾಯತ್ತವಾಗಿವೆ, ದೊರಕಿವೆ, ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳೂ (ದೊರಕಿವೆ). ಯಾವದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ನೂರೊಂದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದನೋ ಆ ಫಲವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ದೇವತೆಗಳು ಮಹಾತ್ಮರಾದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಸರಿಯಾಯಿತು ; ಆದರೆ ಈಗ ಮನುಷ್ಯರು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಅದು) ಸಂಭವಿಸಲಾರದು - ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಾಗಿ ಇದನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : ಅವನು ಈಗಿನವನಾದರೂ ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾರವನು ? ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ[1] ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು[2] ಯಾವನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು - ಎಂದು (ಎಲ್ಲರಿಗೂ) ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ[3] ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೂ ಅದರ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. (ಪ್ರಜಾಪತಿರುವಾಚ ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು (ಈ) ಪ್ರಕರಣಸಮಾಪ್ತಿ(ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸು)ವದಕ್ಕಾಗಿ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

(ಜಪಧ್ಯಾನಾರ್ಥ ಮಂತ್ರಗಳು)

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಮಂತ್ರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಶ್ಯಾಮಾಚ್ಛಬಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಶಬಲಾಚ್ಛ್ಯಾಮಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇಽಶ್ವ ಇವ ರೋಮಾಣಿ ವಿಧೂಯ ಪಾಪಂ ಚನ್ದ್ರ ಇವ ರಾಹೋ-ರ್ಮುಖಾತ್ ಪ್ರಮುಚ್ಯ ಧೂತ್ವಾ ಶರೀರಮಕೃತಂ ಕೃತಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮಭಿಸಂಭವಾಮೀತ್ಯಭಿಸಂಭವಾಮೀತಿ ॥೧॥

೧. ಶ್ಯಾಮದಿಂದ ಶಬಲವನ್ನು ಹೊಂದುವೆನು ; ಶಬಲದಿಂದ ಶ್ಯಾಮವನ್ನು

1. ಇವನಲ್ಲದೆ ಅನೇಕರು ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.
2. ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು.
3. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುವದೆಂದೇ.

ಪಡೆದಿರುತ್ತೇನೆ. ಕುದುರೆಯು ಮೈಗೂದಲುಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪಾಪವನ್ನು ಕೊಡವಿಹಾಕಿ, ಚಂದ್ರನು ರಾಹುವಿನ ಮುಖದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದವನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಕೊಡವಿಹಾಕಿ ಕೃತಾತ್ಮನಾಗಿ ಅಕೃತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನು, ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ಉಪಾಸಕನು ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಧ್ಯಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೫. 'ಶ್ಯಾಮಾತ್ ಶಬಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿಮನ್ತ್ರಾಮ್ನಾಯಃ ಪಾವನೋ ಜಪಾರ್ಥಶ್ಚ ಆಧ್ಯಾನಾರ್ಥೋ[1] ವಾ । ಶ್ಯಾಮೋ ಗಮ್ಭೀರೋ ವರ್ಣಃ । ಶ್ಯಾಮ ಇವ ಶ್ಯಾಮಃ ಹಾರ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ಅತ್ಯನ್ತದುರವಗಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ । ತದ್ ಹಾರ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಧ್ಯಾನೇನ ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ಯಾಮಾತ್ ಶಬಲಮ್ ಶಬಲ ಇವ ಶಬಲಃ, ಅರಣ್ಯಾದ್ಯನೇಕಕಾಮಮಿಶ್ರತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಸ್ಯ ಶಾಬಲ್ಯಮ್ । ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಶಬಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ । ಮನಸಾ ಶರೀರಪಾತಾದ್ವಾ ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛೇಯಮ್ । ಯಸ್ಮಾದಹಂ ಶಬಲಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾತ್, ನಾಮರುಪವ್ಯಾಕರಣಾಯ ಶ್ಯಾಮಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ । ಹಾರ್ದಭಾವಂ ಪ್ರಪನ್ನೋಽಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಅತಸ್ತಮೇವ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ಮಾನಂ ಶಬಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಥಂ ಶಬಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಪ್ರಪದ್ಯ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಅಶ್ವ ಇವ ಸ್ವಾನಿ ರೋಮಾನಿ ವಿಧೂಯ ಕಮ್ಪನೇನ ಶ್ರಮಂ ಪಾಂಸ್ವಾದಿ ಚ ರೋಮತೋಽಪನೀಯ ಯಥಾ ನಿರ್ಮಲೋ ಭವತಿ, ಏವಂ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ವಿಧೂಯ ಪಾಪಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಖ್ಯಂ ಚನ್ದ್ರ ಇವ ಚ ರಾಹುಗ್ರಸ್ತಃ, ತಸ್ಮಾದ್ ರಾಹೋರ್ಮುಖಾತ್ ಪ್ರಮುಚ್ಯ ಭಾಸ್ವರೋ ಭವತಿ ಯಥಾ । ಏವಂ ಧೂತ್ವಾ ಪ್ರಹಾಯ ಶರೀರಂ ಸರ್ವಾನರ್ಥಾಶ್ರಯಂ ಇಹೈವ, ಧ್ಯಾನೇನ ಕೃತಾತ್ಮಾ ಕೃತಕೃತ್ಯಃ ಸನ್, ಅಕೃತಂ ನಿತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮ್ ಅಭಿಸಂಭವಾಮೀತಿ । ದ್ವಿರ್ವಚನಮ್ ಮನ್ತ್ರಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

"ಶ್ಯಾಮಾಚ್ಛಬಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಪಠಿಸಿರುವದು (ಅದು) ಪಾವನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತ್ತು (ಅದನ್ನು)

1. 'ಧ್ಯಾನಾರ್ಥೋ' ವಾ ॥

ಜಪಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ[1] (ಆಗಿದೆ); ಅಥವಾ (ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ) ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು.[2]

ಶ್ಯಾಮ (ಕಪ್ಪು) ಎಂಬುದು ದಟ್ಟವಾಗಿರುವ (ಕಪ್ಪು) ಬಣ್ಣ. ಶ್ಯಾಮದಂತಿರುವದರಿಂದ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಶ್ಯಾಮವು ಎಂದಿದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ದುಷ್ಪ್ರವೇಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[3] ಆ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಂಡು[4] ಶ್ಯಾಮದಿಂದ ಶಬಲವನ್ನು- (ಚಿತ್ರವರ್ಣದ್ದನ್ನು) - ಶಬಲದಂತೆ ಇರುವದರಿಂದ ಶಬಲವು. ಅರ, ಣ್ಯ - ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕಾಮಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಬಲತ್ವ(ವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ). ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೆಂಬ ಶಬಲವನ್ನು - ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೇರುವೆನು, ಅಥವಾ ಶರೀರಪಾತವಾದಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುವೆನು ;[5] ಏಕೆಂದರೆ ನಾನು ಶಬಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಿಂದ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ಯಾಮವನ್ನು ಸೇರಿರುತ್ತೇನೆ, ಹಾರ್ದಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂದರ್ಥ.[6] ಆದ್ದರಿಂದ (ನನ್ನ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನಾದ ಆ ಶಬಲವನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತೇನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಶಬಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೇರುವೆ ? - ಎಂದರೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕುದುರೆಯು ತನ್ನ ಮೈಗೂದಲುಗಳನ್ನು ಕೊಡಹಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒದರಿಕೊಂಡು ಆಯಾಸವನ್ನು ಧೂಳು ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನೂ ಮೈಗೂದಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ

---

1. ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವದರಿಂದ ಉಪಾಸಕನ ಅಂತಃಕರಣವು ಪವಿತ್ರವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯು ಸುಲಭವಾಗಿ ಆಳವಡುವದು ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ವೀರ್ಯವತ್ತರವಾಗುವದು ಎಂದು ಭಾವ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಇದೂ ಅಂಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
3. ಉಪಾಸಕರಲ್ಲದವರು ಹೊರಗಿನ ಕಾಮಗಳನ್ನೇ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮವು ದುರವಗಾಹ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
4. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.
5. ಈಗಲೇ ಫಲವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ ಧ್ಯಾನವು ಆಳವಡಲಿ, ಶರೀರವು ಬಿದ್ದ ಬಳಿಕ ಅದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಆಗಲಿ ! - ಎಂದರ್ಥ. ಧ್ಯಾನವು ಬಲವಾದರೆ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
6. ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನೂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದರ್ಥ.

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೆಂಬ ಪಾಪವನ್ನು[1] ಕೊಡಹಿಕೊಂಡು, ಮತ್ತು ರಾಹುಗ್ರಸ್ತನಾದ ಚಂದ್ರನು ಆ ರಾಹುವಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಕಾಶಮಯನಾಗುವನೋ ಹಾಗೆ ಸರ್ವಾನರ್ಥಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಶರೀರವನ್ನು ಕೊಡಹಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ನಾಶಮಾಡಿಕೊಂಡು[2] ಕೃತಾತ್ಮನಾಗಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ ಅಕೃತವಾದ ನಿತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನು. (ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನು ಎಂಬುದನ್ನು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಮಂತ್ರದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು (ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ).

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

(ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೂ, ಧ್ಯಾನಮಂತ್ರವೂ)

ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣ, ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಮಂತ್ರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆಕಾಶೋ ವೈ ನಾಮ ನಾಮರೂಪಯೋರ್ನಿರ್ವಹಿತಾ ತೇ ಯದನ್ತರಾ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತದಮೃತಗ್ಂ ಸ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಸಭಾಂ ವೇಶ್ಮ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಯಶೋಽಹಂ ಭವಾಮಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಯಶೋ ರಾಜ್ಞಾಂ ಯಶೋ ವಿಶಾಂ ಯಶೋಽಹಮನುಪ್ರಾಪತ್ಸಿ ಸ ಹಾಽಹಂ ಯಶಸಾಂ ಯಶಃ ಶ್ಯೇತಮದತ್ಕಮದತ್ಕಗ್ಂ ಶ್ಯೇತಂ ಲಿನ್ದು ಮಾಭಿಗಾಂ ಲಿನ್ದು ಮಾಭಿಗಾಮ್ ॥೧॥

1. ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೆರಡೂ ಸಗುಣವಿದ್ಯಾಬಲದಿಂದ ಹೋಗುವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೧೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೨೮)ವನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಧ್ಯಾನದಿಂದಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಶರೀರವು ತನಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿದೆ ; ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸೂಚನೆಯೇನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

೧. ಆಕಾಶನೆಂಬವನು ನಾಮರೂಪಗಳ ನಿರ್ವಾಹಕನು. ಅವುಗಳು ಏತರೊಳಗೆ (ಇದೆಯೋ) ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವು, ಅದು ಅಮೃತವು, ಅದು ಆತ್ಮನು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಸಭೆಯನ್ನೂ ವೇಶ್ಮವನ್ನೂ ನಾನು ಸೇರುವಂತಾಗಲಿ ! ನಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಯಶಸ್ಸಾಗುವಂತಾಗಲಿ ! ರಾಜರುಗಳ ಯಶಸ್ಸಾಗುವಂತಾಗಲಿ ! ವೈಶ್ಯರ ಯಶಸ್ಸಾಗುವಂತಾಗಲಿ ! ಯಶಸ್ಸನ್ನು ನಾನು ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ ! ಆ ನಾನು ಯಶಸ್ಸುಗಳ ಯಶಸ್ಸು ! ಶ್ಯೇತವೂ ಅದತ್ಕವೂ ಆದ ಅದತ್ಕವೂ ಶ್ಯೇತವೂ ಆದ ಲಿಂದುವನ್ನು (ನಾನು) ಸೇರದೆ ಇರಲಿ ! ಲಿಂದುವನ್ನು (ನಾನು) ಸೇರದೆ ಇರಲಿ !

ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೬. ಆಕಾಶೋ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮ್ ಆಧ್ಯಾನಾಯ । ಆಕಾಶೋ ವೈ ನಾಮ ಶ್ರುತಿಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆತ್ಮಾ । ಆಕಾಶ ಇವ ಅಶರೀರತ್ವಾತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾಚ್ಚ । ಸ ಚ ಆಕಾಶೋ ನಾಮರೂಪಯೋಃ ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ಥಯೋರ್ಜಗದ್ಬೀಜಭೂತಯೋಃ ಸಲಿಲಸ್ಯೇವ ಫೇನಸ್ಥಾನೀಯಯೋ ರ್ನಿರ್ವಹಿತಾ ನಿರ್ವೋಢಾ ವ್ಯಾಕರ್ತಾ । ತೇ ನಾಮರೂಪೇ ಯದನ್ತರಾ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ತರಾ ಮಧ್ಯೇ ವರ್ತೇತೇ । ತಯೋರ್ವಾ ನಾಮರೂಪಯೋರನ್ತರಾ ಮಧ್ಯೇ । ಅನ್ಯತ್ ನಾಮರೂಪಾಭ್ಯಾಮ್ ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಂ ಯದಿತ್ಯೇತತ್ । ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ । ನಾಮರೂಪವಿಲಕ್ಷಣಂ ನಾಮರೂಪಾಭ್ಯಾಮ್ ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಮ್ ತಥಾಪಿ ತಯೋರ್ನಿರ್ವೋಢೃ । ಏವಂಲಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇದಮೇವ ಮೈತ್ರೇಯೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನೋಕ್ತಂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾನುಗಮಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಚಿತ್ಸ್ವರುಪತೈವೇತಿ ಗಮ್ಯತ ಏಕವಾಕ್ಯತಾ । ಕಥಂ ತದವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ? ಆಹ । ಸ ಆತ್ಮಾ । ಆತ್ಮಾ ಹಿ ನಾಮ ಸರ್ವಜನ್ತೂನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಚೇತನಃ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ । ತೇನೈವ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಉನ್ನೀಯ ಅಶರೀರೋ ವ್ಯೋಮವತ್ ಸರ್ವಗತ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮ್ । ತಚ್ಚಾಽಽತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಮೃತಮ್ ಅಮರಣಧರ್ಮಾ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಆಕಾಶೋ ವೈ' ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯವು) ಧ್ಯಾನಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ).

ಆಕಾಶವು ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ?[1] ಆಕಾಶದಂತೆ ಅಶರೀರನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಈ ಹೆಸರು ಅವನಿಗೆ ಬಂದಿದೆ). ಆ ಆಕಾಶವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬೀಜವಾಗಿರುವ, ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ನೊರೆಯಂತಿರುವ[2] ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಾಹಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ವ್ಯಾಕರಣಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.[3] ಆ ನಾಮರೂಪಗಳು (ಯದನ್ತರಾ =) ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮದ (ಅಂತರಾ ಎಂದರೆ) ಒಳಗೆ ಇರುತ್ತವೆಯೋ, ಅಥವಾ (ತೇ=) ಆ ನಾಮರೂಪಗಳ ಅಂತರಾ ಎಂದರೆ ಒಳಗೆ ಯಾವದು ಇರುತ್ತದೆಯೋ[4] - ಯಾವದು ನಾಮರೂಪ ಗಳಿಂದ (ಯಾವಾಗಲೂ) ಸೋಂಕಲ್ಪಡದೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದರ್ಥ.[5] - ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವು. ನಾಮರೂಪಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿಯೂ ನಾಮರೂಪಗಳ ಸೋಂಕಿಲ್ಲ ದ್ದಾಗಿಯೂ ಆದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಾಹಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು - ಎಂಬೀ ಲಕ್ಷಣ ವುಳ್ಳದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ ಮೈತ್ರೇಯೀಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ[6] ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರವು ಅನುಗತವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಎಲ್ಲವೂ) ಚಿತ್ಸ್ವರೂಪವೇ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಾಗಿದೆ. (ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ) ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿದೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ?[7] ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಆತ್ಮನು. ಆತ್ಮನು ಎಂದರೆ ಸರ್ವಜೀವರುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾನುಭವವೇದ್ಯವಾಗಿರುವ ಒಳಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಚೇತನ

---

1. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೨೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೦)ನ್ನುನೋಡಿ.
2. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ಬೃ. ಭಾ ೧-೪-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೦), ೨-೪-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೬೮), ೩-೫-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೪), ಐ. ಭಾ. ೧-೧ ಇವನ್ನುನೋಡಿ.
3. ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾ ಎಂದು (೬-೩-೨ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣವೂ ಬ್ರಹ್ಮದ್ದೇ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೪-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦೭).
4. ಇದರಿಂದ ನಾಮರೂಪಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ವಸ್ತುವಿದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೩-೪೧.
5. ನಾಮರೂಪಗಳು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಅವುಗಳ ತತ್ತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಮರೂಪಗಳ ಸೋಂಕು ಅದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೧-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೪೦), ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ನಾಮರೂಪಗಳಿಗೆ ಇರವಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ. ತೈ. ಭಾ. ೨-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೬೫).
6. ಅಲ್ಲಿ ದುಂದುಭ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. ಬೃ. ಭಾ. ೨-೪-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೬೧).
7. ನಾಮರೂಪವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನಾವು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಹೇಗೆ ? ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಬರುವದೆಲ್ಲನಾಮರೂಪವೇ ಅಲ್ಲವೆ ? - ಎಂದು ಶಂಕೆಯ ಭಾವ.

ವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆ (ಬ್ರಹ್ಮದ) ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಶರೀರನಾದ ಆಕಾಶದಂತೆ ಸರ್ವಗತನಾದ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆ ಆತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಮೃತವು, ಸಾವೆಂಬಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಉಪಾಸಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೭. ಅತ ಊರ್ಧ್ವಂ ಮನ್ತ್ರಃ । ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚತುರ್ಮುಖಃ । ತಸ್ಯ ಸಭಾಂ ವೇಶ್ಮ ಪ್ರಭುವಿಮಿತಂ ವೇಶ್ಮ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಗಚ್ಛೇಯಮ್ । ಕಿಂ ಚ ಯಶೋಽಹಂ ಯಶೋ ನಾಮ ಆತ್ಮಾಽಹಂ ಭವಾಮಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮ್ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಏವ ಹಿ ವಿಶೇಷತಸ್ತಮ್ ಉಪಾಸತೇ । ತತಸ್ತೇಷಾಂ ಯಶೋ ಭವಾಮಿ । ತಥಾ ರಾಜ್ಞಾಂ ವಿಶಾಂ ಚ । ತೇಽಪಿ ಅಧಿಕೃತಾ ಏವೇತಿ ತೇಷಾಮಪಿ ಆತ್ಮಾ ಭವಾಮಿ । ತದ್ಯಶೋಽಹಮ್ ಅನುಪ್ರಾಪತ್ಸಿ । ಅನುಪ್ರಾಪ್ತುಮ್ ಇಚ್ಛಾಮಿ । ಸ ಹ ಅಹಂ ಯಶಸಾಮ್ ಆತ್ಮನಾಂ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ಯಶಃ[1] ಆತ್ಮಾ । ಕಿಮರ್ಥಮ್ ಅಹಮೇವಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ । ಶ್ಯೇತಂ ವರ್ಣತಃ ಪಕ್ವಬದರಸಮಂ ರೋಹಿತಮ್ । ತಥಾ ಅದತ್ಕಮ್ । ದನ್ತರಹಿತಮಪಿ ಅದತ್ಕಂ ಭಕ್ಷಯಿತೃ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಞ್ಜನಂ ತತ್ಸೇವಿನಾಂ ತೇಜೋಬಲವೀರ್ಯವಿಜ್ಞಾನಧರ್ಮಾಣಾಮ್ ಅಪಹನ್ತೃ ವಿನಾಶಯಿತೃ ಇತ್ಯೇತತ್ । ಯದೇವಂಲಕ್ಷಣಂ ಶ್ಯೇತಂ ಲಿನ್ದು ಪಿಚ್ಛಲಂ ತನ್ಮಾಭಿಗಾಂ ಮಾಽಭಿಗಚ್ಛೇಯಮ್ । ದ್ವಿರ್ವಚನಮ್ ಅತ್ಯನ್ತಾನರ್ಥಹೇತುತ್ವ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಂತ್ರವು.[2] ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖ(ಬ್ರಹ್ಮ)ನು ಅವನ ಸಭೆಯನ್ನು ವೇಶ್ಮವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಭುವಿಮಿತವಾದ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಸೇರುವೆನು, ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ ! ಮತ್ತು ನಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಯಶಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಆಗಲಿ ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ ಅಲ್ಲವೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆ (ಆತ್ಮನನ್ನು) ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ (ನಾನು) ಅವರ ಯಶಸ್ಸು ಆಗುವಂತಾಗಲಿ ! ಹೀಗೆಯೇ ರಾಜರುಗಳ ವೈಶ್ಯರುಗಳ (ಆತ್ಮನೂ ಆಗುವಂತಾಗಲಿ). ಅವರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.
2. ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವಾದರೂ ಈ ಮಂತ್ರವು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಷಯವೇ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮೦)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೂ ಆತ್ಮನಾಗುವಂತಾಲಿ ! ಆ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ನಾನು (ಅನುಪ್ರಾಪತ್ಸಿ =) ಪಡೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವೆನು. ಆ ನಾನು ಯಶಸ್ಸುಗಳ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮರುಗಳ - ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಮನೋಬುದ್ಧಿರೂಪಗಳಾದ (ಆತ್ಮರ-[1]) ಯಶಸ್ಸು ಆತ್ಮನು.

ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾನು ಹೀಗೆ ಪಡೆಯಬೇಕು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ : ಶ್ಯೇತವಾದ ಎಂದರೆ ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಮಾಗಿದ ಎಗಚೀಕಾಯಿಯಂತೆ ಕೆಂಪಗಿರುವದು. ಮತ್ತು ಅದತ್ಕವು ಎಂದರೆ ಹಲ್ಲುಗಳಿಲ್ಲದ್ದಾದರೂ ತಿನ್ನತಕ್ಕದ್ದು, ಎಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಂಜನವು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರ ತೇಜಸ್ಸು, ಬಲ, ವೀರ್ಯ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಧರ್ಮ - ಇವುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ವಿನಾಶಗೊಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಂಥ ಲಕ್ಷಣದ ಶ್ಯೇತವರ್ಣದ ಲಿಂದು ಅಂಟಿನಂತೆ ಜಾರುವ (ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ) ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಸೇರದೆ ಇರುವಂತಾಗಲಿ ! (ಎಂದಿಗೂ) ಪಡೆಯದಂತಾಗಲಿ ! (ಮಾಭಿಗಾಮ್ ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ (ಅದು) ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೈದನೆಯ ಖಂಡ

(ಗುರುವಂಶವು ಸಾಧನಕಲಾಪವೂ)

ಗುರುವಂಶ, ಸಾಧನ, ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಧೈತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಯ ಉವಾಚ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ಮನವೇ ಮನುಃ ಪ್ರಜಾಭ್ಯ ಆಚಾರ್ಯಕುಲಾದ್ ವೇದಮಧೀತ್ಯ ಯಥಾವಿಧಾನಂ ಗುರೋಃ ಕರ್ಮಾತಿಶೇಷೇಣಾಽಭಿಸಮಾವೃತ್ಯ ಕುಟುಮ್ಬೇ ಶುಚೌ ದೇಶೇ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮಧೀಯಾನೋ ಧಾರ್ಮಿಕಾನ್ ವಿದಧದಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯಾಹಿಗ್ಂಸನ್ ಸರ್ವಭೂತಾನ್ಯನ್ಯತ್ರ

1. ಆತ್ಮರೆಂದು ತೋರುವ ದೇಹಾದಿಗಳ ಎಂದರ್ಥ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಅನೇಕವಲ್ಲ.

ತೀರ್ಥೇಭ್ಯಃ ಸ ಖಲ್ವೇವಂ ವರ್ತಯನ್ ಯಾವದಾಯುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ ॥೧॥

೧. ಆ ಇದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಹೇಳಿದನು ; ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮನುವಿಗೆ, ಮನವು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ, ಗುರುವಿನ ಕರ್ಮವನ್ನುಮಾಡಿ ಉಳಿದ (ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಯಥಾವಿಧಾನವಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಆಚಾರ್ಯಕುಲದಿಂದ ಸಮಾವರ್ತನಮಾಡಿ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಶುಚಿಯಾದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾ ಧಾರ್ಮಿಕರನ್ನಾಗಿ ವಿಧಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಹಿಂಸೆಮಾಡದೆ, ಆಯುಸ್ಸಿರುವವರೆಗೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವವನಾದರೆ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದೂ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದೂ ಇಲ್ಲ.

ಗುರುವಂಶಪರಂಪರೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೮. ತದ್ ಹ ಏತದಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಸೋಪಕರಣಮ್ ಓಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರಮ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಸಹೋಪಾಸನೈಃ ತದ್ವಾಚಕೇನ ಗ್ರನ್ಥೇನ ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯೀಲಕ್ಷಣೇನ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ವಾ ತದ್ದ್ವಾರೇಣ ಪ್ರಜಾಪತಯೇ ಕಶ್ಯಪಾಯ ಉವಾಚ । ಅಸಾವಪಿ ಮನವೇ ಸ್ವಪುತ್ರಾಯ । ಮನುಃ ಪ್ರಜಾಭ್ಯಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸಂಪ್ರದಾಯಪರಮ್ಪರಯಾ ಆಗತಮ್ ಉಪನಿಷದ್ವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಅದ್ಯಾಪಿ ವಿದ್ವತ್ಸು ಅವಗಮ್ಯತೇ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಉಪಕರಣಸಹಿತವಾಗಿ[1] 'ಓಮಿತ್ಯೇದಕ್ಷರಮ್' (೧-೧-೧) ಮುಂತಾದ ಉಪಾಸನೆಗಳೊಡನೆ, ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಎಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಂಥದೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು, ಅಥವಾ

1. 'ಶಮಾದಿಗಳೊಡನೆ' ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಅನುಕೂಲವಾದ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರವೇ ಮುಂತಾದ ತರ್ಕವೆಂಬ ಉಪಕರಣದೊಡನೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦), ೨-೧-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೧೮) - ಇವನ್ನುನೋಡಿ.

ಅವನ ದ್ವಾರದಿಂದ ಪರಮೇಶ್ವರನು,[1] ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಕಶ್ಯಪನಿಗೆ, ಹೇಳಿದನು. ಆ (ಕಶ್ಯಪನೂ) ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಮನುವಿಗೆ ಹೇಳಿದನು ; ಮನುವು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ (ಹೇಳಿದನು) - ಎಂದಿಂತು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು (ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಉಪದೇಶಿಸುವ) ಸಂಪ್ರದಾಯಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಉಪನಿಷದ್ವಿಜ್ಞಾನವು ಈಗಲೂ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.[2]

ಸಾಧನಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮೯. ಯಥೇಹ ಷಷ್ಠಾದ್ಯಧ್ಯಾಯತ್ರಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿತಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಸಫಲಾ ಅವಗಮ್ಯತೇ ತಥಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ನ ಕಶ್ಚನಾರ್ಥಃ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತದಾನರ್ಥಕ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ-ಪರಿಜಿಹೀರ್ಷಯಾ ಇದಂ ಕರ್ಮಣೋಽವಿದ್ವದ್ಭಿರನುಷ್ಠೀಯಮಾನಸ್ಯ[3] ವಿಶಿಷ್ಟಫಲ ವತ್ತ್ವೇನ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ಆಚಾರ್ಯಕುಲಾದ್ ವೇದಮಧೀತ್ಯ ಸಹಾಽರ್ಥತೋ ಅಧ್ಯಯನಂ ಕೃತ್ವಾ ಯಥಾ ವಿಧಾನಂ ಯಥಾಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತೈರ್ನಿಯಮೈ ರ್ಯುಕ್ತಃ ಸನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಧೇಃ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಉಪಕುರ್ವಾಣಕಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವೇ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಾಯಾಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ಆಹ । (ಗುರೋಃ ಕರ್ಮಾತಿಶೇಷೇಣ)[4] ಗುರೋಃ ಕರ್ಮ ಯತ್ಕರ್ತವ್ಯಂ ತತ್ಕೃತ್ವಾ, ಕರ್ಮಶೂನ್ಯೋ ಯೋಽತಿಶಿಷ್ಟಃ ಕಾಲಃ, ತೇನ ಕಾಲೇನ ವೇದಮಧೀತ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಂ ಹಿ ನಿಯಮವತಾ ಅಧೀತೋ ವೇದಃ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಫಲಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ। ಅಭಿಸಮಾವೃತ್ಯ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ಸಮಾಪಯಿತ್ವಾ ಗುರುಕುಲಾತ್ ನಿವೃತ್ಯ ನ್ಯಾಯತೋ ದಾರಾನಾಹೃತ್ಯ ಕುಟುಮ್ಬೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯೇ ವಿಹಿತೇ ಕರ್ಮಣಿ ತಿಷ್ಠನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ರಾಪಿ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವಿಹಿತಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ಉಚ್ಯತೇ । ಶುಚೌ ವಿವಿಕ್ತೇ

---

1. ಪರಮೇಶ್ವರನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೂ ಹೇಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ವೇ. ೬-೧೮ನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದನು ಎಂದದ್ದರ ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥವಿದು. ಗುರೂಪದೇಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈಗಲೂ ಇದ್ದೇಇರುತ್ತಾರೆ ; ಅವರಿಂದ ಬೇರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು - ಎಂದು ಭಾವ.
3. 'ವಿದ್ವದ್ಭಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವೇ ಮೇಲು. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಈ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಹೋದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಅಮೇಧ್ಯಾದಿರಹಿತೇ ದೇಶೇ ಯಥಾವತ್ ಆಸೀನಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮ್ ಅಧೀಯಾನಃ। ನೈತ್ಯಕಮ್ ಅಧಿಕಂ ಚ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಋಗಾದ್ಯಭ್ಯಾಸಂ ಚ ಕುರ್ವನ್ ಧಾರ್ಮಿಕಾನ್ ಪುತ್ರಾನ್ ಶಿಷ್ಯಾಂಶ್ಚ ಧರ್ಮಯುಕ್ತಾನ್ ವಿದಧತ್ ಧಾರ್ಮಿಕತ್ವೇನ ತಾನ್ ನಿಯಮಯನ್ ಆತ್ಮನಿ ಸ್ವಹೃದಯೇ ಹಾರ್ದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ, ಇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಹಣಾತ್ ಕರ್ಮಾಣಿ ಚ ಸಂನ್ಯಸ್ಯ । ಅಹಿಂಸನ್ ಹಿಂಸಾಮ್ ಪರಪೀಡಾಮ್ ಅಕುರ್ವನ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಸ್ಥಾವರಜಙ್ಗಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಅಪೀಡಯನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಭಿಕ್ಷಾನಿಮಿತ್ತಮ್ ಅಟನಾದಿನಾಽಪಿ ಪರಪೀಡಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ । ಅನ್ಯತ್ರ ತೀರ್ಥೇಭ್ಯಃ । ತೀರ್ಥಂ ನಾಮ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಜ್ಞಾವಿಷಯಃ । ತತೋಽನ್ಯತ್ರೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಾಶ್ರಮಿಣಾಂ ಚೈತತ್ ಸಮಾನಮ್ । ತೀರ್ಥೇಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರ ಅಹಿಂಸೈವೇತ್ಯನ್ಯೇ ವರ್ಣಯನ್ತಿ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆರನೆಯದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯದ (ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ) ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಸಫಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಆನರ್ಥಕ್ಯವು ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ. (ಅದನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲವಿರುವದರಿಂದ[1] ಸಾರ್ಥಕ್ಯವಿರುವದೆಂಬುದನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ :

ಆಚಾರ್ಯಕುಲದಿಂದ - ಯಥಾವಿಧಾನವಾಗಿ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ

1. "ಅಜ್ಞರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯವನ್ನು ಅಜ್ಞರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ" ಎಂದು ಟೀಕೆ. ವೇದವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾದರೆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವೇ ಇಲ್ಲವಾಯಿತಲ್ಲ! - ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವರಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲವಿದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮವೂ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ 'ಅವಿದ್ವದ್ಭಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ವಿದ್ವದ್ಭಿಃ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ಆಗ ಉಪಾಸಕರು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. ಇದು ಹಿಂದುಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳೇ ಫಲವಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿದ್ವಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಮೂಲಕ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲವೂ ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೀ.ಭಾ. ೧೮-೪೬ರ ಅವತರಣಿಕೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩೭), ತೈ. ಭಾ. ೧-೧೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೮೧)ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ[1] ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾ ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಕುರ್ವಾಣಕನಿಗೆ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಧಿಯೆಲ್ಲವೂ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷೆಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : (ಗುರೋಃ ಕರ್ಮಾತಿಶೇಷೇಣ=) ಗುರುವಿನ ಕರ್ಮವನ್ನು ಯಾವದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು[2] ಮಾಡಿ (ಅಂಥ) ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಲವು ಉಳಿದಿರುವದಲ್ಲ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ[3] ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ನಿಯಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ ವೇದವೇ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗುವದೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?[4] - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಮಾವರ್ತನಮಾಡಿ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು[5] ಗುರುಕುಲದಿಂದ[6] ಹಿಂತಿರುಗಿ ನ್ಯಾಯದಿಂದ[7] ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು, ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಎಂದರ್ಥ.[8] ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಗಾರ್ಹ್ಯಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳೊಳಗೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : ಶುಚಿಯಾದ ಶುದ್ಧವಾದ ಅಮೇಧ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು[9] ಸ್ವಶಾಖಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ದಿನದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನ

1. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ನಿಯಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸುತ್ತಾ.
2. ಸಮಿದಾಹರಣವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು, ಮನೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ, ಕಾಲೊತ್ತುವದು ಮುಂತಾದದ್ದು - ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ.
3. ವೇದಮಧೀತ್ಯ ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಇದರ ಅನ್ವಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ.
4. ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾದ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯೂ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಫಲವಾದ ಮುಕ್ತಿಯೂ ನಿಯಮಾಧ್ಯಯನದ ಫಲವು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
5. "ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ" ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿದ್ದರೂ ವೇದವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಿಯೇ ಸಮಾವರ್ತನಮಾಡಬೇಕು - ಎಂದು ಶಾ. ಭಾ ೧-೧-೧ರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ.
6. "ಆಚಾರ್ಯಕುಲಾತ್" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.
7. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಿಧಿಯಿಂದ.
8. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿರುವದು ಎಂದರೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವದು - ಎಂದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ಭಾವ.
9. ಪದ್ಮಾಸನಾದ್ಯಾಸನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.

ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು ಋಗಾದಿಗಳ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೂ ಧಾರ್ಮಿಕರನ್ನಾಗಿಮಾಡುತ್ತಾ ಧರ್ಮಯುಕ್ತರನ್ನಾಗಿಮಾಡುತ್ತಾ ಧಾರ್ಮಿಕರಾಗಿರುವಂತೆ ಅವರನ್ನು ನಿಯಮಿಸುತ್ತಾ, ಆತ್ಮನಾದ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟು, ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂದರ್ಥ.[1] ಯಾವ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಭೂತಗಳನ್ನು (ಯಾವವನ್ನೂ) ಹಿಂಸೆಮಾಡದೆ ಪೀಡಿಸದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಭಿಕ್ಷಾನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಓಡಾಡುವದರಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪೀಡೆಯಾದೀತೆಂದು ಇದನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳಿದೆ. ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕಕಡೆಯಲ್ಲಿ, ತೀರ್ಥವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿಷಯವು ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಎಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಮಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ಉಪದೇಶವು.[2] ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸೆಯೇ (ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ) ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.[3]

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೯೦. **ಕುಟುಮ್ಬ ಏವೈತತ್ ಸರ್ವಂ ಕುರ್ವನ್ ಸ ಖಲ್ವಧಿಕೃತೋ ಯಾವದಾಯುಷಂ ಯಾವಜ್ಜೀವಮೇವಂ ಯಥೋಕ್ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣೈವ ವರ್ತಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ ದೇಹಾನ್ತೇ । ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ ಶರೀರಗ್ರಹಣಾಯ । ಪುನರಾವೃತ್ತೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಅರ್ಚಿರಾದಿನಾ ಮಾರ್ಗೇಣ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮಭಿಸಂಪದ್ಯ ಯಾವದ್ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಸ್ಥಿತಿಸ್ತಾವತ್ ತತ್ರೈವ ತಿಷ್ಠತಿ ಪ್ರಾಕ್ತತೋ ನಾऽऽವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ದ್ವಿರಭ್ಯಾಸ ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯಾಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಃ ॥**

1. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಎಂದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು ; ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಆಧಾರವಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬುದು ಈ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಿಂದಲೂ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೪೮, ೪೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೯೩) ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆ, ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.
2. ಬರಿಯ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ.
3. ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಮಾಡಿದ್ದು ಹಿಂಸೆಯೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಆಯುಸ್ಸಿರುವವರೆಗೂ ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ[1] ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವವನಾದರೆ ದೇಹ(ಪಾತ)ವಾದ ಬಳಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶರೀರಧಾರಣವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಿಂತಿರುಗುವದೆಂಬುದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗಳೆದಿರುವದರಿಂದ (ಹೀಗೆ)[2] ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಇರುವದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ - ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ('ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ' ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದೂ ಇಲ್ಲ - ಎಂದು) ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯು ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಗೋವಿನ್ದಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯಪಾದಶಿಷ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಹಂಸಪರಿವ್ರಾಜಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ
ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತಃ ಕೃತೌ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯೇಽಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಸಮಾಪ್ತಂ ಚೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಮ್

ಓಂ ತತ್ಸತ್

1. ಸಾಯುವ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೧೨.
2. ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋದವರು ಬರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದೆ - ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದೆ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಇದರಿಂದ ತೆಗೆಯಬಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದವರು (೧) ಕಲ್ಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ೫-೧೦-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೦೫)ನ್ನೂ ಬೃ. ಭಾ ೬-೨-೧೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೫೦)ನ್ನೂ ನೋಡಿ. (೨) ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಾದವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೊಡನೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧೦, ೪-೩-೨೨- ಇವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಏಳನೆಯ ಖಂಡದಿಂದ ಹದಿನೈದರವರೆಗಿನ ಖಂಡಗಳ ಸಾರ

ಏಳನೆಯ ಖಂಡ

''ಯಾವ ಆತ್ಮನು ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನಾಗಿರುವನೋ ವಿಜರನೂ ವಿಮೃತ್ಯುವೂ ವಿಶೋಕನೂ ಹಸಿವುಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಲ್ಲದವನೂ ಸತ್ಯಕಾಮನೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೂ ಆಗಿರುವನೋ ಅವನನ್ನೇ ಅನ್ವೇಷಣಮಾಡಬೇಕು, ಅವನನ್ನೇ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವನು ಅವನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ'' ಎಂದು ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ನುಡಿದನಂತೆ.

ಇದು ದೇವಾಸುರರಿಬ್ಬರ ಕಿವಿಗೂ ಬಿದ್ದಿತು. ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ದೇವರಾಜನಾದ ಇಂದ್ರನೂ ಅಸುರರಾಜನಾದ ವಿರೋಚನನೂ ಹೊರಟು ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಗಳಾಗಿ ಬಂದು ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಿಂದಿದ್ದರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅವರು ಏತಕ್ಕೆ ಬಂದರೆಂಬುದನ್ನು ಅವರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು.

''ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ಅಮೃತವೂ ಅಭಯವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವು'' ಎಂದು ಅವನು ಅವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಅವರು ಛಾಯಾಪುರುಷನಿರಬಹುದೆಂದುಕೊಂಡು ''ನೀರು, ಕನ್ನಡಿ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನು ಯಾರು ?'' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ''ಅವನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ'' ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು.

ಎಂಟನೆಯ ಖಂಡ

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ''ನೀರಿನ ಶ್ರಾವೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ ; ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರಿ'' ಎಂದನು. ಅವರನ್ನು ಏನು ಕಂಡಿರೆಂದು ಕೇಳಲು ''ನಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ'' ಎಂದರು.

ಆಗ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ''ಕ್ಷೌರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ತಮವೇಷಭೂಷಣ ಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ನೋಡಿರಿ !'' ಎಂದನು. ಆಗಲೂ ಅವರು ''ನಾವು ಹೇಗಿದ್ದೇವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಛಾಯಾಪುರುಷರು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ''ಎಂದರು.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ''ಇವನೇ ಆತ್ಮನು'' ಎಂದು ದ್ರಷ್ಟೃಪುರುಷನನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಅವರು ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ''ಇವರಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗಿಲ್ಲ. ಈಗಿನ

ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನೇ ನಂಬಿಕೊಂಡವರು ಪರಾಭೂತರಾಗುವರು" ಎಂದನು. ಅಸುರರಾಜನು ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನೇ ಅಸುರರಲ್ಲಿ ಹರಡಿದನು. ಅಸುರರಲ್ಲಿ ಈ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯೇ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ.

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗದೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ "ಛಾಯಾಪುರುಷನು ಆತ್ಮನಾಗಲಾರನು, ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಅದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ ; ಅದು ಶರೀರದೊಡನೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದೇನೂ ಫಲವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ" ಎಂದುಕೊಂಡು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಮತ್ತೆ ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು "ಇದು ನಿಜ, ಈ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ನಿನಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವೆನು. ಇನ್ನೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರು" ಎಂದನು.

ಹತ್ತನೆಯ ಖಂಡ

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು "ಈ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಹಿತನಾಗಿ ಭೋಗಾನುಭವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ, ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ಅಮೃತಾಭಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು" ಎಂದನು. ಇಂದ್ರನು ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಆದರೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಹೀಗೆ ತೋಚಿತು : "ಸ್ವಪ್ನಪುರುಷನು ಶರೀರವನ್ನನುಸರಿಸಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ ; ಆದರೆ ಇವನನ್ನು ಯಾರೋ ಹೊಡೆಯುವಂತೆ, ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ, ಇವನು ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ! ಇವನು ಹೇಗೆ ಆತ್ಮನಾದಾನು ?" ಹೀಗೆಂದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು "ಇದು ನಿಜ. ಇದೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಮತ್ತೂ ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು. ಇನ್ನೂ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರು" ಎಂದನು.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಖಂಡ

"ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸುಪ್ತನಾಗಿ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರುವನಲ್ಲ ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ಅಮೃತಾಭಯಬ್ರಹ್ಮವು" ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಂದ್ರನು ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಆದರೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಹೀಗೆ ತೋಚಿತು: "ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಇಂಥವನು, ಇವರು ಇಂಥವರು - ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ! ಇವನು ಹೇಗೆ ಆ ಆತ್ಮನಾದಾನು ?" ಈ

ತನ್ನ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅವನು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು.

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು "ಇದು ನಿಜ, ಇವನನ್ನೇ ಮತ್ತು ಒಮ್ಮೆ ನಿನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು, ಇನ್ನೂ ಐದುವರ್ಷಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿರು" ಎಂದನು. ಇಂದ್ರನು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನೂರೊಂದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿದ್ದನು.

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಖಂಡ

"ಮಘವಂತನೆ, ಈ ಶರೀರವು ಮರ್ತ್ಯವು, ಇದು ಅಮೃತನೂ ಅಶರೀರನೂ ಆದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು. ಸಶರೀರನಾದವನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವುಂಟು, ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ತಪ್ಪವು. ಆದರೆ ಅಶರೀರನಾದವನನ್ನು ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳು ಸೋಂಕವು. ಹೇಗೆ ವಾಯು, ಮೋಡ, ಮಿಂಚು, ಗುಡುಗು - ಇವುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದು ಸೂರ್ಯತಾಪದಿಂದ ಎದ್ದು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ರೂಪಿನಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವವೊ ಹಾಗೆ ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದಾತ್ಮನು ವಿವೇಕದಿಂದ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೆದ್ದು ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವನೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷನು. ಈ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಮುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳೂ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಅವನದೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ.

ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವು ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಗಳಿಂದ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಆತ್ಮನದೇ. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾದವನು ವಿಶುದ್ಧವಾದ ದೈವಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗಾಗುವ ಮಾನಸವಾದ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಲೋಕಕಾಮಗಳೂ ದೊರೆತಿರುವವು" ಎಂದು ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದನು.

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಖಂಡ

ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮದಿಂದಲೇ ಆಗಿರುವದು. ನಾನು ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಹಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನು - ಎಂದು ಉಪಾಸಕನು ಈ ಅರ್ಥದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಖಂಡ

ಆಕಾಶದಂತೆ ಅಶರೀರನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೂ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಮೃತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ - ಎಂಬೀ

ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರದರ್ಥವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು.

ಉಪಾಸಕನಾದವನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಸಭೆಯನ್ನು ನಾನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವೆನು ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ, ಕ್ಷತ್ರಿಯರ, ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯರ, ಆತ್ಮನೇ ನಾನಾಗುವೆನು ! ಎಲ್ಲಾ ಆತ್ಮರುಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನು ನಾನು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಾನು ಗರ್ಭವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ ಇರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು ! ಎಂಬರ್ಥದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಹದಿನೈದನೆಯ ಖಂಡ

ಈ ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಪನಿಷದ್ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭನ ಮೂಲಕ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮನುವಿಗೂ ಮನುವು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಹೇಳಿದನು. ಹೀಗೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಜನರಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದೆ.

ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವು ದೊರಕುವದಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಗುರುಕುಲವಾಸಮಾಡಿವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮ ಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುಜ್ಞೆಮಾಡಿರುವದು ಹೊರತು ಮತ್ತೆಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾತನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಅವನು ಮತ್ತೆ ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ . ಅಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮಗಳು

ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳ ಪರಾಮರ್ಶವು ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಈ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪಾರಿಭಾಷಿಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಿಕ್ಕ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ವಾಚಕರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಭಾಗ

ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕ, ಕಾಮ್ಯ - ಎಂದು ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. (೧) ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲೇಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ 'ಪ್ರತ್ಯವಾಯ' (ದೋಷ)ವುಂಟೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು. (೨) ಯಾವದಾದರೂ ನಿಮಿತ್ತವು ಬಂದೊದಗಿದಾಗ ಆಗಲೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಗಳು. ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳೂ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವಾಗಲೇ ಮಾಡತಕ್ಕವಾದ್ದರಿಂದ ನೈಮಿತ್ತಿಕವೇ ಆದರೂ ನಿಮಿತ್ತವು ನಿಯತವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದು ನಿತ್ಯ, ಅನಿಯತವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದು ನೈಮಿತ್ತಿಕ - ಎಂದು ಇವುಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿರುತ್ತದೆ. (೩) ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳು. (೪) ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಬಹುದಾದ ಲೋಪಾದಿದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವವು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮಗಳು.

ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳು

ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮಗಳು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ; (೧) ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಾಯಂಪ್ರಾತಃ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ಅಕ್ಕಿ-ಮುಂತಾದ ವಿಹಿತದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಹೋಮಗಳಿಗೆ 'ದರ್ವೀಹೋಮ'ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. (೨) ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಅಥವಾ ಹುಣ್ಣಿಮೆ - ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಚರು, ಪುರೋಡಾಶ - ಮುಂತಾದ ವಿಹಿತದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಗವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ

ಇಷ್ಟಿಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು ; ಇವುಗಳನ್ನು ಯಾಗಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವದುಂಟು. (೩) ಪ್ರತಿವರ್ಷರ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಯಾ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಪಶುವಿನ ಹೃದಯವೇ ಮುಂತಾದ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಗಗಳಿಗೆ 'ಪಶುಯಾಗಗಳು' ಎಂದು ಹೆಸರು. (೪) ವಸಂತದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಆಯಾ ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಫಲದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಅದರ ರಸವನ್ನು 'ಗ್ರಹ', 'ಚಮಸ' - ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವದು 'ಸೋಮಯಾಗ'ವು.

ಈ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ 'ಆಹಿತಾಗ್ನಿಯಾದ' ವಿವಾಹಿತನಾದ ದ್ವಿಜನು (ಬ್ರಾಹಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯನು) ಮಾಡತಕ್ಕವು. ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ, ಆಹವನೀಯ-ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನವೆಂಬ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವು ಆಧಾನವಾದಂದಿನಿಂದ ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಧಾರಣೆಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ; ಮಿಕ್ಕೆರಡನ್ನೂ ಆಯಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವಂತೆ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯದಿಂದ ಎತ್ತಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು. ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಅವು ಮತ್ತೊಂದು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲಾದರೂ ನಾಶವಾದರೆ ಕೂಡಲೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಬಹುಕಾಲ ಹೀಗೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಾದರೆ ಪುನರಾಧಾನವೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು. ಒಬ್ಬನ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಮಗಳ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಭಾವವೂ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವೂ

ಇಷ್ಟಿ, ಪಶುಯಾಗ, ಸೋಮಯಾಗ - ಇವುಗಳಂತೆ ಇರುವ ಬೇರೆಯ ಕರ್ಮಗಳು ಇವುಗಳ ವಿಕೃತಿಗಳೆನಿಸುವವು. ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಂಗಗಳೆಲ್ಲ ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವವೋ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿ ; ಯಾವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವದೋ ಅದು ವಿಕೃತಿ - ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮ. ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವು ದ್ರವ್ಯದಿಂದ, ದೇವತೆಯಿಂದ, ಅಥವಾ ದೇವತಾವಾಚಿಪದಾಕ್ಷರದಿಂದ - ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಇಷ್ಟಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯಪಶುಯಾಗಕ್ಕೂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ ; ಮಿಕ್ಕ ಪಶುಯಾಗಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯಪಶುಯಾಗವು ಪ್ರಕೃತಿ ;

ಮಿಕ್ಕ ಸೋಮಯಾಗಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮವೆಂಬ ಸೋಮಯಾಗವು ಪ್ರಕೃತಿ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮವು ; ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇಷ್ಟಿಗಳು ಬೇರೆಯ ಇಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿರಬಹುದು ; ಪಶುಯಾಗಕ್ಕೂ ಸೋಮಯಾಗಕ್ಕೂ ಅಂಗವಾಗಿರಬಹುದು ; ಪಶುಯಾಗಗಳು ಸೋಮಯಾಗಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಂಗ ; ಸೋಮಯಾಗಗಳು ಬೇರೆಯ ಸೋಮಯಾಗಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಂಗವಾಗಿರುವವು.

ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವೇದಗಳ ಸಂಬಂಧ

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ಯಜುರ್ವೇದವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸವೇ ಮುಂತಾದ ಇಷ್ಟಿಗಳೂ ಪಶುಯಾಗವೂ ಋಗ್ವೇದಯಜುರ್ವೇದಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವು. ಅಲ್ಲಿ ಋಗ್ವೇದದಿಂದ ಯಾಜ್ಯಾ, ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ, ಸಾಮಧೇನೀ, ಪ್ರೈಷ - ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು ; ಶಾಖಾಚ್ಛೇದ, ಹವಿರ್ನಿರ್ವಾಪ, ಅವಘಾತ, ಪ್ರೋಕ್ಷಣ, ಪೇಷಣ, ಪುರೋಡಾಶಶ್ರಪಣ, ಪ್ರಯಾಜಾನುಯಾಜಾದಿಗಳು - ಇವೆಲ್ಲ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವವು. ಹೀಗೆಯೇ ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯೂಪಚ್ಛೇದನ, ಉಪಾಕರಣ - ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಯಜುರ್ವೇದದಿಂದಲೂ ಯಾಜ್ಯಾದಿಗಳು ಋಗ್ವೇದದಿಂದಲೂ ಆಗುವವು ; ಸೋಮಯಾಗವು ಮೂರು ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಆಗುವವು.

ಋಗ್ವೇದಯಜುರ್ವೇದಸಾಮವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ

ಋಗ್ವೇದಯಜುರ್ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ಇಷ್ಟಿ, ಪಶುಗಳು - ಎಂಬ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಸೋಮಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಧಿಸಿದೆ. ಯಜುರ್ವೇದದ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ಪುನರಾಧಾನ, ಆಗ್ರಯಣ, ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಗಳು, ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿಗಳು, ಕಾಮ್ಯಪಶುಗಳು, ಸೌತ್ರಾಮಣಿ, ಅಗ್ನಿಚಯನ, ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿಸಪ್ತಸ್ತೋಮಸಂಸ್ಥೆಗಳು[1], ರಾಜಸೂಯ, ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ, ಪುರುಷಮೇಧ, ಅಶ್ವಮೇಧ, ಗವಾಮಯನ - ಇಷ್ಟು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗಸಮೇತವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದೆ ; ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸೋಮಯಾಗಗಳನ್ನು

1. ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ 1124ನೆಯ ಪುಟದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಿಪಶು ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸೋಮಯಾಗವನ್ನೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಸಾಮವೇದಸಂಹಿತೆ

ಮಿಕ್ಕ ವೇದಗಳಂತೆ ಸಾಮವೇದವೂ ಸಂಹಿತೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ಎಂಬ ಎರಡು ಮಹಾಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಚಿಕ, ಗಾನ - ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಆರ್ಚಿಕದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಚಿಕ (ಛಂದ ಆರ್ಚಿಕ), ಉತ್ತರಾರ್ಚಿಕ - ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರವಿಭಾಗಗಳುಂಟು. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬರಿಯ ಋಕ್ಕುಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಾಮಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ, ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ಕ್ರತುಗಳಲ್ಲಿ ಗಾನಮಾಡತಕ್ಕ ಸಾಮಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ತರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಗಾನ

ಒಂದೊಂದು ಸಾಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಋಕ್ಕಿನೊಡನೆ ಮುಂದಿನ ಎರಡನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಮೂರನ್ನು ಒಂದಾನೊಂದು ಆವೃತ್ತಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಗಾನಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮವು ; ಹಾಗೆ ಮಾಡುವದು ಸ್ತೋತ್ರವೆನಿಸುವದು. ಸ್ತುತಿಯು ಮುಗಿಯುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಋಕ್ಕುಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ ಸೂಕ್ತವು.

ಸಾಮವೇದದ ಗಾನಭಾಗವು ಪ್ರಕೃತಿ, ಆರಣ್ಯಕ, ಊಹ, ರಹಸ್ಯ - ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ. ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಊರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅರಣ್ಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಗಾನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು - ಎಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ಎರಡಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಚಿಕದಲ್ಲಿರುವ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ಗಾನವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಗಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳೆಂದರೆ ಮಿಕ್ಕ ವೇದಭಾಗದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಉದಾತ್ತಾದಿಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ ; ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಗಾನಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಕಲಿಯಬೇಕು.[1]

---

1. ಗ್ರಾಮೇ ಗೇಯ (ಅಥವಾ ವೇಯ, ಪ್ರಕೃತಿ) ಗಾನ ಮತ್ತು ಆರಣ್ಯಕಗಾನ - ಇವೆರಡನ್ನೂ "ಬೊಂಬಾಯಿಪ್ರಾಂತದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮಂಡಲ"ದವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಗ್ರಂಥದ ಭೂಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಸ್ವರಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಒಂದೊಂದು ಋಕ್ಕಿನಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಸಾಮವು ಹುಟ್ಟಿರುವದೆಂದೂ ಆ ಸಾಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಈ ಸಾಮಗಳನ್ನು ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕ್ರತುಗಳಲ್ಲಿ ಗಾನಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಋಕ್ಕಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಯಾವ ಯಾವ ತೃಚಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಗಾನಮಾಡಬೇಕಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಊಹಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆಯೇ ಆರಣ್ಯಗೇಯಸಾಮಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ತೃಚಗಳನ್ನು ರಹಸ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಊಹ, ರಹಸ್ಯ- ಇವೆರಡೂ ಪೌರುಷೇಯವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಭಾವಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಮವೇದದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು

ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ ಶಾಖೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಥುಮ, ರಾಣಾಯನೀಯ, ಜೈಮಿನೀಯ (ತಲವಕಾರೀಯ)- ಎಂಬೀ ಮೂರು ಶಾಖೆಗಳು ಈಗಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೌಥುಮಶಾಖೆಯೇ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಆ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ತಾಂಡ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣವೊಂದೇ ಈಗ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಗ್ರಂಥ. ತಾಂಡಿ ಎಂಬ ಋಷಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ತಾಂಡ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪ್ರಪಾಠಕಗಳಿರುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪಂಚವಿಂಶತಿಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ಪ್ರೌಢಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು.

ತಾಂಡ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಹಸ್ರಸಂವತ್ಸರಪರ್ಯಂತವಾದ ಸೋಮಯಾಗಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು, ಅವುಗಳು ಇಂತಿಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ ಸ್ತೋಮಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದು - ಎಂಬಿದನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. ಪ್ರೌಢಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಷಡ್ವಿಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಸಾಮವಿಧಾನಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಆರ್ಷೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ದೈವತಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು, ಸಂಹಿತೋಪನಿಷತ್ತು, ವಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ರಂಥಗಳು ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ಎಂದು ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸೋಮಯಾಗಸ್ವರೂಪದ ವರ್ಣನೆ

ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಸಂಸ್ಥಾಕವಾದ[1] ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮವೇ ಮುಂತಾದ ಸೋಮಯಾಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಯಾಗಗಳಿಗೆ ಮೂರು ವೇದಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಸೋಮಯಾಗಕ್ಕೆ ಋಗ್ವೇದಯಜುರ್ವೇದವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಜನ, ಸಾಮವೇದವಿಹಿತವಾದ ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕಗಳನ್ನು ನೋಡುವದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ - ಹೀಗೆ ಹದಿನಾರು ಜನ ಋತ್ವಿಜರು ಬೇಕಾಗುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಹಿತಾಗ್ನಿಗಳೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಯಜಮಾನನೆನಿಸುವನು ; ಅವನಿಗೆ ಋತ್ವಿಜರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಋತ್ವಿಜರ ವಿವರವು ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ ; ಹೋತೃ, ಮೈತ್ರಾವರುಣ, ಅಚ್ಛಾವಾಕ, ಗ್ರಾವಸ್ತುತ್ - ಇದು ಹೋತೃಗಣ ; ಅಧ್ವರ್ಯು, ಪ್ರತಿಪ್ರಸ್ಥಾತಾ, ನೇಷ್ಟಾ, ಉನ್ನೇತಾ - ಇದು ಅಧ್ವರ್ಯುಗಣ ; ಉದ್ಗಾತೃ, ಪ್ರಸ್ತೋತೃ, ಪ್ರತಿಹರ್ತೃ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ - ಇದು ಉದ್ಗಾತೃಗಣ ; ಬ್ರಹ್ಮ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಛಂಸಿ, ಆಗ್ನೀಧ್ರ, ಪೋತೃ - ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ. ಈ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಮಿಕ್ಕ ಮೂರು ಮೂರು ಪುರುಷರು ; ಅವರನ್ನು ಹೋತೃಪುರುಷರು, ಅಧ್ವರ್ಯುಪುರುಷರು - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಆಯಾ ದೇವತೆಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಆಯಾ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುವದೇ ಯಾಗವು. ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಜುಹೂ ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋತೃವನ್ನು ನೋಡಿ 'ಅಗ್ನಯೇಽನುಬ್ರೂಹಿ' (ಅಗ್ನಿಗಾಗಿ ಅನುವಾಕ್ಯಾ ಋಕ್ಕನ್ನು ಹೇಳು) ಎನ್ನುವನು. ಈ ಪ್ರೈಷವು (ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು) ಆದ ಬಳಿಕವೇ ಹೇಳುವದಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಋಕ್ಕಿಗೆ

1. ಸಂಸ್ಥೆ ಎಂದರೆ ಕ್ರತುವಿನ ಸಮಾಪ್ತಿ. ಯಾವ ಸಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದಮೇಲೆಯೇ ಯಾವ ಕ್ರತುವು ಮುಗಿಯುವದೋ ಅದು ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಎಂಬುದು ಒಂದಾನೊಂದು ಸಾಮವು ; ಅದು ಯಾವ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಗಾನಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಗಾನವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಸಂಸ್ಥೆ-ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆದಕಾರಣ ಆ ಕ್ರತುವನ್ನು ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಸಂಸ್ಥಾಕವೆನ್ನುವರು. ಹೀಗೆ ಉಕ್ಥಸಂಸ್ಥಾಕ, ಷೋಡಶಿಸಂಸ್ಥಾಕ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕ್ರತುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸ್ಥಾಪದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ, ಉಕ್ಥ್ಯ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿಯೂ ಕರೆಯುವದುಂಟು. ಇಂಥ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಏಳು ಉಂಟು.

'ಅನುವಾಕ್ಯಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಋಕ್ಕನ್ನು ಪಠಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಆಗ್ನೀಧ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು 'ಆಶ್ರಾವಯ' (ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ದೇವತೆಗೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸು) ಎಂದು ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವನು ; ಆಗ ಅವನು 'ಅಸ್ತು ಶ್ರೌಷಟ್' (ಆಗಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ) ಎನ್ನುವನು. ಇದಾದ ಬಳಿಕ ಹೋತೃವನ್ನು ಕುರಿತು 'ಯಜ' (ಪ್ರಕೃತದೇವತೆಯ ಯಾಜ್ಯಾಋಕ್ಕನ್ನು ಹೇಳು) ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಹೋತೃವು ಆ ಋಕ್ಕನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ವೌಷಟ್', 'ವಷಟ್' ಮುಂತಾದ ವಷಟ್ಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಾದಮೇಲೆ ಅಧ್ವರ್ಯುವು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಬೇಕು ; ಹಾಗೆ ಹಾಕುವ ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯಜಮಾನನು ದೇವತೆಗಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಸ್ವತ್ವದ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತೆ (ಇದಮಗ್ನಯೇ ನ ಮಮ, ಅಗ್ನಯ ಇದಂ ನ ಮಮ - ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಇದು ನನ್ನದಲ್ಲ, ಅಗ್ನಿಗೋಸ್ಕರವಿದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ) ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು. ಇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ರಮವು. ಪಶುಸೋಮಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮೈತ್ರಾವರುಣನೆಂಬ ಹೋತೃಗಣದ ಎರಡನೆಯ ಋತ್ವಿಜನು ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ ಎಂಬ ಋಕ್ಕನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕವೇ ಹೋತೃವು ಯಾಜ್ಯಾ ಋಕ್ಕನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕಾಗುವದು. ಗಾನವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವರತ್ರಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸ್ವರದ ಋಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ದೇವತಾಸ್ತುತಿಗೆ ಶಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು ; ಹೋತೃವು ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಅವನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ಓಥಾಮೋ ದೇವ', 'ಮದಾಮೋದ ಇವ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ಪ್ರತಿಗರ'ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸವನಗಳು, ಮಂತ್ರಗಳ ಛಂದಸ್ಸು

ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಃಸವನ, ಮಾಧ್ಯಾಹ್ನಿಕಸವನ, ಸಾಯಂಸವನ - ಎಂಬ ಮೂರು ನಿಯತಕಾಲಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆಗಲೆ ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಇಂಥಿಂಥ ಸವನಕಾಲಕ್ಕೆ, ಇಂಥಿಂಥದ್ದು ಅಧಿದೇವತೆ, ಅದರ ಮುಂದೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಇಂಥಿಂಥ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸತಕ್ಕದ್ದೆಂಬ ನಿಯಮವುಂಟು. ಮಂತ್ರಗಳು ಋಕ್ಕು, ಸಾಮ, ಯಜುಸ್ಸು - ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಋಕ್ಕುಗಳು ಇಂತಿಷ್ಟು ಅಕ್ಷರದ ಇಂತಿಷ್ಟು ಪಾದದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಇಂಥಿಂಥ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದವು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಸಾಮಗಳಿಗೆ ಋಕ್ಕುಗಳೇ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೇ ಅದೇ ಛಂದಸ್ಸುಗಳೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಯಜುಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಮಂತ್ರಗಳ ಋಷಿ, ಛಂದಸ್ಸು, ದೇವತೆ, ವಿನಿಯೋಗ - ಇಷ್ಟನ್ನು ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯವು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ಯಾವವೆಂದರೆ

ಗಾಯತ್ರೀ, ಉಷ್ಣಿಕ್, ಅನುಷ್ಟುಪ್, ಬೃಹತೀ, ಪಙ್ಕ್ತಿ, ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್, ಜಗತೀ - ಎಂಬೀ ಏಳು. ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳು ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ನಾಲ್ಕು ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು ಉಷ್ಣಿಕ್ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ; ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರಗಳು ಅನುಷ್ಟುಬಾದಿಗಳಿಗೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಗೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಸ್ತೋತ್ರಗಳು, ಸ್ತೋಮಗಳು

ಆಯಾ ಗ್ರಹ, ಚಮಸ-ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾದಮೇಲೆ, ಸದಸ್ಸೆಂಬ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ 'ಔದುಂಬರೀ' ಎಂಬ ಕಂಬದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ[1] ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ಗಾತೃ, ಪ್ರಸ್ತೋತೃ, ಪ್ರತಿಹರ್ತೃ - ಎಂಬ ಮೂವರು ಋತ್ವಿಜರು ಸಾಮವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಸ್ತುತಿಗೆ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆಗ ಒಂದೊಂದು ಸಾಮವನ್ನು ಮೂರು ಮೂರು ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಗಾನಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. ಆ ಗಾನಕ್ಕೆ ಇಂತಿಷ್ಟೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಸ್ತೋಮಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು. ತ್ರಿವೃತ್ (ಒಂಬತ್ತು), ಪಂಚದಶ (ಹದಿನೈದು), ಸಪ್ತದಶ (ಹದಿನೇಳು), ಏಕವಿಂಶ (ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು), ತ್ರಿಣವ (ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು), ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶ (ಮೂವತ್ತುಮೂರು), ಚತುರ್ವಿಂಶ (ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು), ಚತುಶ್ಚತ್ವಾರಿಂಶ (ನಲವತ್ತುನಾಲ್ಕು), ಅಷ್ಟಾಚತ್ವಾರಿಂಶ (ನಲವತ್ತೆಂಟು) - ಹೀಗೆ ಸಂಖ್ಯಾ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಈ ಸ್ತೋಮಗಳು ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಯಾವ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂರು ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಆವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಯಾ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪವಮಾನ ಎಂಬ ಒಂದು ಸ್ತೋತ್ರವುಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಋಕ್ಕನ್ನು ಮೂರು ಸಾರಿ, ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ, ಹೀಗೆ ಗಾನಮಾಡಬೇಕು ; ಎರಡನೆಯ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅದೇ ಒಂದನೆಯ ಋಕ್ಕನ್ನು ಒಂದು ಸಾರಿ,

1. ಇದರ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಖವಾಗಿ ಉದ್ಗಾತೃ, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತೋತೃ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಹರ್ತೃ, ಮಿಕ್ಕ ಹೋತ್ರಾದಿಋತ್ವಿಜರು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖರಾಗಿರುವರು ಎಂದು ತಾ.ಬ್ರಾ. ೬-೪-೧೪.

ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಮೂರು ಸಾರಿ, ಮೂರನೆಯದನ್ನು ಒಂದು ಸಾರಿ - ಹೀಗೆ ಗಾನಮಾಡಬೇಕು ; ಮೂರನೆಯ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಒಂದೆರಡನೆಯ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ, ಮೂರನೆಯದನ್ನು ಮೂರು ಸಾರಿ - ಹೀಗೆ ಗಾನಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹದಿನೈದು ಸಾರಿಯಾಗುವದರಿಂದ ಇದು ಪಂಚದಶಸ್ತೋಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ಈಗ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳುಂಟು. ಇದರಂತೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಂಬತ್ತು ಸ್ತೋಮಗಳಿಗೂ ಇಂಥ ವಿಷ್ಟುತಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷ್ಟುತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗಾನಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುವದಕ್ಕೆ 'ಕುಶಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಚೋಟುದ್ದದ ಚೂಪುತುದಿಯುಳ್ಳ ಅತ್ತಿ ಮರದ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಒಂದಾನೊಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಅಥವಾ ನೀಟಾಗಿ ಇಡುವರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪವಮಾನದ ವಿಷ್ಟುತಿಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಕುಶಾನಿಕ್ಷೇಪಮಾಡಬೇಕು ;

(೩) — — ≡

(೨) | ||| |

(೧) ≡ — —

ಸಾಮದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗಳು, ಸ್ತೋಭಗಳು

ಸಾಮವನ್ನು ಅವಯವಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ಉದ್ಗಾತೃವೇ ಮುಂತಾದವರು ಪಠಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಗಳು ಎಂದು ಸಂಜ್ಞೆ. ಸಾಮದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತೃವು ಪಠಿಸುವ ಹಿಮ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹಿಂಕಾರವು ; ಪ್ರಸ್ತೋತೃವು ಗಾನಮಾಡುವ ಸಾಮಾವಯವವು ಪ್ರಸ್ತಾವವು ; ಉದ್ಗಾತೃವು ಗಾನಮಾಡುವ ಭಾಗವು ಉದ್ಗೀಥವು ; ಪ್ರತಿಹರ್ತೃವು ಗಾನಮಾಡುವ ಭಾಗವು ಪ್ರತಿಹಾರವು ; ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡುವ ಗಾನಭಾಗವು ನಿಧನವು. ಇವು ಪಂಚಭಕ್ತಿಗಳು. ಆದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಪದ್ರವ ಎಂಬ ಉಪಾಂತ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಮಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಭಕ್ತಿಗಳಾಗುವವು ; ಈ ಎರಡು ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಉದ್ಗಾತೃವೇ ಹಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಾಮಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವಾಗ ಗಾನಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಮವೇದಿಗಳು ನಡುನಡುವೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸ್ತೋಭಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಹಾಉ, ಹಾಇ, ಅಥ, ಇಹ, ಈ, ಊ, ಏ, ಔಹೋಇ, ಹಿಂ ಕಾರ, ಸ್ವರ, ಯಾ ವಾಕ್,

ಅನಿರುಕ್ತವಾದ ಹುಂಕಾರ- ಇಷ್ಟು ಸ್ತೋಭಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಮಭಕ್ತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನಾ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂಥಿಂಥ ಸ್ತೋಭಗಳು ರಥಂತರ, ವಾಮದೇವ್ಯ- ಮುಂತಾದ ಇಂಥಿಂಥ ಹೆಸರಿನ ಸಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ-ಎಂದು ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಸಾಮಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು.

ಷಡ್ವಿಂಶಾದಿಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು

(೨) ಷಡ್ವಿಂಶವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ತಾಂಡ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಶೇಷವೇ. ತಾಂಡ್ಯೋಕ್ತವಾದ ಕೆಲವು ಕರ್ಮಗಳ ವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವ ಕೆಲವು ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ.

(೩) ಸಾಮವಿಧಾನಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಕೃಚ್ಛ್ರಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ; ಅವೆಲ್ಲ ಆಯಾ ಸಾಮಾಧ್ಯಯನರೂಪವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ಕೆಲವು ಹೋಮಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೪) ಆರ್ಷೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಸಂಹಿತೋಕ್ತವಾದ ಸಾಮಗಳ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. (೫) ದೈವತಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ನಿಧನದೇವತೆಗಳು, ಛಂದಸ್ಸುಗಳು, ಅವುಗಳ ದೇವತೆಗಳು - ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿವೆ. (೬) ಉಪನಿಷತ್ತು ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ರಂಥವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ. (೭) ಸಂಹಿತೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಸಂಹಿತಾಭೇದಗಳು, ಅಧ್ಯಯನಪ್ರಶಂಸೆ - ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳಿವೆ. (೮) ವಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂಬುದು ಕೊನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಆಚಾರ್ಯರ ಪರಂಪರೆಯ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ.